T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

1928 - 1946 ARASI YAYIMLANAN TÜRK ROMANLARINDA DÜNYA SAVAŞLARI, MİLLÎ MÜCADELE VE AĞRI DAĞI İSYANI'NIN YANSIMA BİÇİMLERİ İLE BELGESELLİK ÖZELLİKLERİ

117965

DOKTORA TEZİ

117965

Hazırlayan
Ahmet KIYMAZ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Sadık TURAL

Ankara - 2001

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Ahmet KIYMAZ'a ait "*1928-1946 Arası Yayımlanan Türk Romanlarında Dünya Savaşları, Millî Mücadele ve Ağrı Dağı İsyanı'nın Yansıma Biçimleri ile Belgesellik Özellikleri*" adlı çalışma, jürimiz tarafından Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan .....

Üye .....

Üye .....

Üye .....

Üye .....

SÖZBAŞI

Bu araştırma ve incelemenin, iki temel amacı bulunmaktadır:

1. 1928-1946 yılları arasında yayımlanmış; konusu, esas itibariyle **savaş** ve **askerlik** olan Türk romanlarını roman tekniği yönünden incelemek ve bunları okuyucunun gözleri önüne serebilmek.

2. İnceleme alanı içinde bulunan romanlarda anlatılan olaylar ve kişilerin, tarihî gerçeklerle ilişkisini gösterebilmek.

Neden 1928 – 1946 yılları arasındaki romanlar, inceleme kapsamına alınmıştır? Yakın dönem Türkiye tarihi içinde, sosyal, kültürel ve siyasal açıdan, edebiyat ve onun ürünlerindan hikâye ve romanlar birer yansıma merkezi oldukları için bu tarihler, dikkate alınmıştır. Bilindiği gibi, on yüz yıl kullandığımız Arap alfabesi, 1928 yılında yerini Lâtin alfabesine terk eder. Bu durum, sosyal, kültürel ve siyasal hayatımıza olduğu gibi edebiyat dünyamıza da farklı bir boyut getirir. Aynı şekilde, 1946 yılında *Çok Partili Hayat'a* geçmemiz de, sosyal ve siyasal atmosferde büyük değişiklikler oluşturur.

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "*Yüksek lisans*" programının bitiminde Prof. Dr. Alemdar YALÇIN'ın yönetiminde yaptığım araştırma tezimin konusu, "*1918-1928 Yılları Arasında Yayımlanan Romanlarımızın İncelenmesi*" olduğu da dikkate alınırsa, bu araştırmanın ilk çalışmayı tamamlama niyetini taşıdığı da anlaşılabilir.

Çalışmanın başlangıç safhasında geniş bir kaynak araştırması yaptık. Özellikle Millî Kütüphane kataloglarını tarayarak inceleme alanına giren romanların -tespit edilebildiği kadarıyla- bir listesini hazırladık. Bu liste,

Kaynakça bölümünde bulunmaktadır. Doğrudan, ya da dolaylı olarak Birinci Dünya Savaşı, Millî Mücadele ve İkinci Dünya Savaşı'nı konu alan romanları okuduk; bunlar içinde ise 18 romanı, inceleyerek fişleme yöntemi ile notlarımızı aldık.

Yukarıda belirtilen savaş dönemlerini ele almasa da, içerik itibariyle savaş ve askerlikle ilgili özellikleri yansıtan Esat Mahmut KARAKURT'un "*Dağları Bekleyen Kız*" adlı romanını da incelemeye tâbi tutttuk. Ayrıca, sınırımız olan 1946 yılından sonra yayımlanan Tarık BUĞRA'nın "*Küçük Ağa*" adlı romanını da, istisnaî örnek olarak inceleme alanı içine dahil etmeyi uygun gördük. Çalışmamızda temel kaynak olarak ele aldığımız romanlarımızdaki olaylar ve kişilerin tarihî gerçeklerle ilişkisini ortaya koyabilmek için de dönemin sosyal, kültürel ve siyasal olaylarını yansıtan **anı**, **biyografi** ve **tarih** kitaplarına yöneldik.

Çalışma sırasında doğrudan alıntı yapmadığımız, fakat okumak suretiyle yararlandığımız, konuyla ilgili araştırma yapmak isteyenlere de kolaylık sağlayacağını umduğumuz bazı kitaplara da, **Kaynakça** bölümünde yer verdik. Bu kitaplarda verilen dönemlerle ilgili olaylar, kişiler ve düşünceler ile romanlarımıza yansıyan olaylar, kişiler ve düşünceleri karşılaştırma imkânı bulduk. Böylece, romanlarımızın tarihî gerçeklere uygunluk derecesini belirlemeye çalıştık.

1928-1946 yılları arasında yayımlanmış, savaş ve askerlikle ilgili konuları yansıtan romanlarımızı; *roman tekniği*, *kurgu*, *entrik unsurlar*, *roman kahramanlarının tip özellikleri*, *zaman ve mekân unsurları*, *üslûp* vb. durumlar üzerinde değerlendirmeler yaparken romandan yola çıkmaya ve romandaki alıntılara sadık kalmaya dikkat etmeye çalıştık.

Araştırma boyunca destek ve teşviklerini esirgemeyen, bilimsel yöntemiyle araştırmaya ışık tutan Sayın Hocam Prof. Dr. Sadık TURAL'a şükranlarımı arz ederim.

Ayrıca, doktora çalışması yaptığım süre içinde manevî destek veren eşim Nesrin KIYMAZ'a ve bütün dostlarıma da sevgi ve saygılarımı sunarım.

Ahmet KIYMAZ
Mayıs 2001 - ANKARA

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

SÖZBAŞI ..... I-III
İÇİNDEKİLER ..... IV-VI
GİRİŞ 1-15

I. BÖLÜM: **1928-1946 YILLARI ARASINDA YAYIMLANAN ROMANLARIN ROMAN TEKNİĞİ YÖNÜNDEN İNCELENMESİ ... 16-254**

A. Birinci Dünya Savaşı'nı Anlatan Romanlar 17-76
B. Millî Mücadele'yi Anlatan Romanlar 77-228
C. Cumhuriyet'in İlk Yıllarındaki Kürt İsyanları ve Kürtçülüğü Anlatan Roman: (Esat Mahmut KARAKURT: "*Dağları Bekleyen Kız*") 229-242
Ç. İkinci Dünya Savaşı'nı Anlatan Roman: (Esat Mahmut KARAKURT: "*Ankara Ekspresi*") 243-254

II. BÖLÜM: **BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NI ANLATAN ROMANLARIN TARİHÎ OLAYLARLA İLİŞKİSİ 255-334**

A. Türklerin Birinci Dünya Savaşı'na Girmesi 255-259
B. Tanzimat, Meşrutiyet, İttihat - Terakki Partisi, Enver Paşa, Talat Palat ve Karşıtları ile Osmanlı Paşalarının Safahatını Anlatan Romanlar 259-265
C. Türk Ordusundaki Yabancı Misyonu Anlatan Romanlar 265-267
Ç. Subay-Er İlişkisi, Askerî Eğitim ve Askerlik Anlayışını Anlatan Romanlar 267-275
D. Birinci Dünya Savaşı'ndaki Yoksulluk ve Savaş Zenginlerini Anlatan Romanlar 275-287
E. Asker Kaçakları ve Savaş Korkusu 287-289
F. İstihbarat ve Propaganda Faaliyetleri ile Haberleşme, Posta Teşkilâtı ve Ulaşımı Anlatan Romanlar 289-298
G. Birinci Dünya Savaşı'ndaki Savaş Cepheleri'ni Anlatan Romanlar 298-330
1. Alman ve Avusturya Cepheleri 298
2. Arabistan Cephesi'ni Anlatan Romanlar 298-321
a. Kanal Harekâtı ya da Kanal Cephesi 319-320
b. Yemen Cephesi 320
c. Şeria (Filistin) Cephesi 320-321
3. Çanakkale Cephesi 321-330
4. 1917 Rus İhtilâli ve Doğu Cephesi 330
Ğ. Türklerin Birinci Dünya Savaşı'ndaki Yenilgisi ve Mondros Mütarekesi'ni Anlatan Romanlar 330-334

Sayfa No:

III. BÖLÜM: **MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ'Nİ ANLATAN ROMANLARIN TARİHÎ OLAYLARLA İLİŞKİSİ 335-512**

A. Anadolu'nun İşgali ve Yapılan Zulümleri Anlatan Romanlar. 335-369
B. Aydın - Millet Farklılığı ve Yanlış Batılılaşma'yı Anlatan Romanlar 369-376
C. Millî Mücadele'deki Savaş Zenginlerini Anlatan Romanlar .. 376-378
Ç. Anadolu İnsanının Tedirginliği, Karamsarlığı ve Savaş Korkusunu Anlatan Romanlar 378-380
D. Büyük Millet Meclisi'nin Açılması ve Milletvekili Seçimlerini Anlatan Romanlar 380-382
E. Millî Mücadele Dönemi'ndeki İstihbarat ve Propaganda Faaliyetleri ile İngiliz Casusu Mustafa Sagir'i Anlatan Romanlar 382-401
F. Millî Mücadele Azmi, Gayreti ve İmanını (Moral Gücünü) Anlatan Romanlar 401-405
G. Posta Teşkilâtı ve Haberleşmeyi Anlatan Romanlar 406
Ğ. Anadolu'ya İnsan, Silâh ve Mühimmat Nakli ve İstiklâl Yolu İle Tekalif-i Millîye'yi Anlatan Romanlar 406-417
H. Millî Mücadele Taraftarları ve Aleyhtarları ile Yararlı ve Zararlı Cemiyetleri Anlatan Romanlar 417-434
I. Türk Kadınının Fedakârlıklarını Anlatan Romanlar 434-437
İ. İsyanlar ve Çetelerin Durumunu Anlatan Romanlar 437-454
1. Çerkez Ethem ve Kardeşlerinin Millî Mücadele Döneminin İlk Yıllarındaki Yararlılıkları 437-438
2. Çerkez Ethem ve Kardeşleri ile Ankara Hükûmeti Arasındaki Anlaşmazlıklar 438-449
3. Çeteler ve İsyanlarla İlgili Genel Değerlendirme 449-454
J. Düzenli Orduların Kurulmasını Anlatan Romanlar 455-459
K. Asker Kaçakları ve İstiklâl Mahkemesi'ni Anlatan Romanlar. 459-461
L. Millî Mücadele'de Yapılan Kongreleri Anlatan Romanlar 461-463
M. Malta Sürgünlerini Anlatan Romanlar 463-465
N. Askerlik Anlayışı ve Askerî Eğitimi Anlatan Romanlar 465-469
O. Millî Mücadele'deki Savaş Cepheleri'ni Anlatan Romanlar .. 469-484
1. Adana, Antep, Maraş ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri . 469-470
2. Batı Cephesi 470-484
a. Gediz Savaşı 470-471
b. İnönü Savaşları 471-473
c. Sakarya Savaşı 473-476
ç. Büyük Taarruz, Zafer ve İzmir'in Geri Alınması 477-484
Ö. Büyük Millet Meclisi'nin Kayseri'ye Nakledilme Faaliyetlerini Anlatan Romanlar 484-488
P. İstanbul Hükûmeti'nin İtilaf Devletleri ile İş Birliğini Anlatan Romanlar 488-491

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Sayfa No:

R. Millî Mücadele'nin Sembolü Ankara'yı Anlatan Romanlar 491-496
S. Mustafa Kemal Paşa'yı (ATATÜRK'Ü) Anlatan Romanlar 496-512

IV. BÖLÜM: **CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDAKİ KÜRT İSYANLARI VE KÜRTÇÜLÜĞÜ ANLATAN ROMANIN** (E. Mahmut KARAKURT: *Dağları Bekleyen Kız*) **TARİHÎ OLAYLARLA İLİŞKİSİ 513-524**

V. BÖLÜM: **İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NI ANLATAN ROMANIN** (Esat Mahmut KARAKURT: *Ankara Ekspresi*) **TARİHÎ OLAYLARLA İLİŞKİSİ 525-527**

SONUÇ VE TOPLU DEĞERLENDİRME 528-531

KAYNAKÇA 531-579

ÖZET (Türkçe - İngilizce) 580-585

GİRİŞ

ROMAN VE TARİHÎ ROMAN KAVRAMLARI ÜZERİNE GENEL DEĞERLENDİRME

1. ROMAN KAVRAMI

"*Roman*", bizim edebiyatımızda yeni bir kavram olarak kendini 19. yüzyılda göstermektedir. Şüphesiz ki, önceki yüzyıllarda, hatta 10. yüzyıldan önceki devirlerde de -günümüz roman tekniklerinden uzak görülse bile- Türk kültürünün kendine özgü romanları bulunmakta idi. Eğer romanları, esas itibariyle tahkiyeye dayalı eserler olarak görüyorsak, o zaman eski Türk destanları başta olmak üzere, Dede Korkut Hikâyeleri'ni, halk hikâyelerini, halk masallarını, hatta mesnevi türünde yazılmış manzum hikâyeleri de birer roman olarak kabul etmek mümkündür. Yalnız, bu tür tahkiyeli eserlerimizin önemli bir bölümünde görülen bazı özellikler, günümüz romanlarının kabul görmüş genel özelliklerine ters düşmektedir. Her şeyden önce günümüz romanlarında istenen birinci özellik, "*yaşanmış, görülmüş ya da yaşanabilir, görülebilir*" olay ve kahramanların varlığıdır. İşte, bu sebeple, Türk kültüründe oluşmuş tahkiyeye dayalı eski eserleri roman olarak kabul etmek zorlaşmaktadır.

> *"Türk edebiyatında Batılı anlamda roman Tanzimat -Prof. Dr. Sadık Tural'ın ifadesiyle 'Arayışlar Devri Türk Edebiyatı'- döneminde ortaya çıkmıştır."* (Yılmaz, 1999:27) *

---

* Ayfer YILMAZ: Tanzimat'tan Günümüze Kadın Romancılarımıza Genel Bir Bakış (Makale), Bilge Dergisi, Sayı: 21 (Ankara, 1999), 27.

Batılı tarzda yazılmış ilk roman olarak kabul ettiğimiz *İntibah*'tan başlamak üzere Yeni Türk Edebiyatı sahasında oluşturulmuş romanların tamamının ele aldığı olay ve konulardaki "*yaşanmış, yaşanabilir*" olma durumu, eserlerin roman olmasını sağlayan birinci özelliktir. Yalnız, bir eserin, **roman** ya da **kalıcı roman** olması için tek başına bu özellik de yeterli sayılamaz. Çünkü, ele alınan olay ve kahramanların yaşanmış ya da yaşanabilir olmasının yanında romanlarda başka özelliklerin de bulunması gerekmektedir. Bu durumda, roman yazarının dil, üslûp ve kurgu oluşturma yeteneği ön plâna çıkmaktadır. Ayrıca, romanın kalıcığını sağlayan bir başka özellik de, yazarın romanında evrensel nitelikte olay ve kahramanlara da önem vermesidir.

Bu açıklamalardan sonra, roman kavramı ve roman yazarının nitelikleriyle ilgili olarak ortaya konmuş şu tanımlara göz atmamızda yarar bulunmaktadır:

> *"Romanın tarifi üzerinde bir birlik görülemiyor; devirler, konuları ve konuları ele alış tarzı ile üslûpları -şiir kadar olmasa da- romanın tarifini çeşitlendirmiştir. Yaygın bir ifade ile roman;* ***olmuş veya olması mümkün olanı karakterler yardımıyla anlatmadır."*** (Tural, 1982:221)

> *"Roman; bir hayatı, hayatın akışını değiştiren büyük olayları ayrıntılarıyla hikâye eden bir edebiyat türü; yazarın hayal gücü, sanatı ve bilimiyle yaratılmış bir hayattır. Roman türü; baştan geçenleri, tutkuları, karakterleri, insanlık tarihinin büyük olaylarını, insanı ilgilendiren her türlü konuyu işleyebilecek niteliktedir. İnsan, dünya ve bütün evren romanın konusu olabilir."* (Karaalioğlu, 1983:9/11)

> *"Kültür noksanlığı Türk romancısının ilk dikkati çeken özelliğidir. Roman, hayatı ve insanı bütünlüğü ve derinliği ile*

kavrar. Öyleyse romancı da hayatı bütünüyle kavrayabilecek bir durumda olmalıdır. Elbette kültür tek başına yeterli değildir. Romancıda kültür; sezgi, dikkat, dil şuuru ve üslûpla birleşmelidir. Romancı; hayat, insan, din, cemiyet üzerinde düşünmelidir. Sadece gözlem, yeterli olamaz." (Bakırcıoğlu, 1986:31-32)

"*Roman; edebiyatımızda şiirden farklı olarak köklü bir geleneği olmayan, Batı'dan aldığımız bir türdür. Son yılların verileri yazarlarımızın Türk romanını bu türün vatanı olan Batı'daki düzeye ulaştırdıklarını kanıtlamaktadır.*" (Aytaç, 1990: 59)

"Şair, BEN demekten korkmayan ve bağıran; romancı BEN derken kılıf arayan adamdır. Roman, 'BEN' kavramını 'sen, o, biz, siz, onlar' kavramlarının arkasına ustalıkla saklama ve tahkiyelendirme sanatıdır." (Tural, 1992: 77) *

"*Roman sanatı, iki ana fon üzerinde kahramanların ilişkilerinin geliştiği bir sanat türüdür. Bunlardan birincisi, kişiden başlayarak en dışa doğru bir toplum ilişkileri ortamıdır. İkincisi ise, romanın içinde geçtiği mekân fonudur. Roman; bir toplumunu nabzını tutan, onun ruhunu, gelişmesini ve kalp atışlarını ölçen kompleks bir edebî türdür.*" (Yalçın, 1997:5)

"Cumhuriyet Devri Türk Romanı'nın bir başka meselesi, tenkidin yeterince gelişmemiş olmasıdır. Bu yüzden, bu

---

* Sadık TURAL: Sorulara Cevaplarla (Kültür-Edebiyat-Dil), (Ankara, 1992), 77.

dönem gazete ve dergilerinde genellikle aktüel - politik düşünceleri temsil eden popüler kitaplar ilgi görmüş; hatta bunlar başarılı romanlar olarak takdim edilmişlerdir. Romanımızın en önemli meselelerinden biri de bakış açılarının, değer yargılarının henüz oturmamış olmasıdır. Bu, normaldir. Çünkü, değer yargıları, belli bir zaman dilimi içinde tartışılarak oturtulabilir. Ancak, Cumhuriyet Dönemi'ni kendi içinde sınırlandırırken de bazı problemler ortaya çıkmaktadır." (Yalçın, 1997:9-10)

"Hangi dilden olduğu münakaşalı olmakla beraber, roman denilen kelime, dünya dillerine, nerede ise yerleşti. Çingenelerin veya gezginlerin, Roman dillerinden birinde anlattığı serüvenlerin genel adı değil, bir edebî türün adı artık roman... " (Tural, 2000:14) *

2. ROMAN VE GERÇEKÇİLİK

İncelememizin ikinci bölümünde, romanlardaki belgesellik özelliklerini ortaya koyarken *'gerçekçilik'* ilkesinden de ayrılmamaya özen gösterdik.

"Gerçekçilik... Realizm, sosyal realizm gibi isimlerde verilen bu gerçekçilik anlayışı bizim romanımızda bir zenginlik ve derinlik unsuru olmamıştır. Hayatın gerçeği ile sanatın gerçeği farklı olmalıdır. ... Bizim romanımızda gerçekçilik fikri, romanın akışına da bitişine de gerçeğe uygun ve akla yakın bir çözüm getirme düşüncesindedir. Halbuki, büyük eserler gösteriyor ki, bazı şeyler okuyucunun hayal

* Sadık TURAL: Roman Teorisi Üzerine Düşünceler (Makale), Türk Yurdu Dergisi, Sayı: 153-154, (Ankara, 2000), 14.

gücüne bırakılmalıdır." (Bakırcıoğlu, 1986:34)

Romanların belgesellik özelliklerini yansıtırken dikkat ettiğimiz en önemli noktalardan biri de; dönemin olaylarını yaşayan ünlü **kişilerin anı kitaplarına**, dönemle ilgili yayımlanmış **incelemelere** ve **resmî raporlara** ve **belgelere** müracaat ederek romanda ele alınan olay ve kişilerle, yaşanan gerçekler arasında karşılaştırmalar yapmaktır. Bizi böyle bir çalışmaya zorlayan ana sebep, günümüze kadar getirilen roman eleştirileri ve değerlendirmeleri alanındaki yanlış yöntemleri görmemizdir. Nitekim, Prof. Dr. Gürsel AYTAÇ, konuyla ilgili ifadeleri de bize yol göstermiştir:

> "*Edebiyat eleştirisi alanında durum yetersizin de gerisinde bir görünüm içindedir. Batılı eserlerde biçim, teknik ve kalite bakımından boy ölçüşecek düzeye ulaşmış edebî eserlerimiz varken, bunların bilimsel değerlendirilişinde ne yazık ki, çok gerilerdeyiz. Her bilimsel araştırmada olduğu gibi edebiyat incelemelerinde de yürütülen fikirler, varılan sonuçlar hep belgelere dayandırılmak zorundadır. Oysa, bizde yaygın olan tarz, ispatlama gereğini duymaksızın kabalama yargılar sıralamaktır.*" (Aytaç, 1990:11)

Bu şekilde inceleme alanına giren romanlarımızdaki belgesellik özelliklerini tespit etmede daha nesnel, gerçekçi yorumlar yapma imkânını yakalamış olduk.

a. Gerçek Nedir?

Biz, elbette bunun için felsefi bir gerçekliğin peşine düşmeyeceğiz. Çünkü, gerçeğin felsefi tartışmaları yüzyıllardır sürdürülmektedir. Sanat ve estetiğin dayandığı en temel bakış açısı, farklılıklarının teması da bu felsefî

gerçeklik tartışmalarına dayanmaktadır. Edebî akımların hemen tamamına yakın kısmı, kaynağını bu felsefi tartışmalardan alarak sanat anlayışlarının özünü oluşturmuşlardır.

Romanda kullanılan, sanatçının dünyasından çıkan, toplumun bir tarihî döneminden veya sosyal olayından kaynaklanan gerçek, romancı ya da başkaları tarafından yaşanmış ve yaşandığı belgelenmiş olaylardır. Bu belgelenmiş olaylara dayanan romanların ise kendi içinde geniş tanımları bulunmaktadır.

Bunlardan anı (hatıra) türüne yakın olanlara anı, biyografi ve otobiyografiden farklı olarak, "**biyografik**" veya "**otobiyografik**" roman adını vermekteyiz.

Sosyal olayların derinlemesine oluştuğu, çevre ve zamana sadık kalınarak anlatılan olayların, sosyolojik rapor ve analizlere dayanmayan kısmı da romanın kendi alanına girmektedir. Dolayısıyla "**roman**" ve roman sanatında "**gerçeklik**" kavramının çok dikkatli değerlendirilmesi ve sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir. Özellikle bu konunun, daha çok Sanayi Devrimi' nden sonra Fransa'da tartışılmaya başladığı ve iki yüz yıllık bir süre içinde İngiltere, Almanya, Rusya ve Amerika'da farklı boyutlarda temsil edildiği görülmektedir. Buna göre roman, hayatın içinden çıkmalıdır. Hayatın içinden çıkan unsurların romancının ciddî araştırmaları sonucunda bir analizine dayanmalıdır. Burada tartışılması gereken önemli nokta; gerçekle, roman gerçeği arasındaki farktır.

b. Roman Gerçeği Nedir?

Roman gerçeği, roman dilinde yaygın olarak "**fiction**" olarak adlandırılmaktadır. Bu kelimeyi, dilimize romancının hayatın gerçeklerinden aldığı

veya hayatın gerçeklerine benzettiği roman olarak aktarabiliriz. Bu, ister gerçeğe yakınlık plânında olsun, isterse gerçeğin tam içinde değerlendirilsin sanatçının gerçeği olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü, bir bakış açısını da beraberinde getirmektedir. Romancı, gerçeği ne kadar yakından izlediğini gözlemlediğini söylerse söylesin, objektif olabilme becerisi sınırlıdır. Bu konuda Anatole FRANCE, "*Objektif sanat olmadığı gibi objektif tenkit de olamaz.*" derken insanların birbirlerinden anlama ve algılama farklılıklarını ön plâna çıkarmaktadır. Yani, ister tarihî gerçek, isterse sosyal gerçek olsun farklı yazarlar tarafından nasıl farklı değerlendirilebiliyorsa, romanda da bu ölçü, estetik sanat plânında daha da esnemektedir.

Burada roman sanatına edebî sanatların bakış farklılıklarından örnekler verebiliriz. Romantizmin en büyük ustalarından kabul edilen Victor HUGO'nun *Sefiller* romanı kendi içinde, olayların akışı bakımından tamamen hayatın gerçeklerine uygun bir romandır. Oysa bu roman romantizmin en büyük eseri olarak bilinmektedir. Çünkü, romanda sanatçının bakış açısı, hayatın gerçeklerinin ve insanın acılarının kaynağının, toplumun peşin ön yargılarından kaynaklandığı tezini savunmaktadır. Emil ZOLA'nın *Meyhane* isimli romanı da Paris'in kenar mahallelerinden gözlem sonucu derlenmiş bir gerçeği ifade etmesine rağmen yazarın topladığı gözlemlerinin tıp bilimin bazı verileri ile desteklenerek âdeta genetik bir kaderciliğe doğru yöneldiğini görürüz. Bu roman da, realist ve natüralist roman anlayışlarının tipik örneklerinden sayılmaktadır. Her iki romanda da gerçeklik vardır. Her iki roman da yazarlarının gözlemleri sonucunda elde edilen bilgilere dayanmaktadır. Oysa aralarındaki temel farklılık, yazarlarının gözlemlerinden, kültürlerinden, algılama güçlerinden kaynaklanan farklılıklardır. Biz buna **fiction**, yani romanın gerçeği adını vermekteyiz. Yalnız bu "**gerçek**" kavramından ziyade, romanlarda olayların yansıma biçimini, "**gerçeğimsi**" kavramı ile ortaya koymak daha tutarlı ve uygun bir yol olmaktadır. Nitekim, Sayın Sadık Tural da, aşağıdaki ifadeleriyle bu görüşü desteklemektedir:

"Roman, hayatın gerçekleri içinden yapılmış seçme ve ayıklamalarla, gerçeğe benzeyen; fakat gerçekleri romancının ben'inden geçirerek merak unsuruna yaslandırıp 'gerçeğimsi' bir düzenleme ile anlatan bir edebiyat türüdür." (Tural, 1992:77) *

Bu noktada artık, romanın hayatın aynısı olup olmadığı değil; romancının, hayatın aynısı olan durumu veya kendi bulduğu hayatın benzeri bir gerçeği nasıl değerlendirmesi önem kazanmaktadır. Bizim tezimizdeki bakış açısını oluşturan ana eksen de, işte bu noktadır.

c. Belgesel Roman nedir?

Belgesel roman, roman sanatının 19. yüzyılın ikinci yarısında gösterdiği gelişmelere dayalı olarak realizm akımının bakış ve değerlendirmelerinden kaynaklanmıştır. Bilindiği gibi realizm akımı **gözlem**, **araştırma** ve **zamanın kozmik zamana uyumu**na büyük önem vermekteydi. Bu üçlünün yorumlandığı en titiz nokta ise hiç kuşkusuz ki gittikçe romanı rapor ve röportaj gerçeğine yaklaştırdı.

20. yüzyılın ilk yarısında eserlerini veren iki Fransız romancısı Duranty ve Fleury gerçek romanın hayatın gözlem ve araştırılması sonucu ortaya çıkan raporlar ve röportajlar olduğunu kabul ettiler. Belgesel roman anlayışı da bundan kaynaklandı. Belgesel roman; tamamen gözlem, araştırma ve ciddî bir ön hazırlık sonucu, bir olayın veya bazı değerlerin derinlemesine incelenmesi anlamındadır.

Bizim romanlarımızdaki köy gerçeği anlayışındaki ana düşünce de bu gerçeklere dayanmaktadır. Köyü, bir fotoğraf makinesi çıplaklığı ile sergile-

* Sadık TURAL: Sorulara Cevaplarla (Kültür-Edebiyat-Dil), (Ankara, 1992), 77.

menin gerçek roman olacağı düşüncesi, işte bu anlayışın benimsenmesi ile ortaya çıkmıştır. [1]

Günümüzde de bütün canlılığı ile varlığını sürdüren bu tür, zaman zaman ciddî tartışmaları da beraberinde getirmektedir. 1980'li yıllarda yayımlanan *Gamileu* isimli romanın, papalık arşivinden derlenen belgelere dayalı olarak Galile'nin hayatına tamamen yeni bir boyut kazandırması, Umberto Eco'nun *Gül'ün Adı* isimli romanı orta çağ manastır hayatı üzerinde çok ciddî araştırmaların sonucu oluşması belgesel roman özelliklerinin bir yansıması olarak algılanmaktadır.

Belgesel romanlarda gördüğümüz bir özellik de, yazarın olayların akışına bazı roman kahramanları yerleştirdiği tekniktir ki, bu tarz romanlara **yarı belgesel roman** adını vermekteyiz. Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU'nun *Hüküm Gecesi* isimli romanı bunun en tipik örneklerinden biridir. Romanda olayların kahramanı olan Ahmet Kerim bir roman kahramanıdır. Sevgilisi ve sevgilisi ile ilişkileri de yine romancının muhayyilesinin ürünüdür. Oysa romandaki diğer bütün kahramanlar bir dönemin tarihinin içinde yaşamış ve ona yön vermişlerdir. Bu sebeple, *Hüküm Gecesi,* İttihat ve Terakki Cemiyeti' ni anlatan bir çok tarihçi tarafından kaynak olarak gösterilmektedir. Günümüzde bu konunun en tipik yazarları arasında Alev ALATLI'yı sayabiliriz. ALATLI'nın romanlarının hemen tamamında ciddî sosyolojik analizler ve sosyal raporlar bulunmaktadır.

Bizim burada ele alacağımız ana tema; elbette tezimizdeki birçok olayın yukarıda sınırlılıklarını çizdiğimiz ölçülere uygun olduğu yönündedir. Yani, bir kısmı sanatçının muhayyilesinden çıkmış tamamen fiktif unsurlar taşırken, bir kısmı yakın tarihimizin belgeleri niteliği taşımaktadır. İncelediğimiz romanların bir kısmı da doğrudan belgesel olma özelliği taşımaktadır. Nite-

[1] Ahmet Hamdi TANPINAR, Edebiyat Üzerine Makalaler, (İstanbul,1988)

kim, bu romanların ya önsözlerinde ya da romanın içinde anlatılan olaylarda yazarların zaman zaman dipnotlar kullandıklarını görmekteyiz.

d. Tarihî Roman Nedir?

Tarihî Roman kavramı ise daha farklı ve yine sınırları kesinlikle tespit edilemeyen bir roman tekniğidir. Aslında hangi romanın tarihî, hangi romanın tarihî olmadığı konusunda yapılan tanımlamalar bazı eksiklikleri içinde taşımaktadır. Genel olarak yazarının yaşamadığı dönemi içine alan romanların tarihî roman olarak adlandırılması benimsenmiş görünmektedir. **Tarihî roman**, *"Yazarı tarafından gözlenememiş bir devri, tarihî hakikatlere sadık kalarak anlatan romanlara"* [2] denmektedir. Ayrıca, *"Tarihî roman, sadece tarihî vak'ayı ve tipleri hikâye etmekle kalmayıp, hali hazırı ve yarını kurma rolünü gerçekleştirebilir. Tarihî roman; bedîî, edebî ve ebedî çehreleriyle aynı zamanda yarınlarımızdır."* [3] **Tarihî romanı**, *"Şahidi olmadığı bir zaman dilimine ait kişi, olay ve çevreyi anlatma"* olarak sınırlayan Sayın Sadık TURAL'ın tanımı, konuyla ilgili olarak yaygın kabul gören bir tanımdır. [4]

Tarihî romanla ilgi batılı edebiyat tarihçilerinin de kesin bir tanım ve sınırlandırması bulunmamaktadır. Ancak bu konuda yazılmış olan örneklerden yola çıkarak romanın sınırlarını belirlemeyi uygun görmüşlerdir. Bildiğimiz ilk ve başarılı tarihî roman yazarı olarak Sir Walter Scott'un romanlarının teknik yapısının, tarihî roman kavramına açıklık getirdiğini söyleyebiliriz. Bu sınırlamalar, romanın içinde geçtiği arka fonun tarihî bir dönemin bütün özelliklerini taşıyor olması, dili ve teknik yapısı ile kahramanların tutum ve davranışlarının bu dönemin özelliklerine sahip olması romanın tarihî olup-olmadığını belirlemektedir. Bu anlayıştan yola çıktığımız zaman Aleksanr

---

[2] Sadık TURAL: Zamanın Elinden Tutmak, (Ankara, 1982), 259.
[3] Sadık TURAL: a.g.e., 259.
[4] Sadık TURAL: a.g.e., 220/261.

Dumas Fils'in *Üç Silâhşörler* isimli romanının da tarihî roman anlayışının teknik özelliklerini eksiksiz taşıyan romanlardan biri olduğunu söyleyebiliriz.

Biz, tezimizde daha çok yazarı tarafından yaşanmamış dönemlerin anlatıldığı romanları, tarihî roman sınırları içinde değerlendirdik. Teknik yapı özellikleri ile ilgili olarak da yukarıda saydığımız ana çizgileri, romanın başarısında değerlendirmeye tâbi tuttuk.

3. ROMANDA BİÇİM, KURGU VE ÜSLÛP

Günümüze kadar roman incelemelerinde süregelen genel anlayışta **biçim**, **kurgu** ve **üslûp** özelliklerine fazla dikkat edilmediği bilinen bir gerçektir. Roman incelemelerinde, daha çok romandan çıkarılması gereken mesaj üzerinde durulması, yazar tarafından okuyucuya sorunlarla ilgili çözüm yollarının verilmek istenmesi romanların daha etkili değerlendirilmesine fırsat vermez.[5] Bu gerçek ışığında, romanların inceleme ve değerlendirilmesinde; özellikle biçim, kurgu ve üslûp özelliklerine önem vermeye çalıştık.

> " *'Üslûp' konusu da kalıplaşmış bir iki yargıyla ('duru, berrak, anlaşılır bir üslûp' gibi) ve çoğu kez öz Türkçe mi, Osmanlıca mı yazıldığının tespitiyle geçiştirilmektedir.*"
> (Aytaç, 1990: 23)

yargısına katılmamak da mümkün değildir.

Üslûp ile ilgili söylenen aşağıdaki ifadeler de, incelememiz sırasında bize yol gösteren önemli açıklamalardır.

---

[5] Gürsel AYTAÇ: Çağdaş Türk romanları Üzerine İncelemeler, (Ankara, 1990), 22.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

"... Yazarın söz konusu eserdeki dil özellikleri, dar anlamda üslûbunu belirler. 'Dil' incelemesinde üzerinde durulacak en küçük birimi, 'kelime' dir. Bir romanda karşılaştığımız kelimelerin düzeyi, üslûp düzeyini (stilebene) ortaya koyar. Halkın günlük konuşma dilinden (Umgangssp-rache) kelimelerin çoğunlukla olduğu metinlerde ***aşağı üslûp düzeyi*** *(Niedrige Stilebene), şehirli aydın sınıfın kullandığı dili esas olan metinlerde* ***yüksek üslûp düzeyi****nden (Gehobene Stilebene) söz edilir.*

Yazarın ***yabancı kelimelere, ihtisas dallarının özel terimlerine*** *yer verip vermediği de üzerinde durulacak bir üslûp özelliğidir. Keza, romancının işlediği konuyla, sosyal çevreyle ilişkili olarak sosyal sınıf diline yaklaşmayı deneyip denemeyişi de bir üslûp sorunudur.*

Üslûp incelemesinde kelimeyle sınırlı kalmayıp cümle yapısına geçilir, ***cümle çeşitleri*** *üzerinde durulabilir. Ayrıca,* ***retorik figürler*** *denen söz sanatlarından hangilerinin uygulandığını saptamak, eserin üslûp incelemesinde önemlidir."* (Aytaç, 1990:26)

"Bir edebî eserin, zaman karşısında en dayanıksız yanı ve yönü dil unsurudur. Çünkü dillerde, fiiller dışında kalan unsurlar değişmeye çok açıktır. Edebiyat eseri ise, isimler ve kavramların meydana getirdiği, büyük ölçüde örtülenmiş (mecaz, metafor) ifade parçalarıdır. ... Gerek konuşma unsurlarının bulunduğu ifadelerde (karşılıklı konuşma, iç diyalog), gerekse bunların dışında kalan cümlelerde, mahallî kelime kullanımının ön plâna çıktığı eserler, kendini peşinen mahkûm etmiştir; edebî dil, edebî zevke hitab etmek ve ortak paydayı bu anlamda temsil etmek zorundadır." (Tural, 2000: 21-22)

4. 1928 - 1946 YILLARINI KONU EDİNEN ROMANLARIN SINIFLANDIRMA DENEMESİ

a. O devirde bizzat yaşayanların yazdıkları romanlar.
b. Şahidi olunmadığı için tarihî sayılacak romanlar
c. Belgesel nitelikli romanlar
d. Gazete haberi, resmî yazışma ve hatıratlardan iktibas yapılarak oluşturulan romanlar

"*Tarihî roman terimi iki uçludur. Bir uçta* ***tarih****, diğerinde ise* ***roman*** *yer alır. Bu iki ucu birleştiren unsur, aynı zamanda onları ayırmıştır da.*" (Doğan, 2000:140) *

Tarihî Roman, *"Konusunu tarihî şahsiyetlerden ya da tarihî olaylardan alan, tarih gerçekliğini, düzmece (fiktiv) olayların yaratılmasında kullanan roman çeşidi."* [6] olarak da tanımlanmaktadır.

İnceleme alanımız içinde ele alınan romanlardan *Yüzbaşı Celâl, İhtiyat Zabiti, Silâh Arkadaşları, Cephe Gerisi, Ankara Ekspresi, Yaban, Ankara, Türk Yıldızı Emine, Dağları Bekleyen Kız* vb. **tarihî roman** özelliklerini taşımaktadır. Türk romanının gelişiminde tarihî romanlarımızın şüphesiz, ayrı bir yeri vardır. Edebiyatımızda daha çok Selçuklu ve Osmanlı tarihini konu alan romanlarımızla (Mustafa Necati SEPETÇİOĞLU, Abdullah Ziya KOZANOĞLU, Oğuz ÖZDEŞ'in romanları bu grup içindedir.) birlikte 20'nci yüzyıl Türk tarihini konu alan romanlarımızın sayısı da oldukça fazladır. Yakın Türk tarihini konu olarak seçen Türk romanlarını da kendi içinde dönemlerine göre sınıflandırmak mümkündür.

---

* Mehmet Can DOĞAN: Tarihî Romanın Dinamikleri ve Son On Beş Yılın Tarihî Romanları (Makale), Türk Yurdu Dergisi, Sayı: 153-154, (Ankara, 2000), 140.
[6] Gürsel AYTAÇ: Çağdaş Türk romanları Üzerine İncelemeler, (Ankara, 1990), 494.

Bu sınıflandırmada dikkat edilen ölçü ise, genellikle **sosyal** ve **siyasal hareketler** ile **savaşlar** kendini göstermektedir. Önceleri kurgu ve entrik unsurlar yönüyle pek başarılı tarihî romanlar oluşturulamazken, özellikle 1950'li yıllardan sonra, bu türde çok başarılı örneklerin yazıldığı görülmektedir. Tarık BUĞRA'nın *Küçük Ağa*, Kemal TAHİR'in *Yorgun Savaşçı* adlı romanları bunlara örnek olarak gösterilebilir.

20'nci yüzyıl Tarihî Türk Romanları'nı konularına göre, şu şekilde tasnif etmek mümkündür:

1. Osmanlı'nın son döneminin sosyal ve siyasal olaylarını anlatan tarihî Türk romanları.

a. Meşrutiyet'in ilânı ve İttihat Terakki taraftarları ve mualiflerinin sosyal ve siyasal faaliyetleri ve hayatlarını anlatan tarihî Türk romanları. (*Sinekli Bakkal, Üç İstanbul* ...)

b. Batı hayat tarzını anlatan tarihî Türk romanları. (Yanlış Batılılaşma'yı yansıtan *Sözde Kızlar, Fatih Harbiye, Sodom ve Gomore, Kiralık Konak, Yaprak Dökümü* ...)

c. Savaş zenginlerini anlatan tarihî Türk romanları. (*Harp Zenginin Kızı ve Kasa Hırsızları*, *Cephe Gerisi*, kısmen *Ankara* ...)

2. Savaşları konu alan tarihî Türk romanları.

a. Birinci Dünya Savaşı'nı anlatan tarihî Türk romanları. (*Yüzbaşı Celâl, İhtiyat Zabiti, Cephe Gerisi* ...)

b. Millî Mücadele Dönemi'ni anlatan tarihî Türk romanları. (*Yaban, Küçük Ağa, Silâh Arkadaşları*, *Türk Yıldızı Emine*, kısmen *Ankara* ve *Tek Çarık Yüzbaşı* ...)

c. İkinci Dünya Savaşı'nı anlatan romanlar. (*Ankara Ekspresi*)

ç. Kore Savaşları'nı anlatan romanlar. (İnceleme alanı dışındadır.)

d. Kıbrıs Barış Harekâtı'nı anlatan romanlar. (İnceleme alanı dışındadır.)

e. İsyanları anlatan romanlar. (Ağrı'daki Kürt İsyanını konu alan *Dağları Bekleyen Kız*)

3. Çok partili hayata geçişten sonraki sosyal ve siyasal olayları anlatan tarihî Türk romanları. (İnceleme alanı dışındadır.)

4. Askerî darbeleri (ihtilâlleri) anlatan tarihî Türk romanları. (İnceleme alanı dışındadır.)

5. Sosyal sınıf farklılığı ve siyasal ayırımcılığı anlatan tarihî Türk romanları. Bu türe sağ-sol çatışması, işçi hareketleri vb. sosyal olaylar girmektedir. (İnceleme alanı dışındadır.)

Tarihî romanımız ve romancılarımız üzerine ortaya koyduğu tespitleriyle inceleme alanımıza ışık tutan Sayın Alemdar YALÇIN'ın aşağıdaki ifadeleri de dikkat çekicidir:

> *"... Zengin bir tarihî mirasa sahip olan Türk romancısı, bu tarihî mirasa bir sanatçı titizliği ile yaklaşarak, onun enine boyuna muhasebesini yapan, oradan yüksek sosyal, kültürel ve insanî değerlere yükselen büyük tarihî romanlar yazamamıştır. Bunu bir bakıma normal karşılayabiliriz. Çünkü edebiyatçımızı Batı'dan, önce trajediyi öğrenmiş ve bu sahada eser vermek istemiştir. Tarihî roman anlayışı ise sonradan (1920) benimsenip yayılmaya başlamıştır."*
> (Yalçın, 1997:187)

I. BÖLÜM

1928 - 1946 YILLARI ARASINDA YAYIMLANAN ROMANLARIN İNCELENMESİ

Ele aldığımız romanlar, aşağıda bulunan **"Roman İnceleme Plânı"** doğrultusunda incelemeye tâbi tutulmuştur:

ROMAN İNCELEME PLÂNI

A. VAK'A TERTİBİ:

1. Ana Çizgileriyle Vak'a:
2. Fiktif Yapıyı Belirleyen Unsurlar:
   a. Zaman:
   b. Mekân:
   c. İnsan Unsuru Dışında Kalan Figürler:
   ç. Dil ve Üslûp ile Merak Unsurlarının Düzeni ve Gücü:
3. Ana Fikir:

B. FİGÜRLER:

1. Merkez Figür:
2. Karşıt Figür:
3. Yardımcı Figürler:
4. Tarihî Şahsiyetler:

C. KAVRAMLAR ve KABULLER:

A. Birinci Dünya Savaşı'nı Anlatan Romanlar

Birinci Dünya Savaşı'nda dört yıl, çok değişik cephelerde savaşan Türk ordusu, özellikle Çanakkale ve Suriye Cepheleri'nde elde ettiği başarılarına rağmen, yenik düşer. Mondros Mütarekesi ile Osmanlı Devleti yöneticileri mağlubiyeti kabul etmek zorunda kalır. Ülkeyi, bu duruma getirenler bir taraftan sorumsuz, işi bilmeyen devlet adamları, aydınlar iken; diğer taraftan savaştan yararlanıp vurgunculuk yapan, vagon ticaretiyle uğraşıp, zenginliklerine yeni zenginlikler katan, alafranga hayat tarzını kendine ölçü edinen savaş zenginleri ve ahlâksız insanlardır. Bu ikinci gruba giren insanların ufku, sadece para ile sınırlıdır. Milletin var olma mücadelesi, savaşlarda kaybedilen topraklar ve insanlar, düşman devletlerin ülkemiz üzerindeki baskı politikaları ve yoksulluk gibi ana sorunlar, bu insanları ilgilendirmez. Bir tufan anında gemiyi ilk terk edenler de, hep onlardır.

Burhan Cahit MORKAYA'nın *"Cephe Gerisi"*, yukarıdaki ana konular doğrultusunda savaş vurgunculârının ve savaş zenginlerinin genel özelliklerini yansıtan bir romandır.

A. VAK'A TERTİBİ:

1. Ana Çizgileriyle Vak'a:

Erkânıharp Dairesi'nin İstihbarat Şubesi'nde üç subay konuşur. Bunlar; Yüzbaşı Faruk, Yüzbaşı Zeki ve Yüzbaşı Nihat'dır. Bir ara telefon gelir. Yzb. Faruk, telefonu açar. Karşısındaki kişi, Komutan'dır. Komutan, Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı haberini verir.

Yzb. Faruk, üç aylık evlidir. Rumelihisar'daki evinde karısı Narin Hanım, oğlu Cengiz ve kaynanası Zeynep Hanım ile birlikte oturur. Narin, altı yaşında babasını kaybeden, annesi tarafından büyütülen, Amerikan Koleji mezunu, sporcu bir hanımdır. Yzb. Faruk, Narin Hanım'la tesadüfen tanışır

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

ve 1,5 yıllık arkadaşlık döneminden sonra onunla evlenir. Kaynanası Zeynep Hanım; anlayışlı, gün görmüş eski Türk hanımlarındandır. Kocasından kalan emlâki bir erkek gibi idare ederek kızı Narin'i okutmuş ve yetiştirmiştir. Yzb. Faruk ise; yaşlıların bile hürmetini kazanacak kadar ağırbaşlı, tok gözlü, bilgili, vatanperver bir kurmay subaydır. O, Havran isyanında şehit düşen binbaşı bir babanın oğludur. Annesi ise, Adana'daki abisinin yanında ikâmet eder.

Üç arkadaştan biri Yzb. Nihat, Suriye Cephesi'ne; diğeri Yzb. Zeki, Erzurum Cephesi'ne atanır. Yzb. Faruk ise Erkanıharp İstihbarat Şubesi'ndeki görevine devam eder. Ama kendisi, bu görevinden memnun değildir. O da, diğer arkadaşları gibi herhangi bir cephede savaşmak ister.

Yzb. Faruk, nihayet bu emeline ulaşır, Erkân-ı Harbiye'nin emriyle istihbarat subayı olarak Şam'a gönderilir. Fakat, uzun süre Şam'da kalamaz, yeni bir görev almak üzere İstanbul'a döner. İstanbul halkı, savaşın getirdiği yoksulluk ve sefalet içinde perişan hâldedir. Ekmek, karneyle satılır. Bu tabloya mukabil, savaş ortamından yararlanan menfaatperestler, zengin olmanın yollarını arar ve sonuçta *"savaş zengini"* olurlar.

İstanbul'da Erkân-ı Harbiye tarafından Yzb. Faruk'a verilen yeni görev; Türk Erkân-ı Harbiyesi ile Alman Erkân-ı Harbiyesi arasında bilgi alış-verişini sağlamak, yani kuryelik yapmaktır. Binbaşılık rütbesine terfi eden Faruk, Almanya'ya gider. Almanya'da kendisini Metr DOTEL adında bir Alman subay karşılar. Kayzerhof Oteli'ne yerleşir. Bu otelin holünde Şekerzade Hakkı Bey adında bir Türk tüccarla tanışır. Bu kişi de bir savaş zenginidir. Bnb. Faruk'un İstanbul'da tanıdığı Levazım Şube Müdürü ile Bnb. Aseo gibi Şekerzade Hakkı Bey de Binbaşı Faruk'tan alacağı bilgiler sayesinde maddî gücünü artırma peşindedir. Şekerzade Hakkı Bey'in Bnb. Faruk'tan almak istediği bilgi, Alman ordularının yeni bir taarruza ne zaman başlayacağı ile ilgilidir. Hakkı Bey, bu bilgi doğrultusunda yeni mallar alacak, bunları depolayacak ve sonra da yüksek fiyatla satacaktır. Bnb. Faruk, verdiği bilgiler karşılığında yüz

bin lira alacaktır. O, kendine yapılan bu teklifi, nazik bir şekilde reddeder; Anadolu'da yoksulluk içinde yaşayan insanlar ile bu savaş zenginlerinin iğrenç faaliyetlerini karşılaştırır ve üzülür.

Bnb. Faruk, Alman karargâhında 20 gün kalır. İstanbul'a döneceği gün, Hakkı Bey'in İstanbul'da bulunan karısı için hazırladığı valizi götürme ricası ile karşılaşır. O da bu ricayı kabul eder. Sorunlu bir tren yolculuğundan sonra İstanbul'a ve ailesine kavuşur. Hakkı Bey'in emaneti olan valizi karısına teslim etmek için Büyükada'ya gider. Dilrüba Hanım, Bnb. Faruk'un geleceğini telefonla Hakkı Bey'den öğrendiği için derhal kendisini kabul eder. Nihayet, emanet yerine teslim edilir. Bnb. Faruk, Dilrüba Hanım'la birkaç saat görüşür ve bir hafta sonra Nişantaşı'ndaki apartmanına çay içmeye geleceğine dair söz vererek Büyükada'dan ayrılır.

Bu arada, Yzb. Nihat, Suriye ve Mısır cephelerinden tebdil-i hava amacıyla İstanbul'a döner. Her iki arkadaş, yine beraberdir.

Bir hafta sonra ve onu takip eden diğer haftalarda Bnb. Faruk, Dilrüba Hanım'ın Nişantaşı'ndaki apartmanına çaya ve yemeğe gider. Onun, kendisine gösterdiği yakınlıktan zevk almaya başlar. Dilrüba Hanım'la olan ilişkisinden, başta eşi Narin Hanım olmak üzere kimseye bahsetmez. Görev dolayısıyla İstanbul - Almanya arasındaki seyahatlere de devam eder. Her seyahatte de Dilrüba Hanım'ın Hakkı Bey'e, Hakkı Bey'in Dilrüba Hanım'a gönderdiği valizleri götürür, getirir. Bnb. Faruk, diplomat pasaportuna sahip olduğu için valiz, polis tarafından yollarda hiç aranmaz. Bu durum, Hakkı Bey ve Dilrüba Hanım'ı çok memnun eder. Çünkü, valizlerin içinde onları daha çok zengin kılacak pahalı ve kaçak eşyalar bulunur. Bnb. Faruk ise, bu kişiler tarafından kullanıldığının farkına varamaz. Gerek Hakkı Bey'in gerekse onun karısı Dilrüba Hanım'ın kendisine samimî dost olduklarını zanneder. Bu zannediş, sonradan onun felâketi olacaktır. Bnb. Faruk; Berlin'de, Viyana'da Hakkı Bey'in ve ahlâkı düşük kadınların da bulunduğu müzikli eğlencelerinin ara-

sında kişiliğini, memleket sevgisini kaybetmeye başlar. Bir zamanlar kınadığı, kızdığı eğlence âlemlerinin artık, içindedir.

Bnb. Faruk, Berlin'den İstanbul'a her gelişinde eski arkadaşı Yzb. Nihat'la buluşur. Bu buluşmalarda eski, gerçek kişiliğini korur. Ama, Berlin'de ya da Dilrüba Hanım'ın yanında kendini kaybeder, eğlence âlemlerinin arasında mutluluğu arar. Bir gün Yzb. Nihat'la yaptığı bir konuşmada kendisi hakkındaki dedikoduları duyar. Bunlar, Bnb. Faruk'un Almanya seyahatlerinde savaş zenginleri ile kurduğu dostluk ilişkileridir. Bnb. Faruk, hakkında yapılan dedikoduların doğru olmadığını Yzb. Nihat'a söyler. Yzb. Nihat da dürüstlüğüne güvendiği arkadaşına inanır.

Bnb. Faruk, Yzb. Nihat'tan ayrıldıktan sonra Dilrüba Hanım'ın evine gider. Dilrüba Hanım, tavır ve davranışlarından onun öfkeli olduğunu anlar. İki sevgili, dertleşirler. Bnb. Faruk, savaş zenginlerinin, sonradan görme Batı hayranı züppelerin çirkinliklerinden bahseder. Anadolu insanının yoksulluk ve savaş korkusu içinde bulunmalarına mukabil, Batı hayranı züppe insanların hayat tarzının yanlışlığı üzerindeki düşüncelerini aktarır. Dilrüba Hanım da bu düşüncelere katıldığını söyler ve üzüldüğünü belirtir. Ama, o da sonuçta bir savaş zengini (Hakkı Bey) ile evlidir. O da Batı hayranı, züppelerin yaşadığı çevrede yaşamaktadır. Bu çevreden kurtulmak, Dilrüba Hanım için çok zordur. Konuşma sırasında, Bnb. Faruk, Hakkı Bey tarafından kullanıldığını, valizlerin içinde kaçak eşyaların bulunduğunu Dilrüba Hanım'dan öğrenir. Farkında olmadan savaş zenginlerinin yolsuzluklarına karışmış olmak, onu derinden yaralar ve öfkelendirir. Ayrıca, Hakkı Bey, Dilrüba Hanım ve çevresinden zaman bulup da kendi ailesi ile ilgilenemediğinin farkına da varır. Ama, bütün bunlara rağmen, özellikle Dilrüba Hanım'dan kendini uzaklaştıramaz.

Öbür taraftan Narin Hanım, kocasının kendisini ve çocuğunu ihmal etmesinden şüphelenir. Sonunda, okul arkadaşı Meral Hanım'dan aldığı bir mektupla bu şüphelerinde haklı olduğunu anlar. Artık, Narin Hanım da koca-

sının Dilrüba Hanım'la olan ilişkisini bilir. Ama, ona bildiğini sezdirmez. Çünkü, kocasını sever ve onun kendisinden uzaklaşmasından korkar. Bnb. Faruk ise, haftanın üç, dört gecesini Dilrüba Hanım'ın evinde geçirmeye başlar.

Bnb. Faruk, yeni bir görevle Berlin'e gitmeden önce, talimat almak üzere Paşa'yı ziyaret eder. Erkânıharp Paşası, bu ziyarette kendisinin Almanya'da ilişki hâlinde bulunduğu Polonyalı Ziska'nın Fransız casusu olduğu ve Alman Gizli Servisi tarafından yakalandığı haberini Bnb. Faruk'a bildirir. Konuyla ilgili uyanık durması gerektiğini de ikaz eder. Paşasından aldığı bu bilgiler karşısında Bnb. Faruk, saf ve tecrübesiz olmasına üzülür. Bu gafletten kurtulmanın yegâne yolunun cepheye gitmek olduğunu düşünür. Bu nedenle, Erkânıharp Riyaseti'ne (Genelkurmay Başkanlığı'na) bir dilekçe yazar ve cephede görev almak istediğini belirtir. Fakat, Paşa, dilekçesini yırtar ve Berlin'e gitmesini emreder. Daha sonra da Dilrüba Hanım'ın aracılığı ile Berlin *görevi ertelenir. Çünkü, Dilrüba Hanım, Bnb. Faruk'un yanından ayrılmasını* ve cepheye ya da Berlin'e gitmesini istemez. Dilrüba Hanım'ın evinde İstanbul'un yüksek sosyetesinden kişilerin katıldığı kumar seansları ve türlü eğlenceler düzenlenir. Bnb. Faruk da bu eğlencelere katılır.

Nihayet, Erkânıharp Paşası tarafından Bnb. Faruk'a yeni bir görev daha verilir. Romanya'ya gidecek, müttefik ordular ganimetinden hissemize düşeni alacak, bunları paraya çevirecek ve İstanbul'a dönecektir. Bnb. Faruk, para ile ilgili olduğu için *'dedikodu olur'* düşüncesi ile görevi önce almak istemez. Ama, Paşa'nın kesin emri karşısında çıkış yolu bulamaz ve görevi kabul eder. Artık, rütbesi de Kaymakam'dır. Kaymakam Faruk, Berlin seyahatlerinde olduğu gibi Romanya seyahatinden önce de savaş zenginlerinin büyük para getiren tekliflerini reddeder. Bu tür teklifi yapanlardan birisi de Dilrüba Hanım'dır.

Kaymakam Faruk, Romanya'daki görevi başarıyla bitirir ve İstanbul'a döner. Yıllardır kendisinin kullanılmasından duyduğu rahatsızlığı son görevindeki başarısı ile ortadan kaldırır. İstanbul'a dönüşte ilk uğradığı yer, kendi

evidir. Karısı Narin'i ve çocuğu Cengiz'i hiç bir seferinde bu kadar özlemediğini anlar. Ertesi gün ise; önce Harbiye Nezareti'ne, sonra da Dilrüba Hanım'ın evine gider. Dilrüba Hanım, Hakkı Bey'le olan ilişkisini bitirdiğini söyler ve kendisini yalnız bırakmamasını ister. Kaymakam Faruk, evini ve çocuğunu terk etmeyecek, dışarı hayatında ise Dilrüba Hanım'la birlikte olacaktır. Dilrüba Hanım'ın Kaymakam Faruk'tan tek dileği budur.

Güneyde Suriye Cephesi'nin durumu kötüdür. Türk ordusu geri çekilmeye zorlanır. Bu nedenle Suriye'de *"Yıldırım Orduları"* adında yeni bir ordu kurulur. Bu yeni ordunun erkânıharbiyesine Yzb. Zeki, Yzb. Nihat, Yzb. Necmi ve Kaymakam Faruk da görevlendirilir. Özellikle Kaymakam Faruk, bu görevden dolayı, çok mutludur. Cepheye gidiş görevini önce Dilrüba Hanım'a, sonra da eşi Narin'e söyler. Hatta, onun *"Dönmezsem Cengiz'i bir Türk zabiti gibi büyüteceksin, değil mi?"* sözü Narin'i ağlatır. Kaymakam Faruk, ailesine veda eder ve Harbiye Nezareti'ne gider. Ne yazık ki, orada yeni bir haberle karşılaşır. Bnb. Necmi, kendi yerine Suriye Cephesi'ne gitmektedir. Son görev değişikliğine hayret eder. Aynı gün, Dilrüba Hanım'dan gelen bir telefonla, onun, görev değişikliğine aracı olan kişi olduğunu öğrenir. Dilrüba Hanım, önceki gibi, Paşa'yla görüşmüş ve Kaymakam Faruk'un İstanbul'da kalmasını sağlamıştır.

Aradan bir ay geçer. Kaymakam Faruk, hâlâ uyanmaz, Dilrüba Hanım'ın çekici güzelliğinin etkisindedir. Onun Büyükada'daki evine tekrar gider ve geceyi onunla geçirir.

Birinci Dünya Savaşı, Mondros Mütarekesi ile biter. Düşman devletler, mütareke maddeleri doğrultusunda Anadolu'yu işgal eder. Kaymakam Faruk, mütarekeden sonra İstanbul'a dönen Bnb. Nihat'la her hafta sonu buluşur ve onunla dertleşir. İki arkadaş, Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde Anadolu'da yapılan Millî Mücadele'ye katılmak ister. Bu amaçla, Anadolu'ya geçme plânları yapılır. Kaymakam Faruk ve arkadaşları, artık birer Kuvayı Millîyeci'

dir. Onları, Hisar'dan Beykoz'a geçiren sandaldaki kürekleri çeken ise Narin Hanım'dır.

2. Fiktif Yapıyı Belirleyen Unsurlar:

a. Zaman: Roman, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından kahramanların Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğindeki Millî Mücadele'ye katılmasına kadar olan süredeki olayları ele alır. Yani, 1914-1919 arasındaki olaylar, romanın ana dokusunu oluşturur.

b. Mekân:

Geniş Mekânlar: İstanbul'un çeşitli semtleri (*Rumelihisar, Büyükada, Nişantaşı*), Suriye (*Şam*), Almanya (*Berlin*), Avusturya *(Viyana*), *Romanya*, *Anadolu* (şehir belirtilmez), *Mısır* ve *Erzurum Cepheleri* romanda adı geçen geniş mekânlardır.

Dar Mekânlar: Erkânıharp Dairesi *İstihbarat Şubesi*, Faruk'un Rumelihisar'da bulunan *evi*, Berlin'deki *Kayzerhof Oteli*, Dilrüba Hanım'ın Büyükada ve Nişantaşı'ndaki *evleri*, Berlin ve Viyana'daki *eğlence kulüpleri* de romanın der mekânlarına örnektir.

c. İnsan Unsuru Dışında Kalan Figürler: Romanın başkahramanı Faruk, Türk Genelkurmayı'nın kendine verdiği görev dolayısıyla Almanya'ya defalarca gider ve gelir. Her gidiş ve gelişte de Berlin'de tanıştığı iş adamı Şekerzade Hakkı Bey'in emanet ettiği *valizi* Türkiye'deki karısına getirir. Türkiye'den Berlin'e gidişte de Büyükada ve Nişantaşı'ndaki evlerinde ikâmet eden Dilrüba Hanım tarafından hazırlanan valizi götürür. Faruk, valizin içindeki kaçak eşyalardan habersizdir. O, *diplomat pasaportu*na sahip bulunduğu için İstanbul - Berlin arasında güvenlik mensuplarınca valizi aranmaz. Bu şekilde Hakkı Bey ve Dilrüba Hanım, durumu fark etmeyen Faruk'un aracılığı ile daha çok zengin olurlar. Onları zengin kılan Faruk'un seyahatte getirip götürdüğü ***valiz*** ile ***diplomat pasaportu***dur.

Bu nedenle, her ikisi de insan unsuru dışında kalan figürlere örnek gösterilebilir.

Üçüncü figür ise, Faruk'un cephede görevlendirilmesi ile ilgili Harbiye Nezareti'ne yazdığı *dilekçe*dir. Fakat, komutanı, dilekçeyi dikkate almaz ve görevine devam etmesini emreder.

Dilrüba Hanım'ın Nişantaşı'nda bulunan evinde oynanan, İstanbul'un yüksek sosyetesinin de katıldığı *kumar seansları* ve *eğlenceler* de **dördüncü figür**dür. Yazar, bu figür sayesinde savaş ortamında zevk ve safahat hayatı yaşayan insanların özelliklerini çok güzel tasvir eder.

ç. Dil ve Üslûp ile Merak Unsurlarının Düzeni ve Gücü: *"Cephe Gerisi"* adlı roman, bazı kurgu hatalarına rağmen, dil, üslûp ve entrik unsurlar (okuyucuyu meraklandırıcı unsurlar) yönünden -az da olsa- başarılı bir eserdir. Bu kurgu hatalarından biri şöyledir: Roman kahramanı Faruk; namuslu, dürüst, akıllı, mert vazifeşinas özelliklerine ters düşecek boyutta tavır ve olaylar sergiler. Her şeyden önce, Şekerzade Hakkı Bey ve Dilrüba Hanım'ın kendinden yararlandıklarını anlayamaz; hatta, hakkında çıkan dedikoduların en yakın arkadaşı Yzb. Nihat'tan duyması bile onun aklını başına getirmez. Karısını ve çocuğunu ihmal eder, çoğu geceyi Dilrüba Hanım'ın evinde geçirdiği için kendi evine uğramaz olur. Berlin'e her gidiş gelişte yanında taşıdığı valizde kaçak eşyaların olduğunu Dilrüba Hanım itiraf etmesine rağmen, o, olaylar karşısında kayıtsız kalır ve ondan uzaklaşamaz. Bu özelliği ile dirayetsiz ve zayıf bir kişilik ortaya koyar. Ayrıca, Türk Genelkurmayı'na cepheye gönderilmesi için iki kez yazdığı dilekçe de Dilrüba Hanım'ın aracı olmasıyla dikkate alınmaz. Faruk, bunu da bilmesine rağmen yaşadığı bataklığın içinden kendini kurtaramaz. Yazarın, roman kahramanı Faruk'la ilgili böyle bir kişilik yaratması, okuyucunun konuyu anlamasını zorlaştırır. Bu kadar zayıf kişilikte bir insanın subay olması, hem de istihbarat biriminde görev alan bir subay olması hiç de doğal bir durum değildir. Romanın sonunda ise, bu özellikteki bir insan, Anadolu'ya geçmek ister. Artık, o da

bir Kuvayı Millîyeci'dir. *"Ne olmuştur, Faruk'un kişiliğinin değişmesindeki faktör nedir?"*, romanda bilinmez. Yazar; romanında onu, karısını ve bir grup insanı Anadolu'ya geçirirken roman da biter.

Entrik unsurlara gelince; bunlardan ilki, Bnb. Faruk'un Berlin'de bulunduğu sırada ortaya çıkar. Tanıştığı Hakkı Bey, alacağı bilgiler doğrultusunda kendisine yüz bin lira vermeyi teklif eder. Alman Genelkurmayı'nda görevli olan Bnb. Faruk'un vereceği bilgi ise, Almanların ne zaman tekrar saldırıya geçeceğidir. Okuyucu, bu sahnenin yansıtıldığı satırlarda tereddüde düşer. *"Acaba Faruk, para karşılığı kendinden istenen bilgiyi verecek mi?"* Bu merak ve tereddüt sonraki satırlarda giderilir. Bnb. Faruk, Hakkı Bey'in para teklifini nazik bir ifadeyle reddeder.

Yzb. Nihat, savaş zenginleriyle ilişki kurduğu konusunda dedikoduların yayıldığını Faruk'a söyler, olayın doğru olup olmadığını ondan öğrenmek ister. İşte, bu durumda **ikinci entrik unsur** kendini gösterir. Faruk, hakkında yayılan dedikoduların yalan olduğu konusunda arkadaşı Yzb. Nihat'ı inandırır. Gerçekte de o, savaş zenginlerinden Hakkı Bey ve Dilrüba Hanım gibileriyle ilişkili olmasına rağmen, kendi menfaatine herhangi bir faaliyette bulunmamıştır. Aslında o saflığının ve şehvetî arzularının kurbanıdır. Bu özelliğinin de farkında değildir. Hatta, Yzb. Nihat'la görüşmesinden sonra her zamanki gibi Dilrüba Hanım'ın evine gider. Okuyucu, onun Dilrüba Hanım'a kötü sözler söyleyeceğini ve ondan uzaklaşacağını zanneder. Ama durum, böyle olmaz. Ahlâksızlık ve pisliğin içine gömülmüş olduğunu bile bile hayat çizgisini değiştirecek gücü kendinde bulamaz. Böyle bir gücü bulmak için gayret bile sarf etmez. Bu olayların işlendiği bölümlerde okuyucu, öfkelenir ve olayların gelişimini merakla takip eder.

Romanın **üçüncü entrik unsuru** ise, *"Kaymakamlık"* rütbesine terfi eden Faruk'un Romanya'ya görevli olarak gitmesinde oluşur. Faruk, uslanmış görünmektedir. Önceki hatalarını, bu son görevde sileceğini düşünür. Artık kimsenin kuklası ve aracısı olmak istemez. Okuyucu, onun bu düşüncelerini

destekler, aynı hatalara düşmesini istemez ve sonucu merakla bekler. Yazar, okuyucunun isteği doğrultusunda Kaymakam Faruk'u, son görevinde başarılı kılar. İstanbul'a dönüşte, önceki gezilerdeki gibi ilk uğradığı ev, Dilrüba Hanım'ın evi olmaz. Doğrudan kendi evine, karısı ve çocuğunun yanına gider. Harbiye Nezareti'ne geldiğinde de Suriye Cephesi'nde görevlendirildiğini öğrenir. Cepheye gidecek olmasından mutluluk duyar. Yol hazırlıklarını yapar, karısı Narin'e *"Dönmezsem Cengiz'i bir Türk zabiti gibi büyüteceksin, değil mi?"* der. Olaylar, buraya kadar normaldir. Fakat ertesi gün, yerine bir başka arkadaşının Suriye Cephesi'nde görevlendirildiği kendisine tebliğ edilir. Bu son görevi engelleyen yine Dilrüba Hanım'dır. Okuyucu, onun Dilrüba Hanım'a kızmasını, hatta belki de onu öldürmesini beklerken, o olaylar karşısında kayıtsız kalır; Dilrüba Hanım'ın Büyükada'daki evine gider ve geceyi onun kollarında geçirir. O, bu özellikleriyle kararsız, meddü-cezir bir kişilik sergiler. Bu tür kişilik özelliğini yansıtan Kaymakam Faruk, Mondros Mütarekesi'nin ardından Anadolu'ya geçenler arasında yerini alır. Yazar, romanını bu şekilde bitirir. Okuyucu da, olup bitenler karşısında şaşırır.

3. Ana Fikir: Savaşlar, her türlü tehlikeyi beraberinde getirir. Yoksulluk, açlık, kıtlık, ölüm, acı, keder... Fakat, savaşların yaşanmasını bir grup insan, özellikle arzular. Bunlar, **savaş zenginleri**dir. Her savaş döneminde görüldüğü gibi Birinci Dünya Savaşı'nda da savaş zenginleri türemiş; bu insanlar, kısa yoldan, yoksulların, kimsesizlerin sırtından zengin olmanın çarelerini aramışlardır. Romanda adları geçen Hakkı Bey ve Dilrüba Hanım, bu tür savaş zenginlerini sembolize etmektedir. Bir de bu savaş zenginlerine irade dışı yardım eden, onlara bilmeden aracı olan, bilinçsiz insanlar görülmektedir. Romanda, bu tip özelliğini ise Türk subayı Faruk yansıtmaktadır.

B. FİGÜRLER:

1. Merkez Figür:

Yzb. Faruk: Sonradan Binbaşı ve Kaymakam rütbesine terfi eden İstihbarat biriminde görevli Türk subayıdır. Bilgi, tahsil ve iyi niyetine

ters orantılı bir kişilik sergiler. Bir taraftan namuslu ve dürüst bir aile babası, öbür taraftan ahlâksızlarla birlikte olan, eğlence düşkünü bir insandır. Bir taraftan cephede görev almak ister; bu amaçla Harbiye Nezareti'ne dilekçeler verir; öbür yandan cephede görevlendirilmesini engelleyen insana karşı gelemez ve onun iradesine boyun eğer. Bir yönüyle akıllı, mert ve vazifeşinas bir görünüm çizer; öbür yönüyle ise savaş zenginlerinin kendini kullanmasına izin verir.

Bu tür zıt kişilik özellikleriyle, romanın sonunda Millî Mücadele'ye katılmak üzere Anadolu'ya geçer. Yazar, romanındaki olayları devam ettirse idi, acaba Faruk, nasıl bir özellik çizmeye devam edecekti, merak konusudur. Yazar, Millî Mücadele'nin bu tür kişilik bozukluklarına sahip insanlar tarafından yapıldığını mı vermeye çalıştı, o da bilinmez. Sonuç itibariyle, merkez figür Faruk, farklı özellikleri kişiliğinde bulunduran ilginç bir roman kahramanıdır. O, aklının değil, duygularının esiridir.

2. Karşıt Figür:

Dilrüba Hanım: Hakkı Bey'in görünüşteki karısı, gerçekte ise metresidir. Bir savaş zenginidir. Maddî menfaatleri gereği ve şuhluğu sayesinde, Faruk'u kendine bağlamayı bilir, yanından ayrılmasını istemez. Bu nedenle, Faruk'un komutanı ile görüşerek onun cepheye görevlendirilmesini de iki kez engeller. Büyükada ve Nişantaşı'ndaki evlerinde kumar seansları ve eğlenceler düzenler. Onun için, savaşta ölen, yoksulluktan acı çeken insanlar ve ülkenin toprak kaybetmesi önemli değildir. Bu konuları hiç düşünmez bile. Varsa da yoksa da daha çok zengin olmak, onun birinci amacıdır.

Şekerzade Hakkı Bey: Faruk'un Berlin'de tanıştığı iş adamı olup Dilrüba Hanım'ın metresidir. O da bir savaş zenginidir. Tek düşündüğü şey, savaşın devam etmesidir. Bu şekilde depoladığı mallarını fahiş fiyatla halka satacak ve daha çok zengin olacaktır.

Levazım Şube Müdürü: Görevini istismar eden, yetki ve sorumluğunu kişisel menfaatleri için kullanan savaş zenginlerinden biridir. Adı, romanda verilmez.

3. Yardımcı Figürler:

Narin Hanım: Faruk'un karısıdır. Altı yaşında babasını kaybeden, annesi tarafından büyütülen namuslu bir ev hanımıdır. Amerikan Koleji mezunu olup, kültürlü ve sporcu bir kişiliği görülür. Faruk ile 1,5 yıllık bir arkadaşlık döneminden sonra evlenir. Kocasının Dilrüba Hanım'la olan yasak ilişkisini bir arkadaşı aracılığı ile öğrenmesine rağmen, bildiğini söylemez. Sabreder, kocasının kendine dönmesini bekler. Çünkü, onu sever ve onun kendinden uzaklaşmasından korkar. Sonunda da bu emeline kavuşur, kocası ile birlikte Millî Mücadele'ye katılmak üzere Anadolu'ya geçer.

Zeynep Hanım: Narin'in annesidir. Kocasından kalan miras ile kızını büyütmüş, tahsilini yaptırmış, gün görmüş bir Osmanlı kadınıdır.

Cengiz: Faruk ile Narin'in tek çocuklarıdır.

Yzb. Zeki, Yzb. Nihat: Roman kahramanı Faruk'un silâh ve görev arkadaşlarıdır. Yzb. Zeki, Erzurum Cephesi'ne; Yzb. Nihat ise, Suriye Cephesi'ne atanır. Bir müddet sonra Yzb. Nihat, sağlık sebebiyle İstanbul'a geri gelir.

Meral Hanım: Narin'in arkadaşıdır. Faruk'un Dilrüba Hanım'la olan ilişkisini bir mektupla Narin'e bildiren ve onun tedbir almasını samimî ve iyi niyetle isteyen namuslu biridir.

Polonyalı Ziska: Faruk'un Almanya seyahatinde tanıştığı, ahlâkı düşük bir kadındır. Fransız casusu olduğu için Alman Gizli Servisi tarafından yakalanır. Faruk, onun Fransız casusu olduğunu sonradan öğrenir.

Paşa: Harbiye Nezareti'nde görevli, erkânıharp paşasıdır. Faruk'u Almanya ve Romanya'da görevlendiren komutandır. Adı, romanda verilmez.

Bnb. Aseo: İstanbul'da görevli Alman subaydır. Savaş zenginleri ile ilişkisi bulunur.

Metr DOTEL: Faruk'u Almanya'da karşılayan, ona rehberlik eden Alman subaydır.

Yukarıdaki yardımcı figürlere ilâve olarak; Faruk'un Almanya seyahatleri sırasında tanıştığı, eğlence kulüplerinde arkadaşlık kurduğu *ahlâksız kadınları*, Dilrüba Hanım'ın evinde düzenlenen kumar seansları ve eğlencelere katılan *İstanbul sosyetesindeki insanları* da gösterebiliriz.

C. KAVRAMLAR ve KABULLER:

Kozmopolitizm: Kimlik ve kişilik sorunları olan kozmopolit insanların her dönemde görülmesi doğaldır. Özellikle, savaş gibi kargaşa dönemlerinde bu tür insanlar, varlıklarını daha çok ortaya koyarlar. Mutlu olmanın yollarını, insanî özelliklerin dışında farklı mecralarda arayan bu insanlar, kendilerini de, çevrelerinde bulunanları da mutsuz ederler. Şüphesiz ki, bu tür insanlardaki kişilik bozukluklarının, kimlik arayışlarının temelinde aldıkları yanlış eğitim ve ülkenin istismar edilmeye müsait ekonomik ve toplumsal sorunları bulunmaktadır. Romandaki Hakkı Bey ve Dilrüba Hanım gibileri de menfaatperest özellikleri ile ülkenin ekonomik ve toplumsal sorunlarını istismar eden fırsatçı insanlardır.

Duygusalcılık (Santimantalizm): İnsan, duygularıyla birlikte yaşar. Yalnız duygular, insanı köle hâline getirmemelidir. Özellikle, görev sırasında duygular, yerini akıl ve mantığa bırakmalıdır. Ancak, bu şekilde kişisel ve toplumsal düzeyde gelişme sağlanır. Öbür türlü, yani akıl ve mantığın geriye itil-

diği, duyguların öne çıktığı ilişkilerde mutsuzluk ve başarısızlık görülür. Nitekim, romanda yansıtılan olayların merkezinde bulunan Faruk, duygularıyla hareket eder. İnsanî ilişkilerinde akıl ve mantık ölçülerini görmezden gelir. Kötü niyetli insanların (Hakkı Bey, Dilrüba Hanım gibi) kendinden yararlanmasına fırsat verir. Oysaki, akıl ölçüsü içinde duygularını sınırlasa, daha etkili görev yapma imkânına kavuşacak, karısını ve çocuğunu da ihmal etmeyecektir.

"Cephe Gerisi" adlı roman, savaş dönemlerinin en önemli unsurlarından olan **savaş zenginlerini** konu olarak işlemesi yönüyle okunmaya değerdir. Yalnız, olayların ve kahramanların tip özelliklerinin yansıtılmasında oluşturulan kurgunun yetersizliği, entrik unsurların karmaşıklığı ile Burhan Cahit'in diğer romanlarına göre daha zayıf bir romandır. Yazarın, savaş zenginlerinin çarpık ilişkilerini vermek isterken romanın kurgusunu ve entrik unsurların önemini geri plâna itttiği gözlemlenmektedir.

Türk ordusunun subay ihtiyacı iki kaynaktan sağlanmaktadır. Birisi, askerî lise ve harp okulları kaynaklı **muvazzaf subaylar**; diğeri ise günümüzdeki sınıf okulları kaynaklı, üniversite tahsilli **yedek subaylar**dır. Burhan Cahit MORKAYA, *"İhtiyat Zabiti"* adlı romanında bu kaynaklardan ikincisinin, yani yedek subayların Birinci Dünya Savaşı dönemindeki eğitimlerini ve özelliklerini yansıtmaktadır. Romanda işlenen ikinci önemli konu ise, Türk ordusunun Suriye Cephesi'ndeki durumu, İngiliz ve Arap kabileleri ile savaşı ve ordudaki subay ve erlerin özel hayatıdır.

A. VAK'A TERTİBİ:

1. Ana Çizgileriyle Vak'a:

Birinci Dünya Savaşı öncesi... Yedek subayların (ihtiyat zabitlerinin) yetiştirildiği İstanbul'daki talimgâhlardan biri... Yedek subay olmak üzere ta-

limgâha gelen subay adayları; yeni bir ortamda bulunmanın sıkıntılarını yaşarlar. Fakat, bu sıkıntılar; bilgili ve bilinçli komutanların sayesinde uzun sürmez. Komutanlar, yeni gelen yedek subay (ihtiyat zabiti) adaylarını ileride sıkıntı çekmeyecek düzeyde, en iyi biçimde yetiştirirler.

Eğitim süresi dolanlar, yedek subay olur. Bunlardan bazıları (üst kademede tanıdığı, akrabası olanlar), İstanbul gibi merkezî yerlere; çoğu ise, merkezden uzak yerlere Arabistan, Suriye, Kafkasya'ya tayin edilirler. Yedek subaylar arasında Galatasaray Lisesi'nden mezunlar olduğu gibi, kenar mahalle medreselerinden mezun olanlar da vardır. Bu durum, gerek talimgâhta, gerekse kıtalarda yedek subaylar arasında görevin yapılması ile ilgili farklılıkların, mukayeselerin ortaya çıkmasına neden olur.

Eğitimlerini tamamlayan yedek subaylar; kıtalarda, talimgâhlardaki rahatlığı bulamayınca bir müddet bocalarlar. Bazı zamanlar, düzenli yemek yiyememeleri, çamaşır değiştirememeleri onları çileden çıkarır. Hatta, bu nedenlerden ötürü, firar eden yedek subaylar da bulunur. Bazılarının firar nedeni de gönül meselesidir. Özellikle, talimgâhlarda, gönül meselesi yüzünden firar edenlerin sayısı pek az da değildir.

Birinci Dünya Savaşı patlak verir. Talimgâhlardan mezun olan yedek subayların çoğu cephelere gider. Talimgâhtaki eğitim süresini bitirip Suriye Cephesi'ne giden yedek subaylardan biri de **Cevdet Bey**'dir. Cevdet Bey, en zor durumda bile soğukkanlılığını koruyan, mutlak itaatten taviz vermeyen, çalışkan ve dürüst bir subaydır. Ona göre; *"Harp, harp, eğer harbi, harbi isteyenler ve hazırlayanlar yapsalar harp olmaz."*.

Birinci Dünya Savaşı, bütün şiddetiyle devam eder. Cevdet Bey'in de bulunduğu Suriye Cephesi'nde İngilizler; saf düzeninde devamlı olarak taarruzlarda bulunur. Türk birlikleri, İngilizlerin yaptığı bu taarruzları durdurmaya çalışır. Bazen iki düşman milletin mevzileri arasındaki mesafe oldukça daralır. Hatta, süngü muharebeleri yapılır. Cevdet Bey, Gazze Cephesi'nde yaptı-

ğı bir süngü muharebesinde İngiliz birliğini püskürtür; ama çok sevdiği Hüsnü Başçavuş yaralanır. Cevdet Bey, savaştan fırsat bulduğu anlarda Gazze ve Kudüs'teki kadınlı erkekli yapılan eğlenceleri düşünür. Ona göre, Kudüs geceleri eşi benzeri bulunmayan gecelerdir. Özellikle kadınlarının şuh bakışları, onun hayalinden bir türlü çıkmaz.

Cevdet Bey, Tabur Komutanı Yüzbaşı'yı çok sever. Onu, diğer tabur komutanlarıyla, hatta, Başkomutanlık Karargâhı'nda bulunan diğer üst rütbeli komutanlarıyla karşılaştırır. Ona göre, hiç birisi Yüzbaşı'nın yerini tutamaz. Yüzbaşı; mert, cesur, astlarıyla iletişimini rahatlıkla kuran, savaş yeteneği ve bilgisi çok yüksek, bilinçli ve dürüst bir insandır. İngiliz askerlerinin taarruzda bulunmadığı, sakin anlarda Cevdet Bey, hep İstanbul'u, Kudüs'ü ve Yüzbaşı'nın meziyetlerini düşünür. Zaman zaman Yüzbaşı ile dertleşir, onun kendinden emin, mütevazı ruh hâlini gözlem eder.

Savaş ortamı içinde kimi zaman ast - üst ilişkisi kaybolur. Cevdet Bey; yedek subay arkadaşı Hayri Bey, Hüsnü Başçavuş ve Yüzbaşısı ile abi - kardeş ilişkisi içindedir.

Yeni gelen bir emirle Gazze hattının boşaltılması istenir. İngilizlere karşı galip olacakları an, böyle bir emrin gelmesi Cevdet Bey'i üzer. Daha sonra öğrenilir ki, diğer hatlardaki Türk birlikleri bozulduğu için geri çekilmek zorunda kalınmıştır. Bu geri çekilmede, yedek subay Hayri ve Hüsnü Başçavuş'un fedakârca tutum ve davranışları, Cevdet Bey'i ve Tabur Komutanı Yüzbaşı'yı oldukça rahatlatır. Birlik, *"Milis"* köyüne yerleşir. Cevdet Bey, bu köyde rahat eder, zaman zaman siperleri kontrol eder, daha sonra da dinlenmeğe çekilir, özel işleriyle meşgul olur. Bu arada Yüzbaşı, izne ayrılır ve İstanbul'daki ailesinin yanına gider. Cepheye dönüşte de İstanbul'daki izlenimlerini anlatır. İstanbul, iyice bozulmuştur. İstanbul halkı, karneyle ekmek almaktadır. Ahlâksızlık, namussuzluk da diz boyu artmıştır. Bütün bunların nedeni ise; İstanbul Hükûmeti'nin olaylarla ilgili tedbirler almamasıdır.

Cevdet Bey, İstanbul'da bulunan nüfûzu güçlü dayısının aracılığıyla bir ay izinli olarak İstanbul'a gider. Dayısının miras işi vardır. Cevdet Bey, hem bu işi hâlledecek hem de İstanbul'daki dostlarıyla özlem giderecektir.

O, artık İstanbul'dadır. Miras işini hâllettikten sonraki günlerden bir gün, eski arkadaşlarından biri ile Gülhane Parkı'nda geziye çıkar. Burada, iki hanımla tanışırlar. Bu tanışma, aralarında duygusal bir ilişki başlatır. Cevdet Bey, kendisine düşen Hanım'la İstanbul'un park ve mesire yerlerinde gezer. Gerçek adını sormadığı ve bilemediği hanıma *"Rüya"* adını verir. Çünkü, onun için bu hanım, bir rüyadır. Kısa bir zaman sonra rüyadan uyanacak ve tekrar cepheye savaşmaya dönecektir.

Rüya, istemeyerek, irade dışı Cevdet Bey'e yakınlık gösterir; önceleri elinden tutmasına dahi fırsat vermez. Cevdet Bey de bu çekingenliği ve ilginç namus anlayışı ile Rüya Hanım'ın üzerine gitmez.

Cevdet Bey, iznini tamamlamadan birliğinden yeni bir emir alır. Savaş şiddetlenmiştir ve cepheye gitmek zorundadır. Emri aldığı gün, Rüya Hanım' la tekrar buluşur. Ertesi gün cepheye gidecektir. Rüya Hanım, irade dışı bir hareketle Cevdet Bey'i evine götürür. İki genç bir müddet sonra kendilerini yatak odasında bulur. Cevdet Bey, Rüya Hanım'a sahip olacağı an, karyolanın baş ucundaki duvarda bir fotoğraf görür. İnanamaz, bu gördüğü fotoğraftaki kişi, çok sevdiği tabur komutanı Yüzbaşı'dır.

"Affet beni Yüzbaşım, affet beni Yüzbaşım." diyerek bağırır ve hızlı adımlarla evi terk eder.

Cevdet Bey, döndüğü Filistin Cephesi'nde şehit düşer.

2. Fiktif Yapıyı Belirleyen Unsurlar:

a. Zaman: Birinci Dünya Savaşı yılları, yani 1914-1918 arası.

b. Mekân:

Geniş Mekânlar: *İstanbul*, *Suriye* (Şam, Milis Köyü), *Gazze Cephesi* ve *Kudüs*'tür. Ayrıca, askerî talimgâhtan mezun olan yedek subayların atanma yerleri olarak *Arabistan* ve *Kafkasya Cepheleri* de geniş mekânlara örnek gösterebiliriz.

Dar Mekânlar: İstanbul'da bulunan yedek subay adaylarının eğitim gördükleri *askerî talimgâh*, Suriye Cephesi'ndeki *Türk ve İngiliz mevzileri*, Şam'da bulunan *Başkomutanlık Karargâhı*, İstanbul'daki *Gülhane Parkı* başta olmak üzere romanda adı verilmeyen diğer *park* ve *mesire yerleri* ile roman kahramanlarından "Rüya" Hanım'ın *evi* ve yedek subay adaylarının bazılarının mezun olduğu okul olarak gösterilen *Galatasaray Lisesi,* romanın dar mekânlarına örnektir.

c. İnsan Unsuru Dışında Kalan Figürler:

Romanın insan unsuru dışında kalan iki önemli figürü bulunmaktadır. Bunlardan biri, İstanbul'da ekmeğin *karne*yle alınmasıdır. Savaş sebebiyle ekonomik sıkıntıların büyümesi, ekmeğin karneyle satın alınmasını zorunlu kılar. Roman başkahramanının Suriye Cephesi'ndeki tabur komutanı Yüzbaşı (adı verilmez), izinli olarak ailesinin bulunduğu İstanbul'a gider. Cepheye dönüşte İstanbul'la ilgili gözlemleri yansıtırken halkın açlığından ve sıkıntı çekmesinden bahseder. Ekmeğin bile karneyle alındığını söyler. Bu nedenle, *ekmek kamesini* insan unsuru dışında kalan figür olarak vermek mümkündür.

Diğer önemli bir figür ise Cevdet Bey'in Rüya Hanım'ın yatak odasının duvarında gördüğü *fotoğraf*tır. Cevdet Bey, Suriye Cephesi'nde savaşırken, bir vesile ile izinli olarak İstanbul'a gider. Gülhane Parkı'nda tanıştığı bir hanımla İstanbul'un park ve mesire yerlerini gezer. Gerçek adını bilmediği ve beraber olduğu hanıma "*Rüya*" adını takar. Birlikte oldukları son gün, Rüya, Cevdet'i evine alır, yatak odasına geçerler. Cevdet, odanın duvarındaki fotoğrafla irkilir ve koşar adım evi terk eder. Çünkü, gördüğü fotoğraftaki kişi, çok sevdiği ve saygı duyduğu tabur komutanı Yüzbaşı'dır.

ç. Dil ve Üslûp ile Merak Unsurlarının Düzeni ve Gücü: Romanın dili, sade ve anlaşılırdır. Entrik unsurlar (okuyucuyu meraklandıracak unsurlar) yönünden ise, özellikle son bölüm oldukça başarılıdır. Yazar, romanın baş bölümlerinde askerî talimgâhı, kişileri ve olayları tasvir eder. Talimgâhta bulunan insanların özel ilişkileri, zevkleri, kültür düzeyleri tanıtılır; gönül meselesinden dolayı firar eden yedek subay adaylarının psikolojik özellikleri verilir. Romanın bu bölümlerinde okuyucuyu heyecanlandıran, meraklandıran unsurlar görülmez. Öğretici amaçlı kuru bilgi ve tasvirler ön plânda yer alır.

Romanın sonraki bölümlerinde ise Suriye Cephesi'nde geçen ölüm kalım mücadelesinin verilmesiyle entrik unsurlar artar. Türk ve İngilizlerin saf düzende yaptıkları süngü hücumlarının anlatıldığı satırlarda okuyucu endişelenir. Özellikle roman kahramanlarından Hüsnü Başçavuş'un yaralanması, kahramanlığı ve Türk birliğinin geri çekilme harekâtında sürükleyici üslûp özelliği dikkati çeker.

Bir başka meraklandırıcı unsur ise; İstanbul, Kudüs ve Gazze'ye gidip geri dönen subayların anılarını, gözlemlerini aktarmasıdır. Cevdet Bey'in Kudüs ve Gazze'de yapılan eğlencelerdeki kadınların şuh bakışlarını unutamaması ve hayaller kurması, savaş ortamındaki insanların ruh özelliklerini vermesi bakımından romanda oldukça ilginç ve etkili tasvirler bulunmaktadır.

Romanın en ilginç, okuyucunun beklemediği en önemli entrik ve trajik unsur ise son bölümde görülür. Yazar, bu bölümün kurgusunda oldukça başarılıdır. Belki de romanın kalıcılığını sağlayan, okuyucunun en çok etkisinde kaldığı bölüm burasıdır. Romanın başkahramanının Gülhane Parkı'nda tanıştığı Rüya Hanım'ın evine gitmesi ve yatak odasının duvarında mertliği, namus anlayışı, bilgisi ve insanlara yaklaşım tarzındaki olgunluğu ile diğer komutanlarından üstün bildiği tabur komutanının fotoğrafını görmesi en trajik unsurdur. Roman kahramanı gibi okuyucu da bu durumdan derin bir üzüntü duyar. Böyle bir rastlantının olması ne derece doğaldır, tartışılır. Yalnız, Oku-

yucu bir an, romandaki yüzbaşının yerine kendini koymakta ve derin üzüntüye kapılmaktadır. Nitekim, Cevdet Bey de bu üzüntü ve pişmanlık ile Rüya Hanım'ın evini koşarak terk eder.

3. Ana Fikir: Birinci Dünya Savaşı, diğer savaşlar gibi olağanüstü olayların yaşandığı, milyonlarca insanın olumsuz yönden etkilendiği önemli bir savaştır. Bu savaştan, sadece savaşı yapan askerler değil, sivil vatandaşlar da çok yara alır. Nitekim, başta İstanbul olmak üzere diğer şehir ve kasaba insanları her türlü imkânsızlık ve yoksulluk içindedir. Ekmek karneye bağlanır. Özellikle yoksulluk nedeniyle bazı Türk kadınları ahlâksızlık yaparak geçimini sağlamaya çalışır. Öte yandan babası, kocası, kardeşi cephelerde bulunan Türk kadınları kimsesizliğin getirdiği sonuçla, irade dışı ahlâksızlık ve fuhuş batağına da düşer. Romanda sözü edilen Rüya Hanım'ın Cevdet Bey'i evine almasında bu ikinci durum ön plânda olsa gerek.

Bu yönleriyle ve diğer sıkıntılarıyla savaş istenen bir durum olamaz. Cevdet Bey'in de dediği gibi *"Harp, harp, eğer harbi, harbi isteyenler ve hazırlayanlar yapsalar harp olmaz."*.

B. FİGÜRLER:

1. Merkez Figür:

Cevdet Bey: Romanın başkahramanıdır. İstanbul'daki talimgâhta eğitimi bitirdikten sonra Suriye Cephesi'ne atanır. Bölük komutanı olarak görev yapar. Bilgili ve vatanperver bir kişiliği vardır. İngilizlere karşı bölüğü ile önemli başarılar kazanır. Savaştan fırsat buldukça Kudüs ve Gazze'ye gider, oradaki eğlenceler ile savaş ortamı arasında karşılaştırma yapar, hayallere dalar. Özellikle kadınların şuh bakışlarını unutamaz. İzinli olarak İstanbul'a gittiğinde tanıştığı Rüya Hanım'ın yatak odasında gördüğü tabur komutanının fotoğrafı ile beyninden vurulmuş gibi olur. O hızla geri geldiği Suriye Cephesi'ndeki bir muharebede şehit olur.

"Çocukluğunda futbol oynayan, yüksek atlamada rekor kıran eski sporcu talimgâha geldiği zaman askerî talim ve terbiyeye hiç de yabancı kalmadı. Onun için her bölükte mevkiini bulur, değerini gösterirdi.

Cevdet, mühendis mektebini bitirdiği gün talimgâha geldiği için mesleğine ait bilgileri unutmamak için kitaplarını da beraber taşıyor ve boş kaldığı zamanlar kendi kendine tatbikat yapıyordu." (Morkaya, 1933:79)

"İyi bir aile çocuğu idi. Ev terbiyesi, aile terbiyesi, hayat bilgisi kuvvetli idi. Yakışıklı, gösterişli bir İstanbul çocuğu olan Cevdet, arkadaşları arasında derhal bir varlık olduğunu ispat etmişti." (Morkaya, 1933:80)

"Cevdet, vazife başında demir gibi sert, talimden sonra bir hariciye memuru kadar nazik ve zarifti." (Morkaya, 1933:81)

2. Karşıt Figür:

Suriye Cephesi'ndeki İngiliz askerlerini karşıt figür olarak verebiliriz. Bunun dışında herhangi bir karşıt figüre romanda rastlanmaz.

3. Yardımcı Figürler:

Yüzbaşı: Cevdet Bey'in adından bahsedilmeyen tabur komutanıdır. Cevdet Bey, onu, diğer tabur komutanlarıyla, hatta Başkomutanlık Karargâhı'nda bulunan diğer üst rütbeli komutanlarla karşılaştırır. Ona göre hiç biri Yüzbaşı'nın yerini tutamaz. Yüzbaşı; mert, cesur, astlarıyla sıcak ve samimî bir ilişki kuran, vazifeşinas ve akıllı bir insandır. Askerlik bilgisi ve yeteneği de oldukça yüksektir. Yüzbaşı, bir ara ailesinin bulunduğu İstanbul'a izinli gider. Dönüşte İstanbul'daki ahlâksızlıktan söz eder, insanların çektiği sıkıntıları ve açlığı anlatır. Yazar, okuyucunun merak özelliklerini artırmak ve

romanını trajik bir sonla bitirmek için Yüzbaşı'nın İstanbul'daki ailesiyle ilgili olarak bilgi vermez.

Hayri Bey: Cevdet Bey'in yedek subay arkadaşıdır. O da Suriye Cephesi'nde bölük komutanı olarak görev yapar.

Gazze Savaşları sürerken bölüğe yeni gelen Hayri, İstanbul'daki eğlence yerleri ve erkek-kadın ilişkilerini anlatır. Hayri'nin İstanbul anıları bölükteki diğer subayları eğlendirir, avundurur.

> *"İstanbullu, lise mezunu terbiyeli bir genç. Mülkiye mektebine girmiş, fakat ikinci yılında askerliği gelince talimgâha gitmiş."* (Morkaya, 1933:206)

> *"Bize, altı aydır hasretini çektiğimiz İstanbul hakkında taze taze haberler getirdi. ... Yakışıklı bir delikanlı olduğu için İstanbul'da iyi bir çapkınlığı da var."* (Morkaya, 1933:207)

Fahrettin Kerim Bey: Askerî talimgâhta yetişen yedek subaylardan biridir.

> *"Talimgâha ilk gelişinde öyle mazlum, öyle sakindi ki, hiç kimse onun yırtıcı bir zabit olacağına inanmazdı. Sonra onu bölük kumandanı olarak görenler hayretten parmaklarını ısırdılar. Fahrettin Kerim Bey; öyle çetin, öyle acar bir zabit oldu ki, vücudunun ufak tefek olmasına rağmen Zaloğlu Rüstem kadar heybet saçmaya başladı."* (Morkaya, 1933:70)

Suat Bey: Savaştan sonra avukatlık yapan Suat Azmi Bey; Kafkas, Sina ve Gazze Cepheleri'nde savaşır. Babası Süvari Komutanı Mehmet Ali Paşa; dedesi ise, eski sadrazamlardan Halil Rıfat Paşa'dır. Suat Bey; Gazze Komutanı Alman General Fon Kres'in yaveridir. Fon Kres'in, görevi

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Cevat Paşa'ya terk etmesinden sonra Suat Bey de Fon Kres ile birlikte genel karargâhın kurulduğu Nablüs'e gider. Daha sonra da Fon Kres'le yine birlikte önce İstanbul'a, sonra da Almanya'ya geçer.

> *"Ben, Fon Kres'in gittiğine değil, fakat çok mert silâh arkadaşım yaver ihtiyat süvari mülâzımı Suat Bey'i de beraber götürdüğüne müteessir oldum. Nezaketi, terbiyesi, hatırşinaslığı ile bütün arkadaşlarını kendine bağlayan ihtiyat mülâzımı Suat Bey; kibar bir aile çocuğu, iyi tahsil görmüş, birkaç lisan bilir, doğru sözlü, fedakâr, tam Türkçü bir arkadaştı."* (Morkaya, 1933:290-291)

Hüsnü Başçavuş: Cevdet Bey'in bölük astsubayıdır. Gazze Cephesi'ndeki bir süngü muharebesinde üstün yararlıklar gösterir; ama, kendi de yaralanır.

Kaymakam Atıf Bey: İstanbul'daki talimgâhtaki askerî öğretmendir.

> *"Kaymakam Atıf Bey; prensip sahibi, malûmatlı, cevherli bir kumandandı. Atıf Bey, binlerce ihtiyat zabitini bütün manası ile asker yetiştiriyordu."* (Morkaya, 1933:32)

> *"Atıf Bey; ilim kıymeti bilir, terbiyeli, anlayışlı bir zattı. Kendisi esasen okuma meraklısı bir kumandandı."* (Morkaya, 1933:33)

Ferit Celâl Bey: Askerî talimgâhta yetiştikten sonra cephede bölük komutanlığı yapan yedek subaydır.

> *"Ferit Celâl Bey, galiba bir liseden gelmişti. Fakat okumaya, tetkik etmeye büyük bir hevesi vardı. Boş vakitlerinde elin-*

den kitap düştüğü yoktu. İyi, temiz, şık bir ihtiyat zabiti idi. Dokuzuncu bölüğe kumanda ediyordu. Geniş omuzlu, dik ve tatlı bakışlı bir gençti. Çay içmeye, saz dinlemeye de bayılırdı. Ferit Celâl Bey, o zaman Türk Ocağı'nın ateşli bir âzası, Türklüğün müthiş bir propagandacısı idi. Ferit Celâl Bey, idealist bir gençti." (Morkaya, 1933:43-44)

Romanın diğer yardımcı figürleri arasında ise talimgâhta bulunan *yedek subay adaylarını*, Cevdet Bey'in izinli olarak geldiği İstanbul'da karşılaştığı *eski bir arkadaşını* ve romanda hakkında fazla bilgi verilmeyen *dayısını* da gösterebiliriz.

C. KAVRAMLAR ve KABULLER:

Milliyetçilik: Roman kahramanlarından Cevdet, tabur komutanı Yüzbaşı, yedek subay Hayri, Hüsnü Başçavuş **Türk Milliyetçiliği**'ni sembolize eden kişilerdir.

Yoksulluk: Bir ülkenin önemli sorunlarındandır. Özellikle savaş dönemlerinde daha çok belirginleşen yoksulluk; insanların sıkıntı çekmesine, ahlâksızlık batağına gömülmesine neden olur. *"Aç ayı, fırın yıkar."* misali, aç olan insan da irade dışı her türlü fenalığı yapabilir. Nitekim, gerek Birinci Dünya Savaşı'nda, gerekse işgal yıllarında özellikle İstanbul'da meydana gelen ahlâksızlık ve fuhşun arkasında özellikle yoksulluk bulunmaktadır. Anadolu' nun köy ve kasabalarında millet, kuvvetli bir dayanışma ve yardımlaşma sayesinde az da olsa bu tehlikelerden uzak kalmasını bilmiştir. Yalnız, İstanbul gibi büyük şehirlerin halkı bu belâdan kendini pek kurtaramaz. Falih Rıfkı ATAY'ın *"İstanbul'un Bir Yüzü"* [1] ve Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU'nun

[1] Refik Halit KARAY: İstanbul'un Bir Yüzü, İnkılâp ve Aka Kitap Evi, (İstanbul, ?)

"Sodom ve Gomore" [2] romanlarında da bu tür ahlâksızlıklara yer verilmektedir.

Burhan Cahit MORKAYA'nın *"İhtiyat Zabiti"* adlı roman, işlenen konu yönüyle ilginç ve güzeldir. Yazar'ın tarihî gerçeklerden yararlanması, romanın beklenmeyen bir sonla bitirilmesi, *İhtiyat Zabiti*'nin zevkle okunmasını sağlayan önemli özelliklerdir. Ayrıca yazar, romanındaki olayları anılarına dayandırarak yansıtmaktadır. Bu gerçeği de yine romanından anlamaktayız:

> *"Bu romanı yazmaya başladığımdan beri aldığım yüzlerce mektupta her gün bir silâh arkadaşımın uzaktan uzağa sesini işitiyorum."* (Morkaya, 1933:76)

Türk milleti; en büyük insan, en son peygamber Hazreti Muhammet'e olan sonsuz sevgi ve saygısından, ve O'nun da Arap soyundan geldiğine dair inancından dolayı yüzyıllardır Arapları *"kavm-i necip"* (seçkin kavim) olarak nitelendirmiştir. Gerek Selçuklu, gerekse Osmanlı dönemlerinde Peygamber soyundan geldiğine inanılan insanlardan (*seyyit* ve *şerifler*) vergi dahi alınmamıştır. Mekke ve Medine başta olmak üzere Arap şehir ve kasabaları birer kutsal mekân, bu mekânlarda yaşayan insanlar da seçilmiş olarak görülmüştür.

Bu geleneksel anlayış ve davranışlara mukabil Araplar ise, Türklere karşı her türlü desise, entrika ve riyakârca tutumlarını ortaya koymaktan çekinmemişlerdir. Açık ve net olarak ifade etmek gerekir ki, herhangi bir millete tamamen dost ya da tamamen düşman gözüyle bakmak doğru değildir. Karşılıklı menfaat ölçüleri içinde, değişen şartlar ve olaylara göre her milletle sosyal, siyasal, ekonomik, askerî vb. alanlarda ilişkiler kurulabilir. Özellikle

---

[2] Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU: Sodom ve Gomore, İletişim Yayınları, (İstanbul, 1984)

yakın tarihimiz içinde Türk devlet adamları ve bürokratları bu konuda üzerlerine düşen görevi sorumluluk duygusu içinde yerine getirememiş dememiz, çok yanlış olmayacaktır.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında, değişik cephelerde düşmanla çarpışan Türk milletinin ekonomik ve siyasî gücü oldukça zayıflar. Bu zayıflıkları fırsat bilen, milletin yüzyıllardır *"kavm-i necip"* saydığı Araplar da İngiliz ve Fransızların oyun ve teşvikleriyle Türk devletine isyan ederler.[3] İngilizin altını karşılığında Türk milletini tuzağa düşürmekten zevk alırlar. Arap şeyh ve önderleri, İngilizlerin kendi üzerlerinde oynadığı oyunları fark edemeyecek şekilde büyük bir gaflet ve ihanet içinde bulunurlar. Günümüz dünyasında da bu gaflet ve ihanetlerinin bedelini Arap halkı ödemektedir. Eğer mesele sömürme ise; Arap coğrafyasında, on yüzyıl boyunca Türk milleti tarafından sömürülecek hiçbir şey bulunmazken, günümüzde Batı dünyasının, çok akıllıca sömürdüğü petrolün varlığı dikkat çekici bir unsur değil midir?

> *"Genç ve güzel vücutlu bu İngiliz çocukları Dicle'nin ve Fırat'ın kenarlarında ne yüzden harcanıyor? İngiltere gibi yüz elli yıldan beri siyasî bağımsızlığını elde etmiş bir halkın, demokrasi kuran bir milletin, kendi irade ve kararını kendisi veren, harp kararını kendisi veren bir milletin ne için evlatlarını kızgın Irak topraklarında ölüme yolladığını düşünüyorum. O zaman, bunu şimdiki gibi kestirme ve net olarak cevaplandıramıyordum. Bütün bu kasaplıklar PETROL için idi. Basra'nın, Kuveyt'in, Kerkük ve Musul'un petrolü içindi. Bu petrolün kazancı da İngiliz zenginlerinin cebine girecekti.*
>
> ...

[3] Arap, İngiliz ve Fransız iş birliğini ortaya koyan Mustafa Kemal Paşa'nın Büyük Millet Meclisi, gizli oturumunda yaptığı konuşma için bakınız:
(T.B.M.M.) Gizli Celse Zabıtları, Cilt: I, Sıra: I, 4. Celse, Tarih: 24 Nisan 1336 (1920), Cumartesi, s. 2

Bu İngiliz istilâcıları Çanakkale'de ve Irak'ta, sonra Filistin ve Hicaz'da ne kadar Türk öldürdüler? Orta Doğu'da Arapları, Kürtleri, Hint Müslümanları Türklerin aleyhine kışkırtan, onları Türklere düşman eden bu şeytanlardır." (Apak, 1957:149)

Burhan Cahit MORKAYA, inceleme alanına dahil ettiğimiz bir diğer romanı *Yüzbaşı Celâl*'in ana dokusunu yukarıdaki gerçeklerden yararlanarak oluşturur. Suriye Cephesi'ne, Türk - Arap ilişkilerine, İngilizlerin Araplar üzerindeki oyunlarına okuyucunun dikkatini çekmeğe çalışır. Yazar; romanında, Şeyh Sadun gibi Arap şeyhlerinin son pişmanlığını, milletin Araplara olan sevgisini ve merhamet duygularını dile getirir.

A. VAK'A TERTİBİ:

1. Ana Çizgileriyle Vak'a:

Yüzbaşı Celâl, Orhan Paşa komutasında Halep'te bulunan Türk birliğinde görev yapan bir kurmay subaydır. Daha önce iki yıl Almanya'da staj gören, bilgili, bilinçli ve vatanperver bir Türk subayıdır. Orhan Paşa, liyakatından, akıllı ve yetenekli olmasından dolayı kendisine önemli bir görev verir. Yzb. Celâl'in görevi; Halep'in kuzeyinde etkin olan, devlete ve ülkeye zarar veren, fırsat buldukça Türk askerini ve köylüsünü pusuya düşüren Arap Şeyhi Sadun'u ve taraftarlarını etkisiz duruma getirmektir.

Şeyh Sadun, 40-45 yaşlarında, dinç, zeki, yakışıklı, siyah sakallı, Türkçe ve Fransızca da konuşan Arap milliyetçisi bir şeyhtir. Beş yüz atlı askere sahip bulunan, gerektiğinde gücünü üç katına çıkarabilen, depdebeli bir derebeyi hayatı süren, eşkıya ruhlu Şeyh Sadun'un etkisiz kılınması şarttır.

Yzb. Celâl, en yakın arkadaşı Mülâzım Rıfat'ın da bulunduğu yedi subay ve tam teçhizatla donatılmış 800 askeriyle Aynülkum harabelerinin bulun-

duğu bölgeye gider. Orada birliğini konuşlandırır. Aynülkum, Şeyh Sadun'un çiftliğinin bulunduğu Tedmur harabelerine ve çevresine hâkim bir bölgedir.

Şeyh Sadun, Türk birliği komutanı Yzb. Celâl'i tanımak ve onunla menfaate dayalı bir ilişkiye girmek ister. Bu nedenle, Yzb. Celâl'i ziyaret etmek istediğini habercileri aracılığıyla bildirir. Gittiği her yerde hükümdar gibi karşılanan Şeyh Sadun, aynı hürmeti Yzb. Celâl'den de bekler. Oysaki, Yzb. Celâl, Araplarla Türkler arasındaki tarihî ilişkileri çok iyi bildiğinden ve Şeyh Sadun' un gerçek niyetini anladığından, kendisine normal misafirperverliğinin dışında olağanüstü bir karşılama ve ağırlama yapmaz.

Sonraki günlerde Şeyh Sadun; Yzb. Celâl'i, mukabil bir ziyaret için Tedmur'a davet eder. Yzb. Celâl, bu daveti kabul eder ve Şeyh Sadun'un bulunduğu Tedmur'a gider. Tedmur harabelerinde bulunan çiftlik, çok büyük ve iyi donatılıdır. Şeyh Sadun'un, Arapça, Fransızca ve Türkçe yazılmış kitaplardan oluşan çok zengin bir kütüphanesi vardır. Yzb. Celâl, Şeyh Sadun' la yaptığı görüşmede isyancı Araplar'ın Türklere karşı olan tutum ve davranışlarının yanlışlığı üzerinde durur. Araplar'ın, Batılı devletlerin istek ve menfaatleri doğrultusunda Türklere karşı olduklarını söyler. Dolaylı ve örtülü olarak Şeyh Sadun'u uyarır. Şeyh Sadun da bu uyarıyı almasına rağmen, Yzb. Celâl'e ve Türk ordusuna karşı olan hareketlerinden geri durmaz.

Şeyh Sadun'un Zehra adlı güzel bir kızı vardır. Yzb. Celâl, Şeyh Sadun'a misafir olduğunda Zehra ile tanışır. İkinci kez misafir olduğunda ise Zehra ile beraber olur. Yzb. Celâl'in Zehra'ya olan yakınlığı ciddî ve samimî değildir. O, sadece Şeyh Sadun'un faaliyetlerini daha yakından takip ve kontrol etmek için Zehra'ya yanaşır. Şeyh Sadun, Yzb. Celâl'in birliği ile Şam'a gitmesi üzerine kızı Zehra'nın Şam - Salihiye'deki adresini de verir. Zehra, babası Şeyh Sadun ile sevgilisi Yzb. Celâl arasında bir bağlantı noktasıdır ve bir aracı konumundadır.

Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması ve Osmanlı Devleti'nin de Almanya tarafında savaşa girmesi ile Şeyh Sadun ve taraftarları, isyancı tutumlarını gizlice artırır ve Türklere zulüm yaparlar. Arabistan coğrafyası, Arap bedevîlerinin pusularına düşen binlerce vatan evladını bağrına basar.

Yzb. Celâl, ordunun kuzeye çekilmesini, Anadolu topraklarında Ruslara karşı mücadelenin artırılmasını arzu eder. Ona göre, halkının çoğunun Arap olduğu kızgın çöl coğrafyasında Türk askerinin mücadele etmesi abesle iştigaldir. Bu düşüncelerini, komutanlarına anlatmasına rağmen olumlu bir sonuç alamaz. Suriye Cephesi Başkomutanı da, Yzb. Celâl'in düşüncelerinin doğruluğunu dolaylı olarak kabul eder. Ama, o da Genelkurmay Başkanlığının emri doğrultusunda hareket ettiğini, yapılacak başka bir hareket tarzının bulunmadığını Yzb. Celâl'e söyler.

Yzb. Celâl, istihbarat faaliyetlerindeki başarısı, çalışkanlığı, samimiyeti ve özgür düşüncelerini plânlı ve düzenli olarak memleket yararına ortaya koyması özellikleri ile önce *"Binbaşı"*, sonra *"Kaymakam"* rütbesine terfi eder. Türk ordusunun çeşitli cephelerde sarsıldığı, ordunun zayıfladığı bir dönemde almış olduğu rütbeler onu sevindirmez. Aksine, üzüntüye ve utanmaya sevk eder.

Türk ordusu kuzeye çekilmeye başlar. Kaymakam Celâl de 1500 kişilik askeriyle kuzeye çekilen Türk birliklerinin daha çok zarara ve saldırıya uğramamasını sağlar. Çete muharebeleri yaparak düşmanın ileri harekâtını durdurmaya çalışır. Bu muharebelerden birinde Şeyh Sadun da esir alınır. Kaymakam Celâl, dört yıl sonra ilk kez Şeyh Sadun'la karşılaşır. Şeyh Sadun'a kendisinin pişman olup olmadığını, isterse Türk ordusunun yanında İngilizler'e karşı savaşabileceğini söyler. Şeyh Sadun ise, *"Yüzbaşım, bırakınız, Arap tarihine avdet etsin."* şeklinde cevap verir. Kaymakam Celâl, Şeyh Sadun'u serbest bırakır; ama, maiyetindeki askerlerini savaş bitinceye kadar tutacağını söyler. Nihayet, Türk ordusu Halep'i Fransızlar'a teslim ederek Ana-

dolu'ya çekilir. 1918'de imzalanan Sevr Anlaşması ile Anadolu bölge bölge taksim edilir.

Yeni bir dönem başlar: Millî Mücadele Dönemi.

Kaymakam Celâl, Anadolu'daki Millî Mücadele'ye katılır. Artık, rütbesi de *"Miralay"* dır. Başkomutanlık, onu güney illerindeki mücadeleyi organize etmesi için görevlendirir. Miralay Celâl, yanından ayırmadığı Bnb. Rıfat ile güney illerine gitmek üzere Ankara'dan ayrılır. Miralay Celâl, güney illerinde (*Antep, Urfa, Adana, Maraş*) İngiliz, Fransız, Ermeni ve Araplar'ın Türklere karşı giriştikleri zulüm ve işkenceler arasında kendini bulur. Nihayet, yapılan mücadeleler sonunda Antep, Urfa, Adana ve Maraş düşmandan temizlenir. Miralay Celâl, Adana'yı Fransızlar'dan teslim alır. Daha sonra da Urfa'da karargâhını kurar. Arkadaşı Kaymakam Rıfat ise, Kilis'teki birliğin başındadır.

Türk birliğinin Arap kabilelerine yaptığı ileri bir saldırıda Arap Şeyhi Sadun, yaralanarak bir kere daha esir alınır. Miralay Celâl, arkadaşı Kaymakam Rıfat ile hastahanede bulunan Şeyh Sadun'u görmeye gider. Şeyh Sadun, İngiliz ve Fransızlar'la bir olup Türklere karşı saldırıda bulunduğundan pişman olduğunu söyler. Fakat, son pişmanlık yarar getirmez. Araplar, uzun müddet devam edecek bir tahakkümün altına girer. (Batılı devletlerin, Araplar üzerinde oluşturduğu bu tahakkümün, 21. yüzyılın başında da bütün şiddetiyle devam ettiği görülür.) Üzüntüsünü ifade edecek söz bulamaz. Şeyh Sadun, bu duygular içinde Miralay Celâl'in sunduğu bir yudum suyu içer ve ölür.

Savaş biter. Güney sınırlarının düzenlenmesi için Halep'te yapılacak toplantılara katılacak heyete Miralay Celâl de seçilir. Resmî görüşmelerin ardından yapılan eğlencelerde o, Şeyh Sadun'un kızı Zehra'yı Fransız subayları arasında gönül eğlendirirken görür.

Miralay Celâl'le görüşen bir Fransız Süvari Binbaşısı, güven telkin etmediği için Zehra'nın sınır dışı edileceğini söyler. Ertesi gün otelden çıkar-

ken son kez gördüğü Zehra, ölmüş babası gibi üzüntüsünü ve pişmanlığını dile getirmeye çalışır. Babası Şeyh Sadun gibi kızı Zehra da İngiliz ve Fransızların kışkırtma ve oyunlarıyla Türkler aleyhinde casusluk yapmasıyla utanç duyar. O da babası gibi, hatasını anlamakta çok geç kalır.

Zehra, Suriye sınırlarından çıkacak olan trenle güneye giderken, Miralay Celâl de ana vatan toprağına geri döner.

2. Fiktif Yapıyı Belirleyen Unsurlar:

a. Zaman: Romandaki olaylar, Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve Millî Mücadele'nin bitişi süresi içindeki yılları kapsar. (1914 - 1923)

b. Mekân:

Geniş Mekânlar: *Arabistan coğrafyası* (Özellikle Suriye Cephesi, Halep ve çevresi, Şam, Salihiye), *Anadolu* (Özellikle Ankara, Antep, Urfa, Adana, Maraş, Kilis).

Dar Mekânlar: *Aynülkum harebeleri, Tedmur harabeleri,* Şeyh Sadun'un *çiftlik evi,* Halep'te bulunan bir *otel.*

c. İnsan Unsuru Dışında Kalan Figürlerin Faktörü:

Romanda işlenen bu tür figürlerin başında, Şeyh Sadun'un Tedmur harabeleri yakınında bulunan çiftlik evindeki zengin *kütüphane* gelir. Şeyh Sadun'un kütüphanesindeki kitapların önemli bir kısmı Türkçe ve Fransızca' dır. Romanın merkez figürü Yzb. Celâl, Şeyh Sadun'un çok iyi döşenmiş zengin kütüphanesini görünce şaşırır. Şeyh Sadun, Arap toplumunun menfaatinden ziyade kendi menfaatini düşünen, zevk ve safahat hayatı sürdüren bir insandır.

İkinci ve daha önemli figür ise, romanın son bölümünde yer alan Şeyh Sadun'un ölmeden az evvel içtiği *su*dur. Millî Mücadele Dönemi'nde Güney Cephesi'nde Araplar'la savaşan Türk askerleri, Şeyh Sadun'u yaralı olarak ikinci kez esir alırlar. (Şeyh Sadun, daha önceleri de esir alınmış ve Yzb. Celâl tarafından serbest bırakılmıştı.) Bu kez, Şeyh Sadun, Türklere karşı ortaya koyduğu haince tutumlardan dolayı pişmandır. Miralay rütbesine terfi eden Celâl'e pişmanlığını dile getirir. Artık ölmek üzeredir. Şeyh Sadun, Arapların kadim dostu Türk milletinin bir evladının elinden son *su*yunu içer. Daha sonra da ölür. Yazar, bu *su* faktörü ile okuyucuya etkili bir mesaj vermeyi amaçlar. Arapların gerçek dostu İngiliz ve Fransızlar'dan ziyade Türkler' dir. Bunun en güçlü delili de, bir Türk subayının Arap şeyhine gösterdiği son saygı, son görevdir.

ç. Dil ve Üslûp ile Merak Unsurlarının Düzeni ve Gücü: Yazarın, diğer romanınlarında olduğu gibi *"Yüzbaşı Celâl"*de de anlaşılmayan kelime ve deyimler kullanmamaya dikkat ettiği gözlemlenir. Ayrıca romanda, cümle yapısı bozuk ifadelere de rastlanılmaz. Entrik unsurlara gelince;

Okuyucuda merak uyandıran ilk entrik unsur, Şeyh Sadun'un Yzb. Celâl'i karargâhında ziyaret etmek istemesinde ortaya çıkar. O, Arapların itibar ettiği, her yerde hükümdar gibi karşılanan bir insandır. Yzb. Celâl'in de kendisini bu nitelikte karşılaması için, ziyarete geleceğini adamları aracılığı ile Yzb. Celâl'e önceden bildirir. Yzb. Celâl'in kişilik özellikleri romanda henüz belirginleşmemiştir. Bu nedenle okuyucu, onun bu ziyarette Şeyh Sadun'a karşı nasıl bir tavır takınacağını merak eder. Yazar, okuyucunun bu merakını romanın ilerleyen satırlarında giderir. Yzb. Celâl, Şeyh Sadun'un gerçek niyetini bildiğinden, normal ev sahipliğinin ötesinde herhangi bir karşılama ve ağırlamada bulunmaz.

İkinci önemli entrik unsur ise Yzb. Celâl'in mukabil bir ziyaret olarak Şeyh Sadun'un çiftlik evine gitmesiyle oluşur. Bu ziyarette Yzb. Celâl, muha-

tabına Arapların emellerinden, İngiliz ve Fransızlar'la ilişkilerinden bahseder. Okuyucu, iki taraf arasında muhtemel çıkabilecek bir kavgadan endişelenir. Fakat, bu endişelenme boşunadır. Şeyh Sadun, kendisi ile ilgili olarak yapılan dolaylı ikazları duymazdan ve anlamazdan gelir, sonra da misafirini riyakârca tutumuyla uğurlar. Hatta, kızı Zehra'yı Yzb. Celâl'le tanıştırır, dolaylı olarak kızını peşkeş çeker.

Birinci Dünya Savaşı'nın son aylarıdır. Türk ordusu Suriye Cephesi' nden Anadolu içlerine çekilir. Bu çekilme sırasında yapılan muharebelerin birinde Şeyh Sadun esir alınır. İşte, bu noktada üçüncü entrik unsur kendini gösterir. Kaymakamlık rütbesini alan Celâl'in Şeyh Sadun'a ne yapacağı merak konusu olur. *"Öldürecek mi, yoksa Anadolu içlerine esir olarak götürecek mi?* Kaymakam Celâl, her iki yola da başvurmaz; Şeyh Sadun'u serbest bırakır.

3. Ana Fikir: Devletler ya da milletler arasındaki dostluklar ve düşmanlıklar, geleneksel boyutlarda düşünülmemelidir. Kadim dost olarak kabul edilen bir millet, ehliyetsiz idarecilerinin elinde düşmanlıklar sergileyebilir. Bunun aksi olarak, geleneksel boyutta düşmanca tavırlar yansıtan bir millet de sorumlu ve ehliyetli idarecilerinin elinde dostluk bağlarını güçlendirebilir. Devlet ve millet idarecileri; bu iki durumu da göz önünde bulundurmak, şartlara ve karşılıklı menfaatlere göre ilişkilerini düzenlemek zorundadır.

B. FİGÜRLER:

1. Merkez Figür:

Yüzbaşı Celâl: Birinci Dünya Savaşı'nda Halep'teki Türk birliğinde görev yapan kurmay subaydır. Almanya'da stajını yapmış, bilgili, bilinçli bir insandır. Ona göre, Türk askerinin Arap coğrafyasında mücadele etmesi doğru değildir. Türklerin yoğun olarak bulunduğu Anadolu coğrafyasında mücadele etmek en doğru yoldur. Yzb. Celâl, Millî Mücadele'nin başlaması ile

birlikte güney illerinin savunması görevini alır. Rütbesi *"Miralay"*lığa yükselir. Antep, Adana, Urfa ve Maraş'ın düşmandan temizlenmesinde öncülük eder. Roman kahramanı Yzb. Celâl; hayatı, kişiliği ve görevleri ile tarihî kişilik Kılıç Ali Bey'dir. Yazar, Kılıç Ali Bey'in hayatından, gözlemlerinden yararlanarak biyografik roman özelliklerine uygun bir eser oluşturur.

2. Karşıt Figür:

Şeyh Sadun: 40-45 yaşlarında, siyah sakallı, yakışıklı, Türkçe ve Fransızcayı da iyi konuşan Arap milliyetçisi bir şeyhtir. Beş yüz atlı askere sahip bir gücü bulunan, gerektiğinde de gücünü üç katına çıkarabilen ve dep-debeli bir hayat süren, eşkıya ruhlu bir insandır. Tedmur harebelerinin yakınında, zengin bir kütüphanenin de içinde bulunduğu çiftlik evinde yaşar. İngiliz ve Fransızlar'la iş birliği yaparak Türklere karşı ayaklanır. İki kez esir düşer. Birinci esir alınışında Yzb. Celâl tarafından serbest bırakılır. İkincisinde ise, çatışmada aldığı yaralar sonucu ölür. Ölmeden önce, Türklere karşı isyan etmesinden dolayı pişmanlığını dile getirir.

> *"-- Şeyh Sadun, Türk hakimiyetini istemeyen bir varlıktır. Nüfuzu, kuvveti ve malûmatı geniştir. Kızı vasıtasıyla da ecnebilerle temas ettiği ihtimali mevcuttur."* (Morkaya, 1933: 90)

> *"Sohbeti çok tatlı ve hele bilgisi ve cevval zekâsı epey kuvvetliydi. ... Halep'te Kumandan Paşa'nın söylediği gibi dünya ahvalinden yakinen haberdar görünüyor ve Tan gazetesinin bazı siyasî haberlerinden vakıfane bahsediyordu."* (Morkaya, 1933:56)

3. Yardımcı Figürler:

Zehra: Şeyh Sadun'un kızıdır. Babasının aracılığı ile Yzb. Celâl' le tanışır ve onunla beraber olur. Miralay Celâl, yıllar sonra güney sınırlarının

düzenlemesiyle ilgili olarak Halep'e gittiğinde Zehra'yı Fransız subayları arasında gönül eğlendirirken görür. Zehra, babası gibi pişmandır, yaptıklarından utanır. Bir zamanlar Türklere karşı ilişki kurduğu Fransızlar bile ona güven duymaz. O, bu yalnızlık ve kimsesizlik içinde sığınacak yer alır. Ama, her şey olmuş ve bitmiştir. Son pişmanlık yarar getirmez.

> *"Zehra; Fransız terbiyesi almış, ekseri şark kızları gibi hoppa, hâlleri, hareketleri iğreti, mübalâğacı bir kıza benziyordu."* (Morkaya, 1933: 80)

Mülâzım Rıfat: Yzb. Celâl'in en yakın arkadaşıdır. Millî Mücadele döneminde rütbesi önce *"Binbaşı"*, sonra da *"Kaymakam"* olur. O da Miralay Celâl'le birlikte güney illerinin savunmasında görev alır. Üstün yararlılıklar gösterir ve Kilis'teki birliğin başında bulunur.

Orhan Paşa: Halep'te bulunan Türk birliğinin komutanıdır.

Suriye Cephesi Komutanı: Romanda, sadece isim olarak geçer.

Fransız Süvari Binbaşısı: Miralay Celâl'in güney sınırlarının düzenlenmesi ilgili olarak Halep'e gittiğinde görüştüğü Fransız subaydır. Güven telkin etmediği için Zehra'nın sınır dışı edileceğini Miralay Celâl'e söyleyen kişidir.

Yukarıdakilerin dışında; romanda isimleri geçen Türk, İngiliz, Fransız ve Ermeni askerlerini, Arap kabilelerine mensup insanları ve sınır tespiti görüşmelerine katılan Fransız subaylarını da yardımcı figürler arasında sayabiliriz.

C. KAVRAMLAR ve KABULLER:

Emperyalizm: İngiliz ve Fransızların Arap coğrafyasında hakimiyet kurma istekleri, ekonomik sebeplere dayanır. İlgili Batı Devletler, bu coğrafyadaki petrolü ele geçirip, emperyalist amaçlarını gerçekleştirirler. Onların bu amaçları, romandaki olayların yaşandığı dönemde olduğu gibi günümüzde de devam etmektedir.

Türk Milliyetçiliği: Roman kahramanlarından Yzb. Celâl, Yzb. Rıfat; faaliyetleri ve kişilik özellikleriyle **Türk Milliyetçiliği**'ni sembolize etmektedirler.

Arap Milliyetçiliği: Romanın karşıt figürü Şeyh Sadun, bir Arap milliyetçisidir. Arapların, insanlık tarihi boyunca ırkçılık boyutunda bastırılmış ve etkin olamamış Arap milliyetçiliğine düşkün olduğu gerçeğini, romandaki Şeyh Sadun'un düşünceleri ve tavırları sembolize etmektedir.

Burhan Cahit MORKAYA, *"Yüzbaşı Celâl"* adlı romanı ile Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele dönemindeki Türk - Arap ilişkilerini konu olarak ele alır. Bu ilişkiler içinde Türkler tarafından Araplara duyulan sevgi ve merhamet duyguları rağmen, Arapların İngiliz ve Fransızlar'la olan beraberliklerini de yansıtır. Bütün bu durumları da tarihî gerçeklere dayandırmaya çalışır.

Millî Mücadele'de güney illerini savunmasında önemli yararlıkları bulunan Kılıç Ali Bey'in hayatı ve faaliyetleriyle roman kahramanı Yzb. Celâl'in özelliklerinin örtüşmesi de romana bir başka güzellik katar.

İnceleme alanına dahil ettiğimiz bir diğer roman da İskender Fahrettin SERTELLİ'nin "*Harp Zenginin Kızı ve Kasa Hırsızları*", popüler polisiye romanlarına örnek gösterilebilecek bir romandır. Roman kahramanlarından Cevdet Bey'in savaş zengini bir kişilik özelliğine sahip bulunması, *"Harp Zen-*

gininin Kızı ve Kasa Hırsızları" adlı bu romanın, inceleme alanımıza girmesine sebep teşkil etmiştir. Aslında, romanda yansıtılan olayların savaş ve askerlikle doğrudan bir ilişkisi bulunmaz.

A.VAK'A:

1. Ana Çizgileriyle Vak'a:

Cevdet Bey, Birinci Dünya Savaşı yıllarında vagon ticaretinden zengin olmuş biridir. Ortaköy'deki yalısında eşi Sacide Hanım ve yetişmiş kızı Nermin ile birlikte yaşar. Nermin, Amerikan Koleji mezunu, ince, zarif ve merhametli bir kızdır. Cevdet Bey, kızını evlendirmek ister. Kızı Nermin'e uygun gördüğü erkek ise yazıhanesinde dokuz aydır çalışan kâtibi Kemal Bey'dir. Kemal Bey, Cevdet Bey'in nazarında doğruluk ve çalışkanlık abidesidir.

Cevdet Bey, Sacide Hanım'a kızları Nermin'i Kemal Bey'le evlendirmek istediğini söyler. Daha sonra da Kemal Bey'e kızının kendisiyle evlenmesi hakkındaki düşüncelerini açar. Kemal Bey, Cevdet Bey'in bu teklifi karşısında derin bir mutluluk duyar. Çünkü, Nermin'i daha önceleri birkaç kez görmüş ve güzelliğine hayran kalmıştır. Aynı günün akşamı Cevdet Bey, kızı Nermin'e de Kemal Bey'le evlenmesinin uygun olacağını söyler. Ama Nermin, bu evliliğe hiç yanaşmaz. Çünkü o, Kemal Bey'i hiç sevmez, hatta kaba ve çirkin görür. Kızının gönlünü yapamayan Cevdet Bey, Kemal Bey'e sabırlı olmasını, kızı Nermin'in birgün bu evliliğe *"evet"* diyeceğini telkin eder. Kemal Bey ise, Nermin'in kendisiyle evleneceğine hiç ihtimal vermez.

Cevdet Bey, vagon ticaretinden elde ettiği yüklü bir parayı (otuz bin lira) evine getirir. Çünkü, zaman yetersizliğinden yanındaki parayı yazıhanesindeki kasaya koyamamış ya da bankaya yatıramamıştır. Ertesi sabah, aksilik Cevdet Bey hastalanır. Yazıhaneye gidemez. Oysaki yanındaki paranın, yazıhanenin kasasında emniyete alınması gerekir. Bu amaçla, kızını ça-

ğırır, kasanın anahtarını verir ve parayı kasaya koymak üzere kızını yazıhaneye gönderir.

Nermin'i yazıhanede Kemal Bey karşılar. Nermin'den yüklü bir paranın kasaya konacağını öğrenen Kemal Bey, bir senaryo uydurur. Güya, Cevdet Bey kendisini telefonla aramış, paranın kasaya değil de bankaya yatırılmasını istemiştir. Nermin, Kemal Bey'in ifadeleri karşısında tereddüte düşmekle birlikte ona inanır.

Her ikisi de Alman bankasına gitmek üzere bir taksiye binerler. Kemal Bey, Nermin'i, ustaca hazırlanmış bir tuzağa düşürür. Taksinin şoförü onun arkadaşıdır. Taksi, Alman bankasına değil, Kemal'in Sarıyer'deki evine gider.

Evin bekçisi Arnavut Halil, gelenleri karşılar. Arnavut Halil, Anadolu'da eşkıyalık yapan, İstanbul'a kaçarak Kemal Bey'le tanışan, katil ruhlu bir insandır. Kemal Bey'in bu eve getirdiği ilk kız Nermin değildir. O, daha önceleri de kaçırıp getirdiği insanları öldürmüş ve paralarını almıştır. Arnavut Halil de, bu faaliyetlerin yürütülmesinde Kemal Bey'in en büyük yardımcısıdır.

Nermin, evin zemin katındaki bir odaya kilitlenir. Yeniköy'den Sarıyer'e gelirken eterle bayıltıldığından hâlâ kendine gelemez. Bir müddet sonra gözlerini açan Nermin, Kemal Bey'in tuzağına düştüğünü anlar. Kemal Bey, cinsel arzularını tatmin ettiği sürece kendisini öldürmeyeceğini Nermin'e söyler. Fakat Nermin; onun çirkin, insanlık dışı emellerine kesinlikle alet olmak istemez. Kemal Bey'e ölümü göze aldığını, ama kendisiyle birlikte olmayacağını söyler. Çirkin emeline ulaşamayan Kemal Bey, Nermin'e işkence ettirir. Arnavut Halil, kızgın şişlerle Nermin'in vücudunu dağlar.

Nermin ve Kemal Bey'in anîden kayboluşu gazetelere haber konusu olur. İki ihtimal üzerinde durulur. Ya Nermin ve Kemal birlikte kaçmışlardır ya da Kemal, onu zorla kaçırmış ve paralara da el koymuştur. Nermin'in babası Cevdet Bey, ikinci ihtimalin olamayacağını, Kemal Bey'in kızını kaçırmaya-

cağını polise söyler. Cevdet Bey'in ifadesine rağmen, polis olayı çok yönlü araştırır. Yılmaz adlı bir dedektif, Cevdet Bey'in yazıhanesindeki Kemal Bey' in özel eşyaları üzerinde parmak izlerini tespit eder. Kemal Bey'le ilgili araştırmalara girişir. Önceki günlerde Kemal Bey'i görmek için yazıhaneye gelenleri araştırırır. Yazıhanede görevli odabaşı Ahmet'in aracılığı ile sabıkalı kişilerden bazılarının Kemal Bey'le bağlantılı olduğunu da öğrenir. Sonunda parmak izleri ve sabıkalı arkadaşlarının yardımıyla Kemal Bey'in gerçek kimliği ortaya çıkarılır.

Kemal Bey; sahtekârlıktan, adam öldürmekten, banka soyanlara yardım etmekten dolayı birkaç kez mahkum olmuş bir canidir. *Ömer*, *Şükrü* ve *İlhami* adlarıyla değişik kimliklere bürünen bu caninin şimdi de *Kemal* adını kullandığı tespit edilir. Onun en yakın arkadaşları olan Çolak Ziya ve Sarı Yani, takibe alınır. Bu kişiler, Rum kökenli birkaç insanın da içinde bulunduğu bir hırsız çetesinin üyeleridir. Çete üyeleri ile Kemal arasında sıkı bir ilişki vardır. Kemal'i Cevdet Bey'in yazıhanesine sahte bir bonservis ile aldıran da bu çetedir.

Çete üyeleri, Kemal'in 15 gündür görülmeyişinden şüphelendikleri için Kemal'in Sarıyer'deki evine giderler. Amaçları, Kemal'in çaldığı paradan hisselerine düşeni almaktır. Çete mensupları ile Kemal'in Sarıyer'deki evde bulunduğu an, dedektif Yılmaz'ın önceden plânladığı şekliyle baskın düzenlenir. Bütün çete mensupları yakalanır. Nermin de 15 gündür kendisine yapılan işkenceden kurtulur. Cevdet Bey de hem biricik kızı Nermin'e hem de çalınmış parasına kavuşur.

2. Fiktif Yapıyı Belirleyen Unsurlar:

a. Zaman: Romanda, olayların geçtiği zaman belirtilmez. Yalnız, roman kahramanlarından Cevdet Bey, Birinci Dünya Savaşı yıllarında (1914-1918) vagor ticaretinden zengin olmuştur. Bu nedenle, olayların geçtiği zaman, muhtemelen Birinci Dünya Savaşı'dır.

b. Mekân:

Geniş Mekânlar: İstanbul ve semtleri. (*Ortaköy, Sarıyer ve Yeniköy.*)

Dar Mekânlar: Cevdet Bey'in Ortaköy'deki *yalı*sı, Dedektif Yılmaz'ın araştırma yaptığı Cevdet Bey'in *yazıhane*si, Nermin ve Kemal'in bindikleri *taksi*, Kemal'in Sarıyer'deki *evi* ve bu evin zemin katında bulunan Nermin'e işkence yapılan *oda*.

c. İnsan Unsuru Dışında Kalan Figürlerin Faktörü:

Bu tür figürlere ilk örnek; Cevdet Bey'in yazıhanedeki kasaya konması gereken, sonradan Kemal'in Nermin'den zoraki aldığı *para*dır.

Paranın saklanacağı *kasa* ve Cevdet Bey'in kızına verdiği kasanın *anahtarı* da romanın ikinci ve üçüncü figürleridir.

Nermin'in parayı yazıhaneye getirdiğini gören Kemal'in yalan söylemesi, Cevdet Bey'in kendine telefon ettiğini, paranın bankaya yatırılması talimatını verdiğini belirtmesi sırasında sözü edilen *telefon* da dördüncü bir figürdür.

Beşinci figür ise, Kemal'in Nermin'i kaçırması, Sarıyer'deki evine götürmesi sırasında oluşur. Kemal, Nermin'i -problem çıkarmasın düşüncesi ile- *eter*le bayıltır.

İnsan unsuru dışında kalan, romanda işlenen diğer figürler ise şunlardır:

Kemal'in Sarıyer'de bulunan evinde Arnavut Halil'in Nermin'e işkence ederken kullandığı *şişler*; Nermin ve Kemal'in anîden kayboluşunu haber veren *gazeteler*; Dedektif Yılmaz'ın, Kemal'in izini bulmak için yürüttüğü araştırma sırasında onun yazıhanedeki özel eşyaları üzerindeki *parmak izleri*; Kemal'in işe ilk alınmasında Cevdet Bey'e sunduğu sahte *bonservis*.

ç. Dil ve Üslûp ile Merak Unsurlarının Düzeni ve Gücü: Romanın dili, sade ve anlaşılır. Üslûp içinde oluşturulan merak uyandırıcı entrik unsurları ise şöyle sıralayabiliriz:

Romanın merkez figürü Nermin, babasının verdiği parayı kasaya koymak amacıyla yazıhaneye gider. Orada karşılaştığı Kemal, hangi amaçla yazıhaneye geldiğini Nermin'den öğrendiği an, bir plân yapar. Güya Cevdet Bey, telefonla aramış, paranın kasaya kilitlenmesi düşüncesinden vaz geçmiş ve bankaya yatırılmasını istemiştir. İşte, bu sırada ilk entrik unsur kendini gösterir. Okuyucu meselenin aslını öğrenemez, meraklanır. *"Gerçekten Cevdet Bey, telefonla Kemal'i aramış ve bu yönde bir talimat vermiş midir?"* bilinmez. Ayrıca, Nermin de Kemal'in tavrından şüphelenmesine, ona güvenmemesine rağmen, babasını telefonla arayarak Kemal'e verdiği talimatın doğruluğunu araştırmayı akıl edemez ve Kemal'le birlikte Alman bankasına gitmek üzere bir taksiye biner.

İkinci entrik unsur, taksiye bindiklerinde meydana gelir. Taksinin şoförü Kemal'in arkadaşıdır ve Nermin, Kemal'in bir oyunu ile karşı karşıyadır. Nermin, nereye ve niçin götürüldüğünü bilmez. Okuyucu da Kemal'in amacını tam olarak anlayamaz. *"Acaba Kemal, Nermin'deki parayı mı alacak, yoksa evlenme teklifini reddeden Nermin'e zorla sahip mi olacak?"* Okuyucudaki bu merak, romanın sonraki sayfalarında giderilir. Entrik unsurlar yavaş yavaş çözülür. Kemal, adam öldürmek, banka soymak ve sahtekârlık yapmaktan mahkûm olmuş bir katildir. Sarıyer'deki evinin zemin katına hapsettiği Nermin'in hem parasını alır, hem de ona zorla sahip olmak ister. Nermin'in direnmesi, karşı gelmesi durumunda Arnavut Halil adlı arkadaşına kızgın şişlerle işkence yaptırır.

Romanın üçüncü entrik unsuru ise, Dedektif Yılmaz'ın Nermin'in kaçma ya da kaçırılma olayı ile ilgili yürüttüğü incelemede ortaya çıkar. Okuyucu, Kemal'in nasıl yakalanacağını ve Nermin'in kurtulup-kurtulmayacağını merak

eder. Romanın bu bölümü, heyecanın doruk noktasını ve yazarın olay kurgusundaki başarısını yansıtır.

3. Ana Fikir: İnsanlar arasında iletişimi kolaylaştıran en önemli özellik, *"güven"* duygusudur. İnsanlar, birilerine mutlaka güvenmek zorundadır. Hiç kimseye güven duymayan insan, normal bir insan sayılmaz. Özellikle, aynı mesaiyi paylaşacak insanların, görevin icrası için birbirine güven duyması çok gereklidir. Bununla birlikte, herkese, her derecede güven duymak da doğru bir davranış olamaz. İş yerini teslim edebilecek arkadaş, sırrı paylaşabilecek dost, parayı emanet edebilecek mutemet insan ve kızını evlendirebilecek damat seçiminde; kişinin denenmesi, mazisinin araştırılması, samimiyetinin soruşturulması ve tartılması çok önemlidir. Eğer bunlar yapılmazsa, insan genellikle hüsrana uğrar. Roman kahramanı Cevdet Bey gibi...

B. FİGÜRLER:

1. Merkez Figür:

Nermin: Amerikan Koleji mezunu, kültürlü, ince, zarif ve merhametli bir kızdır. Savaş zengini babası ve annesi ile birlikte Ortaköy'deki yalıda yaşar. Babasının Kemal'le evlendirme isteğini geri çevirir. Kemal'in kendine söylediği yalanı anlayamayacak ve tuzağa düşeceğinin farkına varmayacak kadar da iyi niyetli bir kızdır. Kendine yapılan işkencelere dayanır ve ölümü göze alarak namusunu korumasını bilir. Çektiği acıların ve gösterdiği sabrın sonunda da Kemal'in elinden kurtularak, sıcak yuvasına kavuşur.

2. Karşıt Figür:

Kemal: Patronu Cevdet Bey'in nazarında doğruluk ve çalışkanlık abidesi; gerçekte ise her türlü kanun dışı olayların içinde bulunmuş, sabıkalı bir katildir. Önceki kanun dışı faaliyetlerinde *"Ömer, Şükrü* ve *İlhami"* adlarını kullanır. Para ve şehvet hırsına sahip cani ruhlu bir insandır. İki yüzlü-

lüğü ve sahtekârlığı ile hem Cevdet Bey'i hem de kızı Nermin'i aldatır. O, bir taraftan Cevdet Bey'in parasını almak, öbür taraftan da kızı Nermin'e sahip olmak ister. Fakat, iki emeline de ulaşamaz ve Türk polisine yakayı kaptırır.

3. Yardımcı Figürler:

Cevdet Bey: Birinci Dünya Savaşı yıllarında savaşın yoksulluk ortamından yararlanıp, vagon ticareti ile kısa zamanda zengin olan bir insandır. Paraya düşkünlüğünün aksine müşfik aile babası kişiliğine de sahiptir. Yanında çalıştırdığı insana hangi konularda ve nasıl güveneceğini bilemez. Bu bilinçsizliği başına dert olur, kızının hayatını tehlikeye atmaktan kendini uzaklaştırmaz.

Arnavut Halil: Bir zamanlar Anadolu'da eşkıyalık yapan, İstanbul'a geldiğinde Kemal'le tanışan, katil ruhlu bir insandır. Sarıyer'deki eve getirilen Nermin'e kızgın şişlerle işkence yapar, onun vücudunu dağlar. Diğer çete mensupları gibi o da polis tarafından yakalanır.

Odaşı Ahmet: Cevdet Bey'in yazıhanesinde çalışan, odabaşılık yapan kişidir. Dedektif Yılmaz, onun verdiği bilgiler sayesinde Kemal'in izini bulmayı başarır.

Çalık Ziya ve **Sarı Yani:** Hırsız çetesinin mensuplarıdır. Kemal'in Cevdet Bey'in yanında çalışmasını sağlatacak sahte bonservisi düzenleyenler de bu kişilerdir.

Sacide Hanım: Cevdet Bey'in karısı, Nermin'in annesidir.

C. KAVRAMLAR ve KABULLER:

Savaş Zenginleri: Daha önce de ifade edildiği gibi, savaş dönemlerinin istismarcı, menfaatperest insanlarıdır. Onların sözlüğünde millî ve manevî

değerlerin korunması, sosyal sorunların çözülmesi, yoksullara yardım edilmesi, vatan savunması, şehitlik, düşmana karşı birlik oluşturma gibi ifadelerin yeri yoktur. Bildikleri tek şey; *"Daha çok para nasıl kazanılır, hangi malı daha fahiş fiyatla satmalıyım?"* gibi soruları kendilerine sormaları ve cevaplar aramalarıdır. Romanda yansıtılan Cevdet Bey, böyle bir insandır.

İskender Fahrettin SERTELLİ'nin *"Harp Zenginin Kızı ve Kasa Hırsızları"* adlı romanı, konu itibariyle popüler polisiye-macera romanı niteliğindedir. [4] Roman kahramanlarından Cevdet Bey'in savaş zengini bir insan olması, romanın inceleme alanına dahil edilmesini sağlamıştır. Üzerinde durulması gereken diğer önemli bir özellik ise entrik unsurlardaki başarıdır. Yazar, polisiye - macera romanlarından hoşlanan okuyucular için heyecan verici, entrik unsurları, romanında özellikle ön plâna çıkarır.

"Kavm-i necip" sayıla gelmiş Araplar'ın İngilizler'le bareberliğini, daha doğrusu yakın geçmişte Arapların, İngilizlerin siyasî oyunlarına alet olduklarını belgeleyen bir başka roman da İskender Fahrettin SERTELLİ'nin *"Lawrens İstanbul'da"* dır. (İnceleme alanı içinde aynı konuyu işleyen diğer romanlar: *İhtiyat Zabiti, Yüzbaşı Celâl.*) Bu romanda, İngiliz Gizli Servis (Entellicens Service) elemanlarından Lawrens'in Orta Doğu coğrafyasındaki amaç ve faaliyetlerinin tarihî gerçeklerden de yararlanılarak yansıtıldığını görürüz.

A. VAK'A TERTİBİ:

1. Ana Çizgileriyle Vak'a:

İngiliz Gizli Servisi (Entellicens Service), casuslarından Lawrens'e (Mr. Thomson'a) yeni bir görev verir. Bu görev; Birinci Dünya Savaşı'nı İngiltere'

---

[4] **Polis Romanı:** *"İlk olarak haydut romanlarından çıkmıştır. Cinayetlerin plânlanması, uygulanması ve ortaya çıkarılmasını anlatır."* Geniş bilgi için bakınız:
Gürsel AYTAÇ: Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler, (Ankara, 1990), 491.

nin menfaatleri doğrultusunda bitirmektir. Bu amaçla, Lawrens (Mr. Thomson); önce İsviçre'ye, bir ay sonra da Berlin'e gidecektir. Lawrens (Mr. Thomson), İsviçre'de (Lozan'da) İtalyan milliyetçisi Sinyor Balbo adlı gençle tanışır ve onun dostluğunu kazanır. Mr. Balbo, insanî ilişkilerinde Alman tüccarı kimliği ile ortaya çıkar. Mussolini de o sıralar İsviçre'dedir ve İtalya'daki siyasî iktidara karşı muhalif düşüncelerini yayma faaliyetleri içindedir.

Lawrens (Mr. Thomson), Lozan'a geldiğinin ilk haftalarında bir gazete haberi ile sarsılır. Bu haber; Türkler'in Filistin Cephesi'nde yeni kuvvetlerle taarruza geçeceği şeklindedir. Bu haberi okuyan Lawrens (Mr. Thomson), Lozan'da daha fazla kalmak istemez. İtalyan milliyetçileri arasında yapılacak provokasyon görevini yardımcı casuslarından birine verip, Filistin Cephesi'ne gitmek ister. Çünkü, İngiltere'nin asıl menfaati, bu topraklar üzerinde yapılacak gizli faaliyetlere bağlıdır.

Lawrens, artık Filistin'dedir. Yeni kimliği ise, Müslüman Arap şeyhi Şeyh Abdullah'tır. Bir senaryo uydurur. Güya, Lawrens; Mısır'dan birkaç bin kişilik kafile ile Filistin bölgesine gelirken Türkler'le girdiği bir çatışmada bütün adamları ölür ve sadece kendisi kurtulur. O, Türk düşmanı zengin bir Arap şeyhidir. Bu yeni düzmecesi ile Arapları kandırır ve onları kısa sürede çevresinde toplamayı başarır. Şeyh Salih gibi Arap şeyhlerini ve Arap kabilelerini paraya boğar. Lawrens; -yeni kimliği ile Şeyh Abdullah- Arap dilini, lehçe farklılıklarına varıncaya kadar çok iyi konuşur, herhangi bir Arap şeyhinden ayırt edilmez.

Lawrens (Şeyh Abdullah), Şeyh Salih'le Kudüs'e gider. Berebarce Yahudi antikacı Yosef Mizrahi'nin pansiyonunda kalır. Şeyh Salih'in amacı, bu pansiyonda bulunan ahlâkî değerleri düşük kadınlarla birkaç hafta boyunca eğlenmektir. Oysaki, Şeyh Abdullah kimliğine bürünen Lawrens, Şeyh Salih' le dostluğunu geliştirmek, çevre edinmek, bilgi toplamak ve gizlice Türkler'in aleyhinde propaganda yapmak ister. Lawrens, beraber bulunduğu 28 yaşındaki Lübnanlı kadın Habibe'nin çantasından Arapça ve Türkçe mektuplar

bulur. Bu mektuplardan birinde *"Lawrens"* adlı bir şahsı yakalayacak ya da yakalatacak olana bin lira ödül verileceği yazılıdır. Lawrens, Filistin'de bulunduğunun Türkler tarafından bilinmesi haberinden endişelenir. Habibe'yi de yanına alarak Kudüs'ü terk eder. Mr. Kuk'un başında bulunduğu İngiliz karargâhına gider. Lawrens, Habibe'yi bu yerin, İngiliz askerlerinin de kaldığı bir otel olduğuna inandırır. Mr. Kuk'u da otelin sahibi olarak gösterir. Otelde, Habibe ile birlikte geçirdiği gecenin sabahı Mr. Kuk, General Allenby'nin aradığını Lawrens'e söyler. Ona, yeni bir görev tevdi edilecektir.

O gün, General Allenby'i görmek ve yeni görev talimatını almak üzere İngiliz Ordu Karargâhı'na giden Lawrens, kendisine çok benzeyen Avusturyalı esir subay Yüzbaşı Kres'i de görme fırsatını bulur. Daha sonra da sakalını keserek ve bir gazeteci kimliği ile Habibe'nin kaldığı İngiliz karargâhına (otele) geri döner. Geri dönüşte, Mr. Kuk'tan Habibe'nin İngilizceyi çok iyi bildiğini öğrenir. Oysaki, Habibe; İngilizce bildiğini kendisine söylememiştir. Lawrens, bir İngiliz gazeteci gibi Habibe ile konuşur. Habibe ise onun Şeyh Abdullah (Lawrens) olduğunu anlayamaz. Konuşmanın bitiminde Lawrens, Habibe'nin Türk casusu olduğuna kanaat getirir. Gerçekten de Habibe, İstanbul doğumlu bir Türk'tür ve Türklerin lehine casusluk yapmakla görevlidir.

Casusluk suçlaması ile İngiliz divan-ı harbi tarafından muhameke edilen Habibe, aynı gün kurşuna dizilerek idam edilir. Habibe, idam edilmeden önce, Lawrens'e ulaştırması için İngiliz subayına bir emanet bırakır. Bu emanet, Kudüs'te Lawrens'le birlikte bulunduğu Mizrahi'nin pansiyonunda bıraktığı çantanın içindeki paralardır. Bu paraların İstanbul'daki kardeşine ulaştırmasını İngiliz subay aracılığıyla Lawrens'ten ister. İstanbul'daki kardeşinin adresi de aynı çantanın içindeki kâğıtta yazılıdır. Habibe'nin son arzusunu dinleyen İngiliz subayı, bunları Lawrens'e aktarır.

Lawrens, kendine çok benzeyen Avusturyalı esir subay Yzb. Kres'in kimliğine bürünerek Kudüs'e gider. Mizrahi'nin pansiyonunda Habibe'nin kaldığı odaya girer, çantayı bulur, çantanın astarını yırtarak gizlenmiş kroki ve

evrakları alır. Ayrıca, Habibe ile bağlantılı olan İstanbul'daki kişilerin adreslerini gösteren kâğıdı da almayı ihmal etmez. Daha sonra da Kudüs'ü terk eder. Trenle, önce Beyrut'a, sonra da Halep'e geçer. Oradan da Konya ve Eskişehir güzergâhı ile İstanbul'a varır. Yolculuk sırasındaki kimliği ise, Türk ordusunun müttefiki Avusturyalı subay Yzb. Kres'tir.

Yolculuk sırasında başından iki olay geçer. Bunlardan birisi, Konya istasyonunda kendini tanıyan (Yzb. Kres'i) bir Türk askeriyle karşılaşmasıdır. Lawrens, gizli bir görevle İstanbul'a gitttiğini söyler ve onu başından savar. İkinci ve daha önemli olay da kimliğine büründüğü Yzb. Kres'in emir eri Kemal'le Eskişehir'de karşılamasıdır. Bu garip tesadüften de kendini kurtarmasını bilen Lawrens; gerekli olabilir düşüncesi ile Kemal'in İstanbul-Aksaray' daki adresini alır.

Lawrens'in İstanbul'daki yegâne amacı; Enver Paşa'nın ve Türk Hükûmeti'nin savaş taraftarlığı özelliklerini araştırmak, hükûmeti yöneten kişiler arasında fitne çıkarmak ve bulabildiği bilgileri İngiliz Hükûmeti'ne aktarmaktır.

Lawrens (Yzb. Kres), Haydarpaşa garında trenden indikten sonra Beyoğlu'na geçer, Tepebaşı'nda bulunan bir otele yerleşir. Otelin sahibi Alman uyruklu bir Yahudi'dir. Sonraki günlerde ise Eskişehir'de tanıştığı ve adresini aldığı Yzb. Kres'in emir eri Kemal'i bulur ve onun aracılığıyla Şişli' deki bir pansiyona taşınır. Pansiyonun sahibi Selma adında yeni boşanmış genç ve dul bir hanımdır. Selma, Hanım, evlatlık kızı Pervin ile birlikte oturur.

Tesadüf zincirinin bir halkası da burada kendini gösterir. Selma Hanım; Lawrens'in Kudüs'te tanıştığı, sonradan İngilizler tarafından divan-ı harpte yargılanıp idam edilen Habibe'nin kız kardeşidir. Selma Hanım, subay kardeşi Orhan Necati ve aile dostlarından olan Kemal; Habibe'nin akibetini bilmez. Ayrıca onlar, Yzb. Kres kimliğine bürünmüş ve pansiyonlarında kalan Lawrens'in gerçek kimliğinden de habersizdirler.

Orhan Necati, evlenmesine muhalif olduğu erkekle evlendiği, sonra da boşandığı için kardeşi Selma Hanım'a kırgındır. Lawrens, bu durumdan yararlanarak, iki kardeşin arasını bulmak bahanesiyle Orhan Necati Bey'e yaklaşır. Bu şekilde, onun nüfuzuyla Türk Hükûmeti çevresindeki gizli faaliyetlerini sürdürmek ister.

Lawrens (Yzb. Kres), Kemal Bey'le birlikte Tokatlıyan Oteli'nde Orhan Necati Bey'le buluşur. Konuşma sırasında, Türk Hükûmeti'nin özellikle Enver Paşa'nın savaşla ilgili düşüncelerini ve alınan kararları öğrenir. Enver Paşa' nın, savaşın devam etmesi hakkındaki düşüncelerini Orhan Necati Bey aracılığı ile alır. Lawrens ve Kemal Bey, ertesi akşam Bemontiye bahçesinde buluşmak üzere Orhan Necati Bey'den ayrılırlar. Aralarında bir plân yaparak, Selma Hanım ve Orhan Necati Bey arasındaki soğukluğu ortadan kaldırmak isterler.

Lawrens (Yzb Kres); Orhan Necati Bey'in yanından ayırmadığı çantada bulunan, Sadrazam ve Alman sefirine teslim edilecek olan gizli belgeleri ele geçirmek ister. Bu nedenle, ertesi gün buluştukları Bumontiye bahçesinde eğlenirlerken Lawrens, uygun bir anda Orhan Necati Bey'in birasının içine uyku hapı atar. İçkiden ve uyku hapından dolayı kendinden geçen Orhan Necati Bey, Selma Hanım'ın evine getirilir. Lawrens, gecenin sessizliğinde Orhan Necati Bey'in odasına geçer, gizli belgelerin bulunduğu çantayı açar ve ne kadar belge varsa, hepsinin kopyalarını bir çeşit ecza yöntemiyle alır.

Lawrens (Yzb. Kres), İstanbul'da kaldığı birkaç hafta içinde kendini yeni bir aşkın ortamında bulur. Selma Hanım da kardeşi Habibe gibi Lawrens'e, daha doğrusu Yzb. Kres'e âşıktır. Bu aşka mukabil, Lawrens; Selma Hanım'a da Filistin'de idamına neden olduğu kardeşi Habibe'ye duyduğu samimî ve gerçek olmayan duygusal yakınlığı gösterir. Onun için, her ikisi de (Habibe ve Selma) İngilizler lehine sürdürdüğü casusluk görevinin yerine getirilmesinde birer araçtır. Selma Hanım, birinci evliliğinde bulamadığı mutluluğu Yzb. Kres'te (Lawrens'te) bulacağını zanneder. Ayrıca, Yzb. Kres' in,

gerçekte kardeşi Habibe'nin ölümüne neden İngiliz casusu Lawrens olduğunu bilmez.

Bu olaylar sürerken, gerçek Yzb. Kres'in İngilizlerin eline esir düştüğü haberinin yayıldığını bir vesile ile duyan Lawrens, yakalanma korkusundan dolayı İstanbul'u terk etmek ister. Ayrıca, Orhan Bey'den çaldığı evraklar ile İngilizler lehine öğrendiği bilgilerin yeterli olduğunu da düşünür. Viyana'ya gidiyorum, senaryosu ile Filistin'e dönme plânı yapar.

Selma Hanım, Yzb. Kres'le (Lawrens'le) birlikte olduğu gecenin sabahı evlatlık kız Pervin tarafından ev soyulur. Pervin, taşınabilir değerli eşya ve mücevherleri toplayarak evi terk eder. Lawrens, olayın büyütülmesi ve polise bildirilmesi taraftarı değildir. Çünkü, Pervin; Orhan Bey'den çalınan belgelerin kopyalarının gizlendiği Lawrens'in ceketini de çalmıştır.

Lawrens, Pervin'i bulmak, ceketini dolayısıyla görevi için çok önemli belgeleri de geri almak zorundadır. Bu amaçla, önceden öğrendiği Pervin'in sevgilisinin izini takibe başlar. Sonunda Pervin ve sevgilisini Kadıköy'deki bir evde bulur. Girdiği evde Pervin'in sevgilisi Nevzat ve onun amcası tarafından dövülerek elleri ve gözleri bağlanır. Daha sonra da bir arabaya bindirilerek terk edilmiş bir eve götürülür. Evde sadece, Mehmet Ağa adlı bekçinin bulunduğu bir an Lawrens, bir plân yapar. Cebinden çıkardığı 150 lira ile Mehmet Ağa'nın gönlünü alarak ve serbest kalmayı başarır.

Lawrens (Yzb. Kres), kurtulur kurtulmaz, iki gündür ayrı olduğu Selma Hanım'ın evine gider. Henüz, evin soyulduğu polise bildirilmemiştir. Lawrens, bu duruma sevinir. Tekrar çalınan eşya ve mücevherlerin peşine düşer. Selma Hanım, bu eşya ve mücevherlerin Nevzat'ın annesinin evinde olabileceği ihtimalini Yzb Kres'e (Lawrens'e) söyler. Ayrıca, Kemal de hem Nevzat'ı hem de adı geçen evin yerini bilir. Nihayet, Kemal Bey'in yardımıyla iki gün sonra, çalınan eşya ve mücevherler geri alınır. Nevzat Bey, pişmanlığını ve üzüntü-

sünü dile getirir. Geri gelen eşyalar arasında Yzb. Kres'in (Lawrens'in) ceketi de bulunmaktadır.

Lawrens, ceketini valizine yerleştirir, gideceği yerden sık sık mektup yazacağını söyleyerek İstanbul'dan ayrılır. O, emeline ulaşmanın, görevi için çok gerekli olan gizli belge ve bilgilere sahip olmanın rahatlığı içindedir. Önce, Halep yolu ile Kudüs'e geçer. Oradan da İngiliz Ordu Karargâhı'na gider. İngiliz üst rütbeli generallerin de bulunduğu bir toplantıda ceketinin astarına gizlediği belgeleri çıkarmak ister. Fakat ceket, parçalanmasına rağmen Lawrens tarafından gizlenen belgeler bulunamaz. Ceketin astarından *"Pervin"* imzalı ve Türkçe yazılı bir pusula çıkar. Pusulada, Pervin; *"Yzb. Kres'in (Lawrens'in) Kadıköy'deki eve baskın yaptığı sırada korkudan ceketi kuyuya attığını, sonra pişman olup terziye aynı ölçülerde bir ceket diktirdiğini ve kendisinden özür dilediğini,"* söyler.

Pusulanın okunmasıyla birlikte Lawrens, bayılır. Gözlerini açtığında kendini bir hastahane odasında bulur.

Bu olay, Lawrens'in ilk ve son hezimetidir; O, bir daha Türkiye'ye gitmeyeceğine dair kendi kendine söz verir.

2. Fiktif Yapıyı Belirleyen Unsurlar:

a. Zaman: Romanda zaman, açık olarak verilmez. Yalnız, olayların yaşandığı yıllar, dönem olarak Birinci Dünya Savaşı yıllarıdır.

b. Mekân:

Geniş Mekânlar: *İsviçre* (Lozan), *Filistin* ve *Filistin Cephesi*, *Kudüs*, *Beyrut*, *Halep*, *Konya*, *Eskişehir*, *İstanbul* (Tepebaşı, Aksaray, Şişli, Kadıköy). Ayrıca, atıflar yoluyla romanda sözü edilen *Berlin*, *Mısır* ve *Viyana* da geniş mekânlara örnektir.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Dar Mekânlar: Lawrens'in Şeyh Salih'le birlikte kaldıkları Yosef Mizrahi'nin Kudüs'teki *pansiyonu*, bu pansiyondaki *Habibe'nin odası*, Mr. Kuk'un başında bulunduğu Filistin bölgesindeki *İngiliz karargâhı* (Habibe'nin *otel* zannettiği yer), General Allenby'nin komutasındaki *İngiliz Ordu Karargâh Merkezi*, Lawres'in Kudüs - İstanbul arası yolculunun geçtiği *tren*, İstanbul - *Haydarpaşa garı*, Lawrens'in (Yzb. Kres'in) İstanbul – Tepebaşı' nda bir süre kaldığı *otel* ve sonradan Şişli'de kaldığı *pansiyon* (Selma Hanım' ın evi), *Tokatlıyan Oteli*, *Bemontiye bahçesi*, Kadıköy'deki Pervin ve Nevzat' ın saklandıkları *ev*, Lawrens'in yenilginin ardından gözlerini açtığı *hastahane.* (Romanda, hastahanenin bulunduğu yer ve adı verilmez. Muhtemelen Filistin bölgesindeki bir hastahanedir.)

c. İnsan Unsuru Dışında Kalan Figürlerin Faktörü:

Lawrens'in Lozan'a geldiğinin ilk haftalarında, Türklerin Filistin Cephesi'nde ileri harekâta geçtiğini öğrendiği *gazete haberleri*, insan unsuru dışında kalan figürlerin ilk örneğidir.

İkinci figür, İngiliz Gizli Servisi tarafından Arap şeyhlerine dağıtılmak üzere verilen, Lawrens'in hareket yeteneğini geliştiren ve onun cömertçe harcadığı *paralar*dır. Lawrens, bu paralar sayesinde Arap önderlerinin büyük bir bölümünü satın alır, onların İngiltere taraftarı olmasını sağlar.

Üçüncü figür, Lawrens'in Habibe'nin çantasında bulduğu Arapça ve Türkçe yazılı *mektuplar*dır. Bu mektuplardan biri aracılığı ile kendini yakalayacak olana Türk Hükûmeti tarafından verilecek para ödülünü öğrenir. Filistin bölgesinde bulunduğunun, Türkler tarafından bilinmesi, onu korkutur.

Dördüncü figür, Habibe'nin çantasında bulunan İstanbul'daki kardeşinin adresinin yazılı olduğu (mektuplardan başka) *kâğıtlar*dır. Bu kâğıtlar içinde Habibe'nin Türkler lehine casuslar yaptığını belgeleyen *kroki* ve *evraklar* da bulunur.

Lawrens, İstanbul'a Yzb. Kres kimliği ile geldiğinde ve bir vesile ile tanıştığı, Selma Hanım'ın kardeşi Orhan Necati'nin elinde bulunan, sadrazam ve Alman sefirine teslim edilecek *gizli belgeleri* ele geçirmek ister. Bu nedenle, Bemontiye bahçesindeki bir eğlencede Orhan Necati'nin birasının içine *uyku hapı* atar. Daha sonra da beraberce Selma Hanım'ın (Lawrens'in kaldığı pansiyon da orasıdır.) evine gidilir. O gece, uyku hapının verdiği derin uyku içinde iken Orhan Necati'nin odasına girer ve gizli evrakların hepsinin birer kopyasını alır. Romandaki olayların gelişiminde oldukça etkili olan bu figürleri de *(gizli evraklar* ve *uyku hapı*) insan unsuru dışında kalan figürlere örnek gösterebiliriz.

Sonuncu figür olarak da Lawrens'in *ceketi*ni verebiliriz. Lawrens, Orhan Necati'den birer kopyasını aldığı gizli evrakları ceketinin astarına saklar. İngiltere lehinde kullanacağı gizli evrakları, bu yöntemle kaçırmayı plânlar. Fakat, plânları suya düşer.

ç. Dil ve Üslûp ile Merak Unsurlarının Düzeni ve Gücü: Yazarın herhangi bir dil kusuruna rastlanmaz. Yalnız, romanda önemli kurgu hataları görülür. Bunlar ise şöyledir:

Roman kahramanlarından Selma Hanım'ın kardeşi Habibe, bir Türk casusudur. Kudüs'te Şeyh Abdullah kimliğine bürünen Lawrens ile tanışır. Birlikte Mr. Kuk'un başında bulunduğu İngiliz karargâhına gidilir. Lawrens, Habibe'nin kendine olan tavır ve ifadelerinden onun Türk casusu olabileceğini tahmin eder. Nitekim, İngiliz divan-ı harbi tarafından yargılanan Habibe, casusluk suçlaması ile idam edilir. Durum böyle iken Türk casusu Habibe'nin Lawrens'in İngiliz casusu olabileceği ile ilgili her hangi bir şüphesi ya da karşı hareketi romanda verilmez. Bu, doğal bir özellik değildir. Yazar, roman kahramanı Habibe'nin kişilik özelliklerini verirken silik bir tablo ortaya koyar. Habibe'nin, Lawrens'le ilgili hedef ve faaliyetlerinin üzerini örter. Bu özellik, belki merkez figür Lawrens'in kişiliğini ve faaliyetlerini öne çıkarmak kaygısından meydana gelmiş olabilir. Ama okuyucu, Habibe'yi silik, kararsız, acemi ve

görev için namusunu yok eden bir Türk casusu olarak görmeyi içine sindiremez.

Esas kurgu hatası ise, romanın ilerleyen sayfalarında kendini gösterir. Habibe, idam edilmeden önce bir İngiliz subayı aracılığı ile Lawrens'e bir emanet bırakır. Bu emanet, Habibe'nin Kudüs'teki pansiyonda bıraktığı çantanın içindeki İstanbul'da bulunan kardeşinin adresinin yazılı olduğu kâğıt ve yine kardeşine verilmesini istediği paralardır. Ayrıca, çantanın astarında saklı olan göreviyle ilgili kroki ve gizli evraklar da vardır. Habibe'nin, bütün bunların Lawrens'in eline geçmek istemesindeki ana amacı nedir, anlaşılmaz. Gerçek kimliğini bilmediği, ölümüne neden olan kişiye, kendi eliyle bu evrakları neden vermek ister, o da anlaşılmaz. Habibe, kendi ölümünü hazırlayan Lawrens'in İstanbul'a gitmesini, orada bulunan kardeşi Leyla ve Türk istihbarat elemanlarının kucağına düşerek intikamının alınmasını mı ister, bilinemez. Sonuç olarak, yazar, bu bölümlerde entrik unsurlara önem vermek isterken romanda kurgu bozukluğunun ortaya çıkmasına neden olur.

Kurgudaki hata, bununla bitmez. Habibe'nin pansiyondaki odasında çantayı, İstanbul'daki kardeşinin adresini ve gizli evrakları bulan Lawrens, İstanbul'a vardığında gerçek Yzb. Kres'in Eskişehir istasyonunda tanıştığı emir eri Kemal'in aracılığı ile Habibe'nin kardeşi Leyla Hanım'ın Şişli'deki pansiyonunu kiralar. Yazar, bu garip tesadüfe neden yer verdiğini romanında açıklayamaz. Lawrens, Kudüs'teki pansiyonda temin ettiği adres aracılığı ile mi Selma'yı bulmuştur, romanda bu durum da açıklanmaz. Olaylar ve mekânlar arasında düzenli bir geçiş görülmez.

Entrik unsurlara gelince;

İlk önemli entrik unsur ise, Lawrens'in (Şeyh Abdullah), Habibe'nin çantasında bulduğu Türkçe ve Arapça mektupları okumasında yaşanır. Bu mektupların birinde Lawrens adlı şahsı yakalayacak ya da yakalatacak olana bin lira ödül verileceği yazılıdır. Bu mektup satırlarından Lawrens'in Filistin

bölgesine geldiğine dair Türk istihbaratının bilgisinin olduğu anlaşılır. Okuyucu, Lawrens'in yakalanma ihtimali üzerinde durur; Habibe'nin Türk casusu olup olmayacağını merak eder.

İkinci entrik unsur, Lawrens'in kendine çok benzeyen İngilizlere esir düşmüş Avusturyalı subay Yzb. Kres'i görmesinden sonra yaşanır. Okuyucu, Lawrens'in Yzb. Kres kimliği ile Türk topraklarında hareket yeteneğine kavuşmasından kaygılanır. Bu kaygısında haklı olduğunu da sonraki bölümlerde anlar. Lawrens, sakalını keser, Yzb. Kres kimliği ile Kudüs'ten trene biner ve İstanbul'a gider. Yolculuk sırasında, iki entrik unsur daha yaşanır. Bunlardan ilki, Konya istasyonunda Yzb. Kres'i tanıyan bir Türk eriyle karşılaşmadır. İkincisi ve daha önemlisi ise, Eskişehir istasyonunda gerçek Yzb. Kres'in emir eri Kemal'le karşılamadır. Okuyucu, her iki olayda da Lawrens'in gerçek kimliğinin ortaya çıkacağını zanneder ve heyecanlanır. Yazar, bu bölümlerde oldukça başarılı bir ifade tarzı ortaya koyar. Uluslar arası üne sahip, tecrübeli casus Lawrens, bu garip tesadüflerden kendini kurtarmasını bilir.

Dördüncü entrik unsur, Lawrens'in (Yzb Kres'in), Selma Hanım'ın kardeşi Orhan Necati'nin çantasındaki gizli evrakların birer kopyasını alırken yaşanır. Lawrens, önce Orhan Necati'nin birasına uyku hapı atar. Daha sonra beraberce Selma Hanım'ın evine gidilir. Ev halkının uyuduğu bir an Lawrens, Orhan Necati'nin odasına girir ve o uyurken çantasındaki gizli evrakların kopyasını bir türlü ecza yöntemiyle alır. Bu olayların yansıtıldığı bölümde okuyucunun merak unsurları da artar. Lawrens'in pratik ve korkusuz tavırlarına mukabil, ev halkının saflığı ve tuzağa düşmüşlüğü karşısında okuyucu hayal kırıklığı yaşar. Çok önemli evrakları elinde bulunduran, Türk istihbarat biriminin önemli bir elemanı olan Orhan Necati, kardeşi Selma ve diğer insanlar, bu kadar hazırlıksız, temkinsiz ve cahil olabilirler mi? Bu soruların cevabı, romanın son bölümünde ve son satırlarında saklıdır.

Beşinci entrik unsur ise, romanın bitiş bölümlerine doğru şekillenir. Lawrens (Yzb. Kres), Orhan Necati'den çaldığı gizli evrakları ceketinin asta-

rına saklar. Selma Hanım'ın evindeki hizmetçi Pervin, mücevherlerle birlikte Lawrens'in ceketini de çalar. Bu durumda Lawrens, Selma Hanım'ın mücevherlerinden ziyade kendi ceketinin ve astarında saklanan gizli evrakların peşine düşer. Hizmetçi Pervin'in ceketi çalmasındaki amaç, romanda belirtilmez. Okuyucudaki; meraklanır; *"Pervin, niçin ceketi çalmıştır? Mücevherler ona yetmemekte midir? O, ceketi ne yapacaktır?"* Bu soruların cevabı da dolaylı bir ifade ile romanın son satırlarında verilir. Ceketinin astarında gizli evrakların bulunmadığını da çok sonra fark eder. Filistin bölgesine geri döndüğünde İngiliz Ordu Karargâhı'nda üst rütbeli İngiliz genarallerin de bulunduğu bir toplantı sırasında... Lawrens, oyuna gelmiştir.

Yazar, açıkça ifade etmese de, romanda yansıtılan olayların başından beri Türk istihbarat elemanları, Lawrens'i adım adım takip etmiştir. Lawrens'i Selma Hanım'ın Şişli'deki pansiyonuna götüren Yzb. Kres'in emir eri, Eskişehir'de tanıştığı Kemal; Lawrens'e aşkını ifade eden Selma; onun kardeşi Orhan Necati; evlatlık hizmetçi kız Pervin; onun nişanlısı Nevzat ve diğer kişilerin hepsi de Türk istihbarat örgütünün birer elemanıdır. Ustaca hazırlanmış bir senaryo sonucu Lawrens, İstanbul'da aradığını bulamaz ve mağlup olur.

Doğal olarak, bu sonuç karşısında okuyucu, şu soruyu da kendine yöneltir: *"Madem, Türk istihbaratı, Lawrens'in gerçek kimliğini baştan beri biliyordu, onun hereketlerini ve amaçlarını karşı istihbarat faaliyetleriyle önledi de, onu etkisiz kılmayı niçin istemedi?"* Bu sorunun cevabını vermek oldukça zordur. Belki de Lawrens'in böyle bir yenilgi almasındaki amaç; onu öldürmek ya da tutuklamaktan daha beter etmek içindir. Yazar, bu durumu düşünerek mi romanındaki olayların sonunu böyle yansıttı, o da bilinmez.

3. Ana Fikir: *"Su uyur, düşman uyumaz."* ata sözünün içerdiği anlamın doğruluğunu belgeleyen olayların sergilendiği ilginç bir romandır. Barışta ve savaşta kurulacak iletişimde insanların amaç ve niyetleri iyi araştırılmalıdır. Unutulmamalı ki, dost bilinen bazı insanlar, gerçek kimliklerini

saklayarak, her türlü düşmanlıklarını perde arkasından sergileyebilir. İngiliz casusu Lawrens gibi...

B. FİGÜRLER:

1. Merkez Figür:

Lawrens: Uluslar arası İngiliz casusudur. Türkçe, Arapça gibi Doğu dillerini de çok iyi bilen, kültürlü ve zeki bir insandır. İngiliz Gizli Servisi' nin görevlerde kullanmak üzere kendine verdiği altın ve paralar sayesinde Arap şeyhlerini ve halkını İngiltere tarafına çekmede usta ve tecrübeli bir casustur. Türlü kimlik ve kılıklara bürünerek görevleriyle ilgili hareket yeteneğine sahiptir. (Romandaki *Şeyh Abdullah*, *Yzb. Kres* kimliklerine büründüğü gibi.)

Yazar, romanında Lawrens'in kişiliğini ve ideallerini şöyle tasvir etmektedir:

> *"Ben ki, Mısır komiserliği maiyetinde ufak bir memurken -o vakit çok yakışıklı bir gençtim.- Mısır vali-i umumisinin yeğeni Mis Jülyet'e bile lâkayt kalmıştım. O vakitten beri zihnimi kurcalayan tek bir arzum vardı: Macera peşinde koşmak ve milletlerin mukadderatıyla oynamak..."* (Sertelli, 1932: 83)

2. Karşıt Figür:

Merkez figür Lawrens'e karşıt olabilecek figürler, aslında olumlu özelliklere sahiptirler. Yalnız bu figürlerin, romanın merkez figürü Lawrens'le olan ideal, ufuk ve görev farklılıkları dolayısıyla birer karşıt figür olarak değerlendirilmesi daha uygundur.

Habibe: Kudüs'te Yosef Mizrahi'nin pansiyonunda kalan erkeklerin gönlünü eğlendiren, gerçekte ise Türkler'in lehine casusluk yapan bir kadındır. Selma'nın da kız kardeşidir ve yirmi sekiz yaşındadır. Lawrens, tarafından gerçek kimliğinin ortaya çıkarılmasıyla İngiliz divan-ı harbi tarafından yargılanır ve idam edilir. Çekici güzelliğe sahip olmasına mukabil temkinli ve dikkatli bir özelliği bulunmaz. Lawrens'le olan beraberliğinde akıl ve mantık ölçülerini geri plâna atar.

Selma: İngilizler tarafından idam edilen Habibe'nin İstanbul - Şişli'deki evinde ikâmet eden kardeşidir. Kocasından yeni boşanmış, genç ve dul bir hanımdır. Lawrens'a âşık olur ve onun pansiyonunda kiracı olarak kalmasını ister.

Orhan Necati: Habibe ve Selma'nın erkek kardeşidir. Türk istihbarat biriminde görev yapar. Sadrazam ve Alman sefiri gibi üst düzey yetkililerle doğrudan teması bulunur. Lawrens, onun bu konumundan yararlanmak ister. Nitekim, Orhan Necati'nin çantasında sakladığı, ertesi gün sadrazama takdim edeceği gizli evrakların birer kopyasını almayı başarır. Gizli evrakların çantasından çalınmasına müsaade ettiği için Orhan Necati, sorumsuz ve bilinçsiz bir kişilik yansıtır. Oysaki durum, bu şekilde değildir. Romanın sonunda bütün gerçekler, dolaylı bir anlatımla ortaya çıkar.

3. Yardımcı Figürler:

Kemal: Avusturyalı Yzb. Kres'in emir eridir. Eskişehir istasyonunda Yzb Kres kimlğine bürenen Lawrens ile karşılaşır; daha sonra İstanbul'da da Lawrens ile buluşarak ona yardım eder; onun Selma Hanım'ın Şişli'deki pansiyonunda kalmasına aracı olur. Mert, akıllı ve yardımsever kişilik özelliği ile romanda yansıtılır.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Sinyor Balbo: Lawrens'ins Lozan'da tanıştığı ve dostluğunu kazandığı İtalyan milliyetçisidir. O, Lozan'da Alman tüccarı kimliği ile siyasî faaliyetlerini yürütür.

Mussolini: Lawrens'in Lozan'da bulunduğu haftalarda gıyaben tanıdığı, siyasî önderlerden biridir. O da, Lozan'da İtalya'daki siyasî iktidara karşı muhalif düşünceler yayma faaliyetleri içindedir. (Sonradan İtalya'nın önderi olacaktır.)

Şeyh Salih: Paraya ve kadına düşkün tipik bir Arap şeyhidir. Lawrens'in gerçek kimliğini bilmez, onunla Kudüs'teki eğlencelere katılır ve Türkler aleyhinde faaliyetlerde bulunur.

Yosef Mizrahi: Antikacılıkla uğraşan, Yahudi iş adamıdır. Kudüs'teki sahibi olduğu pansiyonu, ahlâksız kadınlar ve onlarla gönül eğlendiren Arap şeyhleriyle doludur.

Mr. Kuk: Habibe'nin otel olarak zannettiği gerçekte ise İngiliz karargâhı olan mekânın sorumlusudur. Lawrens'in gizli görevlerinde yardımları bulunan biridir.

Yzb. Kres: Türk ordusunda görev yapan, sonradan İngilizler eline esir düşen Avusturyalı subaydır. Yüz ve bedenî özellikleriyle İngiliz casusu Lawrens'e çok benzer. Bu durumdan yararlanan Lawrens de, onun kimliğine bürünerek İstanbul'a kadar gitmeyi başarır.

İngiliz Subayı: Habibe'nin idam edilmeden önceki son arzularını dinleyen ve onun vasiyet niteliğindeki sözlerini ve geride bıraktığı emanetini -İstanbul'daki kardeşine vermesi için- Lawrens'e (Şeyh Abdullah'a) söylemesini rica ettiği İngiliz subaydır. Romanda adı, açıkça verilmeyen bu İngiliz subaydan aldığı bilgiler sayesinde Lawrens, Habibe'nin gizli evraklarına da sahip olma imkânını elde eder.

Enver Paşa: Romanın birkaç yerinde sadece adı geçer. Romanda, olaylara müdahil olabilecek bir özelliği görülmez.

Pervin: Selma Hanım'ın Şişli'deki evinde kalan evlatlık kızdır. Nişanlısı Nevzat'ın da yardımıyla Selma Hanım'ın evindeki değerli mücevherleri ve birtakım eşyayı çalar. Romanın son bölümünde ise Türk istihbarat örgütünün elemanı olduğu anlaşılır.

Nevzat: Pervin'in nişanlısıdır. Çalınan mücevherlerle birlikte Yzb. Kres (Lawrens'in) ceketini de geri getiren, Türk istihbarat örgütü elemanıdır.

Yukarıdaki figürlerin dışında romanda yansıtılan diğer yardımcı figürler de şunlardır: İngiliz Ordu Karargâhı'ndaki *üst rütbeli İngiliz subayları*, *Nevzat'ın amcası*, *Mehmet Ağa* adlı bekçi, *Nevzat'ın anneannesi*, Lozan'da siyâsi faaliyetler içinde bulunan *İtalyan milliyetçileri*, Filistin Cephesi'nde savaşan *Türk askerleri*, Yosef Mizrahi'nin Kudüs'teki pansiyonunda bulunan *ahlâksız kadınlar*, Lawrens'in Kudüs - İstanbul arasında tren yolculuğu sırasında gözlem yaptığı, tanıştığı *Türk askerleri* ve *Türk köylüleri.*

C. KAVRAMLAR ve KABULLER:

Emperyalizm: İngiltere'nin Türk ülkesi üzerindeki emellerini gerçekleştirmek istemesi, Arapları Türklere karşı kışkırtması ve bu amaç doğrultusunda uluslar arası üne sahip İngiliz casusu Lawrens'i görevlendirmesi İngiliz emperyalizminin bir sonucudur. *"Böl, parçala, ve yut"* yöntemi doğrultusunda, geçmişte olduğu gibi Birinci Dünya Savaşı yıllarında da İngiltere, bu emperyalist amaçlarını uygulama alanına sokmak istemiş, bunda da başarılı olmuştur. Önemli olan, bu yöntemin günümüzde de canlılığını koruyor olmasıdır. İngiltere başta olmak üzere Batılı Devletler'in önemli bir bölümü, hâlâ Anadolu toprakları ve Türk milleti üzerinde menfaatlerinden kaynaklanan sebeplerle türlü entrika ve kışkırtmalarını açıktan ya da gizliden sürdürmektedirler. Bu

gerçeklerin bilinmesinin sorumluluğu da şüphesiz ki, Türk aydın ve idarecilerinin üzerindedir.

Milliyetçilik: Başka milletlerin hayat hakkına tecavüz etmeyen milliyetçilik prensibine bağlı olan Türk milliyetçiliğinin romandaki temsilcilerinin başında Habibe, Selma, Orhan Necati ve diğerleri gelmektedir. Bunlar, romanda açık olarak verilmese de Türk istihbarat elemanlarıdır.

Hayalperestlik: Romandaki temsilcisi Lawrens'tir. O, Türk ülkesinde rahat çalışma yapabileceği ve İngiltere'ye yararlı olacağı hayaliyle İstanbul'a gelir. Roman kahramanlarıyla ilişki kurar. Onların -güya- saflık derecesindeki kişilik özelliklerini istismar ederek gerekli bilgi ve belgelere sahip olur ve Filistin bölgesindeki İngiliz Ordu Karargâhı'na döner. Bu hayalperestliğinin sonunda da Türk istihbarat elemanlarının tuzağına düştüğünü acı bir hayal kırıklığı ile öğrenir.

Hayal etmek, insanî bir özelliktir, insanın başarılı ve mutlu olmasında hayal kurmanın yararlı özellikleri vardır. Fakat, hayalperest olmak, hayallerini ön plâna alarak, akıl ve mantık ölçülerinden uzaklaşmak insanın felâketidir. Romanda yansıtılan İngiliz casusu Lawrens'in ilk ve son felâketi gibi.

İskender Fahrettin SERTELLİ'nin *"Lawrens İstanbul'da"* adlı romanı, içerdiği konu yönüyle ilginç ve güzeldir. Hatta, tarihî bir kişilik olan İngiliz casusu Lawrens'in merkez figür olarak seçilmesi de romanının belgesellik özelliğini ortaya koyar. Yalnız, olayların gelişiminde meydana gelen kurgu hataları, romanın okuyucu tarafından daha etkili okunup anlaşılmasını zorlaştırdığını da burada söylemeliyiz. Eğer, daha önce açıklanan kurgu hataları bulunmamış olsaydı *"Lawrens İstanbul'da"* romanı, daha çok okunmaya değer bir nitelik kazanmış olacaktı.

B. Millî Mücadele'yi Anlatan Romanlar

Burhan Cahit'in *"Köy Hekimi"* adlı bir diğer romanı, savaş ve askerlikle doğrudan ilgili olmamasına rağmen; romanın başlangıç bölümünde, kahramanlarından Tosun Onbaşı'nın Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele'deki etkinliklerinin yansıtılması yönünden inceleme alanına dahil edilmiştir. "*Köy Hekimi*" adlı bu romanı, roman tekniği açısından incelemeye tâbi tuttuğumuzda şu değerlendirmeler ortaya çıkmaktadır:

A. VAK'A TERTİBİ:

1. Ana Çizgileriyle Vak'a:

Tosun Onbaşı, Birinci Dünya Savaşı'na katılan, sonra terhis olan yiğit bir askerdir. Terhisten sonra Burdur - Antalya arasında bulunan köyü Bademli'ye gelir. Annesi ve babası ölüdür. Köyde teyzesinin yanında kalır. Bütün emeli; toprakla, ziraatla uğraşmak ve evlenerek mutlu olmaktır. Köylüsü Emine ile nişanlanır. Onunla evleneceği sırada Yunan askerinin İzmir'e girdiği haberi duyulur. Köyündeki diğer gençler gibi o da meçhul kahramanlar kafilesine katılır. Eskişehir ve Sakarya Savaşları'nda bulunur.

Tosun Onbaşı, milletin bağımsızlığı ve vatanın düşmanlardan kurtuluşu için çeşitli cephelerde savaşırken nişanlısı Emine, köyünde günlük faaliyetler ile uğraşır. Bir gün Emine, Antalya Valisi'nin eşi ile tanışır. Vali'nin eşi Neveda Hanım, Emine'yi çok sever, onu evlatlık olarak yanına alır ve Antalya'ya kendi evine götürür. Antalya Valisi de eşi Neveda Hanım gibi Emine'yi kızı olarak görür. Neveda Hanım, Emine'ye okuma-yazma öğretir. Bu şekilde, Emine, nişanlısı Tosun Onbaşı ile düzenli olarak mektuplaşır. Ayrıca, Neveda Hanım' ın özel kütüphanesinde bulunan kitapları okumasıyla birlikte Emine' nin bilgi ve ufku da gelişir.

Yunanlılar'ın İzmir'de denize dökülmesi ile birlikte Tosun Onbaşı da *"Çavuş"* rütbesine terfi eder ve iki ay sonra da terhis olur. Tosun Çavuş, Antalya'ya geldiğinde önce Vali Bey'i ziyaret eder. Kendisi savaşırken nişanlısı Emine'ye sahip çıkan Vali Bey'e teşekkürlerini bildirir. Vali Bey, kısa süren bu görüşmeden sonra Tosun Çavuş'u Emine'nin de bulunduğu kendi evine götürür. Neveda Hanım ve Emine, Tosun'un gelişine çok sevinirler. Vali Bey tarafından Tosun ve Emine, üç gün içinde güzel bir düğünle evlendirilir. Vali Konağı'nın alt katına yerleşirler.

Bir gün Vali Bey'in Samsun'a atandığı haberi gelir. Hepsi de birbirlerinden ayrılmanın üzüntüsünü yaşarlar. Vali Bey, çocukları gibi sevdiği bu iki gence son bir iyilik yapar. Tosun Bey'i orman muhafaza memuru olarak görevlendirir. Neveda Hanım ise, mobilyalarının, eşyalarının büyük bir bölümünü, kitapları da dahil olmak üzere Emine'ye verir. Vali Bey ve Neveda Hanım'ın Antalya'yı terk etmesiyle birlikte Tosun ve Emine de *Bademli* köyüne geri dönerler.

Köye yakın yerde yeni bir ev inşa edilir. Evin içi Neveda Hanım'ın verdiği eşyalarla döşenir; arka tarafa ise bir ahır yapılır. Bir de köpek getirilir. Adı, Prens'tir. Emine, bu evde genellikle günlük temizlik, yemek işleriyle uğraşır, kitap okur.

Emine, bir gün hastalanır. Tosun Çavuş, *"Acıbadem"* ilçesine yeni atanmış olan Doktor Suat Naci'yi, eve getirir. Suat Naci, eve girince ve köy evlerinde hiç de alışık olmadığı zengin bir kütüphane ile karşılaşınca şaşkınlığından hastasını bile unutacak duruma gelir. Kitapların hepsinin de Emine tarafından okunduğunu öğrenmesi şaşkınlığını bir kat daha artırır. Daha sonra, Emine'yi muayene eder ve ilçeye döner. Fakat, etkisinden kurtulamadığı Emine'yi tekrar görmek için, muayene bahanesiyle üç gün sonra dağ evine tekrar gelir. Emine, Dr. Suat Naci'ye İstanbul sosyetesine taş çıkarır şekilde çay ikramında bulunur. O, sanki köylü kızı değil; sosyetede yetişmiş, kültürlü bir hanımefendi tavırlarıyla Suat Naci'yi büyüler. Suat Naci, sonraki

gün ve haftalarda da çeşitli bahanelerle dağ evine uğramayı alışkanlık hâline getirir. Dağ evine her gelişinde de Emine'nin gözüne biraz daha girebilmek için ona kitaplar getirir.

Acıbadem'e Mahmure adında bir fahişe gelir. Yöredeki zengin ailelerin erkeklerini birer birer ağına düşürür. Daha sonra da jandarma tarafından suç üstü yakalanarak başka bir yere göç ettirilir. Fakat, bu kadınla ilişkiye giren Kadirzade Ahmet ve Şahinzade Kadir başta olmak üzere pek çok erkek bel soğukluğu, frengi gibi hastalıklara tutulur. Dr. Suat Naci'nin bu tür hastalıkları tedavi etmeye çalıştığı ve oldukça yorgun düştüğü bir dönemde Emine'yle tanışması ona ayrı bir yaşama zevki verir. Çevre köylerin halkı, özellikle kızları Dr. Suat Naci'ye olan ilgilerini fırsat buldukça dile getirmesine rağmen o, Emine'den başkasını görmek istemez. Emine'nin yanında bulunmak, onunla sohbet etmek en büyük arzu hâline gelir. Ama, Emine'yle beraber olduğu zamanlarda da çevrenin dedikodu yapmasından endişe duyar. Ne de olsa Emine, Tosun Bey'le evlidir.

Dr. Suat Naci, İstanbul'da henüz bir tıbbiye öğrencisi iken birçok kızla arkadaşlık kurmuştu. Bu kızlardan biri de Leyla'dır. Leyla'nın evlenme teklifini hemen onaylamamış, iki yıllık zorunlu hizmetin ardından evlenebileceklerini ifade etmiştir. Suat Naci'nin Acıbadem'e gelmesinden sonra Leyla, onu hiç mektupsuz bırakmamıştır. Fakat, Leyla, son aylarda mektuplarına cevap alamayınca bir mektup daha yazar ve ona, yanına geleceğini bildirir.

Leyla'nın beklendiği günlerde yakın köylerde öldürme ve yaralama olayı meydana gelir. Dr. Suat Naci, savcı ile birlikte olay yerine gider. Hacı Yakup Efendi'nin kızı Zehra'yı kaçırmak isteyen bir grup, evde bulunan yanaşmalarla çatışmaya girmiş ve bu çatışmada iki kişi ölmüş, birkaç kişi de yaralanmıştır. Zehra da sinir krizi geçirmektedir. Dr. Suat, önce Zehra'yı muayene etmek için onun bulunduğu odaya girer ve onu görünce güzelliği karşısında heyecanlanır.

Dr. Suat Naci, ertesi gün, Hacı Yakup Efendi'nin evine tekrar gider. Görünürdeki amacı, Zehra'yı muayene etmektir; gerçekte ise onu bir daha görmek ister. Zehra, güzelliği ile çevre köylerde şöhret kazanmış, bir köylü kızıdır. Ayrıca o, Dr. Suat'a da gizlice kur yapar.

Doktor Suat; İstanbul'daki sevgilisi Leyla, Tosun Çavuş'un karısı Emine'den sonra dünyasında bir üçüncü güzele yer bulmak endişe içindedir. Her üçünü de çeşitli özellikleriyle karşılaştırır.

Dr. Suat Naci, İstanbul'dan gelecek nişanlısı Leyla'yı Aydın'da karşılamak için yola çıkacağı bir an, muayene için eve yaşlı bir kadın gelir. Bu yaşlı kadın, gerçekte muayene olmayacaktır; o, bir habercidir. Zehra, onun aracılığıyla bir tutam saçının da içinde bulunduğu mektubunu göndermiştir. Zehra, mektubunda Dr. Suat'la buluşmayı teklif eder.

Dr. Suat, yaylısına bineceği an, bu sefer de Tosun Çavuş'la karşılaşır. O da, evde unuttuğu kitabını geri getirdiğini söyler. Oysaki kitap, Dr. Suat'ın değildir. Emine, kasıtlı olarak göndermiştir ve kitabın içinde el yazısı Fransız harfleriyle *"Vaatlerine riayet edemeyenler, ümit vermekten sakınmalıdır."* (s.124) ifadesi bulunur.

Dr. Suat Naci, cebindeki Zehra'nın bir tutam saçı, elindeki Emine'nin kitabı ile İstanbullu sevgilisi Leyla'yı karşılamak üzere Aydın'a gider.

Leyla, Dr. Suat'ın evindedir ve onun süt kardeşi rolünü oynar. Bu istek, Dr. Suat'tan gelir. Bu şekilde, iki sevgili, çevrenin dedikodusundan uzak olacaktır. Leyla, geldiğinin ertesi günü, Zehra tarafından Dr. Suat'a gönderilen mektubu bulur, okur ve öfkelenir. Ama, nişanlısı Dr. Suat'a Zehra'nın mektubunu bulduğunu ve okuduğunu sezdirmez.

Dr. Suat Naci, Zehra ile buluşacak olduğu günün akşamı, mektupta belirtilen yere gider. Onunla buluşur. Ama, Zehra, yanında dadısını da getir-

miştir. Dr. Suat'a kendisini babasından istemesini, eğer vermezse kaçırmasını söyler. Birkaç dakika sonra da iki âşık birbirinden ayrılır. Dr. Suat, şoseden ana yola çıkarken bir yaylının geçtiğini görür. Arabacıya durmasını söyler. Araba durur. Fakat, arabanın içinde bir kadın vardır: Leyla... Leyla, Dr. Suat'ın Zehra'yla buluşacağı zamanı mektup aracılığıyla bildiği için, onu takip etmiş, suç üstü yakalamak istemiştir. Dr. Suat da çapkınlığının Leyla tarafından belgelenmesinden fevkalâde tedirgin olur. Ama bu mahcubiyet, uzun sürmez.

Dr. Suat, hangi çiçeğe konacağını bilemeyen arılar gibidir. Hangi kadını arzuladığını bilemez.

Tosun Çavuş'un evde bulunmadığı bir gece Dr. Suat, Emine'nin evine gider. Geceyi onunla geçirir. Bu geceden sonra, Leyla'dan kurtulmak, böylece Emine ile daha çok görüşebilmek arzusunu taşıyan Dr. Suat; Leyla'ya bir mazaret göstererek İstanbul'a dönmesini teklif eder. Altı ay sonra kendisinin de İstanbul'a geleceğini, orada evleneceklerini söyler. Leyla, Antalya - Acıbadem'den ayrılmak istememesine rağmen Dr. Suat'ın baskısı sonunda İstanbul'a döner.

Leyla'nın, Dr. Suat'ın yanında kaldığı yirmi gün içinde kasabada gizli gizli dedikodu yapılır. Bu dedikodular, Leyla'nın İstanbul'a dönmesiyle aşikâr hâle gelir. Fakat, Dr. Suat; yapılan dedikoduların tamamına kulağını kapatır ve unutur.

Bir gün, yörenin diğer güzel kızlarından Cemile'nin annesi gelir. Cemile, rahatsızlanmıştır. Dr. Suat, gerekli tıbbî malzemelerini alır, Cemile'nin annesi ile birlikte yaylıya biner ve evlerine gider. Cemile, hasta değildir. Onun tek arzusu Dr. Suat'ı görmektir. Bu nedenle hasta numarası yapar. Dr. Suat, onun ilgisine karşılık vermez, birkaç ilâç bırakır ve kasabaya döner. Dönüş yolunda Tosun Çavuş'la karşılaşır. Yol sohbetinde Tosun Çavuş, Dr. Suat'a içini döker. Karısı Emine'den çok memnundur; ama Emine, kendisine

pek yanaşmamakta, karılık yapmamaktadır. Hatta Emine, çocuk sahibi de olmak istemez.

Bir müddet sonra Dr. Suat'a nişanlısı Leyla'dan bir mektup gelir. Leyla, mektubunda kendisinin İstanbul'a apar topar gönderilmesinden şikâyet eder. Ayrıca, İstanbul'a getirdiği romanlarının arasında kendisine ait olmayan bir romanın da bulunduğunu söyler. Bu romanın son bölümünde kadın eliyle yazıldığını tahmin ettiği bir el yazısından bahseder. Bu yazı aracılığıyla Dr. Suat'ın bir başka kadınla (Emine) olan ilişkisini tahmin ettiğini de ifade eder. Leyla, bu yeni ilişkinin kendisine mutluluk vermesi dileğiyle mektubuna son verir.

Dr. Suat, Nahiye Müdürü'nün verdiği bir sünnet şöleninden kasabaya dönerken yolda bir kere daha Tosun Çavuş'a rastlar. Onun geceyi kendi evinde geçirme davetini geri çevirmez. Birlikte, Emine'nin de bulunduğu dağ evine gidilir. Emine, kocası ile sevgilisini kapıda görünce şaşırır ve heyecanlanır. Dr. Suat, o geceyi Emine'nin evinde geçirir. Ama, Emine'nin yatağında Tosun Çavuş vardır. Hangi dayanakla, bilinmez; bu duruma öfkelenir. Bir ara, yanında taşıdığı tabancayla Tosun Çavuş'u öldürmek ister. Ama, bu düşüncesinden vazgeçer. Ertesi sabah, birlikte kahvaltı yapılır. Tosun Çavuş; karısı Emine ile Dr. Suat'ın yasak ilişkisinden zerre kadar şüphe duymaz. O, kasabanın doktorunu evinde misafir etmenin gurur ve mutluluğunu duyar.

Tosun Çavuş, bir gün imam Abdurrahman Efendi ile konuşurken, -Dr. Suat'a aktardığı gibi- ona karısının kendisine yaklaşmadığından bahseder. Sanki, karısıyla iki kardeş gibi olduklarını söyler. Abdurrahman Efendi de sorunu çözmek ister gibi, Tosun Çavuş'a *"Sen bu karıya göz kulak olduğun var mı?"* diye sorar. İşte, bu soru, Tosun Çavuş'un beynini alt üst eder. İlk defa Emine'den şüphelenir. Ama, şüphesini kuvvetlendirici bir hâl bulamaz. Emine; ev işlerinde, temizlikte, kahve getirmede, yemek hazırlamada mükemmel bir ev kadınıdır. Tosun Çavuş, eskisi gibi karısına şehvetî bir nazarla bakamaz, akşam olunca yığılıp kalır ve uyur. Çünkü, Dr. Suat tarafından Emi-

ne'ye verilen ilaç, yemeklere katılır; ilacı alan Tosun Çavuş da yorgun düşer, uykusu gelir ve şehvetî arzulardan uzaklaşır. Böylece, Emine de kocasının cinsel baskılarından kurtulur.

Dr. Suat, görev yerinin değiştiğine dair resmî bir yazı alır. Yeni görev yeri, Edremit'tir. Edremit'e Emine'yi de götürmeyi plânlar. Emine'nin hayali de zaten, budur.

Bir gün, Tosun Çavuş, jandarma komutanı Hasan Çavuş aracılığıyla Dr. Suat'ın birkaç gün önce evi yakınlarında bulunduğu haberini alır. O gün kendisinin Bucak'ta olduğunu hatırlayan Tosun Çavuş; karısı Emine'nin Dr. Suat'ı gördüğünden bahsetmemesi de canını sıkar. Hasan Çavuş'tan ayrılan Tosun Çavuş, evinin yolunu tutar. Dr. Suat ile karısı Emine arasında yasak bir ilişkinin olabileceği ihtimali beynini kemirir.

Eve geldiğinde karısını bulamaz. Dışarı çıkar, çamlığa doğru giderken bir erkek sesi ile irkilir. Bu ses, karısıyla konuşan Dr. Suat'a aittir. Her ikisini de çam ağacının dalları arasından daha açık görür. Daha fazla dayanamaz, tabancasını çıkarır ve Dr. Suat'a doğru ateşler. Tabancanın mermisi, anî bir hareketle kendini Dr. Suat'a siper eden Emine'ye gelir. Emine, yere yığılır, kalır. Dr. Suat da, ikinci bir merminin gelmesini beklemeden kendi tabancası ile intihar eder. O da sevgilisi Emine'nin yanındadır ve artık ölüdür.

Tosun Çavuş, evine döner; intikam almak istercesine Emine'nin kitaplarını yakar. Çünkü, kendisini Emine'den ayıran hep bu kitaplar olmuştur. "*Keşke, ben de Emine gibi çok okusaydım ve onunla birlikte olsaydım.*" şeklinde derin düşüncelere dalar.

2. Fiktif Yapıyı Belirleyen Unsurlar:

a. Zaman: Romanın başlangıcında Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele yıllarından bahsedilir. Ana dokuyu oluşturan olaylar ise za-

ferin kazanılmasından sonra Tosun Çavuş'un memleketi Antalya'ya dönmesiyle gelişir. Romanda, olayların geçtiği zaman dilimi tam olarak kendini göstermez.

b. Mekân:

Geniş Mekânlar: Antalya Valisi, karısı ve Emine'nin birlikte yaşadıkları *Antalya*, Yunanlıların denize döküldüğü *İzmir*, Vali'nin yeni atanma yeri *Samsun*, Tosun Onbaşı ve karısı Emine'nin köyü *Bademli*, Dr. Suat'ın bulunduğu kasaba *Acıbadem* ve tahsilini tamamladığı, nişanlısı Leyla'nın da yaşadığı *İstanbul*, İstanbul'dan Antalya'ya gelmek isteyen Leyla'nın Dr. Suat tarafından karşılandığı *Aydın*, son olarak da Dr. Suat'ın yeni atandığı, ama gidemediği *Edremit*'tir.

Dar Mekânlar: Antalya Valisi'nin *evi*, Tosun Çavuş'un Bademli köyüne yakın ormanlık arazide yeni yaptığı *evi* ve bunun önündeki *çamlık*, eşraftan Hacı Yakup Efendi'nin *evi*, Dr. Suat'ın Acıbadem'deki *evi*, son olarak da Dr. Suat'ın Zehra ile buluştuğu *koruluk*.

c. İnsan Unsuru Dışında Kalan Figürler:

Bu tür figürlerin ilki, Millî Mücadele'de düşmanla çarpışan Tosun Çavuş ile Antalya'daki nişanlısı Emine'nin birbirlerine gönderdikleri *mektuplar*dır.

İkinci ve belki de en önemli figür ise Antalya Valisi'nin karısı Neveda Hanım'ın Emine'ye verdiği zengin bir *kütüphane* ve bu kütüphanede bulunan *kitaplar*dır. Cahil köylü kızı Emine, nişanlısı savaşta iken Neveda Hanım'ın sayesinde okumayı öğrenir ve kütüphanede bulunan kitapları teker teker okuyarak kültürlü bir şehirli hanım olur. Hatta, romanın ilerleyen sayfalarında bu kitaplar; onu, kocası Tosun Çavuş'tan ayıracak, kasabanın doktoru Suat'a yaklaştıracaktır.

Üçüncü figür olarak, Tosun Çavuş, göreve çıktığı zamanlarda karısı Emine'nin orman evinde kendini yalnız hissetmemesi için eve getirdiği *"Prens"* adlı *köpeği* verebiliriz.

Dördüncü figür, Dr. Suat ile İstanbul'daki nişanlısı Leyla'nın birbirlerine gönderdikleri *mektuplar*dır. Leyla, yazdığı mektuplarına Doktor Suat'tan cevap alamayınca, meraklanır ve Antalya'ya geleceğini son mektubunda Doktor Suat'a haber verir.

Beşinci figür, Köylü kızı Zehra'nın Dr. Suat'a gönderdiği içinde *bir tutam saç*ının da bulunduğu bir başka *mektup*tur. Zehra, bu bir tutam saçı ve mektubundaki ifadeleriyle Dr. Suat'a aşkını ilân eder ve onunla buluşmak istediğini bildirir.

Altıncı figür, Emine'nin kocası Tosun Çavuş aracılığıyla Dr. Suat'a gönderdiği kitabın bir sayfasında el yazısı ile kaleme aldığı bir cümlelik *yazı*dır. Emine, *"Vaatlerine riayet edemeyenler, ümit vermekten sakınmalıdır."* Diyerek, sevgisine karşılık vermesini Dr. Suat'tan ister.

Yedinci figür ise, Dr. Suat'ın hastalarını muayene ve tedavi etmekte kullandığı *tıbbî malzemeleri*dir.

Sekizinci Figür, Tosun Çavuş'un karısı Emine'den uzak durmasını sağlayan, Emine tarafından yemeğine katılalarak onun şehveti arzularını öldüren, Dr. Suat tarafından hazırlanan *ilaç*tır.

Dokuzuncu ve son figür ise, Dr. Suat'ın yeni görev yerini bildiren *resmî yazı*dır.

ç. Dil ve Üslûp ile Merak Unsurlarının Düzeni ve Gücü: *Köy Hekimi*, Burhan Cahit MORKAYA' nın diğer romanları gibi dil yönünden anlaşılır bir yapıdadır. Romandaki entrik unsurlar ise şunlardır:

İlk entrik unsur, Emine'nin hastalanmasından ortaya çıkar. Tosun Çavuş, karısını tedavi ettirmek için kasabanın doktoru Suat'ı eve getirir. Dr. Suat, eve girdiğinde hastasını unutur, Emine'nin güzelliğine hayran kalır. Ay-

rıca, evde bulunan kitapların hastası tarafından okunduğunu öğrenmesi, onu büyüler. Okuyucu, o an tereddüte düşer; *"Acaba, Dr. Suat, evli bir kadının yuvasını bozacak mı?"* sorusuna cevap aramaya başlar. Bu ilk entrik unsur, romanın zevkle okunmasını sağlar.

İkinci önemli entrik unsur; Dr. Suat'ın nişanlısı Leyla'nın İstanbul'dan Acıbadem kasabasına gelmesiyle ortaya çıkar. Dr. Suat, kasabada kaldığı süre içinde nişanlısından süt kardeşi rolünü oynamasını ister. Böylece, kasabalının hakkında dedikodu yapmasını önlemeyi amaçlar. Okuyucu, bu istek karşısında Leyla'nın nasıl bir tavır takınacağını merak eder. Kendini, roman kahramanı Leyla'nın yerine koyar. Bu merak unsuru, sonraki bölümlerde ortadan kalkar. Leyla, süt kardeşi rolünü en iyi biçimde oynar.

Üçüncü ve belki de en önemli entrik unsur; Dr. Suat'ın, nişanlısı Leyla'yı karşılamak üzere Aydın'a gitmesinde gelişir. Aydın'a gitmek üzere evinden çıkan Dr. Suat, iki ziyaretçi ile karşılaşır. Bunlardan biri Zehra'nın dadısıdır. Zehra'dan bir mektup getirmiştir. Mektubun içinde de Zehra'nın saçı bulunur. Diğer ziyaretçi ise, Tosun'dur. O da karısı Emine'nin gönderdiği bir kitabı getirmiştir. Dr. Suat, cebinde Zehra'nın bir tutam saçı ve mektubu; elinde Emine'nin aşk ifadelerini de bir sayfasına el yazısı ile yazdığı kitabı ile nişanlısı Leyla'yı karşılamak üzere Aydın'a gider. Bu tablo karşısında okuyucunun merakı üst düzeye çıkar. *"Dr. Suat, kimi seçecektir ve ne yapacaktır?"* Okuyucu, en mantıklı seçim olarak nişanlısı Leyla'yı düşünür. Çünkü, Zehra, ona ayak uydurabilecek bilgi düzeyinde değildir. Emine ise, evlidir ve Tosun'la mutlu bir hayat yaşar. Doğal olarak, Dr. Suat'ın Emine ile tanışmasından sonra, bu mutlu evlilik şekilde kalır. Ama, sonuçta Emine, Tosun'la evlidir ve tekrar mutluluğu yakalayabilir. Okuyucu, bu olayların gelişmesinde hep, savaş gâzisi Tosun'un tarafındadır. Onun yuvasının dağılmasını arzu etmez.

Dördüncü ve sonuncu entrik unsur ise, Tosun'un jandarma komutanı Hasan Çavuş ile karşılaşması sırasında yaşanır. Hasan Çavuş, Dr. Suat'ı birkaç gün önce evi yakınlarında gördüğünü söyler. Emine'nin kendine, Dr.

Suat'ı gördüğünden bahsetmemesi onunla ile ilgili şüphelerini artırır. Doğruca evine gider, Emine'yi evde bulamaz, ve çamlığa doğru ilerler. Dr. Suat ile karısını birlikte yakalayınca deliye döner. Okuyucunun, merakının üst düzeye çıktığı en önemli andır. Roman, hazin ve trajik bir sonla bitirilir.

3. Ana Fikir: Sosyal ilişkilerde göz önünde tutulması gereken en önemli özelliklerden biri insanlar arasındaki uyumdur. Bu uyum; bilgi, bilinç, anlayış ve beklentiler düzeyinde olmalıdır. Uyumsuzluğun bulunduğu sosyal ilişkiler, kişilere ve topluma zarar verir. Bu durumun tipik örneği, *"Köy Hekimi"* adlı romana da yansır. Romanın merkez figürü Dr. Suat; çapkınlığı ve kararsız kişiliğinin sonucu kendini de çevresini mutsuz kılar. Hatta, sorumsuzluğunun cezasını hayatı ile öder.

B. FİGÜRLER:

1. Merkez Figür:

Dr. Suat Naci: İstanbul'da tahsilini tamamlayan Antalya'nın Acıbadem kasabasında görev yapan bir doktordur. Dr. Suat; bir taraftan çevre köylerin halkıyla yakın diyalog kuran, insanlara yardım etmekten zevk alan; diğer taraftan yakışıklılığı ve çapkınlığı ile yöre kızlarının kalbini çalan, yasak ilişkiler içinde yaşayan karmaşık bir kişilik sergiler. Köy güzelleri Emine ve Zehra ile nişanlısı Leyla arasında seçim yapma zorluğunu yaşar. Sonunda kararını evli olan Emine'den yana vermesi, hem kendinin ve hem de Emine'nin ölümünü hazırlar.

2. Karşıt Figür: Romanda karşıt figür oluşturacak herhangi bir kişiye rastlanmaz. Yalnız, Tosun Çavuş'un Millî Mücadele döneminde savaştığı Yunan askerlerini, bu tür figürlere örnek göstermek de mümkündür.

3. Yardımcı Figürler:

Emine: Tosun Çavuş'un önce nişanlısı, sonra karısıdır. Cahil bir köylü kızı iken Antalya Valisi'nin karısı Neveda Hanım'ın gayretleriyle okumayı öğrenir; Türk ve dünya klâsiklerini okuyarak kültürlü bir hanım olur. O, hastalandığında kendini tedaviye gelen kasabanın doktoru Suat'a kalbini kaptırır, Tosun'la evli olduğunu unutur ve yasak bir ilişkiye girer. Bunun sonucuna da katlanan bir insan özelliği ile, kocasının ateşlediği silâha kendini siper eder ve Dr. Suat'tan önce, kendi ölür.

Tosun Onbaşı (Çavuş): Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele'nin çeşitli cephelerinde savaşmış, daha sonra da köyü Bademli'ye yerleşmiş bir Anadolu insanıdır. Savaştan dönüşte, nişanlısı Emine ile evlenir, köyünün yakınında, ormanlık içinde güzel ev yapar. Karısı Emine ile sürdürdüğü mutlu hayat, Dr. Suat'ın sahneye çıkması ile sona erer. Karısının Dr. Suat'la olan ilişkisinden uzun zaman şüphelenmez. O, Dr. Suat'ın eve her gelişinde, kasabanın doktorunu misafir etmenin gurunu hisseder. Fakat, olayların geliştiği bölümlerde karısından şüphelenir. Onun bu şüphelerinin belgelenmesi karısının ve sevgilisi Dr. Suat'ın ölümüne neden olur. Tosun Onbaşı; kültürsüz olmasına karşın saf ve iyi niyetli, dürüst bir kişilik taşır. Romanın son bölümünde ise karısı Emine ile arasını açan, mutsuzluğuna temel olan evdeki kitapları yakar. Böylece, intikamını da almış olur.

Leyla: Dr. Suat'ın İstanbul'daki nişanlısıdır. Yazdığı mektuplarına cevap alamayınca Dr. Suat'ın bulunduğu Acıbadem kasabasına gelir. Bir müddet sonra da nişanlısının baskısı sonucu İstanbul'a döner. Kültürlü ve akıllı bir kişiliği bulunur. Zehra tarafından Dr. Suat'a yazılan mektubu bulur ve onların bulacakları yere giderek Dr. Suat'ı suç üstü yakalar. Ayrıca, onun bir başka kadınla (Emine ile) olan ilişkisini de İstanbul'a götürdüğü Dr. Suat'ın kitaplardan birisindeki el yazısından anlar. Bu özellikleriyle önsezişi kuvvetli, mantıklı bir kadındır.

Zehra: Çevre köylerde güzelliği ile ün yapmış köylü kızıdır. Dr. Suat'ı sever, onunla evlenip birlikte olmayı hayaller. Bu amaçla, mektupla birlikte zarfın içine yerleştirdiği bir tutam saçını Dr. Suat'a gönderir. Dr. Suat, ise sonradan onu değil, Emine'yi tercih eder.

Neveda Hanım: Antalya Valisi'nin karısıdır. Emine'yi köy yolunda görüp, beğenir ve yanına evlatlık olarak alır. Kocasının tayininin çıkması üzerine de evindeki mobilyayı ve kütüphanesindeki kitapları Emine'ye bağışlar. Dürüst, cana yakın ve yardımsever bir kişiliği bulunur.

Antalya Valisi: Romanda, gerçek adı verilmez. İyiliksever, babacan bir ruh özelliğine sahiptir. Savaştan dönen Tosun Onbaşı'yı Emine ile evlendirir, kendi evinin bodrum katını da onlara verir. Yeni atandığı Samsun'a gitmeden önce de Tosun Çavuş'u orman koruma memuru olarak görevlendirir.

Mahmure: Acıbadem'de yaşayan, çevre köylerin erkeklerini güzelliği ile büyüleyen, fahişe bir kadındır. Jandarma tarafından yapılan bir baskınla suç üstü yakalanır ve uzak bir yere sürgün edilir.

Kadirzâde Ahmet ve **Şahinzâde Kadir:** Mahmure adındaki fahişe kadınla ilişkiye giren, bel soğukluğu ve frengi gibi hastalıklara tutulan, çevre köylerin zengin ailelerine mensup kimselerdir.

Hacı Yakup Efendi: Yörenin zengin, tanınmış ağalarından biridir. Zehra'nın da babasıdır. Hakkında ayrıntılı bir bilgiye rastlanmaz.

Abdurrahman Efendi: Bademli köyünün imamıdır. Emine'nin Dr. Suat'la ilişkisi konusunda Tosun Çavuş'un gözünü açan, kadınlarla ilgili deneyimlerini aktaran kimsedir. Tosun Çavuş, ona güvenir ve bazı zamanlar onunla dertleşir.

Cemile: Acıbadem kasabasının çevre köylerinden birinde yaşayan köylü kızıdır. O da, romanın merkez figürü Dr. Suat'a âşıktır. Yalnız, aşkına karşılık bulamaz.

Nahiye Müdürü: Adı belirtilmez. Romanın bir bölümünde oğlunun sünnet şöleninden bahsedilir. Dr. Suat Naci de, misafirleri arasındadır.

Hasan Çavuş: Kasabanın jandarma komutanıdır. Romanın son bölümünde Tosun Çavuş'a Dr. Suat'ı birkaç gün önce evi yakınlarında gördüğü haberini verir. Bu haber karşısında Tosun, heyecanlanır; karısı Emine ile ilgili şüphelerini artırır.

Dadı: Zehra'nın dadısıdır. Zehra, Dr. Suat'la buluşmaya gittiği zaman yanında onu da götürür. Ayrıca, yine Dr. Suat'la ilişkisinde onu aracı olarak kullanır. Romanda, bu kişiyle ilgili fazla bir bilgi bulunmaz.

C. KAVRAMLAR ve KABULLER:

Çapkınlık (Don Juanlık): İnsanların karşı cinse duyduğu cinsellik boyutundaki eğilimi oldukça ve doğaldır ve meşrudur. Yalnız, bu doğallığı ve meşruluğu ise, ülkenin yasaları, milletin gelenekleri ve inanç değerleri belirler. Örneğin, yasalar ve gelenekler çerçevesinde evli insanların başka insanlarla ilişkiye girmesi doğal değildir; cezaî müeyyideleri söz konusudur. Hatta, insan evli bulunmasa bile, başka biriyle evlilik dışı ilişkilere giremez; girmemelidir. Yasak ilişki olarak adlandırılan bu tür ilişkilere giren insanları, yasalar cezalandırmazsa, toplum cezalandırır. Bu durum, her toplumun kendine özgü iç dinamiklerinden kaynaklanır.

Romanın merkez figürü Dr. Suat ile Emine ve diğer köy kızları arasındaki ilişki yukarıdaki açıklamaya örnek teşkil eder. Yazar, yasak ilişki içinde bulunan bu kahramanlarını roman içinde cezalandırmayı da unutmaz.

Cehalet: İnsanların ve toplumların gelişmesini engelleyen en önemli faktörlerden biridir. Cahil kalmış ya da cahil bırakılmış kişi ve toplumların dünya anlayışları, ufukları, olaylar karşısındaki tutum ve davranışları gelişmiş kişi ve toplumlara göre oldukça sınırlıdır. Romanda, cehaleti Tosun Çavuş sembolize eder. Genel kültür düzeyi çok geri olan Tosun Çavuş, karısı Emine'ye kendini kabul ettiremez ve karısının Dr. Suat'la ilişkisini de engelleyemez. Onunla Emine arasındaki tek ve önemli fark kitap okumakla kazanılan kültür farklılığıdır.

Burhan Cahit MORKAYA'nın *"Köy Hekimi"* adlı romanı, içerdiği konu itibari ile ilgi çekicidir. Anadolu'nun bir köyünde meydana gelen yasak ilişki ve bu ilişkinin insanlara verdiği zararlar, etkili bir biçimde yansıtılır. Ayrıca, Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele'ye katılan Tosun Çavuş'un savaştan sonraki köy hayatını, iyi niyete dayanan saf özelliklerini, bir Anadolu köylüsünün hayat mücadelesini vermesi yönüyle de roman, başarılıdır. Bu özellikleriyle roman, **"Köy Edebiyatı"** eseri özelliğini de taşımaktadır.[5] *Köy Hekimi*'nin, okunmaya değer, kurgusu ve entrik unsurları iyi düzenlenmiş popüler bir roman olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Yakın tarihimizin en önemli olaylarından biri olan, milletin toparlanıp, bir araya gelmesinin en güzel örneği Türk Millî Mücadelesi'nin en önemli safhası, İşgal altındaki İstanbul'da bulunan Millî Mücadelecilerin faaliyetleridir. Bu faaliyetlerin içinde de İtilaf Devletleri'nin gözetim ve kontrolünde bulunan silâh depolarından kaçırılan silâh ve mühimmatın Anadolu'ya nakli ile bu amaçla oluşturulan Türk istihbarat ağı ön plânda gelir.

Esat Mahmut KARAKURT'un *"Allahaısmarladık"* adlı romanın ana dokusunu bu faaliyetler içerir. Yazar ayrıca, bir Türk subayı ile İngiliz generalinin

---

[5] **Köy Edebiyatı:** "*Köyü ve çiftçi çevresini konu alan edebiyat.*" Geniş bilgi için bakınız: Gürsel AYTAÇ: Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler, (Ankara, 1990), 486.

kızı Mis Beti arasında oluşan aşkla bu ana dokuyu zenginleştirir, entrik unsurların düzeyini artırarak romanının daha etkili okunmasını sağlar.

Roman, biri *"Başlangıç"* olmak üzere dört bölümden meydana gelir. Adı geçen romanın, roman tekniği yönünden incelenmesi ise şu şekildedir:

A. VAK'A TERTİBİ:

1. Ana Çizgileriyle Vak'a:

BAŞLANGIÇ:

1920 yılı İstanbul'u... İtilaf Devletleri'nin askerleri İstanbul'un önemli merkezlerini ele geçirerek cadde ve sokaklarında kol gezer. Kadıköy ile Üsküdar'ı bağlayan yol üzerinde İngiliz bataryasında bulunan top arabasının tekeri bir çukura gömülür. Bir İngiliz askeri, tekerin düştüğü çukura koymak amacıyla yolun yanında bulunan mezarlıktan bir taş kapar ve getirir. Bu taş, mezar kitabesidir ve üzerinde *"Çanakkale Harbi şehitlerinden Binbaşı Ahmet Bey"* yazılıdır. İngiliz top arabası, tam çukurdan çıkarılacağı sırada gecenin karanlığında Karacaahmet Mezarlığı'nda beliren iki gölge, İngiliz askerlerine ateş açar. İngilizler de mukabil ateşlerde bulunmasına rağmen, bir İngiliz subay ve bir çavuş ölür.

Karacaahmet Mezarlığı'ndaki bu olaydan beş gün sonra Aksaray'da yine iki İngiliz subay, kimliği belirsiz kişilerce öldürülür. İstanbul Polis Müdürlüğü, katilleri bulamaz. Onlar, işgal ordusunun temsilcilerine ne söyleyeceklerinin senaryosunu aramakla meşguldürler. Hatta, olayla ilgisi olmayan kişileri göstererek, *"Katil bunlardır!"* demek vicdansızlığını ve korkaklığını gösterirler. İngiliz subay ve askerleri hedef alınarak yapılan bu tür faili meçhul cinayetler, sonraki gün ve haftalarda da devam eder. Dönemin Dahiliye Nazırı, bu tür cinayetleri önleyememekten ve faillerini yakalatamamaktan dolayı istifaya mecbur edilir. Ayrıca, İstanbul Umum İşgal Kuvvetleri Komutanı M.S. General Hamilton, birliklerine gizli bir emir yayımlar. Bu emirde; Kuvayı Millîye taraftarı

bir komitenin varlığından bahsederek, bunlar hakkında teyakkuz durumunda bulunulmasını bildirir.

BİRİNCİ BÖLÜM:

Bir kış gecesi, Çamlıca tepesinde bir köşk... Bu köşk, İstanbul'daki Kuvayı Millîye İstihbarat Teşkilâtı Merkezi'dir. Bu Merkez aracılığı ile İstanbul'daki Kuvayı Millîyeciler ile Anadolu arasında telsiz irtibatı sağlanır, Millî Mücadele yararına çeşitli faaliyetler organize edilir. O gece de, bu amaçlar doğrultusunda bir toplantı yapılacaktır.

Toplantı başlar. Köşkün geniş salonunda Miralay Rıfat Bey'in dışında sivil giyimli sekiz insan bulunur. 45-50 yaşlarında, kır saçlı, sert bakışlı Miralay Rıfat Bey; İstanbul'un çeşitli semtlerinde kendileri tarafından oluşturulan tedhiş faaliyetleri ve Kuvayı Millîye taraftarı propaganda ile Anadolu'ya sevk edilen silâh ve mühimmat hakkında arkadaşlarına bilgi verir. Miralay Rıfat Bey tarafından, Maçka Silâhhanesi'nden kaçırılan mitralyözlerin takalara yüklenip, problemsiz Karadeniz'e açılmasının sağlanması görevi Yüzbaşı Ferit Bey'e verilir. Başka konularla ilgili yapılan konuşma ve kararların alınmasından sonra ve ertesi gece tekrar buluşmak üzere toplantıya son verilir.

Miralay Rıfat Bey; yorgun, kararsız ve üzüntülüdür. İstanbul'un kötü havasından, Millî Mücadele aleyhtarı casusluk faaliyetlerinden, Türk kızlarının ahlâksızlığından, yabancı devlet askerlerinin ve azınlıkların (Ermeni, Rum ve Yahudi) Türk halkına yaptığı zulüm ve işkenceden dolayı düşüncelere dalar, kurtuluş yolları arar. Daha sonra da zile basarak köşkte bulunan Bahriye Yüzbaşısı İzzet Bey'i çağırtır. Biraz sonra da 32-33 yaşlarında, uzun boylu, esmer yüzlü Yzb. İzzet odaya girer. Onun; Halife'nin yaveri bulunan, rütbe ve makamı için vatanı satabilecek kişilikte haris ruhlu Bnb. Celâl adında bir eniştesi vardır. Yzb. İzzet; eniştesini hiç sevmemesine, hatta ondan nefret etmesine rağmen, ablası Seniye'yi ve 9-10 yaşlarındaki yeğeni Emel'i tutkunluk derecesinde sever. Yzb. İzzet; sevdiklerinin hatırı ve Millî Mücadele lehinde kullanmak üzere zaman zaman aldığı bilgiler nedeniyle eniştesi Bnb.

Celâl'le iyi geçinmek zorunda olduğunu bilir. Miralay Rıfat da, odaya çağırttığı Yzb İzzet'e, Bnb. Celâl aracılığı ile alınacak bilgilerle daha çok işler yapılacağı, bu nedenle onunla (Bnb.Celâl'le) arayı bozmaması gerektiğini telkin eder.

İki ay sonra bir sabah, görevden dönen Yzb. İzzet; atla gezinti yapan biri subay, diğeri kadın iki İngiliz'le karşılaşır. Tam Yzb. İzzet'in yanından geçerlerken İngiliz kız, kamçısını yere düşürür. İngiliz subayı, tanımadığı Yzb. İzzet'e kamçıyı alıp kıza vermesini sert bir sesle emreder. Yzb. İzzet ise mukabil davranışla, kendisinin attan inip, kamçıyı vermesini söyler. Tartışma, sonradan kavgaya dönüşür. Yzb. İzzet, İngiliz subayını döver. Kızın yalvarması ile onu öldürmekten vazgeçer ve yoluna devam eder.

Yzb. İzzet'in dövdüğü İngiliz subay, İngiliz General Tomson'un müstakbel damadı Mister Het'tir. Onun yanındaki kız ise General Tomson'un kızı Mis Beti'dir. Bu olaydan sonra Mister Het'in şikâyeti üzerine Yzb. İzzet aranmaya başlanır. Arama heyetinin başında da eniştesi Bnb. Celâl bulunur.

Bnb. Celâl Bey, görevi dolayısıyla işgal birliklerinin komutan ve aileleriyle yakın dostluk ilişkisi içindedir. Nitekim, General Tomson ve kızı Mis Beti ile ailece görüşür. Bir gece Mis Beti, Bnb. Celâl Bey'in evine misafir olur. Onunla birlikte, İstanbul'un bazı ünlü ailelerine mensup kişiler de evde bulunur. Şahap Molla Bey'in kerimesi Mis Didar, Dahiliye Nezareti müsteşarlarından İsmail, İngiliz Muhipler Cemiyeti'nden Hasan ve diğerleri... Evin büyük salonunda müzikli eğlence ve sohbet sürerken bahriye elbisesiyle Yzb. İzzet kapıdan içeri girer. Seniye Hanım, kardeşi Yzb. İzzet'i Mis Beti ile tanıştırır. Yüz yüze gelen iki genç, birbirlerini tanırlar; ama çevredeki insanlara, geçmiş günlerde meydana gelen olumsuz olaydan bahsetmezler.

Ertesi gece, Yzb. İzzet ile eniştesi Bnb. Celâl arasında ateşli bir tartışma olur. Seniye'nin araya girmesiyle tartışmaya son verilir. Fakat, Bnb. Celâl, kayınbiraderinin Kuvayı Millîyeci olduğu konusundaki şüphelerini artırır.

Yzb. İzzet, iki hafta sonra geldiği ablasının evinde tekrar Mis Beti ile karşılaşır. Kendisi ile Mis Beti arasında duygusal bir ilişkinin başladığını fark eder. Beraberce sahili gezerler. Bu gezi sırasında, iki İngiliz askerinin yaşlı bir Türk kayıkçısını dövmesi her ikisinde de nefret ve tiksinti uyandırır.

Yzb. İzzet, ablasının evine misafir olduğu zamanlar yeğeni Emel'e Kuvayı Millîye düşüncelerini ve Mustafa Kemal Paşa'nın faaliyetlerini gizlice aktarmaktan da geri durmaz. Çünkü O, yeğeninin, eniştesi ve ablası gibi düşmanla iş birliği yapan insanlardan olmasını istemez. İyi bir bilgi ve bilinçle yetişmesini arzular. Nitekim, yeğeni Emel de dayısının kendi üzerindeki hassasiyetini ve gayretlerini boşa çıkarmaz, Mustafa Kemal Paşa'ya çocukça sevgi ve özlem besler.

Kuvayı Millîye İstihbarat Teşkilâtı Merkezi'nin yeri, emniyet gereği değiştirilir. Yeni Merkez, Bnb. Nuri Bey'in Şişli'deki evidir. Teşkilât, Yzb. İzzet'e yeni bir görev verir. Bu görev de; parçalanarak paketlenmiş üç uçağın mavnalara yüklenip Anadolu'ya gönderilmesidir. Yzb. İzzet, görev gecesi ablasının evine gider. Eniştesi Bnb. Celâl, kayınbiraderi ile önemli ve gizli bir konuyu görüşmek istediğinden hanımının ve kızının erkenden yatmalarını sağlar; ilk defa Yzb. İzzet'e Kuvayı Millîyeci olduğunu yüzüne haykırır. İstihbarat Merkezi'nin bir saat sonra basılacağı ve arkadaşlarının da tutuklanacağını ifade eder. Ayrıca, Yzb. İzzet'in de o gece uçakları kaçırmak istediğinden kendisinin haberinin olduğunu, ama İngilizlerin bu durumdan bilgilerinin bulunmadığını da ekler. Bu görevinden vazgeçmesini, Halife ve Padişah taraftarı olmasını kayınbiraderi Yzb İzzet'e telkin eder. Ancak, bu şekilde kendisini affedebileceğini söyler.

Eniştesinin İngilizlere yardım eden Kuvayı Millîye aleyhtarı şebekenin başında bulunan biri olması Yzb. İzzet'i çok yaralar. Bütün yalvarma ve telkinlerine rağmen eniştesi Bnb. Celâl; telefona sarılır, İngilizleri arayıp o gece uçakların kaçırılacağı haberini vermek ister. Bu durum karşısında, baş-

ka kurtuluş yolunun kalmadığını gören Yzb. İzzet, eniştesini bıçaklayarak öldürür. Daha sonra da sessizce evi terk eder.

O gece saat biri gösterirken uçaklar, paketlenmiş olarak mavnalara yüklenir ve Anadolu'ya gönderilir. Yzb. İzzet, görevini yapmanın rahatlığı ile gün ışımadan ablasının evine geri döner. Birkaç saat önce eniştesini öldürdüğü odaya girer. Kâğıtları, kitapları üst üste koyar ve bir kibritle tutuşturur. Ev halkının daha hiçbir şeyden haberi yoktur. Seniye Hanım ve Emel uyur. Yzb. İzzet, yangının büyümesinden önce büyük bir bağırtı ile onları uyandırır. Artık sabahtır. Kocasının kazara yanarak öldüğünü zanneden Seniye Hanım'a sarılmış vaziyette küçük kız Emel ağlamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM:

Aradan iki ay geçer. Seniye Hanım, yine Bebek'te yeni bir evde kızı Emel'le hayatını sürdürür. Artık evin erkeği Yzb. İzzet'tir. Mis Beti de zaman zaman eve uğrar, Seniye ve Yzb. İzzet'le görüşür.

İstanbul Polis Müdürü, Dahiliye Nazırı'na takdim ettiği raporunda İstanbul'daki Kuvayı Millîyeciler hakkında bilgi verir. Tevkif edilen Miralay Rıfat ve arkadaşlarını kaçırma teşebbüsünü ve Anadolu'ya silâh ve mühimmat naklini düzenleyenlerin başında bir bahriye subayının bulunduğunu da bildirir.

Yzb. İzzet; yeni evde ablası Seniye, yeğeni Emel ve İngiliz kızı Mis Beti ile sohbet ederken, İstihbarat Merkezi'nden bir adam aracılığıyla gönderilen mektubu okur. Mektupta, hemen merkeze gelmesi istenir. Kendisine yeni bir görev verilecektir. Bu amaçla, Yzb. İzzet; ablasından ve Mis Beti'den izin isteyerek evden ayrılır. İstihbarat Merkezi'ndeki erkân-ı harp Binbaşısı, Yzb. İzzet'e yeni görevini bildirir. Bu görev; İngiliz Generali'nin kızı Mis Beti'yi bir kotra ile İnebolu'ya kaçırmak; daha sonra da Mis Beti'yi zindanlarda tevkif hâlde bulunan Miralay Rıfat ve arkadaşlarıyla takas etmektir. Düşünülen, plânlanan budur. Yzb. İzzet, bu göreve önce sıcak bakmaz. Çünkü, Mis Beti'

yi sever ve onun bu görevde alet olmasını istemez. Ama, vatanın yüksek menfaatleri doğrultusunda kendisine tevdi edilen görevi kabul eder.

Yzb. İzzet, plânını yapar. Mis Beti ve ablası Seniye'ye bir kotra gezisi yapılmasının yararlı olacağını söyler. Başlarına geleceklerinden habersiz Mis Beti ve Seniye, bu teklife sevinirler. Bir gece, üçü birlikte kotraya binerler. Kotra, sahili bir müddet takip ettikten sonra demir atar. Yzb. İzzet, ablasının sahile çıkmasını emreder. Abla Seniye şaşırır. Daha sonra da kardeşinden, Mis Beti'yi Anadolu'ya götüreceğini öğrenince bağırmaya başlar. Yzb. İzzet; tabancasının kabzası ile ablasının başına vurur ve onu bayıltır. Seniye'nin sahile çıkarılıp baygın vaziyette bırakılmasından sonra kotra, Karadeniz'e açılır.

Ertesi gün, başta Dahiliye Nazırı olmak üzere İstanbul Polis Müdürü ve General Tomson; Mis Beti'nin kaçırılışı üzerine telaşa düşerler. Fransız işgalindeki Zonguldak'a telgraf çekilir, gerekli tedbirlerin alınması emredilir. Ayrıca, İngiliz torpidoları, kotrayı yakalamak amacıyla Karadeniz'e açılır.

Öbür taraftan kotra, İnebolu'ya varmak üzere Karadeniz'in hırçın dalgalarında yol alırken Yzb. İzzet ile Mis Beti arasındaki nefret ve kızgınlık duyguları yerini giderek artan yakınlaşmaya ve duygusal ilişkiye bırakır. İki düşman milletin insanları olduklarını unutur ve birbirlerinin olurlar. Yolda, içinde Türk bahriye subay ve askerleri ile silâhların bulunduğu bir Türk römorkörü ile karşılaşılır. Römorkörde bulunan Yzb. Ruhi ve Mülâzim Tafdil; Yzb. İzzet'in kotrasına misafir olurlar. Yzb. İzzet, meslektaşlarından römorkördeki silâhların Akçaşehir'e götürüldüğünü öğrenir. Hepsi de aynı tehlikeli yolun, vatanı düşmandan kurtarabilme mücadelesinin büyük kahraman yolcularıdır. Zevkli sohbetin ardından Yzb. Ruhi ve Mülâzım Tafdil, romorkörlerine geçerek, kotradan ayrılır ve yollarına devam ederler.

Bir müddet daha Karadeniz'in sularında sakin ve sessiz ilerleyen kotra, anî bir tehlike ile karşı karşıya kalır. Bir İngiliz torpidosu izlerini bulmuş ve son

hızla kotraya gelmektedir. Yzb. İzzet, kaçışın mümkün olamayacağını bildiğinden motorları durdurma emrini verir. Mis Beti'yi hazırlatır. Onu İngilizlere geri verecek, sonra da kotrada bulunan mitralyözle İngiliz torpidoya ateş edecek ve fedaîleriyle (Hasan, İhsan, Ali) birlikte savaşarak ölecektir. Mis Beti, Yzb. İzzet'in plânını sezer ve İngiliz torpidosuna geçmeyi reddedererek, birlikte ölmeye hazır olduğunu Yzb İzzet'e söyler. İngiliz torpidosunda görevli bahriye subayı ile yapılan görüşmede karar bildirilir. Mis Beti, İngiliz torpidosuna binmeyecektir. İngilizler, bu durumda Türk kotrasına ateş açamaz, Mis Beti'nin öleceği riskini göze alamaz ve kotrayı serbest bırakarak İstanbul'a geri dönerler. Ölümden kurtulmuş olmanın verdiği bu sonuç, Mis Beti de dahil olmak üzere kotrada bulunanları çok sevindirir. Nihayet kotra, İnebolu'ya varır.

İstiklâl Yolu'nun (İnebolu - Kastamonu - Ilgaz - Çankırı - Kalecik - Ankara) başlangıcı olan İnebolu, ana-baba günüdür. Kayıklardan sahile silâh ve mühimmat taşıyan çoğunu kadınlar, yaşlı erkekler ve çocukların oluşturduğu bir kalabalık bulunur. Mis Beti, insanların bu mücadelesinden çok etkilenir. Yzb. İzzet ve arkadaşlarını İnebolu'da, Mühimmat Depoları ve Sevkiyat Kumandanı Yzb. Remzi karşılar.

Ankara'dan gelen talimat doğrultusunda Yzb. İzzet, İnebolu'da fazla kalmayarak Mis Beti'yi Ecevit'e götürür. Orada bir otele yerleşirler. Yzb. İzzet, Ilgaz ormanlarının doğal güzellikleri arasında Mis Beti ile geçirdiği mutlu ve huzurlu 20 günden sonra Yzb. Remzi'nin getirdiği bir haberle sarsılır. Mis Beti, ertesi sabah İnebolu'ya geri dönecek ve orada bir İngiliz torpidosuna binerek İstanbul'a gidecektir. Böylece, önceden plânlandığı gibi Miralay Rıfat ve arkadaşlarıyla Mis Beti takas edilmiş olacaktır. Ayrıca, Yzb. İzzet de yeni bir görevle Eskişehir'e, Batı Cephesi Komutanlığı'na gidecektir.

Yzb. İzzet, ertesi sabah kendisinden ayrılmak istemediği ve âşık olduğu İngiliz kızı Mis Beti'yi İnebolu'ya götürür. Orada, İstanbul'dan adına gelen şifreli bir telgrafla hastahanede yatan ablası Seniye'nin öldüğü, yeğeni

Emel'in de İstihbarat Teşkilâtı tarafından Erenköy Kız Lisesi'ne yerleştirildiği haberini alır. Yzb. İzzet; önce enişteşi Bnb. Celâl'i öldürmenin, daha sonra da Mis Beti'yi Anadolu'ya kaçırırken kendisine engel olmak isteyen ablasının başına tabanca kabzasını vururak onu yaralamanın ve sonradan da ölümüne neden olmanın derin üzüntüsü içindedir. Bu müessif olayların gerçekleşmesinde yegâne amacının milletin bağımsızlığı ve vatanın düşmanlardan ayıklanması olduğu düşüncesi onu birazcık rahatlatır.

Mis Beti'nin İnebolu'da İngiliz torpidosuna binerken Yzb. İzzet'e söylediği son söz, tek bildiği Türkçe kelime olan *"Allahaısmarladık"* tır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

İki yıl sonra... Büyük Taarruz hazırlıklarının yapıldığı 1922 Ağustosu' ndayız. Bu iki yıl içinde neler olur?

Mis Beti, İnebolu'dan İstanbul'a geldiğinde Yzb. İzzet'in yeğeni Emel'i bulur. Her hafta sonu tatilini onunla geçirir. Yeğeni Emel'e gelen mektuplarla Yzb. İzzet'ten haberler alır. Mister Het'le olan nişanını bozar. O, sadece savaşın bitip Yzb. İzzet'in İstanbul'a dönmesini bekler.

Büyük Taarruz başlar, Türkler Afyon'u geri alır, İzmir'e doğru taarruza devam eder ve nihayet İzmir tekrar Türk şehri yapılır. İstanbul'da bulunan Mis Beti ve Emel, gazete haberleriyle olayları günü gününe takip ederler. Yalnız, Mis Beti, tedirgin ve karamsardır. Çünkü, Türk ordusunun İstanbul'a girmesiyle o da İstanbul'u terk edip İngiltere'ye dönmek zorundadır.

Bir gün Emel, bir telgraf alır. Dayısı Yzb. İzzet, Edirne'ye görevli olarak giderken İstanbul'dan geçecektir. Emel, dayısından gelen bu haberi Mis Beti' ye ulaştırır. Birlikte Sirkeci garında Binbaşılık rütbesine yükselen İzzet'i karşılarlar. İki yıl aradan sonra birlikte olmanın mutluluğu her üçünün de ruhunu sarar. Bnb. İzzet; Mis Beti'nin kollarında geçirdiği o gecenin sabahı, Edirne'ye gidecek trene yetişmek üzere tekrar yollara düşer.

Lozan anlaşması imzalanır. İtilaf Devletleri'nin askerleri İstanbul'u boşaltmaya başlar. Bnb. İzzet de İstanbul'a döner, İngilizce'yi iyi derecede bilmesinden dolayı General Tomson'a irtibat subayı tayin edilir. Mis Beti, İstanbul'da değildir. Birkaç ay önce İsviçre'ye gitmiştir. Bu kaçışa Bnb. İzzet de, Emel de anlam veremez. Bnb. İzzet, bir gün İstanbul'un boşaltılması faaliyetleri ile ilgili olarak General Tomson'un evine gider. Kızı Mis Beti ile arasındaki ilişkiden haberi olmayan General Tomson, tahliye sırasında kızına refakat etmesini Bnb. İzzet'ten rica eder. Bu vesile ile Mis Beti'nin İstanbul'da bulunduğunu öğrenen Binbaşı, sevinir. Nitekim, biraz sonra General Tomson, kızını çağırtır ve Binbaşı ile tanıştırır. Her iki sevgili de bir an acı ve mutluluğu birlikte yaşarlar. Sonraki gün buluştuklarında Binbaşı İzzet; hastalandığını, tedavi olmak amacıyla İsviçre'ye gittiğini Mis Beti'den öğrenir. İki sevgili, ertesi gün tekrar buluşmak ve son geceyi birlikte geçirmek üzere ayrılırlar.

Ertesi ve son gece Bnb. İzzet, Mis Beti'nin bir sürprizi ile karşılaşır. Son gecenin geçirileceği Mis Beti'nin Moda'daki evinde iki sevgili buluşur. Mis Beti, evin odalarından birinde uyuyan bir bebek gösterir ve Bnb. İzzet'e bu bebeğin kendisinden olduğunu söyler. Mis Beti, Bnb. İzzet ile yaşadığı aşkın meyvesi olan bebeğini İsviçre'de doğurmuş ve sonra da İstanbul'a getirmiştir. Generalin bile durumdan haberi yoktur. Mis Beti; babasına her şeyi anlatmak, onu ikna etmek, İstanbul'da sevdiği adam ve ondan olma bebeği ile yaşamak ister. Bu amaçla, Moda'daki evde sevgilisini ve bebeğini bırakır, görüşmek üzere General Tomson'a gider. Bütün olan bitenleri kızı Mis Beti'den öğrenen General Tomson ise, ikna olmaz. Bir Türk subayı ile kızının evlenmesine ve İstanbul'da kalmasına rıza göstermez. Mis Beti'yi evlatlıktan reddettiğini söyleyerek, evinden kovar.

Mis Beti, bu durum karşısında yapabileceği en mantıklı yolu seçerek Moda'daki evinde bekleyen sevgilisi Bnb. İzzet'e ve bebeğine geri döner. Onun söylediği son söz; babasına, şerefli İngiliz bayrağına ve İngiltere'ye *"Allahaısmarladık"*tır.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

2. Fiktif Yapıyı Belirleyen Unsurlar:

a. Zaman: Romanda anlatılan olayların başlangıç yılı 1920, bitişi ise 1923'tür. Yani olaylar, İstanbul'un İtilaf Devletleri askerleri tarafından işgali ile başlar; Türk milletinin zaferi ve İstanbul'un geri alınmasıyla sona erer.

b. Mekân: Başta *İstanbul* ve *semtleri* (*Kadıköy, Üsküdar, Karacaahmet Mezarlığı, Aksaray, Çamlıca Tepesi, Maçka, Şişli, Moda*) olmak üzere *Zonguldak, İnebolu, Ecevit, Ilgaz dağları, Afyon, İzmir* ve *Edirne* romanın ***geniş mekânları***na örnektir. Yalnız yazar, bu mekânlardan *Afyon, İzmir* ve *Edirne* ile ilgili geniş tasvirler yapmaz; sadece isim olarak verir.

Romanın önemli ***dar mekânları*** olarak da Türk Millî İstihbarat Teşkilatı Merkezi'nin bulunduğu Çamlıca Tepesi'ndeki *köşk* ve Bnb. Nuri Bey'in Şişli' deki *evi* ile Yzb. İzzet'in eniştesi Bnb. Celâl'in *evini* gösterebiliriz. Bunlara ilâve olarak, *İstanbul Polis Müdürlüğü*, Türk *kotra* ve *römorkörü*, *İngiliz torpidosu*, Ecevit'te bulunan bir *otel*, Yzb. İzzet'in yeğeni Emel'in tahsilini yaptığı *Erenköy Kız Lisesi*, *Sirkeci garı*, Mis Beti'nin *Moda'da bulunan evi* ve *General Tomson'un evi* romanda geçen dar mekânlara örnektir.

Yazar, yukarıda belirtilen gerek geniş, gerekse dar mekânları tasvir ederken oldukça başarılıdır. Okuyucu, romandaki olay ve kişilerin özellikleriyle bu mekânlar arasındaki uyumdan zevk alır.

c. İnsan Unsuru Dışında Kalan Figürler:

Bu özellikteki en önemli figür, bir *"mezar kitabesi"* dir. Yazar, daha romanının başlangıç bölümünde okuyucunun dikkatini çekmeyi başarır. Bir İngiliz askeri, tekeri çukura düşen bir top arabasını kurtarmak için, yol kenarında bulunan Karacaahmet Mezarlığı'ndan aldığı bir mezar kitabesini kullanır. Bu kitabede, *"Çanakkale Harbi şehitlerinden Binbaşı Ahmet Bey"* yazılı-

dır. Bu satırları okuyan okuyucu; İngiliz zulmü ve saygısızlığı karşısında üzülür, hatta öfkelenir.

İnsan unsuru dışında kalan figürlerden diğeri de bir *"kamçı"* dır. Romanın başkahramanı Yzb. İzzet, bir sabah gezisi sırasında yolda atla gezintiye çıkan iki İngiliz'le karşılaşır. Bunlardan biri İngiliz bir subay, diğeri ise General Tomson'un kızı Mis Beti'dir. Subay, İngiliz kızının elinden düşen kamçıyı yerden alıp vermesini sert ve emreder bir sesle Yzb. İzzet'ten ister. Yzb. İzzet, kendine yapılan bu küstahça tavrın cevabını etkili bir şekilde verir. İngiliz kızın araya girmesiyle subay ölümden kurtulur. İşte bu olay, Yzb. İzzet ile Mis Beti arasındaki ilk tanışma ve ilk aşk kıvılcımıdır. Roman boyunca devam edecek bu aşk ilişkisinin başlangıç noktası olması dolayısıyla *"kamçı"*, önemli bir figür sayılır.

İstanbul'daki Türk İstihbarat Örgütü'nün faaliyetleri sonucu Maçka Silâhhanesi başta olmak üzere silâh depolarından baskınlar aracılığı ile çalınan, sonra da mavnalara yüklenip Karadeniz ya da kara yoluyla Anadolu' ya gönderilen *"silâh ve mühimmatlar"* da önemli figürlerdir. Bunların arasında parçalanarak paketlenmiş *üç uçak* da bulunmaktadır.

Romanın başkahramanı Yzb. İzzet, Millî Mücadele aleyhtarı eniştesi Bnb. Celâl'in bilinçsizliği, hatta haince tutumlarına dayanamaz. Onun, İngilizleri telefonla arayıp, Kuvayı Millîyeciler tarafından İstanbul'dan Aradolu'ya kaçırılacak uçaklarla ilgili bilgi vermeye kalkışması Yzb. İzzet'i korkutur. Bnb. Celâl'in telefona sarılması ile Yzb. İzzet de eniştesini bıçaklamak zorunda kalır. Eğer, Bnb. Celâl, telefona yönelmemiş olsaydı, Yzb. İzzet böyle bir teşebbüste bulunmayacaktı. Bu nedenle *"telefon"* da insan dışındaki figürlere örnek gösterilebilir.

Yukarıdaki figürlerin dışında romanda ele alınan diğer figürler ise şunlardır:

Yzb. İzzet'in İnebolu'da bulunduğu sırada İstanbul'daki İstihbarat Örgütü'nde çalışan arkadaşlarından gelen, ablası Seniye'nin öldüğünü, yeğeni Emel'in Erenköy Kız Lisesi'ne yerleştirildiğini bildiren şifreli bir *telgraf*;

Yzb. İzzet'in Batı Cephesi'nde düşmanla savaştığı dönemde İstanbul' da bulunan yeğeni Emel'e gönderdiği *mektuplar*;

İstanbul'da bulunan Mis Beti ile Emel'in Millî Mücadele ve ülkenin genel durumu ile ilgili bilgileri aldıkları *gazete haberleri*dir.

ç. Dil ve Üslûp ile Merak Unsurlarının Düzeni ve Gücü: Romanın dili, okuyucu sürükleyecek düzeyde anlaşılırdır. Özellikle, entrik unsurlar da oldukça başarılı bir şekilde verilmiştir. Okuyucu, romanın başından sonuna kadar büyük bir merak ve heyecan içindedir. Yazar, tarihî gerçeklerin ışığında oluşturduğu olaylarını, aşağıdaki entrik unsurlarla çok güzel süsleyebilmiştir, diyebiliriz. Bu entrik unsurlar şunlardır:

Karacaahmet Mezarlığı'nın yanındaki yoldan giden İngiliz bataryasına kimliği meçhul kişilerce saldırı yapılır. İngiliz askerlerinden bir subay ve bir çavuş ölür. Sonraki günlerde Aksaray'da iki İngiliz subayı daha öldürülür. Okuyucu, bunların kimler tarafından öldürüldüğünü merak eder. Romanın devam eden sayfalarında ise bu merakını giderir. Faili meçhul bu cinayetler, Millî Mücadele taraftarı, Türk İstihbarat Örgütü elemanları tarafından yapılmaktadır. Bunlar, adî cinayetler olmayıp, bir milletin meşru müdafaa hakkından doğan bir faaliyetin sonucudur.

Yzb. İzzet'in bir sabah gezintisi sırasında İngiliz subay Mr. Het'le kavgaya tutuşması sırasında okuyucu heyecanlanır. Mis Beti'nin araya girmesiyle kavga biter; ama, Yzb. İzzet'in İngilizler tarafından yakalanma korkusu, sonraki safhalarda da devam eder. Özellikle, ablasının evinde düzenlenen bir gece eğlencesinde Yzb. İzzet'in Mis Beti ile tekrar karşılaşması ve Mis Beti' nin kendisini tanıması, okuyucudaki korku ve merakı artırır. *"Acaba, Mis Beti,*

Yzb. İzzet'i ihbar edecek midir?" sorusu akla gelir. Sonuç olarak da okuyucu, umduğunu bulur; Mis Beti, Yzb. İzzet'i ihbar etmez. Çünkü, aralarında duygusal bir ilişki başlamaktadır.

Bnb. Celâl, Padişah taraftarı, Millî Mücadele aleyhtarı bir konumdadır. Kayınbiraderinin de ateşli bir Millî Mücadele taraftarı olduğunu öğrenir. Hatta, Yzb. İzzet'in parçalanarak paketlenmiş üç uçağı Anadolu'ya kaçırmak niyetinde olduğunu bilir. Bütün bunları bildiğini Yzb. İzzet'e haykırırken okuyucu bir kere daha meraklanır. *"Şimdi ne olacak? Yzb. İzzet, bu durumda ne yapacak?"* sorusu beyinleri meşgul eder. Okuyucu, romanın başkahramanından beklemediği bir davranışı görür. Yzb. İzzet, yegâne kurtuluşun eniştesini öldürmekte olduğuna inanır ve onu kendi evinde bıçaklayarak öldürür. Yazar, bu duruma bir gerekçe göstermeye çalışır. İki zıt kutup; biri Millî Mücadeleci, diğeri Millî Mücadele aleyhtarı, vatan hainidir. Yazar, bu şekilde Millî Mücadeleci Yzb. İzzet'in tarafını tutar, okuyucuya onun bu karardaki haklılığını vermeye çalışır. Trajik bir durumdur. Okuyucu, bir an romanın başkahramanın yerinde ve İşgal altında bulunan İstanbul ortamının içinde kendini görür. Aynı yola başvurup-başvurmayacağını düşünür. Alınması zor, fakat belki de en doğru karar budur.

Yukarıda belirtilen trajik durumlar romanın diğer bölümlerinde de kendini gösterir. Örneğin, Türk İstihbarat Örgütü, Yzb. İzzet'e yeni görev verir. Görevi; Mis Beti'yi kaçırmak sonra da tutuklanan Miralay Rıfat Bey ve arkadaşlarıyla Mis Beti'yi takas etmektir. Yzb. İzzet, görevin kutsallığına inanır ve sevgilisi Mis Beti'yi kaçırarak İnebolu'ya götürür. Hatta, bu görev sırasında kendine engel olmak isteyen ablasının başına tabanca kabzasını vurarak onun yaralanmasına, sonra da bu yaradan ötürü ölümüne neden olur. Bu bölümler, romanın meraklandırıcı, en güzel entrik ve trajik unsurlarıdır.

Diğer entrik unsurlar ise şöyledir:

Yzb. İzzet'in Mis Beti'yi İnebolu'ya götürmek üzere Karadeniz'e açılan Türk kotrasının İngiliz torpidosu tarafından durdurulması; bu durumda Mis Beti'nin Yzb. İzzet'in yanında kalmayı tercih etmesi;

Zaferin elde edilmesinden sonra İstanbul'a dönen Yzb. İzzet'in Mis Beti'yi bulamaması, Mis Beti'nin İsviçre'ye gitme nedenini öğrenememesi;

Mis Beti'nin İstanbul'a döndükten sonra Moda'daki evinde Yzb. İzzet'e uyuyan bir bebeği göstermesi ve bu bebeğin kendisinden olduğunu söylemesi;

Son bölümde, Mis Beti'nin, sevdiği insanlar Yzb. İzzet ve bebeği uğruna diğer sevdiklerini unutması, İngiliz bayrağı ve İngiltere'ye *"Allahaısmarladık"* demesi, romanın diğer entrik unsurları arasındadır.

3. Ana Fikir: Millî Mücadele, Yzb. İzzet ve Miralay Rıfat gibi fedakâr insanların sayesinde yapılmış, sonuçta da zafer elde edilmiştir. Bu mücadeleyi gerçekleştiren binlerce görünmez kahramanın özel hayatları, yaşadıkları trajik olayları unutulmamalıdır. Özellikle, zaferin kazanılmasında çok önemli etkileri görülen istihbarat faaliyetleri ve bu faaliyetleri yüreten insanların yararlılıkları hatırlanmalıdır. Yakın geçmişimizde meydana gelen bu tür olayların, (romandaki olaylara benzeyen olayların) günümüzde ve gelecekte de görülebileceğinin hafızalarda canlı tutulması, ülkenin ve milletin güçlü olmasında birer temel yapı taşı olarak kabul görmelidir.

B. FİGÜRLER:

1. Merkez Figür:

Yzb. İzzet: İşgal altındaki İstanbul'da bulunan Türk İstihbarat Örgütü'nün elemanıdır. 32-33 yaşlarında, uzun boylu, esmer yüzlü bir Türk subayıdır. Ablası Seniye'yi ve yeğeni Emel'i çok sever. Tesadüfen ve nahoş

bir ilişkiyle tanıştığı İngiliz kızı Mis Beti'ye âşıktır. Ama, bu aşkı onun görev yapmasını engellemez. Duygularından ziyade aklının dediklerini yapan bir kişiliktedir. Onun için, her şeyden önce (aşktan, akrabalık ilişkilerinden bile) vatanın savunması, milletin zaferi kazanması önemlidir. İstanbul'daki Türk İstihbarat Örgütü'nün başı olan Miralay Rıfat'ın İngilizlerin elinden kurtarılması faaliyetinde baş rolü o üstlenir. Ayrıca, İstanbul'dan Anadolu'ya nakledilen silâh ve mühimmatların baskınlarla ele geçirilmesi ve mavnalara yüklenmesinde de gönüllü olarak önemli görevler alır.

2. Karşıt Figür:

Bnb. Celâl: Türk subayı olmasına rağmen, padişah taraftarı ve Millî Mücadele aleyhtarıdır. Aynı zamanda öz kimliğinden uzak ve Batı hayranıdır. İtilaf Devletleri'nin komutanları ile iş birliği içinde olup, Millî Mücadeleci kayınbiraderi Yzb. İzzet'i ihbar etmek ister. Ayrıca, Miralay Rıfat ve bir grup insanın tutuklanmasında etkin görev alır. Bu düşüncelerinden dolayı Yzb. İzzet tarafından bıçaklanarak öldürülür.

> "*Celâl Bey, İngiliz kızına doğru sokulup, bir kedi şırnaşıklığı ile Fransızca bir şeyler söylemek istedi. Hani, bazı arsız fino köpekleri vardır, sahibi evden çıkarken peşine takılır da, yaltaklanıp durur; o da öyle şırnaştıkça şırnaşıyordu.*" (Karakurt, 1934:40)

Seniha Hanım: Yzb. İzzet'in ablası, Bnb. Celâl'in ise karısıdır. O, kocası ve kardeşi arasında kalır, hangisinin yanında yerini alacağını uzan zaman tayin edemez. Bu yönüyle, kişiliği zayıf bir portre çizer. Sonunda ise, ağırlığını kocasından yana koyar ve kardeşi Yzb. İzzet'in Mis Beti'yi İnebolu' ya kaçırma girişimini önlemek ister. Bunu da hayatıyla öder. Oysaki, kardeşinin Mis Beti'yi kaçırmak istemesinde kötü bir niyet yoktur. Yzb. İzzet, Mis Beti aracılığı ile Millî Mücadeleciler'den Miralay Rıfat Bey ve arkadaşlarını takas yoluyla kurtarmayı amaçlar. Zaten, bu görevi de İstanbul'daki İstihbarat

Örgütü kendisine tevdi etmiştir. Ablası Seniye'nin bunlardan haberi yoktur. Ayrıca o, kocası Bnb. Celâl'in de etkisiyle Millî Mücadelecileri hafife almakta, İstanbul Hükûmeti'nin tavrını daha doğru bulmaktadır.

Mister Het: Ukâla, kendini bilmez bir İngiliz subayıdır. Mis. Beti'nin de nişanlısıdır. (İnebolu'dan İstanbul'a dönüşte Mis Beti, onunla nişanını bozacaktır.) Mis Beti ile atla gezintiye çıktığı bir sabah, karşılaştığı ve münakaşaya girdiği Yzb. İzzet'ten dayak yer. Mis Beti'nin araya girmesiyle de ölümden kurtulur. Romanın sonraki bölümlerinde adından söz edilmez.

General Tomson: İngiliz generali olup, Mis Beti'nin de babasıdır. Lozan Anlaşması'ndan sonra İstanbul'u boşaltacak olan İngiliz birliğinin komutanıdır. Kızının Yzb. İzzet'ten olma bebeğinin olduğunu duyması yüreğini yumuşatmaz ve Mis Beti'yi evlatlıktan reddeder.

General Hamilton: İstanbul Umum İşgal Kuvvetleri Komutanı' dır. Birliklere yayımladığı gizli bir emirle, İstanbul'daki Kuvayı Millîyeciler'in yakalanmasını, bunların faaliyetleri karşısında teyakkuz durumuna geçilmesini söyler.

Yukarıdaki kişilerin dışında, romanda ayrıntılı olarak yer almayan diğer karşıt figürler de şunlardır:

İstanbul'da bulunan İngiliz ve Fransız askerleri, Padişah ve Halife, Dahiliye Nazırı, Şahap Molla Bey'in kerimesi Mis Didar, Dahiliye Nezareti müsteşarlarından İsmail, İngiliz Muhipler Cemiyeti'nden Hasan, İstanbul Polis Müdürü, İngiliz torpidosunda görevli bahriye subayı.

3. Yardımcı Figürler:

Mis Beti: Türk subayı Yzb. İzzet'e âşık bir İngiliz kızıdır. Babası, İngiliz general Tomson'dur. İstanbul sahilinde Yzb. İzzet'le birlikte çıktıkları

gezide iki İngiliz askerinin yaşlı bir Türk kayıkçısını dövmesi üzerine İngilizler' den nefret ve tiksinti duyar. Türkleri Millî Mücadelesi'ni haklı bulur ve Yzb. İzzet'in sağ olarak İstanbul'a dönmesini bekler. Yzb. İzzet'ten hamile kalır ve çocuğunu gözlerden uzak İsviçre'de doğurur. Bir tarafta ailesi ve ülkesi, diğer tarafta ise sevdiği insanlar Yzb. İzzet ve bebeği. O, ikinciyi tercih ederek İstanbul'da kalır. Babası ise, İstanbul'u terk eden İngiliz askerlerinin başında İngiltere'ye yolcudur.

Miralay Rıfat Bey: İstanbul'deki Türk İstihbarat Örgütü'nün başıdır. 40-45 yaşlarında, kır saçlı, sert bakışlı bir insandır. Bir ara, İngilizler tarafından tutuklanır, sonra ise Mis Beti ile takas edilerek kurtulur. Azimli ve inançlı bir Kuvayı Millîyeci'dir.

Emel: Romanın başkahramanı Yzb. İzzet'in yeğeni, Bnb. Celâl' in kızıdır. Emel, çocuk olmasına rağmen, babası ve annesinden daha çok Millî Mücadeleci bir ruha sahiptir. Dayısının zaman zaman kendine anlattığı Mustafa Kemal Paşa'ya karşı derin bir sevgi ve saygı duyar. Batı Cephesi' nde savaşan dayısından gelen mektuplar, onun mutluluk kaynağıdır. Annesi Seniye Hanım'ın ölümünden sonra Türk İstihbarat Örgütü, onu Erenköy Kız Lisesi'ne kaydettirir. Emel, burada tahsiline devam ederken savaş biter ve dayısı İstanbul'a gelir.

Yzb. Ruhi ve **Mülâzım Tafdil:** Millî Mücadeleci iki Türk subayıdır. Yzb. İzzet ve Mis Beti'nin de bulunduğu Türk kotrasının Karadeniz'de rastladığı Türk römorköründe bulunan kişilerdir. Onlar da römorkörde bulunan silâhları Akçaşehir'e götürmektedirler. Bir müddet görüşüp dertleştikten sonra görevleri doğrultusunda yolları ayrılır.

Yzb. Remzi: Yzb. İzzet ve Mis Beti'yi İnebolu'da karşılayan ve onlara kalacak yeri gösteren Mühimmat Depoları ve Sevkiyat Kumandanı'dır.

Mustafa Kemal Paşa: Yzb. İzzet, yeğeni Emel'e Millî Mücadele ve onun önderi Mustafa Kemal Paşa hakkında bilgi verir. Çünkü, yeğeninin eniştesi ve ablası gibi düşmanla iş birliği yapan insanlardan olmasını istemez. Emel de, Mustafa Kemal Paşa'ya karşı derin bir sevgi duyar. Bu konunun işlendiği roman bölümlerinde, Mustafa Kemal Paşa'dan ve önderliğinden bahsedilir.

Bnb. Ahmet: Karacaahmet Mezarlığı'ndaki mezar taşından Çanakkale Savaşı şehitlerinden bir Türk subayı olduğunu anlarız.

Yzb. Ferit: İstanbul Türk İstihbarat Örgütü elamanlarından bir Türk subayı. O, Maçka Silâhhanesi'nden kaçırılan mitralyözlerin takalara yüklenip, güvenlik içinde Karadeniz'e açılmasını sağlar.

Yaşlı Bir Türk Kayıkçısı: İki İngiliz askeri tarafından dövülen yaşlı bir Türk kayıkçısı.

Bnb. Nuri: Miralay Rıfat Bey'in İngilizler tarafından tutuklanması sonucu İstanbul'daki Türk İstihbarat Örgütü'nün başı olan Türk subayıdır. Şişli'deki evi, örgüt merkezidir.

Hasan, İhsan ve Ali: Karadeniz'e açılan Türk kotrasında bulunan vatanperver ve fedakâr insanlardır.

Bebek: Romanda adından bahsedilmeyen Yzb. İzzet ve Mis Beti'nin bebekleridir.

C. KAVRAMLAR ve KABULLER:

Emperyalizm: Başta İstanbul olmak üzere Türk ülkesini işgal eden İtilaf devletleri (İngiltere, Fransa, İtalya), emperyalizm temsilcisi durumumdadırlar. Bu devletler; önceki yüzyıllarda Uzak Doğu'da, Amerika'da ve Afrika'da

olduğu gibi Anadolu insanını da emperyalist duyguları için yok farz eder ve onları her türlü zulüm ve sıkıntı içine atmaktan geri durmazlar. Batılı Devletler, gerçek yüzlerini maskelemeyi çok iyi bildiklerini zannederler. Nitekim, Millî Mücadele Dönemi'nde de asıl amaçlarının Türk milletine adalet ve özgürlük getirmek olduğunu belirtmişlerdir. Ancak, Türk milleti, onların bu yalanlarını, sinsi düşmanlıklarını ortaya çıkarmış, maskelerini düşürmüştür.

Milliyetçilik: Roman kahramanlarından Yz. İzzet, Miralay Rıfat, Yzb. Ruhi, Mülâzım Tafdil, Bnb. Nuri, Yzb. Remzi, Türk kotrasında bulunan Hasan, İhsan ve Ali Türk milliyetçiliğinin sembolü kişilerdir. Onların fedakâr çalışmaları ile Anadolu'ya silâh, mühimmat ve insan nakli gerçekleşir.

Kozmopolitizm: Bnb. Celâl ve karısı Seniye Hanım, kozmopolit düşünceye sahip insanlardır. Ne Doğulu, ne de Batılı olabilmişlerdir. Yazar; onların ruh tahlillerini yaparken, okuyucuya tanıtırken, kozmopolit düşüncelerin zararlarını da dolaylı bir anlatımla verir.

Romanda yaşanan olaylar ve ele alınan kişiler tarihî gerçeklere uygunluk açısından başarılıdır. Bu yönüyle *Allahaısmarladık*, **popüler tarihî roman** özelliklerine sahip bir romandır. Yalnız, estetik değerinin çok yüksek olduğunu söyleyemeyiz. Yazarın, romanında estetik kaygıdan ziyade tarihî gerçekleri, okuyucusuna yansıtmayı arzu ettiği gözlemlenir. Entrik unsurların uyumlu bir şekilde verilmesi ise roman yazarının başarısı olarak görülür. Romanın sonunda okuyucu, Millî Mücadele'nin önemli gerçeklerinden olan Türk İstihbarat Örgütü'nün işgal altındaki İstanbul'da gerçekleştirdiği faaliyetler hakkında genel bilgiye sahip olur. Millî Mücadele'ye silâh ve mühimmat temin eden bu kahraman insanların fedakârlıklarını ve çektikleri zorlukları bir nebze olsun anlamaya çalışır.

Batı dünyasının 18. yüzyıldan itibaren bilim ve teknolojide gelişmesi ve büyümesine karşın Türk ülkesinde çağın gerektirdiği gelişme sağlanamaz.

Türk aydını; münferit bazı olumlu teşebbüslerin dışında milletin gözü, kulağı ve gönlü olamaz. Millet, peşi sıra gelen savaşlar ve savaşların getirdiği türlü sıkıntılardan yorgun düşer. Nihayet 1919 yılında Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde millet, ölüm-kalım mücadelesine girişir. Bu mücadele, zaferle sonuçlandıktan sonra Cumhuriyet ilân edilir. Düşman yenilir, ama asıl düşmanla, yani bilim ve teknolojideki gerilikle, bilgisizlikle mücadele yeni başlar.

Büyük Önder'in rehberliğinde Türk ülkesinde önemli inkılâplar yapılır. Bu inkılâpların, millet tarafından benimsenmesi ve vatan sathında yaygınlaştırılması gereklidir. Bu amaçla, köylere varıncaya kadar ekonomi ve kültür seferberliği ilân edilir. Ülkenin aydın ve bürokratları köy gezileri düzenler. Bu gezilerle kalkınma faaliyetleri organize edilir. Kooperatif ve yardımlaşma dernekleri gibi demokratik sivil toplum örgütlerinin kurulması ve yaşatılması teşvik edilir. Millete, Cumhuriyet ilkelerini benimsetmek, ülkeyi çağdaş medeniyet seviyesinin üzerine çıkarmak amacıyla bir dizi sosyal ve ekonomik tedbirler alınır, faaliyetler düzenlenir. Bu faaliyetler sırasında aydın ve bürokratların en güçlü yardımcıları köy önderleri olur. Bu köy önderlerinin aracılığı köylerde kalkınma projeleri uygulanmaya başlar.

Hakkı Kâmil BEŞE'nin *"Tek Çarık Yüzbaşı"* adlı romanı, böyle bir dizi faaliyeti yansıtan estetik değeri bulunmayan, öğretici (didaktik) amaçlar doğrultusunda yazılmış bir eserdir.

A. VAK'A TERTİBİ:

1. Ana Çizgileriyle Vak'a:

Süleyman KARACA, er olarak katıldığı ordudan *"Yüzbaşı"* rütbesinde iken emekli olmuş, 45 yılı orduda geçmiş bir Anadolu köylüsüdür. Sadece, yaşadığı *"Geley"* köyünde değil, civardaki köylerde de çok sevilen bu yaşlı insan, bulunduğu yörenin akıl hocasıdır.

Süleyman Bey; bir gün, ziraat ve tarım alanlarını keşif için Ankara'dan gelen bir heyetle köy yolunda tanışır. Heyetin içinde Araçlı ve Kastamonulu bürokratlar da bulunur. Bunlar; Kastamonu Fidanlık Müdürü Şevki AKALIN, Bucak Müdürü Nuri TUNÇBİLEK, Yüksek Orman Mühendisi Sait KANTAREL ve radyo konuşmacılarından ziraatçı Celâl Davut ARIBAL'dır. Emekli Yzb. Süleyman Bey, bu kişilere devlet memurlarının çeşitliliğinden bahseder.

(Romanın kimi yerinde tarihî kıssalar anlatılır. Fatih Sultan Mehmet ile Bizanslı filozoflar arasında geçen kıssa gibi.)

Emekli Yüzbaşı Süleyman Bey, gelen heyete çevre köyleri ve bu köylerdeki geçim kaynaklarını anlatır. Ayrıca, halk edebiyatından koşmalar ve maniler de söyler. Davut ARIBAL, Ankara'ya dönünce, radyo konuşmalarında malzeme olarak kullanacağı bilgileri, bir deftere not eder. Özellikle, *"arıcılık"* yapan köyler ve ahalisi hakkında bilgiler toplar.

Emekli Yüzbaşı; bir gün Bucak Müdürü ve birkaç köylü ile dağda yapılacak geziye katılır. Dağın çevresinde bulunan *"Selim Ağa'nın Oluğu", "İslice Yurt", "Ayrancının Oluğu", "Fındıklı Ağıl", "Karakuz Boğazı"* adlarındaki su kaynaklarını birleştirip su çekilmesi düşünülür. Yalnız, adı geçen bu su kaynaklarını arkla birleştirip *"Okçular"* köyüne getirmek çok zordur. Ama, onlara göre, her şeyi devletten beklemek de doğru değildir. Köylü tarafından başlatılan hummalı faaliyetlerin sonunda köye suyun getirilmesi sağlanır. Ayrıca, ağaçsız köylere ağaç dikme seferberliği ilân edilir. Heyet tarafından, her türlü işte devletten, hükûmetten yardım talep edilmeyeceği halka öğretilir.

ARIBAL'ın bilgi ve tecrübeleri ile emekli Yüzbaşı Süleyman Bey'in çevre köyleri ve araziyi tanımasıyla en uygun yerler seçilir ve köylülere *"arıcılık"* yaptırılır. Fidanlık Müdürü'nün de bu faaliyetlerde önemli yararları bulunur. Ayrıca, bir köy derneği kurularak, köyün faaliyetlerini organize etmesi sağlanır. Derneğin adı *ise "Araç Köylerinin Kalkınmasına Yardım Derneği"*, yani

*"AKKAYA"*dır. Artık, köylü; ne yapacağını ve nasıl yapacağını bilmenin mutluluğunu yaşar.

2. Fiktif Yapıyı Belirleyen Unsurlar:

a. Zaman: Olayların geçtiği zaman, romanda "yıl" olarak verilmez. Yalnız, romanın basım yılından ve romanda sözü geçen radyo konuşmaları ile inkılâpların yapıldığı dönemi dikkate alarak tahmini zamanı 1930'lu yıllar olarak göstermek mümkündür.

2. Mekân: Olayların yaşandığı asıl mekân; Kastamonu - Araç ilçesine bağlı başta *"Geley"* ve *"Okçular"* adlı köyler olmak üzere diğer çevre köylerdir. Ayrıca, Kastamonu dağları çevresindeki *"Selim Ağa'nın Oluğu"*, *"İslice Yurt"*, *"Ayrancının Oluğu"*, *"Fındıklı Ağıl"*, *"Karakuz Boğazı"* gibi mekânlar da romanda ele alınan ***geniş mekânlar***dır.

Dar mekânlara gelince; bunların başında *"Geley"* köy yolunu verebiliriz. Romanın başkahramanı emekli yüzbaşı Süleyman Bey (Tek Çarık Yüzbaşı) Ankara ve Kastamonu'dan gelen bürokrat ve aydınlarla bu *köy yolu*nda tanışır. Bu tanışma, sonradan romanın ana dokusunu oluşturur ve çevre köylerde bir dizi faaliyetin yapılmasını sağlar.

İkinci dar mekân ise, özellikleri ayrıntılı olarak verilmeyen *köy evleri* ve *köy derneği*dir.

c. İnsan Unsuru Dışında Kalan Figürler:

Bu tür figürlerin başında, "*su*" ve köylünün "*su aşkı*" gelmektedir. Diğer önemli bir figür ise "*radyo*" dur. Köylü, tarım ve ziraatteki kalkınma faaliyetlerini radyo programları aracılığı takip etmekte ve bilgilenmektedir. Ayrıca, köylülerin anlattığı kıssalar (Fatih Sultan Mehmet ile Bizanslı filozoflar arasında geçen kıssa gibi) ve Süleyman Bey'in halk edebiyatından naklettiği koşmalar ve manileri örnek gösterebiliriz. Ayrıca, ziraatçı Davut ARIBAL'ın

Ankara'ya dönünce, radyo konuşmalarında malzeme olarak kullanacağı bilgileri not ettiği *defteri* de insan unsuru dışında kalan figür olarak verebiliriz.

ç. Dil ve Üslûp ile Merak Unsurlarının Düzeni ve Gücü: Romanın dili sade ve anlaşılır. Fakat, kurgu ve entrik unsur yönüyle roman, pek başarılı sayılmaz. Özellikle, günümüz Türk okuyucusunu meraklandıracak, ele alınan olay ve konuyla ilgili olarak okuyucuda tereddüt uyandıracak herhangi bir pasaja romanda rastlanmaz. Hatta, okuyucu, roman boyunca yapılan tekrarlardan, anlamı çok açık olan öğretici amaçlı cümlelerden sıkılır. Daha romanın başlangıç bölümünde amacını bütün çıplaklığı ile ortaya koyan yazar, herhangi bir entrik unsura ihtiyaç duymadan düşüncelerini, söyleşi ya da deneme türünde yazı yazıyormuş gibi yansıtır. Bu özellikleriyle "*Tek Çarık Yüzbaşı*" adlı roman, her ne kadar tahkiye (hikâye etme) üslûbu ile yazılmış olsa da okuyucunun aradığı roman özelliklerinden çok uzaktır.

3. Ana Fikir: Cumhuriyet ilkeleri ve inkılâplarının gerekliliğinin millete anlatılması ve benimsetilmesi doğal bir durumdur Bu amaçla, başvurulacak yollardan biri de konuyla ilgili somut, gerçekçi ve edebî değeri de bulunan roman yazmaktır. Hakkı Kâmil BEŞE de, bu düşünceler doğrultusunda, yani kalkınmanın köyden başlatılması ve devlet - millet bütünleşmesinin sağlanması gibi temel sosyal yararcı düşüncelerle romanını yazmak istemiştir. Lâkin, roman tekniğini, estetik özelliği ve edebî değeri geri plâna iterek, sadece öğretici olmayı ön plâna almıştır.

B. FİGÜRLER:

1. Merkez Figür:

Süleyman Bey (Tek Çarık Yüzbaşı): Hayatının kırk beş yılı orduda geçmiş, *"Yüzbaşı"* rütbesinde iken emekli olmuş, yaşlı, deneyimli, köylünün güven duyduğu bir Anadolu insanıdır. Yaşadığı *"Geley"* adlı köy başta olmak üzere çevre köylerin akıl hocası ve başdanışmanıdır. O, aynı

zamanda ziraat işlerinden iyi anlar ve halk edebiyatı alanında da bilgilidir. Nitekim, köyüne gelen misafirlerine maniler, koşmalar söylemekten zevk duyar. Süleyman Bey, köy kalkınma derneğinin kurulmasına da öncülük eder.

2. Karşıt Figür:Romanda karşıt figür olabilecek herhangi bir kişiye rastlanmaz.

3. Yardımcı Figürler:

Celâl Davut ARIBAL: Ankara Radyosu'nda ziraat üzerine konuşmalar yapan aydın bir insandır. Ziraat konusunda halkın bilinçlenmesi amacıyla köyleri gezer, topladığı bilgileri not defterine geçirir, daha sonra da bu bilgileri radyo konuşmalarında değerlendirir. Asıl uzmanlık alanı *"arıcılık"* olan Davut ARIBAL; arıcılık yapan köyler ve ahalisi hakkında bilgiler toplar, onlara yeni bilimsel yöntemleri tanıtır ve arıcılık konusunda köylüleri teşvik eder.

Şevki AKALIN: Kastamonu Fidanlık Müdürü'dür. Ağaçsız köylere ağaç dikme seferberliğinde önderlik eder. Diğer arkadaşlarıyla birlikte, her türlü işte devletten, hükûmetten yardım beklemenin doğru olmayacağını halka telkin eder.

Nuri TUNÇBİLEK: Bucak Müdürü'dür. Ankara'dan gelen ziraat heyetine rehberlik eden, kalkınma faaliyetlerinde başı çeken aydın insanlardan biridir. Romanda, kendisiyle ilgili fazla bir bilgi verilmez.

Sait KANTAREL: Yüksek orman mühendisidir. Ağaç dikme seferberliği faaliyetleri içinde halkı bilgilendirir, her şeyi devletten beklemenin doğru olmayacağı konusunda halkı inandıran aydınlardan biridir. *"Okçular"* köyüne kanal aracılığı ile su getirme projesinin gerçekleşmesinde ve köy kalkınma derneğinin kurulmasında onun da payı bulunur.

C. KAVRAMLAR ve KABULLER:

Devletçilik: Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında, savaştan çıkan ve yoksul düşen halkın ekonomi ve sanayi alanlarında atılımları gerçekleştirememesi sonucu devlet, önemli yatırımlara kendisi el atar. (Etibank, Sümerbank gibi) Diğer taraftan ise devlet; halkın imece çalışmalarına, kooperatif ve dernekleşme faaliyetlerine hız verir. Bu teşebbüsler sayesinde halkın bilinçlenmesi ve her şeyin devletten beklenmeyeceği düşüncesi verilir. Bu şekilde ülkenin tümüyle kalkınması amaçlanır.

Dernekçilik: Milletin iç dinamiklerinin korunması ve geliştirilmesinin yeni bir modeli olan dernekler aracılığı ile toplumsal yardımlaşma, gelişme ve kalkınma özellikle köylerden başlatılır. 1930'lu yılların bu tarihî gerçekleri *"Tek Çarık Yüzbaşı"* adlı romanda yansıtılır. Romanda adı geçen *"Araç Köylerinin Kalkınmasına Yardım Derneği"*nin kurulması bu anlayışın bir sonucudur.

Çevre Bilinci: Çevrenin kirlendiği ve ekolojik dengenin bozulmaya başladığı 90'lı yıllarda önemi daha çok anlaşılan çevre bilinci, 1930'lu yılların romanı olan *"Tek Çarık Yüzbaşı"*da da kendini göstermektedir. Aslında, çevre bilincinin, yüzyıllar öncesinden beri Türk kültürünün içinde bulunduğu ve her zaman bu bilincin geleneksel kurallarla yaşatıldığı bilinen bir gerçektir *(Vakıf senetleri, Ahilik ve Yâren kurumları gibi)*. Milletin dinamik hayat tarzı ve kültüründen gelen bu bilinç, ağaçsız köylere ağaç dikme seferberliği ile romana da yansımaktadır.

Ayrıca, romanın başkarakteri Süleyman Beyin, memurları dört grup halinde tasnif etmesini de "Kavramlar ve Kabuller" başlığı altında değerlendirmek mümkündür. Bunlar:

1. Sorumluluktan korkan, olur olmazı âmirlerine soranlar.

2. İbici Müdür cinsinden olanlar. Yani, karşısındakinin elini gözleyen, hediye bekleyenler.

3. Sıhhatine düşkün olanlar. Keşfe gitmek için müsait mevsim bekleyenler. Yani, tembeller.

4. *"Adın nedir?"* diye sorulduğunda bile *"Hele bi yol kara kaplıya bakayım."* diyenler. Yani, katı disiplinliler ve şüpheciler.

"Tek Çarık Yüzbaşı" adlı roman, roman tekniği, kurgu, entrik unsurlar, mekân ve kişi tasvirleri vb. yönlerden günümüz roman anlayışından oldukça uzaktır. Kuru, yalın, öğretici bilgileri; köy halkına, bilgi düzeyi yetersiz insanlara aktarma olarak nisbeten başarılı bir eserdir. *"Tek Çarık Yüzbaşı"* adlı roman, bu özelliği ile **"Devlet Romanı"** tanımına kısmen uygun bir özelliktedir.[6] Romanda, olayların yaşandığı mekânın genellikle köy ve köy çevresi olması *"Tek Çarık Yüzbaşı"*nın **"Köy Edebiyatı"** romanı olarak değerlendirilmesini de sağlamaktadır.[7] Ayrıca, sanat değerinin olmayışı romanın, **"Güdümlü Edebiyat"** tanımının içinde bulunmasına da neden olmaktadır.[8] Kısaca, 1930'lu yılların Anadolu insanı ve köylüsüne seslenmenin dışında roman; yazıldığı dönemde popüler olma özelliğini taşıyamadığı gibi, sonraki dönemlerde kendini okutabilecek *"klâsik"* özellikler de taşıyamaz.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında vagon ticareti ile kısa zamanda zengin olan insanların genel özelliklerini, işgal yıllarında İstanbul'da meydana gelen ahlâksızlıkları, Millî Mücadeleciler'in (Ankara Hükûmeti'nin) amaç ve faaliyetlerini ve bir köylü kızının acı ve sıkıntılarla dolu hayatını vermesi açısından inceleme alanına dahil edilen romanlardan biri de Dr. Kamil YAZGIÇ'ın *"Türk Yıldızı Emine"* dir. Roman, Millî Eğitim Bakanlığı'nın açmış olduğu yarışmaya katılmak amacıyla yazılmıştır. İncelemede de ifade edileceği gibi roman; tek-

---

[6] **Devlet Romanı:** *"İdeal toplum ve devlet yapısını, çoğunlukla ütopya hâlinde konu alan roman çeşidi."* Gürsel AYTAÇ, Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler, (Ankara, 1990), 480.

[7] **Köy Edebiyatı:** *"Köyü ve çiftçi çevresini konu alan edebiyat."* Gürsel AYTAÇ: a.g.e., 486.

nik ve kurgu açısından oldukça zayıf olmakla birlikte ele aldığı konu itibariyle dikkat çekici özellik taşımaktadır.

A. VAK'A TERTİBİ:

1. Ana Çizgileriyle Vak'a:

Emine, Samsun'un bir köyünde çocukluk yıllarını geçiren küçük bir kızdır. Üç yaşında iken babası Yemen'de şehit düşer. Annesini de beş yaşında iken kaybeder. Emine, köyün yaşlı kadınlarından Ayşe tarafından evlatlık alınır ve büyütülür. 12 yaşına geldiğinde tüccar Hacı Mehmet Efendi tarafından İstanbul'a götürülür ve bu şahsın evinde hizmetçilik yapar. Kendi rızasıyla köyünden geldiği Emine'ye İstanbul, mutluluk yerine acı ve sıkıntı verir. Hacı Mehmet Efendi'nin karısı Emine'yi her türlü işte kullanır; tabak-çanak kırıldığı zaman onu döver. Emine, evde köle hayatı yaşamaya başlar.

Hacı Mehmet Efendi ve ailesi, Girit göçmenidir. Yunan baskısından kurtulmak amacıyla İstanbul'a gelip yerleşmiştir. Evdeki diğer hizmetçilerin çoğu Rum'dur. Evde konuşulan dil de Türkçe'den ziyade Rumca'dır. Emine, bir yıl içinde Rumca öğrenir. Hatta, evin küçük hanım ve küçük beyine Türkçe öğretmek amacıyla gelen öğretmen sayesinde okuma ve yazma da öğrenir. Ona evde yakınlık gösteren tek kişi uşak Ahmet Ağa'dır. Emine, yaşadığı cehennemi hayattan kurtulmak amacıyla köyündeki muhtara bir mektup yazar. Mektubunda, kendisini İstanbul'dan kurtarmasını, köyüne geri götürmesini ister. Cevabî mektup, bir ay sonra gelir. Ama, mektubu tesadüfen ele geçiren ve okuyan evin hanımı; öfkelenir ve Emine'yi döver. Emine'nin mektubunu postahaneye götüren Ahmet Ağa da evden kovulur. Emine ise, yediğin dayağın etkisiyle hastalanır ve bir ay yatar.

---

[8] **Güdümlü Edebiyat:** "*Sanat dışı bir amacı ön plâna alıp sanatsal biçimlemeyi bu amaca araç yapan edebiyat.*" Gürsel AYTAÇ: a.g.e., 484.

Bir başka sahnede ise Benli Zehra vardır. Bu kadın, rakı meclislerinin eğlence aracı, ahlâksızlık batağına düşmüş biri olmasıyla birlikte yoksullara yardım yapar, genç kızları daha yolun başında iken ikaz eder, onlara her türlü yardımda bulunur.

Zehra Hanım, bir gün zengin bir beyle evlenir, tövbekâr ve dini bütün bir kişi olur. Fakat, talihsizliği devam eder, kocası ölür. Rızkını temin etmek amacıyla ebelik yapmaya başlar. 40 yaşına geldiğinde Kahraman Bey adında mirasyedi bir paşazade ile tanışır ve ona âşık olur. Kahraman Bey'in başka kadınlarla ilişkisini bilmesine rağmen ondan uzaklaşamaz. Ayrıca, Kahraman Bey, sosyal ve siyasî faaliyetleri olan bir insandır. Zehra Hanım, onun aracılığıyla, ülkenin sosyal durumu hakkında bilgi alır ve *"Hürriyetçi"* olur. Bu olaylar yaşanırken Balkan Savaşı patlak verir ve bu savaşla birlikte vurguncular ve vagon ticaretiyle milleti soyan, menfaatperestler ortaya çıkar.

Zehra Hanım, Kahraman Bey'in de zorlamasıyla bir randevu evi açar. Amaçları, milleti soyan menfaatperestlerin parasını bu yolla almak ve kimsesizlere yardım etmektir. Bir ev kiralanır. Evin bulunduğu semtin bekçisi, imamı, tulumbacısı para ile satın alınarak evin emniyeti sağlanır. Artık, geriye sadece eve müşterilerin gelmesi kalır. İşte, tam bu anda Zehra Hanım, Emine ile tanışır, onu evine götürür, ona yeni elbiseler giydirir. Emine, eve gelen misafirleri (müşterileri) kapıda karşılar, buyur eder ve onlara ikramda bulunur. Fakat, evde dönen dolaplardan habersizdir. Emine, evdeki diğer kızlar gibi çekici ve güzeldir. Ama, Zehra Hanım, onu müşterilerine malzeme yapmak istemez. O sadece, Emine'yi hizmetçi olarak kullanır. Gelen müşterilerden Emine'ye sarkıntılık yapmak isteyenleri de engeller. Kahraman Bey de eve sık sık gelen kimselerdendir. Bir gün Kahraman Bey, Emine'yi bu bataklıktan kurtarmak istediğini Zehra Hanım'a söyler. O da bunu onaylar. İkisi de kötü yolda bulunmalarına rağmen, Emine'nin istikbalinin kararmasına dayanamazlar. Sonunda Kahraman Bey, Emine'yi nur yüzlü, Çerkez kökenli yaşlı bir kadının evine götürür ve ona teslim eder.

Bir hafta sonra Emine, okula kaydolur. Kahraman Bey, onun okul malzemeleri ve elbiselerini alır. Kahraman Bey'in ve yaşlı kadının kendisine yaptığı iyilikler karşısında Emine, her ikisini de çok sever ve onlara güven duyar. Üç yıl bu evde kalır. 17 yaşında iken okulunu bitirdiği bir gün Kahraman Bey, Emine'yi çalıştığı tiyatroya götürür. Emine, bu tiyatroda önce küçük roller, sonraları da önemli rollerde görev alır. Bir yıl içinde ünlü bir tiyatrocu olur. Ayrıca, Kahraman Bey tarafından müzik, resim dersleri alır; silâh talimleri yapar ve araba kullanmasını öğrenir. Böylece, Emine; pek çok alanda yetişmiş Rumca ve Çerkezce'yi de iyi bilen, kültürlü, sanatkâr bir hanım olur.

Kahraman Bey; mirasyedi, ayyaş ve külhanbey bir insan olmasına rağmen Emine'ye hep iyi davranır. Emine de ona karşı bir büyüğü olarak davranır ve *"amca"* şeklinde hitap eder. Bulunduğu evin sahibi yaşlı kadın, Emine'ye *"Yıldız"* adını verir. Emine artık, Yıldız adıyla anılır.

Birinci Dünya Savaşı çıkar. Kahraman Bey, vatan savunması için cepheye gider. Bir taraftan parasızlık, diğer taraftan yararlı olmak amacıyla Emine (Yıldız), Hilâliahmer'de (Kızılay'da) hastabakıcı olur. Bir gün, Kahraman Bey tarafından gönderilen bir mektup alır. Kahraman Bey, Çanakkale'deki (Gelibolu Cephesi) kahramanlıklarından, aldığı yaralardan ve zafer ümidinden bahseder. Savaşın son günlerinde İstanbul, İtilaf Devletleri'nin askerleri tarafından işgal edilir. İşgalle birlikte Emine de hastahanedeki görevini bırakır ve yaşlı kadının evine döner.

İşgalle birlikte vagon ticareti yaparak kısa yoldan zengin olanlardan bazıları Emine'yi elde etmek ister. Ona aşk mektupları gönderirler. Emine, bu tür insanların namussuzluğunu bildiği için hiçbirine olumlu cevap vermez. Savaşın getirdiği açlık ve kimsesizliğe bir de namus düşmanlarının baskısı eklenince Emine ve yaşlı kadın hayatlarına son vermek isterler. Bir şişe zehri içecekler ve böylece kötü hayattan kurtulacaklardır. Zehri tam içecekleri an kapı vurulur, gelen Kahraman Bey'dir. Onun gelmesi her ikisini de mutlu eder ve intihar etmekten vazgeçerler.

Kahraman Bey, on gün sonra evin alt katında bir grup arkadaşıyla toplantı yapar. Toplantıda Mavnacılar Kâhyası Yunus, Şoförler Kâhyası Sadettin, Tulumbacı İhsan ve Aksaraylı Bekir bulunur. Hepsi de Millî Mücadele taraftarı fedaîlerdir. Toplantıda, Millî Mücadele aleyhtarı, vatan hainlerini etkisiz duruma getirme ile ilgili konuşmalar yapılır. Emine de gizlice konuşmaları dinler, sonunda dayanamaz ve konuşmalara iştirak eder. Toplantıda bulunanlar ona bir görev verir. Bu ise, İşgal Devletleri'yle iş birliği yapan Gâvur Murat' ın etkisiz hâle getirilmesidir.

Yıldız, Millî Mücadeleciler'den Azmi Bey'in evine gider. Azmi Bey'in eşi Leman Hanım'la birlikte bir Hıristiyan düğününe katılır. Gâvur Murat da o düğündedir. Emine, yapay cilveleriyle zaten kendisini arzulayan Gâvur Murat'ı ağına düşürür. Beraberce, bir arabayla düğünden ayrılırlar. Arabada Leman Hanım da bulunur. Emine, gizlediği bıçağını uygun bir zamanda çıkarır, Gâvur Murat'ı bıçaklayarak öldürür. Leman Hanım da kendine bu konuda yardım eder.

Kahraman Bey'in başkanlığını yaptığı gizli cemiyet (istihbarat örgütü), pek çok faaliyette bulunur. Bunların başında, İstanbul'daki cephaneliklerde bulunan silâh ve mühimmatın baskınlarla ele geçirilmesi ve bilahare Anadolu'ya naklinin sağlanması gelir. Kahraman Bey'in cemiyetteki adı da *"Kaptan"*-dır.

Cemiyet, Araphan zindanında tutuklu beş fedakâr genci kurtarmak için plân yapar. Emine, İngiliz Binbaşı ile arkadaşlık kuracak, onun gönlünü çalacak ve bu şekilde İngiliz Binbaşı'nın aracılığıyla beş Türk kurtarılacaktır. Bu plân doğrultusunda Emine, İngiliz Binbaşı'nın gittiği bara (*Kırmızı Değirmen Barı*) gider ve orada bir vesile ile Binbaşı ile tanışır. Sonraki günlerde de onunla buluşmalarını artırır. Bu buluşmalar sayesinde Emine, İngiliz Binbaşı' nın kendisine âşık olmasını sağlar. Emine, İngiliz Binbaşı'ya, zindanda bulunan bir akrabası ile dört arkadaşının serbest bırakılması karşılığında aşkına cevap vereceğini söyler. Emine'ye duyduğu aşktan gözü kararan Binbaşı,

onun isteğini yerine getirir ve beş Türk gencinin kaçmasını sağlar. Bu olaydan sonra da Binbaşı, bir daha Emine'yi göremez.

Emine, tebdil-i kıyafetle (çalgıcı kıyafeti ile) bir düğüne katılır. Orada Anzavur Ahmet'in adamlarının konuşmalarına kulak misafiri olur. Padişah, Anzavur Ahmet Komutasında bir ordu (*Hilafet Ordusu*) hazırlatarak Kuvayı Millîye'yi vurmak ister. Bu olayı öğrenen Emine, Anzavur'un kuvvetlerinden 30 kişinin etkisiz duruma gelmesini sağlar.

Emine, bir başka gün, hizmetçi olarak Yunan karargâhına girmeyi başarır. Sonraki günlerde Yunan komutanlarının itibarını kazanır ve rol gereği Türkler aleyhinde bulunan Yunan casusu olur. Yine, senaryo gereği Emine'nin Ankara istihbarat bürosunda görevli Yzb. Lütfü adıyla bir nişanlısı bulunmaktadır. (Gerçekte ise Emine, adı geçen bu kişi ile nişanlısı değildir.) Nişanlısından gelen mektupları Yunan subaylarına teslim eder.

Emine, bir yolunu bulur; Yunanlıları kandırır; İzmit, Adapazarı hattıyla Bolu'ya ve oradan da Ankara'ya geçer. Orada Yzb. Lütfü ile tanışır. Erkân-ı Harp karargâhından Yunanlılara vermek ve onların itimadını güçlendirmek amacıyla birtakım sahte askerî plânlar ve evraklar alır. Emine, Türk Erkân-ı Harbi'ne Yunanlılar hakkındaki gerekli bilgileri de verdikten sonra İstanbul'a döner. O, artık her iki tarafın da casusudur. Doğal olarak gönlü ve aklı Türk'tür. İstanbul'a dönüş sırasında, İzmit'te Yunan komutanını kandırır. Bin lira karşılığında nişanlısının gönlünü aldığını ve elinde bulanan askerî evrakları bu yolla temin ettiğini anlatır. Sonraki günlerde ve aylarda Emine, Yunan gizli servisinden aldığı hareket yeteneği ile işgalci Yunan birliklerinin içine rahatça girip çıkar. Görev gereği Yunanlılar'dan aldığı paraları da Kuvayı Millîye taraftarlarına dağıtır.

Türk ordusu, genel taarruza başlamadan önce Emine'ye yeni bir görev verilir. Bazı sahte askerî plânlarla Türk ordusunun Geyve ve Adapazarı yönünden ileri taarruza geçeceği haberinin Yunanlılar tarafından bilinmesi ge-

reklidir. Türk ordusunun hedefi ile ilgili olarak Yunanlılar şaşırtılacak ve böylece kesin zafere ulaşılacaktır. Emine, bu doğrultuda Yunanlıları bilgilendirir ve sonra da İstanbul'a geçer.

Büyük Taarruz, Türk milletinin zaferiyle sonuçlanır. Zaferin ardından Kahraman Bey ve Emine, Millî Mücadele'de gösterdikleri üstün başarılarından dolayı altın madalyalar ile ödüllendirilirler. Ankara'da bulunan istihbarat subayı Yzb. Lütfü de İstanbul'a gelir, Emine ve Kahraman Bey'i birkaç kez ziyaret eder.

Bir müddet sonra Kahraman Bey, nedeni belli olmayan bir sinir hastalığına tutulur. Garip davranışlarda bulunur. Bir gün evden çıkar ve aylarca kendinden haber alınamaz. Kahraman Bey'in kayboluşu, Emine'nin *"anne"* dediği yaşlı kadını üzer ve bu üzüntüyle yaşlı kadın önce felç olur, sonra da ölür.

Yalnız kalan Emine, Beyoğlu'nda bir apartman dairesine yerleşir. Fakat, görmüş olduğu bir rüyanın etkisiyle kısa bir süre sonra eski evine döner. Emine'nin gördüğü rüya şöyledir: Siyah bir elbise içinde bulunan Kahraman Bey, Emine'ye kızarak şunları söyler: *"Senin Beyoğlu gibi zenginlerin mahallesinde ne işin var? ... Eğer, beni hâlâ seviyorsan derhal bu apartmandan çıkacaksın, eski hanemize döneceksin."*

Apartman dairesini Kızılay'a bağışlayan, ve eski evine dönen Emine, kısa bir süre sonra da Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastahanesi'nde hasta bakıcı olur. Sevdiği insanları teker teker kaybeden Emine, zamanla sinir buhranları geçirir, ölmek ister.

Bir gün hastahaneye bir hasta getirilir. Saçı sakalı birbirine karışmış, çok çile çektiği hâlinden belli olan hasta birkaç gün sonra kendine gelir. Emine, gelen bu kişiyi tanır. Kahraman Bey... İyileşmesiyle birlikte Kahraman Bey'in kaybolma nedeni anlaşılır. O, Emine'ye âşıktır. Ama, firengi hastası olduğu için ona yaklaşamamış; derdini içine atmış ve evi terk etmiştir.

Kahraman Bey ve Emine, doktor tavsiyesi üzerine üç yıl kardeş gibi yaşarlar. Üç yıllık sıkı bir tedavinin sonunda yapılan tahlil sonuçları olumlu çıkar. Evlenmelerine engel olan bir rahatsızlık görülmez ve Kahraman Bey ile Emine evlenir.

1. ANA DÜĞÜM:

a. Zaman: Romanda uzun bir zaman dilimi kendini gösterir. Bu zaman, Birinci Dünya Savaşı yılları ile Türk milletinin Büyük Taarruz' la zaferi kazandığı 1922 yılına kadar devam eder. Hatta, romanın merkez figürü Emine'nin İstanbul'a gelmeden önceki (Emine, 12 yaşında İstanbul'a gelir.) çocukluk dönemi ile Millî Mücadele'den sonraki Kahraman Bey'in üç yıl süren iyileşme zamanını da katarsak, romanda yansıtılan olayların zamanını 23 yıl olarak gösterebiliriz.

b. Mekân:

Geniş Mekânlar: Romanda adı geçmeyen *Samsun'un bir köyü* (Emine'nin çocukluk yıllarının geçtiği köy), *İstanbul* (*Beyoğlu*, *Bakırköy*, *Aksaray* gibi semtleri), Kahraman Bey'in katıldığı savaşların mekânı *Çanakkale* ve *Çanakkale Cephesi*, Emine'nin görevli olarak bulunduğu *İzmit*, *Adapazarı*, *Geyve*, *Bolu* ve Millî Mücadele'nin merkezi *Ankara*.

Dar Mekânlar: Emine'nin Samsun'dan İstanbul'a geldiğinde bir müddet hizmetçi olarak kaldığı Hacı Mahmut Efendi'nin *evi*, uşak Ahmet Ağa tarafından Emine'nin köyündeki muhtara hitaben yazdığı mektubun postalandığı *postahane*, Zehra Hanım ve Kahraman Bey'in birlikte açtıkları *randevu evi*, Kahraman Bey tarafından Emine'nin kaydının yapıldığı ve üç yıl okuduğu, romanda adı verilmeyen *okul*, Kahraman Bey'in aracılığı ile Emine'nin bir müddet devam ettiği ve sahnede rol aldığı *tiyatro*, Emine'nin savaş döneminde (işgal yıllarına kadar) hastabakıcı olarak görev yaptığı *Hilaliahmer Hastahanesi*, Çerkez kökenli yaşlı kadının Emine'yle birlikte kaldığı *evi*, bu *evin alt katındaki oda (*Kahraman Bey'in bir grup arkadaşıyla toplantı yaptığı oda), Millî Mücadele taraftarı Azmi Bey'in *evi*, Emine ve Leman

Hanım'ın birlikte katıldıkları bir Hıristiyan düğününün romanda adı belirtilmeyen *mekânı*, beş fedakâr Türk gencinin bulunduğu *Araphan zindanı*, Emine' nin İngiliz Binbaşı ile buluştuğu *"Kırmızı Değirmen"* adlı *bar*, İstanbul'daki *Yunan karargâhı*, Ankara'daki *Erkânıharp karargâhı*, Emine'nin Beyoğlu'nda bulunan *apartman dairesi*, *Bakırköy Ruh ve Sinir hastalıkları Hastahanesi.*

Görüldüğü gibi, gerek geniş gerekse dar mekânlar yönünden romandaki olaylar; birbirinden farklı ve zengin mekânlarda meydana gelmektedir.

c. İnsan Unsuru Dışında Kalan Figürlerin Faktörü:

Merkez figür Emine, Hacı Mehmet Efendi'nin evinde mutluluğu bulamaz. Hacı Mehmet Efendi'nin karısı (Romanda adı belirtilmez.), Emine'yi her türlü ev işinde kullanır, ona esir hayatı yaşatır. Bu durumda Emine, köyündeki muhtara bir mektup yazar, İstanbul'a gelip kendini köye geri götürmesini ister. Emine'nin yazdığı bu *mektup* uşak Ahmet Ağa tarafından postalanır. Bir ay sonra, köy muhtarından gelen *cevabî mektup*, tesadüfen eline geçen evin hanımı tarafından okunur. Sonuç olarak uşak Ahmet Ağa işten çıkarılır, Emine de uzun zaman iyileşmeyecek düzeyde dövülür. Bu olaylara sebep teşkil ettiği için yukarıda bahsedilen *mektupları* insan unsuru dışında kalan figürlere örnek gösterebiliriz.

Aynı şekilde, Kahraman Bey'in Çanakkale Cephesi'nde düşmanla savaştığı yıllarda Emine'ye gönderdiği *mektubu* da ikinci figür olarak verebiliriz.

Üçüncü figür, Yaşlı kadınla birlikte oturan Emine'nin Kahraman Bey'in cepheye gitmesiyle yalnız kalmaları durumunda ortaya çıkar. Her ikisi de mutsuzdur ve savaşın getirdiği açlıkla karşı karşıyadırlar. (Emine, İstanbul'un işgal edilmesiyle hastabakıcılık yaptığı hastahanedeki görevini bırakır.) Yalnızlık ve ümitsizliğin pençesinde tek kurtuluşun ölüm olduğunu düşünürler ve *bir şişe zehri* içerek intihar etmeye karar verirler.

Dördüncü figür, Kahraman Bey'in de aralarında bulunduğu bir grup Kuvayı Millîyeci'nin Anadolu'ya göndermek üzere İstanbul silâh depolarından baskın yaparak aldıkları *silâh* ve *mühimmat*tır.

Beşinci figür, Emine'nin Ankara'ya gittiğinde Erkânıharp karargâhında görevli subaylardan aldığı birtakım *sahte askerî plânlar* ve *gizli evrakla*rdır. Emine, bunları Yunanlılara teslim ederek onların güvenini kazanır. Doğal olarak asıl amacı, Yunanlıların hedef ve faaliyetlerini şaşırtmaktır.

Altıncı ve sonuncu önemli figür ise, Kahraman Bey ve Emine'ye kahramanlıklarının bir nişanesi olarak zaferden sonra *altın madalyalar* verilmesidir.

ç. Dil ve Üslûp ile Merak Unsurlarının Düzeni ve Gücü: Romanın dili, edebî olmaktan ziyade yalın, açık ve kurudur. Yazar; romanın dilini oluşturmada pek başarılı sayılamaz. Yanlış seçilmiş, anlamı az bilinen ya da bilinmeyen kelimeler; anlamı ve yapısı bozuk cümleler; romanın pek çok yerinde bulunmaktadır. Romandan alınma aşağıdaki cümlelerde, bu tür dil hatalarını görmek mümkündür.

> *"Delikanlılar ve yetişmiş kızlar hep orada buluşurlar dudak dudağa konuşurlardı."* (Yazgıç, 1937: 22)

Yukarıdaki cümlede, "*dudak dudağa*" kelime grubu yerine "*sadece kendilerinin duyabileceği şekilde*" ya da "*ağız ağza*" gibi bir ifadenin kullanılması daha doğru olurdu. Yine aşağıdaki cümlede de edebî bir anlatımdan ziyade çocukça bir seslenme kendini göstermektedir:

> *"Köyümüzdeki inekler, keçiler, koyunlar da vardı. Çoban akşam olunca hayvan sürülerini dağıtan kavalını çalarak getirirken yavruları kapalı oldukları ahırlarından analarının seslerini duyarak mee mee dile bağırırlardı."* (Yazgıç, 1937:22)

"Hülâsa Ezrail bizim kapının önünde dolaşmaya, baykuş kuşları da bizim damda ötmeye başlamışlardı." (Yazgıç, 1937: 26)

Yukarıdaki ikinci alıntıda ise, "*baykuş kuşları*" yerine "*baykuşlar*" dense daha doğru olabilirdi.

Yazar, romanın bazı bölümlerinde okuyucuya doğrudan seslenmektedir. Örnek:

"Bayan Emine'yi biraz istirahatte bırakalım da ebe Zehra'yı ele alalım ve bu kadının tercüme-i hâlini muhtasarca anlatalım." (Yazgıç, 1937: 45)

"Emine'yi tekrar dinliyoruz ve lisanından yazıyoruz." (Yazgıç, 1937: 66)

Yukarıdaki örnekte altı çizili olarak gösterilen kelimeler gibi romanın muhtelif bölümlerinde, kültür dilinden alınma anlamı az bilinen ya da az kullanılan kelimelere de çokça yer verildiği gözlemlenmektedir. Bu duruma örnek diğer cümleler ise şunlardır:

" 'Hanım anne bu kız evvelâ Allah'a, sonra sana emanettir' diyerek beni teslim etti ve ***derakap*** *kendisi gözden nihan oldu."* (Yazgıç, 1937:86)

"Çünkü, Kahraman Bey'in ***fezail-i ahlâkiyesi*** *arasında doğru söylemek dahi en birinci sevilecek bir huyu idi."* (Yazgıç, 1937:86)

Sırası gelince ileride amcamın ***akaid-i diniyesini*** ***mufassalen*** *anlatacağım."* (Yazgıç, 1937:66)

Aşağıdaki cümlelerde ise, özne-yüklem, tümleç-yüklem münasebetsizliğinin yanı sıra, anlam düşüklükleri ve anlam bozuklukları kendini göstermektedir:

> *"Kendileri ağlayarak **Çanakkelesinden çekildiler**.* (Yazgıç, 1937: 148)

"Çanakkalesinden çekilme" ifadesi yanlıştır. Doğrusu, *"Çanakkale'den çekildiler."* olmalıdır.)

> *"Düşman gemileri de top atmaksızın girdiler."* (Yazgıç, 1937:66)

Yukarıdaki cümlede, "*NEREYE girdiler?*" sorusunun cevabı açık olarak verilmez.

> *"Bir gün amcam Anadolu'dan bir emir daha almış; Yunanlılara casusluk yapmak bahanesiyle aralarına sokulmak ve duyacağı, göreceği, işiteceği şeyleri Türk ordusuna haber vermek için gözü açık, kulağı delik bir kadın casusu bulmasını kemâli ehemmiyetle emretmişler."* (Yazgıç, 1937: 213)

Bu cümlede ise, "*KİMLER emretmişler?*" sorusunun cevabını bulamayız.

> *"Amcamın arkasında taşıdığı asker torbasını açtım; içinden kanlı iç çamaşırları çıktı. Bu kanları yaladım yaladım! Amcamın bu kurumuş kanları pekmezden daha tatlı idi."* (Yazgıç, 1937: 157)

Cümle, anlam yönünden bozuktur. Kan, pekmezden nasıl tatlı olabilir?

Dil yönünden görülen bir diğer hata da "***ne ... ne...***" olumsuz edatları ile kurulan cümlelerde görülmektedir. Bu edatların bulunduğu cümlelerde yüklem olumlu olmalıdır. Örnek:

YANLIŞ: "*Ne bana ne de sana iltifat etmedi.*" (Yazgıç, 1937:60)

DOĞRU: "*Ne bana ne de sana iltifat etti.*"

Yazar, kişi ve mekân tasvirlerine de fazla yer vermez. Romanın anlatımında (üslûbunda) ise kurgu hataları kendini gösterir. Bunlardan ilki, Emine'nin Samsun'daki köyünden İstanbul'a götürülmesidir. Yazar, bu bölümdeki olayları kuvvetli bir şekilde birbirine bağlayamaz. Hangi Türk köyünde az tanınan, kimliği açık olmayan bir insan, 12 yaşındaki bir kızı yanına alıp İstanbul'a götürebilir? Yazar, Hacı Mehmet Efendi'nin kişisel ve ahlâkî özelliklerini daha ayrıntılı çizmiş bulunsa, okuyucunun ona karşı güvenini güçlü duruma getirse böyle bir sorun ortaya çıkmayabilirdi. Bir Anadolu köyünde yaşayan küçük bir kızın, apar topar İstanbul'a götürülmesinde doğal ve iyi niyetli bir yaklaşım bulunamaz. Her şeyden önce, bütün yoksulluğa ve yalnızlığa rağmen, köyün sakinleri bu duruma rıza göstermez.

İkinci ve çok önemli kurgu hatası ise, Zehra Hanım (Benli Zehra) ile Kahraman Bey'in randevu evi açmasında görülür. Romanda her iki insan da zıt özellikler içinde verilir. Okuyucu, şaşırıp kalır. Milleti soyan menfaatperestlerin parasını almak, alınan bu paraları yoksul ve kimsesizlere dağıtmak için randevu evi açmak... Bu nasıl bir mantıktır. Hedefe giden her yol mübah mı sayılmalıdır? Yazar, romanında kahramanların faaliyetleriyle okuyucuya hangi düşünceyi vermeye çalışır, doğrusu bilinemez. Bir taraftan ahlâksız, namussuz olacaksın, randevu evi açarak ahlâk çamuru içinde gömülen genç kızları daha çok batıracaksın; öbür taraftan Millî Mücadeleci bir ruha sahip olacak, uygunsuz yöntemle savaş zenginlerinin elinden aldığın paraları yok-

sullara ve kimsesizlere dağıtacaksın. Yazar'ın hangi mantık çerçevesinde bir kurgu oluşturduğu anlaşılmaz.

Üçüncü kurgu hatası da Kahraman Bey'in Emine'nin koruyucusu olduğu bölümde karşımıza çıkar. Emine, Kahraman Bey'in teşvikleri ve yardımları sayesinde tiyatroda önemli görevler alır, ünlü bir tiyatrocu olur. Bununla da yetinmez; müzik ve resim dersleri alır, silâh talimleri yapar ve araba kullanmasını öğrenir. 12 yaşına kadar yoksul bir Anadolu köyünde yaşayan bir kız, bütün bu meziyetlere birkaç yıl içinde nasıl sahip olur? Hadi oldu diyelim, Yazar, Emine'nin bu meziyetlerini romanın hangi bölümünde ortaya koyar; Emine, bu meziyetlerinden nerelerde ve nasıl yararlanır? Hiç bir yerde... Yazar, Emine ile zorlama bir insan tipi yaratmaya çalışır. Bu zorlama da kurgu hatasını ortaya çıkarır.

Romanın estetik değerini ve klâsik olma özelliğini kaybettiren bir diğer kurgu hatası da çok garip bir tesadüfle belirir. Uzun zamandır cephelerde bulunan Kahraman Bey'in İstanbul'a, Emine'nin bulunduğu eve gelmesi ile Emine ve yanında bulunan Çerkez kökenli yaşlı kadın ölümden kurtulur. Çünkü, her ikisi de yalnızlık, kimsesizlik ve açlıktan dolayı intihar etmeğe karar vermişler; bir şişe zehri içecekleri an kapı vurulmuş ve Kahraman Bey gelmiştir.

Emine'nin Millî Mücadeleci Azmi Bey'in karısı Leman Hanım'la birlikte işgal kuvvetlerine yardım eden Gâvur Murat'ı öldürmeleri de ilginç, zayıf bir kurgudur. *"İstanbul Kuvayı Millîye teşkilâtı, Gâvur Murat'ı öldürecek bir erkek bulamaz mı?* sorusu, okuyucunun beynini meşgul eder. Emine'nin sonraki zamanlarda buna benzer görevleri üstlenmesi ve uygulaması da diğer kurgu hatalarıdır. Anzavur kuvvetlerine mensup otuz kişinin etkisiz duruma getirilmesi; Yunan karargâhına rahatça girip çıkması, onlara senaryo gereği casusluk yapması vb.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

3. Ana Fikir: Savaş; ülke ve toplum hayatına her zaman felâket getirir. Bu felâketin içinde .başta yoksulluk, adam kayırma, menfaatçilik ve ahlâksızlık gelir. Nitekim, Birinci Dünya Savaşı ve sonunda İstanbul'un işgal edilmesi de bu tür felâketleri getirmiştir. Parasızlık ve kimsesizlikten kötü yola düşen kadınlar; savaştan yararlanıp vagon ticareti yapan savaş zenginleri; hangi davranışın daha doğru olduğunu bilemeyen kişilik bozukluklarına sahip, şaşkın ve zavallı insanlar; savaş ortamının doğurduğu insan türleridir. (*Benli Zehra* ve *Kahraman Bey* de bunlara örnektir.)

B. FİGÜRLER:

1. Merkez Figür:

Emine: Samsun'a bağlı bir köyde çocukluk dönemini geçiren Anadolu kızıdır. Üç yaşında babasını, beş yaşında annesini kaybeder. Köyün yaşlı kadınlarından Ayşe tarafından evlatlık edinilir ve on iki yaşına kadar köyde bulunur. Hacı Mehmet tarafından İstanbul'a getirilir. Hizmetçilik yaptığı onun evinde Rumca ve Çerkezceyi öğrenir. Daha sonra da Benli Zehra ve Kahraman Bey'in koruyuculuğuna sığınarak iyi bir eğitimden geçer. Ünlü bir tiyatrocu olmasının yanında müzik ve resim dersleri de alır. Hatta, silâh ve araba kullanmasını da öğrenerek çok yönlü bir kadın olur. Kahraman Bey'in cepheye gitmesinden İstanbul'un işgal edilmesine kadar geçen süre içinde bir hastahanede hastabakıcılık yapar. İşgal yıllarında çektiği sıkıntı ve yoksulluktan dolayı intihar etmeyi düşünür. (aynı evi paylaştığı yaşlı kadınla birlikte) Kahraman Bey'in cepheden dönmesiyle bu düşüncesinden vazgeçer. Bu özelliği ile mukavemeti zayıf, iradesiz bir özellik yansıtır. Sonraki zamanlarda Millî Mücadelecilere yardım eder, bir erkeğin bile başaramayacağı görevleri üstlenir ve başarır. Bu özellikleriyle, romanda idealist bir insan portresine sahiptir. Romanın sonunda da yıllardır *"amca"* olarak gördüğü, hamisi Kahraman Bey'le evlenir.

Yazar, romanında onu, kompleks özellikleri içinde vermektedir. Emine, kimi zaman akıllı, kültürlü, dayanıklı, mücadeleci; kimi zamanda karamsar, mukavemetsiz, kendini olayların akışına teslim eden bir tip özelliğini yansıtmaktadır.

2. Karşıt Figür:

Merkez figür Emine'ye karşıt oluşturabilecek, herhangi güçlü karşıt bir figüre romanda rastlanmaz. Sadece, savaş yıllarında halkı istismar eden *savaş zenginleri* ile Emine'nin iletişim kurduğu Yunan karargâhındaki *subay ve askerleri* bu tür figürlere örnek gösterebiliriz.

3. Yardımcı Figürler:

Zehra Hanım (Benli Zehra): Eğlence ve içki meclislerinin müdavimi, ahlâksız özelliklerinin yanında yoksullara ve kimsesizlere de yardım etmekten mutlu olan ilginç bir kadındır. Zengin biriyle evlenmesinden sonra tövbekâr olur; fakat talihsizlik peşini bırakmaz, kocası ölür. Hayatını devam ettirecek bir işe yönelmeyi plânlar, ebe olur. Kırk yaşına geldiğinde ise mirasyedi, çapkın özellikteki Kahraman Bey'le tanışır ve onun metresi olur. Birlikte bir randevu evi açarlar. Buraya gelen müşterilerden aldıkları paraların önemli bir kısmını da yoksullara ve kimsesizlere dağıtırlar. Zehra Hanım, Emine'yi randevu evinde hizmetçi olarak çalıştırır. Daha sonra ise, Emine'nin bu bataktan kurtulması için Kahraman Bey'den yardım ister.

Kahraman Bey: Mirasyedi, paşazâde ve çapkın bir insandır. Hayatının bir dönemine kadar eğlence ve kadın düşkünlüğü özelliği ile ön plândadır. Benli Zehra ile birlikte randevu evi açar. Oradan sağladığı paraları ihtiyacı alan insanlara dağıtır. Emine' ile tanışmasından kısa bir süre sonra onun koruyuculuğunu üstlenir. Olumsuz insanî özelliklerine rağmen; yardımsever bir yapısı da bulunur. Hatta, siyasî ve sosyal etkinlikleri de görülür. Milletin bağımsızlığını ve hürriyetini kazanmasını ister. Bu amaçla Çanakkale

Cephesi'nde savaşır. Daha sonraki dönemlerde Millî Mücadele içinde de üzerine düşen görevi idrak eder ve çeşitli cephelerde bulunur. Savaşın bitmesi ve zaferin elde edilmesiyle birlikte Emine gibi o da altın madalya ile ödüllendirilir. Fakat, önceki yanlış ilişkilerinden kaptığı frengi hastalığından dolayı Emine'den uzaklaşır. Romanın son bölüm içinde bir hastahanede Emine ile tekrar karşılaşır. Sıkı bir tedavi döneminin ardından Emine ile evlenir.

Psikolojik yönden zıt özelliklere sahip bir insan olarak romanda yansıtılır. Bir taraftan ahlâksız, mirasyedi, külhanbeyi; öbür taraftan hürriyetçi, vatanperver ve yardımsever bir kişilik içinde görülür.

Yaşlı Kadın: Kahraman Bey'in Emine'yi teslim ettiği Çerkez kökenli yaşlı bir kadındır. Emine, kendisine *"anne"* şeklinde hitap eder. Yaşlı kadın da Emine'ye *"Yıldız"* adını koyar. Romanın sonlarına doğru Kahraman Bey'in birden ortadan kaybolması, kendinden haber alınamaması sonunda yaşlı kadın, üzüntüden önce felç olur, sonra da ölür.

Mavnacılar Kahyâsı Yunus, Şoförler Kâhyası Sadettin, Tulumbacı İhsan, Aksaraylı Bekir: İstanbul'da bulunan Millî Mücadele taraftarı fedaîlerdir.

Hacı Mehmet Efendi: Emine'yi gönüllü olarak köyünden alıp İstanbul'daki kendi evine getiren ve ona hizmetçilik yaptıran tütün tüccarıdır.

Hacı Mehmet Efendi'nin Hanımı: Kötü yaradılışlı, insanları hakir gören ve Emine'yi her türlü işte kullanan, hatta onu döven biridir. Aynı zamanda kıskanç bir yapısı bulunmaktadır. Emine, serpilmeye başlayıp kadınlık özelliğini gösterdiği zaman, kocasını kıskanır ve onun kovulmasına neden olur.

Azmi Bey: Millî Mücadele taraftarlarından biridir.

Leman Hanım: Azmi Bey'in karısıdır. Emine ile birlikte bir düğüne gider. İşgal kuvvetlerinin askerleriyle iş birliği yapan Gâvur Murat'ı da yanlarına alarak birlikte arabaya binerler. Leman Hanım, Emine'nin arabanın içinde Gâvur Murat'ı bıçaklayarak öldürmesine yardım eder.

Yzb. Lütfü: Ankara'daki Türk Genelkurmay Karargâhı'nda görevli subaydır. Emine, Yunanlılar'la ilişkilerinde onu nişanlısı olarak tanıtır ve ondan aldığı sahte evrakları Yunanlılara verir. Savaştan sonra Yzb. Lütfü, Emine ve Kahraman Bey'i İstanbul'da birkaç kez ziyaret eder.

İngiliz Binbaşı: Emine'nin beş Türk fedaîsini kurtarmak amacıyla ilişkiye geçtiği İngiliz subaydır. Emine, onun sayesinde gençleri kurtarmayı başarır.

Ahmet Ağa: Hacı Mehmet Efendi'nin evinde uşaktır. Emine, o evde kaldığı süre içinde en çok Ahmet Ağa'ya güvenir. Çünkü, Ahmet Ağa, Emine'yi kızı gibi sever, onun çektiği acılara da çok üzülür. Geri köyüne dönmek için Emine'nin muhtara hitaben yazdığı mektubu postahaneden postalayan da odur. Bu davranışı fark edilince işten çıkarılır.

Emine'nin Babası: Romanda adı belirtilmez, Emine üç yaşında iken Yemen'de şehit olur.

Emine'nin Annesi: Romanda adı belirtilmez. Emine, beş yaşında iken annesinin öldüğünü yine romandan anlarız.

Yukarıdakilere ilâve olarak Emine'yi evlatlık edinen köyündeki yaşlı kadın *Ayşe'yi*; İstanbul'daki Hacı Mehmet Efendi'nin evinde çalışan çoğu Rum olan *hizmetçileri*; evin *küçük beyi* ve *küçük hanımını*; Benli Zehra'nın açtığı randevu evinde çalışan *kadınları* ve buraya gelen *müşterileri*; randevu evinin bulunduğu mahalledeki *bekçi*, *imam* ve *tulumbacıyı*; Emine ve Leman Hanım'ın katıldıkları Hıristiyan düğününe gelen *diğer misafirleri*; Araphan zindanın-

dan kurtulan *beş Türk fedaîsini*; *Anzavur Ahmet'in taraftarlarını* ve Kahraman Bey'i muayene eden *doktoru* da yardımcı figürler olarak gösterebiliriz.

C. KAVRAMLAR ve KABULLER:

Savaş Zenginleri: Birinci Dünya Savaşı döneminde (Aslında bu tip insanlar, her savaş döneminde kendilerini gösterir.) piyasada az bulunan malları fahiş fiyatla satıp az zamanda zengin olan insanlardır. Bu özelliklere sahip bazı insanlar, romanın merkez figürü Emine'yi rahatsız eder, para ve mal karşılığı onun vücudundan yararlanmayı isterler. Emine, bu duruma razı olacağına ölmeyi göze alır.

Hürriyetçilik: Kahraman Bey, zıt özelliklerine rağmen bir bağımsızlık taraftarı, hürriyetçi bir kişiliktedir. O bu düşünceleri ile Benli Zehra'yı da olumlu olarak etkiler. Milletin, tam bağımsızlığa ve hürriyete kavuşması amacıyla Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale'de, ardından da Millî Mücadele cephelerinde düşmanla çarpışır. Bu fedakâr çalışmalarının sonunda da altın madalya ile ödüllendirilir.

Hür ve bağımsız olmayan bir millet, hayat hakkını da elinde bulunduramaz.

Emperyalizm: Daha önceki açıklamalarda da belirtildiği gibi,İstanbul'u ve Anadolu'yu işgal eden başta İngilizler olmak üzere diğer yabancı milletler, emperyalizmin birer temsilcisi durumundadırlar. Bu emperyalist milletlerin nihaî amacı; Türkler'i Anadolu topraklarından çıkarıp atmaktır. İlgili milletlerin Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadale döneminde gerçekleştiremedikleri bu amaçlarını; günümüzde daha farklı yöntemlerle gerçekleştirmeye çalıştıklarını belirmekte de ayrıca yarar vardır.

Makyavelizm: *"Hedefe giden her yol mübahtır."* anlayışını, romanda görmek mümkündür. Roman kahramanlarından Benli Zehra ve Kahraman

Bey; kimsesiz ve yoksul insanlara yardım etmek için *"randevu evi"* açarlar. Buradan sağladıkları paraları da sosyal amaçlarında kullanırlar. Yazar, bu olayların yansıtıldığı bölümlerde, *"Makyavelist"* düşünce anlayışını yansıtır.

Kuvayı Millîye: Romanda ele alınan Kahraman Bey başta olmak üzere Emine, Leman Hanım, Yzb. Lütfü, Mavnacılar Kâhyası Yunus, Şoförler Kâhyası Sadettin, Tulumbacı İhsan, Aksaraylı Bekir, Araphan zindanından kurtulan beş Türk fedaîsi ve Azmi Bey; Millî Mücadele ruhunu taşıyan birer Kuvayı Millîyeci'dirler.

Kuvayı Millîye (Millî Kuvvetler); Ankara Hükûmeti' nin düzenli ordulara geçinceye kadar muhafaza ettiği Türk birliklerinin genel adıdır. Bu kavram, Ankara Hükûmeti'ni ve Millî Mücadele'yi sembolize eder.

Edebiyatımızda canlı ve ünlü bir konumu bulunmayan Dr. Kamil YAZGIÇ tarafından bir yarışma için kaleme alınan *"Türk Yıldızı Emine"* adlı roman, yapılan kurgu hataları ile klâsik olma özelliğinden oldukça uzaktır. Yalnız, Birinci Dünya Savaşı döneminde etkinlikleri bulunan *"savaş zenginlerine"*, işgâl yıllarındaki *"yoksulluk"* faktörüne, Millî Mücadele'de yaşanan bazı olaylara yer verilmesi yönüyle roman, nisbeten okunabilir bir özellik taşımaktadır. Ayrıca, *"Türk Yıldızı Emine"* adlı roman, bir insanın (Emine'nin) ruhsal ve fiziksel gelişimini, kişiliğinin olgunlaşma sürecini, konu olarak aldığı için **Gelişim Romanı** özelliğini de yansıtmaktadır.[9]

Yazar, kitabının "*Önsöz*" ünde romanın yazılış amacını ise şöyle vermektedir:

> *"Şurasına eminim ki, bu eserimi okuyacak bir kimse eski devre lânet edecek ve Cumhuriyetin idaresine tapacaktır. Eğer, bilmeyerek hükûmeti hazıra alehine kalbinde*

[9] **"Gelişim Romanı"** kavramı ile ilgili olarak bakınız: Gürsel AYTAÇ, Çağdaş Türk Romanları Üzerine Bir İncelemeler, (Ankara, 1990), 483.

bazı hoşnutsuzluklar varsa bu gibi yanlış düşüncelerden tövbe ve istigfar edecektir. Bu kitabın tarz-ı tahririnde edebî bir kıymeti yoktur. Çünkü, bunu yaratacak nezaket-i fikriyeye ve tasvir edecek kuvve-i kalemiyeye malik değilim."
(Yazgıç, 1937:5)

Savaşların, milletlerin menfaat çatışmalarından ortaya çıktığı bilinen bir gerçektir. İnsanlık tarihi boyunca yapılan her savaşın açık ya da gizli temel sebebi hep bu menfaat çatışmalarıdır. Geçmişteki her savaşta görüldüğü gibi Türk milletinin giriştiği Millî Mücadele'nin temelinde de bu sebep saklıdır.

Anadolu; güçsüz, zayıf ve istikrarsız devlet ve milletlerin üzerinde yaşamasına müsaade etmez. Nitekim Hitit, Lidya, Frigya, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı bu sebeplerden ötürü yıkılmıştır. Siyasî, sosyal ve ekonomik menfaatlerden ötürü pek çok yabancı devlet ve milletin ezelden beri Anadolu toprakları üzerinde emelleri olmuştur. Son bin yıldır Anadolu üzerinde yaşayan Türkler; özellikle 19. yüzyıldan sonra bilim ve teknolojideki gelişmelere ayak uyduramadığı için, ülkenin sorunlarını temelden çözebilecek yöntem ve deneyimlere sahip, bilgili ve bilinçli aydınlar yetiştirmediği için, her alanda gücünü eritmiş, sonunda da devletinin yıkılmasını engelleyememiştir.

Millet; Mondos Mütarakesi ile ölüm fermanının hazırlandığı zaman ise, Mustafa Kemal Paşa gibi ufuklu ve güçlü bir önder bularak yeniden toparlanmış, *"Ya istiklâl, ya ölüm"* parolası ile olağanüstü bağımsızlık mücadelesini başlatmıştır. 19 Mayıs 1919 tarihinde başlayan bu mücadelenin önünü tıkamak isteyen, geçmişte ve günümüzde olduğu gibi o günde Anadolu topraklarında gözü olan devlet ve milletler ittifak hâlinde Türk milletinin üzerine yürümüştür. Bir taraftan askerleriyle Anadolu'yu istilâ eden ilgili milletler, öbür taraftan da casusları aracılığı ile Millî Mücadele'nin sonuçsuz kalmasını amaçlamışlardır. Özellikle, İngiliz casuslarının, başta İstanbul olmak üzere Anadolu şehir ve kasabalarında faaliyetler yürüttüğü tarihî bir gerçektir.

Millî Mücadele döneminde faaliyet gösteren, Ankara'ya kadar gelerek Mustafa Kemal Paşa'ya suikast düzenlemek isteyen İngiliz casuslarına tipik bir örnektir, Hint kökenli Mustafa Sagir. M. SERT'in (Yazarın birinci adı tespit edilememiştir.) *"Mustafa Sagir"* adlı romanı, bu tarihî gerçekler ışığında yazılmıştır.

A. VAK'A TERTİBİ:

1. Ana Çizgileriyle Vak'a:

1920 yılının Mayıs ayı. İstanbul, İtilaf Devletleri'nin askerleri tarafından işgal altındadır. İngiliz zırhlısı *"Ayren Dok"*, İstanbul'a bir yolcu getirir. Bu yolcu, İngiliz casusu *Mustafa Sagir*'dir.

Kaptan Benet'in rehberliğinde Mustafa Sagir, İngiliz Sefarethanesi'ne gider. Burada General Harrington ile görüşen Mustafa Sagir; Anadolu'da cereyan eden Millî Mücadele hareketini kırmak, durdurmakla görevlidir. Bu görev doğrultusunda Mustafa Sagir, hemen faaliyetine başlar. Önce, İstanbul'u iyi tanıyan üç Türk'le tanıştırılır. Bunlar; İstanbul Polis Müdürü Tahsin Bey, *"İleri"* gazetesinin yazarı Cavit Bey ve Abdülhamit'e yıllarca jurnalcılık yapan hafiye İhsan Bey'dir. Bu kişiler aracılığıyla, Müslümanlar'ın yoğun olarak bulunduğu semtleri öğrenir. Daha sonra da eski dostu İngiliz Miralay Nelson'la bağlantı kurar. Ondan görevinin özellikleriyle ilgili ayrıntılı bilgiler alır. Nihaî görevi, Millî Mücadele'nin başı Mustafa Kemal Paşa'yı öldürmektir.

Mustafa Sagir, Türkler arasında kendini *"Hint Hilafet Komitesi'nin Fevkalâde Mümessili"* olarak tanıtır. İngiliz Sefareti'nden uzaklaşır ve bir otele yerleşir. İstanbul camilerini dolaşır ve yerli halkla kaynaşır. Kısa bir zamanda Mustafa Sagir, İstanbul'da Millî Mücadele'ye para yardımı yapmak isteyen Hintli bir Müslüman olarak tanınır. Onun artık, yapacağı tek şey, Ankara'ya gitmek ve Mustafa Kemal Paşa ile görüşmektir.

Bu amaçla, İstanbul'da bulanan Millî Mücadele taraftarı gizli cemiyet elemanlarıyla ilişki kurar. İlişki kurduğu gizli cemiyet elemanlarından ilki, emekli subay Rıza Bey'dir. Mustafa Sagir, Rıza Bey ve onun arkadaşı Şevket Bey'le Eyüp Sultan'da buluşur. Onlara, görünürdeki amacını söyler. Hintli Müslümanlar'dan toplanan altınları Millî Mücadelecilere ulaştırmak istediğini söyler. Rıza ve Şevket Bey, yapılan konuşmaya inanırlar. Mustafa Sagir'e Aksaray'da bir ev kiralanır. Mustafa Sagir tarafından, evin üç aylık peşin kirası Rıza Bey'e verilir.

Rıza Bey, Türk istihbarat örgütünün elemanlarından milliyetperver Aziz Bey'le görüşür. Mustafa Sagir ve faaliyetlerinden bahseder. Kendisine yardım edilmesi gerektiğini ifade eder. Aziz Bey; tecrübeli ve temkinlidir. Mustafa Sagir'in casus olabileceği ihtimali üzerinde durur. Fakat, Rıza Bey tarafından ikna edilir. Her iki dost, iki gün sonra Mustafa Sagir'le buluşmaya karar verirler.

"İleri" gazetesinin yazarı Cavit Bey, bir taraftan İngilizler'e, diğer taraftan ise Fransızlar'a para karşılığı bilgi sızdırır. Bu kişi, Mustafa Sagir'in faaliyetlerini de gizlice takip eder ve onunla ilgili İngiliz ve Fransızlar'a bilgi verir. Mustafa Sagir'in İngiliz casusu olduğunu bilmeyen Fransız General Pelle, İngiliz gizli servisinden daha başarılı çalışmalar yaptığını ispatlamak istercesine Mustafa Sagir'in faaliyetlerini izler.

General Pelle; gazeteci Cavit Bey ve İstanbul Polis Müdürü Hasan Tahsin Bey'i de yanına alarak askerleriyle Mustafa Sagir'in önderliğinde kurulan Türk-Hint Cemiyeti'ni bir toplantı hâlinde basar. Mustafa Sagir'in de içinde bulunduğu cemiyet üyelerini tevkif eder. Aziz Bey, o gün toplantıda bulunmadığı için yakalanmaz. Mustafa Sagir, kurnazlığı sayesinde General Harington'u telefonla arattırır. Kendisinin ve cemiyet üyelerinin delil yetersizliğinden serbest bırakılmasını sağlar. Gerçekten de Fransız işgal kuvveti askerleri, cemiyet evine baskın düzenlediğinde bütün yazılı belgeler imha edilmiştir.

İşgal kuvvetlerinin cemiyet evine baskın yapması Mustafa Sagir'in işine yarar. Rahat çalışma ortamının olmadığı haberi, İstanbul'da yayılır. Böylece, Ankara yolu da açılır. Plân yapılır. Mustafa Sagir, önce Bulgaristan'a gidecek ve bir motorla Burgaz'dan İnebolu'ya geçecektir. Fakat, bu plân suya düşer. Burgaz'dan ayrılan motor, bir müddet sonra Yunan torpidosu tarafından durdurulur ve içindeki Türkler'le birlikte Mustafa Sagir de Yunanistan'a (Atina'ya) gönderilir. İngiliz Genelkurmayı'nın araya girmesiyle Mustafa Sagir oradan da kurtulur ve bir hafta sonra İstanbul'a döner. Onun sağ olarak kurtulması, başta Rıza Bey olmak üzere Millî Mücadele taraftarlarını sevindirir. Artık Ankara Hükûmeti'nin Mustafa Sagir'e olan güveni tamdır. Yapılacak iş, Mustafa Sagir'in Ankara'ya ulaşmasıdır.

Aziz ve Rıza Bey; Mustafa Sagir'i, Sirkeci rıhtımından İnebolu'ya gitmek üzere olan *"Bahri Cedit"* adlı bir vapura bindirirler. Vapurun kaptanı Hikmet Bey, samimî bir vatanperverdir.

Vapur, İnebolu'ya gelir. Mustafa Sagir, İnebolu - Kastamonu - Ilgaz - Çankırı - Kalecik yolu ile Ankara'ya varır. Kendisine ayrılan Hürriyet Oteli'ne geçer. Daha sonra, dönemin Dahiliye Vekili Adnan Bey (Adnan ADIVAR), Mustafa Sagir'i Millet Meclisi'nde karşılar. Adnan Bey, Hindistan'ı ve Hint kültürünü iyi bildiği için Ankara Hükûmeti tarafından Mustafa Sagir'e mihmandarlık yapmakla görevlendirilir. Adnan Bey'in dışında pek çok milletvekili ve bürokrat Mustafa Sagir'le görüşmek için Hürriyet Oteli'ne gider. Mustafa Sagir, görüştüğü herkese yalanlarını söylemeye devam eder. Hint Müslümanları'nın Ankara Hükûmeti'ne göndereceği altınları ve İngiliz düşmanlığını anlatır.

Mustafa Sagir tarafından hazırlanan senaryo, harfi harfine uygulanır. O, İstanbul'da olduğu gibi Ankara'da da samimî Müslüman, büyük bir dost, unutulmaz bir kahramandır. Ankara'da topladığı bilgileri İstanbul'daki İngiliz gizli servisinin casuslarına mektupla bildirir. Adnan Bey, onun faaliyetlerinden şüphelenir ve Mustafa Sagir'i takibe aldırır.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Mustafa Sagir adına gelen mektuplar ile Mustafa Sagir'in İstanbul'a gönderdiği mektuplar, teker teker incelenir. Türk istihbarat elemanları, eczalı mektupların hangi anlama geldiğini bulur. Mustafa Sagir'in gerçek amacı ve İngiliz casusu olduğu belgeli olarak ortaya çıkar. Mustafa Kemal Paşa'yı öldürmeyi hedefleyen, Millî Mücedele'yi söndürmek isteyen İngiliz casusu Mustafa Sagir; İstiklâl Mahkemesi tarafından yargılanır ve idam edilir.

2. Fiktif Yapıyı Belirleyen Unsurlar:

a. Zaman: Romandaki olaylar, 1920 yılının Mayıs ayında başlar ve İstiklâl Mahkemesi tarafından Mustafa Sagir'in casusluktan yargılanıp idam edildiği 1921 yılında biter.

b. Mekân:

Geniş Mekânlar: *İstanbul* (Aksaray, Sultanahmet Eyüp Sultan, Sirkeci gibi semtleri), *Bulgaristan*, *Burgaz*, *Yunanistan* (Atina), *İstiklâl Yolu* (İnebolu, Kastamonu, Ilgaz, Çankırı, Ankara).

Dar Mekânlar: İngiliz casusu Mustafa Sagir'i İstanbul'a getiren *"Ayren Dok" adlı İngiliz zırhlısı*, İstanbul'daki *İngiliz Sefarethanesi*, *İstanbul Polis Müdürlüğü*, Mustafa Sagir'in İstanbul'da kaldığı, romanda adı belirtilmeyen *otel*, *Sultanahmet* ve *Eyüp Sultan Camileri çevresi*, Mustafa Sagir için Aksaray'da kiralanan *ev*, *Sirkeci rıhtımı*, Mustafa Sagir'i İnebolu'ya götürecek *Bahri Cedit vapuru*, Ankara'daki *Hürriyet Oteli*, *Büyük Millet Meclisi* ve Mustafa Sagir'in yargılandığı *İstiklâl Mahkemesi.*

c. İnsan Unsuru Dışında Kalan Figürler:

Mustafa Sagir'i İstanbul'a getiren İngiliz zırhlısı *"Ayren Dok"* insan unsuru dışında kalan figürlerden ilkidir.

İkinci önemli figür ise, Mustafa Sagir'in Hindistan'dan getirdiğini söylediği *altınlar*dır. Millî Mücadeleciler'in en önemli sorunlarından birinin parasız-

lık olduğunu bilen Mustafa Sagir, getirdiği altınları, Millî Mücadele taraftarlarına vermek istediği yalanını etrafa yayar. Bu sayede, kolaylıkla Ankara'ya geçmeyi başarır.

Üçüncü figür, Mustafa Sagir'in önderliğinde İstanbul'da kurulan ve Millî Mücadele taraftarı bazı kimselerin de üyesi bulunduğu Türk-Hint Cemiyeti'ne ait *gizli evraklar*dır. Mustafa Sagir'in İngiliz casusu olduğunu bilmeyen Fransız General Pelle ve İstanbul Polis Müdürü Hasan Tahsin, cemiyeti bastığında bu gizli evrakları bulamazlar. Çünkü, Mustafa Sagir, plânlı olarak bunları, cemiyetin baskına uğradığı an imha etmiştir.

İnsan unsuru dışında kalan dördüncü figür ise, *"Bahri Cedit" vapuru*dur. Kuvayı Millîyeciler, Mustafa Sagir'i, bu vapur sayesinde İnebolu'ya götürmeyi başarırlar.

Romanın sonuncu ve en önemli figürü ise, Mustafa Sagir'in Ankara' dan İstanbul'daki diğer İngiliz casuslarına gönderdiği ve onlardan aldığı eczalı *mektuplar*dır. Bu mektupların bir kimya olayı ile çözülüp okunması, Mustafa Sagir'i ele verir ve yargılanıp idam edilmesini sağlar.

ç. Dil ve Üslûp ile Merak Unsurlarının Düzeni ve Gücü: Romanın dili, sade ve anlaşılır. Romanda, önemli üslûp ve kurgu hatası da görülmez. Roman olaylarının gelişiminde oluşturulan entrik unsurları ise şöyle sıralayabiliriz:

İngiliz casusu Mustafa Sagir, İstanbul'a geldikten kısa bir süre sonra Kuvayı Millîyecilerden Rıza ve Şevket Beyler'le ilişki kurar. Kendini *"Hint Hilafet Komitesi'nin fevkalâde mümessili"* olarak tanıtarak, bu insanların güvenini kazanır. Yalnız, tanıştığı üçüncü önemli Kuvayı Milliyeci Aziz Bey, ondan şüphelenir. Aziz Bey, arkadaşı Rıza Bey'e Mustafa Sagir'in casus olma ihtimalinden söz eder. Okuyucu, Aziz Bey'in bu şüphelerinden dolayı Mustafa Sagir'in yakayı ele vereceğini zanneder ve heyecanlanır. Oysaki olaylar,

böyle gelişmez. Aziz Bey de Mustafa Sagir'in yalanlarına kanarak, tuzağına düşer.

İkinci entrik unsur ise, Mustafa Sagir'in İngiliz casusu olduğunu bilmeyen Fransız General Pelle'nin onu takip ettirmesi ve sonra da önderliğinde kurulan cemiyet merkezinin basılarak üyelerinin tutuklanması sırasında görülür. *"Mustafa Sagir, şimdi nasıl kurtulacak?"* sorusunun cevabını, okuyucu sonraki paragraflarda bulur. Mustafa Sagir, tutuklu bulunduğu yerden kurnazlığı ile General Harington'u telefonla arattırır ve delil yetersizliğinden serbest bırakılmasını sağlar.

Burgaz üzerinden bir motorla İnebolu'ya geçmek isteyen Mustafa Sagir'in Yunan torpidosu tarafından durdurulup, sonra da Atina'ya götürülmesinde ise üçüncü entrik unsurla karşılaşırız. O, bu tehlikeden de İngilizler aracılığı ile kendini kurtarmasını bilir ve İstanbul'a döner. Bütün bu durumlardan İstanbul'daki Kuvayı Millîyeciler şüphelenmez. Oysaki, Mustafa Sagir'in yakalanma ve serbest bırakılma olaylarında şüphe durumu yaratacak özellikler vardır. Yazar, bu olayların yansıtıldığı bölümlerde kurguya fazla dikkat etmez. Ayrıca, bu bölümde, tarihî gerçeklere de itibar etmez. Biz biliyoruz ki, çalışmanın üçüncü bölümünde de (S. 377/396) ele alındığı gibi, İstanbul'daki Türk istihbarat elemanlarından bazıları, Mustafa Sagir'in casus olduğu ihtimalini göz önünde bulundurmakta ve bu doğrultuda, Mustafa Sagir daha Ankara'ya gitmeden önce, Ankara'dakilerin bilgi sahibi olması sağlanmaktadır.

3. Ana Fikir: *"Yalancının mumu yatsıya kadar yanar"* ata sözünün içerdiği anlamının doğruluğu bir kez daha ispatlanır. Türk milletinin bağımsızlığını tehlikeye düşerecek yabancı istihbarat servisi ajanlarının faaliyetleri; plânlı ve düzenli çalışan karşı istihbarat örgütünün fedakâr elemanlarının çalışmaları ile etkisiz kılınır ve ortadan kaldırılır.

Ayrıca, *"Su uyur, düşman uyumaz."* ata sözünün içerdiği anlam da her zaman idrak edilmelidir. Unutulmamalı ki, dost görünen kimi insan ve gruplar,

gerçekte birer düşmandır. Hint Hilafet Komitesi'nin Fevkalâde Mümessili Mustafa Sagir gibi.

B. FİGÜRLER:

1. Merkez Figür:

Mustafa Sagir: Hint kökenli, İngiliz casusudur. Romanın merkez figürü olmasına rağmen olumsuz bir kişilik sergiler. Akıllı, kurnaz ve paralı bir insandır. İstanbul'a geldiğinde ilk iş olarak, Türklerin çoğunlukta bulunduğu semtleri gezer, semt halkıyla kaynaşma yolunu arar ve kendini dindar, yardımsever bir insan olarak tanıtır. Türlü hile ve yalanlarla Ankara'ya gitmeyi başarır; başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Millî Mücadele'nin pek çok önderiyle (Adnan ADIVAR gibi) görüşür. Asıl amacı; Mustafa Kemal Paşa'yı bir suikastla öldürmektir. Bu amacını gerçekleştirmeden casus olduğu belgelenir ve yargılanarak idam edilir.

> *"Onu evvelâ Bombay'a, oradan da Londra'ya göndermişler ve büyük bir itina ile tahsil ettirmişlerdi. Mustafa Sagir, fevkalâde zekâsı sayesinde çok parlak bir tahsil görmüş ve meşhur İngiliz Darülfünûn'u Kembriç'ten mezun olmuştu.*
>
> *Entellicens Servis, Mustafa Sagir'i şark hizmetlerinde kullanmak için yetiştirdiğinden kendisine Arapça, Acemce ve Türkçe öğretmişlerdi. Mustafa Sagir, bütün bu dilleri kolaylıkla öğrenmiş, böylelikle şark hizmetlerinde tam manasıyla kendisinden istifade edilebilir bir hâle gelmişti."*
> (Sert, 1944:8-9)

2. Karşıt Figür:Merkez figür Mustafa Sagir'e karşıt olabilecek roman figürleri olarak, Kuvayı Millîyecilerin tümünü gösterebiliriz. Bu figürler:

Rıza Bey: Mustafa Sagir'in İstanbul'a geldiğinde ilk temasa geçtiği Kuvayı Milliyeci'dir. İstanbul'da kurulan *Türk - Hint Cemiyeti*'nin üyesidir.

Şevket Bey: Rıza Bey'in arkadaşı olup Kuvayı Millîyecidir. Rıza Bey ile birlikte Mustafa Sagir'in oturacağı Aksaray'daki evi kiralar.

Aziz Bey: Mustafa Sagir'in casus olabileceğinden şüphelenen ve bu şüphesini arkadaşı Rıza Bey'e söyleyen Kuvayı Millîyeci'dir.

Hikmet Bey: Mustafa Sagir'i İnebolu'ya götüren *"Bahri Cedit"* adlı vapurun Kuvayı Millîye taraftarı kaptanıdır.

Adnan ADIVAR: Mustafa Sagir'i Büyük Millet Meclisi'nde karşılayan ve Ankara'da kaldığı müddetçe ona rehberlik yapan Ankara Hükûmeti'nin Dahiliye Vekili'dir.

Ankara Hürriyet Oteli'nde Mustafa Sagir'i ziyaret eden, romanda adları belirtilmeyen **milletvekilleri**, **bürokratlar** ve Mustafa Sagir'i yargılayan **İstiklâl Mahkemesi üyeleri** de merkez figüre karşıt olabilecek figürler arasındadır.

3. Yardımcı Figürler:

Kaptan Benet: Mustafa Sagir'in İstanbul'a gelişinde, onu İngiliz Sefarethanesi'ne götüren, ona rehberlik yapan İngiliz subaydır.

Hasan Tahsin Bey: İstanbul Polis Müdürü'dür. İtilaf Devletleri'nin askerleriyle iş birliği yapar, onların emirlerini uygular.

Cavit Bey: *"İleri"* gazetesinin yazarıdır. Hem İngiliz, hem de Fransızlar hesabına para karşılığı casusluk yapar. Mustafa Sagir'in İngiliz ca-

susu olduğunu bilmeden, hakkında bilgi toplar ve faaliyetleriyle ilgili olarak İngilizler'e bilgi satar.

İhsan Bey: Önceki yıllarda Abdülhamit hesabına muhbirlik yapan, işgal yıllarında ise İngilizler yararına çalışan düzenbaz bir insandır.

Miralay Nelson: İstanbul'da bulunan İngiliz subaydır. Mustafa Sagir, Aradolu'daki göreviyle ilgili olarak ondan ayrıntılı bilgiler alır. Ankara'ya gittikten sonra da onunla haberleşmesini sürdürür.

General Pelle: Fransız genaraldir. Mustafa Sagir'in İngiliz casusu olduğunu bilmez, Fransızların İngilizler'den daha çok çalıştığını belgelemek istercesine Mustafa Sagir'i takip ettirir ve onun önderliğinde kurulan Türk-Hint Cemiyeti'nin üyelerini tutuklatır.

General Harington: Fransızların elinde tutuklu bulunan Mustafa Sagir ve bir grup Kuvayı Milliyeci'yi sözde kurtaran İngiliz generaldir.

C. KAVRAMLAR ve KABULLER:

Emperyalizm: İstanbul'u ve Anadolu'nun başka bölgelerini işgal eden İngiliz ve Fransızlar, emperyalizmin temsilcisi durumundadır. Bunların yegâne amacı; Türklerin Anadolu topraklarından atılması ya da kendi hakimiyetlerinde esir hayatı yaşamasıdır. Onlara göre, stratejik ve jeopolitik yönden çok önemli olan bu topraklar, kendi menfaatlerine hizmet etmelidir. Bu durum, onların geleneksel sömürgecilik anlayışından kaynaklanır.

Milliyetçilik: Romanda işlenen Kuvayı Millîyeciler (Rıza, Şevket, Aziz, Hikmet, Adnan ADIVAR, Mustafa Kemal Paşa ve diğerleri) Türk milliyetçisi insanlardır. Bu milliyetçilik anlayışı; başka milletlere zarar vermeyi amaçlamaz, sadece bin yıllık Türk yurdu olan Anadolu'da milletin bağımsız ve özgür yaşamasını, meşru savunma hakkını yansıtır.

M. SERT'in *"Mustafa Sagir"* adlı romanı, içerdiği konu yönüyle ilginçtir. Millî Mücadele döneminde Mustafa Kemal Paşa'ya yönelik suikast teşebbüsünü ve İngiliz casuslarının faaliyetlerini romanlaştırmayı amaçlayan yazar, bunda da başarılı olmuştur, diyebiliriz. Yalnız, *"Dil ve Üslûp"* başlığı altında belirtilen kurgu hatasının, romanın belgesellik özelliğini az da olsa zedelediğini de söylemeliyiz. Bu nedenle, Mustafa Sagir, **popüler tarihî roman** özelliğini kısmen yansıtmakla birlikte **estetik değerler** taşımayan bir romandır.

Millî Mücadele'nin incelenmesi gereken belki de en önemli safhası, *"İstiklâl Yolu"* olarak da adlandırılan İnebolu - Ankara arasında geçen olaylar ve gösterilen kahramanlıklardır. Millî Mücadele'nin teşkilâtlanmasını, güçlenmesini sağlayan silâh, mühimmat ve insan kaynağı, genellikle bu güzergâhla temin edilmiştir. Fedakâr, ölümü göze alan asker ve sivil vatan evlatlarının, İstanbul silâh depolarından türlü hile ve baskınlarla ele geçirdiği silâh ve mühimmatlar Karadeniz yoluyla İnebolu'ya getirilmiş; oradan da Ankara'ya ve cepheye ulaştırılmıştır. İstiklâl Yolu aracılığı ile cephedeki askerlerimize ulaştırılan silâh ve mühimmatın diğer önemli bir kaynağı da Asya'da ve Kafkasya'da yaşayan soydaşlarımız ile Sovyet Rusya Hükûmeti'dir. Bunlara ek olarak, yine özellikle Kafkasya-Karadeniz ve İstanbul'dan çıkıp İnebolu'ya gelen Millî Mücadele taraftarı cesur insanlar da İstiklâl Yolu'nun yolcuları arasındadır. Bu kişiler arasında Fevzi (ÇAKMAK) Paşa, Mehmet Âkif ERSOY, Halide Edip ADIVAR gibi çok ünlü olanların yanı sıra, tarih sayfalarına adları geçmemiş meçhul kahramanların sayısı da oldukça çoktur.

Mahmut Atilla AYKUT'un *"Silâh Arkadaşları"* adlı romanı, bu meçhul kahramanlardan bir grubun anıları, gözlemleri ve faaliyetlerini içermektedir.

A.VAK'A TERTİBİ:

1. Ana Çizgileriyle Vak'a:

İstanbul, İtilaf devletleri'nin askerleri tarafından işgal altındadır. Erme-

ni, Rum, İngiliz, Fransız asker ve sivilleri Türk halkına zulüm yapmaktadırlar.

Seyfi Bey, 19 yaşında, Hukuk Fakültesi son sınıfında okuyan, İstanbul' un düşmanlar tarafından işgal edilmesine tahammül edemeyenlerden biridir. Bir gün, İstanbul sokaklarında yerli Rum ve Ermeni tahrikçiler aracılığıyla İngiliz ve Fransız askerleri tarafından Türklere yapılan zulüm ve işkenceler karşısında *"Kahrolsun"* şeklinde bağırınca Rum ve Ermeniler'in saldırısına uğrar. Bir Türk subayı, Saldıran grubun elinden Seyfi Bey'i zorla alır ve evine götürür. Seyfi Bey, baygındır; gözünü açtığında nerede ve kimin evinde olduğunu bilmez. Bulunduğu evde Bnb. Fikri, Bnb. Fikri'nin annesi ve kızı Feriha bulunur.

Seyfi Bey'in ağabeyi Sait Bey de subaydır ve Bnb. Fikri'nin arkadaşıdır. İstanbul'da bulunan Millî Mücadele taraftarları, fırsat buldukça Anadolu' ya geçer. Bnb. Fikri de, bu faaliyetleri yürüten bir grubun elemanıdır.

Bnb. Fikri, evine getirdiği Seyfi Bey'in daha emin bir yere taşınmasını düşünür. Çünkü, Seyfi Bey, İtilaf Devletleri'nin askerleri tarafından aranmaktadır. Bu yüzden, Seyfi kadın kıyafetleri giyerek; Bnb. Fikri'nin annesi ve kızı Feriha' nın eşliğinde evden çıkar. Bnb. Fikri'nin İstinye'deki bir akrabasının yalısına gidilir. Orada Bnb. Fikri'nin yeğeni Leyla karşılar. Sonraki günlerde Bnb. Fikri de yalıya gelir. Beyazit'teki dükkânı sattığını, evi de kiraya verdiğini söyler. Ayrıca, ertesi gün, bir vapurla Karadeniz yolu ile Anadolu'ya geçileceği haberini verir.

Bu yolculuğa Seyfi Bey'in ağabeyi Sait Bey de katılır. Yolculuk, tebdil-i kıyafet ve kimlik değişikliği ile yapılacaktır. Bnb. Fikri, her türlü tedbiri alır. Vapurun adı *"Karintina"* dır. Bnb. Fikri, *çarkçı muavini Nuri*; Seyfi Bey'in ağabeyi Sait Bey, *kamarot şefi Kâzım*; Seyfi Bey de *lostromo Kemal* kimliklerine bürünür. Karadeniz yoluyla İnebolu'ya geçilir. Oradan da Kastamonu - Çankırı aracılığıyla Ankara'ya ve nihayet cepheye gidilecektir. İnebolu - Ankara yolunun bir diğer adı da ***"İstiklâl Yolu"*** dur.

Seyfi Bey ve Bnb. Fikri'nin ailesi Kastamonu'da kalır. Bnb. Fikri ve Sait Bey ise Ankara'ya gitmek üzere yola devam ederler. Seyfi Bey, Bnb. Fikri'nin ailesini (Feriha ve anneanne) doğup büyüdüğü köyüne götürür. Köyde, Seyfi Bey'in dayısı, amcası, teyzeleri onları bekler. Çünkü, Kastamonu'dan ayrılmadan birkaç gün önce Seyfi Bey, köyüne bir mektup göndermiş ve kendisini kurtaran insanlarla birlikte köye geleceğini bildirmiştir. Misafirler, köyde çok iyi ağırlanır. Seyfi Bey, zaman zaman köyden Kastamonu'ya gider ve döner. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin genelgesi doğrultusunda bir de görev alır. Bu görev; sivil halktan toplanacak olan erzak, çamaşır ve malzemeleri, dayısının başkanlığını yaptığı Askerlik Şubesi deposunda tanzim etmek ve bunları gerekli yerlere ulaştırmaktır.

Bu görev dolayısıyla Seyfi Bey, Feriha Hanım ve Seyfi Bey'in köydeki akraba kızı Seniha Hanım'dan oluşan heyet, yakındaki bir köye gider. Onları, vardıkları köyde Emin Efendi adında aydın, kültürlü bir köy kâtibi karşılar. Emin Efendi, ateşli bir Millî Mücadele taraftarıdır ve gelenlere her türlü kolaylığı gösterir. Gerekli malzemeler toplanır ve bir başka köye gitmek üzere heyet, yola koyulur. Yolda Feriha, Seyfi Bey'e parçalanmış bir kâğıt uzatır. Bu kâğıtta Seniha'nın Seyfi Bey'e duyduğu sevgi anlatılmaktadır. Seyfi Bey, Seniha'nın kendisine duyduğu sevginin karşılığının bulunmadığını, Seniha'yı bir akraba kızı olarak sevdiğini, âşık olunması gereken kişinin kendisi olduğunu söyler.

Gittikleri yörük köyünde de oldukça yüklü erzak, malzeme ve çamaşır toplayan heyet, *Muratlar* köyüne dönerler. Dönüş yolunda kasabadan gelen postayla karşılaşırlar. Ankara'dan Bnb. Fikri ve Sait Bey' den mektuplar gelir. Feriha, babasından gelen mektubu alır ve okur. Bnb. Fikri, mektubunda Ankara'yı anlatır. Ankara ortamının uygun olmadığını, Feriha ile annesinin bir müddet daha *"Muratlar"* köyünde kalmasının doğru olacağını ifade eder. İki gün sonra yazılmış, ama aynı gün gelen ikinci bir mektubunda ise Bnb. Fikri, ailesini Ankara'ya davet eder. Tabur komutanı olarak Ankara dışına çıkacağını, fakat eski zengin bir dostla karşılaştığını ve Ankara'ya geldiklerinde o

dostuna misafiri olacaklarını, arzu ettiğinde Seyfi Bey'in de gelebileceğini bildirir.

Yolculuk için hazırlıklar başlar. Muratlar'dan Kastamonu'ya geçilir. Ankara'ya gidecek bir kafilede yaylı tutulur. İstiklâl Yolu'nun yolcularından Muazzez Hanım'la tanışılır. Yeni evli olan bu hanımın kocası Yüzbaşı'dır. Muazzez Hanım, ailesinin karşı gelmesine rağmen kocasını bulmak için zorlu yolculuğu göze almış ve İstanbul'dan çıkarak buralara kadar gelmiştir. Bütün emeli, Ankara'da kocasının izini bulabilmektir.

Kafile, Ilgaz dağlarını aşarak Ankara'ya gelir. Seyfi Bey, Bnb. Fikri'nin dostu olan tuhafiyeci Mustafa Efendi'nin dükkânına gider ve Mustafa Efendi'ye Bnb. Fikri'nin ailesinin Ankara'ya geldiğini ve Taşhan'a yerleştiklerini bildirir. Mustafa Efendi ve Seyfi Bey, Taşhan'a giderler. Feriha, anneannesi ve Muazzez Hanım, oradan alınarak Mustafa Efendi'nin evine geçilir. Mustafa Efendi, çok eskiden Bnb. Fikri'nin yanında askerliğini yapmış, şimdilerde ise oldukça zengin, misafirperver bir insandır. O, bu insanları evinde misafir ederek Bnb. Fikri'ye olan manevî borcunu ödemek ister. Mustafa Efendi'nin kendisinden biraz daha yaşlı bir karısı vardır. Adı, Hacı Nine'dir.

Mustafa Efendi, Seyfi Bey'i yaşlı bir kaymakamla tanıştırır. Onun aracılığıyla Muazzez Hanım'ın kocası Yzb. Cevat'ın akıbeti araştırılır.

Seyfi Bey, Mustafa Efendi'ye fazla yük olmamak için izin ister ve Ankara'da bulunduğunu bildiği arkadaşı Necip Kâmil'i aramaya başlar. Necip Kâmil, Millet Meclisi'nde zabıt kâtibidir. Onun dayısı ise Müdafaa Vekaleti'nde *"Miralay"* rütbesinde görev yapar. Seyfi Bey, Necip Kâmil'i bulur ve onunla eski anılarını tazeler; sonra da ayrılıp *Taşhan*'a yerleşir. Taşhan Oteli'nde bir mebusla tanışır. Onun aracılığı ile Meclis'te zabıt kâtibi olarak görev almak ister.

Seyfi Bey, ertesi gün tuhafiyeci Mustafa Efendi'nin dükkânına gider. Burada, iki haber alır. Bunlardan biri, Bnb. Fikri'nin Ankara'da olduğu ve dükkâna geleceği; diğeri ise Muazzez Hanım'ın kocası Yzb. Cevat'ın Uşak savaşlarında şehit düştüğüdür. Bir müddet sonra Bnb. Fikri de dükkâna gelir. Özlem giderildikten sonra tekrar ayrılmak zorunda kalırlar.

Seyfi Bey, Meclis zabıt kâtibi olur. Bu vesile ile, Mustafa Kemal Paşa'yı da yakından görme fırsatını elde eder. Bir ara, Feriha'yı görmek amacıyla Mustafa Efendi'nin evine gider. Fakat Feriha, evdeki hanımlarla Kayaş'a piknik yapmaya gitmiştir. Bu ziyaretinde Muazzez Hanım'ın da İstanbul'a döndüğünü öğrenir.

Seyfi Bey, aynı gün Meclis'e geldiğinde yaşıtlarının askere alındığını duyar. Meclis'te çalışan üç arkadaşı ile asker sevkiyat şubesine gider ve askere yazılır. Artık, askerî talimgâhtadır. Bu talimgâhta eğitim yaptığı süre içinde zaman zaman Feriha'yı ve ailesini ziyaret eder. Eğitim süresi biter ve cepheye gider. Cephede, Bnb. Fikri ve İstiklâl Yolu'nda tanıdığı Dursun Onbaşı ile beraberdir. Bir gün, Dursun Onbaşı, Bnb. Fikri'nin kendisini çağırdığını söyler. Seyfi Bey, emri alır almaz Bnb. Fikri'nin çadırına gider. Bnb. Fikri, Seyfi Bey'e Türk ordusunun ertesi gece Büyük Taarruz'a başlayacağı bilgisini verir ve Seyfi Bey'den önemli bir ricada bulunur. Eğer, kabul ederse savaştan sonra kızı Feriha ile evlenmesini ister.

Seyfi Bey, üç arkadaşı (Hidayet, Kemal, Fikret) ile birlikte düşman saflarının arkasına geçer ve düşman telsiz istasyonunu imha eder. Bu görevde arkadaşlarından Hidayet ve Fikret, düşmanla çatışmada kaybolur.

Türk ordusu, Büyük Taarruz'a başlar. Yunan askerleri, beklemedikleri bu taarruz karşısında bozguna uğrar. Bu zorlu mücadelede Seyfi Bey, kolundan yaralanır. Doktorlar, onun revire gitmesini, bu şekilde savaşamayacağını söyler. O da cephe gerisindeki bir revire gider. Orada, hastabakıcılık yapan Feriha ile karşılaşır. Her iki genç de çok mutludur.

Türk ordusu İzmir'e girer. Bnb. Fikri, artık *"Kaymakam"* dır. Kaymakam Fikri, Seyfi Bey ve Feriha; İzmir'de bir aradadırlar. Milletin kurtuluş mutluluğunu, Seyfi Bey ile Feriha'nın evlilik mutlulukları daha güçlü perçinler.

2. Fiktif Yapıyı Belirleyen Unsurlar:

a. Zaman: Romanda, olayların yaşandığı zaman (yıl) doğrudan verilmez. Yalnız, tarihî olayların aracılığı ile zamanı 1919-1922 yılları arasında göstermek mümkündür. Romandaki olaylar, İtilaf Devletleri tarafından İstanbul'un işgali ile başlar ve Büyük Taarruz sonucu İzmir'in Yunanlılardan geri alınmasıyla sona erer. Dolayısıyla romanda geçen zaman, dört yıllık süreyi (1919-1922) içine alır.

b. Mekân: Olayların ağırlıklı olarak geçtiği mekân İstiklâl Yolu'nda bulunan şehir, kasaba ve köylerdir. Bu mekânlar; *İnebolu, Kastamonu*, Kastamonu'ya bağlı *Muratlar köyü*, *Ilgaz*, *Ankara* ve Ankara'nın *Kayaş* gibi çeşitli semtleridir. Ayrıca, başta *İstinye* ve *Beyazıt* olmak üzere İstanbul'un çeşitli semtleri ile romanda adları belirtilmeyen Büyük Taarruz sırasında açılan *Türk cephelerini* de romanın önemli mekânlarından saymak gerekir. Romanın son bölümünde ise, çok kısa da olsa *İzmir*'den söz edilir.

Yukarıda ifade edilen **geniş mekânlarla** birlikte, romandaki olayların geçtiği **dar mekânları** da şöyle sıralayabiliriz: *İstanbul Hukuk Fakültesi*, Roman kahramanlarından Bnb. Fikri'nin İstanbul'daki *evi*, İstinye'deki *yalı*, ***İstiklâl Yolu***'nun yolcularını İnebolu'ya götüren *"Karintina"* adlı *vapur*, Kastamonu *Askerlik Şubesi Silâh ve Mühimmat Deposu*, Ankara'daki *Taşhan Oteli*, *Millet Meclisi*, *Müdafaa Vekâleti*, *tuhafiyeci dükkanı*, *askerî talimgâh*, Bnb. Fikri'nin cephede bulunan *karargâh çadırı*, *düşman telsiz istasyonu* ve Türk cephesindeki *askerî revir*.

Görüldüğü gibi, gerek geniş, gerekse dar mekânları ile romandaki olaylar; İstanbul da dahil olmak üzere Millî Mücadele'nin sürdürüldüğü Ana-

dolu coğrafyasının önemli bir bölümünün birbirinden farklı mekânlarında oluşmaktadır.

c. İnsan Unsuru Dışında Kalan Figürler:

Bu çeşit figürlerin başında, roman kahramanlarını (Seyfi Bey, Bnb. Fikri, Bnb. Fikri'nin annesi ve kızı Feriha ile Seyfi Beyin ağabeyi Sait Bey) İnebolu'ya götüren *"Karintina"* adlı vapurdur.

İnsan unsuru dışında kalan önemli figürlerden diğerleri de, Seyfi Beyin Kastamonu'ya geldiğinde Muratlar köyünde bulunan akrabalarına gönderdiği *mektup* ile sonradan Ankara'ya geçen Bnb. Fikri'nin Kastamonu'ya bağlı Muratlar köyünde geçici olarak bıraktığı kızı Feriha'ya hitaben yazdığı *mektupları* sayabiliriz. Ayrıca, akraba kızı Seniha'nın Seyfi Bey'e duyduğu aşkı terennüm eden bir *kâğıt parçasını* da örnek verebiliriz.

ç. Dil ve Üslûp ile Merak Unsurlarının Düzeni ve Gücü: *"Silah Arkadaşları"* adlı romanın dili sade ve anlaşılır. Ayrıca roman, entrik unsurlar yönüyle de oldukça başarılıdır. Daha romanın başlangıç bölümünde, İstanbul sokaklarında Türklere zulüm ve işkence eden İngiliz ve Fransız askerlerine hitaben Seyfi Bey'in *"Kahrolsun"* şeklinde bağırması **ilk terdit** özelliğini taşır. Okuyucu, Seyfi Beyin akıbetini merak eder; *"Şimdi ne olacak, Seyfi Bey nasıl kurtulacak?"* sorusunu sormaya başlar. Bu şekilde yazar, okuyucuda merak duygularını artırarak, romanında olayları peşi sıra aktarmaya başlar.

İkinci önemli entrik unsur; Bnb. Fikri'nin evinde saklanan Seyfi Bey'in güvenlik nedeniyle kadın kıyafetiyle İstanbul'un bir başka semtindeki (İstinye'deki) eve götürülmesidir. Okuyucu, bu olayların yansıtıldığı bölüm içinde, kadın kıyafeti içindeki Seyfi Bey'in ve yanında bulunan Bnb. Fikri'nin annesi ile kızı Feriha'nın İtilaf Devletleri askerleri tarafından her an yakalanacağı korkusunu ve endişesini taşır.

Üçüncü entrik unsur ise; roman kahramanlarının Karadeniz yolu ile İnebolu'ya geçmek istemeleri sırasında oluşur. Anadolu'ya geçebilmek oldukça zor ve güvensizdir. İtilaf Devletleri'ne bağlı savaş gemileri, Karadeniz yolunu devamlı kontrol altında tutmakta ve Millî Mücadele taraftarlarının Anadolu'ya geçmesine engel olmaktadır. Bu zor ve güvensiz şartlar içinde roman kahramanları, tebdil-i kıyafetle ve farklı kimlikle yola çıkarlar. Okuyucu, önceden olduğu gibi, bu tehlikeli yolculuğun başladığı andan itibaren heyecanlanır, sonucu merakla beklemeye başlar. Nihayet, korkulu, zorlu bir gemi yolculuğundan sonra roman kahramanları İnebolu'ya ulaşır.

Bir diğer entrik unsurun doruk noktasına ulaştığı olay ise; İstiklâl Yolu'nun bir başka yolcusu Muazzez Hanım'la ilgilidir. Yeni evli olan bu hanımın kocası Yzb. Cevat, Millî Mücadele'nin başlaması ile Anadolu'ya geçer ve kendisinden bir daha haber alınamaz. Muazzez Hanım, kocası Yzb. Cevat'ın akıbetini öğrenmek amacıyla İstanbul'dan Ankara'ya gelir. Okuyucudaki merak unsuru bir kere daha artar. *"Acaba, Muazzez Hanım, kocasının izini bulacak, ona kavuşacak mı?"* Bu merak, romanın haz duyularak okunmasına zemin teşkil eder.

Okuyucuda tereddüt uyandıran beşinci entrik unsur; merkez şahsiyet Seyfi Bey'in üç arkadaşı ile *(Hidayet, Kemal, Fikret)* düşman cephesine geçerek telsiz istasyonunu imha etme görevi sırasında oluşur. Okuyucu, zaferin ufukta göründüğü bir an, Seyfi Bey'in görevinde başarısız olmasından, şehit düşmesinden endişelenir. Artık, romanın sonlarına gelinmiştir. Okuyucu, büyük bir merakla, Seyfi Bey'in sağ salim bu görevden geri gelmesini bekler. Çünkü, onu bekleyen Feriha vardır. Okuyucu, Seyfi Bey ile Feriha'nın savaştan sonra evlenip mutlu olmasını arzular. Yazar, okuyucunun bu dileğini yerine getirir. Ama, bu son görevde Seyfi Bey'le beraber olan Hidayet ve Fikret şehit olur. Romanın bu bölümünde şöyle bir soru akla takılır. *"Şehit olan Hidayet ve Fikret'in, Seyfi Bey'inki gibi geride bekleyenleri, anneleri, babaları, nişanlıları veya karıları yok mu?"* Süphesiz ki, o kahramanların da Seyfi Bey'in Ferihası gibi bekleyenleri vardır. Yazar, yakın tarihimizde yaşanmış bu

olağanüstü ortamda Seyfi Bey'i ön plâna çıkarırken Hidayet ve Fikret gibilerinin üstünü sanki örtmüş gibidir.

3. Ana Fikir: Millî Mücadele, milletin topyekün bir mücadelesidir. Seyfi Bey, Bnb. Fikri, Sait Bey ve diğerleri bu mücadelenin adsız kahramanlarıdır. Günümüz Türk insanı, bu adsız kahramanların çektiği zorlukları, uğradığı zulüm ve işkenceleri, sahip oldukları üstün fedakâr ve vefakâr özellikleri sağlam bir bilinçle izlemeli, her bir olaydan kendine ibret çıkarmasını bilmelidir. Öyle ki, millî ve mukaddes değerlerin korunması ile vatan savunmasının her şeyden önce tutulmasının gerekliliği idrak edilmelidir. Hatta, Seyfi Bey ile Feriha gibilerinin arasında oluşan aşktan bile...

B. FİGÜRLER:

1. Merkez Figür:

Seyfi Bey: 19 yaşında Hukuk Fakültesi son sınıfında okuyan bir öğrenci iken, vatanın düşman işgaline uğraması sonucu tahsiline devam edemeyen, Anadolu'ya geçerek Millî Mücadele'ye katılan, vatanperver bir Türk aydınıdır. Seyfi Bey, Bnb. Fikri'nin kızı Feriha'nın güzelliği karşısında kendini kaybetmeyen, her durumda öncelikle vatanın düşmandan temizlenmesi gereğine inanan, akılcı ve mantıklı bir kişi. O, aynı zamanda, İngiliz ve Fransız askerleriyle dolu İstanbul sokaklarında, ölümü göze alarak özgür düşüncelerini haykıran ve düşmanlar için *"kahrolsun"* diyecek cesarette korkusuz ve azimli bir Türk gencidir. Öbür taraftan ise, en olumsuz şartlar içinde bile görevi yerine getirmenin kutsallığına inanan, komutanına itaat etmeyi prensip edinen, disiplinli bir Türk askeridir. Bu yönüyle Seyfi Bey, Milli Mücadele dönemi içinde yaşayan dimanik özellikte bir tiptir.

2. Karşıt Figür:

İstanbul'u işgal eden İtilaf Devletleri'nin subay ve askerleri ile Batı Cephesi'nde bulunan Yunan askerleri birer karşıt figür olarak değerlendi-

rilebilir. Bunların dışında romanda, karşıt figür olabilecek herhangi bir figüre rastlanmaz.

3. Yardımcı Figürler:

Feriha: Merkez figür Seyfi Bey'i İngiliz ve Fransız askerlerinin elinden kurtaran Bnb. Fikri'nin kızıdır. Babası gibi Feriha da Seyfi Bey'in İtilaf Devletleri askerlerinin eline düşmesini istemez ve Seyfi Bey'e yardım eden, korkusuz bir hanımdır. O, vatan savunmasında ağabeyi Bnb. Fikri'yi ve sonradan âşığı olan Seyfi Bey'i yalnız bırakmaz. Onlarla birlikte Anadolu'ya geçer, hatta Millî Mücadele'ye fiilen katılır. Kastamonu yöresindeki köylerin halkından erzak, çamaşır ve malzeme toplama heyetinde görev alır. Bu görevini başarıyla yerine getirdikten sonra Batı Cephesi yakınlarında bulunan askerî bir revirde hastabakıcılık da yapar. Romanda Feriha; güzel, cana yakın, munis, yardımsever, sabırlı, fedakâr ve çalışkan özellikleri ile verilir. Bu özellikleri sayesinde Feriha, hayallerinin gerçeğe dönüşmesinden oldukça mutlu olur. Türk ordusu, Büyük Taarruz sonucu zaferi elde eder; Feriha, sevdiği genç Seyfi Bey'le evlenir.

Bnb. Fikri: Bilgili, bilinçli, azimli, akıllı ve cesur Türk subayını sembolize eder. O, bir taraftan aslî görevi olan vatan savunmasına fiilen iştirak ederken, öte yandan annesi ve kızına karşı olan sorumluluk bilincine da sahip olan aydın bir komutandır. Romanın diğer kahramanları gibi onun da en önemli arzusu vatanın düşmanlardan temizlenmesi ve milletin bağımsızlığa kavuşmasıdır. Bnb. Fikri, aynı zamanda insanî ilişkilere çok önem veren, birleştirici ve bütünleştirici bir anlayışa sahip, milletin topyekün bir mücadeleyle zaferin kazanılacağına inanan azimli bir kişiliktedir. Nitekim o, insana değer verme özelliği sayesinde yıllar önce yanında askerliğini yapan tuhafiyeci Mustafa Efendi'den büyük yardım ve iyilik görür.

Bnb. Fikri'nin Annesi: Romanda, bu kişinin adı geçmez. Genellikle *"anne"* ya da *"büyük anne"* olarak sözü edilir. Yaşlılığına rağmen, oğlu

Bnb. Fikri ve torunu Feriha kadar olmasa da, canlı bir kişiliktir. Seyfi Bey'in İngiliz ve Fransızlar'dan saklanması sırasında ve Kastamonu köylerinden toplanan erzak, çamaşır ve malzemelerin temini ve depolanmasıyla ilgili olarak görevlendirilen heyette o da bulunmaktadır.

Sait Bey: Seyfi Bey'in subay ağabeyidir. Romanda, diğer kahramanlara göre daha silik özellikte anlatılır. O da *İstiklâl Yolu*'nun yolcularındandır. Ankara'ya ulaştıktan sonra Batı Cephesi'ne gider, sonra da kendisiyle ilgili bilgilere, romanda rastlayamayız.

Seniha: Seyfi Bey'in akraba kızıdır. Kastamonu'ya bağlı *Muratlar* adlı köyde ikamet eder. Cephede savaşan askerlerin ihtiyacı olan erzak, çamaşır ve malzemelerin çevre köylerden temin edilmesi ile ilgili olarak gönüllü görev alır. Ayrıca, Seyfi Bey'e âşıktır. Aşkıyla ilgili duygularını bir kâğıda döker. Yalnız, Seyfi Bey'den ağabey sevgisi dışında aşkına karşılık göremez.

Leyla: Bnb. Fikri'nin yeğenidir. İstanbul-İstinye'deki evinde ailesiyle birlikte yaşar. Seyfi Bey'in saklanmasına yardım edenlerden biridir.

Emin Efendi: Kastamonu köylerinden birinde yaşayan aydın, kültürlü bir köy kâtibidir. Ayrıca, ateşli bir Millî Mücadele taraftarıdır. Erzak, çamaşır ve malzeme toplamak amacıyla köyüne gelen heyete her türlü kolaylığı gösterir.

Muazzez Hanım: İstanbul'da ikâmet eden, yeni evli, genç bir hanımdır. Kocası Yzb. Cevat'ın Anadolu'ya geçmesinden sonra izini kaybetmiş, akıbetini merak ederek *İstiklâl Yolu* ile Ankara'ya gelmiştir. Yzb. Cevat'ın cephede şehit olduğu haberini alınca da İstanbul'a döner. Gerek İstiklâl Yolu'nda, gerekse Ankara'da Feriha ve onun büyük annesi ile yakın bir dostluk kuran, üzüntüsünü içine atmaktan başka çare bulamayan, mütevekkil bir kadındır.

Mustafa Efendi: Bir zamanlar Bnb. Fikri'nin yanında askerliğini yapan, sonraları da tuhafiyecilikle meşgul olan zengin ve misafirperver bir insandır. Bnb. Fikri'ye olan manevî borcunu ödemek amacıyla annesi ve kızını evinde misafir eder, onlara her türlü yardımda bulunur. Muazzez Hanım'ın kocası Yzb. Cevat'ın izini araştırmak için kaymakam olan bir dostunu aracı kılar.

Hacı Nine: Mustafa Efendi'nin karısıdır. Kocasından biraz daha yaşlı olan Hacı Nine de, misafirperver ve cana yakın bir kişiliktedir.

Necip Kâmil: Seyfi Bey'in eski arkadaşlarından biridir. Ankara' da Büyük Millet Meclisi'nde zabıt kâtibi olarak görev yapar. Seyfi Bey'in Ankara'da kaldığı günlerde dert ortağı bir insandır.

Kaymakam: Romanda asıl adından sözü edilmeyen, yaşlı bir kaymakamdır. Tuhafiyeci Mustafa Efendi'nin arkadaşıdır. Yzb. Cevat'ın izini araştıran ve öldüğü haberini getiren insandır.

Dursun Onbaşı: Seyfi Bey'in İstiklâl Yolu'nda tanıdığı, sonra da cephede birlikte bulunduğu bir Türk askeridir. Romanın küçük bir pasajında sözü edilir, ayrıntılı bir şekilde özellikleri verilmez.

Hidayet, Kemal ve **Fikret:** Seyfi Bey'le birlikte düşman cephesine geçip telsiz istasyonunu imha eden üç fedakâr Türk askeridir. Bunlardan Hidayet ve Fikret, düşmanla girdiği çatışmada kaybolur, bir daha da izlerine rastlanmaz. Yazar, kesin olarak söylememekle birlikte, okuyucu Hidayet ve Fikret'in şehit olduğunu bilir.

Necip Kâmil'in Dayısı: Romanda adı verilmeyen, Müdafaa Vekaleti'nde *"Miralay"* rütbesinde görev yapan Türk subayıdır.

Seyfi Bey'in Dayısı, Amcası ve Teyzeleri: Seyfi Bey'in *Muratlar* köyünde ikâmet eden akrabalarıdır. *İstiklâl Yolu*'nun yolcuları olan roman kahramanlarından Seyfi Bey'i, Feriha'yı ve büyük annesini bir müddet köyde misafir eden, onlara sahip çıkan Türk köylüleridir.

Mustafa Kemal Paşa: Seyfi Bey, Ankara'da zabıt kâtibi olduğunda, Mustafa Kemal Paşa'yı da yakından görme fırsatını elde elder. Yazar, bu vesile ile Millî Mücadele'nin Başkomutanı Mustafa Kemal Paşa'dan, sadece ad olarak bahseder.

C. KAVRAMLAR ve KABULLER:

Emperyalizm: İstanbul'u işgal eden İngiliz ve Fransız askerleri emperyalizmin birer temsilcisidirler. Onlar, tarihten getirdikleri özlem ve hayalleri ile Anadolu'yu emperyalist duygularına araç kılmak isterler. Onlara göre Türkler, Anadolu'dan temizlenmelidir. Anadolu; yer altı ve yer üstü zenginlikleriyle sadece Batı dünyasının elinde bulunmalıdır. Bu amaçları doğrultusunda Anadolu, bölge bölge işgal edilir, Türk milletinin eli kolu bağlanır, hayat hakkı tanınmaz. Batı dünyası, bu amaçlarını gerçekleştirmede Yunanlıları ise piyon olarak kullanmak ister ve nitekim de kullanır. Sonradan da bu amaçlarına ulaşamayacaklarını anlayınca, Yunanlılara verdikleri desteği geri çekerler. Ama, bu geri çekiliş bir süre içindir. Türkiye toprakları üzerindeki emperyalist duygularını gerçekleştirmek isteyen Batı dünyası (öncelikle İngiltere ve Fransa) sonraki dönemlerde (Cumhuriyet Dönemi'nde) de bu amaç ve faaliyetlerinden geri durmaz. Düşmanlıklarını daha örtülü ve daha sinsice ortaya koyarak, Türk insanını ve ülkesini içten yıkma plânlarını zaman zaman gösterirler. 1925 Şeyh Sait İsyanı, 1931 Ağrı Dağı İsyanı, 1937 Dersim İsyanı; hatta 1970-80 ve 90'lı yıllardaki mezhep sorunları ve PKK Terörü'nün arkasında hep bu devletlerin hile, oyun ve desteği görülür. Duyarlı, bilinçli ve milletiyle bütünleşen Türk aydınları bu gerçeklerin farkında ve o doğrultuda faaliyetlerine devam etmek zorundadır. Unutulmamalıdır ki, Batı dünyasının Türk

ülkesi üzerindeki plân ve senaryo uygulamasının gelecekte de süreceği kuvvetli ihtimal dahilindedir.

Milliyetçilik: Roman kahramanlarının bütünü Türk milliyetçiliğini sembolize eder. Bu kahramanların başında şüphesiz, Seyfi Bey, Bnb. Fikri ve Feriha gelmektedir. Bunlar ve diğer roman kahramanlarının asıl amacı; düşmanlar tarafından esir edilmek, hatta yok edilmek istenen Türk milletinin tam bağımsızlığa kavuşmasıdır. Bu ise, her şeyden önce Türk vatanının düşmanlardan temizlenmesi ile sağlanacaktır. İşte, bu azim ve kararlılıkla Seyfi Bey, Bnb. Fikri, Feriha, Sait Bey ve diğerleri düşman işgali altında bulunan İstanbul'dan ayrılır, zorlu bir yolculuktan sonra Ankara'ya ve cephelere giderler, düşmana karşı canları pahasına aziz vatanı savunmayı kendilerine manevî bir borç bilirler. Bu inanç ve gayret sayesinde de millet, zaferi kazanır.

Mahmut Atilla AYKUT, *"Silâh Arkadaşları"* adlı romanında Millî Mücadele'nin çok önemli bir yönüne dikkat çekmek ister. O da İnebolu-Ankara arasındaki İstiklâl Yolu'nda sürdürülen faaliyetlerdir. Tarihî gerçekler de gösteriyor ki, bu yol sayesinde Millî Mücadele'nin ihtiyacı olan silâh, mühimmat ve malzemeler temin edilmiştir. İnebolu-Ankara hattı çevresinde bulunan köy ve kasabalardaki gencinden yaşlısına, kadınından, cephede görev yapamayan sakatına kadar bütün halkı olağanüstü yararlıklar göstermiştir. Kimisi katırlarıyla, kağnısıyla, arabasıyla silâh ve mühimmat taşımış; kimisi askerler için çorap örmüş, çamaşır hazırlamış; kimisi de Millî Mücadele'nin manevî kuvvetini artırmak için köy köy, kasaba kasaba gezerek propaganda yapmıştır. Ayrıca İstiklâl Yolu, Millî Mücadele'nin önder ve aydınlarından pek çoğuna da ev sahipliği yaparak, kendine duyulan güveni her zaman muhafaza etmesini bilmiştir.

Yazar, yakın Türk tarihindeki böyle önemli bir dönemin ve ortamın faaliyetlerini ve bilinmez kahramanlarını yansıtmak suretiyle **popüler tarihî roman** meydana getirmiştir. Ayrıca, Silâh Arkadaşları'nı, **kısmen estetik değeri** de görülen bir roman olarak değerlendirmek mümkündür. Romanın

estetik değerinin olmasını sağlayan özelliklerin başında ise, olay ***kurgu***sunun ve ***entrik unsurları***nın başarılı bir şekilde verilmesidir.

Savaş dönemlerinde kendilerini daha etkili gösteren, ahlâksız, kozmopolit ve savaş zenginlerinin özelliklerine önceki ifadelerimizde yer vermiştik. Nezihe Mühittin'in *"İzmir Çocuğu"* adlı romanı da, Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele yıllarının İstanbul'unda yaşayan kozmopolit ve savaş zengini insanların özelliklerini ve bu tür insanların toplumda meydana getirdiği sorunları vermek açısından önemli bir eserdir.

İzmir Çocuğu, her ne kadar Birinci Dünya Savaşı dönemindeki sosyal ve ekonomik olaylara (savaş zenginlerine) temas etse de, esas itibariyle Millî Mücadele döneminin faaliyetlerini anlatması yönüyle bu bölüm içinde incelenmiştir.

A. VAK'A TERTİBİ:

1. Ana Çizgileriyle Vak'a:

İsplandist Palas'ta verilecek bir yaz balosu heyecanı Feriha'yı sarar. Çünkü, o; balo denince tuvalet müsabakası anlayan bir hanımdır. 25 yaşındadır. Hariciyeci bir babanın kızıdır. Annesi Füruzan Hanım, onun kendisi gibi Avrupa gören bir hariciyeci ile evlenmesini diler. En uygun kişi de Servet Naim Bey'dir. Çünkü, bu kişi, zengindir ve kızı Feriha'yı da sever. Feriha ise bir başka kişiyi, Şekip'i sevmektedir.

Füruzan Hanım, küçük yaşında Ermeni Katolik bir mürebbiyenin eline teslim edilmiş, Paris'i öz vatanı addeden , Batılılaşma'yı yanlış değerlendiren, Batı taklitçisi, gösteriş düşkünü biridir. Çocukluğundan beri saray çevresinde ve sosyete içinde kalmıştır. Ermeni mürebbiye Suzan Armanakyan tarafından yetiştirilmiştir.

Beş yaşında iken babası Raci Bey'i kaybeden Feriha, Dam dö Siyon' da okur. Burası, Batı yöntemiyle eğitim ve öğretim veren bir okuldur. Annesi Füruzan Hanım'ın genç ve yakışıklı yaver Sami Bey'le yaşadığı aşk ilişkisinden dolayı rahatsızdır. Bu nedenle, yatılı olarak kolejde okumaya verir. Bu şekilde, evden ve annesinden uzaklaşmış ve onun uygunsuz davranışlarını görmemiş olmayı düşünür. Ama, kendisi de annesi gibi dönemin millî ve sosyal sorunları karşısında kayıtsızdır.

Feriha, okuduğu kolejde, bir gün Amerikalı misyoner bir hanımın konuşmasını dinler, içi daralır. Kolejde Türkçe öğretmeni olarak görev yapan Leyla Hanım'ın Amerikalı misyoner hanımın verdiği konferansa mukabil yaptığı konuşmadan ise olumlu olarak çok etkilenir. Feriha'nın Leyla Hanım'a duyduğu sevgi ve saygı, bu konuşmadan sonra büsbütün artar. Leyla Hanım, Türk milletinin bağımsız ve özgür yaşamasını isteyen, Millî Mücadele taraftarı bilinçli bir aydındır. Ona göre, *"Şuurlu ve soylu bir asker terbiyesi, terbiyelerin en güzeli, en üstünüdür."*

Feriha, Leyla Hanım'ın düşüncelerinin etkisiyle bir Türk okuluna gitmeye karar verir. Annesi Füruzan Hanım'a bu kararını bildirir. Füruzan Hanım, önce alayla karışık bir hayret gösterisi içinde bulunsa da kızının arzusunu kırmaz. Feriha, artık Erenköy Kız Sultanisi'nde öğrencidir. Ona göre bu lise, ilk vatan bucağıdır. Bu lisede, *"Wilson Prensipleri'nden değil, Mustafa Kemal Paşa'nın tedbirlerinden bahsedilir."* Feriha'yı öz kimliğine kavuşturan ilk kıvılcım çocukken dadısından dinlediği büyük dedesi Seyit Paşa'nın anılarıdır. İkinci kıvılcım ise Erenköy Kız Lisesi'ndeki öğrencilik yıllarıdır. Yabancı misyoner okullarında görmediği ilgiyi burada görür. Yabancılaşmış soydaşlarının yanında tatmadığı manevî hazzı burada tadar. Ayrıca, Mütareke yıllarında ülkesinin felâket karşısında bulunduğunu burada öğrenir.

Anne Füruzan Hanım, sadrazamın yaveri Sami Bey'in sevgilisidir. Padişah ve sadrazam İngiliz elçiliği aracılığıyla ülkeyi terk ederken yaver Sami Bey ve Füruzan Hanım da onlarla beraberdir. Bu duruma Feriha, çok üzülür,

Erenköy Kız Lisesi onun sığınağı olur. Feriha, daha sonra Darülfünûn Edebiyat Bölümü'ne geçiş yapar. Dadısı ile birlikte Erenköy'deki köşkte oturur. Millî Mücadele biter ve Cumhuriyet ilân edilir. Bir gün Füruzan Hanım, İstanbul'a geri döner. Sevgilisi Sami Bey, onu kovar; sığınacak başka bir yer bulamayan Füruzan Hanım da kızının yanına dönmekten başka bir ihtimal düşünemez.

(Yazar, burada romanın başına, Füruzan Hanım'la kızı Feriha'nın baloya gidiş sahnesine geri döner.)

Feriha, annesi ile baloya gider. O sırada Yahudi iş adamı Mösyö Bohor, Şekip Bey ve Feriha'yı arzulayan Servet Bey de orada bulunmaktadır. Servet Naim Bey, savaş zenginidir. Feriha'nın sevdiği kişi olan Şekip Bey, baloda Feriha'ya ilgi göstermez. O, daha çok Mösyö Bohor'un kızı Matmazel İzabella ile ilgilenmektedir. Baloda bir başka kişi daha vardır. O da İzmirli Yener'dir. Yener, şatafattan hoşlanmayan, yüzme şampiyonu, yakışıklı bir gençtir. Feriha'yı dansa kaldırır. Servet Naim Bey, önceden Matmazel İzabella ile dansa kalkarken şimdi ise Feriha'yı kıskanır.

Mösyö Bohor, yanında çalıştırdığı Yener'in işine son vermek ister. Feriha, Yener'le ilgili bu gerçeği, kendisine uygun bir dille anlatır. Türk ülkesinde azınlıklara mensup iş adamları; Türk iş adamlarını kıskanır, Türklerin ticarette Avrupa temsilcilikleri düzeyine gelmesini istemezler. Bu nedenle, Mösyö Bohor ve çevresindeki insanlar Yener'le ilgili dedikodular çıkarırlar; böylece onu yıpratarak, iş hayatında başarılı olmasını engellerler. Yener, Feriha Hanım'ın konuyla ilgili açıklamalarına bu şekilde yorum getirir. Füruzan Hanım da, Mösyö Bohor ve Servet Naim Bey gibi Yener'i ve ailesini *"ridükel"* ve *"taşralı"* bulur. Ona göre; Yener'in aile isminin *"Zeybekzadeler"* olması, Avrupaî tarzda bulunmaması ayıplanacak ve alay edilecek bir konudur.

Yener, Feriha'yı kendine yakın bulur. İzmirli üzüm tüccarı babasının ve kendisinin ne denli Millî Mücadele taraftarı olduğunu, milletinden uzaklaşan, yabancılaşan insanların da ne denli komik ve zavallı duruma düştüklerini Feriha'ya anlatır. Ayrıca ona, Yunanlılar'ın kaçarken İzmir'i ateşe verdiklerini, zulüm yaptıklarını ifade eder. Feriha, Yener'in bu anılarını ve gözlemlerini dinledikçe ona daha çok yakınlık duyar. Fakat, kendini Yener'e lâyık bir insan olarak görmez. Çünkü, Yener; millî özelliklerle bezenmiş, mert ve dürüst bir gençtir. Oysaki kendisi, alafranga düşkünü anne ve babanın kızı olarak alafranga bir çevrede, millî kimliğinden uzakta yetişmiş, bu şekliyle de kirlenmiş bir kızdır.

Feriha, Yener'i Şekip'le ve Servet Naim Bey'le mukayase eder. Şekip Bey'i bir zamanlar beğenmişti; ama o, bir Yahudi kızının (Matmazel İzabella) şuhluklarına mağlup olmanın, hafif ve seciyesiz bir insandır. Servet Naim Bey ise; bir savaş zengini, alafranga özelliklere sahip, kendisini apartman, yalı ve Avrupa'da dikilmiş tuvaletler karşılığı satın almak isteyen züppe ve bilinçsiz bir insandır. Feriha, her ikisinden de tiksinti duyar. O, mazisinin çirkinliğinden utanarak, Yener'i arzular ve kusurlarının Yener'le birlikte olursa ortadan kalkacağına inanır. Yener'in işini kaybetmemesi, başarılı ve mutlu olması için kendini feda eder. Servet Naim Bey'in evlilik teklifini zorunlu olarak kabul eder. Ama, bir şartla... Servet Naim Bey ve çevresindeki insanlar, Yener'e dokunmayacak ve onun işinde yükselmesi engellenmeyecektir. Feriha'nın bu şartı kabul edilir. Mösyö Bohor ve Servet Naim Bey, ertesi gün Yener'i çağırırlar ve "*Başmüfettiş*" olduğunu, maaşının da iki katına çıktığını kendisine bildirirler. Servet Naim Bey, ayrıca bu kararı vermelerinde nişanlısı Feriha'nın etkisinin olduğunu da söyler. Yener; Feriha'nın kendini fedâ ederek Servet Naim Bey'le zorunlu bir evlilik yapacağını anlar.

Yener, âcizliği kabul etmez ve istifasını verir. Bir gün önce telefonla randevu istediği Feriha ile buluşmak üzere *"Yorgolu"* adındaki gazinoya gider. Feriha'ya bütün olayı bildiğini, istifa ettiğini söyler ve kendisini de tebrik eder. Feriha, saadetinin yok olduğu düşüncesiyle *"Yener"* diye bağırarak ya-

kınındaki uçurumdan kendini denize atar. Arkasından Yener de kendini uçuruma bırakır.

Haber, otelde bulunan Füruzan Hanım'a ulaşır. O da kızının intiharından ziyade, süslü hülyalarının kabusa dönüşmesinden dolayı aşırı üzülür ve anîden ölür. Aslında, denize atlayan ve öldüğü sanılan Feriha da, Yener de ölmemiştir. İkisi de kurtulmuştur. Yalnız, Feriha'nın durumu biraz daha ciddîdir.

Feriha, hastahanede iki hafta yatar. Yener de onun yanıbaşından hiç ayrılmaz. Her iki genç de delicesine birbirini saf ve samimî duygularla severler. Yener, doktorun tavsiyesi üzerine Feriha'nın hastahanede kaldığı sürenin son bir haftasını İzmir'de geçirir. İşinden istifa etmesinden dolayı parasızdır. İzmir'de gerekli parayı temin eden Yener, İstanbul'a geri döndüğünde hastahanede Feriha'yı bulamaz. Çünkü, Feriha, kimseye bilgi vermeden hastahaneden kaçmıştır.

Aradan bir buçuk yıl geçer. İzmir'in kurtuluş bayramıdır (Yıl: 1926) Yener, babasının şehitlikteki kabrini ziyarete gider. Orada Feriha'yı babasının kabri başında çiçek getirmiş olarak görür. İki sevgili özlem giderir. Feriha, bir buçuk yıl önce kendisine lâyık olamayacağı düşüncesiyle hastaheneden kaçtığını, Yener'e söyler. Her iki genç evlenir. Bir yıl sonra da *"Nur"* adında bir bebekleri olur. Şehit babadan kalma *"Zeybekler"* çiftliğinde, mutlu bir şekilde hayatlarını sürdürürler.

2. Fiktif Yapıyı Belirleyen Unsurlar:

a. Zaman: Romandaki olayların başladığı zaman kesin olmamakla birlikte, Birinci Dünya Savaşı ve Mondros Mütarekesi yılları ve Millî Mücadele dönemini kapsar. Olayların kesildiği yıl ise 1926'dır. Yani, roman olaylarının yaşandığı zaman olarak (1914-1926) 12 yıllık bir zaman dilimini gösterebiliriz. Romanın merkez figürü Feriha'nın çocukluk ve tahsil dö-

nemleriyle ilgili geriye dönme yoluyla anlatılan olayların geçtiği zaman, bu süreye dahil değildir.

b. Mekân:

Geniş Mekânlar: *İstanbul* ve *İzmir*; iki önemli geniş mekândır. Feriha'nın dadısı ile birlikte kaldığı evin bulunduğu *Erenköy* semti ile Füruzan hanım'ın öz vatanı addettiği *Paris*'i de bu tür mekânlara örnek gösterebiliriz.

Dar Mekânlar: Yaz balosunun verildiği *İsplandist Palas*, Feriha'nın önceki yıllar tahsilini sürdürdüğü misyoner okulu *Dam dö Siyon* ile sonradan geçiş yaptığı okul *Erenköy Kız Lisesi* (Erenköy Sultanîsi), *Darülfünun Edebiyat Bölümü*, Feriha'nın Erenköy'de yaşadığı *köşk*, Yener ile Feriha' nın buluştukları İstanbul'daki *"Yorgolu"* adındaki *gazino*, Füruzan Hanım'ın kaldığı, romanda adı belirtilmeyen İstanbul'daki bir *otel*, Feriha'nın tedavi gördüğü *hastahane* ve son olarak da Feriha ile Yener'in yıllar sonra karşılaştıkları yer olan *İzmir şehitliği*.

c. İnsan Unsuru Dışında Kalan Figürlerin Faktörü:

Bu tür figürlerin başında İstanbul sosyetesinin katıldığı balolarda yapılan *danslar* ve giyilen *tuvaletler* gelir. Yapılan bu *danslar* ve Batı tarzındaki *tuvalet giyme* özentisi; Batı sempatizanı, taklitçi ve kimliksiz insanların psikolojik özelliklerini ve sosyal olaylar karşısındaki ilgisizliklerini oldukça güzel sergiler.

Diğer bir figür ise, romanın son bölümlerinde ortaya çıkar. Feriha, Yener'in işinden istifa ettiğini duyunca ve Yener'in menfaatine kendini feda eden plânının bozulduğunu anlayınca, saadetinin kaybolduğu düşüncesiyle kendini yakındaki uçurumdan denize atar. Yazar, *uçurum* figürü sayesinde kahramanının psikolojik özelliğini daha açık vererek romanın anlatımını zenginleştirir.

ç. Dil ve Üslûp ile Merak Unsurlarının Düzeni ve Gücü: Romanın anlatımı açık ve anlaşılır. Okuyucu meraklandıran entrik unsurları ise şöyle gösterebiliriz:

Roman kahramanlarından Füruzan Hanım, kızı Feriha'nın Servet Naim Bey'le evlenmesini arzular. Çünkü, Servet Naim Bey, zengindir ve Batı hayranı bir hariciyecidir. Feriha ise, daha çok Şekip'i arzular. Okuyucu, Feriha'nın hangisiyle evleneceğini merak ederken romanın sonraki bölümlerinde Yener adlı bir iş adamı ortaya çıkar. Feriha, dünya anlayışındaki değişiklikler ve sosyal konulardaki duyarlılığının artması ile Yener'i tercih eder ve romanın sonunda da onunla evlenir. Feriha'nın farklı kişiliklere sahip insanlarla kurduğu bu ilişkiler, romanda canlı ve dinamik bir şekilde verilir.

Feriha'nın Batılı tarzda eğitim ve öğretim veren Dam Dö Siyon okulunda Amerikalı bir hanımın verdiği konferans, Leyla'da tiksinti uyandır. Bu konferansın konusu, romanda açıkça verilmez. Fakat, okulda bulunan Türkçe öğretmeni Leyla'nın Amerikalı hanımın konferans konusuna mukabil ortaya koyduğu düşünceler sayesinde konunun boyutunu öğrenmek mümkün olur. Leyla Hanım, Millî Mücadele ruhuna sahip, milletin özgürlüğü ve bağımsızlığını savunan bilinçli bir aydındır. Feriha her iki hanımın da karşıt düşüncelerini karşılaştırır ve doğru olduğuna inandığı Leyla Hanım'ın düşüncelerine katılır. Leyla Hanım'a göre, *"Şuurlu ve soylu bir asker terbiyesi, terbiyelerin en güzeli, en üstünüdür."* Bu düşünceler, Leyla'nın kişiliğinin değişmesine, Batı taklitçiliğinden kendi kültür ve kimliğine dönüşünü hazırlar. Yazar, olayların yansıtıldığı bu bölümlerde entrik unsurları iyi hazırlar. Okuyucuyu, roman kahramanı Feriha'nın davranış ve düşüncelerindeki istikrar çizgisinin değişip değişmeyeceği ile ilgili olarak meraklandırır.

Üçüncü entrik unsur ise, Feriha'nın sevdiği erkek Yener'in iş hayatında başarılı olması için kendini feda ettiği sahnede belirginleşir. Mösyö Bohor, yanında çalıştırdığı Yener'in işine son verir. Feriha, Mösyö Bohor'un yakın arkadaşı Servet Naim Bey'in evlilik teklifini kabul ederek, Yener'in işten

atılmasını engeller. Okuyucu, bir an Feriha'nın yerine kendini koyar, *"Aynı durumla karşılaşsam ben ne yapardım? Sevdiğim insanın mutluluğu için kendimi fedâ eder miydim?"* sorusunu sorar. Bu durum, okuyucuya heyecan veren, önemli meraklandırıcı bir unsurdur.

Romandaki kurgu hatalarına gelince; ilk hata, Yazar'ın, romanın belli bir yerinde olayları geriye dördürmesinde yaşanır. Yazar, Füruzan Hanım'la kızı Feriha'nın baloya gidiş sahnesine geri dönerken başarılı bir kurgu oluşturamaz, olayların canlılığını engeller.

Bir diğer kurgu hatası da Feriha'nın tedavi gördüğü hastahaneden belli bir nedene dayanmadan kaçısında görülür. Yazar, her ne kadar, romanın son bölümünde Feriha'nın ifadesiyle hastaneden kaçışın nedenini aktarmaya çalışsa da bunda tam başarılı olamaz.

3. Ana Fikir: İnsanın kişilikli, bilgili, bilinçli ve toplumuyla uyumlu olarak yetişmesinde; aile içi ortamın, çevrenin ve okulda verilen eğitimin büyük payının bulunduğu bir gerçektir. Ayrıca, 19. yüzyıldan itibaren başta İstanbul olmak üzere büyük şehirlerde *"misyoner okulları"* olarak da bilinen, yabancı ülkeler tarafından açılan ve bu ülkelerin kendi yöntemleriyle eğitim, öğretim yapan okullarda verilen eğitimin Türk düşünce ve hayat yapısına uygun değildir. Romanın merkez figürünün içinde bulunduğu ortam bunun bir göstergesidir.

B. FİGÜRLER:

1. Merkez Figür:

Feriha: Batı hayranı kişilik özelliklerini gösteren bir annenin yanında yetişir. Ayrıca, ailesinin istekleri doğrultusunda *Dam dö Siyon* okulunda eğitimini sürdürür. Feriha, ailede ve bu okulda aldığı eğitim sonucu, millî konularda bilgi sahibi olamaz; Batı tarzı eğlence ortamının içinde kişilik

bozuklukları gösterir. Daha sonra, kendi isteği ile değiştirdiği *Erenköy Kız Lisesi*'nde ise özüne döner, gerçek kimliğine kavuşur. Romanın sonunda da sevdiği erkek Yener'le evlenir. Feriha'nın özelliklerini yansıtması bakımından romandan alınma şu ifadeler, önemlidir:

> "*Ferihe, Dam dö Siyon'da esaslı bir tahsilden ziyade yabancı bir dinin ahlâk felsefesi ile yoğrulmuştu. Skolastik terbiyenin aristokratisi genç kıza ketum, fedakâr, aynı zamanda gayri mütenezzil vasıflar vermişti.*" (Muhittin, 1943: 21)

2. Karşıt Figür:

Füruzan Hanım: Feriha'nın annesidir. Küçük yaşından itibaren Ermeni Katolik mürebbiye Suzan Armanakyan tarafından yetiştirilen; Paris'i öz vatanı addeden; Batılılaşma'yı yanlış algılayan, gösteriş düşkünü bir kadındır. Çocukluğundan beri, saray çevresinde ve İstanbul sosyetesi içinde yaşar. O, kızı Feriha'nın Avrupa'yı gören, zengin bir hariciyeci ile evlenmesini ister. Çünkü, onun için para ve şöhret her şeyden önce gelir. Sami Bey adında züppe bir Batı taklitçisi ile evlilik dışı ilişki yaşar. Sami Bey'in kendisinden bıkmasıyla birlikte Avrupa'dan İstanbul'a geri gelir ve kızının yanına sığınır. Feriha'nın kötü yetişmesinde en büyük etken de odur.

3. Yardımcı Figürler:

Yener: Yüzme şampiyonu, gösterişten hoşlanmayan, yakışıklı, İzmir'li bir iş adamıdır. Batı hayat tarzını kendine ölçü edinen Mösyö Bohor ve Servet Naim Bey gibi insanlar Yener'i taşralı bulur, bayağı insanlar olarak görür. Oysa, millî değerler konusunda hassas, bilinçli, kültürlü ve Millî Mücadele ruhunu taşıyan bir insandır. Bu özellikleriyle Yener, özüne dönen Feriha'nın da kalbini kazanır. Sıkıntılı ve zorlu yılların sonunda da onunla evlenir.

Servet Naim Bey: Alafranga özelliklere sahip, taklitçi, bilinçsiz ve zengin bir insandır. Zenginliğini, devam eden savaşa borçludur. Depoladığı malları halka fahiş fiyatla satarak savaş zengini olur. Yahudi iş adamı Mösyö Bohor'un da en samimî arkadaşıdır. Servet Bey, Feriha ile evlenmek ister. Feriha ise, onun bu teklifini geri çevirir. Çünkü o, millî ve insanî konularda daha duyarlı olan Yener'le evlenmek ister.

Mösyö Bohor: Yahudi kökenli, savaş zengini bir iş adamıdır. Feriha'nın sevdiği erkek Yener'in de patronudur. Bir ara Yener'i işten çıkarmayı düşünür. Daha sonra Servet Naim Bey'in araya girmesiyle bu düşüncesinden vaz geçer. Çünkü, Servet Naim Bey, evlenme teklifini kabul ettiği takdirde Yener'in işten atılmayacağına dair Feriha'ya söz vermiştir.

Leyla: *Dam dö Siyon* adlı kolejin Türkçe öğretmenidir. Milletin içinde bulunduğu olumsuz savaş ortamını idrak eder, millî değerler konusunda bilgili, bilinçli ve aydın bir hanımdır. Feriha'nın özüne dönmesinde önemli bir etkisi görülür.

Sami Bey: Sadrazamın yâveridir. Millî Mücadele'nin sonunda ülkeyi terk eden padişah ve sadrazamla birlikte gidenler arasında o ve metresi Füruzan Hanım da vardır. Sami Bey, bir müddet sonra, metresi Füruzan Hanım'ı yanından kovar.

Suzan Armanakyan: Füruzan Hanım'ı küçük yaştan itibaren eğiten, ona rehberlik eden Ermeni kökenli Katolik bir mürebbiyedir.

Raci Bey: Feriha'nın beş yaşında iken kaybettiği babasıdır.

Şekip: Feriha'nın bir zamanlar âşık olduğu, sonradan ise kendisinden tiksinti duyduğu bilinçsiz bir insandır.

Feriha'nın Dadısı: Annesinin Sami Bey'le Avrupa'ya kaçmasın-

dan sonra Feriha'nın Erenköy'deki köşkte beraber yaşadıkları dadıdır. Romanda, bu kişiyle ilgili ayrıntılı bilgi bulunmaz.

Matmazel İzabella: Mösyö Bohor'un kızıdır. Şekip Bey'in balo-da ilgi gösterdiği kişidir.

Mustafa Kemal Paşa: Feriha'nın Erenköy Kız Lisesi'ne kaydını yaptırdıktan sonra tanıdığı Millî Mücadele'nin Önderi olarak romana yansımaktadır.

Nur: Feriha ile Yener'in evliliğinden doğan bebektir.

Yukarıdaki yardımcı figürlere ilâve olarak Feriha'nın tedavi edildiği hastahanede çalışan doktorları ve hastahane görevlilerini; Batı tarzı eğlencelere katılan züppe insanları da gösterebiliriz.

C. KAVRAMLAR ve KABULLER:

Milliyetçilik: Roman kahramanlarından *Yener* ve sonradan kişiliğini olgunlaştıran *Feriha*, **Türk Milliyetçiliği**'nin sembolü insanlardır.

Kozmopolitizm: İçinde yaşadıkları milletin değer ölçülerinden uzak hayat tarzını benimseyen, kimliksiz ve idealsiz insanların hayat felsefesi olan Kozmopolitizm'in romandaki temsilcileri ise; *Füruzan Hanım, Servet Naim Bey* ve *Sami Bey*'dir.

Savaş Zenginleri: Kısa ve kestirme yoldan zengin olmanın yollarını kavramış, düzenbaz, ahlâksız ve menfaatperest insanlardır. Bunlar, milletin en buhranlı dönemleri olan savaşları kendilerine aracı kılar, yasal olmayan yollardan sağladıkları, toplumun ihtiyacı olan malları fahiş fiyatla halka satarlar. Savaşın getirdiği kaos ve istikrarsızlıktan azamî derecede yararlanan bu

insanlara örnek olarak, romandaki Mösyö Bohor ve Servet Naim Bey'i verebiliriz.

Nezihe Muhittin'in *"İzmir Çocuğu"*, adlı romanı, savaş dönemlerinin ortamını, savaş zenginlerinin özelliklerini, yanlış Batılılaşan insanların çarpık ilişkilerini, misyoner okullarında yetişen insanların kimlik arayışlarını, bocalamalarını vermesi yönüyle oldukça başarılı bir eserdir. Yalnız, önceki ifadelerde de görüldüğü gibi birtakım kurgu hataları, romanın zevkle okunmasını ve daha etkili anlaşılmasını zorlaştırmaktadır.

Bu yönüyle *İzmir Çocuğu*, estetik değeri pek fazla bulunmayan, yazıldığı dönem içinde **popüler toplumsal ve tarihî roman** özelliğini taşıyan bir romandır. Buna rağmen, inceleme dönemi içinde yazılan, okunması durumunda zevk alınabilecek romanlarımızdan biri olduğunu da kolaylıkla söyleyebiliriz.

Millî Mücadele dönemini konu olarak ele alan romanlar içinde; **roman tekniği, dil, entrik unsurlar**, olayların **gerçekçi** boyutlarda yansıtılması**, kişi ve çevre tasvirleri, olay kurgusu** vb. özellikleri ile Tarık BUĞRA'nın *"Küçük Ağa"* adlı romanının, roman hayatımızda ayrı bir önemi ve değeri bulunmaktadır. Bu nedenle, ilk baskı yılı 1928-1946 yılları arasında olmamasına rağmen, *Küçük Ağa*'yı inceleme alanı içine dahil etmeyi uygun gördük.

A. VAK'A TERTİBİ:

1. Ana Çizgileriyle Vak'a:

Mondros Mütarekesi ile Birinci Dünya Savaşı biter. Türk milletinin eli kolu bağlanır. Devletin merkezi İstanbul başta olmak üzere, Türk vatanı bölge bölge yabancı devlet askerleri tarafından işgal edilir. Ülkeyi yöneten insanlar, bir çıkış çaresi bulamaz. Millet; tedirgin, karamsar ve ümitsizdir. Birinci Dünya

Savaşı'nda çeşitli cephelerde vuruşmuş gâziler, birer birer ana evine döner-ler.

1919 yılının Akşehir'i Anadolu'dan bir kesittir. Anadolu'nun diğer köy ve kasabalarında olduğu gibi Akşehir'de de bir beklenti vardır. Her ev; cepheden dönecek evladını, kocasını, babasını, kardeşini, yeğenini, nişanlısını bekler. Akşehir, savaşı kaybetmenin derin sessizliğini yaşar. Bu sessizliği bozan Gâvur mahallesindeki Yorgo'nun, Minas'ın meyhanelerinden gelen sevinç naralarıyla karışan müzik sesleridir.

Büyük savaştan sonra Akşehir'e ilk gelenlerden biri de Salih'tir. Salih, Arabistan çöllerinde sağ kolunu kaybeder. Ayrıca, yüzünün sağ tarafı da, savaşta aldığı şarapnellerle yok gibidir. O, üzgündür. Keşke, Akşehir'e bu şekilde gelmeseydim, diye düşünür. Çolak Salih'i ilk karşılayanlar biri çocukluk arkadaşı Niko'dur. Ama, Niko, eski Niko değildir. Eskiden, Niko gibi Rum ve Ermeniler, *"Osmanlı"* olmaktan gurur duyardı. Şimdilerde ise o, *"Rum"* olmanın gurur ve heyecanı içindedir. Niko'nun Salih'i karşılamasındaki amacı, ondan üstün olduğunu belgelemektir. Çünkü, yıllar öncesinde Salih, hep Niko'dan üstün olmuştu. Şimdi, ise Niko, Salih'ten üstünlüğünü gösterecek, böylece ondan intikamını alacaktır.

Niko, Salih'e yeni elbise, yeni ayakkabı alır. Onu, babasının meyhanesine götürür; beraberce içerler, eğlenirler. Bu eğlenceler sonraki günlerde de devam eder. Salih, bu durumdan çok memnun değildir; içinde bilemediği bir sıkıntı vardır. Çözmeye çalışır, ama gücü yetmez. Bu hâlini gören Türk arkadaşları, komşuları ise ondan nefret eder. Hatta, annesi bile Salih'e tahammül edemez; o da eski Salih'ini arar.

Akşehir'e İstanbullu Hoca (Mehmet Reşit Efendi) lâkabıyla biri gelir. İstanbul Hükûmeti tarafından gönderilen bu kişi, camide Kuvayı Millîye aleyhinde vaazlar verir. İstanbullu Hoca; bilgili, bilinçli, dürüst, cesur ve samimî biridir. Yalnız, İstanbul'da dönen dolapları, İstanbul Hükûmeti'nin İtilaf Devlet-

leri ile olan ilişkisini yanlış değerlendirir. O, doğruduna doğruya Padişah ve Halife'ye olan samimî sevgi ve saygısından dolayı Kuvayı Millîye'yi bir nifak çetesi olarak görür. Hitabeti güçlü ve mantıklı konuşması ile Akşehirlileri çevresinde toplar. Pek çok Akşehirli, onun açıklamaları doğrultusunda Kuvayı Millîye'yi kötü görür. Sonunda da, Kuvayı Millîye tarafından hakkında *"vur emri"* çıkarılır.

Salih; bir gün sessizce gittiği Rum meyhanesinde Rumların toplantı yaptığını görür, onların konuşmalarını dinler. Papazın başkanlığında toplanan Rumlar, Anadolu'da kurulmasını istedikleri Rum Pontus Devleti'yle ilgili senaryolar çizer. Konuşmaların en ateşli taraftarı da Niko'dur. Salih, beyninden vurulmuş gibidir. Ne yaptığını, ne yapacağını bilemez. Kendinden utanır. Sonunda karar verir. Tek koluyla da olsa o da bir Kuvayı Millîyeci olacak ve diğer düşmanlarla olduğu gibi Niko gibileriyle de savaşacaktır. Silâh talimleri yapar. Usta bir atıcı olur ve Kuvayı Milliyeciler'in arasına katılır.

Öbür taraftan İstanbullu Hoca, Emine adlı güzel bir kızla evlenir. Fakat, Kuvayı Millîye'nin hakkında çıkardığı *"vur emri"* nden haberi olduğu için hamile karısını bırakarak Çakırsaraylı'nın çetesine katılır. Sakalını keser ve onlardan biri olur. O, artık *"Küçük Ağa"*dır. Onun İstanbullu Hoca olduğunu bilen çok azdır. Bunlardan biri de Salih'tir. Salih, Küçük Ağa'yı samimiyetinden ve dürüstlüğünden dolayı çok sever, onun yanından ayrılmak istemez. Sonunda Küçük Ağa; Salih'in de yardımıyla Çakırsaraylı'dan ayrılır ve tek başına bir çete kurar. Artık o da, Kuvayı Millîye'nin amaç ve ilkelerini benimsemiş, ateşli bir Kuvayı Millîyeci'dir.

Pek çok kimsenin İstanbul'a kaçtığını düşündüğü İstanbullu Hoca, *Küçük Ağa* adıyla Çerkez Ethem'in Kuvvetleri'ne katılır. O sıralar, Çerkez Ethem ve kardeşleri birer Millî Mücadeleci'dir. Sonraları ise, Batı Cephesi Komutanlığı ile araları açılan Çerkez Ethem ve taraftarları, ayrı bir yol çizer. Bu durumda Küçük Ağa, Ankara'ya bağlılığını devam ettirir; gizlice tuzaklar

kurar, Çerkez Ethem ve Tevfik Bey'in düzenli orduları çökertme ve Millî Mücadele aleyhindeki plânlarını bozar.

Küçük Ağa, yanında bulunan Salih'i Akşehir'e gönderir. İki amacı vardır. Birincisi, Çerkez Ethem ve arkadaşlarının faaliyetlerini Kuvayı Millîyeciler'den Haydar Bey'e bildirmek; ikincisi ise Akşehir'de bıraktığı karısı Emine ve doğması beklenen çocuğundan haber almaktır.

Romanın ikinci bölümü *"Küçük Ağa Ankara'da"*, Çolak Salih'in Akşehir'e gelmesiyle başlar.

Akşehir'in Millî Mücadele taraftarı önemli şahsiyetlerinden biri olan Ali Emmi, hastadır. Bir zamanlar Millî Mücadele'ye karşı kayıtsızlığı nedeniyle hor gördüğü, küçümsediği, hatta tiksindiği Salih, onu evinde ziyaret eder. Ama, şimdi, Çolak Salih'i sevgi ve saygı ile karşılar. Ali Emmi'yi ziyarete gelen Ağır Ceza Reisi ve Küçük Hacı'nın bir arada bulunduğu an, Çolak Salih; İstanbullu Hoca'nın akıbetinden bahseder. Onun Küçük Ağa adıyla fedakâr bir Kuvayı Millîyeci olduğunu söyler.

Öbür taraftan Salih; Küçük Ağa'nın karısı Emine'nin, kocasını yıllarca beklediğini, Mehmet adında bir oğlunun olduğunu, İstanbul'lu Hoca'nın *"öldü"* haberinden sonra da kasabalılar tarafından çarıkçılık yapan Hasan adlı yaşlı bir adamla nikâhlandırıldığını öğrenir. Salih; bu bilgileri aldıktan sonra Akşehir'i terk eder. Onun gitmesinden kısa bir süre sonra da Ali Emmi, ölür.

Küçük Ağa; Batı Cephesi Komutanlığı ile arası açılan Çerkez Ethem ve kardeşi Tevfik Bey'in kuvvetlerinin Ankara için tehlikeli olduğunu görür. Bu nedenle çeşitli savaş hileleri ile Çerkez Ethem'in kuvvetlerini böler, taraftarları arasında anlaşmazlık çıkarır. Bir kısım kuvvetlerin, Batı Cephesi Komutanlığı'na katılmasını sağlar. Daha sonra da kendine bağlı kuvvetleriyle önce Alayunt'a, sonra da Ankara'ya gider. Küçük Ağa, Ankara'da Dr. Haydar Bey'in aracılığı ile Mehmet Âkif Ersoy ve Hasan Basri Bey'le tanışır. Millî Müca-

dele taraftarı faaliyetlere girmiş olmanın derin mutluluğunu ve vicdanî rahatlığını duyar.

Günler geçmesine rağmen Çolak Salih'ten bir haber alamayan Küçük Ağa, sonunda karar verir ve Akşehir'e gider. Orada, karısı Emine'nin evlendirildiğini duyar. İçindeki babalık duygusu ile gizlice oğlu Mehmet'le tanışır. Babası olduğunu bilmeyen Mehmet, Küçük Ağa'yı çok sever.

Kocasından ayrı kalmanın hasreti ve sıkıntılı yılların yorgunluğu ile hastalanan Emine daha fazla mücadele edemez ve ölür. Emine'nin öldüğü gün, Küçük Ağa da Ankara'ya yolcudur. Yeni bir devir başlar. Bu devirde, Küçük Ağa; olumlu ve olumsuz birçok olaya şahit olacak, saadet ve hüznü bir arada yaşayacaktır.

2. Fiktif Yapıyı Belirleyen Unsurlar:

a. Zaman: Romanda zaman, Çolak Salih'in Arabistan Cephesi'nden dönmesi ile (Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesi, Mondros Mütarekesi'nin imzalanması) başlar; Millî Mücadele'nin zaferle noktalanması ve Küçük Ağa'nın Ankara'ya gitmesi ile sona erer. Yani, olayların yaşandığı zaman dilimi 1918-1922 yılları arasındaki beş yıldır.

b. Mekân:

Geniş Mekânlar: *Akşehir*, *Ankara*, *Alayunt* başta olmak üzere *Anadolu coğrafyası* ve Çolak Salih'in anılarının bulunduğu *Arabistan çölleri.*

Dar Mekânlar: Akşehir'deki Yorgo ve Minas'ın *meyhaneleri*, İstanbullu Hoca'nın (Mehmet Reşit Efendi) vaaz ve nasihatlarda bulunduğu Akşehir'deki *cami* (Romanda, adı belirtilmez.), Salih'in annesiyle birlikte yaşadığı *evi*, Çakırsaraylı çetesinin dağdaki *karargâh merkezi*, *Batı Cephesi Komutanlığı karargâhı*, Çerkez Ethem ve kardeşi Tevfik Bey'in *karargâhı*, Ali

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Emmi'nin *evi*, Akşehir'deki Kuvayı Millîyeciler'in toplandığı *kahvehane*, İstanbullu Hoca'nın *evi*.

c. İnsan Unsuru Dışında Kalan Figürlerin Faktörü:

Bu tür figürlerin başında, Yorgo ve Minas'ın meyhanelerindeki *müzik sesleri*ni verebiliriz. Bu müzik sesleri, Osmanlı Devleti'nin yıkılışının ve Türk milletinin yenilgisinin bir işareti, bir sembolüdür. Bir zamanlar, *"Osmanlı"* olmaktan gurur duyduklarını söyleyen Yorgo ve Minas gibi azınlıklara (Rum, Ermeni vb.) mensup kişiler, şimdilerde Birinci Dünya Savaşı'nın sonucundan oldukça memnun bir durumda eğlenceler düzenlemekte, şarkılar söylemektedirler. Artık, bu hengamede kendilerinin de bir devleti olabilecektir. Nitekim Niko, Karadeniz'de faaliyetleri sürdürülen ve kurulması plânlanan Pontus Rum Devleti için şimdiden paçasını sıvar ve büyük bir heyecana kapılır. Eski arkadaşı Çolak Salih'ten üstün olduğunu ispatlamak istercesine bir tavır içinde bulunur. Bütün bu düşünceler romanda, Rum meyhanelerinden gelen *sevinç naralarıyla* karışık *müzik sesleri* aracılığı ile verilir.

Eski Osmanlı, yeni Pontusçu Niko'nun Çolak Salih için aldığı yeni *elbise* ve *ayakkabı* da insan unsuru dışındaki figürlere örnektir. Arabistan çöllerinden yeni dönen, hem de bir kolunu kaybederek dönen Çolak Salih; pek çok Türk insanı gibi bakımsız ve yoksuldur. Üzerine giyebileceği yeni bir elbisesi, ayağına geçirebileceği yeni bir ayakkabısı bile yoktur. Ama, bunları temin edecek Niko'su vardır. Fakat, Niko eski Niko değildir; Çolak Salih'e olan tavırları değişmiştir. Eski doğal samimiyet yerini; sinsi, içten pazarlıklı ve yapmacık bir kişiliğe bırakmıştır. Niko, eski çocukluk arkdaşı Çolak Salih'e yeni *elbise* ve *ayakkabı* verirken kendinin üstün olduğunu belgeler niteliktedir.

İstanbullu Hoca'nın vaaz ve nasihatlarını verdiği kasaba halkının müdavimi olduğu *cami*yi de bir başka figür olarak ele alabiliriz. Romanda adı belirtilmeyen bu *cami*, normal ibadet yeri olmakla birlikte düşüncelerin çarpıştığı önemli bir mekândır. İstanbullu Hoca; padişah ve halife taraftarı, Kuvayı

Millîye aleyhtarı konuşmalarında etkili ve samimîdir. Bundan dolayı Kuvayı Millîye, İstanbullu Hoca hakkında *"vur emri"* çıkartır.

Çolak Salih, tesadüfen gittiği Rum meyhanesinde Rumların toplantı sırasındaki konuşmalarını irade dışı dinler. Papazın ve eski arkadaşı Niko' nun, Anadolu'da kurulmasını istenen Postus Devleti ile ilgili ateşli konuşmalarına şahit olur. Bu durumda miskinliğini, ayyaşlığını ve tembelliğini ortadan kaldırmak ister; eski azimli ve mücadeleci günlerine geri dönmeyi arzular. İlk olarak da *silâh* talimleri yapar. Sol eli ile *silâh* kullanmasını öğrenir. Onun bu hareketi romanda sembolik olarak alınır. Çolak Salih'in azmi, cesareti ve mücadeleci ruh hâli; aynı zamanda Türk milletinin azmi, cesareti ve mücadeleci ruh hâlidir. Çolak Salih'in böyle bir özellik çizmesini sağlayan en önemli unsur da onun silâh talimi yapmasıdır. Bu nedenle *silâh*, insan unsuru dışında kalan figürlere önemli bir örnektir.

ç. Dil ve Üslûp ile Merak Unsurlarının Düzeni ve Gücü: Romanın dili, oldukça sade ve anlaşılır bir özellik gösterir. Yazar, kişi ve çevre tasvirlerinde benzetme ve mecazlardan da etkili bir biçimde yararlanır. Roman kahramanlarının kişilik özelliklerinin verilmesinde yazarın dili kullanmadaki becerisinin önemi büyüktür. Yalnız yazar, romanının bazı cümlelerinde teknik yönden pek de yararlı olmayan bir ifade biçimi ortaya koyar. Örnek:

> *"Aşağı katın odalarında belki de* ***–belki de değil muhakkak-*** *sessiz sessiz ağlayan, hıçkırıklarını boğmaya çalışan kadınlar ve kızlar vardı.* ***Ve*** *elbette ki koca kasabada insanlar ve hayvanlar günlük hayatlarını her zamanki gibi, her zamanki sesleriyle yaşıyorlardı."* (Buğra, 1970:516-517)

Yukarıdaki örnek cümlelerin ilkinde, iki çizgi arasındaki ifadeye gerek olmadığı görülür. İkinci cümlenin ise "**ve**" bağlama edatı ile başlaması doğru değildir.

Ayrıca, Tarık BUĞRA, romanının bazı bölümlerinde az da olsa Batı dillerinde ve kültür dili Osmanlıca'da kullanılan, halkın anlamakta güçlük çektiği kelimeleri tercih etmesi de ayrı bir kusur olarak değerlendirilemez mi?

Örnekler:

"*Lâkin beni **nobran** bulmanızdan korktum.*" (Buğra, 1970:599)

"*Bir de sizi tanıdılar mı kıymetiniz bir kat daha artacak **evleviyetle**.*" Buğra, 1970:613)

"*-**Teşe'üm** yok.*" (Buğra, 1970:613)

Romanda; olay, kişi ve zaman yönünden her hangi bir kurgu hatasına rastlanmaz. Yazarın, bütün bu unsurları romanında yansıtırken uyumlu ve gerçeklere uygun bir biçimde kurgu oluşturmaya dikkat ettiği gözlemlenir.

Romanda, okuyucu meraklandıran **entrik unsurlara** gelince;

İlk entrik unsur, Çolak Salih'in bir kolunu ve yüzünün bir bölümünü kaybederek Akşehir'e gelmesiyle ortaya çıkar. *"Çolak Salih, tek kolu ile ne yapacaktır? Millî Mücadele'ye iştirak edecek mi, yoksa, tek kollu olduğu için köşesine çekilip, düşmanın kasabasına gelmesini mi bekleyecektir?"* (*"Yaban"* romanında ele alınan köylülerin, düşmanı beklediği gibi.) Vurdumduymaz, karamsar, kötümser, tembel ve Rum meyhanelerinden çıkmayan ayyaş bir insan iken tesadüfen şahit olduğu bir olayla tekrar canlanması, silkinmesi ve özünü kaybetmediğini kasaba halkına benimsetmesi, romanda oldukça canlı, uyumlu ve hareketli bir biçimde verilir. Okuyucu, onun bu silkiniş ve canlanışında Çolak Salih'in yanında yer alır ve onu destekler. Özellikle, Çolak Salih'in Niko ile arkadaşlığının işlendiği bölümlerde okuyucunun merak un-

surları üst düzeye çıkar. Okuyucu, roman kahramanın yaşadığı ortam içinde kendini hissederek, *"Ben ne yapardım?"* sorusunu sormaktan kendini alamaz.

Kuvayı Millîye aleyhtarı düşüncelerinden ve bu düşüncelerini halka benimsetmesinden dolayı İstanbullu Hoca hakkında Kuvayı Millîye tarafından çıkarılan *"vur emri"* de önemli entrik ve trajik unsuru oluşturur. Okuyucu, İstanbullu Hoca'nın öldürülmesini, özellikle Kuvayı Millîye tarafından öldürülmesini istemez. Çünkü, İstanbullu Hoca; samimî, inanmış, cesur ve mert özelliklere sahip aydın ve vatanperver bir insandır. Padişah ve Halife taraftarı bir kişiliği bulunmasına rağmen, öldürülecek bir insan değildir. Okuyucu, her şeyden önce onun da bir Kuvayı Millîyeci olmasını diler. Yazar, romanın merkez figürü olan İstanbullu Hoca'yı tarihî gerçeklerden yola çıkarak verir. Nitekim, Millî Mücadele döneminde önceleri padişah ve halife taraftarı olup da sonradan bu düşüncelerinden vaz geçen, Kuvayı Millîyeci olan pek çok insan bulunmaktadır. Bu gerçekler ışığında, İstanbullu Hoca'nın canlı ve dinamik özelliklerinin yansıtıldığı ifadelerde okuyucunun merak unsurlarının arttığı gözlemlenir.

Üçüncü entrik unsur, İstanbullu Hoca'nın sakalını kesmesi ve Çakırsaraylı çetesine katılmasıyla meydana gelir. Kuvayı Millîye tarafından hakkında *çıkarılan "vur emri"* nden sonra İstanbullu Hoca, yörede bulunan Çakırsaraylı'nın çetesine katılır ve *"Küçük Ağa"* adını alır. *"Şimdi, Küçük Ağa, ne yapacaktır? Çakırsaraylı gibi etrafta korku ve dehşet saçarak, yoksul ve kimsesizlere mi saldıracaktır; yoksa çizgisini değiştirip, farklı bir kimlikle Ankara Hükûmeti'ni, yanî Kuvayı Millîye'yi mi destekleyecektir?"* Okuyucu, bir an önce bu soruların cevabını almak ister ve heyecanlanır.

Yazar, ondaki (*İstanbullu Hoca = Küçük Ağa*) değişikleri oldukça güzel bir şekilde vermesine rağmen, şu sorunun cevabını da roman boyunca esas itibariyle ortaya koyamaz. Belki, romanın önemli ve tek kurgu hatası da bu olabilir. *"İstanbullu Hoca, niçin kimliğini sakladı, İstanbullu Hoca olarak niçin görünmek istemedi. Roman boyunca Küçük Ağa olarak bilinmesini niçin iste-*

di?" Yazar, her ne kadar bu durumu, İstanbullu Hoca'nın gururuna, padişah ve halifeye duyduğu sevgi ve saygıya bağlarsa da bunda pek başarılı olduğunu da söyleyemeyiz. Yazar, belki de, Millî Mücadele ortamı içinde bu tür insanların varlığını, kimlik değiştirerek mücadeleye katılan tarihî şahsiyetlerin faaliyetlerini bildiği için, o tür insanlara örnek göstermiş olabilir. (Eski Cumhurbaşkanlarımızdan Celâl Bayar'ın Millî Mücadele'deki kimliğinin *"Galip Hoca"* olduğu gibi.)

Dördüncü entrik unsur, İstanbullu Hoca'nın Çerkez Ethem'in kuvvetlerine katılması, sonradan da bu çetenin faaliyetlerinin çökertilmesi ilgili hareket tarzını seçmesinde görülür. Çerkez Ethem ve kardeşleri bir müddet Millî Mücadele'ye çok büyük destekler verir. Anadolu'da çıkarılan Millî Mücadele aleyhtarı isyanların bastırılmasında Çerkez Ethem ve kardeşlerinin azımsanmayacak etki ve önemi bulunur. Fakat, Ankara Hükûmeti'nin düzenli orduları kurma faaliyetleri sırasında Çerkez Ethem ve kardeşleri hoş olmayan faaliyetler içinde bulunmaya başlar. Onlar, düzenli ordulardan yana değildirler. Bu nedenle, önceleri Batı Cephesi Komutanlığı, sonraları ise doğrudan Ankara Hükûmeti ile bağlarını keserler. Romanda verilen bu olaylar, tarihî gerçeklere de uygunluk gösterir. Çerkez Ethem kuvvetleri içinde bulunan Küçük Ağa (= İstanbullu Hoca), Ankara Hükûmeti'nin tarafını tutar. Bu taraflılığını Çerkez Ethem ve kardeşi Tevfik Bey'e söylemez. Kendi grubundaki arkadaşları aracılığı ile Çerkez Ethem'in adamlarının arasını açar ve onların dağılmasını sağlar, organize olmasını önler. Bu olayların romanda yansıtıldığı bölümlerde entrik ve trajik unsurlar da oldukça başarılı bir biçimde verilir. Okuyucu, sonucu merakla bekler, Küçük Ağa'nın başarılı olup-olmayacağı konusunda kaygılanır.

Beşinci entrik unsur ise, Küçük Ağa tarafından gönderilen Çolak Salih'in Akşehir'e gelmesiyle şekillenir. Küçük Ağa, Akşehir'de bıraktığı karısı Emine ve doğacak çocuğunu merak etmektedir. Çolak Salih, onların durumu ile ilgili bilgileri alıp, Küçük Ağa'nın yanına dönecektir. Okuyucu, Emine ve doğması beklenen çocuğun akıbetini merak eder. Bu merak da romanın

ilerleyen sayfalarında giderilir. Ama, trajik bir gelişmeyle... Uzun zamandır, hakkında bilgi alınmayan, öldüğü zannedilen İstanbullu Hoca'nın karısı, kasabalının teşvik ve desteği ile çarıkçılık yapan Hasan adlı yaşlı bir adamla evlenmiştir. Bir *de "Mehmet"* adında oğlu olmuştur. Çolak Salih, karısı Emine' nin evlendiği haberini Küçük Ağa'ya ulaştırmayı göze alamaz, onun üzülmesine tahammül edemez. Romanın diğer bölümlerinde ise Çolak Salih'ten bahsedilmez. Çolak Salih'in dönmemesi durumunda meraklanan Küçük Ağa, bir müddet sonra Akşehir'e *"Küçük Ağa"* kimliği ile gider. O sırada karısı Emine, ölüm döşeğindedir. Oğlu Mehmet ile sohbet eder, ona babası olduğunu belirtmez. Emine'nin öldüğü ve mezarlığa defnedildiği günün sonunda Küçük Ağa da Ankara'ya yolcu olur. Romanda, bu olayların verildiği satırlar, entrik ve trajik unsurların çokça bulunduğu satırlardır.

3. Ana Fikir: Yakın Türk tarihinde yaşanmış Millî Mücadele, milletin topyekün bir mücadelesidir. Anadolu (Anadolu'nun minyatürü Akşehir); yoksul, karamsar, kötümser, yalnız ve çaresiz insanların yeniden şahlandığı bir coğrafyadır. Bu coğrafyada, bir taraftan fedakâr, azimli ve ümitli insanların meşru müdafaa faaliyetleri; öbür taraftan istilâcı, sinsi, menfaatperest ve emperyalist milletlerin saldırıları, birlikte arzı endam eder. Meşru müdafaa hakkına dayanarak mücadelesini başlatan Türk milleti, sonunda düşmanlarını yenmeyi başarır. Zafer elde edilir. Fakat, zaferden sonra yapılacak işler daha bitmez. Yeni bir dönem başlar. Küçük Ağa da bu dönem içindeki yerini almak üzere Ankara'ya gider.

B. FİGÜRLER:

Romanın adından da anlaşılacağı gibi merkez figür durumundaki Küçük Ağa (= İstanbullu Hoca)' dır. Yalnız, bu merkez figüre paralel dinamik ve canlı özellikleriyle oluşturulan Çolak Salih tipi de merkez figür olarak değenlendirilebilir. Bu nedenle, *"Küçük Ağa"* romanında iki kahramanı birlikte merkez figür olarak göstermek daha doğru bir yöntem olacaktır. Bunlar *Küçük Ağa* ve *Çolak Salih*'tir.

1. Merkez Figür:

Küçük Ağa (Mehmet Reşit Efendi = İstanbullu Hoca):

İstanbul Hükûmeti tarafından Akşehir'e gönderilen bilgili, bilinçli, samimî, hatip ve aydın bir insandır. *İstanbullu Hoca* lâkabıyla ünlü olduğu dönemlerde padişah ve halifeye olan bağlılığını her fırsatta dile getirir. Bu dönem içindeki en önemli kişilik kusuru, İstanbul'da dönen dolapları bilmemesi, İstanbul Hükûmeti'nin İtilaf Devletleri ile olan ilişkisini göz ardı etmesidir. Kuvayı Millîye'yi fesat yuvası olarak değerlendirir, halkı bu yönde etkilemeyi başarır. Kuvayı Millîye'nın kendini öldüreceğini bildiğinden *"Küçük Ağa"* takma adıyla Çakırsaraylı'nın çetesine katılır. Daha sonra da olayların gelişimi ile Çerkez Ethem'in kuvvetleri arasında kendine yer edinir ve Millî Mücadeleci olur. Ankara Hükûmeti ile Çerkez Ethem'in arasının açılması durumunda Ankara'nın yanında yerini alır; Çerkez Ethem ve taraftarlarının arasını açacak faaliyetlerde bulunur. Romanın sonunda ise, ölen karısını ve oğlu Mehmet'i Akşehir'de bırakarak Ankara'ya gider. Yazar, Millî Mücadele'nin olağanüstü ortamına uygun olarak farklı kişilik özellikleri ile dinamik ve canlı bir tip olarak romanında Küçük Ağa'yı yaratır.

Yazar, Küçük Ağa'nın İstanbul Hoca olarak tanındığı ilk zamanlarındaki kişilik özelliklerini ve ideallerini şu satırlarla vermektedir:

> *"Hoca, İslâm âleminin içine düştüğü korkunç sarsıntıdan sadece derin bir acı duyuyor, fakat Allah'ın inayeti ve halife-i ru-yi zeminin dirayeti sayesinde bu sarsıntının atlatılıp hak olan ikbale yeniden kavuşulacağına iman ediyordu. Onun için tek, fakat bütün ümit kapılarını kapatabilecek olan tehlike ehl-i iman arasında tefrika olurdu. Bunu önlemek, padişahın etrafında yekvücut bir kitle hâline gelmek için Muhammet ümmeti elinden geleni yapmalı idi. O da bu işte elinden geleni yapacaktı. Bu mukaddes ve muazzez gaye uğruna, gönüllü bir nefer gibi and içmişti."* (Buğra, 1970:74)

"*Küçük Ağa romanındaki İstanbullu Hoca, Kurtuluş Savaşı mucizesini gerçekleştiren bir nesli sembolize eder.*" (Bakırcıoğlu, 1986:31)

"*İstanbullu Hoca, Kuvayı Millî hareketinin gelişmesini engellemek için Akşehir'e gönderilmiştir. Tahsili, kültürü, inançları yolunun doğru olduğunu gösteriyordu. Bütün yüreği ve samimiyeti ile padişaha 'Halife-i Ruy-ı Zemin' e bağlı idi. Ama, Akşehir'de gördüğü karşı taraftaki insanların da kendisi kadar dürüst ve samimî olduklarını anladı.*" (Bakırcıoğlu, 1986:207)

Çolak Salih: Birinci Dünya Savaşı'nın Arabistan Cephesi'nde sağ kolunu ve yüzünün sağ tarafını kaybederek memleketi Akşehir'e gelen bir gâzidir. Cephede aldığı yaralar ve tek kollu olmasının verdiği duygularla karamsar, kötümser ve ümitsizdir. O, bu tür ruh özellikleriyle devletinin ve milletinin de bir sembolüdür. Nasıl Mondros Mütarekesi ile milletin eli kolu bağlandıysa, savaştan dönmesiyle de Salih'in eli kolu bağlanır. O da Anadolu'daki diğer insanlar gibi kendini çıkmazda hisseder. Ne yapacaktır, nasıl yapacaktır, bilemez. Sığınacak tek kişi olarak çocukluk arkadaşı Rum Niko'yu bulur. Çünkü, Akşehir'de Ali Emmi gibi kimselerin karşısına çıkacak yüzü kendinde göremez, birşey yapamamanın verdiği duyguyla utanır. Çünkü o, eski demirci Salih değil, Çolak Salih'tir. Eski arkadaşı Niko'nun Rum topluluğuna hitaben söylediği sözleri tesadüfen işitmesi ile kendine gelir, özüne döner. Salih, eski demirci Salih değildir; ama Niko da eski çocukluk arkadaşı Niko değildir. Niko, Anadolu'da kurulmasını istediği Pontus devletinin ateşli taraftarlarından biridir ve diğer Rumları da bu yönde kışkırtmaktadır. Oysaki, Niko, bir zamanlar *"Osmanlı"* olmaktan gurur duyardı. Neler olmuş ki, Niko'nun yerini Pontusçu Niko almıştır? Salih, hep bunları düşünür ve kararını verir. Silâh talimleri yapar, sol eliyle attığını vuran iyi bir silahşör olur. Bir müddet sonra da *"Küçük Ağa"* adıyla ün salan İstanbullu Hoca'nın çetesine katılır ve iyi bir Kuvayı Millîyeci olur. Küçük Ağa'nın yanından ayırmadığı, en

güvendiği insan da yine Çolak Salih'tir. Çolak Salih, artık canlanan, büyüyen ve zafere doğru koşan Kuvayı Millîye'nin ve Ankara Hükûmeti'nin bir sembolüdür.

> "*Küçük Ağa romanındaki Çolak Salih, köylü ve cahil olmasına rağmen, son derece derin bir ruha, bunalımlara, tereddütlere, trajedilere sahiptir.*" (Bakırcıoğlu, 1986:162)

> "*Çolak Salih ile Küçük Ağa, Türk romanında benzerlerine rastlayamadığımız fevkalâde iki tiptir. Hele Çolak Salih, insan ruhunun bütün uçurumlarını içinde taşıyan, son derece canlı bir kahramandır. İkisi de bütün bir milletin yeni bir devletle yeniden doğuşunun sancısını çekmişlerdir. İstanbullu Hoca'nın Küçük Ağa, Çolak Salih'in tek kollu bir savaşçı olarak ortaya çıkışı, bu yeniden doğuşun kutsallığını taşır.*" (Bakırcıoğlu, 1986:206-207)

2. Karşıt Figür:

Niko: Çolak Salih'in çocukluk arkadaşı bir Rum esnafıdır. Bir zamanlar *"Osmanlı"* olmanın gurur ve heyecanını taşıyan Niko, Birinci Dünya Savaşı'nın Türkler aleyhine sonuçlanmasıyla *"Pontusçu Niko"* olur. Bu yönüyle Niko, Osmanlı Devleti'nin çöküşünü sembolize eder. Ayrıca Niko, çocukluk arkadaşı Salih gibi yalnız değildir. Niko'nun arkasında büyük savaşı kazanan din kardeşleri İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar, Ermeniler ve büyük Yunanistan emelini taşıyan Yunanistan vardır. Bu yönüyle Niko, güçlüdür ve kararlıdır. Arkadaşı Salih, ise kimsesiz, yoksul ve kararsızdır. Artık Niko'nun Salih'i yenmesi gerekmektedir. Yazar, Niko'nun bu tür psikolojik özelliklerini romanında oldukça etkili bir biçimde verir. Roman kahramanlarından Niko ve Salih aracılığı ile azınlıkları (Rum, Ermeni ve diğerleri) ve Türkleri ideal, güç ve kararlılık açısından mukayese eder; dönemle ilgili gerçekçi tespitlerde bulunur.

Niko, cepheden dönen eski arkadaşı Çolak Salih'e elbise ve ayakkabı alırken ondan üstün ve güçlü olduğunu ispatlamak ister. Bu tür yardımlarında samimî ve doğal değildir. Çünkü, Çolak Salih, çocukluğundan beri hep kendinden üstün olmuştur. Ama şimdi, olayların gelişimiyle Çolak Salih,güçsüz ve yoksul; Niko ise, güçlü ve zengindir. Çolak Salih gibileri cepheden cepheye giderken, kolunu ve bacağını kaybederken, şehit olurken; Niko gibileri servetlerine servet katarak zengin olmuşlardır.

Yukarıdaki kişilik özellikleriyle verilen Niko, romanın bir bölümünden sonra varlığını hissettirmez. O, Anadolu'da kurulacak Pontus Devleti için faaliyetlere katılmak üzere Akşehir'i terk eder.

3. Yardımcı Figürler:

Emine: İstanbullu Hoca (Küçük Ağa)' nın karısıdır. Namuslu, edepli, kocasına bağlı ve mütevekkil bir tip olarak romana yansır. Kocasının Akşehir'i terk etmesinden sonra doğurduğu oğlu Mehmet'i büyütür. Kasabalı İstanbullu Hoca'nın uzun zamandır gelmeyişinden ve öldüğünü zannetmesinden dolayı Emine'yi çarıkçılık yapan Hasan adındaki yaşlı bir adamla evlendirir. Kasabalının bu evlilikteki amacı; Emine'yi ve çocuğunu kötü gözlerden ve art niyetlilerden uzak tutmaktır. Emine, romanın son bölümü içinde çektiği sıkıntılar ve acılardan dolayı yakalandığı hastalıktan kurtulamaz ve ölür.

Ali Emmi: Akşehir'in Millî Mücadele taraftarı önemli kişilerindendir. Yaşlı ve bilgedir. Akşehirliler'in kendine güven duyduğu, otoriter ve celâl sıfatı ağır basan, kasabalı tarafından sevilen bir insandır. Çolak Salih'in cepheden döndüğü zamanlardaki hâlini beğenmez ve ona kötü sözler söyler. Çolak Salih, sonraları Kuvayı Millîyeci olduğunda ise ona karşı derin bir saygı ve sevgi besler. Bu örnek, Ali Emmi'nin; insanları Millî Mücadele taraftarı, Millî Mücadele aleyhtarı olarak iki gruba ayırdığını gösterir. Ölmeden önceki

son arzusu Millî Mücadele'nin Türk milletinin zaferi ile sonuçlanmasıdır. Ne yazık ki, bu arzusuna kavuşamadan ölür.

> *"Ali Emmi ve Ağır Ceza Reisi, roman boyunca değişmiyorlar. Onlar, yolunu ve dengesini bulmuş iki insandır. Bunda Ali Emmi'nin toprak adamı oluşunun tesiri vardır. Reis Bey ise, iyi bir tahsil ve terbiye görmüş, pratik, inandığı değerlerle içinde bulunduğu şartlar arasında ahenk kurmuştur."* (Bakırcıoğlu, 1986:206)

Çerkez Ethem: Anadolu'da Millî Mücadele aleyhinde çıkarılan pek çok isyanı bastıran, özellikle Batı Anadolu'da Yunanlılara karşı faaliyetlerini sürdüren, büyük başarılar kazanan Millî Mücadele taraftarı seyyar kuvvetlerin başıdır. Düzenli ordulara geçildikten sonra Ankara Hükûmeti ile araları açılır, sonunda da Yunanlılara sığınmaktan başka çare bulamaz. Tarihî bir kişiliktir. Romanda; cesur, atılgan, mert ve bir o kadar da nefsî düşünen bir insan olarak verilir. Nitekim, kişisel görüş ve tutumlarının yanlış olabileceğine ihtimal veremez. Romanın merkez figürü Küçük Ağa da, onun bu tutum ve plânlarının yanlış olduğuna kanaat getirerek, Ankara Hükûmeti'nin yanında yerini alır.

Haydar Bey: Akşehir'de bulunan Kuvayı Millîyeci ruha sahip, akıllı, bilgili ve dürüst bir insandır. Kuvayı Millîye'nin İstanbullu Hoca hakkında çıkardığı *"vur emri"* ni uygulamaya gönlü rıza göstermez.

Ağır Ceza Reisi: Akşehir'in Ağır Ceza Reisi ve Millî Mücadeleci'dir. Çakırsaraylı, Akşehir'i basmak istediğinde onun karargâhına gider ve kasabalıların görüş ve dileklerini bildirir. Cesur, korkusuz ve akıllı bir insandır.

Küçük Hacı: Kuvayı Millîyeciler'den biridir. Ali Emmi ve Ağır Ceza Reisi'nin de samimî arkadaşıdır. Romanda, hakkında fazla bir bilgiye rastlanmaz.

Çolak Salih'in Annesi: Arabistan topraklarında kutsal değerler uğruna savaşan oğlu Çolak Salih'in eve dönmesini bekleyen, romanda gerçek adı belirtilmeyen bir Anadolu kadınıdır. Salih'in gelmesiyle birlikte dertleri daha çok artan, hüzünlenen, derin derin boşluğa bakarak saatlerce düşünen, kendine göre kurtuluş çareleri arayan, yoksul ve güçsüz bir kişilik özelliğine sahiptir. Çünkü, oğlu Salih, eski Salih değildir; o artık, bir kolunu ve yüzünün bir yanını savaşta kaybeden, ümitsiz, kararsız ve idealsiz bir insandır.

Yorgo ve **Minas:** Akşehir'de meyhaneleri olan yerli Rumlar.

Papaz: Çolak Salih'in Rum meyhanesinde toplanan Rum topluluğuna konuşma yapan, Pontus taraftarı Hristiyan din adamıdır. Romanın başlangıç bölümünün dışında adı ve faaliyetlerinden söz edilmez.

Çakırsaraylı: Akşehir ve çevresinde korku salan, acımasız ve cahil bir çete başıdır. İstanbullu Hoca, hakkında çıkarılan *"vur emri"* nden sonra sakalını keser ve onun çetesine katılır. Daha sonra Çakırsaraylı, Kuvayı Millîye taraftarlarıyla girdiği bir çatışmada ölür.

Tevfik Bey: Çerkez Ethem'in kardeşidir. Ağabeyinin çizgisinde Ankara Hükûmeti'ne isyan eder.

Mehmet: Emine'nin İstanbullu Hoca'dan olma oğludur. Romanın son bölümü içinde Küçük Ağa ile sohbet eder (babası olduğunu bilmeden), farkında olmadan baba sıcaklığını tadar.

Hasan Efendi: Çarıkçılık yapan yaşlı bir insandır. Kasabalı tarafından Emine ile evlendirilir. Emine'ye kocalıktan ziyade, babalık ve koruyuculuk yapar.

Mehmet Âkif ERSOY: Romanın son bölümünde Küçük Ağa'nın Haydar Bey aracılığı ile Ankara tanıştığı ve görüştüğü, *"İstiklâl Marşı"* nın şairidir.

Hasan Basri Bey: Romanın son bölümünde Küçük Ağa'nın Haydar Bey aracılığı ile Ankara tanıştığı bir başka aydın insandır.

Yukarıdaki yardımcı figürlere ilâve olarak; Akşehir'de bulunan *azınlıklara mensup diğer insanları*, Millî Mücadele ruhunu taşıyan *vatanperver Akşehirlileri, Çakırsaraylı çetesinin mensuplarını, Çerkez Ethem taraftarlarını* da yardımcı figürlerden sayabiliriz.

C. KAVRAMLAR ve KABULLER:

Kuvayı Millîye: Akşehir'de bulunan *Ali Emmi, Ağır Ceza Reisi, Haydar Bey, Küçük Hacı, Çolak Salih* ve diğer Akşehirliler ile çete muharebeleri yaparak düşmanı püskürten, Ankara Hükûmeti'ne karşı gelen Çerkez Ethem' in kuvvetlerinin dağılmasında önemli faaliyetleri bulunan *Küçük Ağa* gibi kahramanların hepsi birer **Kuvayı Millîyeci**'dir.

Kuvayı Millîye *(= Millî Kuvvetler)*; Türk milletinin bağımsızlık ve özgürlüğünün bir sembolüdür. Düzenli ordulara geçinceğe kadar Türk milletinin meşru müdafaa hakkını dünyaya duyuran, büyük başarılar kazanan Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin ve Türk milletinin genel adıdır. Başlangıçta Kuvayı Millîye'nin fesat yuvası olduğuna inanan İstanbullu Hoca da, sonunda gerçeği kavrar ve *"Küçük Ağa"* adıyla ateşli bir Kuvayı Millîyeci olur.

Osmanlılık: Osmanlı ülkesinde yaşayan müslim ve gayri müslim, Türk ve gayri Türk, ne kadar insan varsa hepsini bir çatı altında toplayan, aynı hedef doğrultusuna yönelten düşünce akımıdır. Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele'de yaşanan olaylar ile bu düşüncenin sakat olduğu belgelenir. Savaşların getirdiği güçsüzlük ve yoksulluk içinde bulunan Türkler; yüzyıllarca

aynı topraklarda beraberce yaşadıkları Rum, Ermeni, Bulgar, Sırp ve Araplar' ın zulüm ve hakaretleriyle karşı karşıya kalır. Aynı dini paylaştığımız, yüzyıllardır *"kavm-i necip"* olarak nitelendirdiğimiz Araplar bile İngiliz ve Fransız desteğiyle Türk milletine düşman kesilir. Çolak Salih gibi binlerce vatan evladı, Arabistan çöllerinde kanını döker. Ermeniler, Doğu Anadolu'da; Rumlar, Karadeniz'de; ayrı devlet kurmanın hayali ile faaliyetlere girişir.

Sonuç itibariyle, bir zamanlar *"Osmanlı"* olmaktan gurur duyduklarını söyleyen azınlıklıklara mensup insanların büyük bir bölümü, güç birliği içinde Türk milletini Anadolu topraklarından söküp atmak isterler. Bu amaçlarını gerçekleştirmede en büyük maddî ve manevî destekleri ise Sevr Anlaşması'na imza atan Batılı devletlerdir. Türk milleti, güçlerini birleştirerek üzerlerine gelen bu düşman unsurlarını, zorlu bir mücadelenin sonunda geri püskürtür, heveslerini kursaklarında bırakır.

Tarık BUĞRA'nın *"Küçük Ağa"* adlı romanı, gerek içerdiği konu, gerekse dil ve üslûp özellikleriyle Cumhuriyet dönemi içinde kaleme alınan romanların en güzellerinden biridir. Özellikle, oluşturulan entrik unsurlardaki uyum, romanın daha zevkle okunmasını sağlayan önemli bir etkendir. Tarihî gerçeklere dayanan etkili gözlem ve bilginin sayesinde yapılan kişi ve çevre tasvirlerindeki başarı da romanın diğer dikkat çekici özelliğidir.

Yakup Kadri'nin *Yaban* romanında milletiyle bütünleşemeyen, daima çatışma hâlinde bulunan aydın tipi Ahmet Celâl'e mukabil; *Küçük Ağa*'da milletiyle dertleşen, istişare eden, güven duyulan aydın tipi *Küçük Ağa*, *Ağır Ceza Reisi*, *Haydar Bey* gibi tiplerin çokluğu da romanda görülen önemli bir başka özelliktir.

Mustafa Kemal Paşa ve meçhul kahramanların olağanüstü fedakârlıkları sayesinde millet; dünya tarihinde örneği görülmemiş bir istiklâl zaferi kazanır. *"Küçük Ağa"*, istiklâle koşan insanların trajik öyküsünü anlatan, ger-

çek olaylar ve kahramanlara dayanılarak yazılan, mutlaka okunması gereken estetik değeri yüksek, *"klâsik"* özellikte bir romandır. [10]

Cumhuriyetimizin başkenti Ankara'yı anlatan Yakup Kadri'nin *"Ankara"* adlı romanı ise, üç ayrı dönemi ve bu dönemlerin Ankara hayatını yansıtması yönüyle ilginç ve okunmaya değer bir romandır. Romanın başkahramanı Selma Hanım'ın hayatı, evlilikleri ve insanî ilişkileri ile Ankara'nın üç dönemi canlı tasvir ve olaylarla romanda verilmeye çalışılır. Bu dönemler:

1. Millî Mücadele'den önceki Ankara (Savaş zenginlerinin, yolsuzlukların ve arayışların belirdiği Ankara).

2. Millî Mücadele'deki Ankara (Millî silkinişin ve yeniden toparlanan, zaferi kazanan Ankara).

3. Millî Mücadele'den sonraki Ankara (Savaş sıkıntılarının geride kaldığı, modernleşen ve bir o kadar da özünden kopup sosyeteleşen Ankara).

A. VAK'A TERTİBİ:

1. ARA DÜĞÜM:

Selma Hanım, İstanbul'daki bir bankada muamelât şefi olarak görev yapan kocası Ahmet Nazif Bey ile birlikte Ankara'ya gitme hazırlıkları yapar. Önce deniz yolu ile İnebolu'ya; oradan da kara yolu ile (İnebolu – Kastamonu - Çankırı yolu) Ankara'ya gelirler. Onların Ankara'ya gelmek istemelerindeki en büyük amaç; bir kurtuluş ümidi aramalarıdır. Çünkü, İstanbul yabancı devlet askerleri tarafından işgal altındadır ve Türklere her türlü işkence ve

[10] **Klâsik:** "*Değer yargısı, birinci sınıf. Zaman ve mekân kavramlarını aşan, evrensel.*"
Daha geniş bilgi için bakınız:
Gürsel AYTAÇ: Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler, (Ankara, 1990), 486.

zulüm yapılmaktadır. Onlara göre; Ankara'da başlatılan Millî Mücadele, dolayısıyla Ankara adı, bir kurtuluş ümididir.

Selma Hanım ve Nazif Bey, Ankara'ya gelişlerinde Tacettin Mahallesi' ndeki küçük bir eve yerleşirler. Yerleştikleri evin sahibi Ömer Efendi ve ailesi Ankara'nın seçkin kimselerindendir. Bu seçkinlik, soydan ziyade para ve mala dayanmaktadır. Ömer Efendi ve ailesi Birinci Dünya Savaşı'ndan yararlanmayı bilen savaş zenginlerindendir. Birinci Dünya Savaşı döneminde bu tür zenginlerin birdenbire ortaya çıkması olağan olduğu için halk, Ömer Efendi'yi ve ailesinin bu türedi zenginliğini yadırgamaz.

> *"Zira Büyük Kavga'da cephe gerisini tutanlardan birçoklarının, yalnız Ankara'da değil, memleketin her bucağında böyle hiç yoktan servet ve samana konuverişleri en tabiî hadiselerden biri hâlini almıştır."* (Karaosmanoğlu, 1934:23)

Nazif Bey, bir gün eski arkadaşlarından Murat Bey'le karşılaşır. Murat Bey, Büyük Millet Meclisi'nde mebustur ve Etlik'teki bağ evinde oturur. Murat Bey; Nazif Bey ve karısı Selma Hanım'ı Etlik'teki bu bağ evine davet eder. Ankara'nın monoton havasından sıkılan Selma Hanım, kocasını razı eder ve Murat Bey'in Etlik'teki bağ evine gidilir. Murat Bey'in evinde bir başka misafir daha vardır. Binbaşı Hakkı Bey... Selma Hanım, Bnb. Hakkı Bey'in gururlu, milliyetçi ve vatanperver düşünceleri karşısında büyülenir. Sonraki günlerde ve haftalarda Bnb. Hakkı Bey ve Selma Hanım at gezintilerine çıkarlar. Nazif Bey, karısı Selma Hanım'ın Bnb. Hakkı Bey'le yaptığı bu at gezintilerine sesini çıkarmaz, doğal karşılar. Fakat, ev sahibi Ömer Efendi; Selma Hanım, kocası Nazif Bey ve Bnb. Hakkı Bey'in tutum ve davranışlarını hoş karşılamaz; onları *"yabanlar"* olarak nitelendirir. Nazif Bey, Ömer Efendi'nin kendileri için kullandığı *"yabanlar"* kelimesini, *"yabancılar"* olarak yorumlar. Ömer Efendi, bu kişilerin hareketlerini onaylamamasına rağmen sesini çıkarmaz. Çünkü, neticede Nazif Bey, bankada çalışmakta ve biri mebus, diğeri binbaşı

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

olan iki önemli dostu bulunmaktadır. Ne de olsa bu makamlarda bulunan kimselere ihtiyacının olacağını düşünür ve beğenmese de onlarla iyi geçinmenin menfaati icabı olduğuna kanaat getirir.

Bir başka gün Selma Hanım; kocası Nazif Bey, kocasının arkadaşı Murat Bey ve ailesinin, Bnb. Hakkı Bey'in de birlikte bulunduğu bir sohbet toplantısında Neşet Sabit adında İstanbul'dan yeni gelmiş bir yazarla tanışır. Selma Hanım, Bnb. Hakkı Bey'den etkilendiği gibi, Neşet Sabit Bey'den ve konuşmasından çok etkilenir. Neşet Sabit'in Selma Hanım üzerinde bıraktığı bu etki, sonraki zamanlarda da kendini gösterir.

Selma Hanım, silâh kullanmayı iyi bilir. Bnb. Hakkı Bey'in yaptırdığı atış denemelerinde başarılı olur. Bu başarısından cesaret alan Selma Hanım, Bnb. Hakkı Bey'den kendisinin cephe ya da cepheye yakın yerlerde görevlendirilmesini talep eder. Bu talep karşısında Bnb. Hakkı Bey, aracı olur ve onun Eskişehir'deki bir askerî hastahanede görev almasını sağlar. Selma Hanım'ın hastahanede göreve başlamasından bir hafta sonra Yunanlılar taarruza geçer. Bu durumda Ankara'ya geri döner. Ankara halkı, ümitsiz biçimde şehri boşaltma faaliyetlerine girişir. Selma Hanım ise, Yunanlılar'ın Ankara'ya gelemeyeceği konusunda kesin inançlıdır. Çünkü, hastahanede görev yaptığı kısa süre içinde yaralı askerlerin bir an önce cephedeki arkadaşlarının yanına dönme isteklerini unutamamıştır. Bu inancını, tanıdığı herkese söylemeye ve halka moral vermeye gayret eder. Kocası Nazif Bey'in tüm ısrarlarına rağmen Ankara'yı terk etmez ve Cebeci hastahanesindeki görevinin başından ayrılmaz. Ona göre, Ankara; vatanın kalbinin attığı kutsal bir şehirdir. Millî uyanış ve zafer; ancak Ankara'daki mücadeleye bağlıdır. Bu nedenle Ankara, terk edilmemelidir. Nazif Bey, karısı Selma Hanım'ın kendisini dinlememesi karşısında ondan ayrılır.

Nihayet, Selma Hanım'ın beklentileri meyvesini verir. Türk ordusu, Sakarya'da zaferi kazanır. Bu zaferin arkasından ise Büyük Meydan Muharebesi ile Türk milleti Yunanlılara ağır darbeler vurur ve nihayet Yunanlıların

elindeki güzel İzmir, geri alınır. Türk milleti kesin zaferi elde eder. Bnb. Hakkı Bey de *"Miralay"* rütbesi ile Ankara'ya döner. Selma Hanım, önceden de çok takdir ettiği Miralay Hakkı Bey ile evlenir. Bu arada Nazif Bey, Selma Hanım'dan boşandıktan sonra kötü bir hayata sahip olur; tanınmaz ve silik özellikler çizer.

> *"Selma Hanım, Nazif'in kendisini bıraktıktan sonra , ne kadar bedbaht olduğunu da biliyordu. ... Yumuşak, pembe, sessiz ve uslu Nazif; kuru, sinirli, sert ve haşin bir insan olmuştu. Kendini tamamiyle içkiye verdiğini söylüyorlardı."* (Karaosmanoğlu, 1934:90)

Miralay Hakkı Bey, emekli olur ve bir şirkette meclis idare reisliği görevini alır. Sonraki zamanlarda ise Nazif Bey gibi o da Selma Hanım'ın gözünden düşer. O artık, cepheden yeni döndüğü zamanlardaki Selma Hanım'ın gözündeki *"ilah"* değildir. Giyinişini, yaşayışını ve Selma Hanım'a olan tavırlarını çok değiştirir. Ayrıca, lüks yaşamaya merak sarar. Miralay Hakkı Bey' deki bu tür değişiklikler, Ankara'da yaşayan diğer insanların da pek çoğunda görülür.

> *"Nazif, ne kadar eski Nazif değilse, Miralay Hakkı Bey de o kadar eski Hakkı Bey değildir. Selma Hanım'ın, bu Hakkı Bey'e, ikide bir* ***'Nerede o tunç rengin? Nerede o çelik gövden? Nerede o sert ağzın? O koyu kumral bıyıkların?'*** *diye soracağı geliyor. "* (Karaosmanoğlu, 1934: 92)

Batılılaşma'yı yanlış algılayan insanlar, alafranga hayat tarzını kendine ölçü almaya başlar. Ankara'da yaşayanların önemli bir bölümü; Gazi Hazretleri'nin inkılâplarını yanlış yorumlar; çağdaş yaşamanın balolarda, gece eğlencelerinde ve çaylarda boy göstererek eğlenmek olduğunu düşünür. Özellikle dönemin bürokrat ve aydınlarının bir bölümü birbirleriyle gösteriş yarı-

şına girerler. Hakkı Bey de, Avrupa'yı gören ve Avrupalılar'la sıkı ticarî ilişkilerde bulunan biri olarak bu gösteriş yarışının içinde yerini alır.

> *"Hakkı Bey:*
>
> *- A hanım, diyordu. Bir defa , ben Avrupa'da bulunmuş bir adamım. (Harb-i Umumî'de bir kere Almanya'ya gitmişti.) Sonra da Avrupa adap ve muaşeretine dair ne kadar kitap görürsem alıp okuyorum. Artık, benim yaptığımın doğruluğundan şüphe edilir mi?"* (Karaosmanoğlu, 1934:110)

Hatta, sade bir aile hayatı olan Murat Bey bile, bu olumsuz ortam içinde gülünç duruma düşmekten kendini kurtaramaz ve bilinçsiz faaliyetleri ve tavırlarıyla Selma Hanım'ı şaşırtır. Murat Bey, mebusluğu bırakır ve safahat âlemi içinde özünü kaybeder. Murat Bey'in arabasından, çay ve yemek davetlerinden azamî derecede yararlanan insanlar, gerçekte onun samimî dostları değildir.

Selma Hanım, yılbaşı eğlencelerinin düzenlendiği yeni açılan Ankara Palas Oteli'nde önceden tanıştığı ve etkisinden kurtulamadığı Neşet Sabit Bey'le tekrar karşılaşır. Neşet Sabit Bey; Ankara'da bir evde tek başına yaşamasına rağmen, İstanbul'daki bir gazetenin yazarlığını ve muhabirliğini yapar. Ayrıca, tercüme işleriyle uğraşır. Neşet Sabit Bey de, Selma Hanım gibi Ankara sosyetesinin bilinçsiz hayat tarzından rahatsızdır. İki eski dost, duygu ve düşüncelerini birbirlerine aktarırlar. O günden sonra birlikte gittikleri tüm balo ve davetlerde Selma Hanım ile Neşet Sabit Bey'in sohbet konusu Ankara halkı üzerindeki değişme ve Batılılaşma kavramının yanlış anlaşılmasıdır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ankara, yalnız insanlarıyla ve hayat tarzı ile değil, mimari ve evlerin iç dekorasyonu ile de Avrupaî tarza uygun olarak değişiklik gösterir. Gerek Selma Hanım, gerekse Neşet Sabit Bey; Batılılaşma'nın bir eğlence tarzı olmadığı; bilimsel gelişme, değişme ve işletme gücü

olduğunda hemfikirdirler. Bu düşünceler; Selma Hanım'ı Hakkı Bey'den iyice uzaklaştırır. Ayrıca, Hakkı Bey'in yabancı bir kadınla olan flörtü ve Selma Hanım'ın kendi hayatını kurmak istemesi, onları boşanmaya kadar götürür. Selma Hanım ikinci kocası Miralay Hakkı Bey'den ayrılır.

Neşet Sabit Bey'in yardımıyla Selma Hanım öğretmen olur. Cumhuriyet'in kuruluşunun onuncu yıl kutlama törenlerinde Gazi Hazretleri'nin konuşmasını Selma Hanım, yeni kocası Neşet Sabit Bey'le birlikte büyük bir coşkunlukla dinler. Artık, Atatürk'ün oluşturduğu inkılâplar, halk tarafından özümsenir; Ankara'nın çehresi ve bütün Türkiye'nin hayat tarzı da olumlu bir değişme sürecine girer. Ankara'nın bu değişen çehresine ayak uyduramayan, kendi menfaatlerini, ülkenin menfaatlerinden önde gören, yanlış Batılılaşan sosyete grup, Ankara'yı terk eder ve birer birer Avrupa'ya yerleşirler. Murat Bey ve ailesi de bunlardan biridir. Selma Hanım, Murat Bey ve ailesine acır ve onların Avrupa'da barınamayacağını düşünür.

Selma Hanım ve üçüncü kocası Neşet Sabit Bey, Kaledibi'nin Cebeci' ye bakan yamacında bir apartman dairesinde yaşar. Selma Hanım, öğretmenliğine devam ederken Neşet Sabit Bey de roman yazarlığı ile meşgul olur. Ayrıca, Neşet Sabit Bey'in yazdığı *"Kaltabanlar"* adlı komedi eseri, Devlet Tiyatrosu'nun açılış töreninde sahnelenecektir. Neşet Sabit Bey, bu büyük güne hazırlanmanın telaşı ile faaliyetlerine hız verir. Nihayet, oyunun sahneye konacağı gün gelir. Tiyatro oyununu izlemeye gelenler arasında Atatürk de bulunmaktadır. Oyun, çok başarılı bir şekilde sahnede sergilenir. Atatürk, Neşet Sabit Bey'i yanına çağırtır ve onu tebrik eder. Oyunun sahnede sergilenmesinden sonra oyunda görev alan ekip ile birlikte sabaha kadar eğlenen Selma Hanım ve Neşet Sabit Bey, yorgun bir şekilde evlerine dönerler.

Selma Hanım, Neşet Sabit Bey'i çok sevmesine rağmen, onun başka kadınlarla olan ilişkisinden şüphelenir. Özellikle, oyunda rol alan Yıldız Hanım adlı genç bir kızla olan yakınlığını kıskanır. Ancak, Yıldız Hanım'ın sporcu bir gençle evlenmesi ile bu şüphelerinden kurtulur.

Yıl 1933'tür. Selma Hanım, hayal kurmaktadır. 1943 yılında yapılacak Cumhuriyet'in 20. yıl dönümü kutlamaları arasında kendini hissetmeye başlar. Hayalleri içinde, bir gün evine döndüğünde kendine gelen bir mektuptan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun yirminci yıldönümü için yapılacak kutlamaların düzenleme komitesine seçildiğini öğrenir. Bu mektupla, yaşlandığının farkına varır. Cumhuriyet kurulalı yirmi yıl olmuştur.

Cumhuriyet'in yirminci yıl kutlamaları da, onuncu yıl kutlamalarında olduğu gibi büyük bir coşku yapılır. Binlerce insan, bir sel gibi Çankaya'ya akar, halk tek vücut olur. Kutlamalara katılan Selma Hanım ve Neşet Sabit Bey, ilerleyen yaşlarının verdiği zayıflıkla yorgun düşer ve evlerine dönerler. Uzaktan işitilen şenlik seslerinin eşliğinde ve içtikleri ıhlamur sayesinde yorgunluklarını atmaya çalışırlar. (Cumhuriyet'in 20. yıl kutlamalarını anlatan bölüm içindeki ifadeler, Selma Hanım'ın hayalleriyle ilgilidir.)

2. Fiktif Yapıyı Belirleyen Unsurlar:

a. Zaman: Millî Mücadele'nin başlangıç yılları (1918 - 1919) yılları ile Cumhuriyet'in onuncu yıldönümü kutlama şenliklerinin yapıldığı 29 Ekim 1933) yıla kadar olan 15 yıllık zaman dilimi, romandaki olayların yaşandığı zamanı içine almaktadır.

b. Mekân:

Geniş Mekânlar: Selma Hanım ve ilk kocası Nazif Bey'in Ankara'ya gelmeden önceki yaşadıkları şehir *İstanbul*, romandaki olayların ağırlıklı olarak yaşandığı şehir *Ankara*, İstiklâl Yolu'nun başlangıç noktası *İnebolu*, Selma Hanım'ın Sakarya Savaşı'ndan önce kısa bir süre hastabakıcı olarak bulunduğu *Eskişehir*, Büyük Meydan muharebesi ile geri alınan *İzmir*, Ankara'nın çeşitli semtleri (*Tacettin Mahallesi, Samanpazarı, Çıkrıkçılar Yokuşu, Kavaklıdere, Kalaba, Keçiören, Etlik, Çankaya, Yenişehir, Cebeci*) romanın geniş mekânlarına örnektir.

Dar Mekânlar: Selma Hanım ve Nazif Bey'in Ankara'ya ilk gelişlerinde yerleştikleri Tacettin Mahallesi'ndeki *Ömer Efendi'nin evi*, Etlik semtinde bulunan *Murat Bey'in bağ evi*, Nazif Bey'in memur olarak görev yaptığı -romanda adı belirtilmeyen- *banka*, Selma Hanım'ın hastabakıcılık görevlerini yürüttüğü *Eskişehir'deki hastahane* ile Ankara - *Cebeci hastahanesi*, *baloların düzenlendiği özel mekânlar* (Özellikle, büyükelçilik binaları), *Ankara Palas Oteli*, Selma Hanım'ın üçüncü kocası Neşet Sabit Bey'le birlikte yaşadıkları *Kaledibi'nde bulunan apartman dairesi*, *Freskonu'nun lokantası*, *Kaligurusi* ve *Fegara* adlarındaki konfeksiyon dükkânları, *Devlet Tiyatrosu binası* da romanın dar mekânlarına örnektir.

Yazar, özellikle mekân tasvirlerinde oldukça başarılıdır. Örnek:

> *"Hakikaten, kavaklar arasından çıktıkça topografiya değişiyor, hatırı sayılır bir dik yokuş başlıyordu. Bir tepeye doğru kıvrıla kıvrıla çıkan bu yokuşun her tarafında ağaçlıklı bağlar vardır ve bunların ortasında çıtaları kırmızıya boyanmış, kırmızı pencereli kerpiçten bağ evleri, tıpkı iyip oyuncaklarını andıran mimarileriyle, süsleriyle manzaraya keskin bir hususiyet vermektedir."* (Karaosmanoğlu, 1934:57)

c. İnsan Unsuru Dışında Kalan Figürlerin Faktörü:

Bu tür figürlerin başında Selma Hanım ile Bnb. Hakkı Bey'in birlikte yaptıkları *"at gezintileri"* gelmektedir. Bu gezintiler sayesinde her ikisi de birbirlerini yakından tanıma fırsatı elde ederler, sonuçta da evlenirler. Selma Hanım'ın ilk kocası Nazif Bey, bu tür bir gezintiye karısının katılmasına her hangi bir şekilde karışmaz ve kayıtsız kalır.

Selma Hanım'ın Bnb. Hakkı Bey ile *atış denemeleri* yapması da diğer insan unsuru dışında kalan figürlere örnek gösterilebilir. Atış denemelerinde başarılı olan Selma Hanım, cesaretlenir ve cepheye yakın bir hastahanede görev almak ister.

Üçüncü önemli figür ise Cumhuriyet'in ilk yıllarında Batı hayat tarzının sembolü olan *gece eğlenceleri* ve *balolar*dır. Batılılaşmayı, sadece Batılı gibi giyinmek ve Batılı gibi eğlenmek olarak algılayan bilinçsiz insanların psikolojik yapısını yansıtması yönüyle bu tür balolar, oldukça önemli örneklerdir.

Dördüncü figür ise, Neşet Sabit Bey'in komedi türünde yazdığı *tiyatro eseri "Kaltabanlar"* dır. Bu eser, Devlet Tiyatrosu'nun açılış günü sahnede başarılı bir şekilde oynanır. Bu vesile ile roman kahramanı Neşet Sabit Bey, tiyatroya gelen ve oyunu izleyen Atatürk tarafından tebrik edilir.

ç. Dil ve Üslûp ile Merak Unsurlarının Düzeni ve Gücü: Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU, diğer romanlarında olduğu gibi *"Ankara"* da da azımsanmayacak düzeyde, anlamı herkes tarafından bilinmeyen ya da çok az bilinen, özellikle Batı kaynaklı yabancı kelimeler kullanmaktadır. Bu tür kelimelere örnekler:

> *"Gerçi, İstanbul'dan, Ankara'yı bilenlerin tavsiyesi üzerine şişe şişe **lizolla**, kutu kutu tahtakurusu tozu getirmişti."*
> (Karaosmanoğlu, 1934:11)

> *" '-Bizim evimiz mi ? Ooo, o bir konak yavrusu Bir muhteşem **porte cochere**'den gireceksiniz, bir büyük avludan geçeceksiniz; bir tarafta ev sahibinin dairesi, öbür tarafta bizim dairemiz."* (Karaosmanoğlu, 1934:16)

> *" ... erkeklere dimdik durarak Amerikan bir **'Cheak hand'** yapıyordu."* (Karaosmanoğlu, 1934:34)

> *"Selma Hanım, evden, bir ince **kaşpusier**'le çıkmıştı."*
> (Karaosmanoğlu, 1934:54-55)

"*Bu caddenin ucunda Dikmen diye bir yer vardır, o kadar **pitoresk**tir ki...*" (Karaosmanoğlu, 1934:55)

"*Selma Hanım'ın gözünde bu manzara, âdeta, **allegorik** bir mahiyet alıyordu.*" (Karaosmanoğlu, 1934:59)

"*... elinden gelen her şeyi yapmış, bütün **koketrisini** sarfetmişti.*" (Karaosmanoğlu, 1934:61-62)

"***Degusiche**'ten alındığı günden beri el değmemiş duran gümüş çatal ve bıçakları bir **trofe**'nin süsleri gibi bunun etrafına dizdi.*" (Karaosmanoğlu, 1934:62)

"*... **komplimanlarını** bütün Türk kadınlarına teşmil ederek onların **gusto**sundan, görgüsünden, zerafetinden uzun uzadıya bahsetmeye başladı.*" (Karaosmanoğlu, 1934: 62)

"*Kadın bir **somnambul** gibi ona yaklaştı.*" (Karaosmanoğlu, 1934:70)

"*... mübalağalı bir **reveransla** eğildiğini ...*" (Karaosmanoğlu, 1934:93)

"*Selma Hanım, bütün bu **pantomima** esnasında...*" (Karaosmanoğlu, 1934:93)

" *Maamafi benim **prosedeme** göre ...*" (Karaosmanoğlu, 1934:96)

"*Selma Hanım, boynunda oldukça büyük bir **renard argente** taşıyordu.*" (Karaosmanoğlu, 1934:98)

"... *bu* ***monden*** *toplantılarındaki...*" (Karaosmanoğlu, 1934:98)

"... *bir Amerikalı ihtiyar kızın* ***snobisması*** *şeklini almıştı.*" (Karaosmanoğlu, 1934:100)

"*İlk yıllar, bir kuyruklu ceketle bir silindir şapkayı kâfi sananlar, şimdi,* ***klak*** *ve* ***makferlan*** *peşinde koşuşuyorlardı. Yazık ki, bu* ***artikllerin*** *bir kısmını stoklar tükenmiş olduğu için bulmak kâbil olmuyor...*" (Karaosmanoğlu, 1934:102)

"... *bir müddet dış* ***vestibül****ün ortasında birikiyorlardı.*" (Karaosmanoğlu, 1934:103)

"*Bunun tersi ancak bir* ***katastrofu*** *ifade eder.*" (Karaosmanoğlu, 1934:106)

"*Kendi kendine 'Ben ne* ***gaffeur*** *bir adamım, dedi. Bu kadına karşı bir* ***Paphnus*** *gibi muamele etmem lâzım gelirdi. Çünkü, görüyorum, onda bir* ***Tais*** *ruhu var'.*" (Karaosmanoğoğlu, 1934:113)

Yukarıda örnekleri görülen pek çok Türk okuyucusunun anlayamayacağı, Batı kökenli kelimeler, romanın bütününe hâkimdir.

Selma Hanım ile Bnb. Hakkı Bey'in at gezintilerinde beraber olması, romanın ilk önemli entrik unsuru olarak karşımıza çıkar. Okuyucu, gerek Selma Hanım'ı gerekse kocası Nazif Bey'in bu kayıtsızlığını anlayamaz. Bir tarafta karısının başka bir erkekle serbest bir hayat sürmesinden rahatsız olmayan koca; öbür tarafta, evli olduğu hâlde bekâr bir erkekle at gezintilerine çıkan bir kadın. Hem de milletin olağanüstü olaylar yaşadığı Millî Mücadele ortamında... Yazar, bu sahneyi verirken Fransa'nın Lion şehrinden ya

da İngiltere'nin Hayd Park'ından ve oralarının insanlarından bahseder gibi bir üslûp özelliği ortaya koyar. Bu tür üslûp özellikleri, romanın diğer bölümlerinde de varlığını hissettirir.

Romanın önemli entrik unsurlarından bir diğeri ise, Nazif Bey'in ısrarlarına rağmen Selma Hanım'ın Ankara'yı terk etmemesidir. Yunanlılar, ileri bir harekâtla Ankara'ya çok yaklaşırlar. Ankara halkı, telaş içindedir. Hatta, Büyük Millet Meclisi bile Kayseri'ye taşınmak üzeredir. Bürokratların önemli bir kısmı da Ankara'yı terk etmektedir. Selma Hanım ise, Ankara'nın terk edilmemesi taraftarıdır. Okuyucu., romanın bu sahnesinde kaygılanır, meraklanır. *"Acaba, Selma Hanım, kocası gibi Ankara'yı terk edecek midir?"* sorusunun cevabını arar. Selma Hanım, kocasını kaybetmenin mukabilinde Ankara'yı terk etmez. Çünkü ona göre Ankara, millî uyanışın sembolüdür. Gidilecek ya da kaçılacak başka bir yer kalmamıştır.

Üçüncü entrik unsur ise, Selma Hanım'ın üçüncü kocası Neşet Sabit Bey'in bir başka kadınla olan (Tiyatrocu Yıldız Hanım) ilişkisinden şüphelenmesidir. Selma Hanım, bu şüphesinden Yıldız Hanım'ın bir başka erkekle evlenmesi ile kurtulur. Bu bölümde de okuyucu, romanın başkahramanının, üçüncü kocasından da ayrılacağı ihtimalini aklına getirir. Fakat, durum beklendiği gibi cereyan etmez. Roman, Selma Hanım ile Neşet Sabit Bey'in mutlu ve huzurlu bir hayat sürmeleri ile sona erer.

3. Ana Fikir: Ankara, Türk milletinin yeniden dirilişinin, Kuvayı Millîye ruhunun ve Türkiye Cumhuriyeti'nin sembolü bir şehirdir. Yazar, romanın başkahramanı Selma Hanım'ın hayatı, üç ayrı kocasının kişilik özellikleri ile üç dönem Ankarası'na şekil verir. Küçük, bakımsız ve virane Ankara'dan; millî şahlanışın ve kahramanlık hikâyelerinin yaşandığı Kuvayı Millîye Ankara'sına; oradan da önce yanlış Batılılaşma'nın çamuruna gömülmüş, Atatürk'ün inkılâplarının özünü kavrayamamış, sonraları da Cumhuriyet ilke ve inkılâplarının benimsendiği, yaşatıldığı, Cumhuriyet törenlerinin büyük bir coşkuyla kutlandığı Ankara, romanda bütün çıplaklığıyla yansıtılır.

B. FİGÜRLER:

1. Merkez Figür:

Selma Hanım: Millî Mücüdale ortamında en mantıklı yöntemin Ankara' da bulunmak ve mücadeleye oradan destek vermek olduğuna inanmış, bilgili, bilinçli bir aydın Türk kadınıdır. Bu özelliklerine mukabil, serbest, bağımsız ve özgür olma ideali uğruna evlilik dışı ilişkileri doğal algılayan, eş seçme özgürlüğünü kullanmada hatalara düşen, arayışlar peşinde olan, onaylamamasına rağmen Batı hayat tarzına yakın kişiliği bulunan bir insandır.

> "*Gerçi, Selma Hanım, bu şöhret düşkünlerinden, bu ihtiraslı politikacı kadınlardan biri değildi. İyi bir tahsil görmüş olmasına ve fikir davalarını çok iyi anlayabilecek bir seviyede bulunmasına rağmen, memleket işlerine karışmak emeli gönlünden hiç geçmemişti.*" (Karaosmanoğlu, 1934: 14)

Yazar, Selma Hanım'ın kocası Nazif Bey'i bırakıp, Bnb. Hakkı Bey ile diyalog kurmasını ve onunla evlenme teşebbüsünü romanında yansıtırken, kişilik özelliklerini de şu şekilde vermektedir:

> "*Selma Hanım, kocasından ne kadar uzak olduğunu, onu ne kadar sönük, ne kadar şahsiyetsiz ve mıymıntı bulduğunu asıl bugün anlıyordu. (Nazif Bey, zafer ümidinden yoksun bulunduğu için.) Onun ütülü ve tozsuz pantolonundan, beyaz gömleğinden, saçlarının o intizamlı taranışından ve yumuşak, pembe cildinden tiksiniyordu.*
>
> *Asker kıyafeti haricinde bir erkek timsali, onun için artık, tasavvuru kabil olmayan cinsiyetsiz bir şeydi ve gene bunun içindir ki, Binbaşı Hakkı Bey'i her görüşünde tekrar o*

değişken erkek mahşerinin içine dönmüş gibi bir helecan duyuyor, onu gittikçe daha derin bir hisle takdir ediyordu." (Karaosmanoğlu, 1934:80)

2. Karşıt Figür:Romanda merkez figür Selma Hanım'a karşıt olabilecek herhangi bir figüre esas itibariyle rastlanmaz. Selma Hanım'ın ilk kocası Nazif Bey ve ikinci kocası Bnb. Hakkı Bey, nisbeten karşıt figürler olarak değerlendirilebilirse de, bunları yardımcı figür olarak göstermek daha doğru olacaktır.

3. Yardımcı Figürler:

Nazif Bey: Selma Hanım'ın Ankara'daki bir bankada görev yapan ilk kocasıdır. Karısından ayrıldıktan sonra kendini içkiye verir, kötü bir hayat sürer.

Bnb. Hakkı Bey: Batı Cephesi'nde üstün yararlıklar gösteren İzmir'in alınmasından sonra *"Miralay"* rütbesine terfi eden, savaştan sonra da emekli olup ticaretle uğraşan bir insandır. Nazif Bey'den ayrıldıktan sonra Selma Hanım'la evlenir. Bu evlilik kısa sürer; Selma Hanım, Nazif Bey gibi zamanla onun davranışlarından da tiksinti duyar.

"Binbaşı Hakkı Bey, otuz beş yaşlarında ya var, ya yoktu. Orta boylu, ince belli, geniş omuzlu bir delikanlı.

...

"Bununla beraber genç binbaşı için kendi kendine: (Selma Hanım'ın ifadesi:) ***'Amma da alafranga bir salon zabiti'*** *dedi."* (Karaosmanoğlu, 1934:34)

Yine Selma Hanım'ın ifadesi ile Bnb. Hakkı Bey'in özelliği:

"Yarabbi, asker üniforması içinde her hareketi, o kadar

şahsî, o kadar kusursuz olan bu adamı, sivil kıyafet, ne kadar acaipleştirmiş, salaklaştırmış, kendiliğinden ayırıp sunîleştirmişti." (Karaosmanoğlu, 1934: 110)

Neşet Sabit Bey: İstanbul'da bulunan bir gazetenin yazarlığını ve muhabirliğini yapan, güzel ve etkili konuşmaya önem veren aydın bir insandır. Aynı zamanda Selma Hanım'ın üçüncü kocasıdır. Yazdığı *"Kaltabanlar"* adlı komedi eseri Devlet Tiyatrosu'nda sahneye konur. Bu sebeple, oyunu izleyen Atatürk tarafından tebrik edilir. Bir ara tiyatro oyuncularından Yıldız Hanım'a yakın olmasından dolayı karısı Selma Hanım kendinden şüphelenir.

"*Neşet Sabit, ta Aktepe'de ilk görüştükleri yıldan beri Ankara'da tek başına, bir evde pansiyoner olarak yaşamakta imiş. Hayatını, İstanbul'da bir gazeteye muhabirlik ve muharrirlik etmek ve ayrıca Maarif Vekâleti'nden bazı telif ve tercüme işleri almakla kazanmakta imiş.*" (Karaosmanoğlu, 1934:114)

"*Selma Hanım, bütün kış mevsimi birbirini takip eden bu umumî eğlence yerlerinin hemen hepsinde Neşet Sabit'e rast geldi. Tuhaf bir cazibe, onları birbirlerine doğru çekiyordu. Bazen saatlerce hiçbir şey konuşmaksızın, yanyana oturdukları oluyordu. Selma Hanım, bu sessiz oturuşlarda bile bir yürek huzuruna benzeyen hemen hemen fikrî denilebilecek bir haz duymakta idi.*" (Karaosmanoğlu, 1934:114)

Ömer Efendi: Selma Hanım ve Nazif Bey'in Ankara'ya ilk gelişlerinde Tacettin Mahallesi'nde kaldıkları evin sahibidir. Menfaatperest ve savaş zengini bir insandır.

Murat Bey: Büyük Millet Meclisi mebuslarındandır. Aynı za-

manda Nazif Bey'in de samimî arkadaşıdır. Etlik'teki bağ evinde davetler verir. Selma Hanım ve kocası Nazif Bey gibi Bnb. Hakkı Bey de bu davetlerin müdavimlerindendir. Batı hayranı kişilik özelliklerinin bir sonucu olarak ailesi birlikte Avrupa'ya gider ve orada hayatını devam ettirir.

> *"Harb-i Umumî'den beri izini kaybetmiştim. Meğer mebus olmuş. Ama, doğrusu hiç kibirlenmemiş. Öyle baba can ki, tıpkı mektepteki hâli..."* (Karaosmanoğlu, 1934:27)

> *"... Murat Bey'in hâlinde, bakışlarında, gülüşlerinde öyle bir saffet, öyle bir babayanilik vardı ki, bu şişman adam, genç kadına âdeta kendisinin de kırk yıllık ahbabı imiş gibi yakın geliyordu."* (Karaosmanoğlu, 1934:32-33)

Yıldız Hanım: Neşet Sabit Bey'in tiyatrodaki kız arkadaşıdır. Daha sonra bir gençle evlenir. Böylece Selma Hanım da Yıldız Hanım'la ilişkisi olduğunu zannettiği kocası hakkındaki şüphelerini yenmeyi başarır.

Gazi Hazretleri (ATATÜRK): Atatürk; Neşet Sabit Bey'in komedi eserinin sahneye konduğu tiyatro binasına gelip ve tiyatro eserini izledikten sonra Neşet Sabit Bey'i tebrik eder. Romanın özellikle son bölümlerinde, Cumhuriyet'in onuncu yıl kutlama törenlerinde adından ve inkılâplarından söz edilir.

Eskişehir ve Cebeci hastahanelerinde tedavi gören Türk askerleri, ile hastahane görevlileri, Ankara'nın olağanüstü ortamını yaşayan ya da Batı hayat tarzının gereği balolarda, eğlence âlemlerinin içinde bulunan diğer insanlar da yardımcı figürler olarak gösterilebilir.

C. KAVRAMLAR ve KABULLER:

Atatürk İnkılâpları (ATATÜRKÇÜLÜK) : Romanın son bölümünde,

özellikle Cumhuriyet'in onuncu yıldönümü kutlama şenliklerinin yansıtıldığı bölümlerde Atatürk inkılâplarının önemi vurgulanır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında gerçekleştirilen inkılâplar, her ne kadar halk tarafından tam olarak algılanmasa da, yapılan inkılâp faaliyetlerinin Türk milleti ve ülkesi için ne derecede yararlı olduğu zamanla anlaşılır. Romanın kahramanları Selma Hanım ve Neşet Sabit Bey, Atatürk inkılâplarının halk tarafından özümsenmesinden dolayı son derece mutluluk duyarlar. Roman da, bu mutluluk içinde sona erdirilir.

Batılılaşma: 19. yüzyıldan itibaren Avrupa'da yaşanan sanayi devriminin ardından Türk ülkesinde, sınırları çizilmemiş, özellikleri tam olarak belirtilmemiş bir Batılılaşma cereyanı kendini gösterir. *Araba Sevdası* (Recaizade Mahmut Ekrem), *Felatun Bey ile Rakım Efendi* (Ahmet Mithat Efendi), *Sözde Kızlar, Fatih Harbiye* (Peyami Safa) gibi romanlarda, önceki dönemlerde de konu olarak işlenen ***Yanlış Batılılaşma***, *Ankara* romanının muhtelif bölümlerinde de yansıtılmaktadır. Cumhuriyet döneminin ilk yıllarının Ankarasında yaşayan bir grup insan, balo ve gece eğlenceleri ile Batılılaşma'yı eşdeğerde tutmuş, bu tür özellikleriyle prestij kazanmaya çalışmışlardır. İlerleyen yıllarda, yanlış Batılılaşma'nın girdabına gömülmüş bu insanlar, kurtuluşu Avrupa'da bulmuşlar ve büyük bir bölümü Ankara'yı terk ederek Avrupa'ya yerleşmiştir. (Romanda ele alınan Murat Bey ve ailesi, bu kişilere örnektir.) Yazar, bu tür insanların ruh özelliklerini, romanında oldukça güzel bir biçimde yansıtır.

Savaş Zenginleri: Roman kahramanlarından Ömer Efendi'nin kişiliğinde, yazar savaş zenginlerinin iç dünyasını vermektedir. Önceki roman incelemelerinde de belirtildiği gibi bu tür insanlar, savaşın her türlü olumsuz ortamını çok iyi bir şekilde istismar ederek kısa zamanda zengin olmanın yöntemlerini bulmuş, menfaatperest insanlardır.

Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU'nun *"Ankara"* adlı romanı, birbirinden farklı dönemlerdeki Ankara'yı yansıtması yönüyle okunmaya değer bir

romandır. Özellikle, Millî Mücadele dönemi ile Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki insanların karakteristik özelliklerini anlatması, romana ayrı bir önem vermektedir.

Ankara romanı ile ilgili şu çarpıcı teşhisle incelememize son verelim:

> "*Ankara romanının dayandığı gerçek, ülkesini seven insanların onun uğrunda hayatını feda etmesi sonucu ülkenin yetersiz, taklitçi insanların eline kalmasıdır. 1911 – 1921 yılları arasında geçen on yıl içinde Türk toplumu en dinamik insan unsurunu üç kıtanın topraklarına gömmüştür. Sayıları iki milyona yaklaşan bu insanların önemli bir kısmı mülkiye, hukuk, sultanî ve idâdîlerde okuyan gönüllü gençlerdir. Yani, savaşta şehit düşmeseler, ülkelerinin dertlerini kendi dertleri olarak bilip onu çözmeye çalışacak inançlı insanlardır.*" (Yalçın, 1997:149)

Geçmişte olduğu gibi, günümüzde de ülkemizin en önemli sorunları arasında aydın-halk çatışmasını göstermek zor olmayacaktır. Özellikle son iki yüzyıldır, münferit dönemler hariç, aydınlarımız ile halkımız kaynaşmış durumda sayılamaz. Bu gün bile, özellikle küçük yerleşim yerlerinde (köy ve kasabalarda) yaşayan insanlarımız, kendileriyle iletişim kurmak isteyen ilk defa tanıştıkları aydınlara önce güven duymazlar. Belli bir zamanın ve iletişimin sonunda deneme yanılma yoluyla, güven duymaları gerektiğine inandıkları zaman, aydınıyla kaynaşır ve ona saygı duymaya başlar. Dikkatli ve gerçekçi yapılacak gözlemler; bu teşhisin yanlış olmadığını ortaya koyacaktır.

Aydın ile halkın arasındaki bu güvensizlik ya da çatışmanın nedenlerini her şeyden önce Türk aydını kendinde aramak zorundadır. Halkın bu güvensizlikte ve çatışmada belki de hiç kusuru yoktur. Kusur, aydının kendindedir. Acaba, çağın modern teknik bilgi ve yöntemini bünyesinde bulundurduğuna

inandığımız Türk aydını, temsilcisi olduğu Türk halkına günümüze kadar ne verebilmiştir? Türk halkının yaşadığı zorlukları, çektiği sıkıntıları ve fakirliğini yaşamış mıdır? Onun kültürünü, edebiyatını, müziğini terennüm etmiş, öğrenmiş midir? Düğünlerine katılıp, onlarla birlikte eğlenmiş, cenazelerine katılıp onlarla birlikte ağlamış mıdır? Bu ve benzeri soruların cevabı *"Hayır"* ise Türk aydını üzerine düşeni yapmıyor demektir. Bu nedenle aydın, her şeyden önce kendini sorgulamalıdır.

İşte, Yakup Kadri'nin *"Yaban"*, başkahramanı Ahmet Celâl'in kendini sorguladığı, aydın - halk çatışmasının boyutlarını çizdiği bir romandır.

A. VAK'A TERTİBİ:

1. Ana Çizgileriyle Vak'a:

Millî Mücadele'nin en önemli safhalarından olan Sakarya Zaferi'nden sonra, Batı Cephesi Komutanlığı *"Tetkik-i Mezalim Heyeti"* adında bir heyet kurar. Bu heyet, Yunanlılar tarafından Türklere uygulanan zulümlerin sonuçlarını tespit eder. Eskişehir ve çevresinde araştırmalarını sürdüren Tetkik-i Mezalim Heyeti, taş kovuğuna sokulmuş bir anı defteri bulur. Bu defterin sahibi, Çanakkale Savaşları'nda bir kolunu kaybeden ve malûlen emekliye ayrılan bir Yüzbaşı'dır.

Savaş gazisi, Yüzbaşı Ahmet Celâl, tek kolunu kaybedip malûlen emekliye ayrıldıktan sonra, emir erlerinden Mehmet Ali'nin ısrarlarına dayanamaz ve onun köyüne gelir. Amacı, köy halkıyla bütünleşmek ve devam eden Millî Mücadele'ye fikren ve manen destek olmaktır. Mehmet Ali'nin köyü, Haymana ovasında, Porsuk çayı dolaylarındadır.

Ahmet Celâl, otuz beş yaşlarında, kültürlü ve bilinçli bir Türk aydınıdır. Malûlen emekliye ayrıldığı, savaşamadığı için kendini bedbaht hisseder. Karamsarlıktan kurtulmak ve kendine bir çıkış aramak için Birinci Dünya

Savaşı'nın bitiminde geldiği Mehmet Ali'nin köyünde, Anadolu insanı ile kaynaşacağını ümit eder.

Geldiği köy, kurak, çıplak ve bakımsız bir Anadolu köyüdür. O, tek kolunu savaşta kaybetmiş olmanın gururunu daha çok hissetmeyi düşünür. Ama, bu köyün insanları, onun tek kollu olduğunun farkına bile varmaz. Çünkü, bu köyde sakatlık olağan görüntülerdendir. Hatta, emir eri Mehmet Ali'nin dışında köylülerden kimse konuşmaz. Çünkü, köy halkı Ahmet Celâl'i *"Yaban"* olarak tanımlar. Gerçekte böyledir, Ahmet Celâl; onlara göre yabancıdır. Hatta sadece Ahmet Celâl değil, köye gelen aydın ve kültürlü bütün insanlar, köylünün nazarında birer yabancıdır. Köy halkı, köye geldiği ilk günlerde Ahmet Celâl'den korkar ve ona şüphe ile yaklaşır. Çünkü o, vergi ya da asker toplamaya gelen hükûmet memuru zannedilir.

Mehmet Ali'nin yardımlarıyla bir köy evine yerleşir. Olağanüstü olayların yaşandığı bir dönemde, köy halkı günlük işleriyle meşguldür. Kuvayı Millîye ve Ankara'daki millî uyanış; asker olma ve savaşa katılma korkusunun dışında bu köydeki insanları ilgilendirmez. Bütün bu özellikler; Ahmet Celâl'in garibine gider. Ahmet Celâl, bu garipliklerin temelinde, köydeki insanların cahilliğini ve geriliğini arar.

Köyün tek ve önemli zengini Salih Ağa'dır. O, zenginliği ile köylü üzerinde tahakküm kuran, zenginliğine rağmen cimri ve menfaatperest bir insandır. Hatta, menfaatinden ötürü her türlü entrikayı çevirebilecek, düşmanla iş birliği kurabilecek, dalkavuk bir kişiliktedir. Buna rağmen, köy halkı, onu akıllı görür ve ona itibar eder.

Ahmet Celâl; Millî Mücadele ile ilgili bilgileri, kendisine ulaşan gazeteler aracılığıyla alır. Halkla iç içe olmayı, bazı konularda onları bilgilendirmeyi, onlar için yararlı olmayı defalarca dener. Ama, her defasında emekleri boşa çıkar, kimse onu dinlemek zahmetinde bulunmaz.

Bir gün, köyün çevresinde gezinirken köylü kızlarından birini görür. Ona âşık olur. Bu kız Emine'dir.

Bütün bunlar olup biterken, Şeyh Yusuf adında biri köye gelir. Bu kişi, hasta köylülere muska yazan, köylünün sorunlarını kendi yöntemleriyle çözen, karşılığında ise zaten yoksul olan köylünün elindekileri de alan, din simsarıdır. Ahmet Celâl, Şeyh Yusuf'un hatalarını yüzüne vurunca tartışma çıkar ve Şeyh Yusuf, kurtuluşu köyden kaçmakta bulur.

Ahmet Celâl, en yakın arkadaşı Mehmet Ali'nin yeniden askere alınmasıyla büsbütün yalnız kalır. Onun yalnızlığını az da olsa Süleyman giderir. Süleyman'ın Cennet adında ahlâksız, çirkef bir karısı vardır. Bu kadın, başka erkekle yakalanınca köy halkı tarafından köyden kovulur. Süleyman, karısının ahlâksızlığına ve köyden gitmesine çok üzülür. O da Ahmet Celâl gibi kendini yalnız hisseder. Bu nedenle, her ikisi de bu ortak özellikten dolayı iyi anlaşır.

Mehmet Ali'nin annesi Zeynep Kadın ile Salih Ağa arasında toprak yüzünden bir tartışma çıkar. Salih Ağa, Mehmet Ali'nin askere alınmasını fırsat bilerek Zeynep Kadın'ın toprağına el koyar. Ahmet Celâl, bu olayda Zeynep Kadın'ın haklılığını söylemesine rağmen Salih Ağa'yı yolundan çeviremez.

Zaman geçtikçe, Ahmet Celâl; köylü ile kaynaşamayacağını anlar. Kendini, bir gezintide rastladığı Amerikan konserve kutularına benzetir. Bunlar nasıl bu köye yabancı ise, o da öyle yabancıdır. Bir ara, onlar gibi giyinmenin, onlar gibi konuşmanın doğru olacağını içinden geçirir. Fakat, olaylar karşısında onlar gibi duymanın, onlar gibi düşünmenin ne kadar zor olacağını da bilir.

Ahmet Celâl'i, içinde bulunduğu kötü ortamdan koparan önemli anlar, onun Emine'yi gördüğü anlardır. Bu nedenle, zaman zaman Emine'nin bulunduğu köye gider, uzaktan Emine'yi seyreder. Bu gezilerinde bazen İsmail'i de

yanına alır. Emine, Ahmet Celâl'den kaçar. Çünkü, o da Ahmet Celâl'i çolak ve yaban görür. Ahmet Celâl'in fark ettiği başka bir olay daha vardır. O da, İsmail ile Emine arasındaki yakınlaşmadır. O, 17 yaşındaki, çirkin, kaba ve cahil bozkır gencini Emine'ye lâyık görmez.

Bir ara Mehmet Ali, izinli olarak köyüne döner. Ahmet Celâl de yeni bir eve taşınır. Yalnızlığını kurtaracak meşgale arar. Sonunda bulur. Anılarını ve gözlemlerini bir deftere yazar.

Bir gün, Bekir Çavuş'a Emine'ye duyduğu aşktan bahseder. Bekir Çavuş da karısını Emine'nin köyüne gönderir. Fakat, onu Ahmet Celâl'e uygun görmezler. Kısa bir süre sonra da Emine, İsmail'le evlenir. Bu duruma Ahmet Celâl, çok üzülür.

Olaylar bu şekilde gelişirken Yunan askerleri de köye yaklaşır. Yunan uçakları köyün üzerinden bildiri atar. Propaganda amaçlı bu bildiride, *"Biz, sizi Kemal'in çetelerinden kurtarmak için harp ediyoruz."* yazılıdır. Cahil ve kimsesiz köylüler, bu propagandaya inanır. Ahmet Celâl, köylüye düşmanla mücadele edilmesini telkin eder, uçaklar tarafından atılan kâğıtlardaki sözlerin yanlış olduğunu anlatmaya çalışır. Ama onu, kimse dinlemez.

Sonunda köy, Yunan askerlerince işgal edilir. Ahmet Celâl'in evi didik didik aranır. Önemli bir şey bulunmaz. İşgal sırasında, Salih Ağa ve köyün imamı Yunanlılar'a yardım eder.

Yunan askerleri, köylüyü bir meydanda toplar; arkasından köyü ateşe verir ve köylüye zulüm yaparlar. Ahmet Celâl, anı defterini yanına alır; bir fırsatını bulur, kadınların bulunduğu taraftan Emine'yi kapar ve hızla köyden uzaklaşır. Fakat, kaçarlarken ikisi de Yunan kurşunlarıyla yaralanır. Emine, yarasının ağırlığından dolayı yürüyemez. Ahmet Celâl, anı defterini Emine'ye bırakır ve bilinmeyen bir yöne doğru ilerler.

Tetkik-i Mezalim Heyeti, bu köye geldiğinde, Ahmet Celâl'in defterini bulur. Bu kişinin kim olduğunu köylülere sorar. Onların verdiği cevap ilginçtir:

" - Deee, sizin gibi yabanın biriydi."

2. Fiktif Yapıyı Belirleyen Unsurlar:

a. Zaman: Romandaki olaylar Birinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle başlar ve Sakarya Zaferi'nden sonra kurulan *Tetkik-i Mezalim Heyeti*'nin köye gelmesiyle biter. Ortalama üç, dört yıllık bir süreyi içerir.

b. Mekân:

Geniş Mekânlar: Olayların geçtiği, romanda adının verilmediği *köy* ve köyün bulunduğu *Haymana Ovası* ve *Porsuk çayı çevresi* en önemli geniş mekân sayılır. Ayrıca yazar, romanın bazı bölümlerinde gönderme yapmak suretiyle *Ankara*'dan ve *Batı Cephesi Komutanlığı*'ndan da bahseder.

Dar Mekânlar: Romanın başkahramanı Ahmet Celâl'in köye ilk gelişinde yerleştiği *ev* ile sonradan değiştirdiği *ev*, en önemli dar mekânlardır. Ayrıca, Yunan askerlerinin köyü işgal etmesiyle birlikte köy halkının toplandığı *meydan* da dar mekâna örnek sayılır. Yunanlılar, bu meydanda topladıkları köy halkına her türlü zulüm ve işkenceyi yaparlar; Ahmet Celâl'de bu meydanda kadınların arasında bulunan Emine'yi, fırsatını kollayarak çeker ve yanına alarak birlikte kaçarlar.

c. İnsan Unsuru Dışında Kalan Figürler: Romanda görülen insan unsuru dışında kalan figürlerin ilki, Ahmet Celâl'in adı belirtilmeyen kasabadan temin ettiği *gazeteler*dir. O, bu gazeteler sayesinde Millî Mücadele ile ilgili gelişmeleri takip etmeye çalışır. Kendine ulaşan gazeteler dışında herhangi bir bilgi kaynağı bulamaz.

Din simsarı, yobaz Şeyh Yusuf'un para ve mal karşılığında hasta köylüler için yazdığı *muskalar* da diğer bir figürdür.

Romanın başkahramanı Ahmet Celâl, bir gezi sırasında Amerikan konserve kutusuna rastlar. Kendini bu konserve kutusuna benzetir. Bunlar, nasıl bu topraklarda yabancı ise, Ahmet Celâl de aynen öyle yabancıdır. Halka bir türlü kendini kabul ettiremez. Onu bu düşüncelerini ortaya koymada yardımcı olduğu için *"konserve kutusu"* nu da insan unsuru dışında kalan figürlere örnek gösterebiliriz.

Yunan uçakları, köyün üzerinden propaganda amaçlı *bildiri* atar. Bu bildiride *"Biz sizi, Kemal'in çetelerinden kurtarmak için harp ediyoruz."* yazılıdır. Cahil ve kimsesiz köylüler bu propagandaya inanır. Ahmet Celâl'in elinde ise, köylüleri farklı düşüncelere inandıracak herhangi bir gücü yoktur. O, çaresizdir; çaresizliğini bu bildiriler bir kez daha ortaya koyar. Bu nedenle Yunan uçakları tarafından atılan *bildiri*yi de roman figürü olarak gösterebiliriz.

Sonuncu ve en önemli insan unsuru dışında kalan figür ise; Ahmet Celâl'in *anı defteri*dir. O, bu deftere bütün olup bitenleri yazar. Sakarya Zaferi'nden sonra köye gelen Tetkik-i Mezalim Heyeti de, bulduğu bu anı defteri sayesinde olayları öğrenir.

ç. Dil ve Üslûp ile Merak Unsurlarının Düzeni ve Gücü: Yakup Kadri, diğer romanlarında olduğu gibi *"Yaban"* adlı romanında da kendini gösteren en önemli kusur; İncil, Tevrat ve Batı (Eski Yunan ve Lâtin) mitolojisi kaynaklı söz, deyim ve kavramlara çok yer verilmesidir. Okuyucu, kimi zaman kendine değil de kendi dışındaki kültür ve medeniyet temsilcilerine sesleniliyormuş gibi duygulara kapılır. Yakup Kadri'nin belki de en önemli çıkmazlarından biri budur. Onun diğer romanları gibi *Yaban* romanını da okuyan bir okuyucu; her şeyden önce Tevrat, İncil, Eski Grek ve Lâtin kültürünü iyi bilmek zorundadır. Ancak bu şekilde okuyucu, yazarın romanın-

da gönderme yaptığı konu ve olayları ayrıntılı olarak kavrayabilir. Bu, roman tekniği açısından önemli bir kusurdur.[11]

Romandaki entrik unsurlara gelince; bunlardan ilki Ahmet Celâl ile Şeyh Yusuf arasında geçen tartışmada kendini gösterir. Şeyh Yusuf'un din simsarlığını önlemek, onun gerçek yüzünü köylüye göstermek isteyen Ahmet Celâl, bu amacında başarılı olamaz. Ahmet Celâl'le arasında çıkan tartışma sonucu, Şeyh Yusuf kurtuluşu kaçmakta bulur ve köyü terk eder. Okuyucu, Ahmet Celâl'in köylü ile iletişimde başarılı olmasını arzular, romanın gelişen bölümlerinde bu iletişimin kurulacağını ümit eder ve meraklanır. Ama, bu iletişim eksikliği ve çatışma roman bitinceye kadar devam eder.

Aynı durum Salih Ağa ile de yaşanır. Mehmet Ali'nin askere gitmesinden yararlanan Salih Ağa, onun toprağına el koyar. Mehmet Ali'nin annesi Zeynep Kadın, elinden giden toprakla ilgili olarak Salih Ağa ile tartışır. Ama, toprağını geri alamaz. Bu olayların yansıtıldığı bölümlerde okuyucu endişelenir; sorunun nasıl çözüleceğini merakla bekler.

Trajik ve entrik unsurlardan biri de Ahmet Celâl'in sevdiği köylü güzeli Emine'nin çirkin ve cahil İsmail ile evlenmesidir. Ahmet Celâl, Bekir Çavuş aracılığı ile Emine'yi ailesinden istetir, ama, *"olmaz"* cevabını alınca derin düşüncelere dalar. Emine'nin daha sonra da İsmail'le evlenmesi onu büsbütün yıkar. Bu olayların aktarıldığı bölümde de okuyucu, hep Ahmet Celâl'in tarafını tutar. Çünkü, okuyucuya göre en mantıklı olan Ahmet Celâl'le Emine' nin evlenmesidir. Oysaki, köylünün düşüncesi bu şekilde değildir. Ahmet Celâl; ne kadar tahsilli, varlıklı olursa olsun, sonuçta bir *"yaban"* dır, Türk köylüsüne yabancıdır. Bu nedenle köylü, kızını ona vermeyi uygun görmez. Türk okuyucusu, bu durumun farkına varmadan romanı okuduğunda köylüyü haksız görebilir.

---

[11] **Alemdar YALÇIN**, Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı, (Ankara, 1997), 47.

Romanın, belki de en önemli entrik yapısı, son bölüm ve son satırlarda gizlidir. Ahmet Celâl, sevdiği köylü güzeli Emine'yi yaralı olarak bırakıp gider. Bu doğru bir davranış mıdır? İnsan, sevdiğini, hele ölmek üzere olan yaralı bir kimseyi bırakıp gider mi? Ahmet Celâl, gitmiştir, hem de nereye, nasıl gitmiştir, bilinmez. Okuyucu, onun akıbetini öğrenemez ve roman bu merakla bitirilir.

> "*Yaban'ın bir hatıra defteri şeklinde yazılmış olması, onu bir 'ben' romanı yapar.*" (Bakırcıoğlu, 1986:141)

3. Ana Fikir: *Yaban* romanında, Türk toplumunun en önemli sorunlarından biri olagelmiş aydın-halk çatışması dile getirilir. Bu çatışma, günümüzde de varlığını göstermekte ve toplumsal sorunların artmasına temel teşkil etmektedir. Aydın-halk çatışmasının ortadan kalkmasının en önemli önlemi; öncelikle aydınların kendini sorgulamasıdır. Bu sorgulamanın sonucunda aydın, eksikliklerini gidermeli; halkla kaynaşacak düzeyde yeni girişlerde bulunmalıdır. Bunun en kestirme yolu da; halkı tanımak, gözlem yapmak ve onun sorunlarına samimî olarak eğilmekten geçer.

B. FİGÜRLER:

1. Merkez Figür:

Ahmet Celâl: Çanakkale Savaşlarında bir kolunu kaybeden ve Yüzbaşı rütbesinde iken malûlen emekliye ayrılan, otuz beş yaşlarında, kültürlü bir insandır. Bir kolunu kaybettiği, bu nedenle emekliye ayrıldığı için kendini kötü hisseder. Birinci Dünya Savaşı'nın bitiminde teselli bulmak, bir nebze olsun Millî Mücadele'de halkın yanında bulunabilmek için emir erlerinden Mehmet Ali'nin Haymana ovasındaki köyüne gelir. Bu köyde halkla kaynaşacağını umar, yararlı olacağını düşünür. Ama, orada umduklarını bulamaz, köylü tarafından yabancı anlamında *"Yaban"* olarak nitelendirilir. Köylü, sevdiği kız Emine'yi bile kendine vermez.

"Ahmet Celâl'deki karakter zaafı da dikkat çekicidir. Nitekim o, vatanın kendisine ihtiyacı olduğu iki fırsatta da bu şansını kullanmaz ve kaçar. İkinci kaçışında sevdiği kadını da arkasında ve yaralı olarak bırakır.

...

Romanın akışı, tarihin kronolojik yapısına uygundur. Birinci Dünya Savaşı'nın bitiminden Sakarya Zaferi'ne kadar sürer. Aşağı yukarı dört yıllık bir dönemi içine alan romanda, roman kahramanı Ahmet Celâl'de hiçbir değişme göze çarpmaz. Tipin canlı ve gerçek olması açısından bu durum, bir roman için önemli bir kusurdur." (Bakırcıoğlu, 1986:140-141)

2. Karşıt Figür:

Salih Ağa: Ahmet Celâl'in yaşadığı köyün tek ve önemli zenginidir. O, zenginliği aracılığıyla köylünün üzerinde baskı oluşturmuş, zenginliğine rağmen cimri ve menfaatperest bir kişiliktedir. Hatta, kişisel menfaatinden ve düşman korkusundan ötürü düşmanla iş birliği yapar; her türlü entrikayı çevirir. Bütün bu olumsuz özelliklerine rağmen, köy halkı; cahilliğinden, güçsüzlüğünden dolayı Salih Ağa'ya itibar gösterir, onun dediklerini harfiyen uygular.

Şeyh Yusuf: Hasta köylülere muska yazan, köylünün sorunlarını kendi yöntemiyle çözen, karşılığında da köylünün elindeki para ve malı alan, din simsarı, yobaz bir kişiliktedir. Ahmet Celâl'in kendi hatalarını yüzüne vurması ve aralarında tartışmanın çıkmasıyla kurtuluşu köyden kaçmakta bulur. Bu yönüyle de korkak ve çelimsiz bir insandır.

Yunan Askerleri: Köyü işgal eden ve köylüye olmadık zulümleri yapan, Ahmet Celâl'in evi başta olmak üzere evleri didik didik arayan, ateşe veren Yunan askerleri de karşıt figür örneğidir.

3. Yardımcı Figürler:

Emine: Ahmet Celâl'in kaldığı köyün yanındaki komşu köyde yaşayan güzel bir köylü kızıdır. Ahmet Celâl, ona âşık olur. Bekir Çavuş'un aracılığı ile evlenmek için ailesinden Emine'yi ister. Ama, Emine'nin gönlü onda değildir. O da diğer köylüler gibi Ahmet Celâl'i çolak ve yaban olarak nitelendirir. Emine, İsmail'le evlenir. Yunanlıların köyü işgal etmesiyle birlikte Ahmet Celâl, Emine'yi kaçırır. Bu kaçışta her ikisi de düşman kurşunlarıyla yaralanır. Ahmet Celâl, ölmek üzere olan Emine'yi bırakır ve bilinmez bir istikamete doğru gider.

Mehmet Ali: Ahmet Celâl'in eski emir erlerindendir ve köydeki en yakın arkadaşıdır. Savaşın kızışmasıyla birlikte askere alınır, bir müddet sonra izinli olarak köye gelse de fazla kalamaz, tekrar cepheye döner.

İsmail: On yedi yaşında, çirkin, kaba, cahil bir köy delikanlısıdır. Ahmet Celâl, önceleri onu yanına alır ve birlikte gezer, sohbet ederler. Fakat sonraları İsmail, Emine ile evlendiğinde onu kıskanır ve onun yanında bulunmak istemez.

Bekir Çavuş: Ahmet Celâl'in özellikle Mehmet Ali'nin köyden gitmesinden sonra diğer köylülere nazaran daha çok canının ısındığı bir köylüdür. Nitekim, Emine ile evlenmek düşüncesini ilk ona açar. O da karısını, Emine'nin ailesine gönderir, Emine'yi Ahmet Celâl'e istetir.

Zeynep Kadın: Mehmet Ali'nin annesidir. Bir ara, toprak sorunundan Salih Ağa ile arası açılır. Ahmet Celâl'in aralarındaki bu sorunu çözmedeki gayreti bile Zeynep Kadın'ı Ahmet Celâl'e yakınlaştıramaz.

Süleyman: Mehmet Ali'nin askere gitmesiyle Ahmet Celâl'in yalnızlığını az da olsa gideren insanlardan biridir. Çünkü, aralarında ortak yönler vardır. Süleyman da yalnızdır. Karısının başka bir erkekle yakalan-

ması ve sonra da köyden kovulması Süleyman'ı çok üzer. Çevre ile bağlantısını koparır. O da köylünün *"Yaban"* dediği Ahmet Celâl'i kendine en yakın insan olarak görür.

Yukarıdaki figürlerin dışında romanda görülen diğer figürler ise, şunlardır: Süleyman'ın ahlâksız karısı *Cennet*, Emine'yi Ahmet Celâl adına ailesinden istemeye giden *Bekir Çavuş'un karısı*, *köyün imamı* ve son olarak Sakarya Zaferi' nden sonra köye gelen *Tetkik-i Mezalim Heyeti mensupları.*

C. KAVRAMLAR ve KABULLER:

Aydın-Halk Çatışması: İncelemenin *"Giriş"* bölümünde de belirtildiği gibi, Türk ülkesinin son iki yüzyıldaki en önemli sorunlarında biri *"Aydın - Halk Çatışması"* dır. Bu çatışmanın odak noktasında bulunan konu ise aydının kendini ve içinden çıktığı Türk toplumunun özelliklerini gerçekçi yöntemlerle tanımaması ve analiz edememesidir. Bu noktada, sorun aydındadır. Öteden beri konuya eğilen yazarların görüşlerinde belirtildiği gibi, Türk aydını; kendisinde var olan bilim ve teknik özellikleri halka götürebilmesi ve halkta bulunan değerleri de kendinin alabilmesi için halka doğru gitmelidir.

Kuvayı Millîye: Romanın başkahramanı Ahmet Celâl, Kuvayı Millîye taraftarı bir insandır. Kuvayı Millîye, düzenli ordulara geçinceye kadar, milleti düşmana karşı savunmuş, üstün başarılar kazanmış Ankara Hükûmeti'nin millî kuvvetleridir. Daha sonra bu kuvvetler, yerini düzenli ordulara bırakacaktır.

Cehalet: Cumhuriyetimizi Kurucusu, Ulu Önder Atatürk'ün de her fırsatta ifade ettiği gibi, milletin iki önemli sorunundan biri y*oksulluk* ise diğeri de *"cehalet"* tir. Yaban romanında işlenen konulardan biri de budur. Ahmet Celâl'in, Birinci Dünya Savaşı'nın bitimi üzerine, yaşamak ve halka destek olmak amacıyla geldiği köyün halkı, cahildir. Bu cehalet, sadece okuma yazma bilmemekten kaynaklanmaz. Olaylar karşısındaki tepkisizlik, heyecansız ve

statik hayat tarzı, sorumsuz ve vurdumduymaz özellikleri ile topyekün bir cehalet vardır. Köy halkı; kendini sömüren, kandıran, düzenbaz insanlardan Salih Ağa ve Şeyh Yusuf gibilerini bile saygıyla karşılar; onların dediklerine inanır, yaptıklarını yaparlar. Hatta, Yunanlıların uçakla attığı bildirilere inanır ve köylerinin düşmanlar tarafından işgal edilmesine ses çıkarmazlar. Halkın bu şekilde cahil kalmasında, doğal olarak halkı aydınlatması ve olumlu yönden yönlendirmesi gereken aydınlarda ve bürokratlarda da büyük sorumsuzluklar vardır.

Yakup Kadri'nin *"Yaban"*, işlenen konunun önemi ve ele alınış tarzı ile Cumhuriyet Dönemi Türk okuyucusunu etkileyen önemli romanlardan biridir. Yazar'ın, roman kahramanının kendi anlatımıyla eserine bir anı özelliği kazandırdığı görülür. Aslında roman kahramanının kişisel gözlem ve düşünceleri, aynı zamanda yazarın da kendi gözlemleridir. Çünkü, romanında sözünü ettiği anı defterini bulan *Tetkik-i Mezalim Heyeti*'nde, Yakup Kadri'nin kendisinin de görev aldığını biliyoruz. Bu görev sırasında romanda belirtilen olaylarla ilgili kişisel gözlemlerinin bulunması da oldukça doğaldır.

Aydın-halk çatışmasını işleyen, Millî Mücadele döneminin olaylarını daha güçlü ve gerçekçi tespitlerle yansıtan *Küçük Ağa* (Tarık BUĞRA'nın romanı) yazılıncaya kadar *Yaban*'ın, Türk romanındaki yeri ve önemini korumaya devam ettiğini kolaylıkla söyleyebiliriz.

Bugün bile Türk aydınının üzerinde tartıştığı romanlardan biri olan *Yaban*, Anadolu ve aydın hesaplaşması çerçevesinde yazılmış bir romandır. Yakup Kadri'nin bu romanında gözlem ve tespitlerden ziyade yazarın kişisel yorumları ön plândadır. Flaubert'in *realist roman* mantığı ile yaklaşılınca *Yaban* romanı için *"Belgesel nitelikleri ön plânda, realist bir roman."* diyebilmemiz oldukça zordur. [12]

[12] Alemdar YALÇIN, Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı, (Ankara, 1997), 143.

Yaban'la ilgili olarak M. Ziya BAKIRCIOĞLU'nun aşağıdaki farklı değerlendirmesi ile incelememize son verelim:

> "*Yaban, realist bir eserdir. Yer yer romanın gerilim seviyesi düşer; onun yerine, yazarın devlet adamlığı şahsiyetini belli eden küçük makaleler alır. Aslında onun aydın insanı ele alışı gerçeğe uygundur.*" (Bakırcıoğlu, 1986:140)

Ziya ÇALIK tarafından yazılan "*Takma Ayak Hasan Çavuş*"; *"Tek Çarık Yüzbaşı"* adlı romanda olduğu gibi kalkınmayı köyden başlatma düşüncesi doğrultusunda yazılmış romanlardan biridir. Roman, beş ana bölümden oluşur; Hasan Çavuş'un hayatını ve faaliyetlerini de içine alacak düzeyde köylülerin yardımlaşmasını ve köy kalkınmasını ele alır.

Takma Ayak Hasan Çavuş adlı roman, konusu itibariyle doğrudan savaş ve askerlik olmamasına mukabil; eski bir askerin savaştan sonraki anı ve gözlemlerine yer vermesi ve askerlik tecrübelerinden yararlanması açısından inceleme alanına dahil edilmiştir.

A. VAK'A TERTİBİ:

1. Ana Çizgileriyle Vak'a:

ASKERLİK HAYATI:

Birinci Dünya Savaşı dönemidir. Babası, dedesi ve büyük dedesi savaşlarda şehit olmuş Hasan da Galiçya Cephesi'ndedir. Savaşta kazandığı başarılarla rütbesi önce *"Onbaşı"*, sonra *"Çavuş"*, daha sonra da *"Başçavuş"* olur. Rusya ile barış ilân edilir ve bu cephedeki Türk birlikleri yavaş yavaş geri döner. Hasan Başçavuş'un birliği de dönenler arasındadır.

1918'de Mondros Mütarekesi imzalanır. Topuyla, tüfeğiyle giremeyen düşman; Türk yurduna girer ve İstanbul işgal edilir. Ardından da Yunan askerleri İzmir'i alır. Bu durumlar, binlerce vatan evladı gibi Hasan Başçavuş'u da derinden yaralar. Bir Türk subayı aracılığıyla Ankara'yı ve Millî Mücadele'nin önderi Mustafa Kemal Paşa'yı tanır. Ne yapıp yapıp Ankara'ya gitmeli ve millî Mücadele'ye katılmalıdır. İsmail Kaptan'ın takası ile İstanbul' dan ayrılır. İnebolu - Kastamonu - Ilgaz - Çankırı - Kalecik yolu ile (*İstiklâl Yolu*) Ankara' ya ulaşır.

HASAN ÇAVUŞ, İSTİKLAL SAVAŞI CEPHELERİNDE:

Hasan Çavuş, 20 kişilik bir fedaî grubunun önderi olarak Millî Mücadele'ye bağımsız bir kuvvet olarak katılır. 30 kişilik Yunan süvari birliğine pusu kurar, 20'sini öldürür, 10'unu esir alır. Artık, 20 kişilik Hasan Çavuş Grubu' nun Yunanlılar'dan aldığı atları da vardır. Türk ordusu, Yunanlılar'a karşı başlattığı Büyük Taarruz'la zaferi kazanır. Ama, bu zorlu savaşta Hasan Çavuş bir ayağını kaybeder. Türk ordusu, savaştaki başarıları ve kahramanlıklarına mukabil Hasan Çavuş'a takma ayak taktırır. Hasan Çavuş da, zaferin elde edilmesi ve savaşın bitmesiyle birlikte köyüne döner.

KÖY HAYATI:

Hasan çavuş, cepheden cepheye, diyardan diyara dolaşmış, yabancı memleketlerdeki gelişmişliği görmüş aydın bir Anadolu insanıdır. Döndüğünde, kendi köyünün de rahat yaşanacak hâle getirilmesini köylülere teklif eder. Ona göre; köyün yukarısındaki havası temiz bölgede, köy yeniden kurulmalıdır. Fakat, bu yeni köyün nasıl kurulacağı bilinmez. Bu amaçla halk, yapılacak işleri görüşmek için köy meydanında toplanır. O sırada, köyün yakınından geçen Vali, otomobilinin bozulmasından dolayı, dinlenmek için köye gelir. Köy meydanındaki kalabalığı görünce şaşırır ve kalabalığın nedenini sorar. Köylüler, Vali'ye yapmak istediklerini anlatır. Onların bu heyecanlarına katılan ve yapmak istediklerinden mutlu olan Vali, yanındaki mühendisine köylülere yardım etme emrini verir. Daha sonra da onarılan otomobiline

binerek ve köyün yeniden kurulmasından sonra tekrar geleceğini söyleyerek gider.

İŞ BAŞINDA:

Mühendis Temuçin Bey, Hasan Çavuş ve köyün ileri gelenlerinin özel gayret ve faaliyetleri ile köyün üzerine yeni bir köy kurulur. Kurulan bu yeni köyde eksik olan bir şey yoktur. Geniş bir meydan, okul, konuk evi, kahvehane, öğretmen evi, ihtiyar heyeti için bir bina ...

Bir gün, köylünün birlikte aldığı tayyare biletlerine (piyango bileti) büyük ikramiye çıkar. Köyde bir *"Tasarruf Sandığı"* oluşturulur. Piyangodan çıkan otuz bin lira, bu sandığın sermayesi olur. Bu sandık aracılığı ile, köyün imarında gerekli olan inşaat malzemeleri satın alınır. Köy Heyeti'nin bulunduğu binaya telefon bağlanır, köye elektrik getirilir ve dokuma tezgâhları kurulur.

Köyün yeniden kurulmasında ve imarında büyük bir emeği olan Mühendis Temuçin Bey, köylü güzeli Gül'e sevdalanır. Onunla evlenmek istediğini Hasan Çavuş'a açar. Hasan Çavuş da Gül'e, Temuçin Bey'in duygularını aktarır ve cevabını ister. Gül, Mühendis Temuçin Bey'in teklifini kabul eder. Her iki genç, nişanlanır.

KÖY DERNEĞİ:

Yeni kurulan köyün açılış töreni yapılır. Bu törene; Vali Bey, Komutan Paşa, mebuslar, Belediye Başkanı, subaylar, hükûmet memurları, şirket müdürleri, gazeteciler ve eğitimcilerden oluşan kalabalık bir topluluk katılır. Gelen bürokrat ve misafirler; *"Birleşme ve anlaşma kudretinin yüksek bir eseri"* olan köyü görünce hayran kalırlar. Yeni köyün yeni adı da konur: *"Ulu Gazi Köyü"*.

2. Fiktif Yapıyı Belirleyen Unsurlar:

a. Zaman: Roman, geniş ve farklı zaman dilimi içindeki olayları anlatır. Bu zaman, Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1914'ten Ulu Gâzi köyünün yeniden kurulduğu 1930'lu yılları içerir.

b. Mekân:

Geniş mekânları: Galiçya Cephesi, İstanbul, İstiklâl Yolu (İnebolu-Kastamonu-Çankırı-Ankara), Batı Cephesi, Ulugazi köyü.

Dar mekânları: İsmail Kaptan'ın takası, köy meydanı, köy okulu, köy konuk evi, kahvehane, öğretmen evi, ihtiyar heyeti odası vb.

c. İnsan Unsuru Dışında Kalan Figürler:

Bu figürlerin başında *İsmail Kaptan'ın takası* ve Hasan Çavuş'un arkadaşları ile birlikte pusu kurarak Yunan askerlerinden aldıkları *atları* gösterebiliriz. Bu figürlerden ilki, Hasan Çavuş'u İstanbul'dan Ankara'ya taşımış; ikincisi ise Millî Mücadele'de bir grup arkadaşı ile onun daha çetin muharebeler yapmasını güçlendirmiştir.

Üçüncü önemli figür, Hasan Çavuş'un köyünün yakınından geçerken Vali Bey'in bozulan *otomobili*dir. Bu sayede Vali Bey, Hasan Çavuş'un köyünü ve köylülerini tanıma fırsatı bulur; köyün yeniden kurulması ve gelişmesi için onlara yardımda bulunur.

Dördüncü figür, köylünün birlikte aldığı ve büyük ikramiyenin çıktığı *piyango bileti* (tayyare bileti) dir. Bu bilete çıkan otuz bin liralık büyük ikramiye, *"Tasarruf Sandığı"*nın sermayesi olur; bu sayede köyün imar faaliyetleri artırılır.

Beşinci ve belki de insan dışında kalan figürlerin en önemlisi ise, Hasan Çavuş'a takılan *"takma ayak"* tır. Hasan Çavuş, son katıldığı savaş

olan Büyük Taarruz'da bir ayağını kaybeder. Türk ordusu da, savaşta gösterdiği üstün başarı ve kahramanlıklar sonucu onun olmayan ayağı yerine takma ayak taktırır. Böylece Hasan Çavuş, hayatının sonraki dönemlerinde *"Takma Ayak Hasan Çavuş"* olarak anılır.

ç. Dil ve Üslûp ile Merak Unsurlarının Düzeni ve Gücü: Romanın dili sade ve anlaşılır olmasına mukabil, üslûp yönünden kendinden bekleneni veremez. Okuyucuda merak uyandıracak terdit unsurları yok denecek düzeydedir. Yalnız, romanın birinci ve ikinci bölümlerinde (Hasan Çavuş'un askerlik anılarıyla ilgili olarak) bazı terdit unsurlarına rastlamak mümkündür. Bu duruma ilk örnek, Hasan Çavuş'un İstanbul'dan Ankara'ya geçme hazırlığı içinde bulunması ve İsmail Kaptan'ın takası ile yolculuğudur. Düşman kontrolü altında bulunan Karadeniz'de yapılacak bu yolculuk, okuyucuyu meraklandırır.

İkinci önemli sayılabilecek terdit unsuru ise, Hasan Çavuş'un bir grup arkadaşıyla Yunanlılara kurduğu pusudur. Okuyucu, bu bölümde de Hasan Çavuş'un başarılı olup - olmaması konusunda endişeye düşer. Belki bunlardan öteye daha önemli terdit unsuru, romanın başkahramanı Hasan Çavuş' un Büyük Taarruz sırasında kaybettiği ayağının yerine takma ayak takılmasıdır. Okuyucu, esas olarak bu bölümde meraklanır. *"Acaba Hasan Çavuş, takma ayağıyla hayatını eskisi gibi sürdürebilecek midir?"*

3. Ana Fikir: Romanda; Birinci Dünya Savaşı (Galiçya Cephesi) ve Millî Mücadele'ye katılmış, bir ayağını kaybetmiş bir savaş gazisinin savaştan sonra gösterdiği başarıları, azmi ve gayreti verilir. Yazar, düşüncelerini okuyucuya aktarırken öğretici olmayı birinci amaç olarak plânlar. Romanda, Hasan Çavuş'un savaşla ilgili anıları ve faaliyetlerinden ziyade, savaştan sonraki köyün kalkınma faaliyetleri ve köylünün modern gelişme anlayışı üzerinde durulur. Nitekim, romanın son üç bölümünde ağırlıklı olarak köyün yeniden kurulma çalışmaları verilir. Bu çalışmalarda köylünün fedakârlık-

larının yanı sıra devlet bürokratlarının (Vali, mebuslar, belediye başkanı, subaylar, hükûmet memurları, şirket müdürleri vb.) ve gazetecilerinin de büyük teşvik ve yararları görülür.

B. FİGÜRLER:

1. Merkez Figür:

Takma Ayak Hasan Çavuş: Hasan Çavuş; babası, dedesi ve büyük dedesi önceki savaşlarda şehit düşmüş, kendisi de önce Galiçya Cephesi'nde sonra da Millî Mücadele'de savaşmış, son girdiği Büyük Taarruz'da bir ayağını kaybetmiş deneyimli bir Türk askeridir. Savaştan sonra, köyüne yerleşir. Yabancı memleketlerdeki gelişmişliği görmüş aydın ve akıllı bir Anadolu insanı olarak, kendi köyünün de gelişmesini, yeniden inşa edilmesini ister. Bu teklifine sıcak bakan köylülerinde yardımıyla köyün yeniden kurulmasına öncülük eder. Bu faaliyetlerde, başta vali olmak üzere devletin bürokratlarını da yanına çekmesini bilir.

2. Karşıt Figür:

Birinci Dünya Savışı'nda Galiçya Cephesi ile Millî Mücadele'de Batı Cephesi'ndeki düşmanları (Yunan süvari birliği askerleri gibi) karşıt figür olarak gösterebiliriz. Bunların dışında romanda karşıt figür oluşturabilecek figürlere rastlanmaz.

3. Yardımcı Figürler:

Temuçin Bey: Mühendis olan Temuçin Bey, köyün yeniden kurulması faaliyetlerine teknik bilgisi ile katılır. Köy insanı ile kaynaşan, onların psikolojik dünyasına girebilen aydın bir insandır. Kendisini, köyden birisi olarak kabul eder, hatta bu düşüncesinin doğruluğunu köy kızlarından Gül'le nişanlanarak belgeler.

"Güler yüzlü, temiz ruhlu, memleketini ve soyunu çok seven mühendis Temuçin Bey, soylu bir Türk ailesinin evladı idi. Avrupa'da okumuş, çalışkan, yorulma bilmez bir insandı." (Çalık, 1944:23)

Gül: Köylü güzelidir. Temuçin Bey'in nişanlanma teklifini geri çevirmez. Romanda, hakkında ayrıntılı bilgi verilmez.

Vali: Hasan Çavuş'un köyünün yakınlarından geçerken makam otomobili arızalanır. Arızanın giderilme süresi içinde dinlenmek amacıyla köye yaklaşır. İnsanların köy meydanında toplanma amacını; köyün bir başka mekânda yeniden kurulma çalışmaları için köylünün bir araya geldiğini öğrenir ve sevinir. O da köylüye bu faaliyetlerde yardım edeceğine söz verir. Mühendisini köyde bırakır, tekrar geleceğini söyleyerek köyden ayrılır. Vali, köylüye verdiği sözünde duran, akıllı ve dürüst bir bürokrattır. İnsanlar elinden gelen her türlü yardımı yapar, köyün açılış törenine de başkanlık eder.

İsmail Kaptan: Hasan Çavuş'u İstanbul'dan İnebolu'ya geçiren takanın kaptanıdır.

Mustafa Kemal Paşa: Romanın *"Askerlik Hayatı"* başlıklı birinci bölümünde kısaca adı geçer. Hasan Çavuş, bir subay aracılığı ile Millî Mücadele'nin Önderi Mustafa Kemal Paşa'yı gıyaben tanır.

Ulu Gâzi Köylüleri: Romanın muhtelif bölümlerinde ad verilmeden köylülerden bahsedilir.

Diğer Yardımcı Figürler: Romanın *"Köy Derneği"* başlıklı son bölümünde, köyün açılış törenine katılan kişilerdir. Bunlardan sadece isim olarak bahsedilir: *Mebuslar, belediye başkanı, subaylar, hükûmet memurları, şirket müdürleri, gazeteciler, eğitimciler* vb.

C. KAVRAMLAR ve KABULLER:

Milliyetçilik: Hasan Çavuş'un savaşlarda hayatını ortaya koyarak gösterdiği başarılar, Türk milliyetçiliği özelliklerine uygundur. O da, diğer vatan kahramanları gibi, Türk milletinin tam bağımsızlığını ve mutlu yaşamasını arzular. Bu inanç doğrultusunda gerek savaşlar, gerekse savaştan sonra ülkenin bayındırlık faaliyetlerinde yerini alır.

Devletçilik: Romanda adı geçen Ulu Gazi köyünün yeniden kurulmasında ve bayındırlık faaliyetlerinde devletin etkinliği, köylüyü teşvik etmesi ön plândadır. Yeni Cumhuriyet Devleti, *"Devletçilik"* ilkesini halka benimsetmek amacındadır. Bu amaç doğrultusunda, her şeyin devletten beklenmeyeceği de halka öğretilir. Bu özelliği ile *"Takma Ayak Hasan Çavuş"* adlı romanın, *"Tek Çarık Yüzbaşı"* adlı romanla aynı tezi paylaştığı gözlemlenir.

Dernekçilik: Köyün kurulması faaliyetlerinin organizesi için bir *"tasarruf sandığı"* ile *"köy derneği"* kurulur. Bütün bunlar, yeni Cumhuriyet Devleti' nin demokratik sivil toplum örgütlerine önem verdiğini ve bu sosyal kurumların köyden başlatılması girişiminin daha yararlı olacağını yansıtır.

"Takma Ayak Hasan Çavuş" adlı roman; olayların ele alınışı, kahramanların ve mekânların tasvir edilmesi yönüyle çok başarılı bir eser değildir. Öğretici amacı ön plânda bulunan bu roman, yazıldığı dönemin devletçilik, halkçılık prensiplerinin halka anlatılması ve köylüye değer verilmesi açısından önemli görülmekle birlikte, roman tekniği açısından oldukça zayıftır.

C. Cumhuriyet'in İlk Yıllarındaki Kürt İsyanları ve Kürtçülüğü Anlatan Roman: (Esat Mahmut KARAKURT: *Dağları Bekleyen Kız*)

Yakın tarihimizde, milletimiz ve ülkemizin gelişmesini yavaşlatan, kimi zaman da durduran en önemli sosyal olaylardan biri isyanlardır. Osmanlı ordusunda görülen Yeniçeri İsyanları, sonraki dönemlerde Celâli İsyanları ve nihayet azınlıkların isyanı (Ermeni, Sırp, Rum, Bulgar isyanları) devletin siyasî istikrarını olumsuz yönden etkileyen, bilimsel, teknolojik ve kültürel gelişmeleri önleyen isyan hareketlerinin başında gelmektedir. Özellikle Ermeni isyanlarını desteklemek amacıyla Doğu ve Güneydoğu Bölgesi'nde çıkarılan Kürt isyanlarının tarihî kökenini de 19. yüzyılın sonlarına götürmek mümkündür. Millî Mücadele Dönemi'nde *Kürt Teali Cemiyeti*'nin faaliyetleri, 1925 yılında ***Seyh Sait İsyanı*** ve nihayet 1926-1930 yıllarındaki ***Ağrı Dağı İsyanları;*** *Kürtçülük* ve *Kürdistan* hayali ile yaşayan insanlar tarafından çıkarılan isyanlardır.

Sonraki dönemlerde 1937'de ***Dersim İsyanı***, son olarak da 1980'li yıllarda ***PKK Terörü*** aracılığı ile kendini bir kez daha gösteren Kürtçülük hareketlerinin arkasında hep Anadolu toprakları üzerinde sinsi emeller besleyen devlet ve milletlerin destek ve teşvikleri görülür. Yakın tarihimizdeki Kürt hareketlerinde teorisyen ve önderlerin Kürt kökenlilerden ziyade Ermeni, Rum, İngiliz, Fransız, Rus vb. kökenli olması da bu düşüncenin sağlamlığını belgeler.

Esat Mahmut KARAKURT'un, romanı *"Dağları Bekleyen Kız"*, yukarıda belirtilen Kürt isyanlarından birini konu olarak ele alır. Ağrı Dağı İsyanı... Yazar, bu isyan hareketini ve Türk ordusu tarafından bastırılmasını romanında işlerken olayların içine bir de aşk motifi ekler. Böylece, romanın daha zevkle okunmasını da kolaylaştırmak ister. Şeyh Fuat'ın kızı Zeynep ile Türk subayı Mülâzım Adnan'ın aşkı...

A. VAK'A TERTİBİ:

1. Ana Çizgileriyle Vak'a:

Tarih: 14 Eylül 1930

Karaköse (Ağrı) ilinin bir kasabası ve bir askerî hava alanı. Nöbetçi Başçavuş, Binbaşı İhsan'a göreve giden uçakların döndüğü haberini verir. Yalnız, on uçak olarak giden filo, dokuz uçakla geri döner. Filo komutanı Yzb.Nuri, Bnb. İhsan'a Mülâzım Celâl Bey'in uçağının filodan ayrılıp eşkıyanın üzerine intihar saldırısı yaptığını söyler. Yzb. Nuri, sözlerini bitirmemişken Mülâzım Celâl'in uçağı da gökyüzünde belirir. Uçak zorlu bir iniş yapar. Mülâzım Celâl, ağır yaralı olarak uçaktan çıkarılır. Görevini yapmanın gönül rahatlığı ile son sözlerini söyler. Mülâzım İsmail'i ister. Ölmek üzere olan Mülâzım Celâl, çevresinde toplanan subaylar arasındaki çok güvendiği, arkadaşı Mülâzım İsmail'e annesini ve kız kardeşini emanet ettikten sonra ölür.

Mülâzım Celâl'in cenazesi ambulansa konmak üzere iken Bnb. İhsan'a haberci aracılığı ile yeni bir emir gelir. Alınan yeni emir gereği dokuz uçak tekrar havalanır. Bu görevde, yeni atanan Mülâzım Adnan da bulunur. Bu kişi, konuşma ve tavırlarıyla, mert, cesur ve vazifeşinas özellikleriyle Bnb. İhsan'ın gözdesidir.

Filo, görevden döner. Mülâzım Servet, göğsünden kurşunlanmıştır. Bnb. İhsan, yanına Yzb. Nuri ve Mülâzım Adnan'ı da alarak hastaneye kaldırılan Mülâzım Servet'i ziyarete gider. Mülâzım Servet, yerli ahaliden Mahmut Efendi'nin evinde kalmaktadır. Evin kızı Nerime'ye de âşıktır. Mülâzım Servet, hastahanede kendisini ziyarete gelen Mülâzım Adnan'a Nerime'den bahseder. Kaldığı Mahmut Efendi'nin evinde onun da kalabileceğini, ama Nerime'ye yaralı olduğunu bildirmemesini telkin eder. Mülâzım Adnan da, onun bu isteğini kabul eder.

Mülâzım Adnan, bir askerin rehberliğinde Nerime'nin evine gider. Nerime, Mülâzım Adnan'ın söylediklerine inanmaz; Mülâzım Servet'in görev sırasında şehit düştüğünü zanneder ve sinir krizi geçirir. Nerime'nin annesi ve Mülâzım Adnan, birlikte Nerime'yi yatağına yatırırlar.

Aradan üç hafta geçer, Mülâzım Servet iyileşir ve Nerime ile nişanlanır. Sonraki günlerden birinde Servet, filo komutanından özel izin alır ve nişanlısı Nerime ve arkadaşı Adnan'la birlikte büyük bombardıman uçaklarından biriyle Ağrı dağına geziye çıkarlar. Her üçünün amacı da, Ağrı dağının çevresindeki doğal güzellikleri gökyüzünden seyretmektir. Ama, bu uçuş, gezi sınırlarını aşar. Ağrı dağı çevresinde konuşlanmış olan eşkıya gruplarına bombalar atılır, mitralyözle ateş açılır. Mukabil mitralyöz ateşi karşısında Servet yaralanır. Uçak, havaalanına geri döner, Servet hastahaneye kaldırılır, fakat kurtarılamaz.

Ağrı dağı çevresinde bulunan eşkıya gruplarına hava harekâtı ile son ve ağır bir darbe vurulması plânlanır. Yalnız, eşkıya gruplarının sıklet merkezi, ellerinde bulunan top ve mitralyözlerinin konuşlandığı yerler, bir hava taarruzu sırasında eşkıyaların gizlendikleri mağaralar ve kaçış istikametleri bilinmemektedir. Bu nedenle, hava taarruzundan önce bu bilgilerin alınması gereklidir. Birlik Komutanı Paşa, bu bilgilerin alınma görevini Mülâzım Adnan'a teklif eder. O da bu görevi, gönüllü olarak kabul eder.

O gecenin sabahı Mülâzım Adnan, eşkıya kıyafetini giyer ve göreve hazır duruma gelir. Altı uçaktan oluşan filo gün ışımadan hareket eder. Önceden plânlandığı şekliyle, uçaklar da eşkıya üzerine bombardıman eder. Diğer uçaklar tarafından yapay oluşturulan duman sayesinde Adnan'ın içinde bulunduğu uçak, düz bir arazi üzerine iner, Adnan'ı bırakır ve tekrar havalanır.

Mülâzım Adnan, artık yalnızdır. Birkaç saatlik yürüyüşten sonra bir eşkıyaya rastlar. Ona yolunu kaybettiğini, şeyhin (eşkıyanın başı) yanına gitmek istediğini söyler. Eşkıya da durumundan şüphelenmez, şeyhin bulun-

duğu yere götüren gizli yolu Adnan'a tarif eder. Adnan, eşkıyanın tarifi üzerine bir müddet daha gittikten sonra garip bir tesadüf eski bir dostu olan ve öldüğünü zannettiği Ahmet Astsubay'la karşılaşır. Ahmet Astsubay, bir vesile ile bu bölgeye gelmiş; ama, türlü teşebbüslerine rağmen, dağların ötesine çıkıp da kendi birliğine ulaşamamış, vatanperver bir insandır. Eşkıyanın elinde bulunan cebel topları dahil, bütün silâhların ve mühimmatın sayısını ve konuşlandıkları yerleri bilmektedir. Ayrıca, Ahmet Astsubay, kurnazlığı sayesinde eşkıyanın başı olan Şeyh Fuat ve adamlarının da güvenini kazanmıştır. Mülâzım Adnan ve Ahmet Astsubay, birlikte bir plân yaparlar. Ahmet Astsubay, eşkıyaların karargâhına gidecek, bir yolunu bulup, gizlendikleri mağaraları ve diğer önemli yerleri gösteren haritaları ve evrakları çalacak ve tekrar Mülâzım Adnan'ın yanına dönecektir. Yapılan plân doğrultusunda ertesi gün Ahmet Başçavuş, saklandıkları mağarada Adnan'ı bırakır ve yola çıkar.

Saatler geçmesine rağmen, geri dönmez. Mülâzım Adnan, Ahmet Astsubay'dan aldığı bilgileri yeterli bulup, orada fazla kalmayı tehlikeli gördüğünden kendisini almaya gelen uçaklara işaret vermek amacıyla mağaradan uzaklaşır. Uzaklaşmasıyla birlikte bir kadın sesiyle irkilir. Kadının yanında bir de erkek vardır. Kadın, yanındaki mitralyözün yerleştirilmesi ile ilgili olarak Adnan'dan yardım istemektedir. Adnan'ın subay olduğu anlaşılmamıştır. Adnan, kendi eliyle konuşlanan mitralyöz aracılığıyla uçaklarda bulunan arkadaşlarının ölümüne neden olmamak için riski göze alır, tabancası ile kadının yanındaki adamı öldürür. Şeyhin kızı tahmin ettiği kadını da öldürüp arkadaşlarının intikamını almayı düşünür. Çünkü, bu kadının ününü, önceleri duymuştur. Hatta, kendisi de önceki uçuşlarında mitralyöz başında bu kadını görmüştür. Bu nedenle, şeyhin kızı olan bu kadın hakkında içinde güçlü bir intikam duygusu bulunmaktadır. Fakat, intikam duygularını bir tarafa bırakır ve kadını öldürmekten vazgeçer.

Dakikalar geçer, mağaranın içinde biri eşkıya başının kızı, diğeri Türk subayı iki genç arasında farkında olmadıkları samimî bir sohbet başlar. Adı Zeynep olan şeyhin kızı, Adnan'ın bir anlık gafletinden yararlanarak tabanca-

sını almasına rağmen, kendini öldürmek isteyen Adnan'a tabancayı geri verir. Zeynep'in bu davranışları, Adnan'da güven oluşturur. Her ikisi de bir zamanlar âşık olmuşlar; fakat, aşklarına karşılık bulamamışlardır. Kötü olayların sürüklediği bir biçimde, istemeyerek eşkıya olan şeyhin kızı ile Adnan arasında duygusal bir ilişki filizlenir. Bu ilişkinin sonucu Zeynep, eşkıyaların karargâhı ile silâh ve mühimmatın depolandığı, cebel topları ve mitralyözlerin konuşlandıkları yerleri gösteren, yanında bulundurduğu haritayı Adnan'a verir.

Ertesi sabah Adnan, plânlandığı biçimiyle düz araziye inecek olan uçağa binip birliğine döneceğini Zeynep'e söyler. Zeynep ise, onsuz yapamayacağını, giderse intihar edeceğini ifade eder. Ayrıca, kendisini de yanında götürmesini Adnan'dan ister. Adnan ise, kendisini götüremeyeceğini, götürdüğü takdirde hainlik suçlaması ile idam edileceğini Zeynep'e ifade eder. Bu tartışma sürerken. mağaranın ağzında sesler duyulur. Zeynep'i aramaya çıkan dört şaki mağaranın önündedir. Zeynep, onları görünce Adnan'ın tabancasını alır ve ateşleyerek şakilere yerini bildirir. Adnan'ın bir subay olduğunu, casusluk amacıyla bulunduğunu söyleyerek ellerinin bağlanmasını temin eder.

Şakiler, Ahmet Başçavuş'un karargâhta gizli evrak ve haritaları çalmak isterken yakalandığı ve öldürüldüğü haberini verirler. Bu şekilde, Ahmet Başçavuş'un, neden geri dönmediği de anlaşılır. O sırada Türk uçakları, günlük bombardımanlarını yapmaya başlar. Şakilerin, bombardıman sırasında canlarının derdine düştüğü bir an Zeynep, Adnan'ın ellerini bağlayan ipleri keser ve onu salıverir. Elleri serbest kalan Adnan, mitralyözle şakilerin hepsini öldürür.

Mülâzım Adnan, kendisini almak üzere düzlüğü inen uçağa biner ve karargâhına döner. Adnan'ın, Ahmet Başçavuş ve Zeynep aracılığıyla aldığı bilgi ve haritalar sayesinde Ağrı dağı çevresinde büyük bir harekât plânlanır. Bu yeni harekâtta en tehlikeli görevi, yine gönüllü olarak Adnan alır. Onun

görevi, şakilerin karargâh merkezi ve mühimmat deposunu 500 metre yükseklikten bombalamaktır.

Eşkıya çetesi, kara ve hava harekâtı ile imha edilir. Sağ olarak yakalanan şakiler arasında Zeynep de bulunur. Zeynep, yaralıdır ve hastahanede tedavi görür. Mülâzım Adnan ise, harekâtta gösterdiği başarıdan dolayı *"Yüzbaşı"* rütbesine terfi eder.

Yzb. Adnan, üç ay izinlidir. Hastahanede bir ay başından ayrılmadığı Zeynep'i önce Erzurum'a, sonra da İstanbul'a götürmek ister. Fakat, Zeynep; Adnan'ın istikbalini karartmak istemez, bu teklifi reddeder. Çünkü Zeynep, Adnan'a verdiği harita ve gizli bilgilere rağmen bir haindir. Adnan'ın arkadaşları da onu böyle görmektedir. Yani, bir *"hain"*... Her şeyden önce Zeynep, Mülâzım Servet'in şehit olmasına neden olan bir kadındır. Eğer, Servet'in uçağı Zeynep'in mitralyöz ateşi ile vurulmasaydı ve Servet sağ olsaydı Nerime ile evlenecekti. Zeynep, bütün bu bilgileri, hastahanede iken hastabakıcıdan öğrenir ve çok üzülür. Oysaki, Servet'in uçağını mitralyöz ateşiyle kendisi vurmamıştır. Zeynep, Nerime ile görüşüp, ona Servet'i kendisinin öldürmediğini anlatmak istediğini Adnan'a söyler. Adnan da, Zeynep'in bu isteğini kabul eder ve birlikte Nerime'ye giderler. Nerime, beklenen kötü söz ve hakaretlerde bulunmaz. Üzgündür, ama Zeynep'i anlayışla karşılar. Nerime ve Zeynep, ağlaşarak birbirlerini kucaklarlar. Çünkü, Zeynep bir hain olarak bilinse de, sonuçta Adnan'a verdiği harita ve belgeler sayesinde eşkıya çetesi çökertilmiş ve başka nişanlılar, evliler mutsuz olmamıştır.

Adnan ve Zeynep, Erzurum'a gitmek için yol hazırlıkları yaparken süngülü iki askerle bir jandarma subayı gelir. Subay, Zeynep'i tevkif etmek üzere emir aldığını söyler. Yakalanan otuz şaki ile birlikte Zeynep de yargılanacaktır. Adnan, istemeyerek Zeynep'i jandarmalara teslim eder.

Zeynep, mahkemede kendini savunmak istemez. Hakkındaki bütün

iddiaları kabul eder. Yalnız, Mülâzım Servet'i kendisinin öldürmediğini de söyler. Savcı, Zeynep'in idam cezası ile cezalandırılmasını talep eder. Yargıç, Yzb. Adnan'ın lehine yaptığı şahitliğini, pişmanlığını ve verdiği bilgiler sayesinde eşkıya çetesinin imha edilmesini göz önünde tutarak Zeynep'in beraat kararını verir.

Mahkeme kararından üç ay sonradır. Adnan, Zeynep ile evlenir ve İstanbul - Kalamış'ta bulunan evlerinde mutlu bir hayat onları bekler.

2. Fiktif Yapıyı Belirleyen Unsurlar:

a. Zaman: 14 Eylül 1930 ve devam eden aylar.

b. Mekân:

Geniş Mekânlar: Roman olaylarının geçtiği geniş mekân olarak Ağrı iline bağlı adı belirtilmeyen bir ilçedeki *askerî hava alanı*nı verebiliriz. İkinci önemli geniş mekân ise *Ağrı Dağı çevresi*dir. Ayrıca, romanın son bölümü içinde, roman kahramanlarından Adnan ve Zeynep'in İstanbul'a dönerken geçmek zorunda kaldıkları *Erzurum*'dan söz edilir. Bir üçüncü geniş mekân ise *İstanbul- Kalamış* semtidir.

Dar Mekânlar: Bu tür mekanlardan birisi *ilçe hastahanesi*dir. Mülâzım Servet'in harekât sırasında aldığı yaraları bu hastahenede tedavi edilir. Ayrıca, Ağrı Dağı'nda yapılan son harekâtta yaralı olarak yakalanan Zeynep de burada tedavi altına alınır.

Romanın önemli dar mekânlarından biri de Ağrı Dağı çevresinde bulunan *mağara*dır. Romanın başkahramanı sonradan Yüzbaşı rütbesine terfi eden Mülâzım Adnan, eski dostu Ahmet Başçavuş ile tanıştıktan sonra bu mağarada plân hazırlarlar. Ayrıca, iki genç (Mülâzım Adnan, Şeyh Fuat'ın kızı Zeynep), mağarada geçirdikleri gecenin sabahı birbirlerine âşık olurlar.

Diğer bir dar mekân ise *Mahmut Efendi'nin evi*dir. Bu evde sonradan şehit olan Mülâzim Servet'in nişanlısı Nerime ve annesi yaşar.

c. İnsan Unsuru Dışında Kalan Figürler:

Bu tür figürlerden ilki, hava harekâtı sırasında uçaklar tarafından oluşturulan *yapay duman*dır. Romanın başkahramanı Mülâzım Adnan'ın da içinde bulunduğu uçak, bu duman sayesinde Ağrı Dağı çevresindeki düzlüğe iner. Böylece, Ağrı Dağı'nda konuşlanmış bulunan eşkıyanın mitralyöz ateşlerinden korunmuş olunur.

İnsan unsuru dışında kalan figürlerden bir diğeri de Mülazım Adnan'ın Ahmet Başçavuş ve Zeynep'ten aldığı *haritalar* ve *gizli evraklar*dır. Bu harita ve gizli evraklar, eşkıyanın top ve mitralyözleri ile mağaralarının yerlerini göstermektedir. Nitekim, bunlar sayesinde son yapılan hava harekâtı başarılı olur ve eşkıya bütünüyle imha edilir.

Romanda işlenen önemli bir figür de *tabanca*dır. Zeynep, Mülâzım Adnan'la mağarada bulunduğu bir an, anî bir çabuklukla tabancasını alır ve ona yöneltir. Aslında Mülâzım Adnan, onun bir düşmanıdır ve onu öldürmelidir. Fakat, buna cesaret edemez ve tabancasını Mülâzım Adnan'a geri verir. Yaşanan an, çok kritiktir. Eğer, Zeynep, Mülâzım Adnan'ı tabancayla öldürse, roman sona erecek; harekât başarısız olacak. Yazar, bunu yapmaz ve Zeynep'in elindeki tabancayı Mülâzım Adnan'a geri verdirir. Bu hareketin doğru olduğuna da okuyucuyu inandırır. Okuyucu *"Zeynep, ne de olsa, Mülâzım Adnan'ı seviyor."* şeklinde düşünür.

ç. Dil ve Üslûp ile Merak Unsurlarının Düzeni ve Gücü: Romanın dilinde herhangi bir kusur görülmez. Anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Kurgu, üslûp ve entrik unsurlar yönüyle ise romanı şöyle inceleyebiliriz:

Romanın başlangıç bölümünde; daha yeni hastahaneden çıkmış Mülâzım Servet'le nişanlısı Nerime ve Mülâzım Adnan, filo komutanından izin alarak birlikte uçak gezisi yaparlar. İstikâmet Ağrı Dağı'dır. Bir otomobil gezisi gibi uçak gezisi yapılır. Bu, ne derece doğrudur, bilinmez. Ayrıca, filo komutanı tarafından, hem de savaş uçağı ile yapılacak böyle bir geziye nasıl izin verilir, anlaşılmaz. Yazar, romanına ilginçlik katmak endişesiyle böyle bir kurgu ortaya koyar. Ama, yanlıştır. Bir kere, askerî savaş uçağına ehliyetsiz, sivil bir insanın binmesi doğru kabul edilemez. Ayrıca, özel amaçlar için, hele, harekât bölgesinde bir uçak uçurulamaz. Yazar, bütün bu gerçekleri göz ardı ederek, mantıklı olmayan bir kurgu oluşturmuş, diyebiliriz.

İkinci bir kurgu hatası da Ahmet Başçavuş'un eşkıya çetesinin içinde bulunması ve aralarından kaçamamasıdır. Yazar, şu noktada haklıdır: Ahmet Başçavuş, bir terslik olmuş ve eşkıya çetesinin içine düşmüştür, gerçek kimliğini saklamasını da becermiştir. Peki, sonra neden Ahmet Başçavuş, kaçıp da birliğine geri dönmez. Tek başına iken, Mülâzım Adnan'la dağda karşılaştığına, yanında başka eşkıya da bulunmadığına göre neden kaçmamıştır? Yazar, Ahmet Başçavuş'un geri dönüş yolunu kaybettiğini sebep olarak gösterir. Bu doğru değildir. Başçavuşluk rütbesine yükselmiş bir astsubay, geldiği gibi geri dönüş yolunu da tayin edebilme yeteneğine sahiptir. Oysaki yazar, Ahmet Başçavuş'un eşkıyanın arasında bulunmasını bir istihbarat görevine bağlasaydı, amaçlı olarak Ahmet Başçavuş'un eşkıyanın arasına sızdığını söyleseydi, romanında daha başarılı kurgu oluştururdu.

Normal görünmeyen bir diğer kurgu özelliği de şudur:

Romanın başkahramanı Mülâzım Adnan, Şeyh Fuat'ın kızı Zeynep'i yakaladığında öldürmez. Oysaki, normal şartlarda, yanındaki eşkıyayı öldürdüğü gibi ilk çatışmada onu da öldürmeliydi. Hem onu, önceki hava harekâtlarında mitralyözün başında iken defalarca görmesine, ününü de duymasına, hatta Mülâzım Servet'in önce yaralanmasına, sonra da ölümüne neden kadın olduğunu bilmesine rağmen, onu (Zeynep'i) neden öldürmez? Okuyucu,

bu soruların cevabını romanda bulamaz. Aynı durum, Zeynep'in Mülâzım Adnan'ın tabancasını alması durumunda da yaşanır. Bu sefer de onun Mülâzım Adnan'ı, ortam gereği öldürmesi gerekir. Yazar, bu ikinci olayda biraz da olsa haklı bir sebep bulur. Saatler geçmiş ve aralarında bir aşk filizlenmiştir. Zeynep, Mülâzım Adnan'a âşıktır. Bu nedenle onu vuramaz ve aldığı tabancayı geri ona verir. Yalnız, bu noktada da okuyucuya yeni bir soru oluşur. *"Bu nasıl bir aşk? İki farklı kutup, iki farklı dünya anlayışı ve iki düşman... Bir gecede nasıl birbirine âşık olurlar?"* Şüphesiz ki, belirtilen bu kurgu hataları, romanın zevkle okunmasını önlemektedir.

Okuyucuda merak uyandıran, en önemli entrik unsur ise, Zeynep'in yargılanma sahnesidir. Zeynep, Mülâzım Adnan'a eşkıyanın konuşlandığı bölgenin haritalarını ve gizli evrakları vererek Türk ordusuna yardım etse de, sonuçta düşman tarafın insanıdır. Hem de eşkıyanın başı Şeyh Fuat'ın kızıdır. Okuyucu, meraklanır. *"Acaba, Zeynep idam mı edilecek; yoksa serbest bırakılıp Yüzbaşı rütbesine terfi eden Adnan'la evlenecek midir?* diye düşünür. Romanın son bölümünde bu merak unsuru giderilir. Yargıç, Yüzbaşı Adnan'ın verdiği ifadeler ve Türk ordusuna yaptığı yararlıkları sonucu Zeynep'i serbest bırakır. Her iki sevgili, İstanbul-Kalamış'taki evlerinde mutlu bir hayata başlarlar.

3. Ana Fikir: Romanda konu olarak işlenen Ağrı Dağı isyanı, Anadolu topraklarında çıkarılan diğer isyan hareketlerinin bir benzeridir. Bu isyan hareketlerinin temelinde; ekonomik ve kimlik sorununun ötesinde bölge üzerinde çıkarları bulunan ilgili yabancı devlet ve milletlerin emellerinin ve kışkırtmalarının söz konusu olduğu tarihî bir gerçektir.

Türk aydınları ve yöneticileri; geçmişte olduğu gibi, gelecekte de bu tür isyan hareketlerine hazır olmak zorundadır. Bu tür hareketleri önlemenin en önemli çaresi eğitim ve propagandadır. Her şeyden önce, Türk aydınının (yazar, bürokrat, sanatçı, siyasetçi, gazeteci ve askerler) konuya yakından ilgi göstermesi, kendini bilgili ve bilinçli kılması gerekmektedir. Daha sonra da

bölge insanına daha samimî ve daha akılcı yaklaşılması şarttır. Bölgenin okul ve öğretmen sayısının artırılması, buralara seçkin, bilgili ve bilinçli öğretim kadrosunun atanması; sağlık hizmetleri başta olmak üzere, bölgeye ekonomik ve kültürel hizmetlerin daha sistemli olarak götürülmesi, sorunun boyutunu en asgari düzeye indireceği kesindir.

Bu faaliyetlere ilâve olarak Anadolu topraklarında çıkarılabilecek bu tür isyanların ya da terör olaylarının boyutlarının (neden, sonuç ve kaynaklarının) uluslar arası düzeyde tanıtılması ve propaganda edilmesi de çok önemlidir.

B. FİGÜRLER:

1. Merkez Figür:

Mülâzım Adnan: Konuşma ve tavırlarıyla mert, cesur ve vazifeşinas bir Türk pilotudur. Gönüllü olarak aldığı görevlerde üstün başarılar elde eden, disiplinli bir subaydır. Başarılarından dolayı, romanın son bölümünde *"Yüzbaşı"* rütbesine terfi eder. O, eşkıyanın başı Şeyh Fuat'ın kızı Zeynep'e olan aşkını ve duygularını geri plâna iterek, görevini yerine getirmenin bilincine sahiptir. Aynı zamanda, ahde vefa özelliği ile Zeynep'in yargılanması sırasında lehinde ifadeler vererek onun idam edilmesini önleyen insanî özellikleri de yüksek bir askerdir.

2. Karşıt Figür:

Şeyh Fuat: Romanda bir yerde adı geçen, onun dışında eşkıya başı olarak nitelenen, Ağrı Dağı çevresinde Türkiye aleyhtarı tutum ve davranışlarını sergileyen, isyancı başıdır. Aynı zamanda Zeynep'in babasıdır.

Eşkıyalar: Ağrı Dağı çevresinde konuşlanan Şeyh Fuat'ın taraftarlarıdır. Romanda isimlerinden bahsedilmez.

3. Yardımcı Figürler:

Zeynep: Eşkıyanın başı Şeyh Fuat'ın kızıdır. *"Dağları Bekleyen Kız"* adıyla nam salar. Erkek çevikliği ve korkusuzluğuna sahip bir kadındır. Mitralyözüyle Türk uçaklarına ateş açar. Mülâzım Adnan'la bir çatışma sırasında tanışması ve geceyi bir mağarada birlikte geçirmesi, duygu ve düşüncelerinin değişmesine neden olur. Eşkıyanın konuşlandığı mağaraları, top ve mitralyözlerin yerini gösteren harita ve evrakları Mülâzım Adnan'a vermesi bu düşüncelerinin değiştiğini ortaya koyar. Yakalandığında yargılanır, harekât sırasında Türk ordusuna yaptığı yardımlar ve pişmanlığı göz önünde bulundurularak hakkında açılan davanın beraatına karar verilir.

Ahmet Astsubay: Bir vesile ile eşkıyanın bulunduğu bölgeye gelmiş, sonra da türlü teşebbüslerine rağmen, dağların ötesine çıkıp da kendi birliğine ulaşamamış, vatanperver bir insandır. Dağda karşılaştığı, önceden de tanıdığı Mülâzım Adnan'a eşkıyanın gücü ve silâhları hakkında bilgileri vermesinden sonra harita ve gizli evrakları çalmak amacıyla Şeyh Fuat'ın karargâhına gider, ama bir daha da dönemez. Eşkıyalar, karargâhtaki davranışlarından şüphelenir ve onu öldürürler.

Mülâzım Servet: İki kez yaralanan, sonuncusunda kurtulamayıp şehit olan Türk subayıdır. Nerime'nin nişanlısıdır.

Nerime: Mülâzım Servet'in nişanlısıdır. Mülâzım Servet'in önce yaralanıp hastahanede yatmasından, sonra da şehit olmasından dolayı derin üzüntüler yaşar. Mülâzım Servet'in ikinci yaralanmasına sebep olduğu zannedilen Zeynep'i bağışlayacak düzeyde insanî değerleri yüksek bir kadındır.

Bnb. İhsan: Filo komutanıdır. Hakkında ayrıntılı bilgi yoktur.

Yzb. Nuri: Filo komutanıdır. Hakkında ayrıntılı bilgi yoktur.

Mülâzım Celâl: Ağrı Dağı'na yönelik yapılan bir hava harekâtında uçağı isabet alan ve kendisi de yaralanan, uçağını hava alanına indirdikten sonra şehit olan Türk subayıdır.

Mülâzım İsmail: Mülâzım Celâl Bey'in harekât sırasında yaralanıp, ölmeden önce annesini ve kız kardeşini emanet ettiği Türk subayıdır.

Yukarıda belirtilen yardımcı figürlerin dışında romanda ele alınan diğer figürler de şunlardır: *Jandarma subayı* ve *Türk askerleri*, Mahkemede Zeynep hakkında iddiayı düzenleyen *savcı* ve onun beraatına karar veren *yargıç*.

C. KAVRAMLAR ve KABULLER:

Milliyetçilik: Başta Mülâzım Adnan olmak üzere diğer Türk subay ve askerleri *"milliyetçi"* özelliklere sahip insanlardır. Bu insanlarda her şeyden önce *"Devletin bekası ve milletin refah ve mutluluğu"* gelir.

İsyancılık (Terörizm): Romanda işlenen ana olay, Türkiye'nin doğu bölgesinde (Ağrı Dağı'nda) 1926-1927 yıllarında çıkarılan bir isyan hareketidir. Bu isyan; önceki ve sonraki isyan hareketlerine pek çok yönden benzer. İsyan; yöre halkının bütününü kapsamazsa, meşru dayanak noktalarını bulamazsa, hareket yeteneğine kavuşamaz ve sonuç alamaz. Kendi iç dinamikleri yerine, yabancı devlet ve milletlerin maddî ve manevî desteklerine dayanan bir hareket olumlu sonuç veremez.

Bu açıklamalar doğrultusunda şunları söylemek mümkündür: Romanda konu olarak ele alınan Ağrı Dağı İsyanı, yöre halkının bütünüyle katıldığı bir hareket değildir. Yabancı devlet ve milletlerin kışkırtma yoluyla ortaya koyduğu, yöre halkının cahilliğinin ve kötü hayat şartlarının istismar edildiği, meşru dayanak güçlerinin bulunmadığı bir harekettir. Sonuç olarak, bu harekete katılan bir grup isyancı etkisiz hâle getirilmiş ve isyan bastırılmıştır.

Esat Mahmut KARAKURT, *"Dağları Bekleyen Kız"* adlı romanında, 1930'lu yıllarda bastırılan Ağrı Dağı İsyanı'nı konu olarak seçmesi; aşk unsurunu da katarak, konuya okuyucunun dikkatlerini çekmesi yönüyle başarılıdır. Yalnız, kurgu hatalarının bulunması, romanının teknik yönden kalitesini olumsuz olarak etkilemekte ve okuyucunun romanı zevkle okumasını engellemektedir.

Ç. İkinci Dünya Savaşı'nı Anlatan Roman:
(Esat Mahmut KARAKURT: *Ankara Ekspresi*)

Birinci Dünya Savaşı'nda yenilen Almanya, sonraki yıllarda ekonomik ve siyasî yönlerden gücünü toplar; ırkçı düşüncelere sahip Hitler'in önderliğinde büyük Avrupa birliği hayaliyle işgal harekâtına başlar. Almanlar; Polonya, Norveç, Danimarka, Hollanda ve Fransa'yı işgal der. Yönünü doğuya doğru kaydırarak bir taraftan Rusya içerisine öbür taraftan ise Türkiye sınırlarına dayanır. Hedefi, Türkiye üzerinde geçireceği orduları ile Kafkasya'nın kuzeyine ulaşabilmek ve Rusya'yı tamamen alabilmektir. Bu amaçla, Türkiye üzerinde plânlar yapılır. Alman İstihbarat Örgütü elemanları Türkiye'ye sızar. Türk Genelkurmay İstihbaratı, Almanlar'ın Türkiye ile ilgili plânlarından haberlidir. Türk ve Alman casusları arasında karşılıklı gizli bir savaş başlar.

Esat Mahmut KARAKURT'un *"Ankara Ekspresi"* adlı romanı, bu gizli savaşın bir panoraması biçimindedir. Türk İstihbarat Örgütü'nün İstanbul'daki başkanını sembolize eden Bnb. Seyfi'nin kişiliğinde olaylar başlar ve gelişir.

A. VAK'A TERTİBİ:

1. Ana Çizgileriyle Vak'a:

1942 yılı. Almanya; Polonya, Norveç, Danimarka, Hollanda ve Fransa'yı işgal eder; Rusya'nın içlerine doğru ilerler. Almanya; batıdan Bulgaristan, kuzeydoğudan Kafkasya ile Türkiye için bir tehdit unsuru olur. Almanya'nın nazarında Türkiye, kolay yutulacak bir lokma gibi görülür. Başta İstanbul ve Ankara olmak üzere Türkiye, Alman casuslarının yoğun olarak görev yaptığı bir ülke durumuna gelir.

İstanbul'daki Alman Sefarethanesi, casusluk faaliyetlerinin merkezidir. Albay Ernest Von KLİNGER'in başkanlığında kurulan altı kişilik yüksek Alman heyeti plânlar hazırlar. Plân doğrultusunda İstanbul ve Ankara'daki Cumhur-

başkanlığı, Başbakanlık, İç İşleri Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı gibi önemli merkezler işgal edilecek; Türkiye'nin Almanya tarafında savaşa girmesi zorlanacaktır. Türk ordusu; İran, Irak sınırına doğru kaydırılacak, gerekirse terhis edilecektir. Bu plân amacına ulaşmadığında ise, Alman orduları Bulgaristan sınırından Türkiye'ye saldıracaktır. Ayrıntılı plânlar yapılır ve uygulama safhasına konur. Türkiye'ye saldırı emrinin kodu ise *"Ankara Ekspresi"*dir.

Alman casuslarının bütün bu faaliyetlerinden Türk istihbaratının, kesin olmamakla birlikte bilgisi bulunur. Bu doğrultuda Türk Genelkurmay'ı her türlü tedbiri alır. Türk istihbaratının İstanbul'daki başı Binbaşı Seyfi Bey'dir. Bnb. Seyfi, Alman hastahanesi ve sefarethanesi başta olmak üzere Alman casuslarının yoğun olarak bulunduğu merkezleri kontrolü altında bulundurur ve Türk Genelkurmay'ına ayrıntılı raporlar sunar. Ayrıca, o, deniz yoluyla kaçak olarak Türkiye'ye girecek Alman casuslarını etkisiz duruma getirmekle de görevlidir.

Bnb. Seyfi, Sultanahmet Camisi'nin arkasındaki bir evde istihbarat merkezini kurar. Merkez'deki diğer arkadaşlarıyla birlikte istihbarat faaliyetlerini yürütür. Onun, İrma adında Yahudi kökenli Macar vatandaşı bir de sevgilisi vardır. İrma, bir zamanlar Almanlar hesabına, daha sonraları da Ruslar ve İngilizler hesabına çalışmış bir casustur ve Bnb. Seyfi'yi de delicesine sever. Bnb. Seyfi, beraber oldukları bir gece, İrma'yı evine bırakır. Kendisi, telefonla aldığı bilgi doğrultusunda arkadaşıyla buluşacaktır. Doğum yapacak bir Türk kadını, Alman hastahanesine yatırılacak; bu şekilde hastahanede bulunan Alman casuslarının faaliyetlerini yakından izleyecek ve bilgi toplayacaktır.

Bnb. Seyfi, randevusuna yetişebilmek amacıyla İrma'yı evine bırakır ve gider. Fakat, daha önceden tanıştığı ve kendisinden çok korktuğu Alman casusu Ludvig, İrma'yı evde beklemektedir. İrma, kısa bir tartışma ve konuşmadan sonra Ludvig tarafından Alman aleyhtarı casus olduğu için tabanca ile vurulur. Ludvig, İrma'yı öldürüp evden çıkmak isterken evi gözetleyen

Türk polisi tarafından baskına uğrar, çıkan çatışmada Ludvig de öldürülür.

Bnb. Seyfi, doğum yapacak Türk hanımını gece 3,5'da Alman hastahanesine götürür. Nazan adındaki bu hanım, *"Teğmen"* rütbesinde iken kocasını kaybetmiş dul bir hanımdır. Devletin verdiği özel bir görevle Alman hastahanesinde doğum yapacaktır. Nazan Hanım, kendine verilen bu görevden dolayı heyecanlı ve mutludur.

Alman iş adamı Hafman'ın Nişantaşı'nda bulunan evinde Alman gizli servisine bağlı casuslar toplanır. Türk polisinin dikkatini çekmemek amacıyla evin alt katında danslı eğlence, üst katında ise toplantı yapılır. Prusyalı Albay Von KLİNGER'in başkanlığındaki toplantıda yapılacak faaliyetler görüşülür. Bu toplantıda, Alman Hilda Von ŞRANER'e önemli bir görev verilir. Alman gizli servisi, iş adamı görünümündeki Bnb. Seyfi'den şüphelenir. Hilda, onunla bir vesile ile tanışacak, arkadaşlık kuracak, sonraki günlerde de gerçek kimliğini öğrenip, faaliyetleri hakkında gizli servise bilgi verecektir. Aslında Hilda, Bnb. Seyfi ile Alman hastahanesinde tanışmıştır. O Nazan Hanım'ın bebeğinin doğumunu yaptıran Alman doktordur. Yalnız, Hilda'nın bundan haberi yoktur.

Bnb. Seyfi ve Hilda, ikinci kez Park Otel'de tanışır. Her ikisi de gerçek kimliklerini saklar. Aralarında sıcak bir dostluk ilişkisi başlar.

Bu arada, İstanbul'da bulunan İngiliz Albay (Mühendis) Klark kaybolur. Akıbetinin ne olduğu bilinmez. O gün Bnb. Seyfi, Ankara'ya yeni görevler için çağrılır. Bnb. Seyfi'ye verilen görev şudur:

Bir Alman şilebi, içinde otuz Alman askerini de bulundurarak Çanakkale Boğazı'ndan geçecektir. Müsait bir zamanda otuz Alman askeri; hafif silâh ve cephanesi ile karaya çıkacak ve gelecek günlerde yapılacak Alman saldırısında görev yapmak üzere çeşitli bölgelere dağıtılacaktır. Bnb. Seyfi, bu

Alman askerlerinin karaya çıkmasına izin vermeyecek, gerekirse çatışmaya girecek ya da şilebin batırılmasını sağlayacaktır.

Bnb. Seyfi, Ankara seyahati sırasında Ankara Palas'ta tesadüfen Hilda ve Albay Ernest Von KLİNGER ile karşılaşır. Her ikisinin de Alman casusu olduğunu bilir. Otelde bulunan Türk gizli servisinin elemanı satıcı bir hanıma, Hilda ve Klinger'in takip edilmesi görevini verdikten sonra İstanbul'a döner.

Ertesi günün akşamı Bnb. Seyfi, Marmara'da kendisini bekleyen Türk denizaltısına geçer. Orada onu, denizaltı komutanı Yzb. Muzaffer karşılar. Türk denizaltısı, Marmara denizinde otuz Alman askerini taşıyan *"Münih"* adlı Alman şilebini gecenin geç saatlerinde beklemeye başlar. Nihayet, önce Alman şilebi, daha sonra da otuz Alman askerini sahile çıkaracak sandal görülür. Bnb. Seyfi, sandalın şilebe yaklaştığını denizaltının periskopundan izler. Otuz Alman askeri şilepten sandala geçeceği sırada denizaltı su yüzüne çıkar. Şilep ve sandaldakiler teslim alınır. Sandala geçmiş bulunan Alman askerleri şilebe tekrar bindirilir. Şilebin Karadeniz'e kadar durmadan yoluna devam etmesi emredilir.

Bnb. Seyfi ve silâhlı üç Türk bahriyelisi denizaltıdan Alman sandalına geçer. Sandalda Bnb. Seyfi'yi bir sürpriz bekler. Hilda da oradadır. Her ikisi de büyük bir hayret içinde donakalır. Sonra, Bnb. Seyfi, Hilda'yı denizaltına geçirir. Alman şilebi, Türk denizaltısının gözetiminde İstanbul Boğazı'nı geçer ve Karadeniz'e çıkar. Almanlar da böylece amaçlarına ulaşamaz.

Bnb. Seyfi, Hilda'yı İstanbul'daki evine götürür. Daha sonra da Alman casusları tarafından kaçırılan İngiliz Alb. Klark'la takas edilmek üzere serbest bırakır. Türk istihbaratı, Türkiye'de bulunan, yerleri ve kimlikleri bilinen diğer Alman casuslarını teker teker yakalar. Alman gizli servisinin merkez ve depoları basılır, silâh ve malzemelerine el konur. Ayrıca, Almanya ile yapılan anlaşma doğrultusunda yakalanan Alman casusları toplu hâlde, trenle sınır dışı edilecektir.

O günün akşamı, İstanbul'daki Alman Sarayı'nda Alman gizli servisinin üst düzey yetkilileri toplantı yapar. Aralarında Hilda da bulunur. Türkiye'yi işgal etme projesinin gerçekleşmesinde mağlup olduklarını kabul ederler. Hepsinin yüzünde derin bir üzüntü ve görevi başarıyla bitirememiş olmanın derin bir utancı vardır. Yapılan bu toplantıda Hilda'ya son bir görev daha verilir. Hilda'nın görevi; Bnb. Seyfi'nin evine gidip, onu tabancayla öldürmektir. Hilda, bu görevi kabullenmek istemezse de Alman Albay'ın baskı ve zorlamasıyla sonunda ikna olur.

Hilda, ertesi akşam Bnb. Seyfi'nin evine gider. Bir müddet konuşma ve tartışmadan sonra gizlediği tabancasını Bnb. Seyfi'ye yöneltir; ama ateş edemez. Çünkü, Bnb. Seyfi'yi deli gibi sever. Sonunda duyguları galip gelir ve o geceyi Bnb. Seyfi'nin kollarında geçirir.

Sonraki akşam Sirkeci garından bir tren kalkar. Trende diğer Alman casusları gibi Hilda da bulunur. Trenin hareketinden önce Bnb. Seyfi, Tren komutanı Yüzbaşı'ya bir zarf uzatır. Bu zarf, tren hareket ettikten on dakika sonra açılacak ve içindeki emirler uygulanacaktır. Tren, hareket eder. Alman Albay Hilda'nın kompartımanına gelir. Hilda'dan son görevi yerine getirmemiş olmanın diyetini ister. Bir tabanca bırakır ve kompartımandan çıkar.

Hilda, ağlar. Kurtuluşun ancak intihar olduğunu anlar. Tabancayı tam ateşleyeceği an, kompartımanın kapısı tekrar açılır. Yanındaki iki kişiyle Türk Yüzbaşısı içeri girer. Hilda'ya, aldığı emir doğrultusunda kendisini trenden indireceğini söyler. Hilda, meraklanır. Tren, istasyonda durur. Yanındaki adamların nezaretinde istasyondan uzaklaşır. Bir müddet sonra, şoför yerinde sadece şoförün bulunduğu bir taksiye Hilda, bindirilir. Beraber geldiği kişiler ise taksiden uzaklaşır. Şoför arabayı çalıştırır ve hızla sürer. Hilda'nın merakı artar. Nereye ve kimin yanına götürüldüğünü bilemez.

Son çıkış noktası olarak cebindeki tabancasını şoföre doğrultur ve ona durmasını emreder. O an şoför, Hilda'ya doğru geriye döner. Bu kişi, Bnb.

Seyfi'dir. Hilda, tanımı imkânsız bir heyecan ve mutluluk içindedir. Artık kurtulmuştur, hem de sevdiği erkeğine kavuşarak, gelecek mutlu yılların özlemini duyarak...

2. Fiktif Yapıyı Belirleyen Unsurlar:

a. Zaman: Romanda zaman olarak 1942 yılı verilir. Ay, yıl ve mevsim olarak alt bir zaman dilimi belirtilmez.

b. Mekân:

Geniş mekânlar: *İstanbul* ve *Ankara* illeri ile *Çanakkale* ve *İstanbul Boğazları* gösterilebilir. Ayrıca romanda; *Almanya, Polonya, Norveç, Danimarka, Hollanda, Fransa, Bulgaristan, Kafkasya* gibi ülke ve coğrafya adları da geçer.

Dar mekânlar: Bu tür mekânların başında *Türk Genelkurmay İstihbarat Birimi*, İstanbul - Sultanahmet Camisi arkasındaki bir evde kurulan *Türk İstihbarat Bürosu* ve *Alman Sefarethanesi* gelmektedir. Diğer dar mekânlarda şunlardır: Bnb. Seyfi'nin görev gereği sevgilisi olduğu Yahudi kökenli *İrma'nın evi*, *Alman hastahanesi*, Alman casusu *Hafman'ın Nişantaşındaki evi*, İstanbul'daki *Park Otel*, Ankara'daki *Ankara Palas*, *Türk denizaltısı*, *"Münih"* adlı *Alman gemisi* ve *sandalı*, Alman gizli servisinin diğer *merkez* ve *depoları*, Bnb. Seyfi'nin *evi*, *Sirkeci garı* ve *tren*, son olarak da Bnb. Seyfi'nin Hilda'yı bindirip götürdüğü *taksi.*

Yazar, yukarıda da görüldüğü gibi, romanında farklı ve zengin mekânlar ile olayların daha etkili anlaşılmasını sağlamıştır, diyebiliriz.

c. İnsan Unsuru Dışında Kalan Figürler: Romanda ele alınan ilk figür, Alman istihbarat elemanlarının hazırladığı plândır. Bu plânın gerçekleşmesi durumunda Türkiye Almanya'nın işgaline uğrayacak en

azından Almanya güdümünde bir Türk Hükûmeti kurulacaktır. Türkiye'ye saldırı plânının kodu ise *"Ankara Ekspresi"* dir.

Alman casusu Hilda'nın üstlerinden aldığı emir doğrultusunda Bnb. Seyfi'yi öldürmesi gerekmektedir. Bu amaçla, Bnb. Seyfi'nin evine gider, onunla tartışırken gizlediği tabancasını cebinden çıkarır ve Bnb. Seyfi'ye yöneltir. Tabanca ateşlenmiş olsa, iki sevgilinin de mutluluğu sona erecektir. Hilda, bu gücü bulamaz ve kendini Bnb. Seyfi'nin kollarında bulur. Bu olayda, Hilda'nın cebinde sakladığı, sonradan öldürmek amacıyla Bnb. Seyfi'ye yönelttiği *tabancayı* insan unsuru dışında kalan figür olarak alabiliriz.

Romanda işlenen sonuncu figür ise, Bnb. Seyfi'nin tren komutanı Türk yüzbaşısına verdiği, tren hareket ettikten on dakika sonra açıp, içindekileri uygulamasını emrettiği *zarf*'tır. Hilda, bu zarfın içindekilerinin uygulanmasıyla intihar etmekten ya da Alman gizli servisi elemanları tarafından öldürülmekten son anda kurtulmayı başarır.

ç. Dil ve Üslûp ile Merak Unsurlarının Düzeni ve Gücü: Daha önce incelenen diğer romanlar gibi *"Ankara Ekspresi"* de dil yönünden anlaşılır bir yapıda olup tespit edilebilen dil ve gramer hatalarına rastlanmaz. Okuyucuda merak ve endişe uyandıran entrik unsurların başında ise, Alman Gizli Servisi'nin, Türkiye'yi işgal etme plânı gelir. Bu plân, okuyucunun nazarında gerçekleşmesi mümkün olmayan, ütopist özellikte görülse de, dönemin sosyal ve ekonomik şartları içinde sonucu alınabilecek düzeyde hazırlanmış önemli bir plândır. Yazar, Almanya'nın Türkiye üzerindeki bu emelini gerçekleştirme işini, tarihî gerçeklerden yararlanarak romanında yansıtır. Almanya'nın bu plândaki en önemli kusuru, Türk istihbarat birimlerinde çalışan elemanların üstün yeteneklerini görmezden gelmiş olmasıdır. Nitekim, romanın başkahramanı Bnb. Seyfi'nin kişiliğinde Türk istihbaratı bütün imkânlarını kullanarak, Almanların yaptığı plânı bozmayı başarır.

Diğer bir entrik unsur ise, Alman hastahanesinde faaliyet gösteren Alman casuslarını yakından kontrol etmek amacıyla şehit bir Türk subayının karısı Nazan Hanım'ın bu hastahanede doğum yapmasıdır. Okuyucu, Nazan Hanım'ın bu görevi kabul etmesinden derin bir mutluluk ve gurur duyar. Sanırım, pek çok Türk kadını, romanı okuduğunda kendisini Nazan Hanım'ın yerinde görmek istemiştir.

Entrik unsurlardan biri de, gerçekte Alman casusu olan Dr. Hilda'nın emir gereği Bnb. Seyfi'yi öldürmek istemesidir. Her ikisi de karşı tarafların casusu olmalarına rağmen birbirini sevmektedir. Ama, çaresi yoktur; Hilda Bnb. Seyfi'yi öldürmek zorundadır. Okuyucunun merakı, bu bölümde yükselir. *"Acaba Hilda, Bnb. Seyfi'yi öldürebilecek midir? Yoksa, aşkına teslim olup, millî görevinden kaçacak mıdır?"* Okuyucunun bu tereddütleri, romanın sonraki bölümlerinde ortadan kalkar. Hilda, Bnb. Seyfi'yi vuramaz; aksine geceyi onunla birlikte geçirir.

Okuyucuyu hayrete düşüren bir olay da Türk denizaltısı tarafından Marmara denizinde durdurulan Alman şilebinde Hilda'nın bulunmasıdır. Bnb. Seyfi gibi roman okuyucusu da şaşırır. Daha bir gün önce Ankara Palas'ta karşılaşan iki sevgili, bir gün sonra Marmara denizinde Alman askerlerini taşıyan *"Münih"* adlı Alman şilebinde yine yüz yüzedir. Yazar, bu sahnedeki kurgusunda öyle başarılıdır ki, okuyucu iki sevgilinin uygun olmayan bir mekânda tekrar karşılaşmasından üzüntüye kapılır. Daha sonra, Türk denizaltısının gözetiminde Alman şilebi Türk karasularını terk eder. Hilda ise, Almanların elinde tutulan İngiliz Albay Klark'la takas edilmek üzere serbest bırakılır.

Romanda işlenen sonuncu entrik unsur ise, Hilda'nın Türkiye'yi terk etmek üzere iken ve intihar edeceği bir an Türk askerlerinin gözetiminde trenden indirilmesi ve meçhul bir yere götürülmesidir. Götürüldüğü yerde onu bir taksi bekler. İçinde sadece bir şöför bulunur. Okuyucu, romanın bu son bölümünde de meraklanır. *"Nereye götürülmektedir? Kendisine ne yapılacaktır?"* Şoförün geriye dönmesiyle bu merak da ortadan kalkar. Şöför, Bnb. Seyfi'nin

kendisidir. Yazar, iki sevgiliyi bir araya getirerek okuyucunun da mutlu olmasını sağlar.

3. Ana Fikir: Anadolu topraklarında yaşamak çok zordur. Çünkü, bu toprakların üzerinde bulunan millet ve devletlerin başı hep ağrımıştır. Yine, bu toprakların hakkını veremeyen milletler ya da devletler teker teker tarih sahnesinden çekilmek zorunda kalmıştır. (Hitit, Urartu, Doğu Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı gibi.)

Jeopolitik ve stratejik önemi bulunan Anadolu toprakları üzerinde yaşayan millet ve devletler her zaman uyanık durmak zorundadır. Kendisine karşı yapılan her türlü plânları ve düşmanca tavırları da bilerek, karşı plân ve tavırlar ortaya koymak zorundadır. Tarih boyunca, Anadolu toprakları üzerinde oynanan sosyal, siyasal, ekonomik ve askerî alanlardaki oyunlardan habersiz olmak olağanüstü tehlikeler ortaya çıkarır.

Nitekim, *"Ankara Ekspresi"* adlı romanda yansıtıldığı gibi Almanya'nın Türk ülkesi üzerinde uygulamaya koymak istediği plânları, Türk istihbaratı tarafından önlenmemiş, mukabil plânlar yapılmamış olsaydı, İkinci Dünya Savaşı'nın çehresi, Türk milleti ve devletinin aleyhinde değişebilirdi. Bütün bu olaylar, romanlarda anlatılan yaşanmış ya da yaşanması muhtemel durumlar; Türk aydınının önünde bir ibret vesikası olarak durmalı, bu doğrultuda gelişen ve değişen şartlar içinde Türk aydını üzerine düşen millî ve insanî sorumluluğunu idrak etmelidir.

B. FİGÜRLER:

1. Merkez Figür:

Bnb. Seyfi: Türk istihbaratının İstanbul'daki başkanıdır. Türk Genelkurmayı ile doğrudan ilişki hâlindedir. Onun görevi, Alman gizli servisinin Türkiye ile ilgili plânlarını öğrenmek, karşı istihbarat faaliyetleri ile İstan-

bul'da bulunan Alman gizli servisini çökertmektir. Bu nedenle, Alman casusu Hilda'yla tanışır, daha sonra da ona âşık olur. Ama, hiç bir zaman aşkını öne çıkarmaz, millî görevini yerine getirmede herhangi bir kusur göstermez.

2. Karşıt Figür:

Hilda Von ŞRANER: Alman hastahanesinde doktor kimliği ile görev yapan, gerçekte ise güzelliği ile dikkati çeken Almanlar'ın önemli casuslarından biridir. Bnb. Seyfi'ye âşık olduktan sonra, görevini ihmal eder. Bu nedenle, Alman gizli servisi tarafından ölüme mahkum edilir. Onu bu ölümden Bnb. Seyfi kurtarır.

Alb. Ernest Von KLİNGER: İstanbul'da bulunan Alman gizli servisinin başkanıdır. Almanya'nın Türkiye üzerindeki plânının uygulayıcısı ve sorumlusudur. İnsanî değerlerden uzak, sert mizaçlı, katı yürekli, ırkçı bir Alman subayıdır.

Ludvig: İngiliz ve Fransız casusu İrma'yı evinde öldüren, sonra da Türk polisi tarafından kendisi de öldürülen bir Alman casusudur.

Hafman: İş adamı kimliğinde İstanbul'da bulunan Alman casusudur. Nişantaşı'nda bulunan evinde, diğer Alman casuslarıyla birlikte Türkiye aleyhinde plânlar hazırlar.

Alman askerleri: *"Münih"* adlı Alman şilebinde bulunan otuz Alman askeri. Bunlar, daha sonra Türk istihbaratı tarafından sınır dışı edilir.

3. Yardımcı Figürler:

Nazan Hanım: Kocasını *"Teğmen"* rütbesinde iken kaybetmiş, dul bir kadındır. Türk istihbaratının kendine verdiği görevi gönüllü olarak kabul eder ve Alman hastahanesinde doğum yapar. Bu vesile ile kocası

rolündeki Bnb. Seyfi, hastahanede bulunan Alman casuslarının faaliyetlerini yakından takip etme fırsatını elde eder. Nazan Hanım, millî konularda hassas, kendine verilen görevden dolayı mutlu bir insandır.

İrma: Önceleri Alman casusu, sonraları ise İngiliz ve Fransız casusu olarak istihbarat faaliyetlerinde bulunmuş, Yahudi kökenli bir Macar vatandaşıdır. Bir ara Bnb. Seyfi'nin de sevgilisi olur. Alman istihbaratının hakkında edindiği bilgi sonucu öldürülür.

Alb. Klark: Mühendis kimliği içinde İstanbul'da bulunan İngiliz gizli servisinin bir elemanıdır. Alman casusları tarafından yakalanır; daha sonra da Alman casusu İrma ile takas edilerek serbest bırakılır.

Yzb. Muzaffer: Marmara denizinde Alman şilebi *"Münih"*i durduran Türk denizaltısının komutanıdır.

Türk Bahriyelileri: Türk denizaltısınıda görevli bahriyeli erlerdir.

Yukarıdaki roman figürlerinin dışında, Ankara Palas'taki Türk gizli servisinin elemanı bir hanımı, Bnb. Seyfi'nin zarf verdiği Türk yüzbaşısını, Hilda'yı trenden indiren istihbarat elemanlarını, Alman casusu Ludvig'i öldüren Türk polislerini de yardımcı figürler arasında gösterebiliriz.

C. KAVRAMLAR ve KABULLER:

Emperyalizm: Almanya ve Alman gizli servisinin Türkiye üzerindeki emellerini gerçekleştirme plânı, Alman emperyalizminin bir sonucudur. Sonuç itibariyle, Almanya, plânında başarılı olursa, Türkiye ve Kafkasya da dahil olmak üzere Avrupa'nın bütünü Alman hakimiyetine girecektir. Almanların bu büyük hayâlleri Türk istihbarat elemanlarının üstün gayretleriyle engellenir. Böyle bir sonuç, sadece Türkiye'nin çıkarlarına değil; aynı zamanda diğer

dünya devletlerinin de çıkarlarına uygun bir sonuç olur.

Milliyetçilik: Bnb. Seyfi'nin kişiliğinde diğer istihbarat elemanları ve güvenlik güçlerinin temsilcileri, milliyetçilik kavramının içerdiği özelliklere sahip kişilerdir. Bu kişiler, millî konulardaki duyarlılıkları sayesinde Türkiye'yi İkinci Dünya Savaşı'nın içine sürüklemekten kurtarırlar.

Vatan Hainliği: Alman casusu Hilda, Alman gizli servisinin kendine verdiği görevi, Bnb. Seyfi'ye duyduğu aşkından dolayı yerine getiremez. O, artık bir haindir. Ülkesine ve davasına ihanet etmiştir. Bu kişiliği ile Hilda, trajik bir özellik taşır. O, vatan ve millet sevgisinden ziyade aşkını düşünen, kendi mutluluğunu öne alan bir kişidir. Aynı durum, aynı özellik romanın başkahramanı Bnb. Seyfi'de de olabilirdi. Bu durumda Türk okuyucusunun olumsuz bir tepki göstereceği doğaldır. Romanda böyle bir kurgu oluşturulması yazarın kişisel gözlemlerinden ve tarihî gerçeklerden kaynaklanmaktadır.

"Ankara Ekspresi"; entrik unsurlar, kişi ve mekân tasvirleri yönüyle başarılı romanlardan biri olarak kabul edilebilir. Yalnız yazar, romanın olaylarını aktarırken kimi zaman tarihî gerçeklerden uzaklaşma korkusu içindeymiş gibi bir anlatım tarzı ortaya koyar. Türk istihbarat elemanlarının başarısını özellikle Bnb. Seyfi'nin kişiliğinde saklı tutar; diğer istihbarat elemanlarının görev ve sorumluluklarıyla ilgili ayrıntılı bilgi vermekten kaçınır. Belki de doğal olanı budur. Ayrıca yazar, romanında Alman gizli servisini hep kusurlu, Türk gizli servisini de hep düzenli ve mükemmel çalışır göstermek isterken ne derece tarafsız olabilmiştir, tartışılır.

Yukarıda verilen düşüncelerle birlikte, *Ankara Ekspresi*'nin, Esat Mahmut KARAKURT'un okunması gereken en güzel romanlarından biri olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

II. BÖLÜM

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NI ANLATAN ROMANLARIN TARİHÎ OLAYLARLA İLİŞKİSİ

A. Türklerin, Birinci Dünya Savaşı'na Girmesi:

İnceleme alanı içindeki pek çok romanda, Birinci Dünya Savaşı'nın çıkışı ve Türk milletinin savaşa girmesi yansımaktadır. Bu romanların başında Burhan Cahit MORKAYA'nın "*Yüzbaşı Celâl*" i gelmektedir. Yazar, savaşın çıkması ile ilgili bilgileri yansıtırken Avrupa ülkelerinin genel durumu ve gücü hakkında da romanın başkahramanı aracılığı ile yorumlar getirmektedir:

> "*Halep'ten gelen akşam postasında mühim bir havadis çıktı.*
>
> *Avusturya ile Sırbistan arasında harp başlamış. Avrupa'da hazırlıklar varmış.*
>
> *Harp havadisi sekiz genç zabiti fevkalâde alâkadar etti.*
>
> *Yüzbaşı Celâl, kuvvetleri arasında nispet olmayan bu iki devletin harp etmelerine imkân olmadığını, Sırbistan'ın bütün talepleri kabul edeceğini söylüyordu. Fakat, havadislerde Paris, Berlin, Londra ve Petersburg arasında şiddetli münakaşalar başladığı da vardı.*" (Morkaya, 1933:90)

> "*İki gün sonra gelen haberler, meseleyi açıkça anlattı. Harp başlamış ve tahmin edildiği gibi iki büyük grup olan Avrupa devletleri karşı karşıya saf kurmuşlardı.*" (Morkaya,

1933:91)

Yazar, romanın bir başka bölümünde ise Türk düşmanı Arap şeyhi Sadun'un taraftarlarına yazdığı bir mektup aracılığı ile Türkler'in Birinci Dünya Savaşı'na girmesini şöyle yansıtmaktadır:

> *"-Türkiye, muharebeye girdi. Ruslar'a karşı muharebeye başladılar. Vasıtamla alacağınız emirlere göre hazırlıklı olunuz. Aynülkum'daki kuvvete karşı dikkatli olunuz."*
> (Morkaya, 1933:103)

Kâmil YAZGIÇ'ın Millî Eğitim Bakanlığının açmış olduğu yarışmaya katılmak amacıyla 1937 yılında yazdığı "*Türk Yıldızı Emine*" adlı romanda ise Birinci Dünya Savaşı ve Türk milletinin savaşa girmesi, roman kahramanlarından Kahraman Bey aracılığı ile şöyle anlatılmaktadır:

> *"Harb-i umumi ilân edilmişti. ..."* (Yazgıç, 1937:123)

> *"Haberiniz yok mu? Milletimiz silâha sarıldı; yurdumuzun her tarafını düşman askerleri ihata etti. Bundan sonra bizim gibi eli silâh tutanlara kadınlar gibi hanelerde oturmak yakışmaz; hem ayıp ve hem de günahtır."* (Yazgıç, 1937: 125)

Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve Türk milletinin savaşa girmesi ile ilgili olarak romanlardan alınan yukarıdaki pasajların tarihî olaylarla uygunluğunu belirtmek için tarihçi ve araştırmacıların yorumlarını ve tarihî gerçekleri yansıtan ifadelerini görelim:

> *"Almanların İngiliz kontrolündeki Akdeniz'de sıkışan ve Çanakkale Boğazı'na yaklaşan iki gemisi Goben ve Bres-*

lau, Enver Paşa'nın kabineye danışmadan verdiği emirle, Boğazlar'a kabul edilir ve Osmanlı topçusunun korumasına alınır. ... İki Alman gemisi Karadeniz'de Rus donanmasına saldırır. Tarih: 29 Ekim 1914'tür. Bunun sonucunda Türkiye, Almanya'nın yanında savaşa girer. Fransızlar ve İngilizler, Osmanlı'ya savaş ilân ederler." (Özkan, 1997:36)

Araştırmacı, yazar Ergun HİÇYILMAZ da "*Teşkilât-ı Mahsusa*" adlı eserinde Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesini şöyle yansıtmaktadır:

"Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'na girişi kesinlikle beklenmeyen bir olay değildir. Çünkü, 1900' lerin başında sistemli olarak ekilen tohumların Alman ürünü olarak yeşermesi sağlanmıştı. Gerek yönetimdeki politik hatalar, gerekse giderek şiddeti artan İngiliz yayılmacılığı ve Balkan kıpırdanışı karşısında Osmanlılar'ın tutunacak bir dal araması, bu sonucu getirmişti. Hem öylesine ki, yıkmaya ve parçalamaya yönelik her türlü yabancı parmağına bile «Hayır» diyemeyecek kadar sessiz ve güçsüzdü Osmanlı İmparatorluğu." (Hiçyılmaz, 1979: 205)

Emekli Kurmay Albay Rahmi APAK ise, "*Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*" adlı anı kitabında, konuya şöyle yaklaşım tarzı getirmektedir:

*"İngiliz donanması tarafından Kuzey Afrika'da sıkıştırılan **Göben** büyük saf gemisi ile **Breslauv** kruvazörü, hızlarından istifade ederek kaçıp Çanakkale'ye gelmişler ve verilen müsaade ile Boğaz'dan içeri girerek İstanbul önünde demirlemişlerdir. Bu gemilerin Türkiye'ye satıldığı ilân edilmiş ve Alman mürettebatının başına kırmızı fesler geçirilmiş*

ise de hiçbir Türk, gemilerin içerisine sokulmamıştır. ... İki Alman gemisinin Karadeniz'e açılıp Sivastopol ve Odesa limanlarını bombardıman eylemesi yüzünden Üçlü Anlaşma Devletleri, Türkiye'ye karşı harp ilân eylemeleri ile Türkiye dahi bu yüce savaşta Üçlü Birleşme Devletleri içine katılmış oldu ve Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması ile sonuçlanan büyük facia başlamış bulundu." (Apak, 1957:93-94)

Falih Rıfkı ATAY da "*Çankaya*" adlı monografisinde Birinci Dünya Savaşı'na girişimi dile getirirken Enver Paşa'nın da savaşla ilgili düşüncelerini ve dönemin aydınlarının özellikleri hakkında bilgiler verdiğini görmekteyiz:

*"Enver, **panislâmist**'tir. Halifenin fetvasını alınca bütün Müslümanları ayaklandırabileceğini sanmaktadır. Kayser Wilhelm de bu hayale az çok bel bağlamıştır. Göben ve Breslauv Alman savaş gemileri Çanakkale Boğazı'ndan geçerek İstanbul'a gelmişlerdir. Gemiler sözde bize satılmıştır; ama Amiral de, subaylar da, erler de Alman kalmıştır. Yalnız kasketlerini fesle değiştirmişlerdir.*

Türkiye; asker değil, bir sivil aydının da kolayca karar vereceği üzere, kendisine saldırmadıkça eline tüfek almaması gereken bir durumda idi. Enver'in tek dayanağı Alman zaferi idi. Nitekim, iki Alman harp gemisi Karadeniz'e çıkarak, sadrazam ve nazırların da haberi olmaksızın, Odesa'yı bombardıman etmiş, savaşı bir olup bitti hâline getirmiştir." (Atay, 1980:80-81)

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesi ve bu dönemin romanlara yansıyış biçimini ortaya koyması yönüyle önemli teşhis ve yorumlarda bulunan edebiyatçı, bilim adamı ve araştırmacı Prof. Dr. Alemdar YALÇIN'ın ifadeleri ile konu hakkındaki düşüncelerimizi noktalayalım:

"*Birinci Dünya Savaşı, Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı'nın en önemli malzemesi olmuştur. Çünkü bu savaş, peş peşe gelen felâketlerin âdeta doruğu, bir aşiretten üç kıtaya yayılan Osmanlı Devleti'nin yüceliğine yakışan bir kahramanlık gösterdiği kanlı bir mücadeledir.*" (Yalçın,1997: 37)

B. Tanzimat, Meşrutiyet, İttihat-Terakki Partisi; Enver Paşa, Talat Paşa ve Karşıtları ile Devlet Ricalinin Safahatını Anlatan Romanlar:

Küçük Ağa'nın yazarı Tarık BUĞRA, romanında Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri ile bu dönemlerdeki sosyal ve siyasî olaylara yer vermektedir. Ona göre, devletin ve milletin gerilemeye başlamasının, gücünü yitirmesinin temeli Tanzimat ve Meşrutiyet'tir. Bu dönemler içinde etkin olan aydınların; milletinden kopuk bir hayat sürdürmesi, sosyal ve siyasî sorunlara bilinçli bir yaklaşım yöntemi ortaya koyamaması ülkenin düşmanlar tarafından işgal edilmesine temel oluşturmaktadır. Yine, yazara göre; Osmanlı Devleti'nin ve Türk milletinin en büyük talihsizliği de bu aydınlardır.

Tarık Buğra, romanında kendi ifadesiyle şunları söylemektedir:

"*Reis Bey* (Akşehir'de bulunan Kuvayı Millîyeci ve Ağır Ceza Reisi)*, bugün Osmanlı İmparatorluğu'nun davayı Tanzimat'la birlikte kaybettiğine, asıl düşüşün Meşrutiyet günlerinde başladığına inanıyordu. Halbuki, Tanzimat ve Tanzimat'ın beslediği siyasî ve edebî isimleri nasıl sevmiş, nasıl büyütmüştü gözünde. Aynı aldanış Meşrutiyet ve Meşrutiyet şöhretlerini de kendisine ve nesline aynı kuvvetle kabul ettirmiş, böylece de çöküntü önlenemez hâle gelmiş; çünkü sorumlu sınıf, aydınlar aldanmış, milletten ve devlet-*

ten kopmuş, milleti hor, devleti düşman görmeye başlamıştı. ... Tanzimat'ın o kalpazan yaygaracıları olmasaydı, onları da Servet-i Fünûn hokkabazları kovalamasaydı, bu buhran günlerinde acaba bu Pontus kuruntusu, acaba bu Ermenistan megalomanisi imparatorlukta tutunabilir miydi?" (Buğra, 1970:512)

İnceleme alanı içindeki romanlardan, -tespit edilebildiği kadarıyla- sadece İskender Fahrettin SERTELLİ'nin "*Lawrens İstanbul'da*" adlı romanında iki ayrı yerde İttihat Terakki Partisi'ne ve faaliyetlerine temas edilmektedir. Romanın başkahramanı Lawrens'in ağzıyla yazar, şunları söylemektedir:

"*İstanbul'da İttihat ve Terakki Hükûmeti hâkim olmakla beraber gayri memnunlar zümresinin büyük bir yekûne balig olduğunu daha Kudüs'te öğrenmiştim.*" (Sertelli, 1932:143)

"*Orhan Bey'in* (Roman kahramanlarından Selma Hanım'ın Saray'a yakın bulunan subay kardeşi) *verdiği malûmata göre İttihat ve Terakki rüesası bile ikiye ayrılmıştı. Bir kısmı harbin devamını, diğer kısmı da sulhun akdini istiyordu.*" (Sertelli, 1932:212)

Romanda anlatılan bu tespitler tarihî gerçeklere uymaktadır. Çünkü, dönemin olaylarını anlatan birçok **anı**, **tarih** ve **biyografi** çalışması da aynı tespitleri ortaya koymaktadır.

Falih Rıfkı ATAY'ın "*Çankaya*" adlı eserindeki İttihat ve Terakki Partisi ve temsilcileri hakkındaki görüşlerini belirterek, konuya açıklık getirelim:

"Biz, Birinci Dünya Harbi'ne hırs değil, cahillik yüzünden girmişizdir. Almanlar(a satılmamışızdır. İttihatçılar, vatan satıcısı değil idiler. Liderlerinin hepsi parasız ve yardımsız, düşman kurşunları altında can vermişlerdir. Fakat, bir umumî dünya görüşünden realiteleri elde tutarak ve karşılaştırarak uzun vadeli hesaplar yapmak ve hükümler çıkarmak gücünden, yetkisinden yoksun idiler. Hiç olmazsa kendi partileri içinde serbest bir denetleme olsaydı gene de kendimizi koruyabilirdik." (Atay, 1980:120-121)

Millet ve devlet idarecileri çok yönlü meziyetlere sahip olmak, daha doğrusu gerçek anlamda önder olmak zorundadır. Millet önderleri; her şeyden önce yöneteceği ve yönlendireceği milleti çok iyi bilmelidir. Milleti çok iyi bilme ise; milletin tarihini, dilini, dinini, kültürünü, ilgisini, idealini, sevgisini, korkusunu, kısaca milleti millet yapan özellikleri bilmek demektir. Millet önderleri; millete ufuk açmalı, millete hizmetkâr olmalıdır. Millet önderleri; kişisel nefislerinin üstesinden gelmeli, gücünü esas itibariyle millete dayandırmalı ve milletin kendine güven duymasını sağlamalıdır.

Milletinin yönlendiricisi ve yöneticisi olan önder; dürüst, namuslu, samimî ve vatanperver özelliklerinden başka akıllı da olmalıdır. Olayları ve durumları mantık süzgecinden geçirerek, duygusallıktan çok öte aklî ve mantıkî kararlar almalıdır.

Yukarıdaki düşünceler doğrultusunda şunları söyleyebiliriz:

19. yüzyılın sonları ve nihayet 20. yüzyılın başlarında koskoca bir imparatorluk çökmüştür. Aydın ve idarecilerin ülke ve devlet menfaatine uygun kararlar alamaması imparatorluğun sonunu hazırlamıştır. İmparatorluğun düzene gireceğini, savaşlarda başarının artacağını vadeden İttihat ve Terak-

ki Partisi'nin önderleri yanılmıştır. Onların en önemli kusurları; ütopist, hayalci ve biraz da nefsî olmalarıdır. Bir devletin kurtuluşunun ipoteği olarak görülen Enver Paşa ve arkadaşlarının samimî vatanperver duygularının bulunması, imparatorluğun çökmesini engelleyememiştir. Tren vagonlarına "***Enverland***" yazdıracak kadar nefsî hareket eden Enver Paşa ve arkadaşları (Cemal Paşa, Talat Paşa) akılcı olamamışlardır. Sonuçta, yüz binlerce vatan evladının ölümü ve Mondros Mütarekesi...

Yukarıdaki tarihî gerçeği, Burhan Cahit, *İhtiyat Zabiti* adlı romanında roman kahramanlarından zabit vekili Zeki aracılığı ile şöyle yansıtmaktadır:

> " - *Hem biliyor musunuz? Şimdi Avrupa trenlerinin adı da değişti. Buradan (İstanbul) Almanya'ya gidenlerin üzerine* ***'Balkanzuk'*** *yazdı. Almanya'dan Türkiye'ye gelen vagonların üzerinde de* ***'Enverland'*** *yazılı.*" (Morkaya, 1933: 306)

Enver Paşa'dan bahseden bir diğer roman da "*Lawrens İstanbul'da*" dır. Yazarı İskender Fahrettin SERTELLİ, roman kahramanı Lawrens'in gözlem ve ifadeleri ile şunları söylemektedir:

"*Gazetede ilk önce gözüme Enver Paşa'nın resmi ilişti.*

Resmin altındaki cümle nazar-ı dikkatimi celbetmişti: Dün şimal ordularını teftiş eden Türkiye Harbiye Nazırı...

Bu satırlardan, Enver Paşa'nın Almanya'da bulunduğunu öğrendim.

'Türkiye'de Enver Paşa, ne isterse o olur!' diyorlardı.

Enver Paşa, aynı zamanda da padişah üzerinde büyük bir nüfuz sahibidir, diyorlardı." (Sertelli, 1932:147)

Aynı romanda İskender Fahrettin, Lawrens'in ağzıyla Talat Paşa ve

karşıtları hakkında şunları ifade etmektedir:

> "*İstanbul'da kabine reisi Talat Paşa'dan başka kimse yok... (Enver Paşa Almanya'da iken.) Filistin'de temas ettiğim insanlar, bana Talat Paşa'yı, sivil hükûmetçilerin başında komiteci bir şahsiyet olarak anlatmışlardı.*
>
> *Bu tarif bana, İttihat ve Terakki Fırkası'na dayanan hükûmetin başka bir istinatgâhı olmadığını ifade etmişti. Hükûmet içinde bir ikilik sezer gibi olmuştum. Eğer, bu tahakkuk ederse, İngilizler'in sulhü tacil etmeleri nabemevsim ve manasız olacaktı.*" (Sertelli, 1932:148)

Türk ordusu, Birinci Dünya Savaşı'nın değişik cephelerinde görevini en iyi şekilde yerine getirir. Yüz binlerce vatan evladı, gazi ya da şehit olmanın hevesiyle baba ocağını bırakarak cephelere gider. Milletin her ferdinin gönlünde bulunan en büyük ideali; Türk vatanını savunmak, millî ve manevî değerleri korumaktır. Komutan, Mehmetçiğe «savaş» der, o savaşır; «öl» der, o ölür. [1]

Mehmetçik, cephelerde bu emri verebilecek güçte ve deneyimde bir komutan bulduğu zaman zaferi kazanır. Tarih, bunun pek çok örneği ile doludur. Ama, zevk, eğlence ve safahat düşkünü komutanların idaresindeki Mehmetçik hep yenilmiş ve gerilemiştir. Nitekim, Birinci Dünya Savaşı'nda çeşitli zaferlere mukabil Türk ordusunun yenik düşmesinin sebeplerinin başında, ordunun iyi yönlendirilememesi ve iyi organize edilememesi gelmek-

[1] Çanakkale Cephesi, bu düşüncenin doğruluğunun en güzel belgesidir. Anafartalar Grup Komutanı **Albay Mustafa Kemal**, 57. Piyade Alayı'na yönelik olarak şu emri verir: "*Ben size savaşmayı değil, ölmeyi emrediyorum. Siz ölünceye kadar geçecek zaman içinde yeni birlikler gelecek ve sizin yerinizi alacaktır.*" Bu emri alan 57. Alay'ın subayından erine kadar bütün fertleri, emir doğrultusunda ölür. Dünya savaş tarihinde buna benzer başka bir olay görülmemiştir.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

tedir. Türk ordusunun ve milletinin ruh dünyasını tanıyamayan, ilgi ve ihtiyaçlarını algılayamayan, safahat düşkünü devlet ricali, ülkenin kötü sonunu hazırlamaktan kendilerini alıkoyamazlar.

Burhan Cahit MORKAYA, "*Cephe Gerisi*" adlı romanında bu duruma dikkati çekmekte ve roman kahramanı Bnb. Faruk'un bir arkadaşı aracılığı ile şunları söylemektedir:

> *"- Bu '**Bin Bir Gece Masalları**'nı andıran bir şey oldu. Paşa, geline yirmi bin liralık pırlanta ve inci hediye etti. Düğüne gelen hanımlar elmaslara, yakutlara boğulmuşlardı. İpekli tuvaletlerin çoğu Viyana'dan, Berlin'den gelmişti. Ve büfeden yalnız şampanya ikram ediliyordu."* (Morkaya, 1934:129)

Roman kahramanlarından Dilrüba Hanım'ın Bnb. Faruk'a hitaben yaptığı konuşmadan:

> *"Kaç kere halkın isimlerini bile ürkerek andığı o mühim adamlar sarhoş ağızlarıyla bana sevgilerinden bahsettiler. Kaç kere şerefini, mevkiini şampanya sarhoşluğu ile unutan paşalar bir sokak çapkını gibi üstüme atıldılar."* (Morkaya, 1934:136)

Dilrüba Hanım'ın evinde kumarın da bulunduğu müzikli eğlenceler düzenlenir. Oyunculardan biri de üst düzey yetkilere sahip bir paşadır. Paşaya oyun sırasında bir telefon gelir. Haber önemlidir. Türk ordusu, Filistin Cephesi'nde bozguna uğramıştır. Paşa'ya gelen bu önemli haber, onu etkilemez ve kumarını oynamaya devam eder. Romanda, bu olaylar şöyle yansımaktadır:

"Salona geçerken hepsi birden sordular:

- *Ne haber?*
- *Haber iyi değil. Filistin Cephesi'nde bozgunluk var.*

Hat komiseri gülümsedi:

- *Zaten bekleniyordu.*
- *Bugün sabahtan beri İngilizler'in topçu kuvveti kudurmuştu. Akşama doğru piyadeyi sürmeden süvari hücumu yapmışlar.*
- *Şimdi vaziyet nasıl?*

Küçük masadaki kadehini sonuna kadar içti:

- *Ehemmiyeti yok. İşimize bakalım. Kâğıdı kim yapıyordu? Ha, ben pas, demiştim galiba... Haydi devam.*

Ve oyun tekrar başladı." (Morkaya, 1934:200-201)

Devlet ricalinin safahata düşkünlüğünü yansıtan romandan alınma şu son alıntı da oldukça düşündürücüdür:

"- Ara sıra İstanbul'a Avusturya, Bulgar, Alman generalleri, diplomatları, hatta kralları geliyor. Bunlara saraylarda ziyafetler veriliyor. Ertesi gün gazeteler bu ziyafetlerde yenen yemeklerin listesini basıyorlar.

Halk isimlerini bile bilmediği bu nefis yemekleri gazetede okurken kemireceği mısır ekmeğini düşünerek memleket için yaptığı feragate lânet ediyor." (Morkaya, 1934:107)

C. Türk Ordusundaki Yabancı Misyonu Anlatan Romanlar:

Aynı ittifak içinde bulunduğumuz Almanya ve Avusturya ülkelerinin

askerleri, Mehmetçik ile birlikte değişik cephelerde görev yaparlar. Bu durumun, inceleme alanı içinde bulunan iki romana yansıdığını görmekteyiz. Bu romanlardan biri Burhan Cahit MORKAYA'nın "*İhtiyat Zabiti*", diğeri ise İskender Fahnettin SERELLİ'nin "*Lawrens İstanbul'da*"dır.

Birinci Dünya Savaşı'nda en büyük müttefikimiz Almanlar'dır. Türk subayları, pek çok cephede Alman subaylarıyla birlikte İngiliz, Fransız ve Arap kabilelerine karşı savaşmıştır. Fakat, savaş boyunca Türk subaylarıyla Alman subayları arasında çok yakın dostluklar ise kurulamamıştır. Sadece, görevin devamı ve icrası açısından zorunlu ve yapay dostluklar görülmüştür. Burhan Cahit, *İhtiyat Zabiti*'nde bu konuya yer vermekte ve okuyucusuna şöyle seslenmektedir:

> "*Bir kere Almanlar, âdeta aralarında dostluk ediyorlar. Vazifeden başka zamanlarda semtimize uğradıkları yok. İnsan, silâh arkadaşlarına dil bile bilmese hiç olmazsa hareketleri, tavırları ile anlaşmak ister. Bu herifler, dondurma kutusu...*" (Morkaya, 1933:290)

İskender Fahrettin SERTELLİ *de, "Lawrens İstanbul'da"* adlı romanında Alman ve Avusturyalı askerlerle ilgili olarak, Lawrens'in ağzıyla şu ifadeyi kullanmaktadır:

> "*Balkan treniyle birçok Alman ve Avusturya askerlerinin gidip geldiğini biliyordum.*" (Sertelli,1932:208)

Yukarıdaki romanlarda yansıtılan Alman ve Avusturya kökenli subayların Türk ordusunda görev yaptıklarını belirten tarihî gerçeği ise Ergun HİÇYILMAZ'ın aktardığı İsmet İnönü'nün anılarından izleyelim: [2]

---

[2] Ergun HİÇYILMAZ: Belgelerle Teşkilât-ı Mahsusa ve Casusluk Örgütleri, (İstanbul, 1979), 160-161/173.

"Büyük karargâhta olduğu gibi, kumandan olarak Suriye Cephesi'nde Almanlarla çatıştığımız birçok zamanlar oldu. Muharebeler esnasında Almanların tutumundan çok şikâyet ettim, mustarip oldum. Almanlar, Arabistan'da Türk ordularının başında kumandan mevkiinde bulunuyor ve Alman İmparatorluğu adı altında, Araplara ayrı bir teveccüh ve ilgi besledikleri her vesile ile belli ediyorlardı.

Politika bakımından da Almanlar'la çok çalıştık. ..." (Hiçyılmaz, 1979:160-161)

"... Birinci Cihan Harbi'nde Almanlar'la beraber çalıştık. Anlaştığımız zamanlar oldu, çalıştığımız zamanlar oldu. Çok defa Almanlar da bizden şikâyetçi olmuşlardır. Almanlar'la münasebetlerimizin hususiyetini belirtmek için şunu işaret etmek isterim ki, Türk – Alman ittifakı içinde beraber çalıştığımız Almanların Alman İmparatorluğu menfaatine birtakım hesapları vardı. Bilhassa, Suriye'de ve Arabistan' da hususî bir politika güdüyorlardı." (Hiçyılmaz, 1979:173)

Ç. Subay - Er İlişkisi, Askerî Eğitim ve Askerlik Anlayışını Anlatan Romanlar:

Barış ve savaşta komutan; disiplini ve hiyerarşi düzenini bozmadan birliğindeki askerlerle samimî ve sıcak bir ilişki içinde bulunmalıdır. Özellikle savaş dönemlerinde yurdundan, yuvasından, ailesinden uzak yerlerde bulunan askerlerin morale ve sevgiye ihtiyacı olduğunu her komutan aklından çıkarmamalıdır. Bu gerçek doğrultusunda komutan, askerlerinin ihtiyacı olan manevî destek ve sevgiyi vermek zorundadır.

Yukarıdaki düşünceler çerçevesinde Burhan Cahit MORKAYA, *"İhtiyat*

Zabiti' adlı romanında şunları söylemektedir:

> "*Zaten cephede olduktan sonra ha siperde, ha ihtiyatta insan efratla bile yüz göz oluyor.*
>
> *Şu kadar var ki, bu şekilde yüz göz olmak inzibat noktasından bir tehlike olmuyor. Çünkü, teklifsizlik, lâubalilik yerine sıkı bir arkadaşlık, can yoldaşlığı geliyordu ki, bu daha samimî oluyor.*" (Morkaya, 1933:299-300)

Savaş; insanı yuvadan ve aileden yıllarca ayırır. Önce Balkan Savaşı, daha sonra Birinci Dünya Savaşı ve nihayet Millî Mücadele... Uzun bir dönem savaş içinde yaşayan Türk milleti yıllarca anasını, babasını, karısını, yavuklusunu, çocuklarını, yurdunu, yuvasını göremez . Bir taraftan düşmanla mücadele eder, diğer taraftan ise sıla hasreti çeker.

Yukarıdaki özellik, pek çok romanda görüldüğü gibi *İhtiyat Zabiti*'nde de görülmektedir: Birliği, *Kamin* köyünde konuşlanmış bulunan Tabur Komutanı Yüzbaşı da (Romanda adı belirtilmez.) üç yıldır İstanbul'u ve İstanbul' daki ailesini görememektedir. İzin alma teşebbüsleri, savaşın olağanüstü boyutundan dolayı hep geri çevrilmektedir. Yazar, roman kahramanlarından ihtiyat zabiti (yedek subay) Cevdet aracılığıyla, Yüzbaşı'nın içinde bulunduğu ortamı ve ruh özelliklerini şöyle yansıtmaktadır:

> "*İzin yok. Yüzbaşı, üç yıldır İstanbul'un hasretini çekiyor. Buraya geldikten sonra on beş gün olsun izin istemiş. Vermediler. Cephede böyle kıdemli ve ehliyetli olmanın da fenalığı var. Kim bilir, belki izinli gider. İstanbul'da işini uydurur, kalır, diye korkuyorlar galiba.*
>
> *Düşünmeli ki, üç yıl evinden, karısından uzak cephe hayatı geçiren bir adam ne yapar? Elimde olsa Yüzbaşı'ya bir ay değil, altı ay izin koparacağım.*" (Morkaya, 1933:298)

Başta harp okulları ve sınıf okulları olmak üzere askerî eğitim birliklerinde verilen eğitimlerin zorlu, yorucu ve sıkıntılı olması oldukça doğaldır. En zor ve kötü şartlarda savaşacak insanları savaşa hazırlamanın yöntemi; sıkı bir disiplin ve üstün bir sadakât duygusu ile insanı savaşacak duruma getirmektir. Hele, savaş dönemlerinde verilen askerî eğitimin boyutları ve şartları daha olağanüstüdür.

İhtiyat Zabiti'nde, Çanakkale Savaşları sırasındaki askerî eğitimin bu tür olağanüstü özelliklerinden bahsedilmektedir:

> "*Talimgâh, artık emme basma bir tulumba hâlini almıştı. Topluyor, yoğuruyor, yetiştirip yolluyordu. Harp kızışıyor, cepheler çoğalıyor, ihtiyaç artıyor ve zabit noksanı o kadar hissediliyordu ki, artık bölük kumandanlıklarına da talimgâhın yetiştirdiği değerli gençler tayin edilmeye başlamıştı.*" (Morkaya, 1933:31-32)

Gerek barış, gerekse savaş zamanlarında askerî eğitimin zorluğundan, sıkıntısından kaçan insanlar görülebilir. Eğitimden kaçma yollarından biri geçici firar ise, diğeri de hasta numarası yapıp istirahat almadır. Burhan Cahit MORKAYA, hasta olmamasına rağmen, hasta imiş gibi görünen askerlerin eğitimden kaçma yolunu romanında şöyle yansıtmaktadır:

> "*Talimgâhtan yakayı kurtarmak için evvelâ heyet-i sıhhiyeden kendini mütehassısa havale ettirmek lâzımdı. ... Daha acarları, yalandan deli numaraları yapıp asabiye mütehassısına gidenler ve hiç olmazsa birkaç ay müşahade altında kalıp istirahat etmek üsûlünü de bulmuşlardı.*" (Morkaya, 1933:71)

> "*Gayri müsellâha çıkmak için en kolay çare yolunu*

bulup göz hastalığı iddia etmekti. Birer sene, altışar ay tebdil hava almak için de en kestirme yol sinir hastalığı iddia etmekti.

Büyük Harp'te böyle uydurma deliller pek çoktu. Kendi yaş arkadaşları düşman karşısında vuruşurken, onlar işlerinin başında para kazanıyor. Kadın, zevk, safa âlemlerinde eğleniyorlardı." (Morkaya, 1933:72)

Yazar, ayrıca İstanbul – Erenköy talimgâhı için de şunları söylemektedir:

"Harp kızıştıkça talimgâh âdeta Amerika'nın sucuk fabrikalarına benzemişti. Hani bir yandan boynuzu, kuyruğu ile diri bir dana giriyor; öteden tuzu, biberi yerinde kutu kutu konserve çıkaran fabrikalar gibi.

Misafirhaneye sarıklı, cüppeli, fesli, sakallı giren namzetler (yedek subay adayları) üç ay sonra apoletli, kalpaklı, talimli, terbiyeli ihtiyat zabiti çıkıyorlardı.

Amma renkleri, yangından çıkmış pilav tenceresine, vücutları örsle çekiçten geçmiş demir parçasına benziyordu.

Hangisini mengeneye koyup sıksan bir dirhem yağ çıkaramazsın. Hepsi sırım gibi gergin, çelik İngiliz teli gibi sert bir hâle geliyorlardı.

Dünyanın hiçbir talimgâhı, bu kadar az zamanda ve bu kadar mahrumiyetler içinde böyle bütün askerlik evsafını havî zabit yetiştiremezdi." (Morkaya, 1933:47)

Tarih boyunca Türk ordusunda adam kayırma, iltimas olayı oldukça az görülmüştür. Bununla birlikte «*Orduda iltimas, kesinlikle yoktur!*" demek de doğal karşılanmamalıdır. Zengin ve makam, mevki sahibi kimi ailelerin çocukları daha rahat görevlerde çalıştırılmış olabilir. Yine, ailelerinin geniş

nüfuzlarından yararlanıp, özellikle savaş zamanlarında cephe gerisinde görevler alan subay, astsubay ve erler de bulunabilir. Bu ve benzeri olaylar, yaygın ve genel bir özellik olarak görülmese de zaman zaman gözlem edilebilir. Türk ordusunda kimi zaman ve kimi yerlerde rastlanabilecek böyle bir durumu Burhan Cahit MORKAYA, romanında şöyle dile getirmektedir:

> *"Talimgâhtan gelip geçen harp nesli arasında bir de levazıma ayrılan gayrımüsellâh kısımlar vardır.*
>
> *Bunların bir kısmını hakikaten silâhlı hizmet yapamayacak kadar bedenî arızası olanlar teşkil ediyordu. Fakat, mühim bir kısmı da hatır- gönül, hısım-akraba kuvveti fazla olanlardan mürekkepti."* (Morkaya, 1933:70-71)

Pek çok alanda olduğu gibi orduda da yabancı dil bilmenin önemi ve değeri büyüktür. İstihbaratta, düşman esirlerinden bilgi almada ya da düşmandan ele geçirilen belgeleri okuyup anlamada yabancı dil bilmenin yararları şüphesiz ki çok fazladır. Ayrıca, barış ve savaş zamanlarında aynı ittifakta bulunduğumuz milletlerin dilini bilmek, o milletin diliyle oluşturulan yazılı eserleri okuyup anlayabilmek de oldukça önemlidir. Konuyla ilgili olarak Burhan Cahit MORKAYA, romanında şunları söylemektedir:

> *"Kolordudan ve Yıldırım Grubu'ndan gelen raporlar, yığın hâlinde duruyor. Maiyet zabitleri Almanca olanları Türkçe'ye, Türkçe'leri Almanca'ya tercüme ediyorlar."* (Morkaya, 1933:279)

Askerî eğitim konusuna dikkatler çeken diğer yazarımız Nezihe Muhittin'in "*İzmir Çocuğu*" adlı romanında ise kadın kahramanlardan Feriha'nın okuduğu kolejde Türkçe dersi veren Leyla Hanım adlı bir öğretmen vardır. Leyla Hanım, bir gün Amerikalı bir hanımın kolejde yaptığı bir konuşmaya mukabil olarak düşüncelerini yansıtır. Onun ortaya koyduğu bu düşünceler,

orada bulunan millî duygulara sahip, bilinçli Türk aydınlarını duygulandırır. İşte, bu konuşmasında Leyla Hanım, askerî eğitimin önemi ve güzelliğini şöyle anlatmaktadır:

> "*Uyumayacağız. Çocuklarımıza ulu orta beşikten itibaren sulh ninnisi söyleyerek uyuşturacağımıza onlara büyük kahramanlık menkıbelerimizi anlatarak gözlerini dört açacağız. Şuurlu ve soylu bir asker terbiyesi bence terbiyelerin en güzeli, en üstünüdür. Çünkü, bir çok fazilet üstünlüklerinin anasıdır. Memleketi müdafaa eden mert, cesur, fedakâr, ölüme hakaretle bakan ve en kuvvetli bir düşmanı bile arkasından vurmaya tenezzül etmeyen yağız bir Türk kahramanı bence misilsiz bir fazilet abidesidir.*" (Muhittin, 1943:29)

Türk ordusunda yüzyılların ötesinden getirilen, gelenekleşmiş kolektif bir bilinç bulunmaktadır: Sağlam disiplin ve kuvvetli hiyerarşi içinde verilen her türlü görevi, her türlü şart ve mekânda en iyi şekilde yapabilme...

Erinden generaline kadar ordu personelinin bu bilinçte olması Türk ordusuna, geçmişte olduğu gibi bugün de ayrı bir yücelik ve kutsiyet verdiği görülmektedir. Günümüzde (1984 yılından sonra) Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde PKK eşkıyası ile mücadele eden Mehmetçik, Birinci Dünya Savaşı'nın çeşitli cephelerinde de düşmanla ya da isyancı, başı bozuk eşkıya gruplarıyla mücadeleden geri durmamıştır.

Mehmetçik, günümüzde (subay, astsubay, er) nasıl "*Ben Güney Doğu' ya gitmem!*", "*Ben, Hakkari'de, Siirt'te, Mardin'de vb. yerde görev yapmam!*" diyemiyorsa, "*Devletin bölünmez bütünlüğü, milletin refah ve mutluluğu için nerede görev yapmam gerekiyorsa, orada olurum.*" inancına sahipse, bu inançla yaşıyor ve mutlu oluyorsa, Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele dönemlerinde de aynı inanç ve duyarlılığı göstermiştir. Onun için, milletin

gözünde ve gönlünde ordumuzun değişmez bir kıymeti, sarsılmaz bir güveni bulunmaktadır.

Bu kıymet ve güveni belgeler nitelikte Burhan Cahit MORKAYA da *Yüzbaşı Celâl*'de roman kahramanını konuşturur. Yüzbaşı Celâl, komutanı tarafından kendine verilen, çok zor şartlar içinde gerçekleştirmesi gereken bir görev karşısında şunları söylemektedir:

> *" - Vazifenin yeri, mevkii yoktur paşa hazretleri. Nerede olursa olsun verilen vazifeyi yapmak benim için bir şereftir."* (Morkaya, 1933:15)

Cumhuriyet döneminde olduğu gibi Osmanlı döneminde de ordu Personeli (özellikle, erkân-ı harp [kurmay] subaylar), bilgi ve becerilerini geliştirmek amacıyla, öğrenim ve staj için yabancı ülkelere gönderilmektedir. Bu ülkelerin başında günümüzde Amerika nasıl ise, o günün şartlarında da Almanya odur.

Nitekim, Burhan Cahit'in "*Yüzbaşı Celâl*" adlı romanında bu duruma dikkat çekilmekte; ordu paşalarının ya da paşa olacak kurmay subayların Almanya'da yaptıkları staj üzerinde durulmaktadır:

> *"Kumandan vaktiyle Kayser ordularında staj görmüş eski bir liva idi. Askerî disipline harfi harfine riayet ederdi. Maiyet zabitlerine böyle on beş günde bir ziyafet vermek âdetini de Almanya'da fırkasında bulunduğu bir generalden öğrenmişti."* (Morkaya, 1933:6)

> *"Alman ordularında staj gördüğü sıralarda bütün arkadaşları onu (Yzb. Celâl'i) filozof erkân-ı harp diye çağırırlardı."* (Morkaya, 1933:25)

Ordunun komuta kurulunu oluşturan subaylar, sadece askerî bilgi ve beceride üstün değillerdir. Komutanlar, barışta ve savaşta geniş hareket yeteneğine, olaylar ve durumlar karşısında üstün muhakeme gücüne de sahiptirler. Daha doğrusu bu tür özellikler, her komutanda bulunmalıdır. Ayrıca, subayların sosyal ve fen bilimlerinde de gerekli bilgilerle donatılmış olması zorunludur. Burhan Cahit MORKAYA, *Yüzbaşı Celâl*'de subayların bu tür özelliklerine şöyle temas etmektedir: (Romandan alınma, aşağıdaki konuşmalar Şeyh Sadun ile Yzb. Celâl arasında geçmektedir.)

> *"- Tarihe, siyasete meraklı mısınız kumandan?*
>
> *- Takip etmek isterim. Askerlik mesleği hududunu genişletmiştir. Bir kumandanın gözü yalnız cepheleri değil, cephelerin arkasını da görmeğe mecburdur. Yalnız silâhların değil, fikirlerin, kültürlerin, kimya ve mihanik kuvvetlerinin, sinirlerin çarptığı bir devirde herhangi bir cüz'ütamı kumanda eden zabitin talim ve terbiyeden çok yüksek bilgilerle mücehhez olması lâzım."* (Morkaya, 1933: 71-72)

Ziya ÇALIK, "*Takma Ayak Hasan Çavuş*" adlı romanında Türk milletinin askerlik anlayışından bahsetmekte ve asker ocağının bir okul olduğunu vurgulamaktadır. Roman kahramanlarından Hasan Çavuş, Mühendis Temuçin Bey ve köylülerin üstün gayretleriyle eski köyün altında yeni ve modern bir köy kurulur. Bu köyün açılış törenine katılmak için gelen üst düzey bürokratların da bulunduğu kalabalık misafir topluluğuna Hasan Çavuş bir konuşma yapar. Bu konuşmasında, asker ocağının bir okul olduğunu belirtir. Gerçek de böyle değil midir? Ülkemizde yaşayan binlerce insan, köy ve kasabasından büyük şehirlere, uzak diyarlara ilk gidişi hep askerlik için değil midir? Asker olan her Türk insanı, dış dünya ile köyü, kasabası arasında ilk karşılaştırmaları bu ocakta yapar. Yine, binlerce insan; okuma, yazmayı bu kutsal ocakta öğrenir. Bu nedenlerle asker ocağı bir okuldur. Türk kültürünü teneffüs eden, yaşayan her insan; her şeyden önce askerlik görevini yapmak

ister. Çünkü, bilir ki, bu kutsal askerlik ocağından mezun olmayan, yarım insandır. Genel anlayış böyle olunca, askerlik; milletin gözünde ve gönlünde ayrı bir değer, ayrı bir önem kazanır. Romandaki Hasan Çavuş'un aşağıdaki ifadeleri, bu düşüncelerin özüdür:

> "*Ben askerdim. Gezdim, gördüm; gezerken, görürken gözlerimi kapamadım. Asker ocağı, Türk köylüsü için mekteptir.*" (Çalık, 1944:53)

Türk milletinin askerlik anlayışı ve savaşçılığını romanında yansıtan bir diğer yazar da İskender Fahrettin SERTELLİ'dir. Vatan, bayrak, din vb. kutsal değerlerin yüceliğine inanmış millet; tarih boyunca bu değerlerin korunması için mücadele vermiştir. İskender Fahrettin, "*Lawrens İstanbul'da*" adlı romanında İngilizlere esir düşmüş Avusturyalı Yzb. Kres'in aracılığı ile bu düşünceleri şöyle yansıtmaktadır:

> "*Türkler, memleketin müdafaasında düşmanı mağlup etmekten ve şerefli bir zafer temininden başka bir şeyler düşünmüyorlar. Türk askeri, bu uğurda kanını dökmeye ahdetmiştir.*" (Sertelli, 1932:81)

D. Birinci Dünya Savaşı'nda Yoksulluk ve Savaş Zenginlerini Anlatan Romanlar:

Özellikle savaş dönemlerinde, ülkede ekonomik rahatsızlıkların görülmesi şüphesiz ki çok doğaldır. Nitekim, Birinci Dünya Savaşı döneminde de savaşa giren pek çok ülkede olduğu gibi Türk ülkesinde de kıtlık yaşanmış, millet ekonomik imkânsızlıkların sonucu yoksul ve çaresiz duruma düşmüştür. Savaş ekonomisi gereği millet, elindekileri cephelerde vatan için mücadele eden askerlerine vermekten geri durmaz, kendisi ise bulgur, bulamaçla

-onu da bulabilirse- yaşamanın yolunu arar.

Devlet, cephelerdeki askerlerini doyurabilmek, savaş araç, gereçlerinin sayısını artırabilmek amacıyla sivil toplumdan her türlü yardımı toplar. Bu faaliyetler "**Tekalif-i Harbiye**" yasası ile sürdürülür. Devlet; sivillerin ellerinde bulunan hayvan, eşya, araç vb. her türden malzemeleri, bedeli savaş sonrası ödenmek şartıyla bir araya toplar. Bu tür faaliyetlerin düzenlendiği "*Tekalif-i Harbiye*" yasası, Birinci Dünya Savaşı yıllarında; "*Tekalif-i Millîye*" yasası ise Millî Mücadele yıllarında çıkarılmıştır.

Burhan Cahit MORKAYA, *İhtiyat Zabiti*'nde, Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıç yıllarında çıkarılan *Tekalif-i Harbiye* yasası ile ilgili olarak şunları yansıtmaktadır:

> "*Tekalif-i Harbiye komisyonları, köylerde ne davar bıraktı, ne inek, ne öküz. Çok yerde kadınlar tarlalarını köyün bir tek öküzünü sıra ile çalıştırarak sürüyorlar.*" (Morkaya, 1933:326)

Aynı yazar, bir başka romanı *Cephe Gerisi*'nde de aynı konuya temas etmektedir. Roman kahramanı Yzb. Faruk, Şam'dan İstanbul'a dönerken Aksaray'da yaşlı bir köylü kadını ağlarken görür. Ağlamasının sebebini öğrenince de çok üzülür. Yazar, bu olayı ve konuyu şu şekilde ifade eder:

> "*Kasabaya üç saat uzaktaki köyünden bir topal eşekle iki çuval nohut getirmişti. Oradaki levazım âmiri bu iki çuval nohudu tekalif-i harbiye diye zaptetmişti. Zavallı kadın, levazım ambarının kapısına çökmüş ağlıyor, hem yalvarıyordu:*
>
> *- İki evladımı şehit verdim. Bir gelinlik kızım için çalışıyorum. Bu kadarcık nohudu ektim. Satıp parasıyla kızıma*

çamaşırlık alacağım, ne ideyim ben şimdi?" (Morkaya, 1934 :40)

Yazar, köyün tek erkeği muhtarın ağzıyla da şunları söylemektedir:

"*- Yirmi sekiz haneli köyün bir tane erkeği ben kaldım. Sakatım, alilim. Köye elli batman tekalif-i harbiye yazmışlar. Bizim köyde tarlayı eken biçen hepsi kocaları askere giden kadınlar, kendilerine kadar zor ekip biçiyorlar. Veremediler, veremeyince beni posta edip buraya getirdiler.*

Yirmi sekiz hanelik bu Türk köyünün kadınları hem cephede vuruşan kocalarına, para yetiştiriyor, hem de kendi boğazları için toprağı ekip biçiyorlar ve sonra tekalif-i harbiye veremedikleri için cezaya çarpılıyorlardı." (Morkaya, 1934:40-41)

Burhan Cahit, romanının bir başka bölümünde de şöyle demektedir:

"*Köylünün elinden davarı, arabası ve atı alınmış, yerine birer mazbata verilmişti. Çok yerde kadınlar, tek öküzle tarla sürüyor, çocuğunun kundağını ağaca asıp mısır çapalıyordu.*" (Morkaya, 1934:220)

"*Şehirlerde mal satılmıyor, tekalif-i harbiye komisyonları nerede, ne cins ve ne miktar mahsul ve mal bulursa vaziyet ediyordu. İstanbul'un kenar mahallerinde her gün vesika ile adam başına yüzer dirhem dağıtılan mısır ekmeği yüzünden kavgalar oluyor, halk gece yarılarına kadar muhtar odaları önünde birbirini kırıyordu.*

Hele şeker tevzii günleri fakir mahallelerde bir bayram sevinci yaratıyordu." (Morkaya, 1934:221)

Savaş zamanlarında ülkenin idaresi esas itibariyle ordunun elinde bulunur. Olağanüstü şartların yaşandığı böyle dönemlerinde **"Seferberlik"** ilân edilir. Eğitim, kültür ve sanat faaliyetleri ikinci plânda kalır. Savaş ekonomisi uygulanarak yedekler askere çağrılır. Milletin elinde bulunan ve savaş sırasında kullanılacak olan hür türlü araç, gereç, yiyecek ve malzemelerin idaresi orduya geçer.

Yazar Burhan Cahit, yukarıdaki gerçekler doğrultusunda *Cephe Gerisi*'nde şu ifadelere yer vermektedir:

> *"Harp, memlekette askerî idarenin kuvvetini arttırmıştı. Demiryolları, liman işleri ve hatta bazı ticaret işleri askerî idareye geçmişti.*
>
> *Levazım daireleri gün geçtikçe kadrolarını genişletiyorlar.*
>
> *Depo karargâhları her gün gelen yeni askerle dolup taşıyor.*
>
> *İstanbul; emmebasma bir tulumba gibi memleketin her köşesinden can topluyor, erzak topluyor ve bunlar cephelere fışkırıyor."* (Morkaya, 1934:20-21)

Cephe Gerisi adlı romanda, yoksulluk ile ilgili olarak şunlar da yansımaktadır: (Aşağıdaki ifade, roman kahramanlarından Bnb. Nihat'ın, Bnb. Faruk'a yönelik konuşmasıdır.)

> *"Cephedeki asker tam bir yoksuzluk içindedir. Buna karşı köylerde levazım merkezlerinde depolar birer tüccar ardiyesi gibi şunun, bunun hesabına dolup boşalıyor. Kasabalarda, şehirlerde halk gıdasızlıktan, yoksuzluktan sefil olmuşlardır."* (Morkaya, 1934:102)

Aşağıdaki ifadeler ise, yazarın kendine aittir:

"Hemen her evden ya bir oğul, yahut baba, kardeş, asker olmuştu. Geri kalanlar himayesizlik ve yoksulluk içinde didişiyorlardı.

Ekmek artık vesika ile nüfus başına dağıtılmaya başlamıştı." (Morkaya, 1934:22)

"Her ev bu harbe birkaç erkeğini yollamıştı. Her ocak harp yüzünden tütmez olmuştu. Ekmeksiz, şekersiz kalmıştı." (Morkaya, 1934:25)

"Ve mahrumiyetler, sefalet aile bağlarını gevşetmişti. İhtiyaç bir çok ev kadınlarını sokağa dökmüştü. Akşamları tüten bacalarından isli bir zeytinyağı kokusu duyulan mahalle evlerinde gece yarısına doğru mustarip bir ut sesi işitiliyor. Beş numara idare kandilinin soluk ışığında günahkâr gölgelerin sarsıldığı görülüyordu. ...

O zamana kadar bir günahkâr gibi köşelere kafes arkalarına saklanan fuhuş, şimdi yangın yerlerine, kaldırımlara dökülmüştü.

Paşa; fakir, fakat namuslu Türk evlerinin ismetini sihirli bir anahtar gibi açıyordu." (Morkaya, 1934:221-222)

Birinci Dünya Savaşı'nda Türk köylüsünün ekonomik durumu oldukça kötüdür. Savaş, Anadolu köylerinde nüfusu yok denecek düzeye getirir. Yoksulluk, açlık ve sefalet Anadolu'nun yazgısı hâline gelir. Burhan Cahit, bu kara günleri *İhtiyat Zabiti* adlı romanında şöyle yansıtmaktadır:

"Türk köyleri, Türk köylüleri o kadar perişan bir hâlde idi ki cephe boşluklarını dolduracak yuvaların bu sefaleti

beni ürküttü. İstasyonlarda sakat insanlar, sürüklenen ihtiyarlar gelip geçenlerden ekmek bekliyor, soluk benizli, uçuk gözlü kadınlar, kuru dal gibi kızlar tarlalarda tek öküzle çift sürüyorlar. ...

Muharebe köylerde ne erkek bıraktı, ne erzak bıraktı, ne hayvan bıraktı. Köylü, yıllardan beri yalnız çorbası ile yaşıyor. Bazı yerlerde köylüye yetişecek kadar olmadığı için halk buğdaysız kalıyor, Ne un, ne bulgur, ne kesme yapabiliyor. Zaten buğdaydan çok mısır yeniyor. Mısır adamı besler mi?" (Morkaya, 1933:325-326)

İskender Fahrettin SERTELLİ ise, *Lawrens İstanbul'da* adlı romanında aynı duruma dikkat çekmekte, İstanbul halkının açlık ve sefaletini dile getirmektedir:

"*Sirkeci'de bir fırının önünde vesika ile ekmek tevzi edilirken halkın, bir an evvel ekmeğini alabilmesi için birbirini nasıl çiğnediğini gözlerimle gördüm. Fırının yanına yaklaştım. Aman ya Rabbi... Ne ekmekti o? Kaya parçası gibi simsiyah bir madde!*

Mısır ve çavdar unundan yapılmış olan un taş gibi sert ekmeklerden ayrıca para kazanan zengin olanlar da vardı. Buna mukabil ekmeksizlikten kırılan bir kısım halkın şikâyetlerine kulak asan bile yoktu.!" (Sertelli, 1932:213)

Yazar, roman kahramanı Selma Hanım'ın ağzıyla da şunları söylemektedir:

"*Çaylarda şeker yerine çekirdeksiz kuru üzüm verilmeğe başlamış. Bilhassa İstanbul'da... Çünkü, taşrada halk buna iki seneden beri alışmıştı.*" (Sertelli, 1932:286)

Yoksulluk, açlık ve ahlâkî düşüklük özelliklerine dikkatleri çeken bir başka roman da *Türk Yıldızı Emine*'dir. Kamil YAZGIÇ'ın bu eseri edebî değerden uzakta bulunmasına rağmen, dönemle ilgili bazı olayları yansıtması, romanında işlemesi yönüyle okunmaya değer özelliktedir. Nitekim, Birinci Dünya Savaşı ile ilgili gözlemlerinden biri aşağıdadır:

> "*Fakirler, bîkesler inim inim inlerken anaforcular, **vagoncular**, kontratçılar ve saray mensupları papelleri harman gibi savurarak Beyoğlu âlemlerinde sabaha kadar zevk ve safa deryasında rakı, şarap ve bira şişeleri arasında yaşıyorlardı. Biz yakacak bir mum bile bulamadığımız geceler Ortaköy'deki Çifte Sultan Sarayları seraba elektrik nurlarına gark oluyor, konserler veriliyor, tatlılar, börekler davetlilere ikram olunuyordu.*" (Yazgıç, 1937:133-134)

Emekli Kurmay Albay Rahmi APAK, Birinci Dünya Savaşı yıllarında, Halep Cephesi'nden İstanbul'a döndüğünde edindiği gözlemler sonucu İstanbul halkının yoksulluk durumunu ise, şu şekilde vermektedir:

> "*İstanbul'a gelince, halkı ıstırap ve yoksulluk içinde gördüm. Bir subaya mensup oldukları için anam ve babama Sarıyer'de Rumların boşalttığı evlerden bir ev vermişler. Oraya sığınmışlar. Kafi yiyecek sağlanıyormuş. Asker olmayan ailelerin hâli hiç de iyi değildi.*" (Apak, 1957:158)

Yukarıdaki ifadelerde görüldüğü gibi Türk ülkesinde vagon ticareti yapan, bu yolla kısa zamanda zengin olanlar da bulunmaktadır. Bu insanlar, savaşın olağanüstü ortamını istismar eden az zamanda zengin olmanın yollarını meslek edinen savaş zenginleridir. Şimdi, bu savaş zenginlerinin romanlardaki yansımasını ele alalım:

Her savaş döneminde olduğu gibi Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele dönemlerinde de suîistimal eden, menfaatperestler görülür. Nitekim, asker cephelerde mücadele ederken Anadolu'nun muhtelif yörelerinde, özellikle İstanbul gibi büyük şehirlerinde savaş zenginleri türer. Bazı kimseler, ucuza aldıkları malları (şeker, bulgur, tuz vb.) değerinden kat kat fazla ücretle halka satarak kısa yoldan, hem de haksızca zengin olurlar. Onların, zenginliklerine yeni zenginlikler kattığı bu savaş ortamında halk ise yoksulluk ve açlık içinde kurtuluş çareleri arar. Bu savaş zenginleri; canları tehlikeye düştüğü zamanlar ise yabancı ülkelere (Avusturya, Almanya, Fransa, İngiltere vb.) kaçarak kendilerini kurtarırlar. Bu tür insanların faaliyetleri, şüphesiz dönemin gerçeklerini dile getiren bazı romanlara da yansımaktadır.

Bu romanların başında "*İhtiyat Zabiti*" gelmektedir. (Aşağıdaki alıntıda konuşmaya katılanlar; roman başkahramanı yedek subay Cevdet ve arkadaşları yedek subay Zeki, Mülâzım Kemal ve diğerleridir.)

> *"Ben, İstanbul'dan çıkalı iki sene oldu. Zabit vekili Hayri geleli bir yıl var. Bu aylar ve yıllar içinde İstanbul, bıraktığımızdan çok değişmiş.*
>
> *Zabit vekili Zeki:*
>
> *- Dehşetli zenginler türedi, diyor. Öyle ki kimine bulgur kralı, kimine şeker kralı, kimine vagon kralı diyorlar.*
>
> *Şaşkın şaşkın dinliyoruz.*
>
> *O, izahat veriyor:*
>
> *- Bazı açıkgözler levazım reisi ile anlaşıp askerî idare emrindeki vagonlarla mal götürüp, getiriyor, bununla milyonlar kazanıyorlar.*
>
> *- Tuhaf şey, peki şeker kralı kim oluyor?*
>
> *- Şeker Avusturya'dan geliyor. Bunu getirmek için herkese izin verilmiyor, levazım reisine çatan bir adam bu işi âdeta inhisar altına almış. On beş kuruşa aldığı şekeri*

üç yüz satıp zengin oluyor.

- Vay canına!

- Bu adam çok zamanını Viyana'da geçiriyormuş. Hatta büyük bir otelin tekmil bir katını kiralamış, gelen misafirlere kahve yerine şampanya ikram ediyormuş." (Morkaya, 1933:300-301)

Yüz binlerce Mehmetçik değişik cephelerde düşmanla mücadele ederken ve binlercesi kutsal vatan topraklarının korunması ve milletin namus ve şerefi için şehit düşerken söz konusu savaş zenginleri de menfaat hesapları içinde halkı sömürür. Ülke yöneticilerinin gaflet ve dalalet içinde sorunlar karşısında çaresiz bulunmaları, İstanbul gibi büyük şehirlerde ekonomik bunalımla birlikte fuhuş batağına gömülen kadınların da ortaya çıkmasına neden olur. İstanbul, Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU'nun *Sodom ve Gomore*'sinde anlatıldığı gibi ahlâkî çöküntünün bir şehri hâline gelir.

Burhan Cahit MORKAYA, romanında bu olayları şöyle tasvir etmektedir: (Aşağıdaki ifade, yedek subay Zeki'ye aittir.)

"- Şimdi İstanbul'u görseniz, parklar, caddeler her akşam kadınlarla dolup taşıyor. Hele Gülhane Parkı avrat pazarı gibi. Her ağacın altında bir iki sevdalı görürsünüz. Yukarı sınıfın kepazeliği onlardan geri kalmak istemeyen halk tabakalarını peşinden sürüklüyor. Aşk, muhabbet artık kaldırımlardan taşıyor. İstanbul'un bu hâlini görenler memlekette bir harp olduğuna imkân yok inanmazlar. Yeni zenginlerin sabaha kadar süren saz, içki, kumar âlemleri, aşağı tabakanın yokluk içinde düştüğü sefalet İstanbul'u büsbütün değiştirdi." (Morkaya, 1933:304-305)

Yazar, romanın bir başka bölümünde de savaş zenginleriyle ilgili

olarak Cevdet'in ağzıyla şunları söylemektedir:

"*Dayım:*

- İstersen seni bir harp tüccarına tanıtayım. Beş bin liranı altı ayda on beş bin lira yapar, dedi.

Bu işe pek alım ermedi. Harp tüccarının benim beş bini altı ayda on beş bin yapmasında bir ticaret fikri görmüyorum. Mamafih, dayım beş paraları yokken bir iki yıl içinde milyoner olan, Adalar'da köşkler, Şişli'de apartmanlar sahibi olan adamlardan bahsetti durdu." (Morkaya, 1933:330)

Burhan Cahit, bir başka romanı *Cephe Gerisi*'nde de savaş zenginlerini ele almaktadır. Roman kahramanlarından Narin'in, kocası Yzb. Faruk'a gönderdiği bir mektuptaki ifade şöyledir:

"*Dün Ayten bizde idi. Onu da bir yeni harp zengini istiyormuş. Bana bir çok şeyler anlattı; ama pek dinlemedim. Güya bu adam vagonla ipek çorap getiriyor, yüz bin lira birden kazanıyormuş.*" (Morkaya, 1934:29-30)

Ayrıca yazar, kendi ağzıyla da şunları söylemektedir:

"*Bazı nüfuslu adamlar memlekete gelmeyen şeker gibi, ipekli gibi, kahve gibi şeyleri buldukları vesika ile getiriyor; pahalı pahalı satıyor ve zengin oluyorlardı.*

İstanbul'un kenar mahallelerinde orta ve fakir sınıf halk böyle gazsızlıktan karanlıkta aç ve çıplak yatarken bazı kibar mahallelerinde sabahlara kadar düğünler, eğlenceler yapıldığı, hatta bu zenginlerin birbirleriyle yarış etmek için avuç dolusu para sarf ettikleri söyleniyordu.

Bütün bu rivayetler dilden dile, mahalleden mahalleye, şehirden şehre yayıldıkça âdeta yeni zenginlerin bir masal hayatı gibi akıllar oynatıcı bir cennet âlemi yaşadıklarına hüküm veriliyordu." (Morkaya, 1934: 32)

Yzb. Nihat'ın Bnb. Faruk'a hitaben yaptığı konuşmada ise şunlar yansıtılmaktadır:

"Milletin cephe için yaptığı feragat ve fedakârlık bir küçük sınıfın yağlanıp ballanmasına yarıyor. Bu yeni türeyen sınıf öyle bir klik ki içinde mebusu, nazırı, müdürü, kumandanı, reisi, tüccarı, Rum'u, Ermeni'si, Yahudi'si, Arap'ı, Arnavut'u, hepsi var. Ve bunlar ne İstanbul'u kurtarmak için Çanakkale'ye gömülen elli bin (!) [3] *Türk, ne Kudüs çöllerinde hâlâ Arabistan için vuruşan yüz elli bin Türk vatandaşı ile meşgul değillerdir. Erzurum Cephesi'nde buzlar, kar yığınları içinde donup kalan askerin ekmeğini, Irak Cephesi'nde cehennem ateşinin alevleri arasında kavrulan Mehmetçikler'in peksimetini keserek zengin olmuşlardır."* (Morkaya, 1934:102-103)

"Biliyorsun ya, harp zenginleri diye yeni bir sınıf türedi.

Bunlar levazım reisinin etrafında pusu kurmuşlar. Sırf memleketin selameti için bir elde toplanan alım ve satım işlerini aralarında paylaşıp zengin oluyorlar.

Gariptir, bizim erkân kim bilir hangi tesirle bu türedilerin tüylenmesine çalışıyorlar. Zibidinin biri çıkıyor, ona Romanya'dan un getirmek vesikası veriliyor. Herif inhisara

[3] Baskı hatası olabilir. Çanakkale Savaşları'ndaki insan kaybımız, ortalama 250 bindir.

benzeyen bu işten bir iki hafta içinde birkaç yüz bin lirayı cebine indiriyor. Keyfine bakıyor." (Morkaya, 1934: 108)

İskender Fahrettin SERTELLİ de "*Lawrens İstanbulda*" ve "*Harp Zengininin Kızı*" adlı romanlarında savaş zenginlerinden bahsetmektedir.

Lawrens İstanbul'da adlı romanda, Yzb. Kres kimliğine bürünen Lawrens, şu düşüncelere sahiptir:

"*Harp Zenginleri, bu büyük cidalin devamını istiyorlardı. Halk tabakası ise iyi bir sulhu arzu ediyordu.*" (Sertelli, 1932:212)

Yazarın, *Harp Zengininin Kızı* adlı romandaki ifadesi ise şöyledir:

"*Umumî harp senelerinde. 1916'da... Memlekette bir çok harp zenginleri türemişti.*" (Sertelli, 1940:3)

Birinci Dünya Savaşı yıllarında faaliyetlerini yürüten savaş zenginlerinin konu olarak yansıtıldığı son roman ise Kamil *YAZGIÇ'ın Türk Yıldızı Emine*'dir. Romanın başkahramanlarından Emine'de gözü olan ve onu elde etmek isteyen bir savaş zengininin Emine'ye yazdığı mektuptaki ifade ilgi çekicidir. (Bu ifade ile savaş zenginlerinin kişilik özelliklerini görmek de mümkündür.)

"...

Kulunuz her ay ***vagon ticaretinden*** *ve anafordan binlerce liralar kazanıyorum. Her gece baklava, börek yiyorum, şampanya içiyorum. Sizde bu güzellik varken, yoksulluk çekmeniz doğru değildir.*" (Yazgıç, 1937:146)

Yukarıda, romanlara yansıyış biçimleriyle birlikte gördüğümüz savaş

zenginleriyle ilgili olarak Millî Mücadele döneminde Doğu Cephesi Komutanı olarak görev alan, emekli general Kâzım KARABEKİR'in aşağıdaki ifadeleri de önemlidir:

> *"Asırlardan beri yapılan savaşlarda bankerlerin de büyük rolleri vardır. Savaşan devletlere mal satmak ve galip devletlerin ellerine geçen ganimetleri yok pahasına toplamak suretiyle az zamanda büyük servetlere konan kimseler ve zümreler, en eski savaşlarda bile görülmüştür. Museviler, öteden beri bu konuda ön sıralardadırlar. Dünyaya yayılmış olan bankaları, ticarethaneleri, ajanları bu hususta oldukça hassas ve faaldir.*
>
> ...
>
> *Bunlar 2. Meşrutiyet Dönemi'ne kadar askere de alınmadıklarından savaşları onlar kendileri için âdeta bayram sayarlardı. ... Özellikle Museviler; dinî, millî ve ekonomik ideallerinin özü olan 'para kazanma' sevdasına 'Kudüs'te bir Yahudi yurdu kurulması' gibi siyasî bir amaç da karıştığından Osmanlı Devleti'nin bir an önce savaşa girmesi için adaklar bile adıyorlardı."* (Karabekir, 1998: 53-54)

E. Asker Kaçakları ve Savaş Korkusunu Anlatan Romanlar:

Gerek savaş, gerekse barış zamanlarında askerlik yapmak istemeyen, bir sebeple askerlikten kurtulmak isteyen insanların bulunduğu bir gerçektir. Buna mukabil, askerlik görevini yapabilmek için her türlü fırsatı kollayan, bu görevi ulvî ve yüce olarak değerlendiren insanların çokluğu da bir gerçektir. Bu gerçekleri, Burhan Cahit MORKAYA, inceleme alanına giren *Cephe Gerisi* adlı romanında şu şekilde vermektedir:

(Yzb. Nihat'ın Bnb. Faruk'a hitaben yaptığı konuşmadan)

"- *Halk arasında yoksuzluk, gıdasızlık, asker arasında bir ümitsizlik, gevşeklik bütün memleketi kötürüm etti. İç Anadolu dağlarındaki asker kaçaklarının ne kadar olduğunu Allah bilir. Fakat, Haydarpaşa'dan trene konup cepheye gönderilen askerin kırk kişilik kapalı kapılarını kırıp, tren giderken yere atladıklarını her gün haber alıyoruz.*" (Morkaya, 1934:107)

Her savaş, beraberinde korku ve bıkkınlık getirir. Ekonomik sıkıntılar, aile yuvasından yıllarca ayrı kalmalar, sakatlıklar ve ölümler savaşı bizzat yaşayanlarda olduğu gibi köyünde, evinde bulunan insanları da korkuya sürükler. İnceleme alanı içindeki romanların bir kısmında bu savaş korkusunun da yansıtıldığı gözlemlenmektedir. Bu romanlardan ilki, Burhan Cahit'in *İhtiyat Zabiti*'dir:

"*Harp gailesi; değil arkadaşları, anaları evlatlarından kadınları kocalarından, sevgilileri âşıklarından ayırdı. Yıllarca süren bu karışıklık, her gün tazelenen bu heyecan arasında dost ve aşinaları tesadüften başka birleştirecek kuvvet yoktu.*" (Morkaya, 1933:83)

Bir diğer roman da İskender Fahrettin SERTELLİ'nin *Lawrens İstanbul'da* adlı romanıdır. Yzb. Kres kimliğine bürünerek Filistin bölgesinden İstanbul'a gelmek isteyen Lawrens, trende Kemal adlı bir Türk askeri ile tanışır. Yazar, bu askerin ifadesi ile savaş bıkkınlığını ve korkusunu şöyle vermektedir:

"*-Aman Yüzbaşım, Allah göstermesin... İnşallah o vakte kadar harp biter... Üç senelik mücadeleden sonra,*

artık tahammülüm kalmadı. Mamafih kimde tahammül kaldı ki. Herkes bezgin. Düşman askerleri bile siperlerde uyuyorlar. Bir an evvel sulh olsa da herkes memleketine dönse..." (Sertelli, 1932:143)

F. İstihbarat ve Propaganda Faaliyetleri ile Haberleşme, Posta Teşkilâtı ve Ulaşımı Anlatan Romanlar:

Bir ordunun beyni ve kalbi disiplin ve görev bilinci ise, gözü ve kulağı da istihbarat ve propagandadır. Haber alma sistemi zayıf bir ordu daima mağlubiyete mahkûmdur. Aksine, haber alma sistemini iyi ve düzenli kurmuş bir ordu ise zaferi elde etmeye çok yakın demektir. İstihbarat ve propagandanın, ordu ve ülke hayatı için önemli olduğu gerçeğine Burhan Cahit, *Yüzbaşı Celâl* adlı romanında şöyle dikkat çekmektedir:

" ... Yüzbaşı Celâl'in pek mükemmel kurduğu istihbarat şebekesi, sahillerdeki Arap köylerinin bir sistem dahilinde içerilere çekildiklerini ve muayyen yerlerde ecnebî donanmaları ile temas eden noktalar bıraktıklarını muntazaman haber veriyordu." (Morkaya, 1933:106-107)

"Erkân-ı harp Celâl'in istihbarat teşkilâtı, gittikçe genişlediği için dahilde ve hariçte düşman harekâtından muntazaman haber alabiliyordu." (Morkaya, 1933:109)

İstihbarat ve propaganda faaliyetlerine yer verilen bir diğer roman da İskender Fahrettin'in *Lawrens İstanbul'da* adlı romanıdır. (Aşağıdaki ifade, İngiliz Gizli Servisi ajanlarından Lawrens'e aittir.)

"Bütün bu teşkilâtı yaparken, Türkler'in taarruza geç-

mesine mani olmak ve Türk münevverlerini memleketi müdafaa hislerinden uzaklaştırmak lâzımdı. Zaten, harbi kazanmak için, evvelâ harp eden milletin maneviyatını bozmak ve kahramanların kalplerindeki memleket aşkını muhtelif vasıtalarla söndürmek şarttı." (Sertelli, 1932:21-22)

Yukarıdaki ifadelerle romanlara yansıyış biçimlerini gördüğümüz istihbarat ve propaganda ile ilgili olarak şu gerçekleri de ortaya koymamız gerekmektedir:

"**İstihbarat:** *Barışta ve harpte doğru haber almak, yanlış haber yaymak demektir. On kolordusu olan bir devlet on birincisini komşu hükûmetlerin toprakları içerisinde meydana getirir."* (Karabekir, 1998:23)

Kâzım KARABEKİR, yukarıda alıntısını yaptığımız kitabında, özellikle savaş dönemlerinde istihbarat ve propagandanın önemini anlatır. Yazar, anıları içinde oldukça ilginç olanlardan birinde, alaya tümen flaması çekerek Arapları haftalarca oyaladıklarını belirtmektedir. Ayrıca, ordunun Bağdat'a geri çekilmesi sırasında Dicle'ye torpil döküldüğü propagandası yaptıklarını, bu şekilde İngilizlerin ileri taarruzunu önlediklerini de aktarmaktadır. [4]

Kâzım KARABEKİR, propaganda ile ilgili olarak da kitabında şunları söylemektedir:

"**Propaganda:** *Savaşta ve barışta dikkatli bakışları başka tarafa çevirmek; dostu kuvvetli, düşmanı zayıf göstermek, düşman halkını ve ordusunu fikrî olarak bozmak için yapılan maksatlı yanlış söylentilerdir. Bir ülke halkı*

[4] Kâzım KARABEKİR: Gizli Harp: İstihbarat, (İstanbul, 1998), 64.

ne kadar cahil olursa propagandanın tesiri o kadar kolay ve hızlı olur.

...

Bizi tembelliğe, sağlığı korumada riayetsizliğe, direncimizi kırmaya yönelik neler varsa düşman propagandasıdır.

Örnek olarak, sağlık için: 'Akarsu kir tutmaz.', 'Bit, yiğitte bulunur.', 'Mikrop benim gibi oluncaya kadar ben dağ gibi olurum.' gibi...

İktisat ve ahlâk için: 'Doğru söyleyeni dokuz köyden kocarlar.', 'Her iş bitti de iş buna mı kaldı?', 'Adam sende, geç olsun da güç olmasın.', 'Akşamın hayrı sabahın şerrinden fenadır.', 'Evvelimiz Şam, ahirimiz Şam.', 'Devlet malı deniz, yemeyen domuz.', 'Bana dokunmayan yılan bir yaşasın.' gibi...

Bu tür zehirli propagandalar senelerce fikirleri çürütmüştür." (Karabekir, 1998: 62)

İstihbaratla ilgili olarak Prusya Kralı Fredarik'in Fransız Mareşali Charles Soubise'yi Rossbach'ta mağlup ettiğinde söylediği şu söz de oldukça önemli görülmelidir:

"*O zat, savaşa gittiğinde yanında yüzlerce aşçı götürür. Ben ise, önümden yüzlerce casus gönderirim.*" (Özkan, 1997:12)

Türk milletinin, geçmiş dönemlerde istihbarat faaliyetlerine çok önem verdiklerini söyleyebilmek oldukça zordur. Tarih boyunca Türkler, yabancı devlet ve milletlerin etkilerine genellikle açık bir yapı içinde bulunmuştur. Eski Türk tarihinde Çinliler'in, sonraki yüzyıllarda ise İran, Bizans, Arap ve diğer devletlerin casuslarının Türk ülkesinde başarılı faaliyetler yürüttüğü

tarihçilerce bilinmektedir. Türklerin "***çaşıt***" olarak adlandırdıkları, sonraki dönemlerde özellikle devşirmeler arasından seçtikleri "***Martalos***" adını verdikleri casusları bulunsa da karşı istihbarat faaliyetlerinde başarılı sonuçlar alabilecek düzeyde çok önemli bir deneyimlerinin bulunmadığı da bir gerçektir.

Aslında, özellikle Osmanlı döneminde devşirmeler arasından seçilen, asıl dinini ve milliyetini unutmayan kişilerin istihbarat faaliyetlerinde bulunması Türklere ne derece yarar sağlayabilirdi? Osmanlı Devlet yöneticilerinin, yabancı devlet ve ülkeleri ile ilgili bilgileri, genellikle gayri müslim topluluklara (Hristiyan ve Musevi) mensup kişiler aracılığı ile almaları da bir başka talihsizliktir. [5]

İskender Fahrettin'in *Lawrens İstanbul'da* romanında kadın ajanlardan söz edilmektedir. Türk ülkesinin menfaatleri doğrultusunda İngiliz ajanı Lawrens'in gerçek kimliğini ortaya çıkarmak ve Orta Doğu'da Türk milletinin haklarını korumak amacıyla bir Türk kadın casusun faaliyetleri, romanın ilginç alt konularından biridir.

İstihbarat faaliyetlerinde kadın casuslardan yararlanılması yaygın bir gelenek olarak gözlemlenir. Kâzım KARABEKİR, Birinci Dünya Savaşı yıllarında, İstanbul-Beyoğlu âlemlerinde kadın casuslardan azamî derecede yararlanıldığını "*İstihbarat*" adlı konferans notlarının toplandığı kitabında ifade etmektedir. Ayrıca, subayların özellikle kurmay subayların yabancı kadınlarla ilgilenmesi ve evlenmesinin affedilmez bir suç olduğunu da belirtmektedir.[6]

Ülkemizde istihbarat faaliyetleri ile ilgili olarak şunları da belirtmekten geçemeyeceğiz: Günümüz Türk istihbarat örgütü MİT'in (Millî İstihbarat Teşkilâtı'nın) temelini meydana getiren istihbarat örgütlerinin başında ***Teşkilât-ı***

---

[5] Tuncay ÖZKAN: Bir Gizli Servis'in Tarihi - MİT, (İstanbul,1997), 12-15.
[6] Kâzım KARABEKİR: Gizli Harp: İstihbarat, (İstanbul, 1998), 26.

Mahsusa gelmektedir. İstihbarat örgütlerinin faaliyetlerinin içeriği ve gizliliği dolayısıyla kimi zaman devletin üst yetkililerinin de bilgisi dışında önemli işler içinde bulunduğu bilinmektedir. Nitekim, sadrazamlık makamına kadar yükselmiş Enver Paşa, Talat Paşa bile dönemin istihbarat örgütü Teşkilât-ı Mahsusa'nın bazı faaliyetlerinden habersizdir. [7] Hatta, Teşkilât-ı Mahsusa, Talat Paşa gibi kimi insanlar tarafından *'Devlet içinde devlet'* olarak nitelendirilmiştir. Teşkilât-ı Mahsusa faaliyetlerinin bu derecede gizli ve bağımsız bir yapıda olmasının devlet ve ülke yararları ya da zararları üzerinde yapılacak yorumları esas itibariyle konunun uzmanlarına bırakarak, Talat Paşa ile Eşref Bey [8] arasında geçen şu konuşmayı aktaralım:

> *"Talat Paşa, gerçekten de, Teşkilât- Mahsusa'nın devlet içinde ayrı bir devlet olduğu kanaatinde idi: Mehmet Akif'in de katıldığı Necid seyahati dönüşünde, şahsen çok yakın dostu olan Eşref Bey'le görüşürken:*
>
> *'-Sizin devletin hudutları içinde ne var, ne yok?.." demişti. Eşref Bey, bu suale bir espri ile cevap vermişti:*
>
> *'-Bizim devletin hudutları, Türk ve Müslümanların yaşadıkları üç kıta üzerinde uçsuz bucaksız topraklar... Dördüncü ve beşinci kıtalarda da keşifler yapmakla meşgulüz. İnşallah oralarda da yerleşmiş oluruz da size, bu dünyanın en geniş topraklarına sahip devletin ahvalinden bahsederim."* (Kutay, 1963:81)

Teşkilât-ı Mahsusa'nın kurulmasını, daha Birinci Dünya Savaşı çıkmazdan önce ilk düşünen kişi olarak Enver Paşa gösterilmektedir. [9] Teşki-

---

[7] Cemal KUTAY: Necid Çöllerinde Mehmet Âkif, (İstanbul, 1963), 79/82.
[8] Eşref KUŞÇUBAŞI; Birinci Dünya Savaşı dönemindeki Teşkilât-ı Mahsusa'nın genel başkanlarındandır. Padişah ve sadrazamın emriyle, özellikle Orta Doğu bölgesindeki istihbarat faaliyetlerinde bulundu.
[9] Hüsamettin ERTÜRK: İki Devrin Perde Arkası, (İstanbul, 1969), 7.

lât-ı Mahsusa'nın kuruluş amaçlarını "*İki Devrin Perde Arkası*"nda Hüsamettin ERTÜRK,[10] şunları ifade etmektedir:

> "*Bu teşkilâtın gayesi; bir taraftan bütün İslâmları bir bayrak altında toplamak, bu suretle Panislamizm'e vasıl olmaktır. Diğer taraftan da Türk ırkını siyasî bir birlik içinde bulundurmak, bu bakımdan da Pantürkizm'i hakikat sahasına sokmaktır.*
>
> ...
>
> *Bilhassa harp esnasında, bir memleketin maddî ve manevî cephelerini sarsmak, onu içinden çökertmek için böyle fedaî bir teşkilâta ihtiyaç vardır.*" (Ertürk, 1969:115-116)

Teşkilât-ı Mahsusa'nın kurulma faaliyetleri 1909 yılına kadar götürülmektedir. 1914'de dönemin padişahı Mehmet Reşat, ilk resmî Türk istihbarat örgütü olarak kurulmasını onaylar. Örgüt, resmî olarak sadrazama bağlıdır. Sadrazamın dışında, Harbiye Nazırı da örgütün faaliyetleri hakkında bilgi sahibidir.[11] Örgüt, bu iki kişinin dışında kimseye bilgi vermek zorunda değildir. Enver Paşa, etkin olduğu dönemde, örgütü kendine bağlı bir biçim içinde düzenler. Enver Paşa'dan sonra örgüt içinde en önemli etkinliğe sahip kişi ise Süleyman Askerî Bey'dir. Bu kişi Basra Valiliği'ne atanana kadar örgütün başkanlığını yürütür. Örgüt; temelde *İslâm birliği* olmak üzere **Türkçülük** ideolojisini savunur. [12]

Teşkilât-ı Mahsusa görevlileri, Birinci Dünya Savaşı dönemi içinde pek çok ülkede (Fas, Cezayir, Tunus, Trablusgarp, Mısır, Sumatra, Hindistan, Orta Asya vb.) propaganda faaliyetlerine katılarak, bu ülkelerde Osmanlı

---

[10] Teşkilât-ı Mahsusa'nın eski genel başkanlarındandır.
[11] Ergun HİÇYILMAZ: Belgelerle Teşkilât-ı Mahsusa ve Casusluk Örgütleri, (İstanbul, 1979), 47-48.
[12] Tuncay ÖZKAN: Bir Gizli Servisin Tarihi - MİT, (İstanbul, 1997), 22/27.

Devleti'ni destekleyecek topluluklar oluşturmak isterler. Ayrıca, "**İslâm Birliği**" düşüncesini yayarak, Hristiyan Avrupa devletlerinin karşısında güçlü bir cephe kurmayı amaçlarlar. [13]

İstihbarat örgütlerimizin en güçlü ve etkinlerinden biri bulunan Teşkilât-ı Mahsusa'nın elamanları ise genellikle subaylardır. Ayrıca, diplomatlar, gazeteciler ve bazı bankerler de istihbarat örgütünün önemli elemanları arasındadır. [14]

Dönem içinde faaliyetlerini yürüten Teşkilât-ı Mahsusa, padişahın fermanı ile kurulur ve doğrudan doğruya Başkumandanlığa bağlıdır. Kendine özgü kadrosu ve bütçesi bulunur. Bu özellikleriyle kadrosu ve faaliyetleri ilgili bilgileri belli kişilerin dışında hiç kimse bilmez. [15] İstiklâl Marşımızın şairi Mehmet Âkif ERSOY da gerek Almanya, gerekse Arabistan seyahatlerinde Teşkilât-ı Mahsusa'nın görevlisidir. [16] Tuncay ÖZKAN da, Mehmet Âkif ERSOY'la ilgili olarak bu düşünceyi desteklemekte ve ifadelerinde şu açıklamaya yer vermektedir.

> "*... Burada (Arabistan'da) isyan hazırlığı içinde olan Mekke Emiri Şerif Hüseyin ve ailesi Emir Faysal'ı etkileyecek güçte tek kişi Mehmet Akif'tir. Bunu bilen Enver Paşa, Teşkilât-ı Mahsusa kadroları ile birlikte Mehmet Akif'i bunların iknası için görevlendirmiştir.*
>
> *Heyet, (Arabistan'da) dağıtmak için yanında çokça altın ve değerli hediye de götürmüştür.*" (Özkan, 1997:39)

---

[13] Tuncay ÖZKAN: a.g.e., 37.
[14] Tuncay ÖZKAN: a.g.e., 28.
[15] Cemal KUTAY: Necid Çöllerinde Mehmet Âkif, (İstanbul, 1963), 79.
[16] Tuncay ÖZKAN: a.g.e., 48.

Özellikle savaş dönemlerinde askerî birliklerin ve birlik komutanlarının arasında bağlantıyı kurmak amacıyla yapılan haberleşmenin (muhabere) önemi tartışılmaz. Birliklerin sevk ve idaresi ile lojistik desteğin sağlanması, araç ve gereçlerin ikmali vb. durumlar hakkında yapılacak yanlış bir bilgi alış verişi ya da düşmanın bilgisi dahilinde yapılacak bir haberleşme çok vahim ve tamiri mümkün olmayan sonuçlar doğurabilir. Bu nedenle; birlik komutanı, her şeyden önce birliğinin emniyetini ön plânda tutmak, doğru ve güvenilir bir haberleşme ağını kurmak zorundadır. Birlik komutanı; yapılacak harekâtın amaç ve özellikleri, düşmanın harekât ve kabiliyetleri ile arazinin şartlarını göz önünde bulundurarak telli, telsiz ya da haberci aracılığı ile haberleşme yollarından en güvenilir olanını da seçmek zorundadır. Telli haberleşme (telefon, telgraf) genellikle en güvensiz; haberci aracılığıyla yapılan ise en güvenilir haberleşme olarak bilinir.

Yukarıda özelliklerini kısaca verdiğimiz askeri kişi ya da birlikler arasındaki haberleşme, romanlara da yansımaktadır. Burhan Cahit, "*Yüzbaşı Celâl*" adlı romanında Orhan Paşa'nın ağzıyla telefonla haberleşme yapmanın güvensiz olduğu üzerinde durmaktadır:

> "*Bu mıntıkaya bir sahra telefonu koymak icap eder. Mamafih, bu hiç bir zaman emniyetli bir muhabere vasıtası olmadığı için irtibatı temin etmek üzere her gün bir posta çıkarmak ve bunu merkezle Aynülkum arasında ayrı bir karakol üzerinden yapmak icap eder.*" (Morkaya, 1933:14)

Savaş dönemlerinde kimi zaman posta teşkilâtının çalışamaz duruma geldiği görülür. Öyle zamanlar olur ki, cephedeki asker; ailesinden, sevdiklerinden haber alamaz. Oysa ki, yakınlarından gelecek küçük bir haber, onlar için büyük manevî destektir. Mehmetçik, en buhranlı anlarında memleketlerinden kendilerini sevindirecek bir mektubu alamayınca rahatsız olur, sıkıntıya düşer. Doğal olarak böyle bir durum da moral bozukluğuna ve görevin

aksamasına neden olur.

Burhan Cahit, posta teşkilâtının savaş dönemlerine özgü bu tür işlemezliği ile ilgili olarak romanında şu ifadeyi ortaya koymaktadır:

> *"Nasılsa yolunu bulup bizim karargâha kadar gelen bir posta, bize bir çok mektup getirdi."* (Morkaya, 1933:322)

Ulaşım ve haberleşmenin yetersiz, lojistik desteğin plânsız ve düzensiz olduğu zamanlarda asker savaşamaz. Özellikle mağlup olmuş birliklerin geri çekilişlerinde meydana gelecek düzensizlik bir felâkete yol açar.

Burhan Cahit, Suriye Cephesi'ndeki yenilgimizin sebepleri arasında yukarıdaki kusurları göstermekte ve romanında şunları yansıtmaktadır:

> *"Menzil teşkilâtı (ulaşım), durgun zamanlarda bile iyi işlemediği için ricat (geri çekiliş) esnasında âdeta felce uğramıştı.*
>
> *Ambarlar bazı yerlerde ağızlarına kadar arpa ve erzakla dolu olduğu hâlde vaziyetin tehlikesini idrak edemeyen ve merkezlerle alakaları kesildiği için ne yapacaklarını şaşıran memurların gafleti yüzünden hem efrat aç kalmış, hem de yemsizlikten binlerce hayvan ölmüştü."* (Morkaya, 1933: 280-281)

G. Birinci Dünya Savaşı'ndaki Savaş Cepheleri'ni Anlatan Romanlar:

1. Alman ve Avusturya Cepheleri:

Alman ve Avusturya Cepheleri'ni yansıtan inceleme alanı içindeki tek roman; Burhan Cahit MORKAYA'nın *Cephe Gerisi*'dir. Yazar, Türk milletinin müttefiki Almanlar'ın, savaşın sonlarına doğru kuvvetlerinin azaldığına dikkati çekmekte ve durumları ile ilgili olarak şu tespitleri yapmaktadır:

> *"Müttefik Devletlerin taarruz kabiliyetleri kalmadığı anlaşılmıştı.*
>
> *Bükreş'te temas ettiği (Bnb.Faruk'un) Alman ve Avusturya askerî mahfilinde aşikâr bir ümitsizlik görünüyordu.*
>
> *Hatta Alman erkân-ı harbiyesi uzak mıntıkalardaki kıtaları ana vatana çekmeye başlamıştı.*
>
> *Bilhassa Bulgarlar, dahilî vaziyetlerinden şikâyet ederek Müttefik Devletlere karşı askerî yardımlarını azaltmışlardı.*
>
> *Buna mukabil Amerikan mühimmat depoları ve insan yığınları ile kuvvetlenen İtilaf Devletleri, harp meydanında olmasa bile teşkilât ve mukavemet itibariyle kuvvetleniyorlardı."* (Morkaya, 1934:293)

2. Arabistan Cephesi:

9. ve 10. yüzyıllardan sonra gruplar hâlinde *Site Uygarlığı*'na (Yerleşik Hayat = İslâm Uygarlığı) geçerek Müslüman olan Türkler; en büyük insan ve en büyük peygamber Hazreti Muhammet'e duydukları derin ve samimî saygılarından ve yüksek sevgilerinden dolayı Araplara, hep farklı bir ayrıcalıkla

yaklaşmışlardır. Bu farklı yaklaşımın bir sembolü olarak onları (Arapları), "*Kavm-i Necip*" (seçkin kavim = üstün millet) şeklinde nitelendirmişlerdir. Gerek Abbasi ve Selçuklu, gerekse Osmanlı dönemlerinde Araplara olan bu sevgi ve saygı duygusu hep muhafaza edilmiştir.

Yüzyıllar boyunca, aydınlarımızın, bürokratlarımızın hatta milletimizin bütününün; Türkçenin üzerindeki Arapça tahakkümü karşısında seslerinin çıkmamasının belki de en önemli sebeplerinden biri budur. *"Kavm-i Necip'in dili de lisan-ı necip*" tir." anlayışı nedense hep hakim bir anlayış olmuştur.

Türkler; en son dinin hükümlerini büyük bir ihlasla dünyaya yaydıklarına inandıkları ashab-ı kirama (Peygamberimiz, hayatta iken çevresinde bulunan samimî Müslümanlar), Aşare-i Mübeşşere'ye (Daha hayatta iken cennetle müjdelenen on sahabe) ve Hülefa-yi Raşidin'e (**Dört Halife:** Hazreti Ebubekir, Hazreti Ömer, Hazreti Osman ve Hazreti Ali) duyulan üstün sevgi ve katıksız saygıyı nesilden nesle aktarmış; bu mümtaz şahsiyetlerin içinden çıktığı Araplara karşı da her zaman duyarlı ve kayıtlı kalmışlardır.

10 yüz yıl boyunca İslâm dininin şerefli bayraktarlığı görevini lâyıkıyla yerine getiren Türk milleti; kavm-i necip olan Arapların, bir gün -tabir caizse- kendilerini arkadan bıçaklayacağını akıllarına bir an olsun getirmemişlerdir. Arapların, başka bir dinin temsilcileri bulunan İngilizler ve Fransızlar yanında yerlerini alacaklarını hesaplayamamışlardır. Birinci Dünya Savaşı'nda Türk ordusunun Halep'ten çekilmesiyle birlikte Halep sokaklarında, ev balkonlarında Fransız askerlerini Fransız bayraklarıyla karşılayan Arapları düşünememişlerdir. Kavm-i necip olan Araplar'ın, kuvvetli bir din bağı ile kendilerine bağlı olacaklarını; bütün Araplar'ın birer ashab-ı kiram, bütün Arap şeyhlerinin de Hülefa-yi Raşidin olacağını zannetmişlerdir. Bu zan, Türk milleti için büyük bir şanssızlık olarak tarihe geçmiştir.

Türk Ordusu, Birinci Dünya Savaşı'nda mağlup olunca kutsal toprak-

lardan çekilir. Çekilirken geride gözü yaşlı analar, Mehmed'ini yetirmiş dullar, yetim kalmış çocuklar bırakır. Bütün bunların ötesinde, Kavm-i Necip'e duyulan sarsılmaz sevgi ve saygının yerini, derin bir üzüntü ve hayal kırıklığı aldı.

Her yıl İstanbul'dan götürülen altın sırmalı Kâbe duvar örtüsü, yine Kâbe sokaklarının yıkanması için götürülen gül suyu artık geride kalmıştı. Kavm-i Necip'in rahatlığı amacıyla yapılan ve ilk demiryolu hattımız olan Bağdat - Hicaz demiryolu hattında artık Fransız ve İngilizler seyahat ediyordu.

Bunların hepsinden daha acı olanı ise, Araplar'ın anlamadıkları, muhtemelen hiç bir zaman da anlayamayacakları, senaryosu çok iyi çizilmiş bir oyuna gelmeleriydi. Araplar; İngiliz ve Fransızlar'ın, yani Avrupa'nın oyunlarına maruz kalmışlardı. Artık, bu oyunlardan kurtulmaları da oldukça zordu.

Türkler tarafından seçkin kavim olarak nitelendirilen Araplar'ın kötü niyetlerini ortaya koyan Ergun HİÇYILMAZ "*Teşkilât-ı Mahsusa*" adlı eserinde şunları söylemektedir:

> "*Osmanlı hizmetindeyken Arap subay ve memurların büyük çoğunluğunun devlet aleyhinde faaliyette bulundukları ve bir bölüm kişinin daha etkin bir tutum içinde ajan görevi yaptıkları tespit edilmişti.*
>
> *İş bununla da kalmamıştır. Meclis-i Umumî, yani Osmanlı Parlamentosu'nda bulunan Arap temsilcileri tam bir casus davranışı içine girmişler, Mekke Şerifi'ne yolladıkları mektuplarda 'Mekke'nin yönetimini derhal ele geçirmesini ve Arap başkaldırmasına öncülük etmesini' istemişlerdir.* (Mektubun tarihi: 12 Şubat 1911)" (Hiçyılmaz, 1979: 83)

"Ahad örgütünden de daha büyük ve daha önemli bir örgüt vardı ki, Suriye'de kurulmuştu. Suriye'nin özgürlük ve kurtuluşunun sağlanması amacına yönelmişti. Suriye'deki aydın sayılabilecek her sınıf insan; yazar olsun, doktor olsun, arazi sahibi ya da devlet hizmeti gören üst seviye memurları olsun bu cemiyete üye olmuşlardı. Ve onları birbirlerine kenetleyen bir tek amaç, bir tek umut vardı:

Türk devletini parçalamak.

Bu amaçlarını gerçekleştirmek hususunda yardım göreceklerini zannettikleri her yere başvurmaktan geri kalmamışlardı. Mekke Şerifi'nden tutunuz da Mısır'la Ahad örgütüyle ve İngiltere'ye, her yerle ilişki kurmuşlardı." (Hiçyılmaz, 1979:86)

Yukarıdaki alıntılarda ifade edildiği gibi, Araplar, Türk devletinin gücünün zayıfladığı 19. yüzyılın sonlarından itibaren ayaklanma senaryolarını çizmeye başlarlar. Devlet yöneticileri, ayaklanma projelerine mukabil Araplar'ı defalarca doğrudan ya da dolaylı olarak uyarırlar. Çeşitli temsilciler aracığıyla Türkler'e karşı düşmanca tavır ortaya koymalarının yanlış olacağı Araplar'a hatırlatılır.

Sadrazam Enver Paşa ve 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa'nın telgraf emirleri doğrultusunda kutsal topraklarda bulunan Teşkilât-ı Mahsusa Başkanı Eşref Bey; Mümtaz Bey, Mehmet Akif (ERSOY) Bey ve Şeyh Şerif Salih Bey'i de yananı alarak Mekke Emiri'nin oğulları Faysal ve Ali'nin karargâhına gider. Padişah tarafından görevlendirilen ve "*Necid Heyeti*" olarak bilinen bu heyet; İslâm birliğinin bozulmaması, Osmanlı Devleti'ne karşı yapılan ve yapılacak olan isyan hareketlerinin durdurulması, Avrupa devletlerinin oyunlarına alet olunmaması için Arap şeyhlerini ve Arap toplumunu son kez ikaz eder. Özellikle, Necid Heyeti üyesi Arap kökenli Şeyh Salih Şerif'in konuş-

ması tarihî öneme sahiptir. [17] Bu konuşmadan kısa bir bölüm alarak Necid Heyeti'nin düşüncelerini belirtmekte büyük yarar vardır:

> *"Peygamberimiz, 'Benim dinimin temel direği Türkler' dir. Türkler, Allah'ın cesur süvarileridir.' Dememiş midir? Feth-i mübîn bir hadis-i kudsî ile Türk milletine vaad ve emanet edilmemiş mi idi? Asırlar geçmiştir. Belki hatalar olmuştur, kusurlar olmuştur. Bugün bütün bunlar hoş görülmeli ve evvelâ dünya yüzündeki en büyük Türk devletinin bekası ve varlığı temin edilmelidir."* (Kutay, 1963:91)

Araştırmacı, yazar Cemal KUTAY, Mekke Emiri Şerif Hüseyin'in isyancı tutumu ve İbn-i Suud'un İngilizlerle olan iş birliği konusuna da şöyle açıklık getirmektedir:

> *"... Mekke'de, üstelik Peygamberimiz'in soyundan olduğunu iddia eden Şerif Hüseyin Paşa, nimet ve lütfu iliklerine kadar işlemiş olan imparatorluğumuzu en nazik ve buhranlı günlerinde arkadan vuracak, isyan edecektir."* (Kutay, 1963:98)

> *"İbn-i Suud üzerinde İngiliz tesiri ve nüfuzu gittikçe artıyor; fakat Şerif sülalesinin isyan hareketine daha yakın gelecekte muntazır olan Londra, çölün bu bölgesindeki tasavvurlarını geciktirmiş bulunuyordu."* (Kutay, 1963:102)

Araplar'ın Birinci Dünya Savaşı yıllarındaki temsilcilerinden Faysal ailesinin İngilizlerle iş birliği içinde bulundukları da tarihî bir gerçektir. Faysal ailesi, görünüşte Osmanlı Devleti'ne bağlı, sadık bir teba iken, gerçekte İngi-

---

[17] Cemal KUTAY: Necid Çöllerinde Mehmet Âkif, (İstanbul, 1963), 90-91.

lizlerin türlü oyunlarına mağlup olmuş, anî saldırılarla Türk askerini zayıf duruma düşürmüş Arap milliyetçiliğini ön plâna almış bir ailedir. Bu ailenin gerçek amacı; her şart ve durumda Osmanlı'dan ayrılarak kendilerine özgü bir devlet kurmak ve bu devletin başına geçebilmektir. Bu amacı gerçekleştirmede en büyük dayanakları da doğal olarak İngilizler'dir, İngilizler'den alınan silâh ve mühimmattır.

Osmanlı padişahı tarafından görevlendirilen Eşref Bey, Şeyh Şerif, Mümtaz Bey ve Mehmet Âkif (ERSOY) Bey; Mekke'ye giderler ve Mekke Emiri'ne padişahın özel hediyelerini takdim ederler. Onlar, bu görevlerini yerine getirirken Arap - İngiliz iş birliğini ve Arapların Osmanlı'ya karşı olan gerçek niyetlerini de ortaya çıkarmak isterler. Bu nedenle, başta Teşkilât-ı Mahsusa'nın Başkanı Eşref Bey olmak üzere heyetteki diğer üç kişi de Arap önderleri ve Arap halkı ile derin bir münasebette bulunur, önemli bilgiler toplarlar. Bu heyet ile Faysal ailesinden birinin Şam'da tanışmalarını ve Faysal ailesinin Türklere karşı olan riyakârlığını Cemal KUTAY, kitabında şöyle tasvir etmektedir:

> *"Irkına ve ailesine mahsus bir gösteriş samimiyeti içinde, Teşkilât-ı Mahsusa Reisi'nin elini öpmek istemek gibi aşırı hürmet gösteren genç Şerifzade'nin gözleri, Necid Heyeti"nin üzerinden ayrılmıyordu: Faysal, Şeyh Salih Şerif El-Tunusî'yi de, Mümtaz Bey'i de tanıyor; fakat Mehmet Âkif Bey'i ilk defa görüyordu. Mekke Emiri'nin oğlunun, Necid yolcuları hakkında 'kâfi derecede bilgi' toplamak için nasıl çırpındığını, şair Mehmet Âkif'e olan iltifatlarını dinlerken görmeliydi!*
>
> ...
>
> *Âkif'in Medine'ye gelinceye kadar halletmeye çalıştığı mevzu Faysal'ın yanlarından ayrılırken, Eşref Bey'e söyledikleri idi:*

'- Yolculuğumuzun müşterek olmasından mesudum...'

Yola çıkmalarından bir müddet sonra, Eşref Bey, Mehmet Âkif'in bu cümleyi kendi samimî ruhuna göre halletmesine mukabil 'ifşa' etti:

'- O, bu cümlesiyle rolünü ifaya devam ediyor. Ben de ona inanmış gözüküyorum. Ama hakikatte ikimizin yolu müşterek değil; tam tersine karşı karşıyadır. Hadiseleri bekleyelim... Bu hadiseler, zannederim çok şayan-ı dikkat sahneler gösterecektir." (Kutay, 1963:76-77)

Necid Heyeti ve Mekke Emiri'nin oğlunun da bulunduğu tren Medine istasyonuna vardığında onları askerî bando marşlarla karşılar. Cemal Paşa'nın önceden gönderdiği bir emirle Medine Muhafızı Basri Paşa askerî bir tören düzenler. Bu tören, Necid Heyeti'nden ziyade Şerifzade içindir. Nitekim Necid Heyeti, Şerifzade ve maiyetinin trenden çıkmasından sonra onlar da trenden çıkarlar ve kalacakları yer olan Seyyit Esat'ın evine geçerler. Bu karşılamada üzerinde durulacak bir nokta vardır ki, Faysal ailesinin, Osmanlı'dan ayrı bir devletin temsilcileri gibi karşılanmalarıdır. Trenden ilk inen kafilenin başı durumundaki Şerifzade'yi, kardeşi Emir Ali, 150 kişilik muhafız kıtasıyla karşılar. Bu olayla ilgili olarak Cemal KUTAY, şunları söylemektedir:

"*Mekke Emiri'nin iki oğlu da, Ali ve Faysal, Medine'de idiler. Daha büyüğü olan Emir Ali, kardeşini karşılayanlar arasında idi ve beraberinde 150 kadar şahsî muhafızı vardı. Osmanlı Devleti'nin resmî bir memuru ve Halife tarafından kendisine verilen dinî vazifeleri ifaya mezun bir adamın oğullarının, başka bir devletin topraklarında imişcesine böylece muhafızlarla geçmesi, zaten garabeti göstermeye yeter manzara idi.*" (Kutay, 1963:77-78)

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Türk İstihbarat örgütü Teşkilât-ı Mahsusa, faaliyetlerini Birinci Dünya Savaşı yıllarında artırır. Ancak, özellikle İngiliz casuslarının mukabil faaliyetleri, Teşkilât-ı Mahsusa görevlilerini çok zor durumlara sokar. İngiliz casusları içinde ise, özellikle Orta Doğu bölgesinde faaliyetler yürüten **Getrude BELL**, **Captain Shakespeare** ve **Thomas Edward LAWRENS** ön plânda gelir. İngiliz Gizli Servisi'nin adı geçen önemli elemanları, Arap coğrafyasında Arap milliyetçiliklerini körükler, Arapların önderlerini para ile satın alarak onların Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmalarını temin ederler. Bu kişilerden Shakespeare, 1915 yılında, İngiliz vaatlerinin yalan olduğunu anlayan Suudiler tarafından öldürülür. Shakespeare'den boşalan yeri ise bir diğer usta casus Lawrens doldurur. Türk düşmanlığını ateşlendiren bu casusların karşısında ise Teşkilât-ı Mahsusa'nın önemli elemanlarından **Süleyman Askerî Bey**, **Eşref Sencer (KUŞÇUBAŞI)** ve **Nuri Paşa** bulunur. [18]

Konuyla ilgili olarak Tuncay ÖZKAN, şunları ifade etmektedir:

> *"Teşkilât-ı Mahsusa da Araplara para verir. Ancak, İngilizler kadar doyurmayı ve kandırmayı başaramaz. Sonunda Lawrens'in kışkırtıcı milliyetçiliğine esir olan Araplar, İslâm'ın kaynaştırıcılığı propagandasını yürüten, İngilizlere cihat ilân eden Osmanlı'ya karşı tutum alırlar. Lawrens'in altınla satın aldığı, derleyip toparladığı Araplar, bütün yarımadada Osmanlı askerlerini ve Teşkilât-ı Mahsusa ajanlarını tek tek avlarlar. Onları arkadan vururlar. Bu toplu katliamlar, zaman zaman Lawrens'de bile tiksinti duygusuna yol açar. ... Araplar, daha sonra yanıldıklarını anlamış olsalar da artık tarih yazılmıştır."* (Özkan, 1997:44-45)

---

[18] Tuncay ÖZKAN: Bir Gizli Servisin Tarihi - MİT, (İstanbul, 1997), 380.

Mekke Emiri Şerif Hüseyin ve onun iş birlikçisi Lawrens'in özelliklerine temas eden bir diğer kitap da emekli Kurmay Albay Rahmi APAK'ın "*Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*" adlı anı kitabıdır. Rahmi APAK, konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir:

> "*Cemal Paşa'nın karargâhında bir rehine olarak nezaret altında bulundurulan Şerif Faysal, bir gece ansızın çöle kaçtı ve Mekke'deki babasının yanına gitti. Babası Şerif Hüseyin, Hicaz'da isyan bayrağını çekti. Mekke ve Taif'teki garnizonlarımız Şerif Hüseyin'in Bedevileri tarafından sarıldı. Memleket ile her türlü rabıtaları kesildi. İngiliz casusu Lawrens'in delâletiyle, Mısır askerleri ve topçu birlikleri Şerif Hüseyin kuvvetlerine katıldı. Mukaddes Hicaz, İngilizler'le birlikte, Mukaddes Müslümanlar'ın Halifesi'ne karşı harp açtı.*" (Apak, 1957:153)

Romanlarımızda ele alınan İngiliz casusu Lawrens'in özellikleri, *Resimli Tarih Mecmuası*'nda şu şekilde verilmektedir:

> "*Thomas Edward LAWRENS, 1888'de doğmuştur. Zengin bir aileye mensuptur. Oxford Üniversitesi'nde arkeoloji tahsil etmiştir. Arabistan, Suriye, Mısır ve Filistin' de etütler yapmış; bir Arap kadar Arap dil ve âdetlerini, bir Müslüman kadar Müslümanlığın şartlarını ve inceliklerini öğrenmiş, her hâliyle şarka intibak etmiştir.*
>
> ...
>
> *1915'te Mekke'de bulunan 80 yaşındaki Şerif Hüseyin'in doymayan menfaat hırsını vaatler ve altınlarla tatmin etmiş ve onun ardında âdeta bütün Arapları birleştirmişti.*
>
> ...

Askerin ikmal yolları vuruluyor, zayıf depolar ve karargâhlar basılıyor, din ve devlet için Arabistan çöllerinde dövüşen kahramanlar müdafaa etmeye çalıştıkları ülkenin sakinleri tarafından öldürülüyorlardı. Çünkü, Lawrens, böyle istiyordu.

...

1930'da Ağrı Dağı isyanında Kürt aşiretlerini baş kaldırmaya teşvik eden, hudut hadiseleriyle İran'la aramızı bozmaya çalışan gizli kuvvetlerin başında bulunan gene Lawrens'ti.

(İnceleme alanı içinde bulunan "*Dağları Bekleyen Kız*" adlı romanda anlatılan ana konu, Ağrı Dağı ve civarında çıkarılan Kürt isyanıdır. Bu konuyla ilgili olarak sonraki bölümlerde açıklama yapılacaktır.)

...

Albay Thomas Edward LAWRENS; maceracı ruhuna yaraşan bir şekilde, bütün şuurunu kaybettiren bir motorsiklet kazasından sonra 19 Mayıs 1935'te Londra'da öldü."
(Resimli Tarih Mecmuası, 1969: 74-75) [19]

Kâzım KARABEKİR de "*Gizli Harp: İstihbarat*" adlı konferans metinlerinin toplandığı kitabında, Lawrens'le ilgili olarak şu açıklamayı getirmektedir:

"*Misyonerler, yalnız Hristiyan unsurları Türkler aleyhine ayaklandırmak için çalışmakla kalmıyorlar. Türklerin giriştikleri yenileşme hareketlerini Müslümanlık'tan uzaklaşma olarak göstererek onların din kardeşleri olan Araplarla ve diğer Müslüman kavimlerle aralarını açmaya çalışıyor-*

[19] Geniş bilgi için bakınız: Kâzım KARABEKİR: Gizli Harp: İstihbarat, (İstanbul, 1998), 110/113.

lardı. Yemen isyanlarında amil olanlar Hacı Ali, Abdullah Mansur adlı maskeli misyonerlerdi. Cihan Harbi'nde Mekke Emiri'ni hilafet ve saltanata karşı isyan ettiren ve çöl Arapları'nı Türk ordularının yan ve gerilerine saldırtanlar da bu tür maskeli misyonerlerdi. Bunlardan maskesi düşürülen sadece Lawrens'tir." (Karabekir, 1998:50)

İki Devrin Perde Arkası'nı yazan emekli Kurmay Albay Hüsamettin ERTÜRK de, Lawrens'le ilgili olarak şunları söylemektedir:

"Peygamber sülalesinden gelen ve Mekke Emiri bulunan Şerif Hüseyin; Hicaz, Suriye, Irak'ı kendi riyasetinde birleştirerek müstakil bir Arabistan Krallığı kurmak istemiş ve İngilizlere dayanmıştı. Entelicens Servis'in şefi ve güzel Arapça konuşan İngiliz miralayı Lawrens, bir Arap şeyhi kıyafetine girerek kabilelerin arasına dalmış, altınlar saçarak ve Müslüman görünerek pek çok kimseleri imparatorluk aleyine kıyam ettirmişti." (Ertürk, 1969:119-120)

Lawrens'le ilgili düşüncelerini yansıtan bir diğer yazar ise Ergun HİÇYILMAZ'dır. "*Belgelerle Teşkilât-ı Mahsusa ve Casusluk Örgütleri*" adındaki kitabında Lawrens'in bir arkadaşına gönderdiği mektubu yayımlamaktadır. Bu mektupta Lawrens, "*Tezgâhladığım Arap isyanından bu yana, vicdanımı rahatsız edecek hiç bir şey yapmadım.*" [20] demektedir. Sayın HİÇYILMAZ, araştırmasında, A. YOURG adlı bir kişinin düşüncelerine de yer vermektedir:

"Araplar, Türkler'den hak ve adalet davranışı göremeyeceklerine inanmış olarak eğer bir İngiliz gemisine ateş

[20] Ergun HİÇYILMAZ: Belgelerle Teşkilât-ı Mahsusa ve Casusluk Örgütleri, (İstanbul,1979), 144/147.

açacak olurlarsa İngiltere Hükûmeti'nin derhal müdahale edeceğini ve asker çıkaracağını umut etmektedirler. İstedikleri budur ve ***Türk yönetimi dışında her türlü yönetime razıdırlar.***" (Hiçyılmaz, 1979:79)

Aynı yazar, Türk düşmanı, Avrupa yanlısı Arap örgütlerinin 1913 yılında, Fransızlar'ın desteği ile Paris'te gizli bir toplantı düzenlediklerini; bu faaliyetlerin önderi olarak da İbn-i Suud ve Mekke Emiri Şerif Hüseyin'in bulunduğunu ve Şerif Hüseyin'in, bu amaçlar doğrultusunda İngiliz yöneticilerine yazdığı 14 Temmuz 1915 tarihli bir mektubun olduğunu belirtmektedir. [21]

Yazar, kitabında, ayrıca şunları söylemektedir:

"*Lawrens, arkeolojik kazıları yönetiyordu.*

Arap köylerine gire çıka, giysilerinden dillerine kadar sanki bir Arap olmuştu.

...

Lawrens, gazeteci eskisi Graves'in desteği ile ele geçirilen karşı casus ve esirlerden bilgiler topluyor; Osmanlı birlikleri hakkında her şeyi öğrenmeye çalışıyordu. En ufak bir bilgiyi ve ip ucunu bile değerlendiriyordu.

...

Ordu içinde ve yönetimde görevli Arap ve Ermeni asıllı kişileri tespit eden Lawrens, bunları servis aracılığıyla Rus haber alma servisine bildirdi." (Hiçyılmaz, 1979:127-128-129)

İngiliz - Arap iş birliği ve Lawrens'le ilgili olarak Cemal KUTAY'ın aşağıdaki düşünceleri de oldukça ilginçtir:

---

[21] Ergun HİÇYILMAZ: a.g.e., 81-82.

"... İngiliz propagandası, bütün çölü altın seli hâline boğarak, şimdi de, o günlere kadar devlete sadık kalmış olan İbn-i Reşid ve oynak bir siyaset takip eden İbn-i Suud'a doğru dönmüştü. Aslında bir şarlatan olan ve bütün kuvveti bol bol dağıttığı altına dayanan o meşhur Lawrens, şimdi Necid çöllerinde idi. İngiliz altını, İngiliz silâhı ve İngilizin bu iki varlıktan daha çok cazibeli olan vaadleri ile çöl liderleri, artık son günlerinin yaklaştığı inancı umumî olan Osmanlı Devleti'nin safından bir bir ayrılmakta idiler." (Kutay, 1963:58)

"Lawrens'in casusları ve İngiliz altınları, şimdi Suudî ülkesinde at oynatıyordu." (Kutay, 1963:114)

Yakın geçmişte meydana gelen savaşlar da bu senaryoların devamı niteliğindedir. Mısır - İsrail Savaşı, Filistin - İsrail Savaşı, İran - Irak Savaşı, Irak - Kuveyt Savaşı ve diğerleri. Son zamanlarda Arap devletlerinden Suriye ve Irak'ın terör örgütü PKK'yı desteklemesi, onlara kucak açması, militanlarını kurulan kamplarda eğitmesi, bu amaçla Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Devleti ile ilişkiler kurması da Batı'nın Araplar üzerinde gerçekleştirmek istediği oyunların devamı olarak düşünülmektedir. Suriye'nin, Türkiye'nin bir ili olan Hatay üzerindeki emelleri ve faaliyetleri de bu tür oyunların bir başka cephesidir.

Sonuç olarak; tarih boyunca Araplar, Türkler'den *kavm-i necip* anlayışını görmüş; buna mukabil Türkler ise, samimî olmayan dost, bilinçli ve ihlaslı olmayan dindaş, akıllı ve uyanık bulunmayan komşuluk ilişkileri ile karşı karşıya kalmıştır. Bu tür ilişkilerin acı faturasını ise, özellikle Araplar ödemiştir. Oynadıkları oyunlarının ne derece başarılı olduğunu gören ve perde gerisinden kıs kıs gülen ise hep Batı olmuştur.

Yukarıdaki düşüncelerin doğruluğunu haykırır gibi, Burhan Cahit MORKAYA da "*Yüzbaşı Celâl*" adlı romanında şunları yansıtmaktadır:

> "*On dakika evvel hep kapalı olan dükkanlar açılmış ve bütün pencerelerden Fransız bayrakları sarkmıştı.*
>
> *Kaymakam Celâl, askerî merasimle şehri (Halep) terk ederken asırlardan beri ana vatanını ihmal ederek bu kavm-i necip için mal ve can veren Türk askerine pencerelerden Arapça küfürler savrulduğunu işitiyordu. İskenderun caddesinin sonunda bir evin balkonundan çarşaf kadar Fransız bayrağı sarkıyordu.*
>
> *Kaymakam Celâl, geçerken balkonu dolduran başlar arasında şuh bir kadın kahkahası duydu, başını kaldırdı. Aynı müstehzi ve parlak sesi bir daha işitti:*
>
> *- 'Quo vadis' Nereye gidiyorsunuz?*
>
> *Genç erkân-ı harp, bu acı kahkahanın ve müstehzi sualin sahibini aradı ve gördü. Bu Fransız bayrağının bir ucunu omuzlarına sarmış, dişi bir timsah gibi balkondan eğilen Şeyh Sadun'un kızı Zehra idi.*
>
> ...
>
> *Abbasilerin karargâhında İngiliz orduları, Emevilerin merkezinde Paris çocukları silâhlarına dayanıp, badem gözlü Arap kızlarının göbek danslarını seyrettiler.*" (Morkaya; 1933:159-160-161-162)

Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyıldan sonra sosyal, siyasî, askerî ve ekonomik alanlarda bozulması, gücünü zayıflatması; Türk ülkesinde gözü ve menfaati olan yabancı devletleri ve onların uşakları durumundaki Arapları ve diğer Türk olmayan unsurları harekete geçirir. Balkanlar'da Bulgar, Yunan ve Sırpların isyancı tutumlarının yanında; Musul, Halep, Şam başta olmak üzere Arapların çoğunlukta bulundukları bölgelerde Arap şeyhlerinin başını çektiği

isyanlar görülür. Ufuksuz, cahil ve menfaatperest bu kişilerin önderliğindeki eşkıya çeteleri, Türklere olmadık işkence ve zulüm yaparlar. Türk askerleri ve köylülerine tuzaklar kurar, anî baskınlar düzenlerler. Türk ordusu, bir taraftan düşmanla savaşırken, diğer taraftan kendini bilmez bu eşkıya gruplarıyla da mücadele eder. Binlerce vatan evladı, bu uğurda şehit düşer.

Yukarıda bahsedilen bu durumlar da, romanlarımızdan *Yüzbaşı Celâl'* de Burhan Cahit MORKAYA tarafından şu şekilde yansıtılmaktadır: (Aşağıdaki ifadeler, roman kahramanı Yzb. Celâl'e aittir.)

> *"Kilis, Ayıntap (Gaziantep) gibi Türk beldelerinin yakınlarına kadar gelip dayanan bu dağınık kuvvetler, hiç bir zaman devlete ciddî bir sadakat göstermemiş, bilakis her fırsattan istifade ederek Türk köylerini talan etmiş, Türk postalarını vurmuş aşiretlere mensuptu.*
>
> *Sonra asıl mesele bunların birleşip devlete karşı açıktan isyan etmeleri, gaile çıkarmaları ve devletle âdeta muharebe etmeleridir. En yakın Havran isyanı bunun taze bir misalidir. Hükûmet, Havran isyanını bastırmak için iki fırka asker göndermeye mecbur olmuş ve nihayet iş gene af ve sulh ile bittikten başka yeni yeni imtiyazlar da verilmiştir."* (Morkaya, 1933: 46)

> *"Yüzbaşı Celâl ilâve etti:*
>
> *- Ve emin olun, bu mübarek tebanın düşmanlığı en kuvvetli devletin muhasamasından daha fenadır. Daha tehlikelidir. Bir devletle harp ederken harp kaideleri tatbik edilir. Bunlar sulhta nankör oldukları kadar isyanda da zalim ve hilekârdırlar... Havran isyanında esir düşen Türk askerlerinin gözlerini oyanlar, kızgın demirle dağlayanlar bu Müslüman Araplar, hatta halifenin neslinden geldiklerini*

söyleyen o başı kefiyeli mel'un şeriflerdir." (Morkaya, 1933: 49)

Birinci Dünya Savaşı'nın son yılında Suriye Cephesi'ndeki Türk ordusu geri çekilmek zorunda kaldığında Şam, İngilizlerin himayesindeki Arapların eline geçer. Türk ordusunun kuzeye doğru çekişinde Araplar tarafından Türk ailelerine her türlü zulüm ve işkence yapılır. Hatta Arapların eline düşen Türk esirleri ve yaralıları öldürülür. Burhan Cahit, bu olayları da romanında şöyle vermektedir:

"*Perakende kıt'alara, Türk ahaliye ve zabitan ailelerine karşı Arap kabilelerinin tecavüzü son dereceye varmıştır. Araplar, Lübnan'dan askerle beraber ricat eden beş Türk ailesini işkence ile öldürmüşlerdir. Şam'dan şimale hareket eden bir piyade bölüğü tren yoluna yarım saat mesafede bir Arap çetesinin hücumuna uğramış ve faik kuvvetlerle vuruşan Araplar piyade bölüğünü tamamıyla imha etmişler, esir ve yaralıları da öldürmüşlerdir.*" (Morkaya, 1933:139-140)

Arapların, yukarıda ifade edilen tutum ve faaliyetlerine mukabil, Türk ordusunda ücreti mukabilinde görev yapan Arap askerleri de bulunmaktadır. İskender Fahrettin SERTELLİ, bu gerçeği "*Lawrens İstanbul'da*" adlı romanında İngiliz casusu Lawrens'in ağzıyla şu şekilde yansıtmaktadır:

"- *Bir hafta evvel, İngiliz erkân-ı harbiye reisi bana o havalideki Türk askerleri arasında yüzde otuz nispetinde Arap askeri bulunduğunu söylemişti.*" (Sertelli, 1932:63)

Kutsal topraklar ve *kavm-i necip* (!) olan Arapları korumak amacıyla, İngiliz ve Fransızlara karşı yapılan savaşlar sürerken Arap şeyhlerinin ve

ileri gelenlerinin tarafımızda bulunması için ve Türk ordusu ve devletinin Arapların yanında olduğunu göstermek amacıyla Arap şeyhlerine Türk Devleti tarafından maaş bağlanmıştır. Bağlanan bu maaşlar, Arap şeyhleri tarafından ne derecede iyi karşılandı ve ne derecede bu faaliyet amaca ulaştırıldı, doğrusu tartışılır. Fakat, gerçek budur. Bu gerçeği, *İhtiyat Zabiti*'nde şu şekilde görmekteyiz:

> *"Hatta, ordu kumandanlığının bazı Arap şeyhlerine altın maaş bağladığı, bu aşiret reislerinin her ay yüzlerce lira aldığı da malûmdur. Bu azılı herifleri altınla bağlamak politikası iyi; ama İngilizlerin bu işte daha cömert olduklarına şüphe yok.*
>
> *Hem Arap şeyhlerinin iki taraftan çöplenmedikleri ne malûm.*
>
> *Fırsat buldukça kılıcını, cenbiyesini Türk'ün göğsüne sokan Arap şeyhlerine verilen bu altınlarla Anadolu'da kim bilir kaç Türk köyü mamureye çevrilir, kaç Türk vilayeti şenlenirdi?"* (Morkaya, 1933:199-200)

İngiliz casusu Lawrens, Türk ordusunda bulunan Arapları İngiliz menfaatleri doğrultusunda Türklere karşı kışkırtmayı amaçlar. Arap askerlerinin Türk ordusundan ayrılıp, düşman kuvvetler durumuna gelmesini sağlamaya çalışır. Bu nedenle, Arapların arasına girerek Türklere karşı kışkırtma faaliyetlerini organize eder. Bu tarihî gerçeği, İskender Fahrettin SERTELLİ, romanında şu şekilde yansıtmaktadır: (Aşağıdaki ifade, Lawrens'e aittir.)

> *"Şeria sahilindeki sekizinci kolordu sol cenahı Türkler tarafından çok yeni kuvvetlerle takviye edilmiş. Bu cephe üzerinde oynamak manasızdır. Ben Akabe'deki Arap askerlerini tahrike gideceğim."* (Sertelli, 1932:63)

Özellikle usta İngiliz siyasetçiler tarafından Arap toprakları ve Arap toplumu üzerinde oynanan oyunlara temas eden İskender Fahrettin, İngiliz casusu Lawrens'in düşünceleri ile şunları da söylemektedir:

> *"Bence yapılacak en mühim iş, Türk cephesinde gizli bir teşkilât yaparak, Arap askerlerini elde etmekti. Gerçi bu tasavvur zannedildiği gibi o kadar kolaylıkla saha-i fiile çıkamazdı. Kudüs havalisinde Arap kabilelerine birkaç milyon altın tevzi etmek lâzımdı."* (Sertelli, 1932:21)

> *"Akabe sahilindeki Arapları tamamıyla elde etmek ve Türklerin bu havalideki ümitlerini tamamıyla kırmak için bir çok kabile reisleriyle temasa girmiş ve onlara şeker, pirinç ve altın vadetmiştim."* (Sertelli, 1932:75)

Yazar, İngiliz casusu Lawrens'in kişiliğini de romanında yine Lawrens' in kendi ağzıyla ortaya koymaktadır:

> *"Ben ki, Mısır fevkalâde komiserliği maiyetinde ufak bir memurken -o vakit çok yakışıklı bir gençtim.- Mısır vali-i umumîsinin yeğeni Mis Jülyet'e bile lâkayt kalmıştım. O vakitten beri zihnimi kurcalayan tek bir arzum vardı: Macera peşinde koşmak ve milletlerin mukadderatıyla oynamak..."* (Sertelli, 1932:83)

Birinci Dünya Savaşı'nda İngilizler'in esas gücü cephane, araç ve gereçlerdeki sayı ve kalite üstünlüğüne dayanır. Onların bu gücünü, Burhan Cahit MORKAYA, Balkan topluluklarıyla bir karşılaştırma yaparak onların bu gücüyle ilgili şunları söylemektedir:

> *"En zayıf Balkan askeri İngilizler'den çok yüksektir.*

Yunanlılar, Bulgarlar, hele Sırplar; İngilizler'den çok iyi harp eder. Yalnız, bir tarafları kuvvetli. Cephane, levazım, su gibi... Çanakkale'de esir yakaladık. Günlerce siperde kalmış İngiliz bile baloya gitmeye hazırlanmış salon zabiti kadar temiz ve şıktı." (Morkaya, 1933:98)

Birinci Dünya Savaşı'nda pek çok cephede olduğu Arabistan coğrafyasının Gazze bölgesindeki cephede de İngiliz askerleriyle karşı karşıya gelinir. Özellikle İngiliz hassa piyadeleri Türk askeri karşısında tutunamaz. Bu olay, *İhtiyat Zabiti*'nde şöyle anlatılmaktadır:

"*Apoletlerine ve ala numaralarına ve tarassut mevzilerine bizzat elime geçirdiğim ve imzalı rapor kâğıtlarından anladığımıza göre bizimle dövüşen düşman alayları çoğu Londralı olan İngiliz hassa piyade livaları imiş.*" (Morkaya, 1933:166)

İngiliz - Arap iş birliğini romanında yansıtan bir diğer yazar da Tarık BUĞRA'dır. *Küçük Ağa*'nın kahramanlarından Dr. Haydar Bey, Arapların eline esir düşer. Amansız bir hastalığa yakalanan Arap şeyhini tedavi eden Dr. Haydar Bey, mükâfat olarak serbest bırakılır. Serbest bırakılmadan önce ise, Arap şeyhi Haydar Bey'in yanında kalmasını ister. Haydar Bey, bu teklifi geri çevirir. Yazar, Dr. Haydar Bey ile Arap Şeyhi arasında geçen konuşmalar aracılığı ile İngiliz - Arap iş birliğinin boyutları üzerinde durarak ve şunları ifade etmektedir:

"*... Haydar Bey, Arabistan Cephesi'nde zabit idi. Harbin sonlarına doğru bir Arap aşireti tarafından seyyar hastanesiyle birlikte esir edilmişti.*

Uzun bir müddet çok kötü bir muamele gördü." (Buğra, 1970:77-78)

"- Bizimle kalır mısınız?

- *Hayır.*

- *Neden?*

- *Sizleri sevmiyorum.*

- *Sebep? Bizi pek mi iptidaî buluyorsunuz?*

- *İptidaî, pis... Fakat, asıl sebep bu değil.*

- *Ya ne?*

- *Bizi arkadan vurdunuz! Kâfirlerle birleştiniz!"*

...

Doktor Bey... Biz Arabız ve Müslümanız elhamdülillah... Osmanlı Devleti de Müslüman'dır. Dedelerimiz asırlarca bu din kardeşliği için Araplıklarını hatırlamadılar. Osmanlılar'dan ayrılsalar dinlerini mi kaybederlerdi? Hayır elbette. Hâllerinden memnundular ve ondan hatırlamadılar. Fakat, hatırlamamak vazgeçmek değildir Doktor Bey. Dediğim gibi, onlar memnundular. Çünkü, Osmanlılar âdildi ve kuvvetliydi. Adalet ve kuvvet! Bunların ikisi bir arada olunca mesele kalmaz. Ama, bir başka ırkı veya kavmi elde tutabilmek için bunlardan biri lâzımdır. Hem de tam olması lâzımdır. Osmanlı Devleti ise uzun zamandır ne âdil, ne de kuvvetli. Bir fırsat bekledik, İngilizler, refah vadettiler. Siz, şimdi yalnız aldığımız paraları düşünüp bize hain, hem de din haini gözüyle bakıyorsunuz. Bu ayı büyültüp küçülten, bu milyonlarca yıldızı ve bizi yaratan Allah adına yemin ederim ki, biz hain değiliz; biz yaşamanın, ayakta kalmanın tek yolunu keşfetmiş bulunuyoruz." (Buğra, 1970:78-79)

Sömürgecilik geleneğinin baş temsilcisi durumunda bulunan İngiltere, Türklere karşı Yunan, Sırp, Arnavut ve Arapları her vesile ile destekledikleri tarihte görülen olağan bir olaydır. Nitekim, Birinci Dünya Savaşı yıllarında da "**Bağımsızlık** ve **özgürlük**" sloganları ile Arapları Türklere karşı kışkırtarak

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

onların ayaklanmalarına neden olmuşlardır. *Yüzbaşı Celâl* adlı romanda, esir alınan Şeyh Sadun'un çantasından çıkan evraktaki bilgiler, yukarıdaki gerçeklerin romandaki yansımasıdır.

> "*İlk eline geçen Miralay Hübson imzalı bir rapordu. Burada Şeyh Sadun'un şifahî talimat almak üzere tebdil-i kıyafetle Beyrut'a giderek rıhtımda İsmail Hamut ismi altında tütün ticareti yapan Beritanya ordusu şark istihbarat şeflerinden Yüzbaşı Paker'i görmesi emrediliyordu.*" (Morkaya, 1933:141)

Konuyla ilgili düşüncelerimizi şöyle özetleyebiliriz:

Başta Mekke, Medine ve Kudüs olmak üzere Arabistan topraklarına bakış tarzımız hep duygusal boyutta kalmıştır. Öncelikle son peygamber Hazreti Muhammet'in, daha sonra da diğer peygamberlerin çoğunun bu topraklar üzerinde dinlerini yaymaları nedeniyle, bu topraklarda kurulu şehirler ve üzerinde yaşayan insanlar hep kutsal bilinmiş, öyle kabul edilmiştir. (Özellikle Kudüs, sadece Müslümanlar için değil, aynı zamanda Hristiyan ve Museviler için de kutsal şehir olarak görülmektedir.)

Arapların Türkler tarafından *kavm-i necip* olarak görülmesi ve bundan dolayı Türklerin Arapları dış ve iç tehditler karşısında korumak istemesi de bir gerçektir. Fakat, Araplar; Türklerin kendilerine karşı duyduğu bu samimî sevgi ve saygıya ne kadar lâyık idiler ve hâlen de ne kadar lâyıktırlar?

Bu soruların cevaplarını 20. yüzyılın başındaki olaylar bütün çıplaklığı ile yansıtmaktadır. İngiliz ve Fransızların, menfaatleri itibariyle maddî ve manevî yönlerden destekledikleri Araplar, dost gibi görünerek Türk devleti ve milletine düşmanca davranış ortaya koymaktan kaçınmamışlardır. Araplar, kutsal toprakları gayrimüslimlere karşı korumaya yemin etmiş bulunan, her

vesile ile de bu yemine sadık kalan Türk askerine silâh çekmişlerdir. Türkler, bir taraftan İngiliz ve Fransızlarla, diğer taraftan ise Arap çeteleriyle yaptığı yıllarca süren mücadele sonunda binlerce evladını Arabistan çölüne gömmüştür.

Yukarıdaki duyguların bir başka yansıması olan ifadeleri, Burhan Cahit de *İhtiyat Zabiti*'nde şu şekilde vermektedir:

> *"Arab'ı, Yahudi'si, Alman'ı, Moskof'u, Fransız'ı, İngiliz'i burada din kavgası yapıyor. İçinde bir tek Türk köyü, kasabalarında tek kelime Türkçe konuşulmayan yeri ne diye müdafaa ediyoruz, bilmem."* (Morkaya, 1933:173)

Buraya kadar, genel olarak Arabistan Cephesi'nin romanlara yansıyış biçimleri ile bunların tarihî olaylarla uygunluğunu ortaya koyduk. Oysa ki, bazı romanlarımızda Arabistan Cephesi, kendi içinde alt cephelere ayrılarak işlenmektedir. Bu nedenle, Arabistan coğrafyası içinde yer alıp da farklı adlarla adlandırılan cephelerdeki durumun romanlardaki yansıyış biçimlerini ayrı olarak göstermekte de yarar vardır:

a. Kanal Harekâtı ya da Kanal Cephesi

İnceleme alanı içindeki romanlardan sadece *İhtiyat Zabiti*'nde Kanal Harekâtı ile ilgili bilgilere rastlanmakta ve yazar tarafından, Kanal Harekâtı ile ilgili olarak şu ifadelere yer verilmektedir:

> *"Maateessüf Kanal'a yalnız kum torbası değil, bir o kadar da Mehmetçik gömdük. Ne ise. Asıl fecaat dönüşte başladı. Susuzluk, açlık kendini gösterdi. Efrat (askerler) çöldeki su birikintilerinden içip de hastalanmasınlar diye süngülü nöbetçi koyduğumuz kuyular bize Taşdelen*

menbaı gibi geldi. Her şeyi göze alarak mataraları doldurduk. Bir yudum suda yalnız mikrop değil, yüzlerce böcek vardı. Fakat, içimiz yanıyordu. Günlerce susuz kalmıştık.

Açlıktan develeri, beygirleri kestik. Zaten kesmesek onlar açlıktan ölecekti. Velhasıl bir macera ki başından sonuna kadar facia." (Morkaya, 1933:315-316)

b. Yemen Cephesi

Osmanlı Devleti'nin en uzak topraklarından biri olan Yemen bölgesinde açılan cephemiz de Kamil YAZGIÇ'ın "*Türk Yıldızı Emine*" adlı romanında bir cümlelik anekdot şeklinde yansımaktadır: (Roman kahramanı Emine, pek çok Türk evladı gibi babasını Yemen'de kaybetmiştir. Aşağıdaki ifadeler ona aittir.)

"*Ben babamı hiç tanımıyorum. Biçare adam Yemen'de şehit düşmüş.*" (Yazgıç, 1937:23)

c. Şeria (Filistin = Gazze) Cephesi

İskender Fahrettin SERTELLİ'nin "*Lawrens İstanbul'da*" adlı romanında İngiliz subayı Mr. Kuk'un ağzıyla, Şeria (Filistin) Cephesi'yle ilgili olarak şu değerlendirme yapılmaktadır:

"*Türk orduları yeniden faaliyete geçiyorlar. Şeria Cephesi'nde mühim bir kolordunun başında bulunan cesur bir kumandan oradaki İngiliz kuvvetlerini zaman zaman sıkıştırıyor. Bu havalideki kuvvetlerimiz sık sık Türklerle karşı karşıya gelmektedirler. Eğer, sizin elde ettiğiniz Arap askerlerinin yardımımız olmasa Şeria Cephesi'nde her gün bir hezimete uğrayacağız...*" (Sertelli, 1932:62)

Herhangi bir cephede sürmekte olan savaşın mağlubiyetle biteceği tahmin edildiği zamanlarda silâh, cephane ve erzakın düşman eline geçmemesi sağlanmalıdır. Bu amaçla, silâh, cephane ve erzak; ya gizli bir yere saklanmalı ya da imhası gerçekleştirilmelidir. Nitekim, bu durum, Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru çeşitli savaş cephelerinde görülmüştür. Burhan Cahit MORKAYA da "*İhtiyat Zabiti*" nde böyle bir olayı ele almaktadır. Gazze (Filistin) Cephesi'nde düşmanla çevrilen Türk birliği, yenileceğini anlayınca silâh, cephane ve erzakın düşman eline geçmemesi için tedbirler alınır. Romandan alınma aşağıdaki konuşmalar, Yaver Suad ile Mülâzım Cevdet arasında geçmektedir:

> "- *Ağırlıkların mühim bir kısmını kuyulara indirdik. Topların kamalarını aldık.*
>
> *- Ne diyorsunuz!*
>
> *- Mukavemet imkânı yok. Tabiî düşmana sağlam bir şey bırakmak niyetinde değiliz.*" (Morkaya, 1933:155)

Arabistan Cephesi ile ilgili olarak aktaracağım son alıntı ise *Cephe Gerisi*'ndendir. Yazar, Türk ordusunun bu bölgede çok başarılı olamadığını ve düşmanın (İngiliz, Fransız ve Arap kabileleri) her gün daha çok ilerlediğini şu sözleriyle vermektedir:

> "*Cenup Cephesi'nden de iyi haberler gelmiyordu. Bütün hatlar çürük tahta perdeler gibi yıkılıyor ve düşman her gün ileri hareketle devam ediyordu.*" (Morkaya, 1934: 257)

3. Çanakkale Cephesi

Türk ordusunun subay kadrosu *muvazzaf* (vazifeli = asıl eleman) ve *muvakkat* (vakitli = geçici eleman) olmak üzere iki ana gruba ayrılır. Muvaz-

zaf subaylar, ordunun esas komuta heyetinin temelini teşkil eder. Muvakkat subaylar yani yedek subaylar (ihtiyat zabitleri) ise komutan yardımcılarıdır; takım ve tim komutanı ya da karargâh subayı yardımcıları olarak görev alırlar.

Ordunun muvakkat subayları; yüksek okul ve üniversite mezunlarından seçilir. Kadro ihtiyacından fazla müracaatlar olduğunda sınavlar yapılır. Sınavlarda gösterilen başarı ve meslekî alanlara göre ihtiyaca uygun biçimde seçimler yapılır. Seçilen yedek subay adayları temel askerlik eğitimi için askerî okullara (talimgâhlara) gönderilir. Bu yerlerde verilen askerî eğitimden sonra yedek subay olarak (*asteğmen* rütbesi ile) kıtalara ya da karargâhlara gönderilir.

Yakın Türk tarihindeki savaşlarda, yedek subayların gösterdiği başarılar takdire şayandır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı'nın Çanakkale Cephesi'nde ve Millî Mücadele döneminin Sakarya Cephesi'nde yedek subayların azim ve gayretleri tarihin altın sayfalarında yerini almıştır. Çanakkale ve Sakarya Savaşları, tarihimize "*yedek subay savaşları*" olarak geçmiştir. Binlerce üniversite mezunu yedek subay, kanını ve canını vermek suretiyle zaferlerin kazanılmasını sağlamışlardır. Konuyla ilgili olarak emekli subay Rahmi APAK, şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

> "*Daha harbin ilk yılı sonunda muvazzaf subay sayısı azalmıştı. Birinci Umumî Harp, memleketin güzide ve kültür sahibi gençlerini yedek subay kadrosunda çok bol sayıda harcamıştır.*" (Apak, 1957:147)

Çanakkale Savaşları, dünya tarihinde örneğine rastlanmayan bir özelliğe sahiptir. Bu savaşların en önemli kahramanlarından biri de ordumuzdaki yedek subaylardır. Okumuş, bilgili ve bilinçli bir nesil, bu savaşlarda şehit düşmüştür. Tarihimizde bu denli önemli bir yeri olan Çanakkale

Savaşları'nın Türk romanlarına yansıması da oldukça doğaldır. Nitekim, özellikle inceleme alanına giren romanlarımızın pek çoğunda Çanakkale Savaşları, yazarlarımız tarafından anlatılmıştır. İşte,bu yazarlarımızdan ilki Burhan Cahit MORKAYA'dır. Yazar, "*İhtiyat Zabiti*" adlı romanında Türk ordusunda bulunan yedek subaylarımızdan ve Çanakkale Savaşları'ndan şu şekilde bahsetmektedir:

> "*İçlerinde Mekteb-i Mülkiye'nin, Hukuk'un ve Avrupa darülfünûnlarının en seçme yetiştirmeleri olan birinci müret-tep bölük, o gece sabaha karşı derhal Çanakkale'ye sevk edildi. Ve gençler, kıtalara birer zabit namzedi gibi dağıtıl-madan hepsi bir nefer gibi ilk ateş hattına sürüldü.*
>
> *Buna belki de mecburiyet vardı.*
>
> *Onlar, kendilerine verilen vazifeyi, aldıkları yüksek askerlik terbiyesi ile yaptılar, öldüler.*
>
> ...
>
> *Çanakkale'de can veren ihtiyat zabit namzetleri mu-vazzaf arkadaşları kadar vazifelerini yapmış kahramanlar-dır.*" (Morkaya, 1933:27-28)

Çanakkale Savaşları'nda öyle zamanlar olmuştur ki, her iki taraf da ateşi kesmiş, birbirlerine su ve erzak göndermişler, siperden sipere yiyecek atmışlardır. *İhtiyat Zabiti*'nde böyle bir olaydan bahsedilmektedir. Yazar, roman kahramanı yedek subay Cevdet'in ağzıyla şunları yansıtmaktadır:

> "*Yüzbaşı Sadi Bey, bana Çanakkale'de bazen iki tara-fın da içecek suyu kalmadığı zaman işaretleşip ateş kestik-lerini söyledi. Hatta, siperden sipere taze su ikram edildiği bile olurmuş.*" (Morkaya, 1933:110)

1915 yılının en güçlü orduları (İngiliz, Fransız ve onların sömürge toplulukları), Türk ordusunu Çanakkale'de yenemez. Binlerce vatan evladının canı pahasına düşman askeri Çanakkale Boğazı'ndan geçemez. Dünya tarihinin en muhteşem zaferlerinden biri Türklerin olur. Ama, ne yazık ki aynı zaferi Arap coğrafyasında göremeyiz. Arap çölleri, Çanakkale'de olduğu gibi binlerce insanı bağrına gömmesine rağmen; iki yüzlü, menfaatperest ve akılsız aşiret reislerinin ve türlü türlü İngiliz kışkırtmalarının bir sonucu olarak Türk ordusu yenilir. Şüphesiz ki, bu yenilgide Türk siyasîlerinin ve komutanlarının da bilgisiz, bilinçsiz, ufuksuz ve sorumsuz tutumları aranmalıdır. Sebep ne olursa olsun Arap çöllerinden, kutsal topraklardan çekildik, daha doğrusu çekilmek zorunda bırakıldık.

Burhan Cahit, "*Yüzbaşı Celâl*" adlı romanında, roman kahramanlarından Yüzbaşı Sedat'ın ifadeleriyle yukarıdaki düşüncelere şöyle ışık tutmaktadır:

> "- *Çanakkale'de vuruştuk, İngilizlerin adam boyu otuz sekizlik güllesi göğsümüzü delemedi. Fakat, bu çöl, bizi balmumu gibi eritti.*" (Morkaya, 1933:155)

Günümüz Türk ailelerinin pek çoğunun geçmiş neslinde, Çanakkale Savaşları'nda bulunmuş, ya şehit ya da gazi olmuş insanları gözlem yapmak çok kolaydır. Hemen hemen her aile ocağı ya annesinin babasını, ya babasının babasını ya da büyük dedesini, büyük dedesinin kardeşini Çanakkale' de şehit ya da gazi olarak bırakmıştır.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Çanakkale Savaşları'nın en önemli özelliklerinden biri "**aydın savaşları**" olmasıdır. Milletin yetiştirdiği öğretmenler, mühendisler, hekimler, hukukçular ve diğer yüksek tahsilli insanların önemli bir bölümü Çanakkale Savaşları'nda kaybedilmiştir. Bu yetişmiş aydın kadronun kaybedilişinin önemli zararları; çok sonraları, Cumhuriyet'in ilânın-

dan sonra, inkılâpların uygulanmasıyla birlikte kendini gösterecektir. Eğitim ve öğretim faaliyetlerinde; kalkınma hamlelerinde yetişmiş, bilgili insanlara ihtiyaç duyulduğunda bu tür insanların sayıca azlığı ile karşı karşıya kalınır.

Türk tarihinde önemli bir yere sahip Çanakkale Savaşları'nı romanında konu olarak ele alan bir diğer yazarımız da Tarık BUĞRA'dır. Yazarın "*Küçük Ağa*" adlı romanı Millî Mücadele döneminin olaylarını yansıtsa da, çeşitli bölümlerinde Çanakkale Savaşları'na atıflar yaptığı görülmektedir. Bu atıflardan birisi, şu şekildedir:

> "*Bir vakitler, üç kız ikisi oğlan, beş çocuklu bu ev, o devrin kendine mahsus varlık ve saadeti ile cıvıl cıvıldı. Sonra kızlar gelin olup gittiler ve kendi alın yazılarını yaşamaya başladılar. Oğlanlardan büyüğü harbin daha ilk yılında Çanakkale'de şehit düştü.*" (Buğra, 1970:19)

> "*Balkan Harbi, Cihan Harbi iki korkunç bozgun art arda gelmişti. Memleket harap olmuş, millet işe yarayacak, belini doğrultacak bilek ve kafaları toprağa vermişti. Yalnız Çanakkale'de on binlerce ihtiyat zabiti yatıyordu. Osmanlı Devleti'nin tek ve aynı zamanda hem akla yatkın hem de hayatıyla ilgili ümidi geri kalan bilek ve kafalardı. Yorgun ve bitkin ülke; onlara su gibi, hava gibi muhtaçtı.*" (Buğra, 1970: 284)

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik olarak çıkmamızın en önemli nedeni, müttefikimiz Almanya'nın mağlubiyeti kabul etmesi ise, ikinci önemli nedeni Osmanlı devlet yöneticilerinin ve aydınlarının bilinçsiz ve sorumsuz tutum ve davranışlarıdır. Neden ne gösterilirse gösterilsin, sonuçta 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalanır. Çanakkale'de Türk askerini mağlup edemeyen ve Boğaz'ı geçemeyen düşman, imzalanan mütareke şartları doğrultu-

sunda İstanbul'a girmeyi başarır. Değişik cephelerde yıllarca savaşan millet, bu felâkete üzülmüş, yeniden bir şahlanışın olacağı ümidini hiç bir zaman kaybetmemiştir. "*Takma Ayak Hasan Çavuş*" adlı romanında Ziya ÇALIK, konuyla ilgili olarak şunları ifade etmektedir:

> "*Düşmanın koca zırhlıları, dev gibi ordularıyla açılmamış olan Çanakkale, yalnız kuru lafla açıldı.*
>
> *Hasan'ın (Roman kahramanı) gözleri bu acıklı şeyleri kanaya kanaya gördü.*
>
> *Düşman işgali...*
>
> *Ne acıklı şeydi o... Camilerin önünde İngiliz polisleri, sokaklarda Yunan askerleri geziyordu.*
>
> *Hasan çavuş kan ağlıyordu! İstanbul böyle mi olacaktı? Bunun için mi çarpışmışlardı, bunun için mi bu kadar kan dökmüşlerdi?*
>
> *Günler geçti. Daha acı bir haberin yası çattı. Yunanlılar İzmir'e, güzel İzmirimize girmişlerdi.*" (Çalık, 1934:7)

Çanakkale Savaşları'ndan romanında bahseden bir diğer yazarımız da Kâmil YAZGIÇ'tır. Yazar, "*Türk Yıldızı Emine*" adlı romanında şunları söylemektedir:

> "*Mukaddes al sancağımızın ortasındaki yıldız, milyonlarca Türk'ün tapındığı ilahî bir nurdur. O yıldızı sinesinde taşıyan al bayrak uğruna Çanakkale toprakları Türk kanıyla yoğrulmuş: Romanya ve Galiçya Cepheleri Türk çizmesiyle çiğnenmiş; Kafkas dağları Türk kemikleriyle dolmuş; Arabistan'ın kızgın çölleri dahi yüz binlerce Türk şehidine mezar olmuştur.*" (Yazgıç, 1937:247-248)

Yazar, ayrıca romanında Kahraman Bey'in bir mektubu aracılığı ile Çanakkale Savaşları'na şöyle temas etmektedir:

> "*Sizden ayrıldıktan bir hafta sonra Gelibolu'ya vardık. Taburumuzun noksanlıklarını tamamlayarak cephe-i harbe gittik. Bizim için hazırlanan toprak altındaki zeminlik dedikleri mezara girdik. İnsan hayatta iken köstebek gibi yer altında yaşamaya meğerse alışıyormuş.*" Yazgıç, 1937: 139-140)

Esat Mahmut KARAKURT'un "*Allahaısmarladık*" romanında ise kahramanlardan Yzb. İzzet, İngiliz bahriye subayına şu şekilde konuşmaktadır:

> "*... Tuuuu senin gibi denizciye! Gözlerini aç da iyi bak; suyunu Çanakkale'den alır bu deniz! Tanırsın sen, Çanakkale'nin suyunu da, havasını da! Biz ne Hint paryasıyız, ne de İrlanda balıkçısı! Anlıyor musun?*" (Karakurt, 1943:168)

İnceleme alanı içinde bulunup da Çanakkale Savaşları'ndan bahseden son roman ise "*Lawrens İstanbul'da*" dır. İskender Fahrettin SERTELLİ, Lawrens aracılığı ile şu düşünceye yer vermektedir:

> "*Türklerin Çanakkale'de zaman zaman temin ettiği muzafferiyetler, İngiliz deniz kuvvetlerinin maneviyatını zayıflatıyordu.*" (Sertelli, 1932:21)

Çanakkale Savaşları'nı anlatan romanlarımızın genel durumunu ortaya koymaya çalıştık. Şimdi ise, romanlarda yansıtılan bu olaylarla tarihî olayların karşılaştırmasını yapalım:

Prof. Dr. Alemdar YALÇIN, Çanakkale Savaşları ile romanlarımız arasındaki ilişkiyi şu şekilde kurmaktadır:

> "*Cephelerden özellikle Çanakkale ve Kafkas Cephesi, romanlarda konu olarak işlenen mekânlardandır. Hemen bütün romanlarda Çanakkale Cephesi'yle ilgili bir anekdota rastlamak mümkündür. Çünkü Çanakkale, Osmanlı ordusunun yarısı kadar bir orduyla savunulmuştur.*" (Yalçın, 1997:37)

Çanakkale Savaşları'nda Türk istihbarat örgütünün faaliyetleri, oldukça önemlidir. Selanik'te bulunan bir istihbarat elamanının gayretli çalışmasıyla İngiliz ve Fransız birliklerinin Seddülbahir'e yapacakları çıkarma plânları ele geçirilerek önemli başarılar elde edilmiştir. [22]

Bilindiği gibi, Çanakkale Savaşları'nda İngiliz ve Fransız üniforması ile Türklere karşı savaşan Müslüman askerler de bulunmaktadır. Bunlardan Türklere esir düşenlerle yapılan konuşmalardan öğrenilir ki, bu Müslüman askerler, kendilerinin Almanlarla savaştıklarını zannetmektedirler. Bu insanlar, Türk ve Müslümanlarla savaştıklarını gördüklerinde ise büyük bir hayal kırıklığı yaşamaktadırlar. Sonradan öğrenilir ki, bunlara daha Çanakkale'ye gelmeden önce bir genelge okunmuş ve Almanlara karşı savaşacakları bildirilmiştir.[23] Bu genelgede şu düşüncelere yer verilmektedir:

> "*Halife'yi Almanların elinden kurtarmaya gidiyoruz. Almanlar, Çanakkale Boğazı'nı tutmuşlar. Muharebede sakın Türk askerlerine ateş etmeyiniz, onlar sizin din kardeşlerinizdir. Maksadımız; o zavallıları da Almanların elinden kurtarmaktır. Türk askerlerinin başında kırmızı fes ol-*

[22] Tuncay ÖZKAN: Bir Gizli Servisin Tarihi - MİT, (İstanbul, 1997), 52.
[23] Kâzım KARABEKİR: Gizli Harp: İstihbarat, (İstanbul, 1998), 77-78.

duğunu biliyorsunuz. Almanların başında toprak rengi başlık vardır. Bunlara aman vermeyin, öldürün. Sakın feslilere ateş etmeyin! Gayret ve kahramanlık gösterin de halife ve padişah efendimizi çabuk kurtaralım!" (Karabekir, 1998: 77-78)

Konuya ilgi duyan ve kitabında yansıtan diğer bir yazarımız da Falih Rıfkı ATAY'dır. "*Çankaya*" adlı monografisinde Falih Rıfkı, Çanakkale Savaşları ve Anafartalar Kahramanı Mustafa Kemal Paşa ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

" ... *Düşman çıkarmasını ele alan Mustafa Kemal, Conkbayırı yönünde yürüyen düşmana karşı ordudan emir almayı beklemeden kuvvetlerini harekete geçirdi. Birliklerine kendisi yol bularak Kocaçimen tepesine vardı.*

...

Mustafa Kemal, 19 Mayıs 1915 tarihine kadar saldırı ve savunma savaşları ile düşmanın her gün artan kuvvetlerini yerlerinde durdurmayı başarmış, iki taraf karşı karşıya siperlere girmiş, düşmanın Arıburnu'nda kazandığı yer de bir dar şeritten ibaret kalmıştır." (Atay, 1980:88)

Çanakkale Savaşları sonunda kazanılan zaferle ilgili olarak ise Cemal KUTAY'ın şu ifadeleriyle düşüncelerimiz noktalayalım: (Padişahın emriyle görevlendirilen "*Necid Heyeti*" adıyla bilinen heyetin başkanı Eşref (KUŞÇUBAŞI) Bey, Sadrazam Enver Paşa'dan aldığı bir telgraf haberi ile Çanakkale' de zaferi kazandığımızı öğrenir ve bu mutlu haberi, Mehmet Âkif (ERSOY) Bey'e aşağıdaki gibi bildirir:)

"- *Üstat... Aziz üstat... Size hayatımın en büyük müjdesini vereceğim. Bana bu saadeti bahşeden Cenab-ı*

Hakk'a nasıl şükredeceğimi bilemiyorum. Çanakkale'de muhteşem bir zafer kazandık. Sizin duanız makbul oldu. Düşman, o muazzam donanmasını da beraberine alarak, mağlup ve makhur Boğaz'ı terk etti. İstanbul kurtuldu, vatanın şeref ve haysiyeti halâs oldu." (Kutay, 1963:165)

4. 1917 Rus İhtilâli ve Doğu Cephesi:

İnceleme alanı içindeki romanlardan sadece *Cephe Gerisi*'nde Birinci Dünya Savaşı dönemlerindeki Doğu Cephesi'ndeki olaylardan bahsedilmektedir: Burhan Cahit, 1917 Komünist İhtilâli ile Rusların Doğu Cephesi'nden çekildiklerini şu cümleleriyle aktarmaktadır:

"Komünist İnkılâbı, Suşehri'ne kadar sokulan Rus ordularını geri çektiği zaman herkese yeni bir ümit gelmişti. Anadolu istilâdan kurtulmuştu.

Ve bu cepheden çekilen asker, her gün biraz daha gerileyen cenup (güney) hudutlarını kuvvetlendirebilirdi." (Morkaya, 1934:220)

Ğ. Türkler'in Birinci Dünya Savaşı'ndaki Yenilgisi ve Mondros Mütarekesi'ni Anlatan Romanlar:

Birinci Dünya Savaşı, çok zorlu ve müthiş bir mücadeleye rağmen Türk milletinin yenilgisiyle biter. Çeşitli cephelerdeki başarılar (*Çanakkale Cephesi* gibi), savaştan milletin zaferle çıkmasını sağlayamaz. Sonuçta **Mondros Mütarekesi** imzalanarak Türk ordusu terhis edilir. Yüz binlerce Mehmetçiğin bir kısmı Arabistan topraklarına gömülürken, bir kısmı da kolsuz, bacaksız olarak, hüzünlü bir şekilde memleketlerine dönerler. Millet; her

türlü ekonomik sıkıntılar, derin elemler ve ölüm sessizliği içinde kurtuluş çarelerini arar. Birinci Dünya Savaşı'nın bitiş dönemleri ve yenilgi ortamını anekdotlarla yansıtan romanların başında *İhtiyat Zabiti* gelir.

Savaşın son aylarıdır. Suriye Cephesi'nden Türk Genelkurmay'ın emri gereği ordu geri çekilir. Ordunun bu geri çekilmesi, bir düzen dahilinde değildir. Birlikler, birbirinin içine girmiş bir biçimde geri çekilme harekâtı yapılır. Bu geri çekilme ile ilgili olarak Burhan Cahit, romanında yedek subay Cevdet 'in diliyle şunları söylemektedir:

> *"Sabahleyin erkenden ric'at hareketini kontrol etmek üzere tekrar geri döndük. Sarare vadisi aklı durduracak bir perişanlık içinde idi. Her sınıf kıtalar, birbirine karışmıştı.*
>
> *Topçu takımında süvariler, piyade bölüklerinde istihkâm efradı, nakliye kollarında makineli tüfek numara neferleri görülüyordu."* (Morkaya, 1933:264)

> *"... yolda alayını, bölüğünü kaybetmiş, silâhlı, silâhsız bir çok perakende efradın kan ter içinde mütemadiyen geriye doğru gittiklerini gördük.*
>
> *Çoğu açlıktan, hâlsizlikten şikâyet ediyordu." (Morkaya, 1933:267)*

> *"Yol istikameti düşman tayyarelerinin bombalarıyla parçalanmış cesetlerle dolu. Parçalanmış nakliye arabaları dolu cephane sandıkları, hayvan ölüleri bütün yol boyunca devam ediyor."* (Morkaya, 1933:270-271)

Aynı yazar, "*Cephe Gerisi*" adlı romanında da Almanya'nın yenilgisi üzerine şunları söylemektedir:

"Ve kış dünyaya yeni bir kâbus gibi çökerken Alman ordularının düşman taarruzuna karşı duramayacağını anlayan Kayser Hükûmeti, silâhını teslim etmeye razı oldu.

Nihaî zaferi siniri kuvvetli olan taraf kazanacaktır diye iddia eden Alman Başkumandanı, bu kararı ile kendi sinirinin zayıf olduğunu da itiraf etmiş oldu." (Morkaya, 1934: 339)

Burhan Cahit, ayrıca Mondros Mütarekesi hakkında şu düşüncelere yer vermektedir:

"İngiliz topçusunun müthiş ateşinden sonra süvarinin önüne düşen kıtalar Halep'e doğru bozgun hâlinde ricat ediyorlardı.

Bütün harp yıllarında Türk ordusunun yanında ve peşinde ikinci ve nankör bir düşman gibi hareket eden Arap çeteleri perakende kıtaları vuruyor, her tarafı yağma ediyordu.

Nihayet mütareke, ancak çözülen bağları büsbütün perişan olmaktan kurtardı." (Morkaya, 1934:340)

Savaşın yenilgisini yansıtan bir diğer yazarımız da Kamil YAZGIÇ'tır. "*Türk Yıldızı Emine*" adlı romanında yazar, konuyla ilgili şu düşüncelere yer vermektedir:

"Fakat ne yazık ki, her cephede galip gelen kahraman Türk askeri yine müttefiklerimizin kahpeliği yüzünden mağlup sayıldılar. ... Çanakkale kahramanlarının kısm-ı azamı Anadolu'ya iltica etti, ağır yaralıları da İstanbul hastahanelerinde kaldı." (Yazgıç, 1937:148-149)

Birinci Dünya Savaşı'na girmeden önceki Osmanlı Devleti sınırları içindeki insanların nüfusu 22 milyon, toprakların yüzölçümü ise bir milyon yedi yüz bin km^2 dir. Savaştan sonraki rakamlar ise nüfus 10 milyon, yüzölçümü ise yaklaşık yedi yüz bin km^2 dir. [24]

Anadolu topraklarında, savaşta yenik düşmenin tepkileri şehirden şehre, köyden köye ulaşır. Nitekim, Mondros Mütarekesi ile birlikte çeşitli şehir merkezlerinde **müdafa-i hukuk cemiyetleri** kurulur. Bu cemiyetlerin azimli ve gayretli çalışmaları, sonraki aylarda yeniden toparlanışı ve yeniden bir millî mücadeleyi hazırlayacaktır. Özellikle müdafaa-i hukuk cemiyetlerine bağlı olarak çalışan kadın kollarının fedakârca çalışmaları tarihimize övünç sayfası olarak geçer. İşte bu övünç sayfalarından biri de İstanbul - Kadıköy kadınlarına aittir. Bu fedakâr kadınlarımız, Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmamızı kabullenemeyerek gazetelere telgraflar gönderirler. Bu telgraflardan biri aşağıdadır:

> *"Çanakkale müdafaasını yapan şehitlerin muazzez ruhları önünde Türk kadınlığına ve medeniyet âlemine hitap ediyoruz. Limanımıza girdiğini gördüğümüz ahenin kalelerin karaya çıkardıkları yarım milyon askeri denize döken milletimizi mağlup addetmiyoruz. Peçelerimizi yırtan, sonra da cihan hürriyeti namına harp ettiklerini ilân edenlere teessüf ediyoruz. Millî hukukumuzu ve ismetimizi muhafaza edecek hükûmet ve erkek yoksa, biz varız."* (Atay, 1980: 133-134)

Aynı yazar, Türk ordusunun kutsal topraklardan geri çekilmesi ile ilgili olarak da şunları yazmaktadır:

---

[24] Falih Rıfkı ATAY: Çankaya, (İstanbul, 1980), 240.

> *"Bu sırada dördüncü orduyu teftişe geleceğini bildiren Enver Paşa, acaba Hicaz'dan çekilsek de oradaki birlikleri ve taşıtları, savaşı lehimize çevirmek için, Filistin Cephesi' ne mi getirsek, diye sormuştu. Mustafa Kemal'le de görüşerek Cemal Paşa, Hicaz'ı boşaltmak daha doğru olacağı cevabını verdi. Boşaltma da hayli tehlikeli idi. Beş yüz kilometre uzunluğundaki bir yoldan, ön, yan ve arka ateş altında olarak çekilecektik."* (Atay, 1980:94)

Anı, **biyografi** ve **tarih** kitaplarındaki ifadelerde görüldüğü gibi, Birinci Dünya Savaşı'nı anlatan romanlarda yansıtılan dönemle ilgili olaylar ve kişiler; tarihî gerçeklerle uyumlu bir özellik ortaya koymaktadır.

III. BÖLÜM

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ'Nİ ANLATAN ROMANLARIN TARİHÎ OLAYLARLA İLİŞKİSİ

A. Anadolu'nun İşgali ve Yapılan Zulümleri Anlatan Romanlar:

Osmanlı - Rus Savaşı (1877-178), Osmanlı - Yunan Savaşı (1896), Trablusgarp Savaşı (1911), Balkan Savaşı (1912), Birinci Dünya Savaşı (1914 - 1915) ve nihayet bir milletin kurtuluş mücadelesi olan Millî Mücadele...

Türk ordusu, yukarıda adı geçen savaşların büyük bir bölümünde, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın çeşitli savaş cephelerinde büyük başarılar kazanmasına rağmen silâh, araç, gereç ve insan sayısı ve yeterliliği yönünden oldukça fazla güç kaybeder. Düşman gücünün teknik yönden büyüklüğü; Türk aydınlarının ve siyasîlerinin olaylar karşısındaki duyarsızlığı sonucunda Türk ülkesi, 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'nden kendini kurtaramaz. Bu mütareke, içerdiği maddeler ile Türk milletinin ölüm fermanıdır. İstanbul Hükûmeti temsilcisinin de imza koyduğu, 1920 yılında imzalanan Sevr Anlaşması ise, bu ölüm fermanını uygulama denemesidir. Nitekim, Sevr Anlaşması doğrultusunda on yüzyıllık Türk ülkesi; İngiliz, Fransız, İtalyan, Yunan ve Ermeni askerleri tarafından bölge bölge işgal edilir. Sonraki aşamalarda ise, Türk milleti; dünya tarihine utanç sayfaları hâlinde geçecek büyük bir zulüm ve işkence olaylarına tâbi tutulur. Özellikle Yunan ve Ermeniler tarafından korumasız Türk ailelerine yapılan zulüm faaliyetlerini anlatmak olağanüstü derecede zordur. Bütün bunlar, yakın Türk tarihinde görülen olaylardır. Bu olayların gerçekliğine (belgesellik özelliklerine) geçmeden

önce, inceleme alanı içindeki romanlarımızdaki yansıyış biçimlerini ortaya koyalım.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonları, Mondros Mütarekesi'ni hazırlayan olayları, Burhan Cahit'in "*Yüzbaşı Celâl*" adlı romanında şu şekilde görürüz:

> "*1908'de Rus Çarı ile Alman Kayzeri'nin Reval'de '**hasta adam**' diye terekesini taksime hazırlandıkları Türk, 1918'de vefat etti, deniyordu.*
>
> *Ve artık serbest müzayede başlamıştı.*
>
> *Erzurum'dan Adana'ya kadar Ermenistan oluyor. Trabzon ve Samsun'da Yunan Pontos Hükûmeti yapılıyor ve Araplar da tarihî istiklâllerine kavuşuyordu. Bütün Avrupa'yı meşgul eden Boğazlar da Türk'ten alınıyordu.*" (Morkaya, 1933:162-163)

> "*İki İtalyan taburu Antalya'dan Konya'ya kadar gelmiş Şems-i Tebrizî'nin avlusunda talim yapıyor, Eskişehir'e giren İngiliz taburu ömründe ecnebî askeri görmemiş masum Türk kadınlarının önünde resmî geçit yapıyor, Samsun'un temiz Türk evlatları adını uzaktan işittikleri Parisli zabitlerin cicili bicili elbiselerini hayretle seyrediyorlardı.*
>
> *İstanbul; Senegallı, Zelandalı, Avustralyalı, Hintli, İngiliz ve Fransız müstemleke askerleriyle canlı bir etnografya müzesine benzemişti.*
>
> *Bunlar da kâfi gelmedi.*
>
> *Bir gün İzmir rıhtımında çıkan Atinalılar, bu öz efeler diyarında olimp kasideleri okuyarak içeri doğru yürümeye başladılar.*" (Morkaya, 1933:164)

"On yüz yıllık Türk yurdu olan Anadolu'da Türk yaşamamalıdır!" temel düşüncesinden hareket eden Avrupa Devletleri, Anadolu topraklarında tek bir Türk'ün kalmaması için her türlü aracı kullanmaktan geri durmamışlardır. Özellikle, Anadolu'dan binlerce kilometre ötede bulunan Amerika, uzun vadedeki hesapları ve menfaatleri doğrultusunda Türklerin aleyhinde sinsice plânlar yapmış ve her vesile ile bu plânlarını uygulamıştır. 19. yüzyılın sonlarından itibaren *Harput*, *Tarsus*, *İzmir* gibi asil Türk evlatlarının mekânlarında okullar açarak misyonerlik faaliyetlerinde bulunmuş; savaş zamanlarında Türk milletinin düşmanlarıyla iş birliği kurmuşlardır. Amerika; "*gülen düşman*", "*sinsi ve riyakâr dost*" özelliğini her zaman muhafaza etmesini bilmiştir. Bu özellik; belki de her büyük devletin ya da büyük olmak isteyen devletin bir gereğidir. Önemli olan; kişi, toplum ve devlet düzeyinde dost ve düşmanın birbirinden iyice ayrılmasıdır. Aslında bu da yeterli bir kavrayış özelliği değildir. Akıllı insan ya da akıllı insanlardan kurulu toplum ve devlet; sadece dost ve düşmanı, iyi ve kötüyü ayırt etmez. Çünkü, bu ayırt edicilik özelliği pek çok hayvanda da kendini gösterir. Örneğin: Bir ata bir kilo ot, bir kilo et verildiğinde; at, eti yemez, otu yer. At, ayırt edicilik gücü (içgüdüleri) ile kendine yararlı olanı bilir ve eti yemez, otu yer. Doğal olarak, hayvanlardan daha yüksek ayırt edicilik gücü bulunan insanın, toplumun, hatta devletin de sadece iyiyi, doğruyu ayırt etmesi doğru kabul edilemez.

Öyleyse, en doğru olan nedir? En doğru olan; insanın ve insanlardan kurulu toplum ve devletin "*İki doğrudan hangisinin en doğru olduğunu bilmesi, kavraması*"dır. Bu tür ayırt edicilik; barışta ve savaşta, her alanda (eğitim, ekonomi, siyaset, uluslar arası ilişkiler, sanat, edebiyat, kültür vb.) böyle olmak zorundadır. Yoksa, her zaman başka insanların, başka toplumların ve başka devletlerin esiri olunur, onların doğrudan ya da dolaylı tahakkümü altına girilir.

İşte, Türk milleti yakın tarihinde ayırt edicilik özelliğini ve gücünü koru-

yamadığı, her teşebbüste, her ilişkide, iki doğrudan hangisinin daha doğru olduğunu bilemediği için, daha doğrusu tarihî mirasına, engin tecrübelerine, sarsılmaz imanına ve beyin gücüne paralel aklını kullanamadığı için mağlubiyet üzerine mağlubiyet almıştır.

Savaş meydanlarında kazandığı zaferlerini bile masa başlarında kaybetmiştir. Amerikalı misyonerlerin, İngiliz ajanlarının iyi niyet maskesiyle Anadolu'nun muhtelif köşelerinde açtıkları misyoner okulları, Türk aydınları tarafından fark edilmemiştir. Türk aydını, yüz yıllar boyunca kardeş gözüyle baktıkları Ermeni, Rum ve hatta Arapların kötü niyetini anlayamamıştır. Millet aleyhinde ortaya çıkabilecek senaryo oyunlarına gözler kapatılmıştır. Samimî ve akıllı insanların devlet kadrolarında bulunması göz ardı edilmiştir. Binlerce vatan evladının Arabistan çöllerinde, Balkan dağlarında, Kafkasya steplerinde yok olmasına ses çıkarılmamış, önlem alınmamıştır.

Türk aydını; iki doğrudan hangisinin daha doğru olduğunu bilecek düzeyde bilgili, bilinçli ve eğitimli olsaydı, millî tarih ve millî kültürüyle barışık bulunsaydı, bir millî mücadele yapma ihtiyacı ortaya çıkamaz; Batılı Devletler ve onların her türlü ajan provokatörleri; Türk milletinin yok olması için Ermeni, Rum ve Araplara destek veremezdi.

Yukarıda ifade edilen düşüncelerin, dönemin Türk romanlarından bazılarında konu olarak ele alındığı gözlemlenir. Bu romanlardan birisi Burhan Cahit'in *Yüzbaşı Celâl*'idir. Yazar, şöyle seslenmektedir:

> *"Urfa gibi, öz Türk'ün tarihî mamuresinden Amerikalı bir Mise, hayrathane açmış, Ermeni çocuklarını büyütüyor, General Guron'un ordusundan bir tabur kumandanı buradaki seyyar Arap aşiretleriyle Türk'e karşı mukavele imzalıyordu.*
>
> ...

Şimdi Fransız ve İngiliz silâhlarına Araplar yol açıyor, Ermeniler de kılavuzluk ediyordu.

...

Miralay Celâl, Adana'daki işgal kuvvetleri kumandanının gizli bir emrini elde etmişti.

Bu emirnamede işgal mıntıkasındaki Arap, Ermeni, Gürcü ve Kürt olanlara serbest muamele edilmesi, Türklerin sıkı bir dikkat altında bulundurulması tavsiye ediliyordu.

...

Cenup mıntıkalarındaki Arap aşiretleri bu sefer de İngiliz ve Fransız altınlarıyla maaşa bağlanmışlardı." (Morkaya, 1933 :176-177)

Aynı yazar, Anadolu'nun düşmanlar tarafın işgal edilmesiyle ilgili olarak da *Cephe Gerisi*'nde şunları söylemektedir:

"*Artık fikir, muhakeme, vatanperverlik duyguları kalmamıştı. İstiklâl başlamıştı.*

Mütareke şartları yerine galip silâhların keyfi hareketleri kaim olmuştu.

Amiraller ve generaller renk renk askerlerini memleketin beğendikleri yerlerine çıkarıyor, hoşlarına giden yerleri işgal ediyorlardı." (Morkaya, 1934:340)

Burhan Cahit, "*Köy Hekimi*" adlı romanında da Yunanlılar tarafından işgal edilen Batı Anadolu'da yaşayan insanların düşmana karşı gelme hazırlıklarını şöyle yansıtmaktadır:

"*Küçük düşman İzmir'den içerlere doğru sarkıyordu. Bir gün Aydın'da silâhlanıp dağa çıkanlarla Yunan askerlerin çarpıştığı haberi geldi. Muğla, Isparta, Eğridir, Dinar*

taraflarında herkes hazırlanıyordu." (Morkaya, 1932:4)

Bir diğer yazar Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU ise, İstanbul'un işgali ve İstanbul Hükûmeti'nin işgal karşısındaki yetersizliği ile ilgili olarak, "*Yaban*" adlı romanında şu ifadelere yer vermektedir:

(Aşağıdaki ifadeler, roman kahramanı Ahmet Celâl'e aittir.)

"*Dedim ki: 'İşte Mehmet Ali bilir; İstanbul'da ne padişahın, ne devletin, ne hükûmetin beş paralık itibarı kaldı. Yüzbaşı rütbesinde yabancı subaylar, sadrazamlara emir veriyor. Padişaha, filan adam filan yere tayin et, filanı filan yerden kaldır, diye akıl öğretiyor. Dinlemezse, kamçısını sallayarak Mabeyn kapısına dayanıyor. Ahaliye ise yapılmadık cevir kalmadı.*" (Karaosmanoğlu, 1932:45)

Yazar, aynı romanında ayrıca, Sevr Anlaşması'na dikkat çekmektedir:

(Aşağıdaki ifadeler de, roman kahramanı Ahmet Celâl'e aittir.)

"*Geçen gün, aldığım İstanbul gazetelerinde okudum. 'Sevr Muahedesi' esas itibariyle kabul edilmiş. Damat Ferit Hükûmeti, onu imzaya üç kişi yolluyormuş. Bu üç kişiden biri de Rıza Tevfik'tir.*" (Karaosmanoğlu, 1932:88)

Tarık Buğra da "*Küçük Ağa*" adlı romanında İzmir'in işgali ve Mondros Mütarekesi ile ilgili düşüncelerini şöyle vermektedir:

"*Cemal Bey* (Konya Valisi), *böylece Mütareke'den ve bilhassa İzmir'in işgalinden sonra memlekette baş gösteren küçük büyük bütün hareketleri görüyor, ancak bunların ge-*

lişme şanslarını, ne kadar düşünürse düşünsün tam olarak kestiremiyordu. Bunun da tabiî neticesi payitahta karşı tam bir bağlılık şeklinde ortaya çıkacaktı, öyle de olmuştu." (Buğra, 1970:75)

Aşağıdaki ifade ise, roman kahramanlarından Millî Mücadele taraftarı Haydar Bey'in, padişah taraftarı İstanbullu Hoca'ya hitaben yaptığı konuşmadan alınmadır.

"*Yunan ordusu ta kalbimize kadar dayandı. Girdiği yerde ümmet-i Muhammet, ölümü son halas çaresi sayıyor. Şimalde Pontos, şarkta Ermenistan hortlamak sevdasında. Ora halkı da inim inim inliyor. Ne yapayım böyle hayatı ben Hoca Efendi?*" (Buğra, 1970:159)

Tarık BUĞRA, Yunan istilâsı karşısında Anadolu'da yapılan gösterilerle ilgili olarak da şunları yansıtmaktadır:

"*... Yunan ordusunun yürüyüşü bütün Anadolu'da büyük kaynamalara, hatta ayaklanmalara sebep olmuştu. Hemen hemen her vilâyette nümayişler (gösteriler) hazırlanıyor, müttefik kuvvetlerin temsilcilerine protesto ve ihtar telgrafları yağıyordu.*" (Buğra, 1970:93)

Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU ise "*Yaban*" adlı romanında Anadolu'nun işgalini şöyle vermektedir: (Roman kahramanı Ahmet Celâl, bulunduğu köyün ileri gelenlerinin de yer aldığı bir kahvehanede sohbetinde Anadolu'nun düşmanlar tarafından işgal edildiğini söyler. Vatanın işgal edildiği haberini duymasına rağmen köylülerin bu haberden hiç etkilenmemesi Ahmet Celâl'i endişelendirir.)

"Onlara 'İstanbul'un dört devletin askerî işgali altında olduğunu, İzmir'in taa Bursa'ya kadar Yunanlılar tarafından istilâ edildiğini, Adana'dan henüz Fransızların el çekmediğini, Urfa'da, Antep'te kanlı olaylar cereyan etmekte olduğunu haber veriyor ve her birinin yüzüne ayrı bir dikkatle bakıyordum. Hiçbirinde ne hayret, ne dehşet ne de alelâde bir alâka izine tesadüf etmedim." (Karaosmanoğlu, 1932: 45)

Mondros Mütarekesi yıllarında İstanbul'da yaşanan fecaati dile getirmesi ve yaşanacak bir şehir olarak görülmemesi yönünden Ziya ÇALIK'ın *"Takma Ayak Hasan Çavuş"* adlı romandaki şu ifade de önemlidir: (Yazar, İstanbul ile Ankara'yı mukayese eder.)

"O kokmuş havalı esir şehirde bir saat bile oturmak istemiyordu. ... Hasan, Ankara'da öyle sıcak, öyle kahraman bir hava sezdi ki, yüreğinin içinde kaynaşan bir şey vardı sanki..." (Çalık, 1944:9)

Bir başka yazarımız Esat Mahmut KARAKURT da, *"Allahaısmarladık"* adlı romanında İstanbul'daki yabancı devlet askerlerinin varlığına ve İngiliz zulmüne şu şekilde temas etmektedir:

"İşte şimdi, bu yolun üzerinde bir İngiliz bataryası ilerliyor. İşgal ordusuna mensup bir batarya!.. Çin ve Maçin'den gelmiş yumruk burunlu, bodur boylu insanlardan tutun da, Senegal'in yüzü güneş görmemiş vahşi ormanlarında yaşayan, bin bir milletin, bin bir çeşit askerinden yapılma bir işgal ordusu!..

...

1920 İstanbul'u; kırk türlü devletin, kırk türlü bayrağı ile eski bir sokak orospusu gibi yüzü boyalı duran köhne

İstanbul; öyle sağır, öyle hissiz ki bu gece!.." (Karakurt, 1934:5)

"*Bebek koyunun sağa dönen tarafında, iki İngiliz torpitosunun bacaları gözüküyor... Ağızlarını Boğaz'ın sırtlarına çevirmiş iki top, güneşin altında, yılan gözü gibi parlayıp duruyor. Bebek gazinosu ile Hidiv'in yalısı arasındaki boşlukta, küçük bir İngiliz motoru demirli...*" (Karakurt, 1934:27)

Roman kahramanı Yüzbaşı İzzet ve İngiliz generalin kızı Mis Beti sahilde gezinirlerken iki İngiliz askerinin bir Türk kayıkçısını döverken görürler. Her ikisi de bu duruma fevkalâde üzülür. Yazar, onların duygularını romanda şöyle işlemektedir:

"*Her ikisi de başlarını birdenbire sesin geldiği tarafa çevirdiler. Baktılar; iki sarhoş İngiliz neferi, ihtiyar bir kayıkçıyı yakalamışlar, yumrukluyorlardı. İhtiyar bağırıyordu. İngiliz kızı da, İzzet de birdenbire donakaldılar.*" (Karakurt, 1934:67)

Yukarıda, inceleme alanı içindeki romanlarımızda yansıyan konuların tarihî gerçeklerini ortaya koymak için dönemle ilgili **anı** ve **inceleme** kitaplarına müracaat etmek gerekmektedir. İlk olarak, "*Bir Gizli Servis'in Tarihi - MİT*" adlı kitabında Tuncay ÖZKAN'ın, Mondros Mütarakesi ile ilgili olarak şu açıklamalarını görelim:

"*Türk askeri, 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi ile canıyla koruduğu, yerleri, masa başında, Türk'ü parçalayarak yutmak isteyen düşmana bırakmak zorunda kalmıştır.*

...

Mondros Mütarekesi'nin yürürlüğe girdiği 31 Ekim 1918'den itibaren İtilaf Devletleri ülkenin her yerini işgal etmişlerdir. Türk ordusunun kuruluş kadroları dahi küçültülmüştür. Mütareke ile ordunun elinden 1098 ağır top, 606 sahra topu, 667 bin 983 piyade tüfeği, 318 ağır makineli tüfek ve benzeri araç alınmıştır." (Özkan, 1997:52-53)

Türk ülkesi, Birinci Dünya Savaşı'nda her yönden büyük kayıplara uğrar. Özellikle Mondros Mütarekesi ile ülkenin en önemli merkezleri düşmanlar tarafından işgal edilir. Ordunun silâhları düşmana teslim edilir. Bununla da kalmaz, İttihatçı ve İtilafçı çekişmesi daha da büyür; başta padişah olmak üzere, İstanbul Hükûmeti'nin yöneticileri İngilizlerle iş birliği yaparak Anadolu insanını tek başına bırakır. Ayrıca, işgalci Batılı devletlerin zulüm ve işkencelerine yerli Ermeni ve Rumların zulüm ve işkenceleri de eklenir. [1]

Mütareke'nin özellikle yedinci maddesine dayanarak İtilaf Devletleri, Anadolu'nun stratejik noktalarını, önemli şehir merkezlerini işgal ederler. Uzun bir dönemi içine savaş ortamında malını, canını ve bütün kaynaklarını veren Türk milleti, oldukça yorgun ve bitkin düşer. Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılan millet, bütün üzüntülerine ek olarak, aynı dini ve kültürü paylaştığı, yüzyıllarca aynı idealler uğrunda birlikte mücadele ettikleri **Kürtler** ve **Çerkezler**in bir kısmından da kötülükler görür. Bu topluluklara mensup kimi gruplar, yabancıların propaganda ve telkinleri ile ayrılıkçı düşüncelere sahip olurlar ve Türk milletinin karşısında yerlerini alırlar. [2] Mondros Mütarekesi şartlarının açık olmadığı, İtilaf devletlerinin bir oldu bittiye getirerek İstanbul Hükûmeti'ne bu mütarekeyi imzalattıkları konusunda Falih Rıfkı ATAY'ın görüş ve düşünceleri de aynı doğrultudadır. ATAY, Millî Mücadele'nin önderi

---

[1] Rahmi APAK: Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları, (Ankara, 1957), 190.
[2] Nurettin PEKER: 1918-1923 İstiklâl Savaşı'nın Vesika ve Resimleri - İnebolu ve Kastamonu Havalisi, (İstanbul, 1955), 9-10.

Mustafa Kemal Paşa'nın mütareke maddelerine uymanın tehlikeli olduğu konusundaki düşüncelerini açıklar ve Mustafa Kemal Paşa tarafından İzzet Paşa'ya gönderilen telgraftan bahseder. Mustafa Kemal Paşa, bu telgrafında, Toros tünelleri ve Suriye sınırı gibi sorunlarda mütarekede karışıklık olduğunu dile getirir. [3] Aynı ittifak içinde olduğumuz Bulgaristan, Avusturya - Macaristan ve sonraları Almanya İtilaf Devletleri karşısında tutunamaz ve ateşkes istemek zorunda kalırlar. Bu durumda, silâhını elinden bırakmayan istemeyen Osmanlı Devleti de İtilaf Devletleri'ne boyun eğmekten başka çare bulamaz. [4] Nihayet, İzzet Paşa ve Rauf Bey, Osmanlı Devleti'ni temsilen 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi'ne imza koyarlar. [5]

Türk milleti; aynı topraklar üzerinde yaşayan kendi dininden, kendi dilinden olmayan başta Ermeni ve Rum olmak üzere Yahudi, Arnavut, Sırp ve Bulgarlara karşı daima hoşgörü ile yaklaşmıştır. Hatta, kendi dilinden, kültüründen, soyundan olanlardan daha fazla hoşgörü ile yaklaşmıştır. Bu duruma mukabil, azınlık olarak nitelendirilen bu toplumlar, Türk milletinin zayıfladığı, güçsüzleştiği dönemlerde art niyetlerini, kötü emellerini, düşmanca tavırlarını saklamak bir tarafa, alenen ortaya koymuşlardır. Devletin ve ülkenin gerçek sahipleri bulunan Türkler, cepheden cepheye geçerken; sıcak aile yuvalarından ayrılıp şehit düşerken; bahçesini, tarlasını, evini terk edip vatan savunması için savaşa giderken bu toplumların temsilcileri ticaretle uğraşmış, soy sop sahibi olmuş, zenginliklerine yeni zenginlikler katmışlardır. Üstüne üstlük; babasız, dedesiz, ağabeysiz, dayısız, amcasız kalan aile fertlerine; kadınlara, kızlara, çocuklara anlatılmaz derecede zulüm ve işkence yapmışlardır. Aziz Türk yurdunu işgal eden İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar ve Yunanlılarla birlikte olmuşlardır.

---

[3] Falih Rıfkı ATAY: Çankaya, (İstanbul, 1980), 146.
[4] Cemal KUTAY: Neçid Çöllerinde Mehmet Âkif, [Yayına Hazırlayan: Mustafa UNAN], (İstanbul, 1963), 188.
[5] Halide Edip ADIVAR: Türk'ün Ateşle İmtihanı, [Kurtuluş Savaşı Anıları], (İstanbul, 1983), 15.

Dünya tarihine kara bir leke olarak geçen, anlatılması çok zor bu zulümler, inceleme alanı içindeki pek çok romanımızda yansımaktadır. Bu romanlardan birisi Tarık BUĞRA'nın *Küçük Ağa*'sıdır. Bakınız, romanda bu zulümler, nasıl tasvir edilmektedir?

> "*Cephede bir ordu ölümle pençeleşirken burada ve elbette buralarda, yalnız Akşehir'de değil, bütün memlekette bir şeyler 'ufak tefek bir şeyler' olmuştu. Salih ve binlerce Salih sınırlarda kol, bacak bırakır, meslek zenaat bırakırken Niko ve Nikolar usta olmuş, dükkânlar açmış, bahçeler satın almışlardı... Ve bir şeyler, **'ufak tefek bir şeyler'** olmuştu.*
>
> *Salih'in ağası ve Salihlerin, Salihlerin, Salihlerin, binlerce Salih'in ağası, babası Çanakkale içinde vurulurken, yâd ellerde kalırken, Niko'nun ve Nikoların ağası yaman bir aşçı, yaman birer tüccar olmuştu. Haydi bu bir şey değildi. Ama, ya şu olan **'ufak tefek şeyler?'***
>
> *Kol, bacak bırakanların, ölenlerin hesabında 'Osmanlı tab'asından' Nikolar yok muydu? Biraz da onların tezgâhı, evi, barkı, serveti, sâmanı için dövüşülmemiş mi idi? Buna kim, hangi Niko, 'Hayır' diyebilirdi? Elbette hiç biri. Ama, işte Akşehir'de ve Akşehirlerde **'ufak tefek bir şeyler'** olmuş, Akşehir ve Akşehirler de cephelere dönmüştü.*" (Buğra, 1970:40-41)

Küçük Ağa adlı romandaki olayların önemli bir bölümünün yaşandığı Akşehir'deki insanlar, Rum ve Ermeniler tarafından Türklere uygulanan zulüm haberlerini duyduklarında heyecana kapılırlar:

> "*Garbî Anadolu'da Rumlar, vilâyet-i şarkiyede Ermeni*

ler, mezalim yapıyorlarmış, gittikçe azıtırlarmış..." (Buğra, 1970:93)

Romandaki Millî Mücadele taraftarı Ali Emmi'nin ifadesi:

"*Bi şeyler yapmak lâzım oğlum, bi şeyler... Yunan üstümüze geliyor bir yandan. İngilizler, Fransızlar, Ermenileri silâhlandırmış Çukurova'ya, Antep'e, Maraş'a saldırtır öte yandan... Rum çeteleri de asar, keser, zulmeder...*" (Buğra, 1970:188)

Rum ve Ermeni zulümleri ile ilgili olarak alınan aşağıdaki ifadeler de yazarın kendine aittir:

"*Beride ilerleyen Yunan ordusunun, işitince insanın tüylerini diken diken eden mezalimine ve yerli Rumlarla, bilhassa doğudaki Ermenilerin buna eşit gaddarlıklarına dair korkunç olaylar anlatılmaktaydı.*

Yakılıp yıkılan köyler, kasabalar, süngülenen gebe kadınlar, içindeki cemaatle beraber, gaz dökülüp ateşe verilen camiler ve mescitler..." (Buğra, 1970:97-98)

"*Payitahta düşman askeri girmişmiş... Yunan ordusu insanlığın eşini görmediği bir zulüm fırtınası gibi içerlere kadar dayanmışmış... Aynı büyük ve asil devletin nimetiyle beslenen Rumlar, Ermeniler, arkadan vurup dururlarmış.*" (Buğra, 1970:374)

Bursa, Türk - İslâm kültürü ile bezenen aziz bir şehirdir. Osmanlı'nın devlet kimliğine büründüğü Yeşil Bursa'nın Yunanlılar tarafından işgal edilmesi milletin gönlünde büyük yaralar açar, endişeler oluşturur. **Osman** ve

Orhan Gaziler'in, **Sultan Muratlar**'ın, **Somuncu Babalar**'ın, **Emir Sultanlar**'ın diyarı Bursa, Yunan işgali ile ağlayan bir şehir hâline gelir.

Yukarıdaki duyguları, Tarık BUĞRA, romanında şu şekilde yansıtmaktadır:

> *"Bursa'nın Yunanlılara düşmesi Türkiye'de son durgun gölleri de bir fırtına gibi allak bullak etti. Bursa sağlam, Osmanlılar için en azından İstanbul kadar değerli, fakat İstanbul'dan daha aziz idi. Bursa, büyük nurun doğduğu, geliştiği ocaktı; aklın, bilginin, adaletin ve imanın fetih orduları yarattığı, kuvvet kaynağı olduğu ilk payitahttı. Ve Orhan orada, Murat orada, Osman, Osman... Osman orada...*
>
> *İşte, o son durgun gölleri altüst eden bunlardı. Pis ve dünkü köle Yunan'ın Orhan'ı, Murat'ı, Osman'ı cennete geçiren kabirlere yaptığı hakaretleri anlatıyor; Doğunun Batı hâline getirilmek üzere olduğunu söylüyor; bir ilâhî kanuna saldıranlara karşı eli kolu bağlı durmanın cehennemlik suçların tek bağışlanmayanı sayılacağını en sağır gönüllere bile aşılıyorlardı.*
>
> *Bunların aralarında bir tane de Mehmet Âkif vardı. Fakat, bunların hepsi de karınca kararınca, birer Mehmet Âkif'tiler."* (Buğra, 1970:179)

Yazar, roman kahramanı Ali Emmi aracılığı ile de şunları söylemektedir:

> *"- Ne sanırdın dalgalak, harp ya... Hem de cihad, cihad-ı ekber len... Aç gözünü. Tövbe estağfirullah. Serseme bak, len. Yunan gelmiş Osman Gazi'nin, Yıldırım Han'ın mezerini çiğner, bununla da kalmaz, adını defterden silmek*

ister; topumuzun din ocağına, iman ocağına kasteder; vatanımızı elimizden almak ister. Ermeni'si şarkta, Pontus'u şimalde ümmet-i Muhammed'in ırzına, namusuna, canına kıyar. Yalan mı len, hepinize soruyorum, yalan mı?" (Buğra, 1970:181)

Romanda, Reis Bey'in Ermeni doktor Minas Efendi'ye hitaben yaptığı konuşma da şu şekilde cereyan etmektedir:

"*Düşün Minas Efendi; İzmir'in işgalinde Rumların Saldırmaya kadar varan taşkınlıkları... Sonra... Gücenme... Vilâyet-i Şarkıye'den gelen mezalim haberleri ve bunların Ermeniler'deki...*" (Buğra, 1970:505)

Akşehir Rumları'ndan Vasiliki'nin düşünceleri aracılığıyla yazar, zulümlerle ilgili olarak şunları da ifade etmektedir:

" - *Yanıldığımı sanmıyorum muhterem peder. Evet biz Osmanlı'yız. Babalarımız ve dedelerimiz asırlardan beri bu toprakta Türklerle birlikte, onların haklarına sahip olarak yaşadı. Bir zulüm, bir hakaret görmedik. Aldık, verdik, hak hukuk geçti aramızda... Devlet galip gelince bir kötülük görmedik, üstelik makamlar, unvanlar aldık. Fakat, yenilince biz kötülüğe kalkıştık. Ne için? Yakışır mı bu ? İşte, işitiyoruz. Bizim dediğimiz Atina ordusu girdiği yerde bize köpek gibi bakıyormuş. Halbuki, siz bayram yaptınız geliyorlar diye...*" (Buğra, 1970:108)

Pontus Hükûmeti'nin kurulması ve Anadolu Rumları'nın organize olması ile ilgili olarak da Tarık BUĞRA, romanında şu ifadelere yer vermektedir:

"Rumların asırlardan beri kalplerinin derinliklerinde yatan bir ümit güneş gibi doğmak, Karadeniz'in cennet kıyılarında Pontus Hükûmeti kurulmak üzere idi.

İngiliz haritalarında sınır çizilmişti bile, Trabzon metropoliti Hrisantos, Paris Sulh Konferansı'na mükemmel bir muhtıra göndermişti.

...

Trabzon'a ve İstanbul'daki cemiyete para yardımı yağıyordu. Irkdaşların uyanıklığı ve gayreti bu kadarla da bitmiyordu. Rum gençleri, yalnız gençleri değil, eli silâh tutanların çoğu akın akın Pontus ruhunu gerçekleştirmek için Trabzon'a koşuyordu." (Buğra, 1970:105-106)

Yazar, aynı romanında İzmir'in işgali üzerine de şu düşüncelerini yansıtmaktadır:

"İzmir'in işgali ile belirir gibi olan bir esinti durulmuş; fakat bu haberlerle yeniden yaprakları kımıldatmaya başlamış." (Buğra, 1970:69)

İşgal altındaki Türk köyünde yapılan Yunan zulmünü, Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU da *Yaban* romanında şu şekilde vermektedir:

(Aşağıdaki konuşmalar, roman kahramanı Ahmet Celâl ile işgal birliği komutanı Yunan subayı arasında geçmektedir.)

"- Siz kimsiniz? Ve burada işiniz ne? Dedi.

- Ben gördüğünüz gibi, bir sakat askerim. Bu köye çekilmiş oturuyorum ve size askerlerinizin, köylülere ettikleri ezadan şikâyete geliyorum.

- Ne gibi? Ne gibi?

- Haydi köyü yaktınız. Para ve yiyecek namına ne varsa aldınız. Fakat şu biçare insanlara eza edilmesinin mana ve lüzumunu anlamıyorum.

Subay kaşlarını çattı:

- Yunan askeri öyle şey yapmaz. Yanlışınız var, dedi.

- Nasıl yanılmış olabilirim? Şimdi gözümle gördüm. Bir çoban çocuğu benim evimde öldürülmüş yatıyor.

- Eh kim bilir ne yapmıştır. Bize husumet gösterenlere karşı, en şiddetli tedbirleri almakta mazuruz. Biz oyun oynamıyoruz. Savaşıyoruz." (Karaosmanoğlu,1932: 214-215)

Yazar, Ahmet Celâl'in aracılığı ile şu ifadelere de yer vermektedir:

"Bu gece, düşman askerleri, gündüzün peyledikleri güzel kızların ve genç kadınların hep üstlerinden geçeceklerdir. Yaptıkları fecaatler ancak bununla tamam olacaktır. Zira, hiçbir katliam bunsuz yapılmamıştır.

Yakıp yıkarken hayvanlaşan insanlar; ateşle talanla teskin edemedikleri kötü hırslarını, nihayet hayvanlığın en yüksek ifadesi olan cebrî temellükle yatıştırırlar. Zaten, cinayet bundan başka bir şey midir? Bir adamın kanına girmek, bir kadının ırzına geçmek, bunlar hemen hemen eş manalı tabirlerdir." (Karaosmanoğlu, 1932:223)

Yüzbaşı Celâl adlı romanda ise Ermeni zulmü, Burhan Cahit MORKAYA tarafından şöyle yansıtılmaktadır:

"Erivan'dan Toroslar'a kadar cakalı bir Ermenistan kurmak iddiasıyla dünyanın her tarafından akın akın gelen Ermeniler, teşkil ettikleri gönüllü alayları ile silâhsız, müdafaasız Türk köylerine hücum ediyorlardı.

...

Kaymakam Celâl'in (roman kahramanı) *işgal mıntıkasındaki teşkilâtından aldığı raporlar, Fransız askerlerinin ve Ermeni intikam alaylarının Türklere karşı açtıkları kanlı mücadeleyi, hatta teşvik ettiğini ispat ediyordu.*" (Morkaya, 1933:177-179)

Anadolu'nun işgali ve işgalle birlikte gelen zulümleri yansıtan romanlardan sonuncusu Nezihe Muhittin'in *İzmir Çocuğu*'dur. 9 Eylül 1922 tarihinde Türk ordusu İzmir'e girdiğinde Yunanlılar tarafından yakılmış, harabeye dönmüş bir İzmir'le karşılaşılmıştır. Yunanlılar, bu hareketleriyle vahşetlerini, medeniyet düşmanlıklarını bir kere daha dünyaya göstermişlerdir.

İzmir'in bu hazin tablosunu, romanında işleyen Nezihe Muhittin, roman kahramanlarından İzmirli Yener'in ağzıyla şunları söylemektedir:

"Güzel İzmir, düşman istilâsına uğradı; sonra hezimetle çıkıp gittiler. Fakat, çıkarken bütün Türk mahallelerini, bütün Türk varlığını da kül altına gömmek istediler. İzmir'de yalnız Frenk mahallesi sapsağlam kaldı. Türk'e ait ne kadar servet varsa kül oldu. Bu arada evlerimiz, bağlarımız, çiftliğimiz bir yangın harabesi oldu." (Muhittin, 1943:50)

İstanbul'un işgalini yansıtan bir diğer yazarımız da Kamil YAZGIÇ'tır. "*Türk Yıldızı Emine*" adlı romanında o da (Romanın başkahramanı Emine'nin ağzıyla.) şu ifadelere yer vermektedir:

"Günün birinde İstanbul'a ecnebi askerleri girdi. Birinci icraatları Şehzadebaşı'nda bizim hastahanenin yakınındaki karakoldaki emir kulu askerlerimizi şehit etmek oldu." (Yazgıç, 1937:136)

Aynı yazar, romanında Bursa'nın işgali ile ilgili olarak da şu düşüncelerini ortaya koymaktadır: (Aşağıdaki ifade de, romanın başkahramanı Emine'ye aittir.)

> *"Bursa vilayetini işgal eden Yunan fırkasının kuvveti ve vaziyeti hakkında kat'i malumat peyda etmekliğim Ankara'dan bildirildi."* (Yazgıç, 1937:238)

İzmir'in işgali ve işgalle birlikte gelen Rumların Türkler üzerinde uyguladıkları zulüm olaylarına belge niteliğinde şu açıklamalara yer vermek romanların tarihî olaylarla uyumunu ortaya koymaya sanırız, yetecektir.

15 Mayıs 1919 tarihinde İngiliz ve Fransız donanmasına mensup birlikler eşliğinde Averof zırhlısı ve Yunan torpidoları ve Yunan nakliye gemileri İzmir'e çıkarlar. İzmir'e çıkan düşman birliklerinin komutanı İngiliz Amiralı **Galtrop**'tur. Düşmanın karaya çıkmasından önce ise, yerli Rumlar Yunan askerî üniformalarını giyerek ve önceden hazırladıkları silâhları ile İzmir'in kavşak noktalarını tutarlar. [6]

İngiltere'nin izin vermesi, telkin ve teşvikleriyle İzmir'e çıkan Yunan kuvvetleri [7], İzmir Valisi İzzet Bey de dahil olmak üzere devlet memurlarını sürükleyerek Kordonboyu'na götürürler ve orada *"Zito Venizelos = Yaşa*

---

[6] Hüsamettin ERTÜRK: İki Devrin Perde Arkası, [Yazan: Samih Nafiz TANSU - Yayına Hazırlayan: Ramazan YAŞAR], (İstanbul, 1969), 318.

[7] Grace Mary ELLISON: Bir İngiliz Kadın Gözüyle Kuvayı Millîye Ankarası, (İstanbul, 1973), 18/23.

Yazarın ifadesi:

"Eğer biz (İngiltere), yalnızca İzmir'in işgaline izin vermemiş olsaydık İngiltere'ye her imkânı, her hakkı ve her kolaylığı göstereceklerdi." S. 18

"Türkiye; yenilmiş, ezilmiş ve Sevr'de bütün gururu kırılmıştı. Bu kadar haksız şartlarla biz onların başına felâket getirmedik mi?" S. 18

"Daha sonra 1919 Mayısında Mondros Antlaşması'na rağmen Yunanlılar'ın İzmir'i işgal etmelerine izin verdik." S. 23

Venizelos" şeklinde bağırmaya zorlarlar. Bu emre uymayanları, Kordon'da saatlerce yürüterek üstlerini başlarını parçalarlar. [8]

Halide Edip ADIVAR, **Tetkik-i Mezalim Heyeti**'nin raporlarından yola çıkarak Yunan zulmü hakkında ayrıca, şu ibret verici açıklamaları yapmaktadır:

> "*Başında bulunduğum Tetkik-i Mezalim Şubesi'nde Yakup Kadri, Yusuf Akçura, bir teğmen, bir de fotoğrafçı hizmete memur edilmişlerdi. Teğmenle fotoğrafçı en uzak yerlere giderek resim çeker, bana yıkılmış köyler hakkında rapor verirlerdi.*
>
> ...
>
> *Teğmenden ve gelenlerden işittiğime göre, Yunanlılar'ın Anadolu kadınlarına tutumları, bütün vahşet ölçüsünü aşmış gibiydi. O zaman benim şefim olan Binbaşı Tahsin Bey'e (Aile babası ve çok ahlâk sahibi bir adamdı.) Yunanlılar'ca kirletilmiş kadınların isimlerini raporlara geçirmemizi teklif ettim. Kabul etti. Ne kadar zaman kül olmuş köy evlerinin yıkıntıları üzerinde oturarak itiraflar dinledim!*" (Adıvar, 1983:196)

"*Askerî Polis Teşkilâtı*" adlı kitabın yazarı Hamit PEHLİVANLI da, Yunan zulmünün boyutlarıyla ilgili ilginç değerlendirmelerde bulunmaktadır. PEHLİVANLI, Yunanlıların kasaba ve şehirlerdeki dükkanları, evleri önce soyduklarını, sonra da ateşe verdiklerini yazmaktadır. Hatta, Yunanlılar; hırsızlığı o derece ileri götürmüşlerdir ki, on dokuz köyün eşya ve hayvanlarını, tavuklara varıncaya kadar çalarak köyleri yakmışlardır. Bunlarla yetin-

---

[8] Halide Edip ADIVAR, Türk'ün Ateşle İmtihanı [Kurtuluş Savaşı Anıları], (İstanbul, 1983), 27.

meyen Yunanlılar, sokaklarda ve evlerde ele geçirdikleri Müslüman kadınların "*yüz paraları*"nı dahi almışlar; birçok kız ve kadınlarımızın ırz ve namuslarını lekelemişler; işgal ettikleri köy ve kasabaların camilerini kirleterek, halıları gasp ederek, Kuran-ı Kerim'i ayaklar altında çiğnemişlerdir. [9] (*)

İzmir'e ilk çıkan Rum askerlerinin, subaylarının türlü hakaret ve süngü darbeleriyle Türklere uyguladıkları zulümlerin yanında yerli Rumların Kolağası Necati Bey gibi pek çok Türk asker ve sivilini anlatılmaz derecede şehit edişi tarihe ibret belgeleri olarak geçer. Sekiz yaşlarındaki bir Türk çocuğunun gözleri önünde babasının öldürülmesi ve çocuğun da Yunan efzun askerleri tarafından süngülenerek yaralanması yapılan zulümlerden sadece birkaçıdır.[10] Yerli Rumların yüzyıllar boyunca birlikte yaşadıkları Türk komşularının evlerine hücum etmesi, evleri yağmalaması, ihtiyarlara hakaretler yapması ve kadınlara tecavüz etmesi de zulmün bir başka boyutudur. [11]

Yunanlılar ve yerli Rumlar tarafından Batı Anadolu Bölgesi'nde vahşetin en ağır örnekleri sergilenir. Örneğin, hamile kadınların karınlarındaki ceninler bile Yunan ve yerli Rum askerlerinin süngüleriyle çıkarılır ve süngülerin uçlarına takılarak sallandırılır. Pek çok Türk kızı, namuslarına zarar gelmemesi için kendi elleriyle hayatlarına son verirler. [12]

Süvari Yüzbaşı Ahmet KARANFİL de, anılarında Yunan askerlerinin

---

[9] Hamit PEHLİVANLI: Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askerî Polis Teşkilâtı, (Ankara, 1992), 118.

(*) Yunanlıların, Türk halkına uyguladıkları zulümlerle ilgili olarak Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi'ndeki aşağıdaki numaralarda saklanan belgeler, zulüm olayının gerçekliğini oldukça etkili bir şekilde ortaya koymaktadır:

1. K. 680, D. 118, F. 128
2. K. 687, D. 141, F. 24 - 3

[10] Burhan Cahit MORKAYA: İzmir'in Romanı, (İstanbul, 1931), 18.

[11] Burhan Cahit MORKAYA: a.g.e., 27.

[12] Sabiha GÖKÇEN: Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti [Anıları Kaleme Alan: Oktay VEREL], (İstanbul, 1982), 231.

İzmir'e çıkışını gözlemlerinden yararlanarak dakika dakika ortaya koymaktadır:

> *"15 Mayıs 1335 sabahı saat yediden itibaren Yenikale'den içeri giren Yunan nakliye sefaini, saat sekiz ile dokuz arasında İzmir limanında demirlemişlerdir. Ve derekap asker çıkarmaya başlamışlardır. İlk ihraç pasaport civarına yayılmıştır. Buraya çıkarılan kuvvet Efzun alayıdır. Bunlar, karaya ayak basar basmaz mahallî Rum teşkilâtı ve palikaryalarla karşılaştılar. Ve galeyan husule getirmek için Metropolit Hristomos tarafından takdis âyini icra edildi."*
>
> ...
>
> *"Bir bahane icadıyla Rumlar tarafından Türkler'den birine tabanca ile ateş edildi. Artık bunun üzerine öldürmek, kesmek, soymak, dayak atmak, kadınlara tecavüz etmek suretiyle bütün şenaatı irtikaba başladılar."* (ŞAPOLYO, 1967:11-12) [13]

İzmir ve havalisinde Rumlar tarafından Türkler üzerinde uygulanan bu zulümlere mukabil, İstanbul Hükûmeti; bölgenin vali ve memurlarına gönderdiği emirde ise *"Sızıntı çıkarmayın, Yunan ordusuna teslim olun!"* der. [14] Böyle bir ortamda millet; elini, kolunu bağlı tutamazdı. Nitekim, bir grup vatan evladı bir araya gelerek *"Redd-i İlhak Cemiyeti"* kurulur. Daha sonraki aylarda bu cemiyet, Batı Anadolu'nun diğer kasaba ve şehirlerinde faaliyetlerini genişletir. [15]

Anadolu'nun muhtelif köşelerinde, özellikle Sultanahmet Meydanı gibi İstanbul'un meydan ve salonlarında İzmir'in işgali tel'in edilir, mitingler dü-

---

[13] Enver Behnan ŞAPOLYO: İstiklâl Savaşı Edebiyat Tarihi - Nesirler [1919 – 1923], (İstanbul, 1967), 11-12.
[14] Burhan Cahit MORKAYA: a.g.e., 23.
[15] Burhan Cahit MORKAYA: a.g.e., 12.

zenlenir, konuşmalar yapılır.[16] İşte bunlardan biri de 21 Mayıs 1919 tarihinde İstanbul Darülfünûn'da öğretmen Nakiye Hanım tarafından yapılan bir konuşmadır. Bu konuşmadan bir bölümü aynen aşağıya almanın yararlı olacağı kanaatindeyiz:

> *"Biz bir suh-ı âdilin neticesini beklerken, altı yüz senelik saltanatın kahir bir ekseriyet kitlesini teşkil eden İzmir'in Yunanistan'a ilhakını görüyoruz. Türkler, bu mücadelede secaatleriyle hak-i hayatlarını ispat ettiler. Bununla beraber bu gün, o hâkim millet esir menzilesine indiriliyor. Şerefli, ananeli bir millet yutulmak isteniliyor. Medeniler adaletsizliğin son mertebesini tatbik ediyorlar..."* (Şapolyo,1967:23) [17]

İskender Fahrettin SERTELLİ de anılarında İzmir'in işgali ile görülmeye başlanan Rum zulmü üzerinde dikkatleri çekmeye çalışır. O dönemlerde Batı Anadolu'da bulunan bir Amerikalının gözlemlerini yansıtan SERTELLİ, Amerikalının, ülkesine döndükten sonra "*İzmir'de Türklere yapılan zulümler, engizisyon mezalimini unutturacak kadar mühimdir!*" sözünü hatırlatır ve okuyucunun dikkatlerini bu yönde çekmeyi başarır. [18]

Kâzım ÖZALP de, "*Millî Mücadele*" adlı kitabında Yunan birliklerinin 14-15 Mayıs'ta sabaha karşı İzmir'e çıkacakları haberinin İtilaf Devletleri tarafından tebliğ edildiğini ifade etmekte ve işgalden sonra İzmir'de uygulanan zulüm faaliyetleri hakkında bilgiler vermektedir:

> *"Yunan askerleri, İzmir'e çıkıp halka tecavüz etmeye ve evlere girmeye başladıkları zaman, tabiî olarak, memleketin eli silâh tutan vatanperverlerine, karşı gelme vazifesi*

---

[16] İlyas Sami KALKAVANOĞLU: Millî Mücadele Hatıralarım, (İstanbul, 1957), 10.
[17] Enver Behnan ŞAPOLYO: İstiklâl Savaşı Edebiyat Tarihi - Nesirler [1919 - 1923], (İstanbul, 1967), 23.
[18] İskender Fahrettin SERTELLİ: Atatürk Bizi Nasıl Kurtardı?, (İstanbul, 1942), 49.

düşmüştü. Tecavüze ve haksızlığa karşı elbet mukavemet edilecekti. Yunan orduları İzmir'e girerken, üç sene sonra çıkarken yaptıkları gibi, şehrin sokaklarını kana boyamış, evlerini ateşe vermişlerdi. İzmir'i işgal eden Yunan kuvvetleri, 1. Yunan Fırkası'na mensuptular ve kumandanları Miralay Zafiriyu idi." (Özalp, 1985:5-6)

Emekli Kurmay Albay Rahmi APAK, anılarından oluşan "*Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*" adlı kitabında Millî Mücadele'yi esas itibariyle başlatan iki ana sebep üzerinde durmaktadır. Bunlardan birincisi, Yunan askerlerinin İzmir'e çıkması; ikincisi ise yerli Hristiyanların (Rum ve Ermeniler) Türk yurdunu işgal eden İtilaf Devletleri'nden yüz bularak her türlü zulüm ve işkenceyi Türk milleti üzerinde uygulamasıdır. [19]

Yunanlılar, Türkler üzerinde uyguladıkları zulümleri öylesine artırırlar ki, bunlardan bazılarını dile getirmek, tasvir etmek bile insana utanç vermektedir. Örneğin, Alaşehirli Taşçı Kasap Mehmet adındaki bir Türk'ün karısını, Rumlar zorla kaçırır, ona tecavüz ederler, karşı koymayla karşılaşınca da süngü ile göğsünü yarıp barut doldururlar ve ateşe verirler. Yine elleri, avret mahallinde olarak süngülenen genç bir Türk kızının cesedi, Alaşehir'e gelen ecnebi inceleme heyeti tarafından da gözlem edilmiş bir başka zulüm olayıdır. Ayrıca, Manisa'da önce ırzına geçilen, sonra da yakılarak öldürülen sekiz Türk kızının durumu da Yunan ve yerli Rumların vahşetini ortaya koyan belgelerdir.[20] Dr. Selahattin TANSEL, araştırmalarında Yunanlılar tarafından Uşak'ın ateşe verildiğini ve 31 Ağustos'ta başlamış olan yangının 1 Eylül saat 6.15'te Türk süvarilerinin Uşak'a girdikleri an bile devam ettiğini anlatmaktadır. Ayrıca, Alaşehir'deki 4500 evden, 4300 adedinin kül olduğunu ve kasabadaki 11500 kişiden 8500'ünün ancak kurtulabildiğini ifade etmektedir. Manisa'nın kaderi ise bundan pek farklı değildir. 14000 evden sadece

[19] Rahmi APAK: Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları, (Ankara, 1957), 191.
[20] Selahattin TANSEL: Mondros'tan Mudanya'ya Kadar [IV], (Ankara, 1978), 164-165.

1400 adedi Yunan zulmünden kurtulabilir.[21] Başka bir kaynakta ise, Manisa' da bulunan 18000 evden sadece 500 adedi ayakta kalır.[22] Alaşehir'de yaşayan Türk kızlarının Rum askerleri tarafından tecavüze uğradıklarını gözlemleyen öğretmen Nedime Hanım'ın anıları ise her akla gelişte insanın tüylerini diken diken etmektedir.[23]

Yunan ve yerli Rumların yaptığı zulümleri dile getiren yabancı bir araştırmacının gözlemlerini yansıtmak da olayın iğrençliğini ve büyüklüğünü ortaya koyan bir başka belgedir:

> *"Yarı yanmış, yıkık minarelerden, camilerin hâlini tahmin ediyorum. Manisa'da 14 bin evden bin tane kalmış. İstatistikler, çok kişi öldüğünü de bildiriyor.*
>
> *Öğrendiğime göre; kadınlar ve çocuklar camilere sürülmüşler, kaçmalarını önlemek için etraflarını makineli tüfeklerle çevirmişler, sonra da camiyi ateşe vermişler. Bu barbarlıkları öğrenmeye başlayınca, bütün duygularım felce uğruyor, bayılmadan önce gelen soğuk ter bütün vücudumu kaplıyordu. Ne hareket etmeye, ne konuşmaya gücüm kalıyordu. ... Bu gibi manzaralar, elbette öç alma duygularını körükler ve insanın içindeki en kötü duyguları alevlendirir."* (Ellıson, 1973:68-69) [24]

Yunan kuvvetleri, Osmanlı'nın doğuş merkezi Bilecik ve Söğüt'ü de birer kül yığını hâline getirmekten büyük zevk alırlar. Bilecik'te 1618 ev yakılır. Geri kalan 422 evin ise yarısı oturulabilecek durumda kalır. Bilecik'te

---

[21] Selahattin TANSEL: a.g.e., 165-166.
[22] Halide Edip ADIVAR: Türk'ün Ateşle İmtihanı [Kurtuluş savaşı Anıları], (İstanbul, 1983), 236.
[23] Halide Edip ADIVAR: a.g.e., 250.
[24] Grace Mary ELLISON, Bir İngiliz Kadın Gözüyle Kuvayı Millîye Ankarası, (İstanbul, 1969), 68-69.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

öldürülenler arasında Müftü Mehmet Nuri Efendi de bulunur.[25] (*) Rum Pontus çetelerinin zulümleri sadece Batı Anadolu'da değil, Anadolu'nun iç kesimlerinde de kendini gösterir. Amasya - Merzifon'da bulunan Amerikan Koleji'nin Pontusçu öğrencileri, öğretmenleri Zeki Bey'i öldürerek, çevre halkına da büyük zulümler yaptığı bilinen bir gerçektir.[26] Türk ordusu karşısında tutunamayan Yunan kuvvetleri ve yerli Rumların, kaçarken Türk kadınlarını sürükleyip yanlarında götürdükleri de görülen zulümlere örnektir.[27]

Yakup Kadri KARAOSMANOLU da İzmir'in işgali ve Anadolu'nun genel durumu ile ilgili olarak aşağıdaki düşüncelerini şu şekilde yansıtmaktadır:

> *"İzmir'in işgali sırasında bütün Türkiye ve bütün Türklük, bir daha başını kaldırmayacak derecede bitkin idi. Ordularımız hep dağılmıştı; Anadolu dağları, taraf taraf haydutlarla dolu idi. Yabancı kontrolü dal ve budaklarını tâ doğu hudutlarımıza kadar salmıştı."* (Karaosmanoğlu, 1981: 110) (**)

Batı Anadolu'da Rumlar tarafından Türkler'e yapılan zulümler, Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumlarının da konusu olur. Erzurum milletvekili Hüseyin Avni Bey, Meclis'in gizli oturumunda yapılan zulümlerinin boyutu ile ilgili olarak aşağıdaki şu ifadeleri ortaya koymaktadır:

> *" ... Yalnız Hükûmetim şurasını te'yide lüzum görür ki, bir zamanlar pek zengin ve mamur olan arazi-i meşgulede Yunan ordusu her gün geçtikçe şimdiye kadar yaptığı yan-*

---

[25] Selahattin TANSEL, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar [IV], (Ankara, 1978), 77.
(*) Bakınız: Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı: 57, Belge: 1300
[26] Selahattin TANSEL: a.g.e., 85.
[27] Halide Edip ADIVAR: Türk'ün Ateşle İmtihanı [Kurtuluş Savaşı Anıları], (İstanbul, 1983), 233.
(**) Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU: Ergenekon [Millî Mücadele Yazıları], [İkdam: 1 Mart 1922], (Ankara, 1981), 110.

gınlara, tahriplere yenilerini ilâve etmekte ve dökülen masum İslâm kanlarını yeni kurbanlarla tezyit eylemektedir.

Yunan işgalinin Türk topraklarında yıktığı harabeler ve müreffeh ehal-i İslâmiyeye mucip olduğuna kabil-i tasvir feca-yi İzmir ve havalisini ziyaret eden bütün bitaraf ecnebilerle birlikte Salib-i Ahmet murahhaslarının dahi taht-i şehadetindedir." (Hüseyin Avni, 1338:275) [28]

Batı Anadolu Bölgesi'nde Yunan askerleri ve yerli Rum ve Ermeniler tarafından Türklere uygulanan bu zulüm olaylarına mukabil Türk insanı ise, kendisine her türlü eziyet ve zulmü lâyık gören bu insanlara acıma ve merhamet duyguları ile yaklaşmıştır. Halide Edip ADIVAR ile görüşen bir Türk kadınının aşağıdaki düşünceleri bu durumu belgeler niteliktedir:

" - Bizim ordumuz İzmir'e girince (Manisa'da bulunan) evime döndüm. Bahçede, iki kadının ölüsünü gördüm. Bir tanesi gebe. Karnı süngüyle delinmiş. Ama, ben gene de Rumların linç edilmesine dayanamıyorum. Biz Müslüman'ız. İntikam ve zulüm bize yakışmaz." (Adıvar, 1983:250)

İtilaf Devletleri askerleri (İngiliz ve Fransız) tarafından İstanbul'da uygulanan zulümler ise Yunan ve Rum askerlerinin zulümlerini aratmaz. İstanbul parkında gezen Naciye adlı bir Türk kızını zorla öperek, namus ve şerefini yok saymak, bu olayı görüp de dayanamayarak müdahale eden bir Türk polisini yaralamak[29] gibi olaylarla birlikte serbest dolaşma ve düşünce özgürlüğü gibi bütün özgürlüklerin kısıtlanması İstanbul'da her gün yaşanan olağan olaylardan sadece birkaçıdır.

---

[28] (T.B.M.M.), Gizli Celse Zabıtları: III, Sıra:3, 32. İnikat, 2. Celse, 22 Nisan 1338 [1922], (Ankara, 1985), 275.

[29] İskender Fahrettin SERTELLİ: Atatürk Bizi Nasıl Kurtardı?, (İstanbul, 1942), 40.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının hemen arkasından İtilaf Devletleri 40 parça savaş gemisini İstanbul limanına demirler. Düşman, karaya ayak basmasıyla birlikte İstanbul'da bulunan gayri müslimlere silâh dağıtarak Türkler üzerindeki zulümlerini sergilemeye başlar. İstanbul'da bulunan Müslüman Türk halkı, namus ve şereflerini kurtarmak için, toparlanır ve bir araya gelerek teşkilâtlanır; gerekirse bağımsızlık ve özgürlük yolunda ölmeyi göze alacaklarına dair birbirlerine söz verirler. İstanbul'da bulunan bu vatanperver insanlar, bir taraftan kendi namus ve şereflerini korumaya çalışırken, bir taraftan da Anadolu'da sürmekte olan Kuvayı Millîye faaliyetlerine azamî derecede yararlı olurlar. [30]

İstanbul'un işgal edilmesi ve yabancı devlet askerleri tarafından yapılan zulümlerle ilgili olarak Mustafa Kemal Paşa, 16.03 1920 tarihli bir telgraf ile diğer kumandanlara olduğu gibi Balıkesir'deki 61. Fırka Kumandanlığına da aşağıdaki emirleri bildirmektedir:

"Balıkesir Fırka 61 Kumandanlığına,

Bu sabah, (16.03.1920) İngilizler Şehzadebaşı'ndaki karakolu askerimiz uykuda iken basarak altı kişiyi şehit ve on beş kadarını mecruh ettikten (yaraladıktan) sonra karakolu ve bir taraftan da Harbiye Nezareti'ni ve Tophane'yi ve Harbiye telgrafhanesini işgal ettikleri bildirildi. Bu harekâtı yapan, rıhtıma yanaşan İngiliz zırhlıları bahriye efradıdır. İstanbul'a fevkalâde bir hâlin cereyan etmekte olduğu anlaşılıyordu. Vaziyet heyetimizce takip edilmektedir. İstanbul'la muhabere ve münasebette müteyakkız bulunulması arz olunur.

Mustafa Kemal" (Özalp, 1985:102-103)

---

[30] Hüsamettin ERTÜRK: İki Devrin Perde Arkası, [Yazan: Samih Nafiz TANSU - Yayına Hazırlayan: Ramazan YAŞAR], (İstanbul, 1969), 227-228.

Kâzım ÖZALP, İstanbul'un işgalinin bütün Anadolu kasaba ve şehirlerinde olduğu gibi Balıkesir'de de tel'in edildiği ve bu amaçla mitingler yapıldığını ifade etmektedir.[31] Ayrıca, Türklerin zaferi kazanmasından sonra, bozguna uğrayıp geri çekilme sırasında Yunanlıların büyük zararlar verdiğini ve Türk milletinin yıllarca Yunan işgali altında çektiklerini unutamadıklarını da düşüncelerine eklemektedir. [32]

"*İnebolu ve Kastamonu Havalisi*" adlı kitabın yazarı Nurettin PEKER ise, İzmir'in işgali olayını tarihin ikinci kara lekesi olarak nitelendirmektedir. Ona göre birinci kara leke ise, 1912 yılında yaşanan Balkan Savaşı'nda Hasan Tahsin Paşa'nın mücadele etmeden Selanik'i Yunan ordusuna teslim etmesidir. [33] Yazar, ayrıca İstanbul'un işgal edildiğini bildiren bir telgrafa da kitabında yer vermektedir. Bu telgrafta, şunlar belirtilmektedir:

> " *Çok acele – Şifreli telgraf – 16-17 Mart 1920*
> *Kastamonu Valiliğine ve Mıntıka Komutanlığına,*
>
> 1. *İngilizler, bu sabah suret-i cebriyede ve hatta müsademe ederek bir çok mebâni-i resmiyeyi işgal etmişlerdir. İstanbul'da fevkalâde ehval cereyan ediyor. Hilafet, Hükûmet ve Meclis-i Millîmize dair henüz bir malumat alınmadı. İstanbul telgrafhanesi işgal altındadır.*
> 2. *Millet ve ordu Hilafet ve vatanı için vazife-i namusunu ifa edecektir. Her zamandan ziyade sükûnetle ifa-yı vazifeye sarf-ı gayret olunması ve bilahare safahat-i mühimmeden haber verilecektir.*

---

[31] Kâzım ÖZALP: Millî Mücadele [1919-1922], (Ankara, 1985), 105-106.
[32] Kâzım ÖZALP: a.g.e., 237.
[33] Nurettin PEKER: 1918-1923 İstiklâl Savaşı'nın Vesika ve Resimleri - İnebolu ve Kastamonu Havalisi, (İstanbul, 1955), 28.

3. *Gayri müslimlerin muhafazasına bilhassa itina edilmelidir.*

Mustafa Kemal" (Peker, 1955:153)

Hüsamettin ERTÜRK, Mütareke ve işgal yıllarında Fransız subaylarıyla, Senegalli müstemleke askerlerin, Türk halkına yönelik tecavüzlerinin iğrenç saldırılarının hiçbir zaman hafızalardan silinemeyeceğini kaydetmesi de belge niteliğinde oldukça önemli açıklamalardır.[34]

Aşağıdaki ifadeler de, Rum ve Ermeniler'in Türkler'e yönelik İstanbul'da uyguladıkları zulüm ve işkencelerin boyutunu belgeler nitelikte olup, romanlarda yansıyan olayların tarihî gerçeklere uygunluğunu ortaya koymaktadır:

"*Birinci Cihan Harbi'nin galip devletleri, donanmalarıyla İstanbul'a geldikleri zaman, şehri üç kısma ayırmışlardı: Bunlardan Beyoğlu ve havalisi tâ Kavaklar'a kadar İngilizlerin; İstanbul ciheti Yeşilköy'e kadar Fransızların; Kadıköy semti, Pendik'le Kavaklar arasındaki geniş saha da İtalyanların mıntıkası olarak kabul edilmiş; bu bölgelerde askerî karakollar kurulmuştu. Her karakolda bir subay ve yanlarında hem tercümanlık yapmak hem de kılavuzluk etmek üzere bir Rum, bir de Ermeni yardımcı bulundurulmuştu.*

Rumlar ve Ermeniler; sevmedikleri veya intikam almak hevesine düştükleri Türkleri, İstanbul'u mıntıkalara ayırmış olan ecnebilere haber vermekte, onların cezalandırılmasını temin etmekte idiler." (Ertürk, 1969: 237-238)

---

[34] Hüsamettin ERTÜRK: İki Devrin Perde Arkası, [Yazan: Samih Nafiz TANSU - Yayına Hazırlayan: Ramazan YAŞAR], (İstanbul, 1969), 205.

İstanbul'un İtilaf devletleri askerleri tarafından işgal edildiği gün (13 Kasım 1918) Türkler için "*Kara bir gün*" dür. Bu düşünceyi, İstanbul'da yayımlanan gazetelerde bir "***Kara Gün***" başlıklı yazısı ile yansıtan Süleyman Nazif, işgal askerlerinin komutanlarından General Franchet d'Esperey tarafından kurşuna dizilmekten son anda kurtulmayı başarır. [35]

Milletin, en kötü günlerini yaşadığı o ortamda Hürriyet ve İtilafçılar'dan bir grup insan, *"Düvel-i Muazzama'nın adaletine sığınmaktan başka çarenin olmadığı"* düşüncesini taşır. Bu insanların asıl amaçları, İttihatçılara duydukları kin ve nefretti ortaya koymaktır. [36]

Yunanlılar tarafından Bursa'nın işgal edilmesi durumunda milletin duyduğu derin teessürü ve acıyı dile getirmesi yönünden Mehmet Âkif ERSOY'un "*Bülbül*" adlı şiiri de ayrı bir önem taşımaktadır.

(Şiirden bir bölüm:)

"**BÜLBÜL**'den

Eşin var, âşiyânın var, bahârın var ki beklerdin;
Kıyametler koparmak neydi, ey bülbül, nedir derdin?
O zümrüt tahta kondun, bir semâvî saltanat kurdun;
Cihanın yurdu hep çiğnense, çiğnenmez senin yurdun.

Bugün bir yemyeşil vâdî, yarın bir kıpkızıl gülşen
Gezersin, hânımânın şen, için şen, kâinatın şen.
...
Hayır, mâtem senin hakkın değil... Mâtem benim hakkım:
Asırlar var ki, aydınlık nedir, hiç bilmez âfâkım!

---

[35] Falih Rıfkı ATAY: Çankaya, (İstanbul, 1980), 132-133.
[36] Falih Rıfkı ATAY: a.g.e., 131.

Teselliden nasîbim yok, hazân ağlar bahârımda;
Bugün bir hânümânsız serseriyim öz diyarımda!

Ne hüsrandır ki: Şarkın ben vefâsız kansız evlâdı,
Serâpâ garba çiğnettim de çıktım hâk-i ecdâdı!

Hayâliden geçerken şimdi, fikrim herc ü merc oldu,
Selâhattin-i Eyyûbî'lerin Fâtih'lerin yurdu.

Ne zillettir ki; nâkus inlesin beyninde Osman'ın;
Ezan sussun, fezâlardan silinsin yâdı Mevlâ'nın!

Ne hicrandır ki: En şevketli bir mâzi serâb olsun;
O kudretler, o satvetler harâb olsun, türâb olsun!

Çökük bir kubbe kalsın mabedinden Yıldırım Han'ın;
Şenâatlerle çiğnensin muazzam kabri Orhan'ın.
...
Dolaşsın sonra, İslâm'ın harem-gâhında nâ-mahrem...
Benim hakkım, sus ey bülbül, senin hakkın değil mâtem!"

Mehmet Âkif ERSOY (9 Mayıs 1921)

Cemal KUTAY da, "*Necid Çöllerinde Mehmet Âkif*" adlı kitabında Emin Âkif'in anılarından yola çıkarak Bursa'nın Yunanlılar tarafından işgal edilmesini ve işgalin Türk milletinde uyandırdığı nefret ve üzüntüyü aşağıdaki ifadeleriyle yansıtmaktadır:

*"Her gün, her gece hatta her saat cephelerden bazı ümit verici ekseri üzücü haberler gelmekte idi. "**Bülbül**"*

manzumesi, işte o kararsız günlerin ve tehlikeli gecelerin tazallum eden sitemkâr bir mahsulüdür.

'Eşin var âşiyanın var Baharın var ki bekler idin!
Kıyametler koparmak ne idi ey bülbül nedir derdin'

Diye feryat eden şair, Bursa'da Yunanlıların vatandaşlarımıza yaptıkları hakaretleri, mülevves çizmeler altında çiğnenen mabetlerimizin hâline için için yanıyor; cidden mütellim oluyordu." (Kutay, 1963:258-259)

Bursa'nın işgali ile ilgili tarihî gerçeklere temas eden bir diğer yazarımız da ilk kadın pilotlarımızdan Sabiha GÖKÇEN'dir. Onun ifadelerini, aynen aşağıya alıyoruz:

"*Dün gece gene evleri basmışlar!*
Genç-ihtiyar, erkek-kadın, çoluk-çocuk demeden alıp alıp götürmüşler!
Gidenlerin hiç biri geri dönmüyormuş... Uçan kuştan haber çıkıyormuş da, onlardan haber yokmuş!
Artık ezana da müsaade etmeyeceklermiş!
Gençler direniyorlarmış ama, düşman bu direnişe acımasızca, silâhla karşılık veriyormuş... Bazı geceler sokak ortalarında öldürülmüş cesetlerle karşılaşıyorlarmış Bursalılar!..." (Gökçen, 1982:10)

Anadolu'nun sadece batı bölgesi ya da İstanbul ve çevresinde değil, bütün yörelerinde, köy, kasaba ve şehirlerinde yerli Rum ve Ermenilerin Türklere yönelik ortaya koydukları zulüm ve işkence olayları anlatmakla bitmez. İşgal güçleri ile iş birliği yaparak Türkler aleyhinde propaganda yapan, Türk köylerini basarak yakan, büyük küçük demeden her Türk'ü

öldüren, ordu gerisinde bozgunculuk çıkaran bu tür Rum ve Ermenilere karşı Ankara Hükûmeti zor anlar yaşar ve tedbirler almak zorunda kalır. [37] Ermenistan Başbakanı **Hadisyan**, Avrupa ülkelerini dolaşarak Türklere karşı destek olma yardımları ister. Batılı Devletler, Hadisyan'a her konuda yardım edeceklerine dair vaatte bulunmalarına rağmen, Ermenilere asker ve para yardımında bulunmazlar. Batılı Devletler, daha çok mühimmat ve erzak yardımında bulunarak Ermenilerin Türklere yönelik faaliyetlerini destekleyerler. [38] Dönem içinde faaliyetleri görülen Millî Mücadele taraftarı Askerî Polis Teşkilâtı'nın raporları arasında; Ermenilerin Fransız ve İngilizlerle iş birliği içinde oldukları görülür. Fransız ve İngilizler, bir çok Ermeni'yi silâhlandırarak ve bir çoğuna asker elbisesi giydirerek ve bu şekilde İskenderun limanından aldıkları Ermenileri İstanbul'a getirirler.[39] Ermenilerin, ayrıca Ruslarla da iş birliği hâlinde bulunduğu ve Türklere karşı ülke içinde bir iç savaş hazırlığı yaptığı bilinen bir gerçektir. [40]

İnsanlık dışı, iğrenç ve insanlık tarihi açısından utanç tablosu olan bu tür zulümlere verilecek örnekler oldukça fazladır. Doğrusunu söylemek gerekirse insan, bunları yazarken dahi insan olduğundan utanmakta ve büyük acılar içinde olayları unutmak istemektedir. Ama, unutulacak cinsten olaylar da değildir. Tam aksine, Türk milleti, kendine yapılan bu zulümleri, hafızasından silmemeli; aynı olayları tekrar yaşamamak için her türlü birlik ve beraberliği ortaya koyarak, sorunlar karşısında tek bir ağız, tek bir göz, tek bir kulak ve tek bir gönül olmalıdır.

---

[37] Hamit PEHLİVANLI: Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askerî Polis Teşkilâtı, (Ankara, 1992), 139.
[38] Hamit PEHLİVANLI: a.g.e., 138.
[39] Hamit PEHLİVANLI: a.g.e., 188-189.
[40] Kâzım KARABEKİR: Gizli Harp - İstihbarat, [Yayına Hazırlayan: Emrullah TEKİN], (İstanbul, 1998), 67.

B. Aydın - Millet Farklılığını ve Yanlış Batılılaşma'yı Anlatan Romanlar:

Son 150 - 200 yıldır tartışılan, konuşulan, yazılan konuların en önemlilerinden biri, aydın - millet anlaşmazlığı olarak dile getirilmektedir. Bu çatışmanın, anlaşmazlığın temelinde ise, şüphesiz milletin aydınlarına duyduğu güvensizlik görülmektedir. Türk milleti, münferit dönemler ve münferit kişiler hariç, esas itibariyle aydınına güven duymamıştır. Milletinden uzak; milletinin ilgisini, zevkini, korkusunu, tarihini, kültürünü, edebiyatını tanımaz ve bilmez aydınlar, milletine nasıl yön verebilsin? Yakın Türk tarihinde millet; kendisini yönlendiren ve yöneten aydınlarını, ya tahsildar ya asker toplayan askerlik şubesi başkanı ya da oy istemeye gelen siyasetçi olarak görmüştür. Aydınlarımızın kendini millete bu şekilde göstermesi istemesi, doğal olarak milletin de aydınından uzaklaşmasına neden olmaktadır.

Aydın - millet çatışmasını ya da aydın - millet uyuşmazlığını belki de en yi şekilde yansıtan yazarlarımızdan biri Ziya Gökalp ise (*Türkçülüğün Esasları: Halka Doğru* makalesi) diğeri de Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU'dur. Yakup Kadri'nin "*Yaban*" adlı romanının ana dokusunu da esas olarak bu konu oluşturmaktadır. Yazar, romanının daha ilk sayfalarında milletin aydınlara korku ve şüpheyle baktığını yansıtmaktadır. Romandan alınma aşağıdaki ifadeler, Ahmet Celâl'in gözlemleri ile şu şekilde verilmektedir:

> *"Buraya gelişimin ilk haftaları, etrafıma yalnız korku ve kuşku veriyordum. Beni hükûmet tarafından gönderilmiş herhangi bir memur, bir tahsildar, bir öşürcü, bir jandarma, yoksa bir askerlik şubesi başkanı mı sandılar bilmem; fakat, hepsinin yüzünde korku ve kuşku belirtilerini açıkça görmüştüm."* (Karaosmanoğlu, 1932:39)

Ayrıca yazar, şu düşünceleri de yansıtmaktadır:

*"Gün geçtikçe daha iyi anlıyorum: Türk '**entelektüel**'i, Türk aydını, Türk ülkesi denilen bu engin ve ıssız dünya içinde bir garip yalnız kişidir.*

...

Her memleketin köylüsüyle okumuş yazmış zümresi arasında, aynı derin uçurum var mıdır? Bilmiyorum! Fakat, okumuş bir Londralı İngiliz'le bir Pencaplı Hintli arasındaki farktan daha büyüktür." (Karaosmanoğlu, 1932:55-56)

Yazar, Türk insanı ile aydınlar arasındaki anlaşmazlık konusunda esas itibariyle kendini, yani aydınları suçlamaktadır. Aydınların sorumsuzluğu üzerinde durarak bir şekilde özeleştiri yapmaktadır. Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU, aşağıdaki alıntılarda, roman kahramanı Ahmet Celâl'i konuşturarak bu düşünceleri bütün çıplaklığı ile ortaya koymaktadır:

"Bunların hiç biri (Türk köylüsü) ne yaptığını bilmiyor.

Eğer, bilmiyorlarsa kabahat kimin? Kabahat, benimdir. Kabahat, ey bu satırları okuyacak arkadaş, senindir. Sen ve ben, onları yüzyıllardan beri bu yalçın tabiatın göbeğinde, herkesten, her şeyden ve her türlü yaşamak zevkinden yoksun bir avuç kazazede hâlinde bırakmışız. Açlık, hastalık ve kimsesizlik bunların etrafını çevirmiştir. Ve cehalet denilen zifiri karanlık içinde ruhları, her yanından ötürü bir zindanda gibi mahpus kalmıştır.

Bu zavallı insanlardan sevgi, şefkat ve insanlık namına artık ne bekleyebiliriz? Bu iklimin çoraklığı, ruhlarını kurutmuştur." (Karaosmanoğlu, 1932:212)

Yazar, aşağıdaki alıntıda da Türk aydınlarına şöyle seslenmektedir:

"*Bunun nedeni* (aydın - millet anlaşmazlığının nedeni),

Türk aydını, gene sensin! Bu viran ülke ve yoksul insan kitlesi için ne yaptın? Yıllarca, yüzyıllarca onun kanını emdikten ve onu bir posa hâlinde katı toprak üstüne attıktan sonra, şimdi de gelip ondan tiksinmek hakkını kendinde buluyorsun.

Anadolu halkının bir ruhu vardı, nüfuz edemedin. Bir kafası vardı, aydınlatamadın. Bir vücudu vardı, besleyemedin. Üstünde yaşadığı bir toprak vardı! İşletemedin. Onu, hayvanî duyguların, cehaletin, yoksulluğun ve kıtlığın elinde bıraktın. O, katı toprakla kuru göğün arasında bir yabanî ot gibi bitti. Şimdi, elinde orak, buraya hasada gelmişsin. Ne ektin ki, ne biçeceksin? Bu ısırganları, bu kuru dikenleri mi? Tabiî ayaklarına batacak. İşte, her yanın yarılmış bir hâlde kanıyor ve sen, acıdan yüzünü buruşturuyorsun. Öfkeden yumruklarını sıkıyorsun. Sana ıstırap veren bu şey, senin kendi eserindir, senin kendi eserindir." (Karaosmanoğlu, 1932:136-137)

Yakup Kadri, inceleme alanı içinde bulunan bir diğer romanı *Ankara'* da ise aynı konuyla ilgili olarak roman kahramanlarından Neşet Sabit Bey'in ifadeleriyle şöyle bir yaklaşım tarzı getirmektedir:

" - Buraların da bir dili vardır ama, biz anlamıyoruz. Ömrümüzde bir kere olsun, hâlis Anadolu türkülerini candan dinlediğiniz oldu mu? Şu kısır derenin, şu cılız ağaçların ve bunların ardındaki taşlık dikenlik tepelerin bütün sıtması onlardadır ve bütün ihtirası...

- İhtiras mı? Amma yaptınız ha? İhtiras, bu ölü, bu sönmüş tabiatın neresinde?

- Bir Anadolu köylüsünün yüzüne hiç dikkatle baktığınız oldu mu? Bir Anadolu köylüsü diyorum; kadın olsun,

erkek olsun, çocuk olsun, hepsinde öyle bir ifade görürsünüz ki bütün saffetine, sadeliğine, hatta basitliğine, iptidaîliğine rağmen, vakarı, olgunluğu, derin ve ıstıraplı çizgileriyle sizi korkutur." (Karaosmanoğlu, 1934:73)

Aydınların, milletiyle bütünleşebilmesi için her şeyden önce millete doğru gitmesi gerekmektedir. Bu ise, milletin yaşayış özelliklerini bilmekle ve ona uygarlığın gereklerini götürmekle mümkündür. Bu şekilde aydınlar, bir cazibe merkezi oluşturabilir ve milleti kendilerine doğru çekebilirler. Yakup Kadri, romanında Selma Hanım'ın aracılığı ile bu düşüncelere şöyle temas etmektedir:

"*Halka doğru lâfının hakikî manası, halkı kendine doğru çekmek demektir.*" (Karaosmanoğlu, 1934:196)

Aydın - millet arasındaki uyuşmazlıkları dile getiren *Ankara* romanındaki son yansıma ise, Nazif Bey'in karısı Selma Hanım'a yönelik şu konuşmada kendi göstermektedir:

" - *Öyle ama, onlar bizi kendilerinden saymıyorlar, bize 'yabanlar' diyorlar.*

O da ne kelime kuzum? Sahi, geçen gün, aşağıda, avluda konuşuyorlardı. Şöyle pencereden kulak misafiri olayım dedim. Söz arasında, ikide bir bu kelimeyi söyleyip duruyorlardı. Zannettim ki, Yunan'a diyorlar.

- Yok, onlarca yaban biziz. Zaten o kadar kötü bir söz değil. Yaban, Ankara lehçesinde sadece yabancı demektir." (Karaosmanoğlu, 1934:26)

Aydın - millet uyuşmazlığının bir başka yansıması ise, Yanlış Batılılaşma'dır. Daha önce de belirtildiği gibi, özellikle 19. yüzyıldan sonra Türk

aydınlarının sadece bilim ve teknolojide değil, kültür, sanat ve edebiyat alanlarında da Avrupa ülkelerinin etkisi altına girmeleri Batılılaşma'nın yanlış anlaşılmasına zemin hazırlamıştır. Büyük şehir merkezleri başta olmak üzere, Türk ülkesinde millî kültür ve millî tarih bilincinden uzak, milletine yabancı, öz değerlerini unutan bir aydın topluluğu ortaya çıkmıştır. Bu tür aydınlar; züppe ve alafranga tipler olarak romanlara da yansımıştır. Bu romanlardan birisi *Ankara*, diğeri ise *İzmir Çocuğu*'dur.

Millî Mücadele zaferle sonuçlandıktan sonra, Ankara'da bulunan bazı insanlar öz kimliğini unutur bir tablo sergilemektedirler. Bunlar, Batı hayranı, züppe kişilik özelliklerine bürünmektedirler. *Ankara* romanındaki Hakkı Bey de böyle bir insandır. Roman kahramanı Selma Hanım, Hakkı Bey'in değişen özelliklerini şöyle vermektedir:

> *"Yarabbi, bundan üç dört yıl evveline gelinceye kadar o derece mutaassıp, Avrupalı düşmanı olan bu adam, birdenbire ne değişmiş, ne kadar o eski adamın tamamıyla aksi, zıttı bir insan olmuştu... Hakkı Bey, gerçekten, bundan beş yıl evvel, Murat Bey'in Etlik'teki bağında 'Şunlara gâvur deyin. Avrupa medeniyeti; bu Avrupalıların uydurduğu yüz bin yalandan biridir.' diyen kimse midir? ...*
>
> *Eski Hakkı Bey, Binbaşı Hakkı Bey, Millî Mücadele devrinin bütün heyecanlarıyla, vakalarıyla, yüzleriyle beraber, hayatın öbür kıyısında, boz renkli bir kalabalığın içinde gittikçe gölgeleşen, gittikçe uzaklaşan bir hayaletti ve Selma Hanım, nafile yere, bunu tekrar yakalamağa çalışıyordu."*
> (Karaosmanoğlu, 1934:145-146)

Roman kahramanı Neşet Sabit'in duyguları aracılığı ile Yakup Kadri, Batılılaşma konusunda şunları da söylemektedir:

"Milliyetçi Türk garpçısı için garpçılığın en karakteristik vasfı garplılığa Türk üslûbunu, Türk damgasını vurmaktır. Şapka bize hâkim değil, biz şapkaya hâkim olmalıydık. Garplılaşma, muayyen bir hayat prensibidir. Bu prensip, ancak millî iradenin, millî isteğin, millî kültürün ve nihayet millî ahlâkın hizmetçisi, emirberi olmak şartıyladır ki, yaratıcı ve kurucu rolünü ifa edebilirdi. Garplılık namına Garp'ın vicelerini almakta, yarın öbür gün Garp medeniyetinin yıkılıp çökmesine sebep olacak unsurları bu taze, arı vatan topraklarına taşımakta ve aşılamakta ne mana vardı? Biz, Garp namına Garp'ta hüküm süren çürümüş bir sınıfın istihlâk ve istihsal şartlarını kendimize tatbike uğraşmaktayız. Tıpkı tehlikeli bir ilâcı kendi kanına aşılayan bir ilim fedaîsi gibi." (Karaosmanoğlu, 1934:126-127)

Nezihe Muhittin'in *İzmir Çocuğu* adlı romanının kahramanlarından Füruzan Hanım, yanlış Batılılaşma'nın çamuruna gömülmüş bir insandır. O, Türk kültüründen uzak bir çevrede yetişmiş ve körü körüne Batı hayranı olmuştur. Yazar, onun kişilik özelliklerini, romanında şöyle yansıtmaktadır:

"Füruzan Hanım, küçük yaşında iken bir Ermeni Katolik mürebbiyenin eline teslim edilmişti. Bu yaşlıca kız, bütün Ermeni Katolikler gibi hiç görmedikleri veyahut içinde birkaç ay sefilâne hayat geçirdikleri Paris'i öz vatanları addedenlerden biri idi. Kendine mahsus bir şive ile 'Ah Pariz' derken içi titrerdi. Bir Fransız misyoner pansiyonunda uzun seneler tahsil gören ve rahibelere hayranlığı yüzünden birkaç seneler de pansiyonun muhitinden ayrılmamış olan ve hemen rahibe olmaya ramak kalmışken, daima Süryanî olduğunu ileri sürerek yerli Ermenilik'ten kendini sıyırmaya çalışan babası Mösyö Armanakyan tarafından zorla mektepten

alınmıştı. Matmazel Suzan Armanakyan, Füruzan'ın küçük başını tamamıyla Paris muhayyilesiyle doldurmuş, zaten tanımadığı doğduğu memleketle alakasını büsbütün budamıştı." (Muhittin, 1943: 7)

"***Aydın - Halk Anlaşmazlığı***" konusuna "*Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı*" adlı inceleme kitabında yer veren Prof. Dr. Alemdar YALÇIN, şu düşüncelere sahiptir:

"*Moda ve özenti ile birlikte gelen kültürel yabancılaşmanın genç kızlarımızın ruh dünyasında yarattığı uyumsuzluk, huzursuzluk ve angozi; yeni İstanbul hayatından gözlem yoluyla romanlara yansıtılan önemli unsurları ve toplumumuzun gerçekleridir.*" (Yalçın: 1997:40)

Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU da 4 Temmuz 1921 tarihli *İkdam* gazetesinde yayımladığı [41] yazısında, aynı konuya şu şekilde bir yaklaşım tarzı getirmektedir:

"*Anadolu'yu tabiat bakımından içimize sindirmek ve tâ bağrımızda duymak şöyle dursun, bu mutlu ülkenin ahalisini bile özden görüp öğrenmek kabil olamıyor. Ufak tefek seciye farklarıyla bizim dilimizi konuşan, bizim dinimizden ve bizim cinsimizden olan bu insanları bile gereği gibi anlamakta, onlarla gerektiği kadar kaynaşmakta epeyce zorluk çekiyoruz. Bütün hareketlerini acayip buluyoruz: Konuşuşlarında, düşünüşlerinde ya alayımızı yahut acımamızı veya*

[41] Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU: Ergenekon [Millî Mücadele Yazıları], (Ankara, 1981), 53-54.

hayret ve şaşkınlığımızı çeken özellikler keşfediyoruz. Kısaca, daima bir Anadolu, bir de biz varız. Onun da bizi böyle gördüğüne hiç şüphe yoktur.

...

Her adımda bizi onlardan ayıran uçurumun ne kadar derin olduğunu hissediyorum ve kendi kendime soruyorum: Acaba, diyorum; bunların bize ve bizim onlara uymamız mümkün müdür? Fakat, bunun mümkün olup olmadığını anlamadan önce hangimizin en doğru yolda bulunduğumuzu sezmek ve bilmek gerekiyor." (Karaosmanoğlu, 1981: 53-54)

C. Millî Mücadele'deki Savaş Zenginlerini Anlatan Romanlar:

Birinci Dünya Savaşı'nı ele alan romanları incelediğimiz bölümde, daha ayrıntılı olarak verdiğimiz "**savaş zenginleri**" konusuna bu bölümde de temas etmek gereğini duymaktayız. Çünkü, Millî Mücadele dönemini anlatan romanlarımızdan bazılarında da savaş zenginleriyle ilgili olaylar ve kişilerden bahsedilmektedir. Bu romanlardan ilki, Nezihe Muhittin'in *İzmir Çocuğu*'dur. Romanda adları belirtilmeyen iki kişi, bir baloda, Mösyö Bohor ve Servet Naim Bey'i çekiştirirlerken, savaş zamanlarında kısa yoldan ve haksız yere kazanç temin eden savaş zenginleriyle ilgili şu teşhisi ortaya koymaktadırlar:

" *- Evet, filhakika bu devirde harp esnasında saltanat süren komisyonculuk modası tavsadı. O saltanat da bütün öbür saltanatlar gibi göçtü, devrildi.*

- Fakat, bilir misiniz? Harp zengini olarak Servet Naim Bey'den başkası kalmadı gibi. " (Muhittin, 1943:38)

Yakup Kadri de *Ankara*'da savaş vurguncularıyla ilgili şu düşünceye

yer vermektedir:

> "*Zira, Büyük Kavga* (Birinci Dünya Savaşı)*'da cephe gerisini tutanlardan birçoklarının, yalnız Ankara'da değil, memleketin her bucağında böyle hiç yoktan servet ve samana konuverişleri en tabiî hadiselerden biri hâlini almıştır.*" (Karaosmanoğlu, 1934:23)

Türk ülkesi, yukarıdaki alıntılardan da anlaşılacağı gibi, savaş zenginlerinin menfaatperest faaliyetlerine sahne olurken, diğer taraftan millet, ekonomik sıkıntılar altında ve düşman istilâsı karşısında kurtuluş yollarını aramaktadır. Millî Mücadele döneminde öyle olaylar meydana gelir ki, kimi zaman trenleri çalıştıracak yakıt bulunamaz. Konuyla ilgili olarak Yakup Kadri, *Ankara* romanında şu düşüncelere yer vermektedir:

(Aşağıdaki ifade, roman kahramanı Ahmet Celâl'e aittir.)

> "*Türk askeri, manda leşlerinin derisinden çarık yapıp giyiyor. Türk köylüsü, top arabalarını kendi yorganına sarıp taşıyor. İşte, bunun için inanmalıdır. İşittim. Eskişehir'de, demiryolu raylarını söküp eriterek top kaması yapanlar varmış. Geçen gün, yakın istasyonların birinde bir trenin kömürsüz nasıl yürütüldüğünü gördüm: Tren durur durmaz hemen bütün yolcular inip etrafa dağılıyorlar, rast geldikleri ağaç dallarını kesiyorlar ve getirip lokomotifin platformuna yığıyorlardı.*" (Karaosmanoğlu, 1932:122)

Savaş dönemlerinin istismarcıları olan ve romanlarımıza da yansıtılan savaş zenginleriyle ilgili tarihî olaylar içinde çok ilginç olanları bulunmaktadır. Tekirdağ'dan çok ucuza satın aldıkları buğday ve unları İstanbul'a getirip üç, dört misline satan bu tür insanlar, gerekirse ordunun üst düzey

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

subaylarına rüşvetler vererek vagon kiralamayı bile başarmışlardır. Bu tür yolsuzluklarıyla kısa zamanda zengin olan bu insanlar; Beyoğlu, Taksim, Şişli gibi semtlerde her türlü eğlencenin içinde halktan uzak hayat sürmüşlerdir. Bu olaylar, yakın tarihimizin acı gerçekleri olarak hem sosyal ve siyasal hayatımızda hem de edebiyat dünyamızda yerlerini almaktadırlar. [42]

Karaborsacı ve savaş zengini olarak adlandırılan bu insanlar, daha çok zayıf kişilikli insanlara sokularak işlerini halletmişlerdir. Bunların en önemli parolası ise "*Savaşa devam ve zafer!*" dir. [43]

Ç. Anadolu İnsanının Tedirginliği, Karamsarlığı ve Savaş Korkusunu Anlatan Romanlar:

30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra mütareke maddeleri (7. ve 24. maddeler) doğrultusunda ve nihayet 1920 yılında imzalanan Sevr Anlaşması ile İtilaf Devletleri tarafından Türk ülkesi bölge bölge taksim edilmiştir. Yıllarca devam eden savaşların; açlık, sefalet ve ekonomik imkânsızlıkların sonucu olarak Anadolu insanı, kendini çıkmaz bir yolun içinde bulmuştur. Bir tarafta padişah ve taraftarları; öbür tarafta Kuvayı Millîye... Bir tarafta İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan askerleri; öbür tarafta yol kesen, can ve mal alan eşkıya grupları... Bir tarafta yerli Rum ve Ermenilerin Türk milletine reva gördüğü zulümler; öbür tarafta yokluk, açlık, silâhsızlık ve bölünmüşlük...

Böyle bir ortamda Anadolu insanı, kendine bir çıkış ve kurtuluş yolu arar. Ne yapacağını, ne yapmak istediğini dahi bilemez, düşünemez.

Bu durum; Anadolu insanında tedirginlik ve karamsarlık oluşturur.

---

[42] Alemdar YALÇIN: Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, (Ankara, 1997), 38.
[43] Falih Rıfkı ATAY: Çankaya, (İstanbul, 1980), 122.

Birileri bir şeyler yapmalıdır. Birileri, bu kötü gidişe "*dur*" demelidir. Ama, kim, kimler ve nasıl?

Tarık BUĞRA, yukarıdaki düşünceleri ve 1920'li yılların Anadolu'sunu *Küçük Ağa* adlı romanında oldukça etkili bir şekilde tasvir etmektedir:

> "*Bozgun, istilâ, istiklâl, varlık, darlık, can korkusu, küçümsenme, hiçe sayılma, köleleşme... Akşehir bütün bunları biliyor, değerlendiriyordu. Ama bunların; çete, Dersaadet, padişah, halife, Kuvayı Millî, Mustafa Kemal Paşa, Kâzım Karabekir Paşa, Gönülsüzlerin Haydar Bey, Mütareke, Mütareke'nin ihlâli, ihlâle karşı duruş, din, milliyet gibi şeylerle ve hepsinin de birbiriyle ilgisini, ilişiğini bilemiyordu.*
>
> *Ve Akşehir, adamın başını fır fır döndüren bu keşmekeşin içindeki yerini, tutumunun ne olması gerektiğini öğrenmek, her şeyden önce bunu öğrenmek istiyordu.*" (Buğra, 1970:113)

Savaş korkusunun işlendiği diğer roman ise *Ankara*'dır. Romanın başkahramanı Selma Hanım, Eskişehir'deki askerî hastahanede hastabakıcılık görevi almasından bir hafta sonra Yunanlılar taarruza geçer. Bu durum karşısında Ankara'ya geri dönen Selma Hanım, Nazif Bey'in "*Korktun mu?*" sorusuna cevap olarak "*Korkmadım*" demesine rağmen tedirgindir ve korkmuştur. Yazar, onun bu ruh hâlini şu şekilde yansıtmaktadır:

> "*Nazif soruyordu:*
>
> *- Korktun mu? Çok korktun mu?*
>
> *Genç kadın korkmadığını söylüyordu. Fakat, her vakit altın renginde bir billûr parıltısıyla ışıldayan gözlerinin üstündeki gölge onun nasıl bir badireden geçtiğini haber veriyordu. İlk günler, uykusunun içinde, hep sıçrıyordu. Ve sabah-*

leyin uyandığı vakit, uzun bir müddet sanki, nerede olduğunu anlamak istiyormuş gibi ürkek ürkek etrafına bakınıyordu." (Karaosmanoğlu, 1934:78)

Mahmut Atilla AYKUT'un "*Silâh Arkadaşları*" adlı romanda da Seyfi Bey'in sevgilisi Feriha'ya gönderdiği mektup ile, savaş korkusunun yansıtıldığı görülmektedir. Konuyla ilgili olarak aşağıdaki alıntı oldukça ilginçtir:

"*Muharebe! Nihayet bunu da gördüm. Feriha Hanım. Korktum mu? Bir insan olarak kandan ve ateşten korkmamak mümkün mü? Fakat, ilk korku bir soğuk rüzgâr gibi insanı okşayıp geçiyor. Sonra damarlarındaki kırk buçuk fiyevrili bir hastanın kanı hâline geliyor. Artık korku hissetmek kabil değildir. Onun yerine çetin bir hınç başlıyor. Öyle bir hınç ki, en munis insanı yırtıcı bir kaplan hâline getiriyor.*

Ben de şimdi artık muharebeyi heyecanlı bir futbol maçı gibi takip ediyorum. Ölüme, ateşe; o kadar alıştım ki!.." (Aykut, 1942:100)

D. Büyük Millet Meclisi ve Milletvekili Seçimlerini Anlatan Romanlar:

Amasya, Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde alınan kararların sonucunda Anadolu'nun muhtelif şehirleri, nüfus oranları dikkate alınarak temsilcilerini seçerler ve Ankara'ya gönderirler. 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da Büyük Millet Meclisi, resmî olarak açılır. Tarık Buğra, dönemin bu faaliyetlerini romanında şu ifadelerle yansıtmaktadır:

"*Her bölgenin Kuvayı Millîye müfrezesi varlığının beş misli iş görmekteydi. Beride nizamiye müfrezelerinin sayısı*

artıyor, savaş tarihinin altın ordularından biri daha doğuyordu. Buna paralel olarak Ankara'da kurulacak bir Millet Meclisi için hazırlıklar başlamış, statüko tespit edilmişti. Seçime daha altı ay vardı. Fakat, livalar adaylarını şimdiden ayırmıştı. Bu da elden gelen titizlikle yapılmış, Meclis'e yıpratıcı, hatta faydasız kimselerin sızmamasına çalışılmıştı." (Buğra, 1970:376)

Millî Mücadele dönemi içinde Ankara'da bulunan Millî Mücadele taraftarı insanlar arasında sorunların çözümündeki yöntem farklılarından doğan şekliyle muhalif gruplar da bulunmaktadır. Konuyla ilgili olarak *Küçük Ağa*'daki şu ilginç açıklamayı buraya almayı uygun gördük:

*"Anlatılanlar birbiriyle iyi bağlanabilirse ortaya çıkan durum gerçekten de korkunçtu. Millet Meclisi'nde Ali Şükrü'lerin, Kara Vasıf'ların, Süleyman Necati'lerin, Sait ve Raif Hoca'ların, nihayet Hüseyin Avni ve Mehmet Âkifler'in etrafında bir 'Muhalefet' oluşmuş gibiydi. Ortada bir 'Grup' var denilemezdi. Aslında böyle bir çalışma, hatta niyet yok. Sohbette adı geçenler sadece '**arkadaş - dost**' idiler. Ruh ve kafa yapıları, bunları birleştirmiş, daha doğrusu, aynı tutum ve davranışlara yöneltmişti."* (Buğra, 1970:606)

Yukarıda romanlara yansıyış biçimlerini gördüğümüz olayların tarihî gerçeklere uygunluğunu ise, aşağıdaki inceleme, biyografi ve anı kitaplarındaki düşüncelerle ortaya koyalım:

Millî Mücadele boyunca Ankara'da ve Millî Mücadele'nin önderlerinin yanında bizatihi gelişmeleri yakından takip eden, gözlemlerde bulunan, hatta Tetkik-i Mezalim Heyeti'nde görev alan Halide Edip ADIVAR, Büyük Millet Meclisi'nin açılması ile ilgili olarak şu ifadeye yer vermektedir:

> " ... *23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi açıldı. Mustafa Kemal Paşa, söylevini okudu ve büyük bir etki yaptı.*" (Adıvar, 1983:116)

Mustafa Kemal Paşa, Millî Mücadele daha başlamamış iken ve kendisi İstanbul'da bulunduğu dönemlerde Ankara'da bir meclisin açılmasının gerekli olduğunu söylemiş, İstanbul Hükûmeti'ne bu durumu teklif etmiş, ama kararını uygulatamamış idi. [44] Mustafa Kemal Paşa'nın bu düşüncesinde ne kadar haklı olduğu, sonraki yıllarda kendini gösterecektir.

Büyük Millet Meclisi'nin 23 Nisan 1920 tarihinde açılması, gerçekte yeni Türk Devleti'nin de temelini oluşturur. Mustafa Kemal Paşa, Büyük Millet Meclisi'nin başkanı seçildiğinde yeni Türk Devleti'nin de (Türkiye Cumhuriyeti'nin) ilk başkanı özelliğini taşır. [45]

E. Millî Mücadele Dönemindeki İstihbarat ve Propaganda Faaliyetleri ile İngiliz Casusu Mustafa Sagir'i Anlatan Romanlar:

Savaş ve barış dönemlerinde yapılacak olan istihbarat ve propaganda faaliyetlerinin önemi önceki bölümde dile getirilmişti. Biz, burada, inceleme alanı içindeki romanlarımızda istihbarat ve propaganda faaliyetleriyle ilgili alıntıları vermekle yetineceğiz. Bu alıntılardan ilki, *Küçük Ağa* romanıyla ilgilidir. Roman kahramanlarından Yüzbaşı Nazım, Millî Mücadeleye zarar veren çetelerin yakalanması ve imha edilmesi ile ilgili olarak köy halkına yaptığı konuşmasında, ülkenin içinde bulunduğu ortamı anlatır ve halkı birliğe çağırırken Millî Mücadele lehindeki propagandasını yapar. Dönemin olağanüstü atmosferi içinde bu tür propagandaların yapılması, halkı heyecan-

---

[44] Burhan Cahit MORKAYA: Atatürk'ün İki Cephesi, (İstanbul, 1939), 18.
[45] Falih Rıfkı ATAY: Çankaya, (İstanbul, 1980), 233.

landırır, birlik ve beraberliği sağlar. Aşağıdaki ifadeler, Yüzbaşı Nazım'ın halka yönelik yaptığı propagandadan alınmıştır:

> "- *Biz düşmanla savaşıyoruz, onlar* (çeteler) *milletimizin malına, canına, ırzına tasallut ediyorlar, diye devam etti. Buna göz yumulur mu? Yunan alçaktır, namussuzdur! Mustafa Kemal'in başında bulunduğu Heyet-i Temsiliye'de yetiştirdiğimiz en büyük âlimler, fakihler ve askerlerimiz bulunuyor. Onlar büyüklerine uygun davrandılar, bu sergerdeler nasihatla yola gelir; millet, vatan menfaatinin nerede bulunduğunu anlarlar, dediler. Kardeş kardeşe girmesin, Müslüman kanı, halkımızın kanı dökülmesin dediler. Bu sayede pek çok insan kazandık. Rumların, Ermenilerin arasından bile bize katılanlar oldu. Fakat, bu âlicenaplığı hâlâ anlamayanlar var, hâlâ memleketi asıp kesmeye, haraca bağlamaya yeltenenler, bu merdut, bu şen'i işe devam edenler var. Bunlar artık kuvvetle yola gelebilirler. Ellerindeki bir avuç zavallıyı büyük bir kuvvet sandılar, üstelik kuvvete dayanarak derebeyliğe yeltendiler. Demek ki, bunların anladığı biricik dil kuvvettir. Biz de onlara, işte anladıkları dil ile hitaba başladık.*
>
> ...
>
> *Kuvayı Millîye, kan dökücü değildir. Kinci değildir. Gaddar değildir. Aldananları ve aldatılanları hep bağışlamış, vatan davasına kazandırmıştır. Amma... Aldatanlar, ihanet edenlere yumuşak davranmak da onun hakkı değildir. çünkü, kimsenin hakkı değildir. Aldatanlara, ihanet edenlere, masum ve gafilleri ihanete sürükleyenlere yumuşak davranmak da vatana ihanettir. Kimsenin bu zavallı vatanın sırtından kurban kesmeye hakkı yoktur."*
> (Buğra, 1970:355-356-357)

Yine *Küçük Ağa* romanında, Akşehir sokaklarına çıkarılan bir tellal şunları haykırmaktadır:

> "*Ey ahali! Duyduk duymadık demeyin. Din ve kan kardeşlerimizin malı, ırzı ve namusu ve iş güç huzuru Kuvayı Millîye'nin teminatı altındadır. Her kim ki buna karşı durur, hâline, vaktine ve unvanına bakılmadan bilâ merhamet idam olunacaktır.*" (Buğra, 1970:359)

Dönem içinde Millî Mücadele aleyhtarı propagandaların yapıldığı tarihî gerçektir. Bunlardan biri Ankara Hükûmeti temsilcilerinin *Bolşevik* (Komünist) olduğu iddiasıdır. Millî Mücadele taraftarları, bu asılsız iddialar karşısında zaman zaman zor durumlar yaşarlar. Aşağıdaki alıntı, *Küçük Ağa* romanındaki İstanbullu Hoca'nın (Küçük Ağa'nın padişah taraftarı olduğu zamanlardaki unvanı) Akşehir'in ulu camisinde yaptığı konuşmadan alınmıştır.

> "*-'Senin Kuvvan işte bu Bolşevik Rus'la dostluk kurdu.' deyiverdi.*" (Buğra, 1970:286)

Ağır Ceza Reisi Mehmet Efendi'nin İstanbullu Hoca'ya cevaben verdiği konuşmada ise Millî Mücadele taraftarlarının kesinlikle **Bolşevik** olmadığı ve olamayacağı üzerinde durulur. Bakınız, Ağır Ceza Reisi, konuşmasında neler demektedir:

> " ***'Ayı derisinden post, Moskof'tan dost olmaz'*** *deriz. Hele Bolşevik Moskof'tan?... Neuzibillah!... Bunu hepimiz biliyoruz. Bizde bir söz daha vardır. 'Denize düşen yılana sarılır.' Fakat, bu temas buyurduğunuz mesele, bu da değildir. Zira ve lehülhamd bu millet denize düşmemiştir; bahis buyurduğunuz münasebet dahi dostluk değildir. Kar-*

şılıklı menfaatlerin zaruri ve meşru kıldığı bir yardımlaşmadır. Bunu reddetmek akıl kârı olamaz.

...

-Yüzünüz saldıran bir düşmana dönükken cephenizin arkasını emniyete almak iyi ve akılâne bir iş midir?

-Elbette!...

Güzel. İkinci sualim şudur: Kuvayı Millîye'nin bu akılâne tedbiri temin ederken hâlen hatta müstakbelde Bolşevikliği taahhüt ettiğine dair bir deliliniz mevcut mudur?

Hoca Efendi bir müddet sustu." (Buğra, 1970:290-291)

Yukarıdaki propagandaya benzer Millî Mücadelecilerin haklılığını ortaya koyan propagandalara örnek olarak Doktor Haydar Bey'in romanın farklı bölümlerinde yansıyan şu konuşmalarını da verebiliriz: (İlk konuşma, Akşehir Ulu Cami'de vaaz veren padişah taraftarı İstanbullu Hoca'nın Kuvayı Millîye aleyhtarı konuşmasına mukabil olarak yapılmaktadır.)

"İşitiyoruz ki, Kuvayı Millîye Zat-ı Şahane'ye katiyyen karşı değildir. Siz onu Sarıca, Şaşı, Çakırsaraylı güruhuyla bir tuttunuz. Biz biliyoruz ki, Kuvayı Millîye böyle eşkıyaları tenkil etmeye çalışmakta ve etmektedir. Sonra duyduğumuza göre, Zat-ı Şahane de Kuvayı Millîye'ye karşı muhabbetkâr ve himayekâr imiş, teşvik ve teşçi etmekte imiş." (Buğra, 1970:129)

"Kuvayı Millîye'nin ilk hedefi, vatanı ve zat-ı şahaneyi düşman baskından kurtarmaktır, bu bir. Fırkalarla ve siyasetle hiçbir ilişiği, hiçbir makam ihtirası yoktur, bu iki. Kurtuluşumuz ancak, Kuvayı Millîye sayesinde mümkündür; çünkü zat-ı şahanenin ve hükûmetinin eli kolu bağlıdır. Padişa-

hımız, Kuvayı açıktan açığa tutamıyorsa bunun sebebi düşmanın eline düşmüş bulunmasıdır. Yoksa gönlü bizimle beraberdir, her fırsatta elçiler göndermekte teşçi ve teşvik etmektedir, etti üç. Dördüncü de, bize karşı duranlara, hele işimizi güçleştirenlere zerre kadar acımayacağız. Tamam mı?" (Buğra, 1970:146)

Küçük Ağa'daki Ağır Ceza Reisi Mehmet Bey; Ali Emmi, Sabri Usta, Yunus Bey, Mumcu Mustafa Efendi, İmam Haşim Efendi ve Küçük Hacı Efendi'nin bulunduğu bir toplulukta Kuvayı Millîye'yi öven bir konuşma yapar. Onun bu konuşması, İstanbullu Hoca ve padişah taraftarı Yunus Bey'i heyecanlandırır ve onun da Kuvayı Millîye taraftarı olmasını sağlar. Bu konuşmadan bir pasaj, şöyledir:

"*Ali Emmi:*

-Her şey, dedi: her şey yapabiliriz, de mi Reis Bey?

Reis Bey başını salladı:

-Elbette. En mühimi de etrafınıza Kuvayı Millîye'nin çete olmadığını, kurtuluş ordusunun çekirdeği olduğunu yaymaktır. Eli silâh tutanlar gider, katılır; kalanlar da karınca kararınca para ve mal yardımında bulunur. Aranızda bir heyet kurun. Üç beş kuruş... Bir kalıp sabun... Bir çift çorap... Bir çaputun bile değeri vardır. Toplayın, verin. Önümüz kış... Düşman boyuna ilerliyor... Yakında büyük çarpışmalar başlayacak. Ne kadar kuvvetli olursak o kadar dayanabiliriz. Dayandıkça da derlenip toparlanırız. Millet, el birliği edecek de pis Yunan tepelenmeyecek ha? Aklınız alır mı bunu? Mesele, vakit kaybetmemekte, gaflete ve dalalete düşmemekte." (Buğra, 1970:193)

Romanında propagandaya önem veren bir diğer yazarımız ise Yakup

Kadri'dir. Yunan ordusu, işgal altında bulunan Türk köy ve kasabalarındaki halk üzerinde Millî Mücadele aleyhinde yoğun bir propaganda da bulunur. Yunan uçakları tarafından havadan atılan kâğıtlarda Yunan ordusu ile Halife' nin birleşerek Türk halkını Mustafa Kemal Paşa'nın zulmünden kurtaracağı yazılıdır. Yapılan bu tür propagandalar, bilgi ve bilinç düzeyi yetersiz insanlar üzerinde etkili olur.

Romanın başkahramanı Ahmet Celâl'in ağzıyla yazar, şunları söylemektedir:

> *"Gün geçmiyor ki, üç dört düşman uçağı başımız üstünde uçmasın. Bir defasında o kadar alçaktan geçtiler ki, kanatlarının altındaki mavili beyazlı rengi bile göründü. Bir başka defa, yere birtakım kâğıtlar attılar. Bu kâğıtların bir tanesi benim elime geçti. Diyordu ki,* ***'Eskişehir, Kütahya'yı aldık. Yarın, öbür gün buralara kadar geleceğiz. Sakın, yerinizden, yurdunuzdan olmayınız. Biz size kötülük etmeye gelmiyoruz; Halife ve Padişah bizimle beraberdir. Biz sizi, Kemal'in çetelerinden kurtarmak için harp ediyoruz."*** (Karaosmanoğlu, 1932:152)

> *"Bir gün, uçaklar, gene aşağıya kâğıt akmaya başladılar. Sanki havadan kudret helvası yağıyormuş gibi kapışan kapışana... Alan, bir süre kâğıdı okumaya çalışıyor, sonra beceremeyip katlıyor, katlıyor ve bir muska gibi kuşağının içine yerleştiriyor.*
>
> *Bazısı gidip imamı buluyor.*
>
> *-Okuyuversene, bakalım ne diyor?*
>
> *İmam hecelemeye başlıyor:*
>
> ***'Muhterem Anadolu ahalisi, Kemal çeteleri mahvolmuştur. Adım adım bütün şehirleri, kasabaları zap-***

> ***tettik. Şimdi Ankara üzerine yürüyoruz. Sakın bize karşı düşmanca harekete kalkışmayınız. Biz sizi, Halife tarafından kurtarmaya geliyoruz.***" (Karaosmanoğlu, 1932: 179)

Romanda, Ahmet Celâl'in bulunduğu köy, Yunan askerleri tarafından işgal edilir. İşgalle birlikte köylülere zulüm ve işkence de başlar. Ahmet Celâl, Yunan subayından yapılan zulmün durdurulmasını ister. Yunan subayı ise, Ahmet Celâl'in şikâyetlerini dinler ve şu konuşma ile cevap verir:

> "*Bizim maksadımız fütuhat değildir. Biz barışı temine çalışıyoruz. Kaç yıldır dövüşmekten bıkmadınız mı? Siz Türkler dövüşmekten başka bir şey bilmez misiniz? Bütün cihan barış istiyor, yalnız siz, Kemalistler, ateşe devamda inat ediyorsunuz.*" (Karaosmanoğlu, 1932:216)

Millî Mücadele dönemi içindeki propaganda faaliyetlerini romanında yansıtan bir diğer yazarımız da Esat Mahmut KARAKURT'tur. Yazar, "*Allahaısmarladık*" adlı romanında Mülâzım Rıfat'ın ifadeleri ile konuya dikkatleri şöyle çekmektedir:

> "*Memurlarımızın halk arasında, bu vakaları izam ederek yaptıkları propaganda da çok iyi neticeler vermiş bulunuyor. Tedhiş siyasetine eskisi gibi devam edeceğiz.*" (Karakurt, 1934:16)

Millî Mücadele'nin zaferle sonuçlanması yolunda gayretlerini esirgemeyen, halkla iç içe olarak onlara manevî destek veren, onları bilgilendiren pek çok aydının varlığı bilinmektedir. Bu aydınlardan biri de Mehmet Âkif ERSOY'dur. Mehmet Âkif ERSOY, Millî Mücadele'nin büyük bir cihat olduğuna dair düşüncelerle görüştüğü ve konuştuğu insanları ikna etmeyi başa-

rır. Anadolu'nun pek çok kasaba ve şehrini gezerek camilerde, medreselerde, meydanlarda insan topluluklarına seslenir. Milletin menfaatine olan düşüncelerinde samimî bir yaklaşım yöntemi ortaya koyar. Bu nedenle, Mehmet Âkif'in yansıttığı düşünceler millet üzerinde derin etkiler bırakır. Onu bir kere dinleyen, eli silâh tutabilen bütün erkekler ailesiyle vedalaşıp, evini, karısını, çocuklarını Allah'a emanet edip cephelere koşar. [46]

Mehmet Âkif ERSOY'un millete verdiği nutukları Kastamonu matbaasında basılarak Anadolu'nun bütün kasaba ve şehirlerine gönderilir. Çeşitli gazeteler, bu nutukları yayımlar. Millet, gerek cami kürsülerinde, gerekse gazete yazılarından Mehmet Âkif'in Millî Mücadele taraftarı düşüncelerinin kuvvetli etkisi altında bulunur. [47]

Millî Mücadele taraftarı propaganda ve istihbarat faaliyetleriyle uğraşan en önemli gruplardan biri **Millî Müdafaa** (M.M.) **Grubu**'dur. Türk Genelkurmay Başkanlığı ve Millî Savunma Bakanlığı'nın talimatları ile M.M. Grubu, cephelerde gerekli olan silâh ve cephanenin sağlanması ve nakledilmesi görevlerinde çok üstün başarılar elde eder. [48] (*)

Mustafa Kemal Paşa ve Ankara Hükûmeti'nin Sovyet Rusya'ya yakın teması ve **Komünizm** ile ilişkiye geçmeleri konusunda yapılan yanlış propaganda ve dedikodularla ilgili olarak da şunları söylememiz mümkündür:

Mustafa Kemal Paşa, Sovyet Rusya'dan para, silâh ve cephane yardımı talebinde bulunurken, aslında Komünizm'e ve Rusya'ya karşı samimî bir dost değildir. O, Sovyet Rusya'nın da Çarlık Rusya'sı gibi emperyalist oldu-

---

[46] Cemal KUTAY: Necid Çöllerinde Mehmet Akif, [Yayına hazırlayan: Mustafa UNAN], (İstanbul, 1963), 220.
[47] Cemal KUTAY: a.g.e., s. 231
[48] Hüsamettin ERTÜRK: İki Devrin Perde Arkası, [Yazan: Samih Nafiz TANSU - Yayına Hazırlayan: Ramazan YAŞAR], (İstanbul, 1969), 506-507.
(*) Daha geniş bilgi için bakınız: Hüsamettin ERTÜRK: a.g.e., 506/520.

ğunu bilir. O sadece, şu noktada Sovyet Rusya ile bir arada bulunmanın gerekliğine inanıyordu. Müşterek düşmanlara karşı her iki ülkenin fiilen mücadele etmesi... Mustafa Kemal Paşa, Rusya'nın rejimine taraftar gözükerek ve Komünizm'in Anadolu'ya sirayet edeceğini İtilaf Devletleri'ne göstererek, onları korkutmak ve bu şekilde de Millî Mücadele lehindeki plân ve düşüncelerini gerçekleştirmek ister. Mustafa Kemal Paşa, pek çok konuda olduğu gibi bu plân ve düşüncelerinde de haklı olduğunu sonraki dönemlerde ispatlayacaktır. [49]

Millî İstihbarat Teşkilâtı (MİT)'nın bir dönem başkanlığı görevinde bulunan Hüsamettin ERTÜRK, yukarıdaki düşünceler yönünde şu açıklamalarda bulunmaktadır:

> *"İşte, bu sebeple, Ankara'da mükemmel maskelenmiş Türkiye Komünist Partisi - Türkiye İştirakiyun Fırkası - Türkiye Yeşilordu Teşkilâtı adı altında birtakım teşekkül meydana gelmiş ve buna da tahlif edilerek bir* çok mebuslar ithal edilmişti. *Bunların ne derece sıkı tutulduğunu göstermek için de Millî Hükûmet'in Dahiliye Vekâleti, resmî bir tebliğ ile hükûmetin komünistlik teşkilâtını kurduğunu dünyaya ilân eylemişti."* (Ertürk, 1969:537)

Mustafa Kemal Paşa'nın bu taktik ve yöntemlerinden Sovyet Rusya Hükûmeti, şüphe etmesine rağmen; menfaatlerinden dolayı Ankara Hükûmeti ile olan ilişkilerine son vermez. Hatta, Ankara'da Arif ORUÇ ve arkadaşlarının önderliğinde gerçek bir Komünist Partisi kurdurur ve bu partinin bir şubesini de işçilerin çok bulunduğu Eskişehir'de açtırır. Ayrıca, Komünizm düşüncelerini yansıtan Ankara'da *Emek;* önce Eskişehir, sonra da Ankara'da *Yeni Dünya* gazeteleri yayımlatır. Mustafa Kemal Paşa, Sovyet Rusya'nın bu

[49] Hüsamettin ERTÜRK: a.g.e., 537.

propagandaları karşısında daha fazla sabırlı olamaz ve gerçek komünistlerle mücadeleye başlayıp her iki gazeteyi de kapattırır. [50] (*)

Ankara Hükûmeti, Komünist Rusya'nın amacını iyi bilmekle birlikte, yumuşak bir politika izlemeyi uygun görür. Millî Mücadele'nin önderleri, bu şekilde hem İtilaf Devletleri'ne gözdağı verir hem de Sovyet Rusya'dan maddî ve manevî destekleri almayı başarır. [51] Karşılıklı iyi ilişkiler sonucu, Ankara Hükûmeti, Sovyet Rusya'dan altın yardımı da görür. Bu altınlar, sandıklar içinde önce Trabzon'a, oradan dan görevliler aracılığı ile İnebolu'ya ve Ankara'ya getirilir. [52] (*)

Ankara Hükûmeti aleyhtarı propaganda yapan kaynakların başında gelen İstanbul Hükûmeti, Anzavur Ahmet ve çetesini kullanarak milletin Ankara Hükûmeti ve Mustafa Kemal Paşa'dan uzak kalmasını plânlar. [53] Bu propagandalarla birlikte ayrıca, milletin yegâne kurtuluşunun bir ülkenin himayesine girmek olduğu düşüncesini yayanlar da Millî Mücadele için büyük tehlikeler oluştururlar. Hatta, kimi Millî Mücadele taraftarları, İngiliz ve özellikle Amerikan mandaterliği propagandasını yaymak gafletini gösterirler. [54]

Millî Mücadele aleyhinde yapılan yukarıdaki propagandaların önünde

---

[50] Hüsamettin ERTÜRK: a.g.e., 541-542.

(*) Daha geniş bilgi için bakınız: Hüsamettin ERTÜRK, a.g.e., 536/560.

[51] Hamit PEHLİVANLI: Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askerî Polis Teşkilâtı, (Ankara, 1992), 168-169.

[52] Nurettin PEKER: 1918-1923 İstiklâl Savaşı'nın Vesika ve Resimleri - İnebolu ve Kastamonu Havalisi, (İstanbul, 1955), 354.

(*) Daha geniş bilgi için bakınız:

1. Doğu ERGİL: Millî Mücadele'nin Sosyal Tarihi, (Ankara, 1981), 312.
2. Fethi TEVETOĞLU: Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960), (Ankara, 1967), 48.
3. Mesut AYDIN: Millî Mücadele Yıllarında İstanbul'da Faaliyet Gösteren Gizli Gruplar, A.Ü.T.İ.T. Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, (Ankara, 1989), 170.
4. Mustafa BALCIOĞLU: Millî Mücadele'de Merkez Ordusu, A.Ü.T.İ.T. Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, (Ankara, 1990), 90.
5. Nurettin PEKER: 1918-1923 İstiklâl Savaşı'nın Vesika ve Resimleri – İnebolu ve Kastamonu Havalisi, (İstanbul, 1955), 143.

[53] Kâzım ÖZALP: Millî Mücadele [1919-1922], (Ankara, 1985), 50.

[54] Kâzım ÖZALP: a.g.e., 50-51.

durmak için ve milletin bütünlüğü doğrultusunda yapılacak propaganda faaliyetlerinin önemi şüphesiz çok büyüktür. Bu amaçla, Kuvayı Millîye'nin niyet ve faaliyetlerini benimsetmek ve dünyaya duyurmak için irşat heyetlerinin oluşturulduğunu ve gazetelerin yayımlandığını ifade etmiştik. İşte, bu gazetelerden biri de Balıkesir'de **Mustafa Necati Bey**'in önderliğinde **Vasıf Bey** ve kardeşi **Esat Bey**'in gayretli çalışmalarıyla 16.11.1919 tarihinde yayımlanan "*İzmir'e Doğru*" adlı gazetedir. [55]

İstihbarat ve propaganda faaliyetlerini gerçekleştiren bir diğer teşkilatımız olan **Karakol Cemiyeti**, Millî Mücadele'yi destekler nitelikte pek çok faaliyete imzasını atar. Bunlardan biri de Türk Ocağı ile birlikte düzenledikleri Sultanahmet Mitingi'dir. Miting, 10 Ekim 1919'da açık havada yapılamadığından Sultanahmet Camii'nde gerçekleştirilir. Mitinge konuşmacı olarak katılanlar arasında **Hamdullah Suphi TANRIÖVER**, **Kara Vasıf Bey**, **Mehmet Emin YURDAKUL**, **Rıza NUR** ve **Kemal Mithat** da bulunur. [56]

Dünyanın en önemli jeopolitik ve stratejik noktalarından birisi, belki de birincisi olan Anadolu coğrafyası üzerinde Türk milletinin hakim millet olarak varlığını istemeyen, bir an önce bu coğrafyanın kendi ellerine geçmesini amaçlayan, Anadolu'yu dünyanın diğer coğrafyalarında olduğu gibi sömürge durumuna getirmek isteyen Avrupa devletleri (Özellikle İngiltere), tarih boyunca her türlü desise ve entrikalarını bu coğrafya üzerinde gerçekleştirmekten geri durmamışlardır.[57] Avrupa devletleri, her türlü fırsatı değerlendirerek son vatan toprağı Anadolu üzerinde yaşayan Türklerin parçalanması,

---

[55] Kâzım ÖZALP: a.g.e., 71.

[56] Tuncay ÖZKAN: Bir Gizli Servis'in Tarihi – MİT, (İstanbul, 1997), 54.

[57] Kâzım KARABEKİR Paşa, bununla ilgili oldukça ilginç olaylar anlatmaktadır. Örneğin, bir Rum papazı yıllarca Ayasofya Camii'nde imamlık yapmış ve halkı taassup ve tembelliğe sevk etmiştir. Halk, gerçek kimliğini bilmeden ona büyük saygı göstermiştir. Kâzım KARABEKİR Paşa, ikinci bir olay olarak da, Erzurum'da davranışlarından şüphelenip yakalattığı Rus dönmesi bir casustan bahsetmektedir.

Geniş bilgi için bakınız: Kâzım KARABEKİR, Gizli Harp: İstihbarat, [Yayına Hazırlayan: Emrullah TEKİN,] (İstanbul, 1998), 39/43.

esir edilmesi ya da sömürge millet hâline getirilmesi için birbirinden çok farklı yöntemler ortaya koymuşlardır. İşte, bu yöntemlerinden birisi de özel yetiştirilmiş casusları aracılığı ile milleti birbirine düşürmek ya da millet önderlerini, iyi plânlanmış bir suikast ile ortadan kaldırmaktır.

Bilindiği gibi, Türk milletinin yakın geçmişinde çok önemli bir yeri bulunan, bağımsızlık ve özgürlük mücadelesinin en büyük önderi ATATÜRK'tür. Milletin başında çok yönlü meziyetlere, derin deneyimlere ve yüksek bilgilere sahip böyle bir önderin başında bulunduğu mücadele hareketinin sonuçsuz kalmayacağını ve böyle bir mücadeleden Türk milletinin zaferi elde ederek çıkacağını tahmin eden İngiltere, daha önceden denediği yöntemlerinden birine başvurmayı plânlar. Bu yöntem de Millî Mücadele'nin önderi Mustafa Kemal Paşa'yı (ATATÜRK'ü) bir suikastla öldürmektir. Bu plânın uygulayıcı olarak da küçük yaşlardan itibaren çok iyi yetiştirilen Hint kökenli **Mustafa Sagir** seçilir. Nihayet, Türkçe, Arapça, Hintçe ve İngilizce gibi pek çok dili anadili gibi konuşan, yüksek bilgilere ve deneyimlere sahip Mustafa Sagir, İstanbul'a gönderilir. Onun amacı; İstanbul'da kuracağı ilişkiler ve yapacağı faaliyetlerin sonunda Ankara'ya geçmek ve Mustafa Kemal Paşa'yla görüşmek, bir fırsatı değerlendirerek O'nu öldürmektir.

Yukarıdaki düşüncelerin birer uzantısı olarak Mustafa Sagir'in casusluk faaliyetleri ve Mustafa Kemal Paşa'ya yapılmak istenen suikast hakkında bilgiler yansıtan tek romanımız M. SERT tarafından yazılan *Mustafa Sagir*' dir. Yazar, Mustafa Sagir'in İngiliz casusluğu hakkında, romanında şu bilgilere yer vermektedir:

> *"İngiliz Harbiye Nezareti'nin en mühim şubesi olan Entellicens Servis, Mustafa Sagir için '**Birinci sınıf adamımızdır ve Sir unvanını haizdir.**' diye bildirmiştir. İngiltere' de Sir unvanı ancak kralın tensibi ile verilir. Aslen İngiliz olmayan bir adama böyle bir unvan verilmesi, ancak çok bü-*

yük hizmetler ifa etmiş olduğuna delâlet ederdi." (Sert, 1944:4)

Mustafa Sagir, İstanbul'a gelmeden önce İngilizlerin menfaatleri doğrultusunda Afganistan'da da faaliyetler yürütmüştür. Hatta, Afganistan Emiri' nin öldürülmesinde İngiliz Miralay Nelson, Mustafa Sagir'le iş birliği içinde bulunmuştur. M. SERT, konuyla ilgili olarak romanında şu ifadelerine yer vermektedir:

"*Miralay Nelson, Mustafa Sagir'in eski bir arkadaşıydı. Miralay Entellicens Servis'in en kıymetli memurlarından biri olup bu teşkilâtın yakın şark kısmı şefi bulunuyordu. Esasen kendisi (Mustafa Sagir), İstanbul'a gönderilirken Miralay Nelson'un emrinde bulunacağı tebliğ edilmişti. Mustafa Sagir, Miralay Nelson'la beraber bilhassa Afganistan'da büyük faaliyet göstermiş ve Afganistan Emiri'nin katlini onunla beraber başarmıştı.*" (Sert, 1944:7-8)

İngilizler, Anadolu'daki Millî Mücadele'nin bitmesi için tek çarenin Mustafa Kemal Paşa'nın öldürülmesi olduğuna kanaat getirdiklerinde Hint kökenli Mustafa Sagir'e bu zor görevi verirler. Mustafa Sagir ise, ibadet vecdi içinde yapacağı bu görevini yerine getirmek için İstanbul'a geldiğinde kendini ***Hint Hilafet Komitesi'nin Fevkalâde Mümessili*** olarak tanıtır ve İstanbul' daki İngiliz Büyükelçiliğinden uzak durur. Yazar, romanda bahsedilen Miralay Nelson'un ifadeleri ile konuya şöyle açıklık getirmektedir:

"*En pratik hedefimiz yeni Türkiye'nin başı Mustafa Kemal Paşa'yı ortadan kaldırmaktır. Buna muvaffak olduğumuz takdirde millî hareketin kendiliğinden infisah etmesi kuvvetle muhtemeldir. Fakat, bu da çok zor bir iş.*" (Sert, 1944:10)

Mustafa Sagir'in ifadesi de şöyledir:

> *"Bana öyle geliyordu ki, bizi muvaffakiyete îsal edecek en kestirme yol, bir Hint Hilafet Komitesi'nin fevkalâde mümessili rolünü oynamamdır. Bu sayede milliyetperver Türklerin arasına katılabileceğim gibi Ankara'ya da bir yolunu bulup gidebilmem ve başta Mustafa Kemal Paşa olduğu hâlde ileri gelen Türk ricali ile tanışabilmem imkân dahiline girebilir. Ondan sonra bir taraftan bu rolü oynarken bir taraftan da icap eden tertibat alınır."* (Sert, 1944:11)

Türlü hile ve oyunlarla İstanbul'da bulunan Millî Mücadele taraftarı insanlarla teması sağlayan Mustafa Sagir, nihayet Ankara'ya geçer. Kendisini, Ankara girişinde bir heyet karşılar ve sonunda da Mustafa Kemal Paşa ile görüşmeye muvaffak olur. Yazar, Mustafa Sagir'in Mustafa Kemal Paşa ile görüşmesini romanında şöyle yansıtmaktadır:

> *"Mustafa Sagir, bu sırada Mustafa Kemal Paşa tarafından da kabul edilmişti. Mustafa Sagir, kendisini Paşa'nın huzurunda bulduğu zaman yine o riyakâr maskeyi yüzüne takmış ve Paşa'ya Müslümanlar'ın selâmlarını tebliğ ettikten sonra milyonlar bahsine gelmişti."* (Sert, 1944:59)

Yukarıda sözü edilen görüşme bittikten sonra, Millî Mücadele'nin önderi Mustafa Kemal Paşa, kendini Hint Hilafet Komitesi'nin fevkalâde mümessili olarak tanıtan Mustafa Sagir'in bir İngiliz casusu olduğunu Yunus Nadi Bey'e söyler. Mustafa Kemal Paşa, engin deneyim ve yüksek bilgileri sayesinde (Muhtemelen, İstanbul'daki Türk istihbarat elemanlarının Mustafa Kemal Paşa'ya ulaştırdıkları Mustafa Sagir'in casus olması ile ilgili bir bilgi de vardır.) yanına gelen kişinin kötü niyetini anlar. M. SERT, bu konuyu da romanında şöyle ifade etmektedir: (Yunus Nadi Bey ile Mustafa Kemal Paşa

arasında geçen konuşmadan:)

"- Paşam, Mustafa Sagir hakkındaki mütalaanızı öğrenebilir miyim?

Mustafa Kemal Paşa, o zaman Yunus Nadi'ye döndü ve kısaca:

- Casustur, casus! diye mırıldandı.

Yunus Nadi şaşırmıştı:

- Ne dediniz, anlayamadım, dedi: Casus mu?

- Evet! Yalnız bundan kimseye bahsetme! Hakkında gizli tahkikat yapılıyor. Hakikat yakında ortaya çıkacak." (Sert, 1944:61)

Mustafa Sagir'in casus olduğu, kendisi tarafından İstanbul'a gönderilen ve İstanbul'dan kendisine gelen eczalı mektuplardan anlaşılır. Dahiliye Vekâleti'ne çağrılır. Odada Dahiliye Vekili Adnan Bey, kimyacı Refik Bey, Ankara Emniyet Müdürü Dilaver Bey, müdde-i umum ve Mustafa Sagir bulunmaktadır. Adnan Bey ile Mustafa Sagir arasında geçen konuşma, romanda şu şekilde yansımaktadır:

" - Sizi dinliyorum. Ankara'ya gelişinizin hakikî maksadını söyler misiniz?

Mustafa Sagir, bitkin bir sesle mırıldandı:

- Sualinize tahriren cevap vermeme müsaade etmenizi rica ederim. Şu anda muhakememe hakim değilim.

- O hâlde size şu saniyeden itibaren casusluk suçu ile mevkuf olduğunuzu beyan ederim." (Sert, 1944:64)

Mustafa Sagir'in İngiliz casusu olduğu eczalı mektuplar aracılığı ile belgelendikten sonra dönemin İstiklâl Mahkemesi'nde yargılanır ve idam edilir. M. SERT, Mustafa Sagir'in idam sehpasındaki son durumu ile ilgili ola-

rak da romanında şu düşüncelere yer vermektedir:

> *"Masa gürültü ile devrildi. Sehpanın direkleri acı bir ses çıkararak gıcırdadı ve gıcırdadı ve lüks lambalarının ışıkları altında Mustafa Sagir'in beyaz gömlekli tombul vücudunun sallandığı ve birkaç defa debelendiği görüldü. Çingene, casusun ayaklarına sarılarak aşağıya doğru çekti. O zaman yağlı ipin Mustafa Sagir'in boynuna büsbütün gömüldüğü görüldü. Casus, artık hareketsiz sallanıyordu.*
>
> ...
>
> *Böylece, Mustafa Sagir; binbir karanlık ümitle gelmiş olduğu Ankara'da cezasını bularak hayatını bıraktı."* (Sert, 1944:69-70)

Romanda anlatılan Mustafa Sagir'in tarihî bir kişilik olduğunu belgeleyen ifadeler ise, şöyledir:

Sabiha GÖKÇEN, Mustafa Kemal Paşa (ATATÜRK) ile yaşadığı anılarından birinde Mustafa Sagir olayına, şu şekilde açıklık getirmektedir:

> *"Atatürk'e, 'Mustafa Sagir olayı nedir?' diye sorduğumda, O, tatlı tatlı sadece şu yanıtı verdi:*
>
> *'Bir casusluk olayı Gökçen... İngilizlerin özel olarak yetiştirdikleri bir Hintli... Sözüm ona Hint Hilafet Cemiyeti üyelerinden biri... Daha doğrusu bize öyle tanıtılmıştı. İngilizler, herkesi budala ya da kör yerine koyuyorlardı. Bu zavallı adamın maskesini düşürdüğümüz zaman buna en çok şaşan elbette ki İngilizler olmuştu. Olmuştu ama, Mustafa Sagir'in kendilerine hizmet ettiğini hiçbir zaman itiraf etmemişlerdi."* (Gökçen, 1982:324)

Yine Sabiha GÖKÇEN'in anılarına göre; Mustafa Sagir'i Ankara'nın Çankırıkapısı'nda yanında **Kemalettin Sami Bey** olmak üzere **Kılıç Ali Bey** karşılar. Oradan Büyük Millet Meclisi binasına aynı arabayla giderler. Mustafa Kemal Paşa ile yirmi dakika kadar görüşülür. Mustafa Sagir, Büyük Millet Meclisi'nden çıktıktan sonra ikâmetine ayrılan Hürriyet Oteli'ne gider. Mustafa Sagir'in ayrılmasıyla birlikte Mustafa Kemal Paşa, Kılıç Ali Bey'i çağırır ve Mustafa Sagir'le ilgili olarak onlara *"Dikkatli olmalı! Bu adam mükemmel bir casustur!"* sözünü söyler. [58] Aslında Mustafa Sagir, daha İstanbul - Kroker Oteli'nde bulunduğu sırada Türk istihbarat elemanları tarafından takibe alınır. [59]

Teşkilâtı Mahsusa'nın bir dönem genel başkanlığını yapmış bulunan Hüsamettin ERTÜRK, Mustafa Sagir'le ilgili şu ilginç açıklamaları yapmaktadır:

> *"... Hintli Mustafa Sagir'i tarussuda mecburduk. Fakat Mustafa Sagir, işlerini daha ilerleterek, genç Darülfünûnluları evine davet etmiş, çok mükemmel tefriş edilmiş odalarında, duvarlarında sanatkârane yazılarla süslü ve Kur'an' dan ayetleri, hadisten satırları ihtiva eden levhalarını göstermiş; Enver Paşa'ya, Mustafa Kemal Paşa'ya ait resimleri, hatıraları önlerine dökmüştü.*
>
> ...
>
> *Sofya'ya gelince Emin Ali Bey'i bulup, üstelik Anadolu' daki millî hükûmetin dostu Bulgar mebusu Açkof'un delâletiyle General Protkirof fırkasının mestur tassisatından para alarak Varna'dan motora binmişler. Fakat, yolda havanın*

---

[58] Sabiha GÖKÇEN: Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti [Anıları Kaleme Alan: Oktay VEREL], (İstanbul, 1982), 326.
[59] Hüsamettin ERTÜRK: İki Devrin Perde Arkası, [Yazan: Samih Nafiz TANSU - Yayına Hazırlayan: Ramazan YAŞAR], (İstanbul, 1969), 271-272.

muhalefetinden İğneadası'na uğrayınca Yunanlılar tarafından tevkif edilerek Atina'ya gönderilmişler. Orada, İngilizler' in yardımıyla kurtulan Mustafa Sagir, İstanbul'a dönmüş; fakat gizli teşkilâtımızın gözünü boyamak için bu casusu İngilizler, 17 gün Arapyan Hanı'nın zindanlarında tevkif etmişti. Buradan güya kaçarak saklanan Mustafa Sagir, gece Üçüncü Karakol Teşkilâtı'nın yardımı ile İdare-i Mahsusa' nın vapurlarıyla ve elindeki (K.G.) parolalı vesika ile İnebolu' ya çıkmış, erkân-ı harp kaymakamı Kemalettin Sami Bey (Paşa) tarafından fevkalâde merasimle karşılanmıştı." (Ertürk, 1969:274/276)

Mustafa Sagir, 28 Kasım 1920 tarihinde, Cuma günü İnebolu'ya gelir. Onu; İnebolu'da Kaymakam İsmail Hakkı Bey, Belediye Başkanı Hüseyin Kâşif Bey ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin önderleri karşılar. Mustafa Sagir, 31 Kasım 1920 tarihinde ise Kastamonu'ya geçer ve milletvekili Murat Bey'in evinde iki gece misafir edilir. Kastamonu Nasrullah Camii'nde İngilizler aleyhinde vaazlar verir. Mustafa Sagir, ortaya koyduğu davranış ve düşüncelerinde casus olduğunu belirten bir durum yansıtmasa da, o sırada Kastamonu'da bulunan Muhittin Paşa, şüphelenir. İngilizler, Araplar, Hintliler ve özellikle İngiliz gizli servisinin faaliyetlerini yakından gözlem eden, deneyimli ve bilinçli bir insan olan Muhittin Paşa, Mustafa Sagir'in casus olabileceği ihtimalinin üzerinde durur ve henüz Kastamonu'dan ayrılan Vali Cemal Bey'e bir mektup yazarak Mustafa Sagir'le ilgili bilgiler verir. Ankara Hükûmeti'nin durumdan haberdar edilmesini Cemal Paşa'dan ister. Muhtemelen Vali Cemal Paşa; Maliye Vekili Ferit Bey ve Dahiliye Vekili Adnan Bey'i konuyla ilgili olarak ikaz eder. [60]

Araştırmacı, yazar Tuncay ÖZKAN da yukarıdaki bilgilere ek olarak

[60] Nurettin PEKER: 1918-1923 İstiklâl Savaşı'nın Vesika ve Resimleri - İnebolu ve Kastamonu Havalisi, (İstanbul, 1955), 273-274.

Mustafa Sagir'in Urdu dilinde gazete çıkarmak istemesinden bahseder. Mustafa Sagir, bu amaçla *Yeni Gün* gazetesinin sahibi Yunus Nadi Bey'le görüşür. Eline geçecek para için duruma çok sevinen Yunus Nadi, izin istemek için Mustafa Kemal Paşa'ya olayı anlatır. Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği cevap, yukarıda ifade edilenlerin bir tekrarı niteliğindedir. "*Bu adam casustur. Hakkında gizli tahkikat var. Netice alınıncaya kadar bundan kimseye bahsetmeyiniz.*" [61]

Mustaf Sagir'in casus olabileceği şüphesi üzerine hakkındaki takibat genişletilir. Mustafa Sagir'in İstanbul'a gönderdiği mektuplar, Sebilürreşad sahibi Eşref Edip Bey tarafından ele geçirilir ve Dahiliye Vekili Adnan Bey'e verilir. Mektupların eczalı mürekkeple yazıldığı anlaşılır ve Mustafa Sagir casusluktan tevkif edilir. [62] Emin Âkif ise, Mustafa Sagir'in casus olduğunu belgeleyen kişinin, babası Mehmet Âkif ERSOY olduğunu belirtir. Onun ifadesine göre, Mustafa Sagir, Mehmet Akif'in adresi ile İstanbul'la iletişimi kurar. Mehmet Âkif ERSOY, Mustafa Sagir adına İstanbul'dan, hatta Mısır' dan gelen büyükçe zarflardan şüphelenir ve zarfların içini açtığında birkaç cümlelik boş kağıtları görür. Bu kâğıtlar, kimyagerler tarafından tahlil edildiğinde Mustafa Sagir'in İngilizlerle iş birliği içinde bulunduğu ve casus olduğu belgelenir. [63]

Mustafa Sagir'in suçu sabit görülür ve İstiklâl Mahkemesi'ne sevk edilir. Onu yargılayan mahkeme üyeleri ise; Kütahya Milletvekili **Cevdet IZRAP**, Elazığ Milletvekili **Hüseyin**, Cebelibereket Milletvekili **İhsan** ve Gaziantep Milletvekili **Kılıç Ali Bey**'dir. İstiklâl Mahkemesi'nin Mustafa Sagir hakkında verdiği karar ise, idamdır. [64]

---

[61] Tuncay ÖZKAN: Bir Gizli Servis'in Tarihi - MİT, (İstanbul, 1997), 94.
[62] Nurettin PEKER: a.g.e., 274.
[63] Cemal KUTAY: Necid Çöllerinde Mehmet Âkif, [Yayına hazırlayan: Mustafa UNAN], (İstanbul, 1963), 246/255.
[64] Tuncay ÖZKAN: Bir Gizli Servis'in Tarihi - MİT, (İstanbul, 1997), 94.

Mustafa Sagir'in İstiklâl Mahkemesi'nde verdiği beyanat ise şudur:

> *"- Miralay Lawrens, Osmanlı İmparatorluğu'nu altınlarla yıkmıştı. İngilizler, beni de tabanca ile Millî Hükûmeti ortadan kaldırmaya memur etti. Maksadım, Mustafa Kemal'i vurmaktı. Bununla Türklerin İstiklâl Savaşı duracak, Millî Hükûmet yıkılacaktı."* (Ertürk, 1969:293-294)

Mustafa Sagir, idam edilmeden önce vasiyet niteliğinde bir mektup yazar ve bunun İngiliz Konsolosluğuna verilmesini talep eder. Onun yazdığı mektuptaki ifadelerden bir pasaj aşağıdadır:

> *"İngiltere Hükûmeti'nden aldığım vazifeyi sadakatle yaptım. Mahkeme sırasında her şeye rağmen İngiltere Hükûmeti'ne ait hiçbir sır vermedim. İngiltere ve Hindistan İmparatorluğu'na karşı olan sadakatim son dakikaya kadar devam etti. Okuldaki kardeşimi İngiltere Hükûmeti'nin himaye ve şefkatine bırakıyorum."* (Özkan, 1997:95)

Konuyla ilgili inceleme ve anı kitaplarındaki yorum ve düşüncelerden de anlaşılacağı gibi *Mustafa Sagir* adlı romanın yazarı M. SERT, tarihî gerçeklere uygun nitelikte bir roman yazmıştır.

F. Millî Mücadele Azmi, Gayreti ve İmanını (Moral Gücünü) Anlatan Romanlar:

Millî Mücadele'nin önderi Mustafa Kemal Paşa'nın Sakarya Savaşı' ndan önce bütün millete ve orduya verdiği *"Hatt-ı müdafaa yoktur, sath-ı müdafaa vardır. O satıh ki, bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı düşman eline geçmedikçe terk olunamaz."* mesajı doğrultusunda Anadolu'nun her

yerinde, her köyünde, her insanında büyük bir mücadele azmi görülür. Milletin savaş araç ve gereçleri, silâh ve cephanesi yok denecek düzeydedir. Ama, Mustafa Kemal Paşa'nın ve arkadaşlarının önderliğinde milletin yüce bir inancı, azim ve gayreti vardır. Bu inanç, azim ve gayretle bağımsızlık ve özgürlük kazanılacaktır.

Yukarıdaki düşüncelerle doğru orantılı bir şekilde Burhan Cahit de romanında şunları ifade etmektedir:

> "*Silâh azdı. Cephane azdı.*
>
> *Fakat, hiçbir davet beklemeden müdafaa hatlarına koşup gelen efradın temiz yüreğinde coşkun bir iman vardı.*
>
> *Ve Miralay Celâl, şuurlu bir kumandan kafası ile en büyük silâhın bu hedefini bulan iman olduğunu anlıyordu.*" (Morkaya, 1933:181)

Burhan Cahit, diğer romanlarından *Köy Hekimi*'nde ise Millî Mücadele ile Birinci Dünya Savaşı'nı karşılaştırmakta ve Millî Mücadele'deki azmi şu şekilde vermektedir:

> "*İstiklâl muharebeleri heyecanlı, endişeli geçiyordu. Fakat, Harb-i Umumî gibi memlekette ekmek sıkıntısı yoktu. Cephedekiler ve geridekiler istilâya karşı bütün kin gazaplarıyla karşı koyabiliyorlardı.*" (Morkaya, 1932: 13)

Yakup Kadri de milletin zafer ümidine sahip olduğunu, romanda yansıttığı şu düşüncelerle anlatmaktadır: (Aşağıdaki alıntı, Yunanlıların Eskişehir'e saldırması üzerine milletin, özellikle Ankara'da bulunanların telaş ve heyecana düştüğü bir ortamda Nazif Bey ve Selma Hanım arasında geçen konuşmadan alınmıştır.)

"*Nazif, ona:*

-'Her şey bitti, hiç ümit yok değil mi?' derken inatçı bir çocuk tavrıyla başını sallıyor:

-'Yok canım, mutlaka yeneceğiz, mutlaka...' diyordu. Sonra yavaş yavaş, içten gelen bir sesle ilâve ediyordu:

*-Benim gördüğümü sen de görmüş olsan inanırdın. Hiç ümitsizliğe düşmezdin. Ben, ilk sedyelerin hastahaneye nasıl geldiklerini gördüm. Hiçbirinde ne bir pişmanlık, ne bir azap, ne de bir korku emaresi vardı. Hepsinin yüzünde okunan şey yalnız azim, yalnız metanetti. '**Hanım abla, şu yarayı sar da dönüvereyim.**' Bu ses kulağımdan hiç gitmiyor.*" (Karaosmanoğlu, 1934:78-79)

Tarık Buğra, *Küçük Ağa* adlı romanının kimi bölümlerinde Millî Mücadele'nin genel değerlendirmesi içinde milletin azim ve cesaret gücünden bahsetmektedir. Kurtuluşun ancak mücadeleden geçtiğini özellikle ifade etmektedir. Bu bölümlerden birisi aşağıdadır:

"*Ölümün eşiğine gelen memleketi ancak ve ancak Anadolu hareketi kurtarabilirdi. Bu hareket, memleketin yüreğinden gelen bir hareketti. Tıpkı hücuma uğrayan bir adamın kendini korumak ve kurtarmak için yaptığı işti. Buna karşı aynı iddiayı taşıyan diğer hareketler, niyetleri ne kadar iyi olursa olsun, memleketin elini kolunu tutmaktan başka bir işe yaramıyordu, yaramayacaktı da.*

Kaldı ki, bunların arasında İngilizlere, hatta Yunanlılara satılmışlar da vardı." (Buğra, 1970:354-355)

Yazar, romanından alınma şu ifadeleriyle de milletin zafere yakın dönemlerindeki azim ve gayretinden bahsetmektedir:

"*İşgaller geçici idi. Hele daha ileri noktalara varması olmayacak şeydi. Çünkü, geçici anlaşma vardı. Onu biz bozmaz, barışı beklersek medenî düşmanlarımız hiç bozmazdı. Bu arada yapılacak tek ve en faydalı şey, işe yarayacak bileklerle kafaları işlerinden güçlerinden ayırmamaktı. Yıllarca bacası tütmeyen evlerin, başıboş kalmış tarlaların, bağların ve iş yerlerinin büsbütün çöküp gitmemesi için bu şarttı. Bu olmazsa Türkiye olmayacaktı.*" (Buğra, 1970:284)

Yazar, romandaki Yüzbaşı Nazım'ın aracılığı ile de şunları söylemektedir:

"*- ... Kuvayı Millîye ve Anadolu ordusu, önümüzdeki baharda memleketi düşmanlardan da temizlemek azim ve kararındadır, bunu yapmaya da muktedirdir.*" (Buğra, 1970: 357)

Aziz Türk yurdu Anadolu'nun işgali ile birlikte bir an için kaybolan azim ve manevî güç, pek çok Türk kasaba ve şehrinde yeniden ortaya çıkar. Bir milletin gerçek anlamda ölüm-kalım mücadelesi olarak dünya tarihine geçen bu muhteşem kavgada herkes yerini alır. Burhan Cahit, "*İzmir'in Romanı*" adlı gözlem ve anı kitabındaki ifadeleriyle bu düşünceleri oldukça etkili yansıtmaktadır:

"*İş adamı, ilim adamı, fikir adamı, esnaf, tüccar, çiftçi, gazeteci, kadın, çocuk, erkek bütün millet bu ana baba gününde köy köy, kasaba kasaba toplanıyor; hiyanete, zulme karşı eline ne geçerse tırpanıyla, tüfeğiyle, süngüsüyle karşı koymaya çalışıyordu.*" (Morkaya, 1931:32)

İskender Fahrettin SERTELLİ de, "*Atatürk Bizi Nasıl Kurtardı?*" adlı ki-

tabında, Mustafa Kemal Paşa'nın dayandığı en kuvvetli muhakeme ve mantığı, şu şekilde açıklamaktadır:

> *"Esas, Türk milletinin haysiyeti ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. Bu esas, ancak tam bir istiklâle malikiyetle temin olunabilir. Ne kadar zengin ve müreffeh olursa olsun istiklâlden mahrum bir millet, beşeriyet karşısında uşak olmak mevkiinden yüksek bir muamele göremez."* (Sertelli, 1942:7-8)

Milletin azim, gayret ve imanını yansıtması yönünden Millî Mücadele döneminin Genelkurmay Başkanı Fevzi (ÇAKMAK) Paşa'nın 29.05.1336 (1920) tarihli aşağıdaki ifadeleri de dikkate alınması gereken önemli bir değerlendirmedir:

> *"Herkes bugün İngilizlerin dünyaya takmak istedikleri esaret zincirini kırmak istiyor. Bizim milletimiz hiçbir zamanda esaret zincirini taşımamıştır. Bugün şunu da arz edeyim ki, zafer ancak imanı tam olanlarındır. Eğer, biz içimizde, kalbimizde düşmanlarımızın buraya ayak basmamasına azmi kat'i ile iman edersek basamaz efendiler. Şüphesiz, bu kadar fedakârlığa mukabil millet, parlak bir istikbal bekliyor ve bu istikbali ancak şarktan doğacak istiklâl güneşi bize vaat ediyor."* [65]

---

[65] (T.B.M.M.) Gizli Celse Zabıtları, I-II-III-IV, (24 Nisan 1920-25 Teşrinievvel 1934), [Cilt: 1, Sıra: 1: s. 45]

G. Posta Teşkilâtı ve Haberleşmeyi Anlatan Romanlar:

Birinci Dünya Savaşı yıllarında olduğu gibi ulaşım ve haberleşme sorunları Millî Mücadele döneminde de kendini gösterir. Ordunun elinde yeterli düzeyde ulaşım araçlarının bulunmaması, savaşın olağanüstü özellikleri içinde posta teşkilâtının düzenli işleyememesi ulaşım ve haberleşme sorunlarını meydana getirir. Yalnız, Millî Mücadele yılları içinde Ankara Hükûmeti, haberleşmeye ayrı bir önem verir. Cephedeki askerin, memleketinden, ailesinden haber alamaması durumunda, moralini yitireceği dikkate alınarak özellikle mektupların sahiplerine bir an önce ulaştırılması sağlanır. Türk posta teşkilatının bu tür faaliyetleri, hizmetleri tarihe geçmiştir. Millî Mücadele yıllarındaki haberleşme olayını yansıtan, inceleme alanı içindeki tek roman, Mahmut Atilla AYKUT'un *Silâh Arkadaşları*'dır.

Roman kahramanlarından Seyfi Bey, sevgilisi (sonradan nişanlısı) Feriha'ya gönderdiği bir mektup ile şu ifadelere yer vermektedir:

> *"Sahra postası bunu sahra ne zaman ulaştıracak bilmiyorum.*
>
> *Fakat, millî orduda geri hizmetleri o kadar muntazam ki, her hâlde gecikmeden seni bulacağını zannediyorum."*
>
> (Aykut, 1942:100)

Ğ. Anadolu'ya İnsan, Silâh ve Mühimmat Nakli ve İstiklâl Yolu ile Tekalif-i Millîye'yi Anlatan Romanlar:

Millî Mücadele döneminde insan, silâh ve mühimmat naklini gerçekleştiren çok önemli bir güzergâh bulunmaktadır. Bu güzergâh; İnebolu - Kastamonu - Ilgaz - Çankırı - Kalecik ve Ankara güzergâhıdır. İnebolu'dan

başlayıp Ankara'da sona eren bu güzergâha "***İstiklâl Yolu***" da denmektedir. İstanbul'daki silâh ve mühimmat depolarının Kuvayı Millîye taraftarı fedaîlerce basılıp [66] Millî Mücadele döneminde oldukça gerekli olan silâh ve mühimmatın kaçırılıp Anadolu'ya geçirilmesinde, bu yolun önemi büyüktür. Ayrıca, Rusya aracılığı ile Asya'da yaşayan diğer Türk topluluklarından sağlanan silâh, mühimmat ve para yardımı da özellikle *İstiklâl Yolu* aracılığı ile Ankara'ya ve oradan da cephelere ulaşır. İstiklâl Yolu'nda her türlü sıkıntıyı çeken ise yörenin halkıdır. Özellikle yaşlı erkek, kadın ve askerlik çağına gelmemiş çocukların fedakârca davranışlarının, tarihimizde ayrı bir önemi ve değeri bulunmaktadır.

"*Silâh Arkadaşları*" adlı romanında Mahmut Atilla AYKUT, roman kahramanı Seyfi Bey'in ifadesi ile yukarıdaki olaylara dikkatleri şöyle çekmektedir:

> "*Sevkiyat idaresinde hummalı bir çalışma var. Bugün öğle üzeri Kastamonu'ya yüz arabalık bir kafile hareket edeceğini söylediler. Biz de bu kervana katılacağız. Kasabada (İnebolu) erkekten çok kadın görünüyor. Fakat, o Anadolu kadınları ki, ayaklarında çarıkları ve ellerinde üvendireleri ile erkekten ayırt edilmiyor. Sevkiyatın eli, ayağı bunlar.*" (Aykut, 1942:28)

> "*Kağnı; Anadolu, İstiklâl Harbi'nin en dayanıklı nakil vasıtası. ... Ilgazları, Çamlıbelleri, Ercişleri aşan ve cephelere cephane yetiştiren işte bu arabalar.*" (Aykut, 1942:29)

---

[66] Alemdar YALÇIN: "Çankırılı Hasan Usta Seni Nasıl Unuttuk?", Yâren Meclisi, 5, Yıl: 2, (Kasım, 1994), 16-17.

İnebolu - Ankara güzergâhının "*İstiklâl Yolu*" olduğunu belirtmiştik. Çünkü, özellikle bu yoldan gelen insan ve mühimmat ile millet istiklâline kavuşmuştur. Bakınız, Mahmut Atilla, bu yol için neler söylemektedir?

> "*Anadolu yolu...*
> *Kurtuluş yolu.*
> *Koyu yeşil çam ormanları arasından uçsuz bucaksızlıklara doğru açılan zafer ve İstiklâl Yolu.*" (Aykut, 1942:31)

Anadolu'da Millî Mücadele devam ederken İstanbul'da bulunan Millî Mücadele taraftarı sivil ve askerler iş birliği kurarak Anadolu'ya geçmek ve fiilen yararlı olmak isterler. Sonraki zamanlar çok üstün başarılar kazanan pek çok komutan, bürokrat ve aydın insanın Anadolu'ya geçmesindeki en önemli yol ise yine İnebolu - Ankara yoludur. Yani, İstiklâl Yolu, sadece silâh ve mühimmat naklinin gerçekleştiği yol olmayıp, aynı zamanda Millî Mücadele'nin beyin kadrosunu Ankara'ya taşıyan önemli bir yoldur. Roman kahramanlarından Feriha'nın babası Bnb. Fikri ile Fahri Bey ve onun subay abisi de Anadolu'ya geçmek isterler. Romandan alınma aşağıdaki ifadeleri, Bnb. Fikri, Fahri Bey'e hitaben söylemektedir:

> "*Anadolu ile muhaberedeyim. Bizim burada bir grubumuz var. Dün ağabeyimle de görüştük. Ona da vazife verdik. Bugünlerde her hâlde bir şeyler olacak. Bakalım, belki de Boğaziçi'nden Anadolu'ya geçeceğim.*" (Aykut, 1942:11)

Roman kahramanları Bnb. Fikri ve ailesi, Seyfi Bey ve subay abisi; tebdil-i kıyafet ve kimlik değişikliği ile İstanbul'dan Anadolu'ya geçmek isterler. "*Karintina*" adlı bir vapurla Karadeniz'e açılırlar. Karaya çıkacakları yer ise İnebolu'dur. İnebolu, roman kahramanları gibi binlerce Millî Mücadele taraftarını karşılayan bir Türk kasabasıdır. İnebolu, İstanbul ile Ankara'yı birleştiren bir köprüdür.

Seyfi Bey'in İfadesi:

"İşte İnebolu.

İstiklâl Harbi sahalarına koşanlar, mübarek Anadolu topraklarına buradan ayak basıyorlar."

...

"Bütün İnebolu, tarihî vazifesinin ehemmiyetini anlamış gibi saçı bitmedik yetiminden, yetmişlik ihtiyarlarına kadar herkes aynı hissi paylaşıyor." (Aykut,1942:28)

"... 1919 yılında İstanbul'u Ankara'ya bağlayan bu yolun sonu zafere, İzmir'e ve istiklâle çıkmıştır." (Aykut, 1942:33)

İstanbul'dan Anadolu'ya kaçırılan silâh ve mühimmatlardan bahseden bir diğer yazarımız da M.SERT'tir. Atatürk'e suikast tertip etmeyi plânlayan İngiliz casusu Hint kökenli Mustafa Sagir'in faaliyetlerine yer *veren "Mustafa Sagir"* adlı romanında yazar, olaylar hakkında şu gözlemlerini yansıtmaktadır:

"İstanbul, hem sade, pasif bir rol oynamıyor; Millî Mücadele'ye kıymetli yardımlarda da bulunuyordu. Bu yardımların en başında Anadolu'ya silâh ve cephane kaçırmak geliyordu. İkinci olarak İstanbul'da bulunan ordunun kıymetli zabitleri birer birer Anadolu'ya geçiyorlar; bu suretle Millî Mücadele'ye faal bir şekilde iştirak ediyorlardı. İstanbul'la Ankara arasında fedakâr vatandaşların himmeti ile posta servisi bile kurulmuş, İstanbul'da Anadolu ile iş birliği yapan milliyetperver gizli cemiyetler bile teşekkül etmişti." (Sert, 1944:15-16)

Aynı konuları yansıtan bir diğer roman da Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU'nun *Ankara*'sıdır. Yazar, İstiklâl Yolu aracılığı ile Ankara'ya getirilen silâh ve mühimmatla ilgili olarak aşağıdaki ifadeleri ortaya koymaktadır. (Roman kahramanları Selma Hanım, Nazif Bey ve Bnb. Hakkı; Kalaba civarında atla gezinti yapmaktadırlar. Bu sırada yoldan geçen bir kağnı kafilesi görülür. Bu kağnılar, İnebolu'dan getirilen silâh ve mühimmatı taşımaktadır. Aşağıdaki ifadeler, yazara aittir.)

> "*Bir yol dönemecinde uzunca bir kağnı dizisine rast geldiler. Bu kağnıların yüzü şehre yönelikti ve o kadar yavaş ilerliyorlardı ki, yürüyüp yürümedikleri ancak gıcırtılarından belli oluyordu. Selma Hanım, bunlardan her birinin bir top mermisi taşıdığını gördü. Her birinde bir tek mermi ve bazısının üstüne uykuya dalmış bir çocuk gibi yorgan örtülmüştü. Bunları çeken mandalar o kadar zayıftı ki, kalça kemikleri nerede ise derilerini bir burgu gibi delecekti.*"
> (Karaosmanoğlu, 1934:51-52)

Yakup Kadri, İstiklâl Yolu aracılığı ile Ankara'ya ulaşan insanlardan biri olan Halide Edip ADIVAR'la ilgili olarak da şunları söylemektedir:

> "*Bundan başka İstanbul'dan, Ankara'ya gidenin ehemmiyeti artıyor, o kadar artıyordu ki, âdeta kutsallaşıyordu. Kadın ve erkek, Ankara'ya giden kimseler, İstanbullulara millî hareket kahramanları mertebesine erişmiş gibi geliyordu. Hele Halide Edip Hanım'ın menkıbeleri kadınların kalbinde yenilmez bir imreniş, bir tatlı üzüntü veya keskin bir kıskançlık ateşi alevlendiriyordu ve hepsi ona benzemek, onun yerini almak için can atıyordu.*" (Karaosmanoğlu, 1934:14)

Anadolu'ya silâh ve mühimmat nakli konusunu işleyen inceleme alanı içindeki romanlarımızdan sonuncusu ise "*Allahaısmarladık*" tır. Esat Mahmut KARAKURT, İstanbul'daki Millî Mücadele taraftarı istihbarat örgütlerinden birinin başkanı bulunan roman kahramanlarından Miralay Rıfat Bey'in ağzıyla aşağıdaki düşünceleri yansıtmaktadır:

> "*Arkadaşlar, hepinizi tebrik ederim. Bir hafta evvel yola çıkardığımız toplar, hiçbir arızaya uğramadan İnebolu'ya vasıl olmuştur.*
>
> ...
>
> *Biliyorsunuz ki, Maçka kışlasından kaçırdığımız mitralyözleri Kefken'e çıkaracak olan takalar, yarın gece hareket edecekler.*" (Karakurt, 1934:16)

Esat Mahmut, romanında bahriyeli bir yüzbaşının Yüzbaşı İzzet'e yönelik yaptığı bir konuşma ile de şu ifadelere yer vermektedir:

> "*Bir Yunan şilebi yakaladık; üç gemi çevirdik; binlerce de mavzer, mitralyöz taşıdık, Rusya'dan şimdiye kadar.*" (Karakurt, 1934:143)

Aynı romanda, roman kahramanları Yüzbaşı İzzet ve arkadaşları (Mis Beti de dahil), İnebolu'ya çıktıklarında silâh ve mühimmat naklini gerçekleştiren bir grup insanla karşılaşırlar. Yazar, kahramanlarının gözlemlerini, romanında şu şekilde yansıtmaktadır:

> "*Yüzlerce insan, bellerine kadar suların içine dalmış, kayıktan sahile cephane taşımaktadırlar: İhtiyar nineler... Ak sakallı babalar... Siyah gözlü Ayşecikler... Kadınlar... Delikanlılar...*
>
> ...

İşte on yaşında ayakları çıplak bir yavru!.. Kucağında küçük bir bomba, çakılların üzerinde seğirtiyor. Öbür tarafta minicik bir kız!.. Kıvırcık kirpiklerini yummuş, annesinin sırtında giden cephane sandığının bir ucundan tutuyor!.. İşte, yetmişlik bir ihtiyarla, yürümeye takati olmayan sakat bir kadın!.. Ellerindeki değneklere yaslanarak, bir top arabasının tekerleğini sökmeye çalışıyorlar!.." (Karakurt, 1934:174)

Yukarıda romanlara yansıyış biçimlerini gördüğümüz Anadolu'ya nakledilen silâh, mühimmat ve insanlarla ilgili olarak yöntem ve faaliyetlerin tarihî gerçeklerini ise dönemle ilgili gözlem ve incelemeleri bulunan yazarlarımızın şu açıklamaları ile ortaya koymaya çalışacağız:

Halide Edip ADIVAR, İstanbul'da İtilaf Devletleri'nin kontrolü altında bulunan silâh depolarındaki silâh ve mühimmatın kaçırılıp, Anadolu'ya gönderilmesinde kapıcılık, gemicilik gibi değişik işlerle meşgul olan bir grup fedaîden bahseder. **Kara Vasıf Bey**, **Kemalettin Sami** gibi kişilerin bu faaliyetlerde önemli önderlikler yaptığını ifade eder. [67] Ayrıca, bu faaliyetlerin daha sistemli yürütülmesi amacıyla İstanbul-Ankara arasında gizli bir telefon hattı kurulduğu da belirtir. [68]

İstanbul'da bulunan fedakâr insanlardan kurulu gruplar, Anadolu'nun ihtiyacı olan silâh ve mühimmatı ele geçirebilmek için düşman kontrolü altındaki silâh depolarını ölümü göze alarak gece ve gündüz demeden basar ve ele geçirdikleri silâh ve mühimmatı deniz ya da kara yolu ile Anadolu'ya

---

[67] Halide Edip ADIVAR: Türk'ün Ateşle İmtihanı [Kurtuluş Savaşı Anıları], (İstanbul, 1983), 26.
[68] Halide Edip ADIVAR: a.g.e., 71.

gönderirler. Bu faaliyetler, İtilaf Devletleri'ni ve iş birlikçisi İstanbul Hükûmeti' nin yöneticilerini büyük korku ve telaşa düşürür. [69]

İstanbul'dan Anadolu'ya silâh ve mühimmatın nakledilmesi faaliyetlerinde **Felah Grubu** ile **Millî Müdafaa** (M.M.) **Grubu**'nun fedakâr çalışmaları tarihimizin altın sayfalarında yerini bulur. Ayrıca, "*sevkiyatçı*" unvanıyla bilinen Binbaşı Rıza Bey'in tek başına Anadolu'ya geçerken cephane ve sürgü kolu getirdiğini de tarih kaydetmektedir. [70]

İlyas Sami KALKAVANOĞLU, anılarında; bir grup arkadaşıyla (Rizeli Giritoğlu, Şakir Kaptan, Rizeli Hacıoğlu Hafız Mehmet Efendi, Rizeli Osman Saruhan Reis, Mustafa Saruhan Reis, Rizeli Hasanoğlu Şükrü Reis, Rizeli Giritlioğlu Mesut Reis, Mamatioğlu Recep Reis, Rizeli Bayram Reis ve diğer yüzlerce fedakâr insan) İstanbul'daki silâh depolarını nasıl bastıklarını ve ele geçirdikleri silâhları hangi yollarla Anadolu'ya naklettiklerini ayrıntılı olarak anlatmaktadır. [71]

İstanbul'daki depolardan ele geçirilen silâh ve mühimmat oldukça fazladır. Sadece, Bahattin adlı bir vatanperverin İngilizlerin kontrolü altındaki Maçka silâh deposundan kaçırdığı silâhlar bile akla durgunluk verecek düzeydedir.[72] Çankırılı Hasan Usta'nın Maçka Silâhhanesi'nde yaşadığı olaylar ve gösterdiği kahramanlıklar ise, milletin bağımsızlık ve özgürlük aşkının sembolü ve bir milletin ibret belgesidir. [73] [(*)] Mehmet *Âkif* ERSOY'un da Millî Mücadele için çok gerekli olan silâh ve mühimmatın sağlanması konusunda

---

[69] Hüsamettin ERTÜRK: İki Devrin Perde Arkası, [Yazan: Samih Nafiz TANSU - Yayına Hazırlayan: Ramazan YAŞAR], (İstanbul, 1969), 504.
[70] Hüsamettin ERTÜRK: a.g.e., 506.
[71] İlyas Sami KALKAVANOĞLU: Millî Mücadele Hatıralarım, (İstanbul, 1957), 16/18.
[72] Selahattin TANSEL: Mondros'tan Mudanya'ya Kadar [IV], (Ankara, 1978), 137.
[73] Alemdar YALÇIN: "Çankırılı Hasan Usta Seni Nasıl Unuttuk?", Yâren Meclisi, 5, Yıl: 2, (Kasım, 1994), 16-17.
[(*)] Daha geniş bilgi için bakınız: Cemal KARABEKİR (Emekli General), Maçka Silâhhanesi Hatıraları, [Yayına Hazırlayan: Prof. Dr. Aykut KAZANCIGİL], (İstanbul, 1991)

faaliyetleri görülür. Antalya milletvekili Süleyman Efendi, bu amaçla kurulan gruplardan birinin başına başkan olarak seçilir. [74]

Millî Mücadele döneminde istihbarat ve propaganda faaliyetlerini yürütmekle görevli Askerî Polis Teşkilâtı da, Anadolu'ya silâh ve mühimmat naklinin gerçekleştirilmesinde önemli görevler üstlenir. Özellikle, İnebolu başta olmak üzere Karadeniz limanlarına çıkartılan silâh ve mühimmatın boşaltılma, saklanma ve cephelere nakledilmesinde Askerî Polis Teşkilâtı' nın hizmetleri oldukça büyüktür.[75] İstanbul Gülhane Parkı'nda bir Türk kadınına sarkıntılık yapan üç Fransız askerini öldürüp, izlerini kaybettirenler [76] ve buna benzer faaliyetleri yürütenlerin başında Karakol Cemiyeti'nin fedaîleri gelir. Ayrıca, Karakol cemiyeti, kara yolundan Anadolu'ya silâh ve mühimmatın nakledilmesini kolaylaştırmak amacıyla Kocaeli'nde bir de merkez kurar; çok sayıda sivil ve askerin Anadolu'ya geçmesini de sağlar. Millî Mücadele' de büyük yararlıkları görülen, önderlik özelliklerine sahip Fevzi (ÇAKMAK) Paşa, Kâzım Orbay, Saffet Arıkan, Kâzım Özalp gibi kişiler Karakol Cemiyeti' nin yardımları ile Anadolu'ya geçerler. Karakol Cemiyeti, 1919 – 1921 yılları arasında iki bin subayın Anadolu'ya geçmesinde aracı olur. [77]

Kâzım ÖZALP, anılarında İstanbul'dan Anadolu'ya geçen pek çok subayın bulunduğunu ve bunlardan bazılarının da İzmir çevresindeki cephelerde görev aldığını bildirir. [78]

Önceden de ifade edildiği gibi, İnebolu-Ankara güzergâhının adı "*Is-*

---

[74] Cemal KUTAY: Necid Çöllerinde Mehmet Akif, [Yayına Hazırlayan: Mustafa UNAN], (İstanbul, 1963), 225.
[75] Hamit PEHLİVANLI: Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askerî Polis Teşkilâtı, (Ankara, 1992), 191.
[76] Falih Rıfkı ATAY: Çankaya, (İstanbul, 1980), 212.
[77] Tuncay ÖZKAN: Bir Gizli Servisin Tarihi – MİT, (İstanbul, 1997), 54/58.
[78] Kâzım ÖZALP: Millî Mücadele [1919-1922], (Ankara, 1985), 41.

tiklâl Yolu" dur.[79] Bu yol; sadece silâh ve mühimmat nakli gerçekleştirilmez; aynı zamanda özellikle İstanbul'dan yola çıkan vatanperver insanların Ankara'ya ulaşmasını sağlar. Bunlar arasında Yusuf Kemal, Doktor Rıza Nur, Doktor Adnan (ADIVAR), Celalettin Arif, Yunus Nadi, İsmet (İNÖNÜ) Bey, Halide Edip (ADIVAR) Hanım, Fevzi Paşa gibi çok seçkin insanlar da bulunur. [80] Ayrıca, "*İstiklâl Marşı*" şairimiz Mehmet Âkif ERSOY da "*İstiklâl Yolu*" aracılığı ile Ankara'ya gelenlerdendir. [81] İstiklâl Yolu'ndaki canlılık ve hareketlilik, özellikle Sakarya Savaşı'ndan sonra daha da artar.[82]

İ. Sami KALKAVANOĞLU'nun dönemin Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa'ya yönelik yaptığı, aşağıdaki konuşması da İstanbul'dan Anadolu'ya geçen Millî Mücadeleci insanların durumunu yansıtmaktadır:

> "*Paşam, dedim. İstanbul'dan muhtelif silâh depolarında çalışmakta olan İzmirli muallim küçük zabitlerden yüz ellisini silâhlandırıp gönüllü olarak Anadolu'ya geçirmek istiyorum. Bu gençlerin hepsi de ateş gibidir. Nizamiye teşkilâtına başladığınız zaman, muallim bulmakta güçlük çekmezsiniz. Bunlar, bu işi mükemmelen yapabilirler. Bütün malzemelerini de hazırladım. Sevk için müsaade ve emrinizi bekliyorum.*" (Kalkavanoğlu, 1957:29)

İstiklâl Yolu'nun önemine dikkatleri çeken bir başka yazarımız da Yakup Kadri'dir. *Ergenekon* adlı kitabında (6 Temmuz 1921 tarihli *İkdam* gazetesinde yayımlanan yazısı), İnebolu - Ankara arasındaki yolda sırtında mermi sandıkları taşıyan kadınlara, mühimmat dolu arabaları çeken çocuk-

---

[79] İstiklâl Yolu'ndaki han ve otel gibi yerleşim yerleriyle ilgili olarak bakınız:
Nurettin PEKER: 1918-1923 İstiklâl Savaşı'nın Vesika ve Resimleri - İnebolu ve Kastamonu Havalisi, (İstanbul, 1955), 206-207.
[80] Nurettin PEKER: a.g.e., 185.
[81] Nurettin PEKER: a.g.e., 261.
[82] Selahattin TANSEL: Mondros'tan Mudanya'ya Kadar [IV], (Ankara, 1978), 136-137.

lara sıkça rastlandığını ifade etmektedir. Ayrıca, her türlü imkânsızlık meşakkat içinde bulunan bu insanların ufacık bir yorgunluk belirtisi taşımadıklarını da gözlemleri arasında kaydetmektedir. [83]

Önceki bölüm içinde "*Tekalif-i Harbiye*" ve "*Tekalif-i Millîye*" kavramları ile ilgili açıklamaları getirmiş ve özellikle Birinci Dünya Savaşı yıllarında çıkarılan **Tekalif-i Harbiye** yasası hakkında bilgi vermiştik. Burada ise **Tekalif-i Millîye** hakkında durmak istiyoruz. Bilindiği gibi, Millî Mücadele süresince, ordunun ihtiyacı olan ve milletin elinde bulunan yiyecek, giyecek, savaş araç ve gereçlerine; kamyon, otomobil gibi ulaşım araçlarına bedeli savaştan sonra ödenmek şartıyla el konmuştur. Bu faaliyetler, Büyük Millet Meclisi'nin çıkardığı bir yasayla yürütülmüştür. Yasa doğrultusunda Tekalif-i Millîye heyetine mensup görevliler; köyleri, kasabaları teker teker dolaşarak milletin elindeki işe yarayan eşyaları, giysileri, hayvanları ve ulaşım araçlarını toplamıştır. Karşılığında ise Tekalif-i Millîye görevlileri makbuz ödemiştir.

Yukarıda ifade edilen Millî Mücadele döneminin bu gerçeğine dikkatleri çekmeyi başaran inceleme alanı içindeki tek roman *Silâh Arkadaşları*'dır. Romanda yaşanan olayların büyük bir bölümü Kastamonu ve civarında geçmektedir. Dönemin şartları içinde bu bölgenin halkının, büyük bir gayret ve azimle çalışmalar yürüttüğü, Millî Mücadele'nin zaferle sonuçlanması için büyük zorluklar yaşadığı tarihî bir gerçektir. İşte, bu gerçekleri romanında yansıtan Mahmut Atilla AYKUT, şunları ifade etmektedir: (Roman kahramanları Seyfi Bey, Feriha ve Seniha Hanımlar, Kastamonu'nun romanda adı belirtilmeyen bir köyüne giderler. Cephelerde düşmanla çarpışan askerlerimizin ihtiyacı olan çamaşır ve malzemeleri toplarlar. Yazar, aşağıdaki ifadelerini, Seyfi Bey'in aracılığı ile yansıtmaktadır.)

---

[83] Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU: Ergenekon [Millî Mücadele Yazıları], (Ankara, 1981), 58-59.

"Doksan sekiz evlik yüz yirmi beş nüfuslu köyden hemen bir bölüğün iç çamaşırını topladık. Anneler, tazeler, gelinlik kızlar kendi tertemiz eşyalarını kucaklayıp önümüze yığıyorlar. Feriha Hanım'la Seniha, yazmaya yetişemiyorlardı. Bunlar arasında işlemeli çevreler bile vardı. Köy kızlarının kınalı parmaklarıyla örülen bu yerli bezler cephedeki adları meçhul yavukluların alın terini silecek!

...

Hesaba baktık. 112 iç donu, 18 dokuma gömlek, 25 çift yün çorap, 40 el peşkiri, 16 içlik ve Çoban Hasan'ın sekiz okka buğdayı." (Aykut, 1942:60)

H. Millî Mücadele Taraftarları ve Aleyhtarları ile Yararlı ve Zararlı Cemiyetleri Anlatan Romanlar:

Bağımsızlık ve özgürlük timsali Türk milleti, Mondros Mütarekesi ile bir kaosun içinde kendini bulur. Çeşitli cephelerde tarihe altın harflerle yazılan büyük zaferlerine rağmen; Birinci Dünya Savaşı'nda yenik düşen, silâhı elinden alınan, şehir şehir aziz yurt toprakları işgale uğrayan milletin, eli boş oturması beklenemezdi. Millet, son ferdi kalıncaya kadar "*Ya istiklâl, ya ölüm*" parolası doğrultusunda yeni bir mücadele başlatmalıydı. Nitekim, bu yeni mücadele; Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının önderliğinde 1919 yılının 19 Mayıs'ında kendini gösterir. Bu mücadele, Erzurum ve Sivas Kongreleri ile perçinleşir; Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla meşruiyet kazanır. Nihayet, İnönüler, Sakarya ve Büyük Meydan Savaşı ile haklılığını, güçlülüğünü ortaya koyar. Türk milletinin esaret altında yaşayamayacağı, Türk vatanının Türk'ten başkasına vatan olamayacağı bütün dünyaya gür bir sesle duyurulur.

Yakın dünya tarihinde bir benzerine rastlanmayan, olağanüstü hâllerin yaşandığı böyle bir mücadelede bütün Türk evlatlarının üstün cesaret, azim ve imanı söz konusudur. Bu kahraman insanları sembolize eden birkaçının üzerinde durmanın yararlı olacağı düşüncesindeyiz. Bunlar arasında İzmir'in işgali ile birlikte derhal çalışmalarına başlayan Aydın ve çevresinde teşkilâtlanan "*Galip Hoca*" unvanlı Celal (BAYAR) Bey'i zikretmek gerekir. [84] Ayvalık sahillerine çıkan düşmana birliği ile karşılık veren alay komutanı Ali Bey de bu kahramanlardandır. Onun verdiği bu karşı koyma tarihe ilk müsademe olarak geçer. [85] Batı Anadolu Bölgesi'nde faaliyetler gösteren **Demirci Mehmet Efe** gibi yiğitlerin fedakârlıkları da bir başka boyuttadır. Demirci Mehmet Efendi'nin Millî Mücadele lehinde yayımladığı beyanname, bu tür insanların ideal ve faaliyetlerini oldukça güzel yansıtır. [86]

Denizli Müftüsü **Ahmet Hulusi Efendi**'nin elindeki kitabı bırakıp, silâhına sarılarak bir grup arkadaşıyla Denizli'de mukavemet teşkilâtı kurması ve Millî Mücadele lehinde fetvalar vererek milleti bir arada tutması da tarihimizin övünç olaylarından bir diğeridir. [87] Ayrıca, Büyük Millet Meclisi'nin ilk dönem milletvekillerinin % 20'si, yine resmî görevi din adamlığı olan milletvekilleridir. Meclis'teki milletvekillerinin tasnifi, dindar insanların Millî Mücadele'deki etkinliklerini göstermesi açısından önemlidir. [88]

Aşağıdaki tablo, bu yönden dikkate değer niteliktedir:

"Yeni Seçilenler	:	*294*
Sınırlarımız dışında olup da seçilenler	:	*12*

[84] Burhan Cahit MORKAYA: İzmir'in Romanı, (İstanbul, 1931), 32.
[85] Burhan Cahit MORKAYA: a.g.e. 28.
[86] Demirci Mehmet Efendi'nin yayımladığı beyanname ile ilgili olarak bakınız: Hüsamettin ERTÜRK: İki Devrin Perde Arkası, [Yazan: Samih Nafiz TANSU - Yayına Hazırlayan: Ramazan YAŞAR], (İstanbul, 1969), 439-440.
[87] Ahmet KIYMAZ: 1918-1928 Arası Romanda Millî Mücadele, (Ankara, 1991), 95-96.
[88] Cemal KUTAY: Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevî Mimarları, (Ankara, 1973), 281.

Son Osmanlı Meclisi'nden gelenler : 70
Esir olup da sonra katılanlar : 14
Resmi görevi dinle ilgili olanlar : 76"
(Kıymaz, 1991:152)

Türk milletinin zor şartlar altında bağımsızlık ve özgürlük mücadelesi verdiği dönemlerde; sarıklı din adamlarının, imam ve müezzinlerin, kürsü vaizlerinin, medrese hocalarının ve dindarlık nitelikleri ön plânda olan insanların kahramanlık ve fedakârlıkları da üzerinde durulması gereken önemli bir olaydır. [89] Millî Mücadele aleyhtarı şeyhülislam Dürrizade'nin fetvaları ile bu fetvalara karşılık veren Millî Mücadele taraftarı dindar insanların fetvalarının incelenmesi, konun daha etkili anlaşılmasında yararlı olacaktır. [90]

Millî Mücadele; Türk milletinin "*yedi düvele*" karşı verdiği bir mücadeledir. Bir tarafta İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar, Yunanlılar, Yerli Rumlar, Ermeniler ve kavm-i necip (!) olan Araplar; diğer tarafta ise yoksulluk ve kimsesizliğin ruhî özelliklerini taşıyan Anadolu insanı... Böyle bir mücadelede, müşterek bağlarımızın gerektirdiği biçimde tarih boyunca Türk milletinin yanında yer alan Kürtler, Çerkezler, hatta Boşnak ve Arnavutlar da ortak düşmanımız karşısında yerlerini almasını bilmişlerdir. Millî Mücadele; aynı tarihi, aynı idealleri, aynı kültürü yüz yıllarca paylaşmış bu toplumların birlikte verdiği bir mücadeledir. Her ne kadar, düşmanların propaganda ve hileleri sonucu bazı Kürt grupları "**Kürt Teali Cemiyeti**" adı altında Millî Mücadele aleyhtarı cemiyetler kursalar ve faaliyetlerde bulunsalar da, bu faaliyetler, Kürtlerin topyekûn bir hareketi olarak görülmez. Nitekim, dönem içinde, tarih boyunca birlikte olmuş bu toplumların arasında çıkarılan yapay sorunlar, entrikalar ve atılan nifak tohumları da esas itibariyle tersyüz edilmiştir.

---

[89] Hüsamettin ERTÜRK: İki Devrin Perde Arkası, [Yazan: Samih Nafiz TANSU - Yayına Hazırlayan: Ramazan YAŞAR], (İstanbul, 1969), 526-527.
[90] Bakınız: Nurettin PEKER: 1918-1923 İstiklâl Savaşı'nın Vesika ve Resimleri - İnebolu ve Kastamonu Havalisi, (İstanbul, 1955), 164/171.

Yukarıda ifade edilen olayların tarihî boyutunun bir yansıması olarak Tarık BUĞRA, *Küçük Ağa* adlı romanında Kürt köylerinden gelerek Millî Mücadele'ye katılan insanlara temas etmektedir. (Aşağıdaki ifadeler, Çolak Salih'in ağzıyla verilmektedir:)

> "*Yavaş yavaş etrafını fark etmeye başlamıştı. Burada bir başı bozuk havası esiyordu. Mülâzımın karşısında talim eden, tüfek tutmayı öğrenenlerin içinde bile yakası bağrı açıklar vardı. Kılık kıyafet desen, biri öteki gibi giyinmiş iki kişi çıkmazdı. Kimi avcı biçimi, kimi yarım ağlı, kimi tam ağlı pantollu, bazısı külotuna kadar dolak sarmış, bazısı yün çorabını çekmiş, bir kısmı da çıplak ayağına çarık veya yemeni geçirmişti. Aralarında aşağı* ***Kürt*** *köylerinden, dağsal köylerden, kasabalardan gelenler vardı.*" (Buğra, 1970: 197 -198)

Millî Mücadele taraftarlarının arasında -her ne kadar romanlarda rastlanmasa da- Ermeniler de bulunur. İlyas Sami KALKAVANOĞLU, anılarında **David SAHAKKULU** adlı bir Ermeni'den söz eder. Bu kişi, İstanbul'da ikâmet eder ve tercüman olarak İngilizlerin hizmetinde bulunmasına rağmen Türklere karşı çok yararlı tutumları bulunur. Yazar, arkadaşlarının kendine verdiği görev doğrultusunda adı geçen Ermeni'nin evine gider. Kendisine para teklif eder ve silâhlarla dolu Türk gemilerinin İstanbul Boğazı'ndan selametle çıkması konusunda yardımını ister. Bu teklif karşısında Ermeni David' in verdiği cevap oldukça ilginç ve etkilidir. Yazarın anılarında belirtilen bu cevabı aşağıya aynen almayı uygun görmekteyiz:

> " – *Bana paket paket para verenlerin haddi hesabı yok, dedi. Bunların hiç birini şahsen tanımıyorum. Tabiatıyla vermek istediklerini de katiyen kabul etmiyorum. Benim böyle, hak edilmemiş şeyleri kabul etmek âdetim değildir. Ni-*

met, külfet mukabilidir, diyorsunuz. Bu söz doğrudur ama, benim için değil... Zira, ben her şeyimi Türklere medyunumdur. Türk mekteplerinden yetişmiş, onlardan feyiz almış, hatta bildiğim yabancı dilleri de yine bu mekteplerde öğrenmişim. Velinimetim Türkler'dir. Bu sebeple siz bana değil, ben size borçluyum. Nitekim, epeydir sizi aramakta idim. Bu benim vazifem. Aksi takdirde kâfir-i nimet olurum. Şimdi, ben size vaziyeti anlatayım: Limandan çıkan gemilerin kontrolü bazı günler Yunan zabitleri, bazen de İtalyan, Fransız ve İngiliz zabitleri yaparlar. Yunanlılar, nedense bana emniyet etmiyorlar. Diğerleri ise, emniyet ederler. Bu sebeple, kaptanlarınıza söyleyin. Silâh, cephane filan gibi şeylerle yüklü olarak gidecekleri zaman bana haber versinler ki, Yunan kontrol heyetinin vazifeli olmadığı günleri kendilerine bildireyim de, o günlerde geçsinler. Bu şekilde hareket ederler de, yakalanırlarsa, mesul benim. ..." (Kalkavanoğlu, 1957:15)

Yalnız, şu gerçek de unutulmamalıdır:

Milletin büyük çoğunluğu, varını yoğunu Millî Mücadele'ye aktarırken; şehitlik ve gazilik mertebelerine ulaşmak için büyük bir heyecan duyarken, bir kısım insanlar da Millî Mücadele aleyhtarı faaliyetlerde bulunur. Para, makam-mevki hırsı ve ölüm korkusundan düşmanla iş birliği yapan, hain insanların yanı sıra; yoksulluk ve cahillikten hainlik derecesine düşen Millî Mücadele aleyhtarı insanlar da dönem içinde varlığını gösterir.

Millî Mücadele devam ederken, İstanbul Hükûmeti ve İtilaf Devletleri kaynaklı propagandalara alet olan kimi insanlar; Ankara Hükûmeti'ne ve Millî Mücadele'ye soğuk bakarlar. Olayların neden ve sonuçlarını kavrayamayan bu insanlar, halifenin kendilerini kurtaracağına inanırlar. Bu inançlarında ne

kadar hatalı olduklarını, zaman içinde çok kötü deneyimlerle anlayacaklardır. *Yaban* romanındaki Bekir Çavuş bu insanlardan biridir. O, cahilliğinden, yaşanan olayların doğru muhakemesini ve analizini yapamamasından dolayı Yunan ordusunun dostluğuna güvenir; Ankara Hükûmeti'nin, Yunanlıları kızdırdığına inanır. Bakınız, romanın yazarı Yakup Kadri; Bekir Çavuş'un konuyla ilgili düşüncelerini nasıl vermektedir?

> *"Bir gün, Bekir Çavuş fena bakarak söyledi:*
>
> *- Düşman, tee İzmir'de idi, sağdan sataştılar, soldan sataştılar. Herife rahat vermediler. Buralara kadar gelmesine sebep oldular. Ne diyeyim bilmem ki, Allah sebep olanları..."* (Karaosmanoğlu, 1932:180)

Millî Mücadele; milletin azim ve imanı ile gerçekleşir. Türk milleti, tarihinden getirdiği özgürlük ve bağımsızlık aşkı ile kutsal bildiği değerlerin korunması inancını birleştirerek kendisinden kat kat güçlü orduları yenerek zaferi elde eder. Böylesine zorlu şartların yaşandığı bu dönemde samimî vatanperverlere, samimî dindarlara büyük görevler düşmüştür. Millî Mücadele müddetince Ankara Müftüsü **Ahmet Rıfat Efendi**, Denizli Müftüsü **Ahmet Hulusi Efendi** gibi dindar ve din adamı özelliğini bünyesinde bulunduran insanların kahramanlıkları, fedakârlıkları bilinmektedir. Bu insanlara mukabil, **Şeyhülislam Dürrizade** gibi Millî Mücadele aleyhtarı, vatan haini insanların varlığı da bu dönemin ayrı bir gerçeğidir. [91] Nitekim, *Yaban* adlı romanda ele alınan Şeyh Yusuf da ikinci grup dindarlar, daha doğrusu dindar gibi görülen yobazlar arasına girmektedir. Şeyh Yusuf; samimî, bilgili, bilinçli bir dindar değildir. Onun kutsal bildiği değerleri din, Kur'an, bayrak, vatan, bağımsızlık ve özgürlük yerine; mal - mülk zenginliği, halkın temiz ve saf duygularını sömürme ve sonunda da düşmanla iş birliği yaparak köyü düşmana teslim etmedir. Yakup Kadri, onu (Şeyh Yusuf'u) İngiliz subaylarından farklı görme-

[91] Ahmet KIYMAZ: 1918 – 1928 Arası Romanda Millî Mücadele, (Ankara, 1991), 83-84.

mekte ve onun kişiliğini aşağıdaki şu sözleriyle çizmektedir:

> "*Benim için, bu bunak Türk şeyhinin, İstanbul'daki İngiliz subayından farkı nedir? Her ikisinin ruhu ile benim ruhum arasındaki uçurum, aynı derecede derin ve karanlıktır. Bu da onun gibi, beni kamçı ile dövecek ya da etimi bir zindanda çürütmekten zevk duyacak.*" (Karaosmanoğlu, 1932:68-69)

Millî Mücadele dönemi içinde samimî vatanperver insanların çokluğuna mukabil; padişah ve halife taraftarlığı, savaş korkusu, menfaat ilişkileri vb. sebeplerle düşmanlarla iş birliği yapan ya da en azından Millî Mücadele'ye kayıtsız kalan insanların varlığı da bilinmektedir. Bu tür özelliklere sahip insanların inceleme alanı içindeki romanlara yansıtılması da doğaldır. Nitekim, Tarık BUĞRA, *Küçük Ağa* adlı romanının muhtelif bölümlerinde Millî Mücadele aleyhtarı insanlardan ve onların faaliyetlerinden bahsetmektedir.

Küçük Ağa romanının başkahramanı "*İstanbullu Hoca*" lakaplı Mehmet Reşit Efendi; padişah ve halife taraftarı Osmanlı aydınıdır. Akşehir Ulu Camii'de Millî Mücadele, daha doğrusu Kuvayı Millîye aleyhtarlığını içeren konuşmasında samimîdir. O, milletin kurtuluşunun padişaha ve halifeye bağlılığın devam etmesinde arar ve bu konudaki inancında da samimîdir. Oysaki. bu düşüncelerinde yanılmaktadır. Nitekim, İstanbullu Hoca; sonraki aylarda bu düşüncelerinin ne kadar yanlış olduğunu anlayacak ve o da "*Küçük Ağa*" lakabıyla Kuvayı Millîye'nin en ateşli bir temsilcisi olacaktır. Onun, Kuvayı Millîye aleyhtarı olduğu dönemlerde Ulu Camii'de yaptığı konuşmalarından birisi şu şekildedir:

> "*Kuvayı Millîye mi dedin? Bu nifakın ta kendisidir. Bu çulsuz çuvalsız aklın, tek aklın peşine düşüp uçuruma sü-*

rüklenen gafletin, katil kastın da kendisidir. Vatanı kurtaracakmış ha?...

Hoca, bu son suali kükrer gibi sormuştu. Hakaret dolu bir sesle devam etti:

- Peki. Ya Çakıcı da vatanı kurtarmak için derse? Ya Sarıca çetesi, ya Çakırsaraylı güruhu, ya Şaşı'nın avanesi de aynı şeyi söylerse? Ya sen birini, ya ben ötekini seçersem? Söyle, nifak cehennemi bu değil de nedir? Bunu söyle!... Seni senden ayırmak isteyene, koparmak isteyene, bunun için de en şaşkın, en âciz vaktini seçene uyacak mısın? Bunu söyle." (Buğra, 1970:120-121)

"Millî lafzını gasp eden bu teşekkülün başında bulunanlar kimlerdir? Rütbeleri ref'edilen, çoğu gıyaben mahkum olan sergüzeştçiler! Asıl tehlikeli olanlar bunlardır. Bunlardır ki, diğer eşkıya güruhunu kendilerine ilhak etmek, daha da kuvvetlenmek ister, razı olmayanları tepelerler. Böyle yaparlar ki, milletin başına tam belâ olsunlar; ihtiraslarına ulaşsınlar. Onlar, mal ve makam muhterisleridir. ... Onlar fetva da veriyorlar. Şeyhülislâm'a karşı konuşuyorlar. Hangi bilgi ve hangi ehliyetle?" (Buğra, 1970:130)

İstanbullu Hoca'nın, Akşehir'e gelmesiyle birlikte padişah taraftarlığı düşünceleri yaygınlaşır. Millî Mücadele lehinde kurulan cemiyetlerin zararlı olduğu düşüncesini Akşehirlilere ispatlamaya çalışır. İstanbullu Hoca'nın bu tür düşüncelere sahip olmasında padişaha ve halifeye duyduğu itimat ve saygı ön plânda etkilidir. Yazar, İstanbullu Hoca'nın düşüncelerine şöyle yer vermektedir:

*"Artık lafların arasında sık sık **'Şark-ı Anadolu Müdafaa-i Hukuk cemiyeti'**, **'Amerika mandası'**, **'Muhafaza-i***

Hukuk', 'Merkeziyet Cemiyeti', 'Redd-i İlhak', 'Trakya Paşaeli Cemiyeti' gibi tabirler geçiyor ve bunların hepsi için, hemen herkes tarafından, üslûp ve kelime farkları bir yana, aynı şeyler söyleniyordu. Hiçbir zaman değişmeyen ana fikir, umumîleşmesi beklenen işgale karşı kurulan bu teşekküllerin zararları ve payitaht etrafında birleşmenin lüzumu idi. Tek ümit ışığı Yıldız'dı. Padişah, halife idi; bu da hem şer'an, hem aklen böyleydi." (Buğra, 1970:82)

Tarık BUĞRA, Damat Ferit Paşa ve İstanbul Hükûmeti'nin Millî Mücadele aleyhtarlığı faaliyetleri ve fetvaları ile ilgili olarak da şunları söylemektedir:

"Şimdi düşman endişesine, vatanı, istiklâli ve yaşama hakkını kaybetme endişesine bir de tedirginlik eklenmişti. Uzun tırnakları uzun saçlarından pis, derisi de saçları gibi yağlı bir adam olan Damat Ferit Paşa, kaynağı meçhul bir hırsla Kuvayı Millîye'ye karşı çıkıyor; milleti millete karşı seferberliğe kışkırtıyordu. Para veriyor, makam ve unvan veriyor; haydutları, eşkıya çetelerini tahrik ediyor, kurtuluş hareketlerini felce uğratmak, memleketin kaderini işgal kuvvetlerinin hesaplarına teslim etmek için yapabileceği her şeyi yapıyordu.

...

Gerçi Osmanlı Hükûmeti, milletler arası bir varlık olmaktan çıkmıştı. Ama, bu etiket, Müslüman Osmanlılar arasında hâlâ bir mana ifade etmekte idi. Bu yüzden de Damat Ferit Paşa'nın faaliyetleri hâlâ tesir sahaları bulabiliyordu. Asıl mühim olan da bu faaliyetlerin arkasında sancak-ı şerifin ve payitahtta kalan bazı ulemanın bulunuşu idi. Anadolu'

ya fetva üzerine fetva yazdırılıyor; ayrıca imparatorluğu mahveden fırkacılığın kalıntıları da tahrik ediliyordu."
(Buğra, 1970:211-212)

İtilaf Devletleri ve İstanbul Hükûmeti'nin iş birliği ile Millî Mücadele aleyhinde Anadolu'da yapılan propaganda faaliyetlerinin sonucu olarak kimi insanlar ve aileler birbirine muhalif olurlar. Bu ilginç olayları da romanında yansıtmayı başaran Tarık BUĞRA, *Küçük Ağa*'da şu ifadelere yer vermektedir:

"*Babanın İstanbul'a, oğlun veya torunun Kuvva'ya taraftar olduğu evler vardı.*

Öyle köyler, öyle kasabalar da vardı ki, güney dağlarını Damat Ferit'in kışkırttığı haydutlar yatak yapmış; kuzey tepelerinde ise Kuvayı Millîye birlikleri karargâh kurmuştu. Her iki taraf da halka, elde mavzer; 'bize' ve 'bizim için' diyordu." (Buğra, 1970:212)

Yakup Kadri ise, romanında özellikle Millî Mücadele aleyhtarı şeyh ve hocalara yüklenmektedir. *Yaban* adlı romandaki Şeyh Yusuf'un menfaatperestliği ve düşmanla iş birliği yapmasına paralel, *Ankara* adlı romanda da Şeyh Emin gibi dindar görünümündeki yobazların Millî Mücadele dönemindeki olumsuz özelliklerine dikkatleri çekmektedir. Yazar, romandan alınma aşağıda ifadelerini Bnb. Hakkı aracılığı ile ortaya koymaktadır. Roman kahramanlarından Murat Bey'in evine, Şeyh Emin ve Nuri Hoca adlarında iki sarıklının gelmesi üzerine orada bulunan Bnb. Hakkı, şunları söylemektedir:

" '- ***Kara terör, kara terör'***, *diye söylendi. Bizim düşmanımız yalnız Avrupa değil, bunlar da... Bir gün bunlarla da çarpışmak lâzım gelecek...*" (Karaosmanoğlu, 1934: 38)

Yakup Kadri, yukarıdaki ifadesi ile, bahsedilen nitelikteki insanların gelecekte tehlike oluşturacağı konusunda okuyucusunu ikaz etmekte; "*Dikkatli olun; dindar gibi görülen insanlar, gerçekte gerici ve yobaz olabilirler; bunlar, ülke ve milletin gelişmesinde en önemli engellerdir.*" şeklinde mesaj vermektedir.[92] Millî Mücadele ve sonraki dönemleri içine alan bu mesajın doğruluk derecesinin ilahiyatçı, tarihçi ve sosyologlar tarafından araştırılması; konunun ve yazar tarafından verilen mesajın, daha anlaşılır olmasını sağlayacaktır.

Nezihe Muhittin'in "*İzmir Çocuğu*" adlı romanında kahramanlardan Feriha; başta annesi Füruzan Hanım olmak üzere aile çevresinin içinde bulunduğu yanlış Batılılaşma çamurundan uzaklaşmak ve kendi öz kimliğine dönmek ister. Onun gerçek kimliğine kavuşmasını sağlayan ilk kıvılcım, daha çocukken büyük dedesi Seyit Paşa'dan dinlediği anılardır. İkinci büyük kıvılcım ise, Erenköy Lisesi'ndeki öğrencilik döneminde görülür. Feriha, yabancı misyoner okullarında görmediği ilgiyi bu okulda görür. Yabancılaşmış soydaşlarının yanında tatmadığı manevî hazzı burada tadar. Ülkesinin felâket karşısında bulunduğunu burada öğrenir. Yazar, Feriha'nın kişiliğini ve düşüncelerini yansıtırken iki zıt kutup (İtilaf Devletleri taraftarları, Avrupa hayranları x Millî Mücadeleciler) hakkında da değerlendirmeler yapmaktadır.

> "*Burada İngiliz zabitlerine verilen ziyafetlerden değil, İstanbul'u saran İtilaf felâketine ağlanıyordu. Burada Wilson prensiplerinden değil, Mustafa Kemal Paşa'nın tedbirlerinden bahsediliyordu. Feriha da öbür arkadaşları gibi biliyordu ki, burası şimdi korkunç bir buhran geçiren bir Türk diyarıdır. Bu Türk yurdu, kendisinin de yurdudur ve yıkılması istenilen bu güzel yurda bütün Türk ellerinin desteği*

[92] Daha geniş bilgi için bakınız: Ahmet KIYMAZ: a.g.e., 81/105.

lâzımdır. Feriha da elini uzatmak istiyordu." (Muhittin, 1943: 32)

Yazar, romanında Feriha'yı farklı dönemler içinde değerlendirmektedir. Yabancı misyoner okulunda okurken Feriha, Batı hayranı ve millî sorunlar karşısında duyarsız bir kişiliktedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi sonraki dönemlerde yaşadığı ve gözlem yaptığı olayların etkisiyle millî bilince sahip olmaktadır. Yazar, millî bilinçten uzak olduğu dönemlerin Feriha'sını şu cümleyle yansıtmaktadır:

"*O* (Feriha), *Çanakkale zaferinden hiç bir gurur duymadığı gibi, istilâ hailesinin acısını da hissetmemişti.*" (Muhittin, 1943:25)

Millî Mücadele aleyhtarı, düşmanla iş birliği kuran, vatan haini insanları yansıtan romanlardan bir diğeri de M. SERT'in "*Mustafa Sagir*" idir. Romanın başkahramanı Mustafa Sagir, İstanbul'a geldikten sonra Mustafa Kemal Paşa'ya suikast yapmak, bu amaçla Ankara'ya geçmek ister. Mustafa Sagir'in Ankara'ya geçmesini ise İstanbul'daki bir grup Türk sağlar. Yazarın ifadeleri doğrultusunda, bu kişilerin başında İstanbul Polis Müdürü **Tahsin Bey**, İleri gazetesinin yazarı **Cavit Bey** ve Sultan Abdülhamit'e yıllarca jurnalcılık yapan **İhsan Bey** gelmektedir. Bunların, Mustafa Sagir'e yardım etmesinin ve İtilaf Devletleri'nin temsilcileriyle iş birliği yapmasının en önemli sebeplerin başında para, korku ve kişisel menfaat gelmektedir. Şimdi, romandan alınma aşağıdaki ifadeleri görelim:

"*Tahsin Bey, Kaptan Benet'i tanıyordu. Esasen ona para mukabilinde birçok hizmetlerde bulunmuştu.*" (Sert, 1944: 6)

Esat Mahmut KARAKURT'un "*Allahaısmarladık*" adlı romanındaki Binbaşı Celâl de Millî Mücadele aleyhtarı kişilere örnektir. Binbaşı Celâl, karısı Seniye Hanım'a yönelik yaptığı konuşmasında şu düşüncelere yer vermektedir:

> " - *Bir de başımıza Kuvayı Millîye derdini çıkardılar. Memleket istilâ altında inliyor... Yunanlılar bir taraftan, İtalyanlar bir taraftan, Fransızlar bir taraftan saldırmışlar!... Hâlâ dağlara çekilmiş, dünyanın en büyük milletlerine meydan okuyorlar... Nenizle be adamlar! Hangi kuvvetinizle, hangi askeriniz, hangi cepheniz, paranız, hükûmetinizle!... Siz kim oluyorsunuz, koca İngiltere Devleti'ne karşı gelecek!...*" (Karakurt, 1934:34-35)

Romanlara yansıdığı şekliyle Millî Mücadele aleyhtarı örnek tarihî kişilikler hakkında ise, şu yorumları ve tespitleri ortaya koyabiliriz:

Burhan Cahit MORKAYA, Gönen ve çevresinde faaliyetler gösteren ve **"Gâvur İmam"** adlı bir kişiden bahseder. Bu kişi Millî Mücadele aleyhtarı **Anzavur Ahmet**'le birlikte Batı Anadolu'da Türk subay ve askerlerine karşı zulüm ve eziyetlerde bulunur, hatta pek çok subayımızı şehit eder. Bununla da yetinmez; çevre köy ve kasabaları yağma eder. [93] Halife taraftarı, dolayısıyla İtilaf Devletleri yanında yer alan Anzavur Ahmet ise, her fırsatta Kuvayı Millîye'ye baskınlar düzenler ve Ankara Hükûmeti'ne çok zor anlar yaşatır. [94] Diğer taraftan İç İşleri Bakanı (Dahiliye Nazırı) Ali Kemal ise bağımsızlık ve özgürlük mücadelesi veren Türkleri teker teker toplayıp sürgüne gönderir. [95]

Sadrazam Damat Ferit Paşa,İstanbul'da İngilizlerle iş birliği yaparak

---

[93] Burhan Cahit MORKAYA: İzmir'in Romanı, (İstanbul, 1931), 66.
[94] Burhan Cahit MORKAYA: a.g.e., 48.
[95] İskender Fahrettin SERTELLİ: Atatürk Bizi Nasıl Kurtardı?, (İstanbul, 1942), 8.

Anadolu'daki millî kuvvetlerin faaliyetlerini engellemek için her türlü aracı kullanmayı kendine görev edinir. Onun Anadolu'da yayımladığı beyannamede Ankara Hükûmeti ve önderleri "*nifak*" olarak değerlendirilir. [96]

Millî Mücadele taraftarı cemiyetlerden **Müdafa-i Hukuk**, **Redd-i İlhak** ve **Karakol Cemiyeti**'nin, inceleme alanı içindeki iki romana yansıtıldığı gözlemlenmektedir. Bu romanlardan birisi Mahmut Atilla'nın *Silâh Arkadaşları*, diğeri ise Tarık Buğra'nın *Küçük Ağa*'dır.

Anadolu'nun düşman istilâsından kurtulması, milletin düşman karşısında önce savunmaya, daha sonra da taarruza geçebilmesi için pek çok kasaba ve şehirde **Müdafa-i Hukuk-ı Millîye Cemiyeti** kurulur. Bu cemiyetlerin faaliyetleri ile Anadolu insanı önce silkinir, sonra da milletin düzenli orduları sayesinde düşman bozguna uğratılır. Konuyla ilgili olarak Mahmut Atilla, romanında şu ifadelere yer vermektedir:

> "*Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'nin yeni bir tamimi duvarlara asılmış. Herkesi, vatanın beklediği yeni vazifeye çağırıyor.*
>
> *Bundan başka bir de sivil teşkilât yapılması emrediliyor. Her şube merkezinde üçer, beşer kişilik gruplardan bir heyet toplanarak asker için erzak ve çamaşır toplanacak. Heyetler, topladıkları malzemeyi şube ambarına teslim edecekler.*" (Aykut, 1942:53)

Küçük Ağa adlı romanda ise Tarık BUĞRA, **Redd-i İlhak** ve **Karakol Cemiyeti** ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

---

[96] İskender Fahrettin SERTELLİ: a.g.e., 24/35.

"Bu arada Redd-i İlhak ve Karakol gibi cemiyetler başına buyruk kalmış, Heyet-i Temsiliye'den ayrı birer kuvvet olmak yolunda ısrar etmişlerdi. Bu da hem bölücü oluyor, hem de -daha kötüsü- millî dayanışı bir devlet kavgası, bir harisler hareketi diye göstermeye çalışanların ekmeğine yağ sürüyordu." (Buğra, 1970:300)

İnceleme alanı içindeki romanlarımıza yansıyan yukarıdaki konuların tarihî gerçeklere uygunluğuna gelince;

İtilaf Devletleri, özellikle Yunan kuvvetlerinin İzmir'i işgal etmesiyle birlikte, düşmanlara karşı gelinmesi ve vatanın korunması amacıyla kurulan **Redd-i İlhak Cemiyeti**'nin beyannamesi aşağıdadır:

"Ey bedbaht Türk!

Wilson prensipleri unvanı insanîyetkâranesi altında senin hakkın gasp, namusun hetk ediliyor.

Buralarda Rum'un çok olduğu ve Türklerin Yunan ilhakını memnuniyetle kabul edeceği söylendi. Ve bunun neticesi olarak güzel memleketin Yunan'a verildi.

Şimdi sana soruyoruz:

Rum, senden daha mı çoktur?

Yunan hakimiyetini kabule taraftar mısın?

Artık kendini göster. Tekmil kardeşlerin Maşatlık'tadır. Oraya yüz binlerce toplanan kahir ekseriyeti, orada bütün dünyaya göster. İlân ve ispat et!

Burada zengin, fakir, âlim, cahil yok. Fakat, Yunan hakimiyetini istemeyen bir kitle-i kahire vardır.

Bu sana düşen en büyük vazifedir. Geri kalma! Hüsran ve nekbet fayda vermez! Binlerle, yüz binlerle Maşatlık'a koş! Ve Heyet-i Millîye'nin emrine itaat et!

İlhak-ı Red Heyet-i Millîyesi
14 Mayıs 1919
İZMİR" (Şapolyo, 1967:90)

Romanlara yansıyan diğer bir yararlı cemiyet ise, **Karakol Cemiyeti** adıyla bilinmektedir. Bu cemiyet, özellikle İstanbul'dan Anadolu'ya silâh, mühimmat ve insan naklinin düzenli olarak gerçekleşmesinde önemli yararlıkları görülür. Esas merkezi İstanbul'dur. Cemiyet, faaliyetlerini Anadolu'ya yaymak istemişse de pek başarılı olamaz. Anadolu'da daha çok Bursa ve çevresinde etkinliğini gösterir. [97]

Karakol Cemiyeti, 1920 yılının Temmuz ayının ortalarında kurulduktan sekiz ay sonra kaldırılır. [98]

Askerî Polis Teşkilâtı'nın kurulmasını gerektiren ana sebeplerden biri düşmanın propaganda ve faaliyetlerini önlemek ise diğeri de Türk milletinin meydana gelen olaylar karşısındaki ümitsiz ve kararsız tutumunu engellemektir. Ayrıca, ordu gerisinde ve ordu mıntıkasında düşmanın casusluk faaliyetleri ve propagandası ile gizli teşkilât kurmasını, karışıklık çıkarmasını engellemek ve karşı tedbirler almaktır. [99] (*)

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve Askerî Polis Teşkilâtı'nın faaliyetleri ile ilgili olarak ise, İlyas Sami KALKAVANOĞLU'nun anılarında ise şu gerçekleri bulmaktayız:

---

[97] Kâzım ÖZALP: Millî Mücadele [1919-1922], (Ankara, 1985), 51.
[98] Hamit PEHLİVANLI:, Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askerî Polis Teşkilâtı, (Ankara, 1992) 179.
[99] Hamit PEHLİVANLI: a.g.e., 9/12.
(*) Daha geniş bilgi için bakınız:
ATASE Arşivi: K. 687, D. 140, F. 30-2
ATASE Arşivi: K. 687, D. 140, F. 1-12, 13, 14

"Silâh ve cephane kaçırma ve sevkiyatı işleri dolayısıyla İnebolu'da Kabaalizadeler'den Rıza Bey'in başkanlığında bulunan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve bir müddet sonra yine İnebolu'ya gelen Askerî Polis Teşkilâtı şefi Binbaşı Kemal Bey'le temas hâlinde idik."
(Kalkavanoğlu, 1957:22)

Millî Mücadele aleyhtarlarının içinde **Pontus Cemiyeti**'nin üyelerini saymamak doğru olmaz. Bu Cemiyet, Anadolu'da Rum cemiyetlerinin en kuvvetlisidir. Cemiyetin temeli ise 1904 yılında Merzifon Amerikan Koleji'nde okuyan Rum öğrenciler tarafından atılır. Daha sonraki yıllarda (1909) bu cemiyet Trabzon metropoliti yolu ile Atina'ya bağlanır ve emirler oradan alınır. Pontus Cemiyeti üyeleri, Birinci Dünya Savaşı yıllarında olduğu gibi Millî Mücadele dönemi içinde de pek çok Türk köy ve kasabasını yakmış, ele geçirdikleri Türkleri acımasızca öldürmüşlerdir. [100] (*)

Millî Mücadele aleyhtarı **Mavri Mira Cemiyeti** ise Yunan Hükûmeti' nden talimat alan Pum Patrikhanesi **Patrik Vekili Droteus** önderliğinde kurulur. Droteus, misyoner okullarında izci teşkilâtları adı altında teşkilâtlar oluşturarak Türklere karşı zulüm faaliyetlerini yürütür. [101]

Diğer taraftan Ermeni Patrikhanesi ise **Mavri Mira**'nın aleti olan **Patrik Zaven** eliyle **Taşnak** ve **Hınçak Cemiyetleri** özellikle Anadolu'nun doğu köy ve kasabalarında Türkler aleyhinde faaliyetlerde bulunur. [102] Konya ve çevresinde Kuvayı Millîye aleyhinde meydana gelen faaliyetlerin arkasın-

---

[100] Celal BAYAR, Millî Mücadele'ye Giriş, I, (İstanbul, 1966), 1457.
(*) Pontus Cemiyeti'nin faaliyetleri ile ilgili olarak bakınız: Kâzım KARABEKİR: Gizli Harp - İstihbarat, [Yayına Hazırlayan: Emrullah TEKİN], (İstanbul, 1998), 108.
[101] Nurettin PEKER: 1918-1923 İstiklâl Savaşı'nın Vesika ve Resimleri - İnebolu ve Kastamonu Havalisi, (İstanbul, 1955), 10.
[102] Nurettin PEKER: a.g.e., 10.

da da bu patrikhaneler mevcuttur. [103] [*] Millî Mücadele aleyhtarı Rumlara örnek bir tarihî kişilik de Eskişehir Rum Okulu Müdürü **Mavridi**'dir. Bu kişi, azınlıklara tanınan özel haklar doğrultusunda kurulan azınlık okullarında görevli Rum memur ve öğrencileri teşkilâtlandırarak Millî Mücadele aleyhtarı faaliyetleri düzenler. [104]

I. Türk Kadınının Fedakârlıklarını Anlatan Romanlar:

Millî Mücadele; çok zor şartlar içinde ve türlü imkânsızlıklara rağmen yapılmış, sonunda da milletin zaferi elde etmesiyle sonuçlanmış, önemli bir mücadeledir. Cephelerde çarpışan askerlerimizin, siyasî arenada mücadele veren siyasilerimizin ve aydınlarımızın yanı sıra Türk kadınının da dönem içinde büyük yararlılıkları ve kahramanlıkları söz konusudur. Hastalarımızın, yaralılarımızın tedavilerine koşan kadınlarımızdan; cephelere silâh ve mühimmat naklini gerçekleştiren kadınlarımıza kadar tüm Türk kadınlarının azmi, cesareti ve fedakârlıkları tartışılmaz düzeyde yüksektir. [105]

Millî Mücadele; erkeği ve kadını ile bütün milletin aynı idealler uğrunda bir araya gelmesinin sonucu ortaya konan bir mücadeledir. Erkeği cephelerde savaşırken onu besleyen, giydiren, yarasını saran Türk kadınlarından başka elinde silâhı bizatihi erkeğinin yanında düşmana silâhı ile mukabele eden Türk kadınları da bulunmaktadır. Başka milletlerin tarihinde çok nadir örneği görülen bu olay, Türk milletinin millî değerlerinden kaynaklanan olağanüstü bir olaydır. **Kara Fatmalar**, **Ayşe Onbaşılar**, **Pembe Çavuşlar**; gös-

---

[103] Hamit PEHLİVANLI: Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askerî Polis Teşkilâtı, (Ankara, 1992), 140/143.

[*] Geniş Bilgi için bakınız:
ATASE Arşivi: K. 693, D. 157, F. 2-7
ATASE Arşivi: K. 683, D. 126 A, F. 24-1

[104] Hamit PEHLİVANLI: a.g.e., 141-142.

[105] Millî Mücadele'de yararları olan kadın kahramanlarla ilgili olarak bakınız:
Nurettin PEKER: a.g.e., 379-380.

terdikleri kahramanlıkları ile Fransız **Jandark**'ından daha da üstün olduklarını her vesile ile ispatlamışlar, Türk kadınlarının millî felâketler karşısındaki heyecanlarını, fedakârlıklarını ve üstün meziyetlerini ilâhî bir tablo olarak tarihe geçirmişlerdir.

Yukarıdaki düşüncelerin yansıtıldığı *Küçük Ağa* adlı romanında Tarık BUĞRA, Türk kadınlarını sembolize eden ve yukarıda adları verilen kadın kahramanlarımızla ilgili şu gerçeği dile getirmektedir:

> "*Artık, yalnız eli silâh tutanlar değil, beş on okka yük taşıyabilecek, bir kağnının öküzlerine embel dürtebilecek çocuklar ve kadınlar da cihada akıyordu. Daha şimdiden isimler çıkmıştı ortaya:* ***Kara Fatmalar****'dan,* ***Ayşe Onbaşılar****'dan,* ***Pembe Çavuşlar****'dan bahsediliyordu. Kadınlık, ilk defa şehadet ve gaza mertebelerine ermişti.*" (Buğra, 1970: 180)

Mahmut Atilla'nın *Silâh Arkadaşları*'nda da Türk kadınlarının fedakârlığı üzerinde durulmaktadır: (Aşağıdaki ifadeler, roman kahramanı Seyfi'ye aittir.)

> "*Ara sıra yol üzerinde bizden küçük kağnı kafilelerine rastlıyoruz. Yüzleri güneşten kavrulmuş köy kadınları, küçük arabalarına doldurdukları erzak ve cephaneyi taşıyorlar.*
>
> *Bu kadınlar arasında pek ihtiyarları olduğu gibi çocuk denecek kadar gençleri de var. Hele üç dört aylık yavrusunu kuşakla beline sarıp dağları, tepeleri yaya olarak aşanlar, erkekleri utandıracak bir cerbeze ile birkaç arabayı birden idare edenler pek çok.*" (Aykut, 1942:33)

> "*Bir köylü kadın, kağnısına koyduğu dört sandık cep-*

haneyi ıslatmamak için sırtından çaputunu çıkarmış üzerlerine örtüyor.

...

Soğuğu, ölümü hiçe sayan üstün bir feragatle inkılâp tarihinin nasıl yaratıldığını bu kadın öyle bir hareketle gösterdi ki, millî hislerin manasını kavradığını iddia eden bizim gibileri utancından bir heykel, bir taş edip bıraktı." (Aykut, 1942:35)

Türk kadınlarının fedakârlıklarına romanında dikkatleri çeken bir başka yazarımız da Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU'dur. "*Ankara*" adlı romanında yazar, Selma Hanım ile Bnb. Hakkı Bey arasında geçen konuşma ile şu ifadelere yer vermektedir:

"*Genç kadın dişi bir gülüşle:*

- Hah, bir bu eksikti... dedi. Bu gidişle siz beni yavaş yavaş harp meydanlarına kadar sürükleyeceksiniz.

- Neden olmasın? Anadolu ordusunda asker kadınlar yok mu? Vatan hizmeti, Türk kadınını yalnız evlerin çatısı altında mı bekliyor." (Karaosmanoğlu, 1934:55-56)

Roman kahramanlarından Selma Hanım, Nazif Bey ve Binbaşı Hakkı Bey; Çankaya sırtlarına doğru bir at gezintisi yaparlar. Bu gezintide Hakkı Bey, İstanbul kadınlarının ecnebi subaylarıyla dans edip-etmediklerini sorar. Nazif Bey, ise ecnebi subayların gönlünü eğlendiren Türk kadınlarının da bulunduğu ve bunun bir gerçek olduğu cevabını verir. Görülüyor ki, Anadolu' nun muhtelif köşelerinde Millî Mücadele'ye fiilen katılan Türk kadınları olduğu gibi, İstanbul'da işgal kuvvetlerinin askerlerini eğlendiren Türk kadınları da bulunmaktadır. Bu tarihî gerçeği romanında yazar, şu şekilde vermektedir.

"- Söyleyin bana, denildiği gibi, sahiden orada (İstanbul'da) Türk kadınları ecnebi zabitleriyle dans mı ediyor?

- Ben, hiç o gibi meclislerde bulunmadım, bilmiyorum...

Bu konuşmaya kulak misafiri olan Nazif, söze karıştı:

- Ben size söyleyeyim, Binbaşım; eden de var, etmeyen de..." (Karaosmanoğlu, 1934:56)

İ. İsyanlar ve Çetelerin Durumunu Anlatan Romanlar:

1. Çerkez Ethem ve Kardeşlerinin Millî Mücadele Döneminin İlk Yıllarındaki Yararlılıkları:

Millî Mücadele'nin başlangıç yıllarında (1919-1920) Çerkez Ethem ve kardeşlerinin büyük yararlılıkları söz konusudur. Anadolu'da Millî Mücadele aleyhtarı çete gruplarının bastırılmasında Çerkez Ethem'in olumlu faaliyetleri oldukça önemlidir. Yunan askerlerine yönelik anî baskınlarıyla Çerkez Ethem'in şöhreti, mücadelenin başlangıç döneminde Anadolu'nun muhtelif köşelerine yayılır. Sonraki dönemlerde ise, düzenli orduların kurulması ve özellikle Birinci İnönü Savaşı ile Çerkez Ethem'in Ankara Hükûmeti ile arası açılır. Çerkez Ethem, düzenli ordulardan ziyade çete gruplarıyla düşmanın yok edileceğine inanır. Ayrıca, gösterdiği kahramanlıklarla şöhretinin büyümesi de ruhunda bir büyüklenme meydana getirir. Başta, Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa olmak üzere Ankara Hükûmeti temsilcilerinin bilgisi ve onayı dışında kararlar almaya ve uygulamaya başlar. Bu durum, Ankara Hükûmeti'ni endişelendirir. Ankara Hükûmeti de bir yerden sonra, yola gelmeyen, birliği bozan Çerkez Ethem ve kuvvetlerine karşı tavır almak zorunda kalır. Uzun bir uğraşıdan sonra Çerkez Ethem kuvvetleri dağıtılır. Çerkez Ethem, düzenli ordularla mücadele edemeyeceğini anlayınca ve kuvvetlerinin büyük bir bölümünün imha edilmesini görünce yegâne çare olarak bir

zamanlar düşman olarak gördüğü Yunanlılara sığınır. Hatta, Batı Anadolu köy ve kasabalarında Yunan uçaklarından atılan bildirilerde Çerkez Ethem'in imzası bulunur. Bu, onun tarihe geçen ikinci büyük hatasıdır. Birinci hatası ise; dönem içinde çok gerekli olan birliği bozmak, Ankara Hükûmeti'ni dinlememek ve sonunda Yunanlılara sığınmaktır.

Yukarıda yapılan Çerkez Ethem ve kuvvetleriyle ilgili genel değerlendirmeden sonra, olayların romanlardaki yansımasına geçelim.

Tarık BUĞRA, *Küçük Ağa*'da Çerkez Ethem'in Millî Mücadele dönemi içindeki yararlıklarından şu şekilde bahsetmektedir:

> *"Ethem, Tevfik ve Reşit adlarındaki Çerkez kardeşler; Yunan işgalinin daha ilk aylarında efsaneleşmişlerdi. Küçük çeteleri hızla çoğalmış, başarıları da aynı tempoya uymuştu. Ethem Bey'in kumandasındaki müfrezeler, Yunan birliklerine verdiği baskınlarla da, isyanların bastırılmasında da büyük yararlılıklar sağlıyordu. Üç kardeş de gözü pek ve memleket gönüllüsü insanlardı; harp sanatını iyi biliyorlardı; adam seçme, adam kullanma üstünlükleri de vardı."* (Buğra, 1970:379)

2. Çerkez Ethem ve Kardeşleri ile Ankara Hükûmeti Arasındaki Anlaşmazlıklar:

İnceleme alanı içinde bulunmamasına rağmen, Millî Mücadele döneminde cereyan eden kahramanlara ve olaylara yaklaşım tarzındaki etkinliği sebebiyle ele aldığımız Tarık BUĞRA'nın *Küçük Ağa*, Çerkez Ethem'in faaliyetlerini ayrıntılı biçimde yansıtan, tarihî olaylarla bağlantısı daha güçlü bulu-

nan bir romandır. İnceleme alanı içindeki diğer romanlarda ise Çerkez Ethem'in Ankara Hükûmeti ile ilgili anlaşmazlıklara rastlanmamaktadır.

Yazar, önceleri birer kahraman, sonraları ise vatan haini durumuna düşen Çerkez Ethem ve kardeşlerinden şu şekilde bahsetmektedir:

> " ... *Çerkez Ethem Bey, kardeşi Tevfik Bey; savaşın gerçekten ağır basan, kurtarıcı, nefes aldırıcı başarılar kazanan bayraktarları idiler. Çeteler, milis birlikleri, bu arada da kendi kuvvetleri nizamiye teşkilâtına başlandı mı, başlarında yetmiş tane kumandan bitecekti.*" (Buğra, 1970:388)

Düzenli orduların kurulmasından ziyade, çete savaşlarının devam etmesinin daha yararlı olduğuna inanan Çerkez Ethem ve kardeşleri, Batı Cephesi Komutanlığına İsmet Paşa'nın atanması sonucu ilk hoşnutsuzluklarını dile getirmeye başlarlar. Konuyla ilgili romandaki yansımalar, şöyledir:

> *"Bir yandan Ethem Bey, Ankara'da bir başkumandan muamelesi görüyor, bir yandan da Tevfik Bey, yani Ethem Bey'in kuvvetleri ile Garp Cephesi Kumanlığının arası açıldıkça açılıyordu. Geçimsizlik dört başı tamam bir sinir harbi hâline gelmiş, hatta olaylar, küçümsemeler, hakaretler başlamıştı.*
>
> *Tevfik Bey, İsmet Paşa'yı ehliyetsiz ve bilhassa anlayışsız buluyordu. İsmet Paşa da gevşemeyen bir inatla Ethem Bey ile kardeşlerinin yetki ve itibarlarını azaltmak sonunda da Cephe Kumanlığına bağlı herhangi bir müfreze hâline getirmek için çalışıyordu.*
>
> ...
>
> *Tevfik Bey, İsmet Paşa'yı sevmiyor, hele Paşa'ya hiç güvenmiyordu. Kaderi çizecek olan da işte bu idi.*

Bu karşılıklı güvensizlikle sevgisizlik bir gün gelecek düşmanlık hâlini alacaktı. Nitekim de öyle oldu." (Buğra, 1970:415-416)

Yazar, romanında Tevfik Bey'in ifadesiyle şunları da belirtmektedir:

" *- Başımıza belâ geldi bu İsmet. Kafa yok herifte kafa. O çıtkırıldım, toy, ana kuzusu nizamiye askerleri ile bir halt edeceğini sanıyor sersem. Gördük Gediz'de ne ... b... a yaradıklarını... Sekiz merminin yedisini havaya, birini de dağa, taşa yakarlar; düşmanın şapkasını görünce de tabanları kıçlarını döver. Yaraları da hep kıçtan, kıçtan.*"
(Buğra, 1970:417)

Yazar, Çerkez Ethem ve Tevfik Bey'in bakış tarzıyla İsmet Paşa hakkında şunları ifade etmektedir:

"*Ona göre İsmet Paşa, yalnız Mustafa Kemal Paşa ile yakınlarının tuttuğu ve hiçbir üstünlüğü olmayan bir askerden ibaretti.*" (Buğra, 1970: 538)

"*Tevfik Bey, Garp Cephesi Kumandanı'na karşı, zaten açılmış bulunan, sinir harbini iyice hızlandırmış, elinden geldiği kadar vurucu bir hâle getirmişti. İsmet Paşa'dan en olmayacak şeyleri istiyor, onun en olağan isteklerini bile alaylı sebeplerle geri çeviriyordu.*

...

Meclis'te Ethem Bey'in bir dediğinin iki edildiği yoktu. Fakat, iş bu çatışmaya gelince taviz korkunç çöküntünün tohumu olup çıkacaktı. Bu yüzden de Tevfik Bey ile İsmet

Paşa arasındaki düello mukadder sonucuna doğru yıldırım hızıyla yaklaşıyordu." (Buğra, 1970:431-432)

Tarık BUĞRA, Millî Mücadele dönemi içinde Ankara Hükûmeti ile arası açılan Çerkez Ethem'i şöyle değerlendirmektedir:

"*Ethem Bey; mertti, evet. Ethem Bey, savaş için çok yararlı olmuştu, evet. Daha da olabilirdi, yine de evet. Emrindeki kuvvetin büyük değeri vardı ve bu değer Ethem' in düşündüğü şekilde de eksilmez, hatta tam gücünü bulurdu, buna da evet. Ama, bütün bunlar varılacak hedef için, son hedef için ne mana ifade edebilirdi? Bu hedef için terazinin bir kefesine Ethem Bey, öbür kefesine de Ankara konulursa ne olurdu?*

Küçük Ağa, artık ferahlamıştı. Emin bir şekilde:

'- Ne olacak? Ethem Bey havaya fırlar, dirhem çekmez.' diye söylendi." (Buğra, 1970:574)

Romandan alınma yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi Çerkez Ethem ile Ankara Hükûmeti'nin ve onun temsilcisi İsmet Paşa'nın arası iyice açılır. Artık, ipler kopmak üzeredir; nitekim de kopar. Konuyla ilgili düşüncelerin romandaki yansıması da şöyledir:

Aşağıdaki ifadeler, Çerkez Ethem'e aittir:

"*Ankara'nın harekete geçeceğini sanmıyorum. Benim üzüntüm başka. Artık ip koptu. Biz de Ankara'ya karşı harekete geçemeyiz artık, bir şey kabul ettiremeyiz. Artık yapacağımız da bir darbe olmayacak.*

...

Çalış, çabala, canını hiçe say, bunca galebe temin et, sonra da hain ol! Kötü Tevfik, kötü! Çok kötü. Biz artık haysiyetimizi kurtarmak için çok daha büyük kötülükleri göze almak zorundayız. Beceremedik mi de kötünün cidden en kötüsü olacağız...

...

Yazarın ifadesi:

Ethem Bey, Bey kararını vermişti. Gediz'e çekilecek, derlenip toparlandıktan sonra da Ankara'ya doğru bir gösteri yürüyüşü yapacaklardı. Bu arada Demirci Efe ile Kara Ahmet ve Düzceli Burhan gibi çete reislerini yanına çekebileceğini umuyordu. Böylece, müzakereye girişecek bir kuvvet olurdu." (Buğra, 1970:531-532)

"Ethem Bey, uzlaşmaya yanaşmıyor, uzlaşma yollarını kendi elleriyle kapıyor ve asıl umut kırıcı, karşısındakileri uzlaşmaya yanaşmaz, bütün uzlaşma ve anlaşma yollarını kapamış görüyordu." (Buğra, 1970:572)

Tarık BUĞRA, romanında Çerkez Ethem'le Küçük Ağa (İstanbullu Hoca) arasında geçen konuşma ile Çerkez Ethem'in Mustafa Kemal Paşa ile ilgili düşüncelerine yer vermektedir. Bu düşünceler, şöyledir:

" - Sen şu Ankara valisi masalını bilir misin?

Dalıp giden Küçük Ağa, bir silkinişi önleyemedi:

- Şöyle böyle...

- Nasıl? Açıkça anlat.

- Asmak istemişsiniz.

Ethem Bey, acı acı güldü:

- Hatta Meclis Reisi'ni de, yani Mustafa Kemal Paşa'yı da değil mi?

- Onu duymadım.

- Öyle öyle. Hem de haber göndermişim.

Birdenbire yeniden öfkeleniverdi:

- Tu Allah kahretsin. Ülen ben Paşa'yı saydığım, Paşa'yı sevdiğim kadar anamı atamı sevip saymadım. Dikkat et sözüme Küçük Ağa; Ankara'yı kancıklar sarıyor." (Buğra, 1970:564)

Küçük Ağa romanında Çerkez Ethem'le ilgili ilginç bir olay da yansıtılmaktadır. Bu olay da Çerkez Ethem'in kuvvetleriyle önce Kütahya'yı sonra da Ankara'yı ele geçirme plânları yapmasıdır. Romandan alınma aşağıdaki ifadeler, Çerkez Ethem'e aittir:

" ... - Adamlarınızı hazırlayın, harekete geçiriyoruz. Önce Kütahya'yı alacak; teklifimizi yenileyeceğiz. Kabul etmezlerse hedefimiz Ankara olacak. Şunu da söyleyeyim. Ankara; halkıyla, siyasîleri ve askerleri ile bizi bağrına basmak için sabırsızlanmaktadır." (Buğra, 1970:579)

Çerkez Ethem'in arkadaşlarına yaptığı konuşma:

" ... - Ben, Ankara Hükûmeti'yle bütün münasebetlerimi kestim. Son olarak gelen aracıları da geri çevirdim. Ki aralarında kardeşim Reşit de vardı. Geri çevirdim. Çünkü, artık benim için ha Ankara Hükûmeti, ha Yunan. Bunu iyi düşünün." (Buğra, 1970:542)

Yukarıdaki ifadeden de anlaşılacağı gibi Çerkez Ethem, Ankara Hükûmeti ile Yunanlıları eşdeğerde görmektedir. Nitekim, sonraki günlerde de Çerkez Ethem, Ankara kuvvetlerinin önünde tutunamayarak Yunanlılara sığı-

nacaktır. Bununla ilgili olarak da Tarık BUĞRA, romanında şu düşüncelere yer vermektedir:

> "*Kendisine bir şey söylenmemiş olmakla beraber Küçük Ağa, Ethem Bey'in Yunanlılarla haberleştiğini anlamıştı.*" (Buğra, 1970:578)

> "*Onlara* (Çerkez Ethem'in kuvvetlerine) *göre, Kuvayı Millîye, sağ kolunu kaybetmişti. Fakat, birkaç gün sonra Ethem Bey'in Demirci'den geçerek Yunan'a teslim olduğu işitilince bunlar da boyunlarını büküp sustular.*" (Buğra, 1970:585)

Çerkez Ethem olayı hakkında inceleme ve anı kitaplarından tespit edebildiğimiz tarihî gerçekler ise şöyledir:

Çerkez Ethem, Millî Mücadele'nin başlangıç yıllarında gösterdiği üstün başarılarına rağmen, kendisini ve kardeşlerini sevmeyen bazı insanların propaganda ve entrikaları ile "*hain*' damgasını yemiş bir insandır. Bu durum, Çerkez Ethem için büyük bir suçlamadır.[106] Çerkez Ethem, cahil bir insan olmasına karşın, yürekli bir insandır. Kendisini ilk defa İzmir'in işgalinden sonra başıbozuk kuvvetlerin reisi olarak gösterir. Kuvvetleri arasında subaylar da bulunur; hatta ağabeyleri Reşit ve Tevfik de kurmay subaydırlar.[107] Çerkez Ethem ve kardeşleri Anadolu'nun değişik bölgelerinde ortaya çıkan isyanları, özellikle Yozgat isyanını bastırmakla Ankara Hükûmeti'ne sadakatlerini gösterirler. Lâkin, sonraki dönemlerde, İsmet Paşa'nın Batı Cephesi Komutanlığına atanmasıyla birlikte benlik davasına düşerler. Çerkez Et-

---

[106] Tuncay ÖZKAN: Bir Gizli Servisin Tarihi – MİT, (İstanbul, 1997), 26.
[107] Halide Edip ADIVAR, Türk'ün Ateşle İmtihanı, [Kurtuluş Savaşı Anıları], (İstanbul, 1983), 120.

hem'e göre İsmet Paşa, Millî Mücadele'ye geç katılmıştı; rütbesi ve bilgisi ne olursa olsun kendisinden üstün olamazdı. Çerkez Ethem, Batı Cephesi Komutanı Albay İsmet'i tanımaz, kendisinin doğrudan doğruya Ankara'daki Büyük Millet Meclisi'ne bağlı olduğunu söyler. [108] Çerkez Ethem bu üstünlük iddiasını Mustafa Kemal Paşa'ya gösterir. Bir dostuna yazdığı mektupta "*İnşallah, Ankara'ya gelirsem, o kendini beğenmiş kumandanı* (Mustafa Kemal Paşa'yı), *Büyük Millet Meclisi'nin kapısında darağacında sallandıracağım!*" der. [109]

Çerkez Ethem ve kardeşleri düzenli ordu taraftarı olmadıkları için Gediz Savaşı'ndaki mağlubiyeti istismar ederek düzenli orduların Gediz Savaşı'nda görevlerini yapmadığını iddia ederler. Bu şekilde yapılan propagandalar sonucu Ankara Hükûmeti ile olan sorunlarını artırırlar. [110]

Çerkez Ethem, başlangıçta büyük hizmetleri bulunan biri olarak kimi kişilerce Mustafa Kemal Paşa'nın bile üzerinde görülür. [111] Ethem'in kardeşlerinden Reşit, aynı zamanda Büyük Millet Meclisi'nde milletvekilidir. [112] Padişah ve hilafet taraftarı Yozgat'ta çıkarılan isyanın boyutları genişleyince Batı Cephesi'nde Yunanlılarla mücadele eden Çerkez Ethem'in kuvvetleri Yozgat'a gönderilir ve Çerkez Ethem, Yozgat'taki isyanı bastırır. [113] Kendini millî bir kahraman olarak görür, Ankara Hükûmeti'nin talimatlarını dinlemeden, kendi başına kimi mülkî erkâna emirler vermeye başlar [114] ve "*Büyük Millet Meclisi Reisi'ni (Mustafa Kemal Paşa'yı) Meclis önünde asacağım.*" diyecek kadar şımarır. Onun bu ifadelerini işiten ve haber verenlerden biri de Yozgat milletvekili Süleyman Sırrı'dır.[115] Çerkez Ethem'in bu tavrına karşı

---

[108] Halide Edip ADIVAR: a.g.e., 151.
[109] Hüsamettin ERTÜRK: İki Devrin Perde Arkası, [Yazan: Samih Nafiz TANSU - Yayına Hazırlayan: Ramazan YAŞAR], (İstanbul, 1969), 465-466.
[110] Kâzım ÖZALP: Millî Mücadele [1919-1922], (Ankara, 1985), 166.
[111] Falih Rıfkı ATAY: Çankaya, (İstanbul, 1980), 235.
[112] Falih Rıfkı ATAY: a.g.e., 236.
[113] Burhan Cahit MORKAYA: Atatürk'ün İki Cephesi, (İstanbul, 1939), 34.
[114] Selahattin TANSEL: Mondros'tan Mudanya'ya Kadar [IV], (Ankara, 1978), 2-3.
[115] Falih Rıfkı ATAY: a.g.e., 250.

Mustafa Kemal Paşa, ülke menfaatleri doğrultusunda iyi geçinmenin yollarını arar.[116] Ethem Kuvvetleri, yağma ettikleri Türk köylerinden aldıkları eşyalarla birlikte bir ara Ankara'ya gelirler ve Ankara pazarında bu eşyaları satarlar. Mustafa Kemal Paşa, ihtiyat tedbiri olarak, o sırada Afyon'a gider. [117] Millî Mücadele'nin önderi Mustafa Kemal Paşa, çok zor durumda kalmadıktan sonra Çerkez Ethem ve kardeşleriyle karşı karşıya kalmaz. [118] Hatta, Çerkez Ethem, bir seferinde kuvvetleriyle birlikte Ankara'ya geldiğinde Mustafa Kemal Paşa, kendi otomobilini Çerkez Ethem'e verir. Bu, Ankara'da bulunan tek otomobildir. Çerkez Ethem, Büyük Millet Meclisi'ne geldiğinde coşkunlukla alkışlanır. [119] Bu iyi niyete rağmen Çerkez Ethem, Mustafa Kemal Paşa'yı öldürmek ister. 26 Mart 1921 tarihli bir emri ile Muhittin Paşa, Kastamonu Askerî Polis Şubesi'ni uyararak Çerkez Ethem'in Mustafa Kemal Paşa'yı öldürtmek istediğinden bahseder. Ayrıca, bu amaçla üç adamın görevlendirildiğini ve önlemlerin alınmasını bildirir. [120] (*)

Çerkez Ethem ve kuvvetleri 5 Kanunisani 1921 tarihinde Yunan saflarında yerlerini alırlar. Kardeşi Reşit, Büyük Millet Meclisi üyeliğinden çıkarılır. [121]

Tevfik Bey'in Ankara'da bulunan Çerkez Ethem'e gönderdiği aşağıdaki telgraf metni, Çerkez Ethem ve kardeşlerinin gerçek niyetini ortaya koyma yönünden sanırız, yetecektir:

---

[116] Nurettin PEKER: 1918-1923 İstiklâl Savaşı'nın Vesika ve Resimleri – İnebolu ve Kastamonu Havalisi, (İstanbul, 1955), 288-289.
[117] Falih Rıfkı ATAY: a.g.e., 250.
[118] Burhan Cahit MORKAYA: Atatürk'ün İki Cephesi, (İstanbul, 1939), 36.

[119] Halide Edip ADIVAR: Türk'ün Ateşle İmtihanı, [Kurtuluş Savaşı Anıları], (İstanbul, 1983), 127.
[120] Hamit PEHLİVANLI: Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askerî Polis Teşkilâtı, (Ankara, 1992), 150.
(*) Geniş Bilgi için bakınız: ATASE Arşivi: K. 955, D. 17, F. 20
[121] İskender Fahrettin SERTELLİ: Atatürk Bizi Nasıl Kurtardı?, (İstanbul, 1942), 64.

"Ankara'da Seyyar Kuvvetler Kumandanlığına

24.11.1920

Bugünlerde Garp Ordusu Kumandanlığından can sıkıcı ve icrası kabil olmayacak derecede bazı saçma emirler verilmektedir. Bu böyle devam ederse, vakitsiz büyük bir gürültü çıkaracağımı kat'iyen zannediyorum. Ona göre icap edenlerin dikkat nazarını celbetmenizi rica ederim.

Seyyar Kuvvetler Kumandan Vekili

Mehmet Tevfik"

(Gökçen, 1982:250) [122]

Nihayet, Çerkez Ethem, isyan bayrağını açar, Ankara Hükûmeti'ne ilk karşı koymasını Kütahya'da denemek ister. Düzenli kuvvetlerin önünde direnemeyerek Gediz dağlarına çekilir. [123] Daha sonra da Türk süvari birliklerinin önünden kaçacak bir yer bulamaz ve 200 kişilik bir kuvveti ile Yunanlılara sığınır. Böylece, Çerkez Ethem ve kardeşleri, iki yıl süren şerefli alınlarına vatan hainliği ve namussuzluk kara damgasını yerleştirirler.[124] Bir başka kaynakta ise Yunanlılara sığınan Çerkez Ethem kuvvetlerinin sayısı 25 subay ve 770 er olarak gösterilir. [125] Yunan uçakları tarafından Pazarcık'ta atılan bildirilerde Çerkez Ethem'in milletvekili kardeşi Reşit'in imzası bulunur. [126] (*)

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumlarına da yansıyan Çerkez

---

[122] Çerkez Ethem ve Kardeşleri ile Ankara Hükûmeti'nin arasının açılmasını yansıtan belgeler için bakınız:
Sabiha GÖKÇEN: Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti, [Anıları Kaleme Alan: Oktay VEREL], (İstanbul, 1982), 250,254,259,260,265,298.

[123] Rahmi APAK: Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları, (Ankara, 1957), 216-217.

[124] Rahmi APAK: a.g.e., 222.

[125] Selahattin TANSEL: Mondros'tan Mudanya'ya Kadar [IV], (Ankara, 1978), 13.

[126] Selahattin TANSEL: a.g.e., 73.

(*) Çerkez Ethem ve kuvvetleriyle ilgili geniş bilgi için bakınız:
Hüsamettin ERTÜRK: İki Devrin Perde Arkası, [Yazan: Samih Nafiz TANSU – Yayına Hazırlayan: Ramazan YAŞAR], (İstanbul; 1969), 462/467.

Ethem ve kuvvetleriyle ilgili olarak Yozgat milletvekili İsmail Fazıl Paşa, şu gerçeklere temas etmektedir:

> *"Efendiler, malûmu âliniz ki, Ethem Bey denilen zatın toplamış olduğu kuvvetler birtakım yuvalardan toplanmış, birtakım haşareden ibarettir. Mamafih içlerinde fırka-i nizamiye de konulmuştur. Binaenaleyh, oldukça şöyle muntazam bir kuvvet addolunur. Sırası geldi, biz bu kuvveti Yozgat'a,* Demirci'ye, Düzce'ye sevk ettik. Resen hizmet *ettiler. Sonra bunların bu hidemat-ı mesbukalarına karşı olanca mükâfatı da yaptık.*
>
> ...
>
> *Şimdi bunlar birtakım serseri adamlardır, bunlar haşerattır. Açıktan söylüyorum. Yapılacak tedabir ihtimal ki, bunları sıçratır. Şimdi bunlara tatbik edilmek istenilen şeye müstahaktırlar. ... Tarih: 30.12.1336"* [127]

Mustafa Kemal Paşa da Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumlarında yaptığı konuşmasında Çerkez Ethem ve kuvvetleri hakkında şunları söylemektedir:

> *"Malûmu âlileri, Yunanlılar İzmir'e çıktıktan ve oradaki tecavüzat ve taarruzatını yaptıktan sonra hamiyetli ve namuslu vatanperver insanlar, birtakım pişva olanlarla beraber derhal düşman karşısında bir cephe vücuda getirdiler. Bu cephenin bir parçasında, Salihli civarında Ethem Bey ve Tevfik Bey ve rüfeka-i mesaisi bulunuyordu. Şimalinde diğer arkadaşlarımız, cenubunda da başka arkadaşlarımız vardı.*
>
> ...

---

[127] (T.B.M.M.) Gizli Celse Zabıtları: I, Sıra II, 126. İnikat - 2. Celse, (Ankara, 1985), 296/298.

Yozgat'ta isyan edenlerin tedibine gitmiş olan bir kuvvetin diğer taraftan ahali-i masumeyi izrar ettikleri anlaşıldı. Halbuki maksudumuz o değildir.

...

Bizim böyle bütün hüsnüniyetle, samimîyetle, uhuvvetle teşebbüsatımız vaki olurken Ethem Bey'in, Tevfik Bey'in, Reşit Bey'in, Hacı Şükrü Bey'in ve belki Kuvve-i *Seyyareleri'nin gizli birtakım teşkilâtı var, gizli teşebbüsler... Ankara'nın hilafına o kuvveti oraya ilhak etmek... Konya'ya öyle adamlar gönderilmiştir. Bu adamların ellerinde Ethem Bey'in açık resmî vesikaları vardır. Yeni kuvvet toplamaya memurdur ve bütün memurin-i mülkiye bunlara muavenet edecektir. Tarih: 29.12.1336*" [128]

3. Çeteler ve İsyanlarla İlgili Genel Değerlendirme:

Millî Mücadele döneminde *Çerkez Ethem İsyanı* dışında Anadolu'nun muhtelif köşelerinde isyan hareketleri kendini gösterir. Bir taraftan İstanbul Hükûmeti, diğer tarafından da İtilaf Devletleri'nin baskılı propaganda ve telkinleri ile bazı kasaba ve şehirlerde Ankara Hükûmeti'ne karşı olan gruplar, Millî Mücadele'yi tehlikeye sokar. Sözü edilen bu tür isyanların yansıtıldığı inceleme alanın içindeki roman ise *Küçük Ağa*'dır. Tarık BUĞRA, İngiliz ve Fransızların para ile satın aldığı çeteleri, romanında yansıtırken şunları söylemektedir:

"*Bu arada İngiliz ve Fransız altınları da cirit atmaya başlamış, Anadolu'da ava çıkmışlardı. Sağda solda millî harekete karşı teşkilâtlanmalar vardı ve altın kadar, bilgi-*

[128] (T.B.M.M.) Gizli Celse Zabıtları, I, Sıra II, 125. İnikat - 3. Celse, (Ankara, 1985), 274-275-286.

sizlikle şaşkınlık da kötü iş görüyordu. Bu çabanın avucuna en kolay düşenler de haydut çeteleri idi." (Buğra, 1970:300)

" *... Her dağ başına, her bel'e, her geçide bir eşkıya çetesi tünemiş deniyordu. Hatta, Yalvaç'tan hasta getiren bir arabacı, Akşehir'e yirmi kilometre ötedeki Engilli'nin eşkıyalar tarafından basıldığını söylemişti. Şimdi artık ortalıkta birtakım efe ve çete reisi isimleri dolaşıyor; bunların huyundan, suyundan bile bahsediliyordu. Çakıcı; gaddarmış, bir kadının bileziklerini çıkaramamış da bileğini kesmiş... Bir kilo buğday istemiş, herif yok deyince, çoluk çocuk hepsini içine kilitlediği evi ateşe vermiş. Gundullu'nun kırk adamı varmış, hepsi de pürsilâhmış.*" (Buğra, 1970:97)

Millî Mücadele döneminde Ankara Hükûmeti'nin başını ağrıtan en önemli isyanlardan biri Konya'da çıkmıştır. Tarık Buğra, bu isyana da romanında bir cümlelilik ifade ile yer vermektedir. Aşağıdaki alıntı, roman kahramanlarından Yüzbaşı Hamdi'nin, Doktor Haydar Bey'e hitaben yaptığı konuşmadan alınmıştır:

" *- Haberin var mı? Konya'da isyan çıkmış, emir geldi, biz de oraya gidiyoruz...*" (Buğra, 1970:207)

Yazarın, konuyla ilgili romandan alınma son yansıtması da şu şekildedir:

"*Eşkıya çetelerine karşı başlangıçtan beri gücün yettiği kadar amansız davranılmıştı. Şimdi sıra aykırı düşünce ve inançların her çeşit kımıldanışında idi. Bu bastırma ve sindirmeler için de her zaman Kuvva çeteleri kullanılıyordu. Çok seyrek de olsa çete reislerinin bu işi 'vur emri' çıkma-*

dan, kendi görüşlerine, kendi haber kaynaklarına dayanarak yaptıkları da oldu. Zararsız olmayan, fakat önlemenin de yolu bulunmayan bu durum Heyet-i Temsiliye için bir başka dertti." (Buğra, 1970:300)

Millî Mücadele dönemi içinde Anadolu'da çıkarılan isyanları ve çeteleri başlıca şu gruplar altında toplayabiliriz:

1. Padişah ve halife taraftarı olan ya da öyle görülen kişilerin önderliğinde çıkarılan isyanlar ve çete hareketleri. (**Halifet Ordusu** faaliyetleri ve **Anzavur Ahmet İsyanı**.)

2. Asker ve kanun kaçaklarının çıkardıkları isyanlar ve çete hareketleri. (Bolu ve çevresinde faaliyet gösteren **Eğri Ahmet İsyanı** vb.)

3. Azınlıklara mensup gruplar ve cemiyetlerin çıkardıkları isyanlar ve çete hareketleri. (**Pontus Cemiyeti**, **Hınçak** ve **Taşnak Partileri** kaynaklı isyanlar.)

4. Kürtçülük, Çerkezcilik ideali peşinde koşan kişilerin çıkardıkları isyanlar ve çete hareketleri. (**Kürt Teali Cemiyeti** kaynaklı isyanlar ve **Anzavur Ahmet**, **Çerkez Ethem İsyanları** vb.)

İnceleme alanı içindeki romanlara yansıyan isyanlar ve çete faaliyetleri daha çok ilk iki gruptakilerdir. Bu çetelerden özellikle üzerinde durulması gerekeni Anzavur Ahmet'in önderliğinde teşkilâtlanan Anzavur Ahmet çetesidir. Mustafa Kemal Paşa'nın Büyük Millet Meclisi'ndeki gizli oturum tutanaklarına geçen aşağıdaki ifadeleri, Anzavur Ahmet ve çetesi ile ilgilidir:

"*Şimdi müsaade buyurursanız mebde-i malûmunuz*

olan Anzavur meselesinin sonundan bahsedeyim:

Meselenin mebdeini tekrar etmek lâzım gelirse Anzavur, başına topladığı birtakım serserilerle Kirmasti'ye kadar ilerlemiş ve alınan mukabil tedabir neticesinde ilk müsaademeyi Susığırlık'ta (Susurluk) kabul etmiştir. Bu müsademede mağlup oldu, Biga'ya gitti, takip olundu ve orada mağlup oldu. Yanındaki serseriler dağıldı, tek başına Günan'a (Gönen) gittiği anlaşıldı. Günan'da oraya giden kuvvetlerimiz tarafından yaralandı ve mecruh olarak İstanbul'a gittiğini en son aldığımız malûmattan anladık. Bugün artık, Anzavur meselesi kalmamıştır. Tarih: 01.05.1336 (1920)" [129]

Yine, Meclis'in gizli oturum tutanaklarına yansıyan konuyla ilgili İsmet Paşa'nın düşünceleri de Anzavur Ahmet'in Millî Mücadele aleyhinde İngilizlerle iş birliği yaptığını belgelemektedir:

"Meselâ düşmanlarımız, işgalden evvel hazırladıkları Anzavur harekâtını işgal ile beraber ve bütün kuvvetiyle meydana çıkardılar. Anzavur harekâtı, Çanakkale Boğazı'nı elde bulundurmak ve istihkâmatı arkadan temin etmek için İngilizler tarafından ihdas olunmuştur. Çanakkale'de, Kumkale'de ve tabyalarda bulunan İngiliz kıtaatı, doğrudan doğruya milletle temas etmeyeceği cihetle İngilizler bunu temin etmek vazifesini Anzavur'a vermişlerdir. Tarih: 29 Mayıs 1336 (1920)" [130]

Mehmet Âkif ERSOY'un oğlu Emin Âkif, anılarında Anzavur Ahmet hakkında bilgi verirken şu düşünceleri ortaya koymaktadır:

---

[129] (T.B.M.M.) Gizli Celse Zabıtları, I, Sıra: I, (Ankara, 1985), 7.
[130] (T.B.M.M.) Gizli Celse Zabıtları, I, Sıra: I, (Ankara, 1985), 41.

"O zamanlar Biga, Karabiga, hatta Geyve ve Adapazarı eteklerine kadar uzanan bir Anzavur Ahmet çetesi türemişti. İngilizlerin bir iki ay zarfında paşalık unvanı ile taltif ettikleri Anzavur Ahmet Paşa, aslen Çerkez; maiyeti de Abaza, Gürcü ve Türkler'den mürekkep idi. İngilizler ve güya halifeye çalışan bir teşkilât reisi olan Anzavur, kara cahil bir adamdı." (Kutay, 1963:202-203)

Anzavur Ahmet, zamanında jandarma binbaşılığı yapmış, daha sonra emekli olmuş bir Çerkez'dir. İngilizler, para ve paşalık unvanı ile satın aldıkları Anzavur Ahmet'i ve kuvvetlerini Ankara Hükûmeti'ne karşı isyan ettirirler. Anzavur Ahmet'in yaptığı kötülüklerin başında, Gelibolu'ya yakın yerde bulunan Akbaş cephaneliğinden silâh ve mühimmat kaçırıp Anadolu'ya geçirmek isteyen bir grup kahraman ve fedakâr Türk'ü pusuya düşürerek öldürmesi gelmektedir. [131]

Sadrazam Damat Ferit Paşa, Anzavur Ahmet'e İngilizlerin teşviki ile "*Mir-i Miran*" denilen paşalık payesi verir ve kendisine 600 tüfek, 30 bin fişek ve 80 bin makineli tüfek cephanesi gönderir. [132] Gönen ve Manyas'tan topladığı kuvvetlerle Susurluk'a geçen Anzavur Ahmet, buradaki askerî depoları yağma eder ve tesadüf ettiği askerlere terhis belgeleri vererek Kuvayı Millîye için sorun oluşturur. Balıkesir'de 61. Fırka Komutanı olarak bulunan Kâzım (ÖZALP) Paşa, kendisine faaliyetlerinin yanlış olduğu, Müslüman kanının dökülmemesi gerektiğini defalarca bildirmesine rağmen, Anzavur Ahmet, Millî Mücadele aleyhtarı faaliyetlerinden geri durmaz. Kâzım Paşa da tedbirlerini artırarak, ikna olmayan Anzavur Ahmet'in kuvvetleri üzerine birliklerini sevk eder. [133] Anzavur Ahmet, Gönen, Biga ve Adapazarı'nda dört defa isyan eder. Bu isyanların meydana gelmesinde İngiliz **Entellijans Servis**'in güçlü

---

[131] Hüsamettin ERTÜRK: İki Devrin Perde Arkası, [Yazan: Samih Nafiz TANSU - Yayına Hazırlayan: Ramazan YAŞAR], (İstanbul, 1969), 434.
[132] Falih Rıfkı ATAY: Çankaya, (İstanbul, 1980), 246.
[133] Kâzım ÖZALP: Millî Mücadele [1919-1922], (Ankara, 1985), 65/68.

adamlarından İstanbul'da bulunan **Papaz Fru**'nun maddî ve manevî büyük desteği görülür. [134]

Anzavur Ahmet ve kuvvetlerinin etkisiz hâle getirilmesinde, özellikle Bursa'nın bu çetenin elinden kurtarılmasında Çerkez Ethem'in emrindeki Millî Müfreze'nin büyük rolü bulunur.[135] Nihayet, Sakarya Savaşı'nın hemen ardından Anzavur Ahmet tarafından şehit edilen Köprülülü Hamdi Bey'in adamları, Anzavur Ahmet'i Biga çevresinde yakalar ve öldürerek intikamlarını alırlar. [136]

Yine, İngilizlerin parmağı görülen bir başka isyan ise, Konya'da çıkarılır. Askerî Polis Teşkilâtı'nın Konya Şubesi Müdürü Üsteğmen Nazım; Konya İsyanı'nın, Batı Cephesi ile Konya bölgesinin ilişkisini kesmek amacıyla İngilizler tarafından organize edilen, plânlı bir isyan olduğunu belirtir. [137]

Anadolu'da çıkarılan bu isyanlara ayrıca, Bolu ve Düzce'dekileri eklemek gerekir. Ankara Hükûmeti, Bolu'da çıkarılan isyanı bastırır ve 500 kişilik isyan çetesinin 100 adamını öldürür, pek çoğunu da esir alır. [138]

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi, Millî Mücadele taraftarları; bir taraftan dışarıdan saldıran düşman kuvvetleri ile savaşırken, diğer taraftan da içimizdeki hain insanlarla mücadele etmiştir. Milleti en çok üzen ve tedirginliğe düşüren önemli olay ise, Hilafet ordusu ile düşman ordusunun aynı safta Türk milletinin karşısında olmasıdır. [139]

---

[134] Rahmi APAK: Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları, (Ankara, 1957), 194.
[135] Rahmi APAK: a.g.e., 195.
[136] Kâzım ÖZALP: a.g.e., 116.
[137] Hamit PEHLİVANLI: Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askerî Polis Teşkilâtı, (Ankara, 1992), 188.
[138] Kâzım ÖZALP: a.g.e., 125.
[139] Burhan Cahit MORKAYA: Atatürk'ün İki Cephesi, (İstanbul, 1939), 41-42.

J. Düzenli Orduların Kurulmasını Anlatan Romanlar:

Önceki ifadelerimizde de belirttiğimiz gibi, Millî Mücadele; Türk milletinin önce silkinmesi, toparlanması, sonra da atağa geçmesi ve düşmanları büyük bir bozguna uğratması hareketidir. Milletin atağa geçmesinin ilk belirtileri arasında ise düzenli orduların kurulması gelmektedir. Ankara Hükûmeti, düzenli orduların kurulması ile birlikte olumlu gelişmeler gösterirken, yukarıdaki düşüncelerle açıklandığı gibi seyyar ve çete kuvvetleri taraftarı Çerkez Ethem gibi kimi insanları da karşısına alır. Buna rağmen, düzenli orduların kurulması millette büyük bir mutluluk, azim ve cesaret duygularını artırır. Ayrıca, İngiltere, Fransa ve İtalya gibi devletlerin Ankara Hükûmeti'ne olan olumsuz tavırları değişir ve Millî Mücadele hareketine karşı daha duyarlı yaklaşmalarına temel oluşturur.

Millî Mücadele döneminde yaşanan olayları ayrıntılı olarak romanlaştıran Tarık BUĞRA'nın *Küçük Ağa*'sı, bu konuya yer veren inceleme alanı içindeki tek romandır. Yazar, İstanbul'un işgali, Heyet-i Temsiliye ve düzenli orduların kurulması ile ilgili olarak romanında şu açıklamayı yapmaktadır:

> *"Heyet-i Temsiliye, barış konuşmalarında İstanbul'u tek bırakmaya hiçbir zaman razı olmayacaktı. İstanbul, işgal kuvvetlerinin, yani düşmanın eli altında idi. Buna karşılık Heyet-i Temsiliye hürdü, bir kuvvetti, bu kuvvet de her gün biraz daha artıyor, biraz daha düzene giriyordu. 'Hayır' diyenlere karşı direnebilecek, ileri sürdüğü 'Hayır'ları savunabilecekti.* ***Çetelerin bir ordu olmak yoluna girdiğini artık halk da görüyordu ve doğmakta olan ordu Türk ordusu idi.***" (Buğra, 1970:298-299)

Çerkez Ethem ve kardeşlerinin düzenli ordulardan yana olmadığını ifade etmiştik. Nitekim, bu durum da Küçük Ağa romanına yansımaktadır:

Çerkez Ethem'in Küçük Ağa'ya hitaben yaptığı konuşmadan:

"*Bir kere bu adam (ismet Paşa) Cephe Kumandanlığı yapacak evsafta değil, adamlarını düşmana kırdırır. Ben bunu anladım. Saniyen benim adamlarım nizamiyede işe yaramazlar; akılları da, gönülleri de yatmaz buna. Zorlasan ya pisipisine ölüp giderler ya bozgun çıkarır ya da bırakır kaçıp giderler. Yarısı cahil, yarısıysa hem cahil, hem serkeş veya başına buyruk, efe meraklısı. Gelmiş burada tam yerlerini bulmuşlar.*" (Buğra, 1970:565)

"*Tevfik Bey'in* (Çerkez Ethem'in kardeşi) *nizamiye teşkilâtından hoşlanmadığını* (Küçük Ağa) *sezmişti. Bu hoşlanmayış, acaba nereye kadar varmıştı ve nerelere kadar varabilirdi?*" (Buğra, 1970:387)

Yazar, düzenli orduların kurulmasının gerekliliğine de şöyle temas etmektedir:

"*Küçük Ağa biliyordu ki, artık Kuvayı Millî ve Heyet-i Temsiliye devri sona ermektedir. Savaşın mahiyeti ve hedefin büyüklüğü, dıştan hiçbir zorlamaya yer bırakmadan 'Devlet' çapında yeni bir düzenlenişi kendiliğinden hazırlıyordu. Kuvayı Millîye, ister istemez bir ordu hâlini alacak, Heyet-i Temsiliye de aynı zorla hükûmetleşecekti, başarıya ulaşmaları, hatta yaşamaları buna bağlıydı.*" (Buğra, 1970: 387)

Düzenli ordularla ilgili tarihî bilgi ve belgelerin durumu ise şu şekildedir:

Millî Mücadele'nin başlangıç döneminde Kuvayı Millîye'nin büyük yararlıkları görülür. Lâkin düşman devletlerin karşısında durabilmek ve bir taraftan da içeride meydana getirilen kargaşaları önleyebilmek için düzenli orduların kurulmasının gerekliliği ortaya çıkar. Çeşitli bölge ve cephelerde bulunan askerlerin başına yeni komutanların atanması ve Ankara Hükûmeti birliklerinin plânlı bir şekilde organize edilmesi zarureti doğar. Bu sebeplerden dolayı düzenli ordular kurulur. [140] Ankara Hükûmeti'nin düzenli ordulara geçişi ile ilgili olarak Amasya milletvekili Ömer Lütfi Bey'in Büyük Millet Meclisi gizli oturum tutanaklarına geçen ifadeleri de şöyledir:

> *"Ordu ile Kuvayı Millîye arasındaki fark şudur: Kuvayı millî denilen heyet, kanaati gayet sağlam olan insanlardan, efrattan müteşekkil olan cesur bir heyettir. Pek müteredditler veya korkaklar oraya giremezler. Ordu ise uzun boylu bir talim ve terbiye devresi geçirerek müthiş inzibat altına girmiş binlerce, yüz binlerce insanlardan müteşekkil bir heyettir. Çünkü, bu kolay iş değildir, bu can pazarıdır. İnsan ölüme seve seve gider derseniz, gitmez. Doğru değildir, gitmez. Fakat onu ölüme sevk eden vatan muhabbeti, arkadaş gayreti, akrandan utanmak gibi bir çok hissiyat vardır. Bu saygıyı sayarak gider. Yüz binlerce insanlardan müteşekkil olan bir orduyu bir heyet hâline getirmek uzun boylu talim ve terbiye etmek ve iyi bir heyet-i zabitana ve iyi bir küçük zabit heyeti bulunmak lâzımdır. Tabiî bunu mütemadiyen tezyit edeceğiz. Yani, hepimizin nokta-i nazarımız budur. Sonra, ayrıca Kuvayı Millî için memleketin dahilinden insan yazmak, toplamak bendenize kalırsa doğru değildir. Bir kısmının tarz-ı iaşesi başka, elbisesi başka, maaş ve kumandanı başka ve diğeri de bildiğimiz askerlik namı altın-*

[140] (T.B.M.M.) Gizli Celse Zabıtları: I, Sıra: I, 29 Mayıs 1336 [1920], (Ankara,1985), 45.

da yan yana aynı cephede harp etmesi biraz müşkül olur zannederim. Hakikaten bazı zamanlar oldu ki, onların sayesinde burada oturduk. Fakat, bugün bir ordu vardır. Herkesin bu orduyu takviyeye çalışması vatanperverlik icabındandır. Binaenaleyh, dahilen yeniden Kuvayı Millîye teşkiline bendeniz, kendi hesabıma lüzum görmem. Zannederim, heyet-i âliyeniz de buna muvafakat etmez.
Tarih: 27.12.1336 (1920)" [141]

Yukarıda gizli oturum tutanaklarında da görüldüğü gibi Kuvayı Millîye' nin yerine kurulan düzenli ordular, ülke içinde her alanda birlik ve bütünlüğü sağlayacak önemli bir etkendir. İsmet (İNÖNÜ) Bey ve Refet (BELE) Bey; birliklerinin teşekküllerinde düzenli ordu sistemini başlatırlar. Bu durum Çerkez Ethem ve kardeşlerinin rahatını kaçırır. Düzenli orduların kurulmasının yararlı olmadığını savunan Çerkez Ethem ve kardeşleri, husumetlerini önce Refet Bey'e, sonra da İsmet Bey'e gösterirler. İsmet Bey'in Simav tarafına gönderdiği bir komutanı Çerkez Ethem'in kardeşi Tevfik, geri çevirir. [142] Bu ve benzeri olayların artmasıyla birlikte Çerkez Ethem ve kardeşleri ile Ankara Hükûmeti'nin arası iyice açılır. Anadolu'daki gürbüz, sıhhatli, açıkgöz ve oldukça kavgacı insanlar çete birliklerine katılmak ister. Muvazzaf birliklerde ise daha çok askerlikten kaçmayı beceremeyen çaresiz insanlar bulunur. Çerkez Ethem'in kuvvetleri başta olmak üzere çete birliklerinde görev alanlar hem maaşlı hem de süvaridirler. Ayrıca, bunlar, kendi karınlarını ve hayvanlarının yemlerini geçtikleri köylerden ve kasabalardan rahatlıkla sağlarlar, böylece para da biriktirirler. [143] Bunlara ek olarak yağma ve tecavüzde bulunmaları da Ankara Hükûmeti'nin sabrını taşırır. Mustafa Kemal Paşa,

---

[141] (T.B.M.M.) Gizli Celse Zabıtları: I, Sıra: II, 123. İnikat, 1. Celse, 22.12.1336 [1920], (Ankara, 1985), 265-266.
[142] Sabiha GÖKÇEN: Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti [Anıları Kaleme Alan: Oktay VEREL], (İstanbul, 1982), 242-243.
[143] Rahmi APAK: Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları, (Ankara, 1957), 196.

sorunların artması üzerine başı bozuk bu kuvvetleri dağıtmak ister.[144] Nitekim, Ankara Hükûmeti çete birliklerinin faaliyetlerine son verir ve düzenli orduları kurar. Eğer, düzenli ordulara geçiş olmasaydı, düzenli Yunan ordusu karşısında zafer kazanılamaz ve Türk milleti bağımsızlık ve özgürlüğüne kavuşamazdı. [145]

Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU'nun 15 Mart 1922 tarihli *İkdam* gazetesinde yayımlanan yazıdan alınma aşağıdaki düşünceleri ile düzenli ordularla ilgili konumuza son verelim:

> *"Bugünkü Millî Anadolu Ordusu; ne ruh, ne şekil bakımından dünkü İmparatorluk Ordusu'na benzemiyor. Birçok mahrumiyetler içinde ve birçok zorlukla meydana gelen, sanki kendi kendini yaratan bir ordu; Türk milletinin hem bileği, hem sesi, hem ruhu, hem de aklıdır. Duygu, irfan ve anlayış adına neyimiz varsa hep onda tecelli ediyor. O, yalnız bugünkü vatan müdafaasının kalesi değildir."*
> (Karaosmanoğlu, 1981:122)

K. Asker Kaçaklarını ve İstiklâl Mahkemesi'ni Anlatan Romanlar:

Her dönemde olduğu gibi Millî Mücadele döneminde de savaştan, savaşın getirdiği ölümden, ayrılıktan korkup, sıkıntılara gelemeyen **asker kaçaklarının** varlığı bilinmektedir. Nitekim, ordu; bir taraftan düşmanla Çarpışırken, diğer taraftan da asker kaçaklarını toplamak ya da cezalandırmakla

---

[144] Halide Edip ADIVAR: Türk'ün Ateşle İmtihanı, [Kurtuluş Savaşı Anıları], (İstanbul, 1983), 147.
[145] Rahmi APAK: a.g.e., 217.

meşgul olur. [146] Yakup Kadri'nin *Yaban* adlı romanında bu durumdan söz edilmektedir:

> *"Düşmanın bir genel taarruza geçeceğinden bahsedildiği şu sıralarda bu askerden kaçma şayiaları benim ruhumu bulandırıyor. 93'ten beri sökülen bu cephe, 93'ten beri durmaksızın devam eden bu bozgun, nerede sona erecek? İşte, vatanın son sınırlarındayız.*
>
> *Bu, artık son savunma hattımız değil mi? Bunun bir adım gerisi var mı?"* (Karaosmanoğlu, 1932:143)

Millî Mücadele dönemi içinde yaptığı faaliyetleri ile önem kazanan bir diğer konu da **İstiklâl Mahkemeleri**'dir. Bu mahkemeler, Millî Mücadele aleyhtarı faaliyetleri bulunan çete üyelerini, ayrılıkçı ve bölücü kimseleri muhakeme edip çeşitli cezalarla cezalandırdıkları gibi, özellikle askerlikten kaçan insanları da cezalandırarak Millî Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasında önemli etkinlikleri bulunmuştur. İstiklâl Mahkemeleri'ni ilgilendiren olayların ilk araştırması Ankara Hükûmeti tarafından yapılır. Sonra mahkeme konusuyla ilgili dosya düzenlenerek İstiklâl Mahkemesi'ne gönderilir. Dosyalar, burada incelenir, eksiklikler varsa tamamlatılır ve ardından da duruşmaya geçilir. Mahkeme duruşmaları açık olur. Özel olarak gizli yapılmış bir duruşma yoktur. Ayrıca, mahkeme kararlarının temyizi de bulunmaz. [147]

Yukarıda hakkında genel değerlendirme yaptığımız İstiklâl Mahkemeleri ile ilgili olarak *Küçük Ağa*'nın yazarı Tarık BUĞRA, romanında şöyle bir yaklaşım tarzı getirmektedir:

> *"Asker kaçakları artık yakalanacaklarını anladılar veya pişman oldular mı kıtalarına teslim oluyor, İstiklâl Mahke-*

---

[146] Tuncay ÖZKAN: Bir Gizli Servis'in Tarihi - MİT, (İstanbul, 1997), 95-96.
[147] Sabiha GÖKÇEN: a.g.e., 325.

meleri'nden kurtulmak için doğru Tevfik Bey'e (Çerkez Ethem'in kardeşi) *sığınıyorlardı. O da onları af ediyor, kendi müfrezelerinden birine veriyordu. Sığınanlar arasında casusluk etmişler bile vardı.*" (Buğra, 1970:419)

L. Millî Mücadele'de Yapılan Kongreleri Anlatan Romanlar:

Millî Mücadele dönemi içinde yapılan kongrelerin en önemlileri şüphesiz **Erzurum** ve **Sivas Kongreleri**'dir. Millet, bu kongreler sayesinde temsilcileri aracılığı ile bir araya gelmeyi başarır; bütün dünyaya ve İstanbul Hükûmeti'ne milletin azim ve kararını ve Millî Mücadele'nin haklılığını haykırır. Artık, İtilaf Devletleri bile, ardı ardına yapılan bu kongreler ve alınan kararların uygulanması ve özellikle Ankara'da yeni bir Millet Meclisi'nin açılması ile Ankara Hükûmeti ve Kuvayı Millîye'yi tanır hâle gelir. İstanbul Hükûmeti ise, görünürde var olan, ama gerçekte etkisiz duruma düşmüş bir hükûmettir.

Tarık BUĞRA, konuyla ilgili olarak şunları ifade etmektedir:

"*Erzurum Kongresi, Sivas Kongresi; Kuvayı Millîye'nin Ferit Paşa kabinesini düşürmek için yaptığı uzun mücadele ve nihayet başarı: Damat Paşa'nın istifası, bunun arkasından da yeni sadrazam Ali Rıza Paşa ile bitip tükenmeyen pazarlıklar...*" (Buğra, 1970:297)

Yazar, romanının bir başka bölümde ise, Erzurum Kongresi'nden bahsederken Millî Mücadele'nin önderi Mustafa Kemal Paşa ve Doğu Cephesi Komutanı Kâzım Karabekir hakkında da şu ifadelere yer vermektedir:

"*Ve Küçük Ağa öğrenmişti ki, Erzurum Kongresi'ni*

hazırlayanlar, yani ilk kıvılcımı çakanlar Kâzım Karabekir Paşa ile anlaşan Hüseyin Avni Bey ile Rauf Hoca idi. Onlar çağırmışlardı Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey'i. Hatta bunlar kongreye katılabilsinler diye kendileri üyelikten çekilmiş, yerlerini onlara bırakmışlardı. Şimdi ise, Rauf Bey için 'elastiki' deyimi kullanılıyor, Paşa göğüs geçirmeden anılmıyordu." (Buğra, 1970:611)

Erzurum Kongresi, tarihimizin dönüm noktalarından biridir. Bu kongrenin başladığı sırada, İstanbul Hükûmeti'nin Harbiye Nazırı Kâzım Karabekir'i arayarak Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey'i tevkif etmesini ve kongreyi kapatmasını emreder. İşte, en önemli an bu andır. Kâzım Paşa, emre uyup Mustafa Kemal Paşa'yı tutuklasa ve kongreyi kapatsa, Millî Mücadele belki yapılmamış olacak ve Türk milleti bağımsız ve özgürlüğünden yoksun kalacaktı. Kâzım Karabekir Paşa, İstanbul'un kendinden beklediğini yapmaz ve Mustafa Kemal Paşa'nın emrine uyar. Mustafa Kemal Paşa da, o andan itibaren ordudan istifa eder ve sade bir vatandaş olarak faaliyetlerine devam eder.[148] Erzurum Kongresi, 7 Ağustos 1919'da 10 maddelik bir beyanname yayımlayarak sona erer. [149]

İnceleme alanı içindeki romanlarımıza yansıyan kongrelerden Sivas Kongresi ise; doğu ve batı vilayetlerini, hatta Trakya'nın da temsilcilerinin katıldığı ülke birliğini sağlamak amacıyla toplanır. Mustafa Kemal Paşa, askerî ve mülki erkâna verdiği talimatla vatanın her yerinden temsilcilerin gönderilmesini ister.[150] Sivas Kongresi, 4 Eylül 1919'da toplanır. Alınan

---

[148] Halide Edip ADIVAR: Türk'ün Ateşle İmtihanı, [Kurtuluş Savaşı Anıları], (İstanbul, 1983), 42-43.
[149] Nurettin PEKER: 1918-1923 İstiklâl Savaşı'nın Vesika ve Resimleri – İnebolu ve Kastamonu Havalisi, (İstanbul, 1955), 87.
[150] İskender Fahrettin SERTELLİ: Atatürk Bizi Nasıl Kurtardı?, (İstanbul, 1942), 15.

kararlar, Erzurum Kongresi'ndeki kararların aynıdır.[151] Yalnız, Erzurum Kongresi'ne Doğu Anadolu temsilcileri katılır, Sivas Kongresi'ne ise Batı Anadolu ve Rumeli temsilcileri de iştirak eder.[152] Bazı kişiler, **Mister Bravn** adında Amerikalı bir gazeteciyle kongreye katılırlar. Güya bu adam Amerika Hükûmeti adına Türklerle müzakere yapmak ister. Kongre'nin en ilginç konularından biri olarak Amerikan mandacılığı görülür. [153] **Rafet Bey**, **Bekir Sami Bey** ve **İsmail Fazıl Paşa**, düşman istilâsından kurtulmak için Amerikan mandacılığında ısrar ederler. Uzun tartışmaların ardından bu kişilerce verilen mandacılık ile ilgili muhtıra geri alınır. [154] (*)

Erzurum ve Sivas Kongreleri'nin yapıldığı dönem içinde dikkate değer bir diğer kongre de Balıkesir'de yapılır. Balıkesir Kongresi'nin açılış tarihi 13 Eylül 1919'tur. [155]

M. Malta Sürgünlerini Anlatan Romanlar:

30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi hükümlerine istinaden İtilaf Devletleri askerleri tarafından İstanbul işgal edilir. İşgalle birlikte özgürlükler kısıtlanır, Türklere karşı her türlü zulüm, işkence ve ahlâksızlık artar. Ayrıca, Türk devlet büyüklerinden bir grup insan çeşitli bahanelerle Malta adasına sürgüne gönderilir. İstanbul'un işgal edilmesiyle birlikte cereyan eden bu olayları ve faaliyetleri yansıtan inceleme alanı içindeki romanlarımızdan birisi Yakup Kadri'nin *Yaban*'dır. Yazar, roman kahramanı

---

[151] Halide Edip ADIVAR: a.g.e., (İstanbul, 1983), 147.
[152] Kâzım ÖZALP: Millî Mücadele [1919-1922], (Ankara, 1985), 56.
[153] Falih Rıfkı ATAY: Çankaya, (İstanbul, 1980), 141.
[154] İskender Fahrettin SERTELLİ: Atatürk Bizi Nasıl Kurtardı?, (İstanbul, 1942), 17.
(*) Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde alınan kararların tamamı için bakınız:
1. Nurettin PEKER: 1918-1923 İstiklâl Savaşı'nın Vesika ve Resimleri – İnebolu ve Kastamonu Havalisi, (İstanbul, 1955), 87/91.
2. Falih Rıfkı ATAY: a.g.e., 187-188.
[155] Kâzım ÖZALP: a.g.e., 56.

Ahmet Celâl aracılığı ile Malta sürgünleri ile ilgili düşüncelerine şöyle yer vermektedir:

> *"Memleketin büyüklerini, akıllı adamları alıp Malta adasına sürdüler. Kimseye ağız açtırıp söz söyletmiyorlar. Herkesi, olur olmaz sebeplerden haraca kesiyorlar. Şundan tavuğu baş aşağı tuttun, diye beş lira, bundan tramvayda yüksek sesle konuştun, diye on lira alıyorlar."*
> (Karaosmanoğlu, 1932:45)

Malta sürgünlerine temas eden bir diğer romanımız ise Esat Mahmut KARAKURT'un "*Allahaısmarladık*" tır. Romanda, İstihbarat merkezinde görevli kurmay Binbaşı (Adı belirtilmez.), roman kahramanlarından Yüzbaşı İzzet'e yönelik olarak ortaya koyduğu konuşmasında Malta sürgünlerinden şu şekilde bahsetmektedir:

> *" ... vatandaşlarımızı Malta zindanlarına gönderenlerin önünde mi eğilelim?"* (Karakurt, 1934:100)

Emekli Kurmay Albay Rahmi APAK, İngilizler'in eline esir olarak düşer, önce Mısır'a, oradan da Malta'ya götürülür. Malta'da iken İngilizler tarafından Malta'ya sürülen İttihatçı aydınlarla tanışır. Onlarla ilgili gözlemlerini anılarında yazar. Bu anılardaki ifadelere göre; İngilizler tarafından İstanbul' da tevkif edilen İttihatçı önderlerden 60 kişilik grup, Malta'daki **Verdala** kampına yerleştirilir. Bunlar arasında Şeyhülislam Hayri Efendi, Başvekil Prens Sait Halim, eski Hariciye Vekili Şişman Halil MENTEŞE, Hüseyin Cahit YALÇIN, Fethi OKYAR, Ahmet AGAYEF, Canbulat, Ziya GÖKALP, İzmir Valisi Rahmi, Trabzon Milletvekili Sudî, İstanbul Merkez Kumandanı Cevat

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

US gibi pek çok insan bulunur.[156] İngilizlerin Malta'ya sürgün olarak gönderdikleri bu insanların tamamı bir müddet sonra yurda geri dönerler. Bunlar arasında Rauf Bey ve Ziya GÖKALP de vardır. [157]

Grace Marry ELLISON'ın, Malta sürgünleri ile ilgili aşağıdaki ifadeleri de şöyledir:

> *"Belki de bir gün, Türkler Malta'yı kutsal bir yer ilân ederler. Çünkü, Türklerin kalbur üstü büyükleri burada toplandılar. Sanki, Prens Sait Halim, Rauf Bey, Fethi Bey, Hüseyin Cahit ve benim Ankara'daki rehberim Veli Necdet gibi adamlar birbirlerine arkadaşlık yapsınlar diye seçilip gönderilmişlerdi."* (Ellıson, 1973:27)

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı gibi, inceleme alanı içindeki romanlarda anlatılan **Malta Sürgünleri** konusu, tarihî olaylarla uyumlu bir hâldedir.

N. Askerlik Anlayışı ve Askerî Eğitimi Anlatan Romanlar:

Yabancı milletlerin ordularında genellikle görülmeyen, Türk askerine özgü bir gelenek vardır. İlk defa asker olacak kişiler; millet tarafından "***Peygamber Ocağı***" olarak nitelendirilen asker ocağına davulla, zurnayla, eğlencelerle gönderilir. Milletimizin güzel hasletlerinden biri olan bu durum, Mahmut Atilla AYKUT'un, "*Silâh Arkadaşları*" adlı romanında, roman kahramanı Seyfi Bey'in gözlemiyle şöyle yansıtılmaktadır:

---

[156] Rahmi APAK: Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları, (Ankara, 1957), 182.
[157] Halide Edip ADIVAR: Türk'ün Ateşle İmtihanı, [Kurtuluş Savaşı Anıları], (İstanbul, 1983), 264.

"Yarın millî orduya karışacak gençler, bu gece eğleniyorlardı.

Ortada bir delikanlı bağlama çalıyor. Elli altmış genç de etrafında oynuyorlar. Kasabanın yaşlıları eski helva tenekelerine gazla kül karıştırıp ateş vermişler, her taraf kızıl alevler içinde." (Aykut, 1942:50)

Roman kahramanlarından Seyfi Bey, Feriha Hanım ve Seniha Hanım; Müdafa-i Hukuk cemiyeti tamimi doğrultusunda köylerden erzak ve malzeme toplamakla görevli olarak Kastamonu'nun bir köyüne giderler. Orada karşılaştıkları aydın bir köy kâtibi olan Emin Efendi'nin düşüncelerinden oldukça etkilenirler. Emin Efendi, ateşli bir Millî Mücadele taraftarıdır. Yazar, onun aracılığı ile düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:

"- Bu muharebe başka muharebelere benzemeyecek. Milletin gözü açıldı. Tanrı, bize bir de zarplı başbuğ (ATATÜRK) yolladı. Yediden yetmişe ve saçı bitmedik yetimine kadar (herkes) toprağını korumak için koşuyor. Herkes, isteneni veriyor. Söyleneni yapıyor. Hiç jandarmaya, tahsildara lüzum yok. Yaşını dolduran şubesine gidiyor. Geçen gün buradan bir manga delikanlı yolcu ettik. Öyle sevinçle gittiler ki, düğüne gider gibi. Zaten, Türk milleti, efendi millettir. Sırası gelince boğuşmasını bilir. Namusuna, toprağına göz attırmaz. Yeter ki, başında iyi devletliler olsun." (Aykut, 1942:59)

Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU ise, *Yaban* romanında Ahmet Celâl' in gözlemleri ile Millî Mücadele dönemi içindeki Türk subaylarının niteliklerini çizerken Birinci Dünya Savaşı yıllarındaki subaylarla karşılaştırma yapmaktadır.

"Bunlar, artık benim bildiğim Cihan Savaşı subayları değildir. Bazılarıyla tanışmakla beraber onlarla eski ruhtan, eski kafadan bir belirti bulamıyorum. Bunlar, bir ordunun alelâde subayları olmaktan ziyade yeni bir mezhebin öncüleri gibidir. Cihan Savaşı'nda her biri bir şeyden şikâyetçiydi. Hepsi devletin siyasetini tenkit ederdi. Hepsi canından bezgin görünürdü. Şimdi ise tartışma bile kabul etmiyorlar. 'Mutlaka yeneceğiz.' diyorlar." (Karaosmanoğlu, 1932:98)

Hakkı Kamil BEŞE'nin "*Tek Çarık Yüzbaşı*" adlı romanında da özel olarak "*yüzbaşılar*"ın özellikleri üzerinde durulmakta ve roman kahramanı Yüzbaşı'nın şu ifadelerine yer verilmektedir:

" ... harbi yüzbaşılar eder, yüzbaşılar kazanır diyebiliriz. Yüzbaşılar, bölükler kuvvetli ise ordu da kuvvetli demektir.

...

Doksan yaşıma geldim. Bi buçuk ayağım çukurda. Askerlikte çekmediğim kahır, eza, cefa kalmadı. Fakat, ulu Tanrım bana: 'Ey Karaca kulum! Gelecek sefer dünyaya ne olarak gelmek istersin?' diye bir sual sorsa; düşünmeden, gözümü kırpmadan şu cevabı vörün: Asker ve Yüzbaşı olarak!" (Beşe, 1946:28)

Asker ocakları ve milletin askerlik anlayışı ile ilgili olarak düşüncelerini yansıtan bir diğer yazarımız da Ziya ÇALIK'tır. "*Takma Ayak Hasan Çavuş*" adlı romanın başkahramanı Hasan Çavuş'un ifadeleri ile yazar, şunları söylemektedir:

"Efendiler, bize, bana bu köyü yaptırmaya çalıştıran biricik mektep, asker ocağıdır.

Bana kalkınmayı o öğretti. O gösterdi. Bana ve bize büyük saygısını, ulunun sözünü duymasını ve saymasını aşılayan yine asker ocağıdır. Asker olmuş köylü, yasayı bilen, sayan köylüdür.

Asker ocağı, ikinci anamızın, yurt anamızın kucağıdır."
(Çalık, 1934:71)

Anadolu insanının savaş anlayışıyla ilgili olarak da Tarık BUĞRA, *Küçük Ağa*'daki Çolak Salih'in gözüyle şöyle bakmaktadır:

"*Seferberlik, dediler. Sancak-ı şerif açıldı, dediler. Hadi askere dediler; biz de gittik. Padişahım çok yaşa, diye bağırdık. Sonra toplar, tüfekler patladı. Boyuna yürüdük, koştuk, süründük, sindik, saldırdık, ikide bir süngüleştik. Kiminde kazanmışız, ilerliyormuşuz, kiminde gerilermişiz. Hepsinde de ölen tam ölüyor, kalanlarınsa kimi tam, kimi de yarım yamalak kalıyordu. Sonunda harp bitti, '**yenildik!**' dediler.*"
(Buğra, 1970:48)

Yazar, romanının bir diğer bölümünde de şu ifadelerine yer vermektedir:

"*Harp, onu bilmeyen için ne kadar akıl dışı, ne kadar insan ve hayat gerçeklerine zıt ise, onu bilenler için de tek gerçek hâlini alıyor, o kadar tabiîleşiyordu. Sanki, harpsiz hayat olamazdı; harpsiz hayat, yapmacık düzmece, yalan idi.*

Doktor, bunu düşünmeye mecbur olur ve acı acı gülerek: 'Bu da bir çeşit şehit düşmek... Hayatı asıl harpten sağ çıkanlar kaybediyor.' Derdi.

...

Doktor, böyle düşünmenin çok geniş çapta hata olduğunu çok sonraları anlayacak. ..." (Buğra, 1970:176)

O. Millî Mücadele'deki Savaş Cepheleri'ni Anlatan Romanlar:

İnceleme alanı içindeki romanlarımızda Doğu Cephesi'nden olayların yansıtılmadığı gözlemlenmektedir. Bununla birlikte Güney Cephesi ve özellikle Batı Cephesi hakkında romanlarımıza yansımış olay ve durumlar oldukça fazladır.

1. Adana, Antep, Maraş ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri:

Fransızlar, Anadolu'nun güneyinde tutunamayacaklarını anladıktan sonra geri çekilmeye, Türk şehirlerini tahliye etmeye başlar. Kılıç Ali Bey, gibi yörede bulunan Türk komutanları, Fransız komutanlarıyla ön görüşmeler yaparlar. Bu ön görüşmelerde varılan sonuçlar, daha sonra Ankara Anlaşması ile resmîleşir.

İnceleme alanı içinde Güney Cephesi'ndeki olaylara romanında yer veren yazarımız Burhan Cahit, Kılıç Ali Bey'in anılarının bir tezahürü şeklinde yazdığı *Yüzbaşı Celâl*'de konuya açıklık getirirken, Adana ve çevresinin Fransızlar tarafından tahliyesini de şu şekilde yansıtmaktadır:

"Esasları Ankara'da, bir Fransız mebusunun delâletiyle resmî sahada kararlaştırılan tahliye meselesini iki kumandan (Miralay Celâl ve Fransız birliği komutanı) en makul ve mantıkî şekillerde tespit ettiler.

İmzaladıkları kararname bütün cüz'ü tam kumandan-

lıklarına ve işgal mıntıkasındaki kasabalara bildirildi." (Morkaya, 1933:185)

Millî Mücadele, Anadolu'nun her karış toprağında, bütün imkânsızlıklara, yoksulluklara ve acılara rağmen devam eder. Doğu Cephesi'nde Ermenilere, Batı Cephesi'nde Yunanlılara karşı düzenli ordularla yapılan mücadeleye paralel, güney illerinde de halkın şehir içinde ve gerilla yöntemiyle büyük mücadeleler verdiği bilinir. Her şehir halkı, kendini Fransız ve Ermenilerin istilâsından kurtarmaya çalışır. Yakın tarihimizin şehir savaşlarına örnek olan bu mücadeleler, Burhan Cahit'in *Yüzbaşı Celâl*'ine şu cümlelerle yansımaktadır:

"*Bütün cephelerde olduğu gibi Adana, Ayintap (Gaziantep), Maraş hattı üzerinde de Türk'ün yüreğinden gelen mukavemet hissiyle kendi kendine cepheler örülmüş, milis teşkilâtı yapılmıştı.*" (Morkaya, 1933:168)

2. Batı Cephesi:

a. Gediz Savaşı:

Millî Mücadeleciler'in verdiği ilk savaş olarak tarihe geçen Gediz hakkında romanında bilgi veren tek yazarımız Tarık BUĞRA'dır. Yazar, *Küçük Ağa*'da düşüncelerini şöyle aktarmaktadır:

"*Garp Cephesi, tam bir cephe olmak üzere idi. Görünüşte de işler iyiye ve sağlama doğru gidiyordu; birlikler arasında herkese güven veren bir ahenk vardı. Fakat, Gediz' de Yunan kuvvetleriyle yapılan ve ilk ciddî savaş sayılabile-*

cek çarpışmadaki yeniliş çeşitli sarsıntılar doğurdu, güvensizliklere, hoşnutsuzluklara sebep oldu." (Buğra, 1970:414)

Yukarıdaki ifadeden de anlaşılabileceği gibi, Gediz'deki mağlubiyet, daha mücadelenin başında milletin moralinin bozulmasına neden olmaktadır. Fakat, sonradan kazanılan İnönü Savaşları ile millet kaybettiği moraline tekrar kavuşacaktır.

b. İnönü Savaşları:

"*Yaban*" adlı romanın kahramanı Ahmet Celâl, Eskişehir yakınlarında bulunan bir köyde hayatını sürdürür. Bir kolunu Çanakkale Savaşları'nda kaybetmiş, emekli subay olan Ahmet Celâl, bulunduğu köyün halkıyla kaynaşamaz, anlaşamaz. Köyde yaşayan insanların büyük çoğunluğu Millî Mücadele konusunda kayıtsız ve bilinçsizdir. Hatta, Ankara Hükûmeti'ni meşru olarak tanımazlar. İstanbul Hükûmeti ve padişahın emirlerine uyulmasının zorunlu olduğuna inanırlar. İnönü Savaşları'nın Ankara Hükûmeti'nin lehine sonuçlanması, savaşın zaferle bitmesi bile onları ilgilendirmez.

Yakup Kadri, Anadolu köylüsünün yukarıdaki duygu ve düşüncelerini roman kahramanı Ahmet Celâl'in aracılığı ile vermektedir. Belirtilen bu duygu ve düşünceler; doğal olarak bütün Anadolu köylülerinin duygu ve düşünceleri olarak anlaşılmamalıdır. Çünkü, Anadolu insanı; köylüsü, esnafı ve aydını ile esas itibariyle Millî Mücadele'de görev alır ve bu görevini de en iyi şekilde yerine getirir. Yazarın; konuyla ilgili romandaki ifadeleri ise (roman kahramanı Ahmet Celâl'in düşünceleri ile) şöyledir:

"*İnönü zaferinin ertesi, ben bunlara kızmıyorum. Acaba memleketin neresi donandı? Neresi şenlik etti? Bu büyük olay* (İnönü zaferi), *gazetelerde alelâde bir havadis gibi mi geçti? Hiçbir yerde, Mustafa Kemal'in İsmet Paşa'ya,*

İsmet Paşa'nın Mustafa Kemal'e çektiği telgraflar, alevden birer satır hâlinde gökyüzüne çizildi mi?

...

Ona göre (Köyün muhtarına göre), *Kemal Paşa'nın açtığı yol, çıkmaz bir yolmuş. Hem de tehlikeli imiş. Çıkmaz bir yolmuş, çünkü padişah kendisiyle beraber değilmiş. Padişah, düşmanla çoktan barış yapmış. Sonra, 'Avrupa' diye bir kraliçe varmış. O işe karışmış. 'Ben sizin müşkülünüzü hallederim.' demiş.*" (Karaosmanoğlu,1932:60)

Yukarıda roman kahramanı Ahmet Celâl'in sözünü ettiği İsmet Paşa' nın Metristepe'den Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği telgraf metni şudur:

"*Bir düşman müfrezesi gayri muntazam çekiliyor, yakından takip ediliyorlar. Bozöyük yanıyor; düşman binlerce maktulleriyle doldurduğu muharebe meydanını silâhlarımıza terk etti.*" (Karaosmanoğlu, 1981:48)

İnönü Savaşları'nda alınan galibiyet yeni bir devrin başlangıcıdır. Yazar, Ahmet Celâl'in ağzıyla bu düşünceye yer vermektedir:

"*İnönü, yeni bir devrin başlangıcı değil mi? Türk ordusu orada yüz yıllardan beri kaybettiği geleneğine tekrar kavuşmadı mı?*" (Karaosmanoğlu, 1932:100)

Ahmet Celâl'in eline geçen bir gazete haberinde de İkinci İnönü Savaşı'ndan bahsedilmektedir:

"*Ellerim titreyerek, kirli, buruşuk kâğıt parçasını lambaya doğru uzatıyorum. İkinci İnönü Zaferi... Yüreğim ağzıma kadar geldi. Bir şiir parçası okuyormuşum gibi ajansın*

satırlarını içimde terennüm ediyorum." (Karaosmanoğlu, 1932:120)

İnönü Savaşları'nda mağlup olan Yunanlılar, Batı Anadolu'da taarruza geçer. Bu olay da, romana şöyle yansımaktadır:

" *'Düşmanın tüm kuvvetleriyle Uşak ve Afyon istikametinden bir genel harekete geçtiği müşahede olunmuştur.'* " (Karaosmanoğlu, 1932:144)

Esat Mahmut KARAKURT da "*Allahaısmarladık*" adlı romanında oğlu İnönü'de savaşan yaşlı bir kadının ağzından şunları söylemektedir: (Yaşlı kadın, kendine yardım eden bir delikanlıya yönelik konuşmaktadır.)

" *–Berhudar ol, evlat... Benim de senin gibi bir delikanlı oğlum var!.. Şimdi İnönü'de, düşmanla çarpışıyor!..*" (Karakurt, 1934:175)

c. Sakarya Savaşı

Birinci ve İkinci İnönü Savaşları'ndaki yenilginin intikamını almak istercesine Yunan orduları taarruz harekâtına başlar. Batı Cephesi'ndeki ordularımız çözülme noktasına gelir. Ankara'da "*Ne oluyoruz, nereye gidiyoruz?*" soruları sorulmaya başlanır. Büyük bir ümitsizlik ve korku, beyinleri işgal etmeye başlar. Hatta Ankara'daki Meclis'in Kayseri'ye taşınması istenir. Hazırlıklar, bu doğrultuda yapılır. Fakat, Meclis Başkanı Mustafa Kemal Paşa' nın azim, iman ve cesareti ile meydana gelebilecek kargaşa önlenir, ümitsizlikler giderilir. Sonuçta ise Yunan orduları Sakarya Savaşı ile geri püskürtülür. Bu zaferin elde edilmesinde Mustafa Kemal Paşa'nın bütün orduya yayımladığı şu emrin, şüphesiz büyük etkisi görülür: "*Hatt-ı müdafaa yoktur;*

sath-ı müdafaa vardır. O satıh ki, bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı, vatandaşın kanı ile sulanmadıkça terk olunamaz."

Yukarıdaki tarihî gerçeğe Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU, *Yaban* adlı romanında Ahmet Celâl'in gözlemleri ile dikkatleri şöyle çekmektedir:

> *"Gerçekten cephenin çözüldüğü, gözle görülür bir hâle geldi.*
>
> *Fakat, buna çözülme mi, diyeceğiz? Hayır, hayır Türk ordusu dağılmadı. Ve Ankara'nın üstünden 'Düşman ilerleyebilir, düşman Ankara'ya kadar da gelebilir. Fakat biz, yurdumuzun en son kayası üstünde de kendimizi savunacağız. Düşmanı vatanın harim-i ismetinde boğacağız' diye bir ses yükseldi. Bu O'nun sesidir. Bu, insana ümit, kuvvet ve metanet veren sestir.*
>
> *İşte, yeni bir azimle toplanan Büyük Millet Meclisi. O'nu geniş yetkilerle Başkumandan tayin etti. Savaş meydanına bizzat, O geliyor... Altın başı ufukta bir çobanyıldızı gibi parıldamaya başladı."* (Karaosmanoğlu, 1932:156-157)

Yakup Kadri, *Ankara* adlı romanında da Sakarya Savaşı'yla ilgili düşüncelerine yer vermektedir:

> *"Yirmi üç gün, tam yirmi üç gün, Selma Hanım, böyle bir ruh tımarı, böyle bir ahlâk riyaseti içinde yaşadı ve Sakarya kıyılarından ilk zafer haberi geldiği vakit, aslâ şaşırmadı, coşup taşmadı.*
>
> *...*
>
> *Bütün Ankara'da da böyle gösterişsiz bir sevinme vardı. Bu bayraksız, donanmasız, davulsuz, zurnasız bir zafer bayramı oldu. Çünkü, sevinç, yanık topraklardaki sular gibi,*

hep içe çekilmiş, yüreklere sinmişti." (Karaosmanoğlu, 1934 :85)

Burhan Cahit MORKAYA, "*Köy Hekimi*" adlı romanında da Tosun Çavuş'un askerlik anıları aracılığı ile Sakarya Savaşı'ndan şu şekilde bahsetmektedir görürüz: (Tosun Çavuş; karısı Emine'nin kendisini aldatabileceğini aklına getirdiği gün çok üzülür, endişelenir. Bu durumu ile Sakarya Savaşı'nda yaralandığı zaman çektiği acılar arasında mukayese yapar.)

"*Tosun, bu kadar ıstırabı Sakarya'da şarapnel parçalarıyla yaralandığı zaman çekmemişti.*" (Morkaya, 1932: 283)

Emekli Kurmay Albay Rahmi APAK, Sakarya Zaferi'nin elde edilişini, alınan şiddetli tedbirlere bağlar ve Başkomutan'ın birliklere verdiği şu emri hatırlatır:

"*Hiçbir kıta, üst kumandanından emir almadıkça geriye çekilmeyecektir. Kanatları çevrilse, her taraftan sarılsa dahi emirsiz mevziini terk eden bir birliğin kumandanı üst kumandan tarafından derhal öldürülecektir.*" (Apak, 1957: 242)

Sakarya Savaşı'nda Türk ve Yunan birliklerinin asker ve silâh durumu ise şöyledir:

"*Türk ordusu : 45 bin tüfek 177 top, 5 bin süvari*
Yunan ordusu: 88 bin tüfek, 300 top, 1500 süvari"
(Özalp, 1985:193)

Yunan ordusu 2 Eylül 1921'de bütün gücü ile Türk ordusuna taarruz eder.[158] Türk ordusunun karşı taarruza geçmesi ve 21 gün süren bir savaşın sonunda düşmanı bozguna uğratması bütün dünyanın ilgisini Türk milletinin üzerine çeker. Times gazetesi "*Artık harp edenlerin silâhlarını bırakarak faaliyetlerini diplomasiye terk etmeleri zamanı gelmiştir.*" der. İtalyan gazeteleri de, doğu meselesinin müttefikler tarafından acele halledilmesini ister. Özellikle Fransa, Kilikya sorununu görüşmek üzere Ankara'ya temsilcilerini gönderir. [159] Yukarıda belirtilen Yunan ordusunun bozguna uğraması olayına Mehmet Âkif ERSOY'un oğlu Emin Âkif ise katılmaz. O, Türk ordusunun karşı taarruzu karşısında Yunan kuvvetlerinin düzenli olarak Sakarya'nın öbür yakasına çekildiğini iddia eder. [160]

Sakarya Savaşı'nda Millî Savunma Bakanı Refet Paşa'nın etkinliği de büyüktür. Silâh, mühimmat ve insan temini için ülkenin her yanında oluşturulan organizasyonu yönetir. Sakarya Savaşı'nın sonunda, 16 bin insan kaybedilir. [161] Başka bir kaynakta ise, 3282 ölü, 13618 yaralı gösterilir. [162]

Sakarya Zaferi, yeni kurulacak Türkiye Cumhuriyeti'nin bir yerde temel taşı olur. Yeni devletin ilk Cumhurbaşkanı, Sakarya Zaferi ile birlikte büyük güç toplar, Meclis'teki kargaşalığı önler ve kendine muhalif olan grupları sindirerek önderlerin önderi olmanın yollarını açar. [163]

---

[158] Nurettin PEKER: 1918-1923 İstiklâl Savaşı'nın Vesika ve Resimleri - İnebolu ve Kastamonu Havalisi, (İstanbul, 1955), 373-374.
[159] Kâzım ÖZALP: Millî Mücadele (1919-1922), (Ankara, 1985), 215-216.
[160] Cemal KUTAY: Neçid Çöllerinde Mehmet Akif, [Yayına Hazırlayan: Mustafa UNAN], (İstanbul, 1963), 283.
[161] Halide Edip ADIVAR: Türk'ün Ateşle İmtihanı, [Kurtuluş Savaşı Anıları], (İstanbul ,1983), 188 .
[162] Falih Rıfkı ATAY: Çankaya, (İstanbul, 1980), 311.
[163] Falih Rıfkı ATAY: a.g.e., 300.

ç. Büyük Taarruz, Zafer ve İzmir'in Geri Alınması:

Sakarya Zaferi ile birlikte Türk ordusu, moral desteğini de alarak yeniden toparlanır. Millet, yedisinden yetmişine, gencinden yaşlısına, kadınından erkeğine kadar durmadan orduyu takviye eder. Çeşitli yollarla getirilen silâh, cephane ve erzakla ordu güçlendirilir. Topyekün bir faaliyet ile ordunun taarruza başlaması için bütün hazırlıklar bitirilir. Milletin son gücünün en iyi şekilde değerlendirilmesi, taarruz sonunda kesin zaferin elde edilmesi gereklidir. Bu nedenle, zamanında ve yerinde, uygun yöntemle taarruz edilmelidir.

Yukarıda ifade edilen Büyük Taarruz hazırlıkları *Yaban* adlı romana, romanın başkahramanı Ahmet Celâl'in gözlemleri olarak şu şekilde yansımaktadır:

> *"Ordunun, Anadolu ordusunun genel bir taarruza geçeceği söylentileri günden güne kuvvet buluyor. Memleketin hemen bütün gazetelerinde bu bekleniyor, bunun sözü oluyor."* (Karaosmanoğlu, 1932:121)

> *"Bir topçu müfrezesi, bütün ağırlıklarıyla bizim köyün içinden geçti. Uzun uzadıya subaylarla konuştum. Büyük bir meydan savaşına hazırlanıldığını söylüyorlar. Hepsi de ümitli görünüyor."* (Karaosmanoğlu, 1932:157)

Ahmet Celâl'in aracılığı ile Yunanlıların çözülmesini de yazar, şu şekilde vermektedir:

> *"Düşman, mağlup olmuştur. Bozgun bir hâlde geri çekiliyor. Yarın, onlardan, bu topraklarda birtakım insan ve hayvan leşlerinden, kamyon, top arabası, kundura ve kas-*

ket enkazından başka bir şey kalmayacaktır. Ve bu zafer çelenkleriyle köylü çocuklarımız oyuncak oynayacaktır." (Karaosmanoğlu, 1932:203)

Büyük Taarruz hakkında romanında bilgi veren bir diğer yazarımız da Burhan Cahit MORKAYA'dır. *Yüzbaşı Celâl* adlı romanında yazar, Büyük Taarruz'dan şöyle bahsetmektedir: (Aşağıdaki alıntı, roman kahramanı Miralay Celâl'in Kaymakam Rıfat'a gönderdiği mektuptaki ifadelerden alınmıştır.)

"*O, öyle bir muharebe idi ki, ölenler benim gibi o harbe giremeyenlerden daha çok mesutturlar.*" (Morkaya, 1933: 201)

"*Allahaısmarladık*" adlı romanında Esat Mahmut KARAKURT, Büyük Taaruruz'a hazırlık dönemi ve 26 Ağustos günüyle ilgili şunları söylemektedir:

"*Şimdi 1922 senesinin Ağustos iptidasındayız...*

Herkes büyük bir taarruzdan bahsediyor... Türk çocukları, sıkılı demir yumruklarıyla bir cehennemin içinde, istilâya uğramış harap bir vatanı kurtarmaya hazırlanıyorlar." (Karakurt, 1934:209)

" *26 Ağustos 1922*

Kıyamet kopuyor sanki!.. Anadolu'nun başı dumanlı dağlarında, dağlar kadar büyük bir volkan tutuşu bu sabah... Güneş Afyon ufuklarında bir cehenneme ateş veriyor!..

Türk orduları taarruza kalktı... Gökler gürlüyor... Yerler sarsılıyor... Dağlar devriliyor..." (Karakurt, 1934:213)

Romanın ilerleyen sayfalarında ise Büyük Taarruz'un zaferle bittiği ve İzmir'i geri alındığı İstanbul'daki bir gazete haberinden şu cümlelerle verilmektedir:

> " – *'Akşam!..' 'Akşam!..' 'İkinci tabı Akşam!.. İzmir'in alındığını yazıyor!..'*
>
> ...
>
> *'İzmir alındı!.. Kahraman ordumuz İzmir'e girdi!...' 'Akşam!..' Yazıyor!.. Akşam!..*
>
> ...
>
> *- Ordularımız İzmir'e girdiler... Bütün düşman kuvvetleri imha edilmiştir... Kahraman askerlerimiz, Çanakkale ve İstanbul üzerine yürüyorlar. Müttefikler, mütareke teklif ettiler.*" (Karakurt, 1934:220-221)

Millî Eğitim Bakanlığı'nın açmış olduğu yarışmaya katılmak için yazdığı *Türk Yıldızı Emine* adlı romanında Kamil YAZGIÇ, Büyük Taarruz'la ilgili şu düşüncelere yer vermektedir:

> "*Büyük Türk Taarruzu başlamıştı. Afyon Cephesi'nde gürleyen ilk top sesleri yerleri gökleri sarsmıştı. Ordumuzun dehşetli savleti cihanı hayretlere düşürmüş, Yunanlılar'ın bütün hülyalarını alt üst etmişti. Onların asıl bekledikleri taarruz Geyve ve Yenişehir istikametinden olacağı ümidi ile Afyon Cephesi'ni kısmen ihmal etmişlerdi. Binaenaleyh, bizim kahraman askerlerimizin ilk hücumlarında akılları başından çıkmış ve bütün askerî tedbirleri suya düşmüştü.*"
> (Yazgıç, 1937:243)

Mahmut Atilla AYKUT'un *Silâh Arkadaşları* adlı romanı da Büyük Taarruz ve İzmir'in geri alınmasıyla ilgili olaylara geniş bir şekilde yer ver-

mektedir. Yazar, roman kahramanı Bnb. Fikri'nin Seyfi Bey'e hitaben yaptığı konuşması ile şu düşünceleri ortaya koymaktadır:

> *"Yarın akşam bizim taarruzumuz var. Bunu yarın akşama kadar ancak sen bileceksin. Yarın akşam ordu bütün cephesiyle düşmanı yerinden sökmek için ileri atılacaktır. Başkumandan'ın* (Mustafa Kemal Paşa) *emri gelmiştir. Düşmanı vatanın harim-i ismetinde boğacağız. Verilen emrin hedefi şudur:*
>
> *- Ordular, hedefiniz Akdeniz. İleri!..*
>
> *Bu, yarın geceden itibaren bütün millî ordu saflarının parolası olacaktır."* (Aykut, 1942:105)

Mahmut Atilla, romanında Seyfi Bey'in gözlemleri aracılığı ile şunları da ifade etmektedir:

> *"Başkumandan (Mustafa Kemal Paşa), tunçtan dökme bir fevkalbeşer gibi yanımızdan geçip her dakika değişen ve ilerleyen vaziyeti daha yakından takip etmek için gidiyor ve biz makinelerimizle arkasından koşuyoruz.*
>
> *...*
>
> *Düşman, o kadar perişan kaçmış ki, bütün malzemesi, ağırlığı sokaklarda, depolarda. ... Kumandanın yatakları bile öylece kalmış."* (Aykut, 1942:118-119)

> *"Yeni emirle Afyon'u geçiyoruz.*
>
> *Düşman tamamıyla çevrilmiştir.*
>
> *Çember daralıyor. Düşman kıtaları üçüncü, dördüncü hatlarında mukavemet etmek için toplandıklarını zannediyorlar. Halbuki, düştükleri çember o kadar daralmıştır ki, ya kırılacaklar, ya esir olacaklar."* (Aykut, 1942:120)

"Kafile kafile düşman esirleri geliyor.

O kadar perişan hâldeler ki, yüz, yüz elli kişilik grupları bir süngülü Mehmetçik; davar güder gibi sürüyor. Fakat, düşman o kadar yılmış ki, aylarca haksız yere işgal ettiği kendine ait olmayan topraklarda ve zulüm yaptığı bir milletin arasında elinde silâh bile olsa bir şey yapamayacağını anlıyor.

Yollar, köyler her taraf esir ve eşya dolu...

Açılmamış cephane yığınları, öylece bırakılmış bataryalar..." (Aykut, 1942:121)

Yazar, zaferin elde edilişi ve İzmir'in geri alınmasıyla ilgili olarak da şunları söylemektedir:

"Aylardan beri Sakarya ve Afyon cephelerinde düşmanı yerinden sökmek için fırsat kollayan Türk ordusu Büyük Başkumandan'ın emrini yerine getirdi.

Akdeniz'e, hedefine vardı.

Seyyar hastane kadrosu ile İzmir'e girdiğimiz zaman şehir, muzaffer Türk orduları tarafından işgal edileli yirmi dört saat olmuştu. Şehirde çıkan yangın (Yunanlılar tarafından çıkarılan yangın) söndürülmüştü.

İzmir temizlenmişti.

Çeşme'de sıkışan düşman, imha ediliyordu." (Aykut, 1942:132-133)

Romanlarda ele alınan Büyük Taarruz'un tarihî gerçeği ile ilgili olarak anı, biyografi ve tarih kitaplarında yansıtılan düşüncelerimizi de şöyle ortaya koyabiliriz:

Mustafa Kemal Paşa, Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda bir meydan savaşının gerekliliği üzerinde durarak şunları söylemektedir:

> *"Efendiler, şimdi Sakarya Muharebesi gibi bir meydan muharebesi yapacağız. Behemehal o meydan muharebesinden sonra Yunanlılar'ı çıkarmış olabiliriz."* Tarih: 6 Mart 1338 - Pazartesi (1920)" [164]

Büyük Taarruz plânlarını hazırlayan, Dönemin Genelkurmay Başkanı Fevzi (ÇAKMAK) Paşa'nın gizli oturumda yaptığı konuşma ise şöyledir:

> *"Afyonkarahisar Büyük Meydan Muharebesi'nde düşman ordu-yı aslisinin imha safhasını teşkil eden 30 Ağustos 1338 Muharebesi Aslıhanlar, Çal, Eminören mıntıkasında ve Çal köy şarkında bizzat birinci hatta, on birinci fırka nezninde bulunan Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin nezareti tahtında cereyan ve netice-i katiyeye iktiran eylemiştir. Bu muharebe, harbin cereyan-ı umumîsini mukaddes davamız lehine katiyetle tebdil etmiş ve Trikopis ve Anesti gibi en büyük kumandanları başlarında olduğu hâlde, düşman ordu-yı aslisinin enkaz-ı tarumarını mütemadiyen; her taraftan kıtaatımızın ağuşu teslimiyetine almıştır. Ordularımız için bir hatıra-i tarihiye olmak ve Başkumanımıza muhabbet ve mertubiyet ve lâyetezelzel itimadımıza yeni bir delil teşkil etmek üzere mezkûr 30 Ağustos 1338 muharebesine Garp Cephesi Başkumanlık Muharebesi adı verilmiştir. Malumat eder ve keyfiyeten Meclis-i Millîmizin de haberdar edilmesi ve maruzatımın şimdilik neşredilmemesini rica ederim.*

---

[164] (T.B.M.M.) Gizli Celse Zabıtları: III, Sıra: I, 3. İnikat, 2. Celse, 6 Mart 1338 - Pazartesi, (Ankara, 1985), 9.

Erkân-ı Harbiye-yi Umumîye Reisi
Fevzi" [165]

Mustafa Kemal Paşa, Büyük Taarruz'dan önce, değişmeyen Türk geleneğine uyarak, Türk-Yunan ilişkilerini kan dökülmeden çözebilmek için zamanın İç İşleri Bakanı Fethi Bey'i Londra'ya gönderir. Fethi Bey'in Londra' ya gitmesi sorunu çözemez ve Türk ordusu Büyük Taarruz'u başlatır. [166] 26 Ağustos 1922 Cumartesi günü sabahı Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa, İsmet Paşa ve Birinci Ordu Komutanı Nurettin Paşa birlikte Kocatepe'de bulunurlar. Saat 4.30'da Türk topçusunun ateşi ile taarruz başlar. [167] Türk ordusu 105 bin askerden; Yunan ordusu ise cephede 120 bin, cephe gerisinde 30 bin askerden ibarettir. Türk topçusu Yunun topçusundan kuvvetsiz, buna mukabil Türk süvarileri sayı bakımından Yunan süvarilerinden fazladır. [168] Mustafa Kemal Paşa, Büyük Taarruz'dan önce bütün birliklere, "***Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!***" ifadesiyle sona eren bir mesaj yayımlar. [169] 30 Ağustos günü Dumlupınar'da Başkumandanlık Meydan Muharebesi yapılır. Yunan kuvvetleri her taraftan sarılarak tam bir hezimete uğratılır. Hatta Yunan Başkomutanı **Trikopis** esir alınır. [170]

Türk ordusunun ileri harekâtını, Afyon'un geri alınmasını ve İzmir'e doğru yürüyüşü Yakup Kadri, 31 Ağustos 1922 tarihli *İkdam* gazetesinde şu cümleleriyle yansıtmaktadır:

"Güzel İzmir, vuslat gününün yaklaştığını hissediyor
ve kafes arkasından nişanlısının yolunu bekleyen bir kız gibi

---

[165] (T.B.M.M.) Gizli Celse Zabıtları: III, Sıra: V, 97. içtima, 3. Celse, 6 Eylül 1338 - Çarşamba, (Ankara,1985), 746-747.
[166] Halide Edip ADIVAR: Türk'ün Ateşle İmtihanı, [Kurtuluş Savaşı Anıları], (İstanbul, 1983), 222.
[167] Selahattin TANSEL: Mondros'tan Mudanya'ya Kadar [IV], (Ankara, 1978), 159.
[168] Falih Rıfkı ATAY: Çankaya, (İstanbul, 1980), 300.
[169] Nurettin PEKER: 1918-1923 İstiklâl Savaşı'nın Vesika ve Resimleri - İnebolu ve Kastamonu Havalisi, (İstanbul, 1955), 424.
[170] Kâzım ÖZALP: Millî Mücadele [1919-1922], (Ankara, 1985), 234 .

kalbi çarpıyor. Ey merhameti ekseriya cesaretine galebe çalan kahraman! Bu zavallı sevgili, kendisine kavuşacağımız günü tayin etmek saati henüz gelmedi mi? Afyonkarahisar'ın geri alınması bu saatin yaklaştığına kâfi bir delil değil midir? Buna benzer bir çok alâmetler daha belirdi, söyleyin vuslat ne zaman." (Karaosmanoğlu, 1981:240)

Yunan Kuvvetleri, Türkler'in taarruzu karşısında tutunamaz, büyük kayıplar vererek geri çekilir. Fakat, bu geri çekilişte de Türk kasaba ve şehirlerini yakar, Türk insanına son zulümlerini yapar. Bilecik'e giren Türk ordusu Yunanlılar tarafından çıkarılan yangını söndürmeye çalışır. Hatta, bu söndürme faaliyetlerine Mehmet Âkif ERSOY da bizatihi katılır. [171] Bursa, 10-11 Eylül gecesi Yunanlılar'dan temizlenir, Osmanlı'nın kuruluş başkenti Bursa, tekrar Türk şehri olmanın mutluluğunu yaşar. [172] Türk ordusu, Büyük Taarruz'da 2542 ölü ve 9977 yaralı verir. [173]

Ö. Büyük Millet Meclisi'nin Kayseri'ye Nakledilme Faaliyetlerini Anlatan Romanlar:

Önceki bölümlerde ifade edildiği gibi, Yunan ordusunun ileri taarruzu karşısında Türk ordusunun Sakarya nehrinin gerisine çekilmesi Ankara'da bulunan insanları telaşlandırır. Batı Anadolu'da yaşayan halkın büyük bir bölümü düşmandan uzak bölgelere, daha içerilere çekilmeye başlar. Hatta, Yunan uçakları Ankara üzerinde birkaç kere hava saldırısında bulunur. Millî Mücadele döneminin bu gerçekleri, doğal olarak dönemin olaylarını yansıtan bazı romanlarda da kendini göstermektedir. İşte bu romanlardan biri Yakup Kadri'nin *Yaban*'ıdır. Yazar, Ahmet Celâl'in aracılığı ile Batı Anadolu'dan

---

[171] Cemal KUTAY: Neçid Çöllerinde Mehmet Akif, [Yayına Hazırlayan: Mustafa UNAN], (İstanbul, 1963), 294.
[172] Selahattin TANSEL: Mondros'tan Mudanya'ya Kadar [IV], (Ankara, 1978), 189.
[173] Falih Rıfkı ATAY: Çankaya, (İstanbul, 1980), 311.

daha içerilere göç eden insanların özellikleri ile ilgili olarak şu gözlemlerini dile getirmektedir:

> *"Birkaç günden beri cephenin nasıl çözüldüğünü gözle görmek mümkündür. Haymana ve Sivrihisar havalisini geçen bütün yollardan bulanık bir göç seli akmaya başladı. Bunlar içinde, bazı yılgın askerler de yok değil. Bunlar insanlıktan çıkmış, gözlerinin feri kaçmış ve çoktan ilkelleşmiş görünüyor. Onun için, hiçbirini durdurup konuşmuyorum. Yalnız, öbürleriyle birkaç adım yürüdüğüm ve nereden gelip nereye gittiklerini kendilerinden sorduğum oluyor. Bunlar, genellikle Eskişehir bölgesi halkındandır. Fakat, içlerinde daha uzaklardan, Kütahya'dan, Bilecik'ten gelenler de vardır. Çoğu kadınlardan, ihtiyarlardan ve çoluk çocuktan mürekkep bu kafileler gerçi, nereden geldiklerini bize haber verebiliyorlar. Fakat, nereye gideceklerini hemen hiç bilmiyorlar.*
>
> *Öyle gelişigüzel yürüyorlar. Kiminin omzunda bir yatak, kiminin koltuğu altında bir çıkın, kiminin sırtında bir kundak çocuğu, kimi bir küçük kazanı bir miğfer gibi geçirmiş, yürüyorlar. Porsuk çayının akışı gibi şuursuz, faydasız ve hazin bir gidiş...*
>
> *Onlara bazen, bir parça yiyecek verdiğim oluyor. Teşekkür etmeden alıyorlar ve sessiz sessiz, yollarına devam ediyorlar."* (Karaosmanoğlu, 1932:154-155)

Yunan uçaklarının Ankara'yı bombalaması olayı ile ilgili olarak da Yakup Kadri, *Ankara* adlı romanında şu ifadelere yer vermektedir:

> *"Bir gün, üç dört düşman tayyaresi Ankara'nın üstünde bir cevelân yaptı. Attıkları bombalardan biri istasyonda*

boş bir vagona isabet etti. Öbürü Çubuk'a düştü. Üçüncüsü Akköprü civarında bir söğüt ağacına değdi. Bundan bile birçok Ankaralı'nın haberi olmadı." (Karaosmanoğlu, 1934: 84)

Yazar, Büyük Millet Meclisi başta olmak üzere resmî kurum ve kuruluşların Ankara'dan Kayseri'ye taşınma düşüncesi ve bu doğrultuda yapılan faaliyetleri de romanında şöyle yansıtmaktadır:

"*Gerçi, kocası onu (Selma Hanım'ı) da Kayseri yolcularına katmak için epeyce uğraşmıştı. Esasen, kendi bankası bütün paralarını ve bütün idaresini Kayseri'ye nakletmişti. Arkadaşlarının büyük bir kısmı aileleriyle kalkıp gitmişti. Lâkin, Selma Hanım, bu hususta bütün enerjisini kullandı ve Nazif'i kendi iradesine ram etmesini bildi.*

' – Gidersem, en son gidenlerle beraber giderim.' diyordu.

Nazif:

'Bakalım vakit kalır mı?' diye soruyordu. Top sesleri gittikçe yaklaşıyor, bilmem ama..." (Karaosmanoğlu, 1934: 81-82)

Yukarıda romanlara yansıtıldığı gibi, Yunan kuvvetlerinin Ankara yakınlarına kadar gelmesi hatta top seslerinin Ankara'dan duyulması durumunda Ankara'daki milletvekili ve bürokratların bir kısmı Ankara'yı terk etmenin lüzumuna inanırlar. Seçilen en uygun yer ise Kayseri'dir. Ankara' daki milletvekilleri başta olmak üzere bürokratlar; en azından ailelerinin Kayseri'ye gitmesinin doğru olacağını düşünürler. Göç eden kurum ve kuru-

luşlar arasında Ziraat Mektebi de bulunur. [174] Büyük Millet Meclisi'nin de Kayseri'ye taşınması istenir, hatta bu amaçla Kayseri Lisesi binasında gerekli tedbirler alınır. Büyük Millet Meclisi'nin basın makineleri milletvekillerinden önce Kayseri'ye gönderilir. Ankara'da bulunan halkın önemli bir bölümü ise ya Kayseri'ye ya da Çankırı'ya göçerler. [175]

Büyük Millet Meclisi'nin Kayseri'ye taşınması konusu, Fevzi Paşa'nın düşünceleri ile Meclis'in gizli oturum tutanaklarına şu şekilde yansımaktadır:

> *"Biz burada Ankara'da bulundukça ordu başka bir şey düşünemeyeceği için her halde merkez-i hükûmetin tebdili zaruriyetindeyiz. Bunun için Heyet-i Vekile yaptığı müzakeratta Kayseri'yi münasip görmüştür. Kayseri, malumu âliniz, Anadolu'nun göbeği addolunur. Konya yakındır. Adana' ya yakındır. Otomobil yolları üzerindedir. Orada barınacak emakin de vardır. Hükûmetin orada tesisini, ordunun harekâtı nokta-i nazarından, daha emin addediyoruz."* [176]

Erzurum Milletvekili Mustafa Durak Bey de, Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumundaki konuşmasında konuyla ilgili olarak şu düşüncelere yer verilmektedir:

> *"Büyük Millet Meclisi buradan gitmemelidir. Yalnız Hükûmet bir program çizmeli ve bize söylemeli; halkı serbest bırakmalı, aileleri serbest bırakmalı, ne varsa hepsi gitsin. Biz bugün burada öleceğiz, tam o gün gelmiştir. Büyük Millet Meclisi azaları birer tüfek alsınlar, burada top patla-*

---

[174] Cemal KUTAY: Necid Çöllerinde Mehmet Akif, [Yayına Hazırlayan: Mustafa UNAN], (İstanbul, 1963), 277.
[175] Selahattin TANSEL: Mondros'tan Mudanya'ya Kadar [IV], (Ankara, 1978), 104.
[176] (T.B.M.M.) Gizli Celse Zabıtları: II, Sıra: I, 23.07.1337 [1921], (Ankara, 1985), 102.

yıncaya kadar kalsın. Meclis'in buradan gitmesi bütün milletin kuvva-ı maneviyesini kırar.

...

Büyük Millet Meclisi'nin, böyle bir zamanda Ankara' dan çekilmesi hem ahaliye ve hem de orduya pek büyük tesir edecektir. Buradan kalkması hem ahaliye, hem orduya pek büyük tesir eder. Meclis'in geri alındığını, geri çekildiğini ordu duyarsa kuvva-i maneviyesi kırılır. Korkarım orduda panik olur." [177]

P. İstanbul Hükûmeti'nin İtilaf Devletleri ile İş Birliğini Anlatan Romanlar:

Anadolu; Mondros Mütarekesi ve Sevr Anlaşması'nın maddeleri doğrultusunda düşmanlar tarafından işgal edildiği zaman, Osmanlı Devleti'nin başında bulunan padişah ve sadrazam ile İstanbul Hükûmeti'nin yöneticilerinin bu vahim durum karşısında kayıtsız kaldıklarını daha önceden ifade etmiştik. Padişah başta olmak üzere devlet yöneticilerinin; yeni bir silkiniş ve diriliş harekâtının öncüleri olmaları gerekirken düşmanla iş birliği içinde bulunmaları Türk tarihine kara bir leke olarak geçmiştir. İngiliz Muhipler Cemiyeti ile İstanbul Hükûmeti yöneticilerinin arasındaki sıkı ilişkiler, esas itibariyle Türk milletinin aleyhinde kendini göstermiştir. Hatta, Sadrazam Damat Ferit Paşa kabinesinde bulanan İç İşleri Bakanı (Dahiliye Nazırı) Adil, Balıkesir'e yolladığı bir adamının eline mühür vererek **İngiliz Muhipler Cemiyeti**'ne üye kaydettirmiştir.[178] Bu gerçekleri, romanında yansıtan Burhan Cahit MORKAYA, şu ifadeleriyle okuyucunun dikkatlerini çekmektedir:

---

[177] (T.B.M.M.) Gizli Celse Zabıtları: II, Sıra: I, 23.07.1337 [1921], (Ankara, 1985), 103.
[178] Burhan Cahit MORKAYA: İzmir'in Romanı, (İstanbul, 1931), 42.

"*Ve İstanbul'daki halife, tıpkı vaktiyle Mısır'da bozulup kalan son Abbasi halifesi gibi bir lokma, bir hırka mukabilinde bütün bir Türk vatanını veriyordu.*" (Morkaya, 1933: 165)

Osmanlı padişahı ve sadrazamı, Millî Mücadele'nin zaferle noktalanması ile İngilizlere sığınarak Türk ülkesini terk etmek ister, Bu tarihî olayı Nezihe Muhittin "*İzmir Çocuğu*" adlı romanında roman kahramanları Feriha ve onun annesi Füruzan Hanım'ın arasında geçen konuşmayla şu şekilde vermektedir:

"*- Feriha, yarın padişah İngiliz Sefaretine kaçacak...*

Feriha şaşırmıştı, haşyetle sordu:

- Padişah, İngiliz Sefareti'ne mi kaçacak?

- Neye bu kadar ürktün?

- Ürkmedim. Fakat, bilmem kalbimde bir şey koptu!..

Bir hükümdar için ne zillet!.. İngilizlerin burada yaptıklarını bile bile onlarla dost olmasına şaşıyorum...

- Sen şimdi şaşmayı bırak da beni dinle... Sadrazam da kaçıyor." (Muhittin, 1943:34)

Padişahın İtilaf devletleri ile iş birliği yaptığını romanında yansıtan diğer bir yazarımız da Tarık BUĞRA'dır. *Küçük Ağa* romanında, dedikodu niteliğinde ortaya çıkan bir haber yansıtılmaktadır. Habere göre padişah İngilizlerle iş birliği yapmaktadır:

"*... Padişahın, Yunanlıların geri çekilmesi için İngilizlerle anlaştığından tutun da, gizli ve Amerika'dan yardım gördüğü için çok kuvvetli bir ordu kurduğunu, hatta ordunun harekete geçmek için son emri beklediğine kadar bin bir çeşidi vardı.*" (Buğra, 1970:96)

Roman karamanlarından Kuvayı Millîyeci Ali Emmi'nin kahvehanede arkadaşlarına hitaben yaptığı konuşma ile yazar, padişahın güçsüzlüğü üzerinde de şu şekilde durmaktadır:

> "*Zat-ı Şahane, payitahtta eli kolu bağlı oturuyor. Bi kımıldayım dese Yunan'ın ardından İngiliz de, İtalyan da, Fransız da dayanacak. Öyle mi?*" (Buğra, 1970:184)

Tarık BUĞRA, aynı konuyla ilgili romanında şu bilgileri de aktarmaktadır:

> "*Hükûmet... Damat Ferit... ve nazırlarının bir çoğu! ... Bunu biliyordu. İşgal kuvvetlerinin oyuncağı, aleti idi bunlar, böyle olmaya da mecburdular.*" (Buğra, 1970:234)

> "*Yeni Damat Ferit Paşa kabinesini artık İngiliz kurmayları çalıştırıyor; ama, silâhlı saldırışlar gibi politik manevralar da bir karış ilerlemiyordu. Halife ordusu adını alan topluluğun Geyve Boğazı'na yaptığı saldırış gibi '**Huruç ales-sultan**' fetvası da sonuç vermemişti.*" (Buğra, 1970: 375)

Romanlarda anlatılan bu olaylar, dönem içinde yaşanan tarihî olaylarla bir uyum içindedir. Yukarıda, sadrazamın ülkeyi terk etmesinin romana yansıtıldığı gibi halife Vahdettin ve İstanbul Hükûmeti'nin yöneticilerinin büyük bir bölümü de Türk ülkesini terk eder. Türk milletine bakacak yüzleri bulamayan, derin bir mahcubiyet içinde, yapılmaması gerekeni yaparak düşman milletlere sığınırlar. Refet Paşa'nın; Vahdettin'in İstanbul'u terk ettiği hakkındaki görüşleri, gönderdiği bir telgraf metni ile Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturum tutanaklarına şöyle yansımaktadır:

" *İcra Vekilleri Heyeti Reisi*

Rauf Beyefendi Hazretlerine,

Vahidüddin Efendi, bu gece saraydan gaybubet eylemiştir. İstanbul kumandanı ve polis müdürünü tahkikat ve tedabir-i lâzime ittihazı için saraya gönderdim. Alacağım malumatı ayrıca arz ederim. Vahidüddin, azleb-i ihtimal Başmabeyincisi ve birkaç mukarribini ile beraber ve İngilizlerin delâleti ile gaybubet eylemiştir. Emanet-i mukaddesenin İngilizler tarafından her hangi bir surette alınması ihtimaline karşı dairedeki muhafaza tertibat-ı hazırasını hiç bozmaksızın emanatı emin bir mahale kaldırtacağım. Vahidüddin'in firarına ve harekât-ı muhtemelesine karşı esasen kendisinin mahlu olduğunu derhal ilân sureti ile mücadeleye başlamayı pek lüzumlu görüyorum. Bu bapta irade-i samilerine makine başında muntazırım.

Refet "

(Telgrafın gönderildiği tarih: 17.11.1338 (1922) [179]

R. Millî Mücadele'nin Sembolü Ankara'yı Anlatan Romanlar:

Millî Mücadele'nin önderi Mustafa Kemal Paşa'nın 27 Aralık 1919 tarihinde Ankara'ya gelmesiyle ve özellikle 23 Nisan 1920 tarihinde de Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin kurulmasıyla birlikte Ankara'nın Türk tarihindeki görevi ve önemi olağanüstü derecede artar. Artık, Ankara, Millî Mücadele'nin sembolüdür. Anadolu'nun muhtelif kasaba ve şehirlerinin halkı tarafından seçilmiş insanlar; büyük bir heyecan, iman ve azimle Ankara'da toplanır. Ankara, kurtuluşun, özgürlüğün ve bağımsızlığın sembolüdür. Ankara, milletin ye-

[179] (T.B.M.M.) Gizli Celse Zabıtları: III, Sıra: VII, 140 İnikat, 4. Celse, 18 Teşrinisani 1338 [1922] - Cumartesi, (Ankara, 1985), 1042.

niden dirilişinin, bütün dünyaya Türk milletinin gür sesiyle haykırışının sembolüdür. Millet, gönderdiği temsilcilerinin toplandığı yer olan Ankara'yı umut şehri olarak değerlendirir. Devleti yeniden kurulduğu merkez de Ankara'dır. Kısaca, Ankara; Türk milletinin beyni ve kalbidir.

Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU, 2 Temmuz 1921 tarihli *İkdam* gazetesindeki yazısında Millî Mücadele yıllarındaki Ankara'yı tasvir etmekte ve Londra, Moskova gibi dünyanın önemli merkezlerinden birinin de Ankara olduğunu vurgulamaktadır:

> *"Bugünkü günde siyaset âleminin Londra ve Moskova gibi üç büyük ve önemli merkezinden birisi de Ankara'dır. Hatta, son zamanlarda burası, Moskova'dan ve Londra'dan daha çok önem kazandı. Avrupa ve Amerika gazetelerinden herhangi birini açınız görürsünüz ki, en çok adı geçen memleket, Anadolu ve onun merkezi olan Ankara'dır.*
>
> ...
>
> *Herhangi bir şehre azamet ve heybet veren şey; o şehrin binaları, yolları, kubbe ve sütunları değildir. Ancak orada meydana gelen olay, orada doğan fikir, orada esen nefestir."* (Karaosmanoğlu, 1981: 60/62)

Yakın Türk tarihinde önemli görev ve faaliyetlere kucak açmış bulunan Ankara'nın özellikleri, doğal olarak inceleme alanı içindeki romanlarımızda da kendi göstermektedir. Özellikle Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU'nun "*Ankara*" adlı romanı, üç dönemdeki Ankara'nın özelliklerini yansıtması yönünden oldukça önemli bir niteliğe sahiptir. Yazar, romanının daha baş sayfalarında, Ankara'nın milletin kalbi olduğu konusuna temas etmektedir.

"Bazı milliyetçi gazeteler, 'Türk milletinin kalbi Ankara' dan çarpıyor.' demekle çok doğru bir vakayı ifade etmiş oluyorlardı." (Karaosmanoğlu, 1934:14)

Yazar, romanının muhtelif bölümlerinde Ankara ile İstanbul arasında karşılaştırma yapmaktadır. Özellikle Ankara'nın bazı semtleri ve doğal güzellikleri İstanbul'a benzetilmektedir. Örneğin:

" - Söyleyin, ne farkı var, buranın Göksu'dan?

'...' Vekili'nin bu sözü sanki pek zarif bir nükteymiş gibi kahkahalarla karşılandı. Vekil Bey'e Göksu'yu hatırlatan bu yer Aktepe'nin arkasında bir dere kenarıdır.

...

(Selma Hanım'ın ifadesi)

Gerçek, dedi. İşte, ben de kaç aydır buradayım bir türlü bu nostaljiden sıyrılamıyorum. Her an İstanbul, her an İstanbul... Ve Ankara'nın her noktasında bu mukayese merakı... Tuhaf bir his..." (Karaosmanoğlu, 1934:72)

Millî Mücadele biteli dört, beş yıl olmuştur. (Romanda tarih, tam olarak verilmez. Muhtemelen 1926, 1927 yılları...) Ankara'nın Çankaya, Yenişehir, Kavaklıdere ve Ulus semtlerinin çeşitli mekânlarında gece eğlenceleri ve balolar düzenlenir. Ankara'nın bürokrat ve aydınlarının önemli bir bölümü (Roman kahramanlarından Selma Hanım ve kocası Hakkı Bey de bunlar arasındadır.), içkili ve danslı yapılan bu eğlencelerin müdavimidirler. Oysaki, Millî Mücadele döneminin ekonomik darlığı, sıkıntıları halkın arasında ve eski Ankara mahallelerinde kendini hissettirmeye devam eder.

Yakup Kadri, yukarıda belirtilen düşünceler çerçevesinde romanında Neşet Sabit'in Selma Hanım'a aktardığı gözlemleri ile şu ifadelere yer vermektedir:

"Sizin oturduğunuz Tacettin mahallesinde de değişmiş hiçbir şey yok. Onun için, ben hayatımda hiçbir şeyin değişmemiş olmasından sıkılmıyorum. Millî Mücadele devrindeki mahrumiyetlerimizden bir şikâyetiniz olur muydu. Bilakis... Herkesle beraber mihnet çekmekten bir zevk bile duyardık değil mi? İşte, aynı hâl benim için devam edip gidiyor, demektir. Çünkü, dediğim gibi, benim muhitimde Millî Mücadele şartları hâlâ hâkimdir." (Karaosmanoğlu, 1934:114-115)

Yukarıdaki alıntının devamı olarak Neşet Sabit'le Selma Hanım arasında geçen aşağıdaki konuşmada da önceki ve sonraki Ankara tasvir edilmekte ve "***İnkılâpçılık***" anlayışı üzerinde de durulmaktadır. (Söze önce, Selma Hanım, başlamaktadır:)

" - Hep muvazene meselesi... Mutlaka muhite uymak ve saadeti muhite uymakta bulmak!.. Öyle ise, siz, hiç inkılâpçı değilsiniz.

- Bilmem, belki de, sizin anladığınız tarzda bir inkılâpçı değilim. Ben, inkılâbı hiçbir zaman, hayatın dış şekillerini değiştirmek manasına almadım. Hele, bir konfor ihtiyacı, bir konfora eriş cehti manasına hiç alamıyorum. Şüphesiz, içimizde yeni bir hayat hamlesiyle çatlayan şey yeni şekle vücut verir; yani, yeni bir kabuk bağlar. Fakat, bu safhada artık inkılâptan bahsedilmez. Burada artık, muayyen bir çeşit hayatın kalıplanışı vardır. Biz sanki, inkılâbımızın böyle bir safhasına mı geldik sanıyorsunuz? Yok canım, bu gördüğünüz şeyler, bu balo, bu otel, sizin Yenişehir evleriniz, bunlar hep birer hayat kalıbıdır. Ama, bizim kendi inkılâbımızın ateşinde dökülmüş kalıplar değil. Bizim ruhumuzdaki yeni hayat prensibinin yeni hayat özünün tomurcuğu daha çatlamadı. Çatlamış olsaydı, memleketteki hayat şart-

larının yalnız küçük bir ekalliyet lehine değil, bütün millet için değişmiş olması lâzım gelirdi.

- Bu ekalliyet biz miyiz?

- Evet, sizsiniz.

-Doğrusu dış yüzünüzden bu kadar sekter bir anarşist olduğunuz hiç anlaşılmıyor.

-Anarşist mi? Amma yaptınız ha... Anarşist ben miyim? Hayır hanımefendi; anarşistin en âlâsı sizlersiniz. Sizin muhitinizdeki insanlardır. Çünkü, cemiyet haricî ve cemiyete rağmen yaşayan müfrit ferdiyetçilersiniz. Ben ise cemiyetin içinde kaybolmuş bir adamım." (Karaosmanoğlu, 1934:115)

Millî Mücadele'nin zor şartları, yoksulluk, acı ve korku ortamı artık kapanır ve cumhuriyet ilân edilir. Ankara'nın yeni çehresi bir başkadır. Eski sıkıntılı günler yerini Batı hayat tarzına bırakır. Otellerde, büyük salonları olan zengin evlerinde Batı usûlü danslı eğlenceler, balolar düzenlenir.

Yakup Kadri, Ankara'nın bu değişen yeni çehresine de romanında yer ayırmakta ve bu değişen Ankara'nın özelliklerinden pek hoşnut olmadığını roman kahramanlarından Neşet Sabit'in ifadeleri ile şöyle duyurmaktadır:

"*Neşet Sabit, içinden Millî Mücadele devrindeki sade, samimî ve şiddetle şahsî, karakterli hayatı hasretle andı. Hiç şüphesiz, o anormal devir devam edemezdi. Fakat, onu canlandıran ruh bu devrin yaşama prensibine de hâkim olacaktı.*

...

Türk kadını, hürriyetini; dans etmek, tırnaklarını boyamak ve Rue de la Paix'nin kanunlarına esir bir süslü kukla olmak için değil, yeni Türkiye'nin kuruluşunda ve kalkınışında kendisine düşen ciddî ve ağır vazifeyi görmek için

isteyecekti, kullanacaktı. Ve Türk erkekleri, garplılaşma hareketini, Tanzimat beyinin garpperestliğiyle, alafrangalığıyla bir ayarda tutmayacaktı." (Karaosmanoğlu, 1934:126)

Aynı yazar, bir başka romanı *Yaban*'da da Millî Mücadele'nin sembolü Ankara'ya roman kahramanı Ahmet Celâl'in düşünceleriyle şöyle temas etmektedir:

"*Ankara bir son değil, bir başlangıçtır.*

Dünyayı dolaşan telgraf tellerinde Londra, Moskova kelimelerinin yanı sıra ses çıkarmaya başlayan bu yeni kelime, ötekiler gibi bir şehir değildir. Bu bir yeni nefese, bu bir yeni ruha sembol olmuştur." (Karaosmanoğlu, 1932:193-194)

Millî Mücadele'nin merkezi Ankara'yı değerlendiren ve İstanbul ile karşılaştırmasını yansıtan inceleme alanı içindeki son roman ise Tarık BUĞRA'nın *Küçük Ağa*'sıdır. Yazar, konuyla ilgili şu düşünceleri ortaya koymaktadır:

"*Ümit artık İstanbul'da değil, Ankara'da idi ve bu ümit pırıl pırıldı, muhteşemdi, insanı hayata yeniden kavuşturacak kadar kudretli idi.*" (Buğra, 1970:514-515)

S. Mustafa Kemal Paşa'yı (ATATÜRK'ü) Anlatan Romanlar:

Millî tarih ve millî kültür bilincine ve zenginliğine sahip, milletiyle derin bir iletişim kurmayı başaran, Trablusgarp ve Çanakkale kahramanı, Millî Mücadele döneminin başkomutanı, ilk cumhurbaşkanımız, büyük inkılâpçı, düşünce ve devlet adamı Mustafa Kemal Paşa (ATATÜRK); Millî Mücadele

döneminin konularını ele alan romanlarımızın çoğunda yansıtılmaktadır. O, Türk milletinin ölüm-kalım mücadelesinin önderi olarak pek çok yazarımız tarafından romanlarda işlenmektedir.

Bu yazarlarımızdan ilki Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU'dur. Yazar, *Ankara* adlı romanında, Mustafa Kemal Paşa ve yeni Türkiye'nin beyni olan Çankaya hakkında şunları söylemektedir: (Aşağıdaki alıntı, roman kahramanlarından Selma Hanım, Nazif Bey ve Binbaşı Hakkı Bey'in birlikte yaptığı Çankaya gezisi sırasındaki konuşma ve düşünceleri içermektedir.)

> *"Bir müddet daha çıktılar. Şimdi, Çankaya'nın yüksek bir noktasında idiler. Biraz ötede bir küçük yarın ucunda kocaman ağaçlar arasından, kayalara yaslanmış dört köşe bir taş bina gözüküyordu. Binbaşı Hakkı Bey, atını durdurdu ve eliyle görülen binayı işaret ederek:*
>
> *'- İşte, Paşa'nın evi burası, dedi.*
>
> *Selma Hanım'ın yüreği ağzına geldi. Gerçi Millî Hareket Başı'nın Ankara'da ne kadar sade yaşadığını biliyordu. Fakat, bu sadeliğin derecesini kendi gözleriyle ölçerken bir mucize karşısında gibi hayret ve heyecana düşmüştü. Ne! Bütün dünyanın kendisinden bahsettiği adam, bu kayaların dibindeki taştan kulübede mi oturuyor? Genç kadının gözleri önünde, Londra'da Westminster Sarayı'nın, Paris'te Elysee' nin Washington'da White House'un resimlerde gördüğü muazzam ve muhteşem siluetleri tecessüm etti. Bunların yaldızlı tavanları altında belki şu dakikada, şu kulübede oturanın adı söyleniyordu. Bu kulübenin sahibi mi? Mustafa Kemal Paşa, şüphesiz o bile değildi."*
>
> (Karaosmanoğlu, 1934:58)

Romanın başkahramanı Selma Hanım, Mustafa Kemal Paşa'nın Çankaya'daki evini uzaktan gördükten sonra Ankara ile ilgili duygularını değiştirir. Bu değişiklikte onun duygusal ruh özelliklerini, yazarımız şöyle vermektedir:

> *"Selma Hanım gözünde bu manzara, âdeta allegorik bir mahiyet alıyordu. Öyle ki, yüreğine ancak mübarek abideler önünde hissedilen bir huşu çöktü. Bir müddet başını önüne eğip daldı ve başını tekrar kaldırıp etrafına baktığı vakit her yanı değişmiş buldu. Genç kadın bütün Ankara'yı, şimdi, başka türlü görüyordu."* (Karaosmanoğlu, 1934:59)

"Ankara" romanının muhtelif sayfalarında Mustafa Kemal Paşa, uzaktan gözlemlenen, siluet şeklinde tasvir edilen bir kahramandır. Yazar, aşağıdaki düşüncelerini Selma Hanım'ın gözlemleri aracılığı ile ortaya koymaktadır:

> *"Selma Hanım, Eskişehir istasyonunda, ara ve aman vermeyen bir ateş yağmuru altında Büyük Şef'in sakin, kararlı ve destanî çehresini de görmüştü. Tahliye edilen kasabanın bozgun kalabalığı ortasında, keskin ve sıcak bir sesle emirler veriyor; yanında duran Garp Cephesi Kumandanı'na hemen hemen gülümseyerek bir şeyler söylüyor ve Ankara'ya ilk kafileyi götürecek olan trene son yolcunun binmesini bekliyordu.*
>
> *Mustafa Kemal Paşa'nın bu mahşer içindeki silueti Selma Hanım'ın hayalinde o kadar derin nakşolmuştur ki, bunu en küçük teferruatına kadar hatırlıyordu.*
>
> *Üzerinde nefti bir avcı kostümü vardı. Bir gümüşü kalpak, gür ve uçları yukarı doğru kıvrık kaşlarının hizasına kadar iniyordu. Bütün bir ırkın asaletini taşıyan uzun par-*

maklı, güzel elleri bir kehribar tespihle oynuyordu. Sanki, bir istirahat saatinde bahçesinde dolaşan bir genç aile reisi gibiydi ve sanki gökyüzünden durmaksızın yağan şeyler bir yaz yağmurunun ilk damlalarıydı.

Selma Hanım'a, asıl en büyük, en derin ve en sarsılmaz huzuru, emniyeti veren de işte Büyük Şef'in ona bu ilk ve son görünüşü oldu." (Karaosmanoğlu, 1934:79-80)

Yakup Kadri, bir başka romanı *Yaban*'da da Millî Mücadele ve onun önderi Mustafa Kemal Paşa hakkındaki düşünce ve yorumlarını roman kahramanı Ahmet Celâl'in gözlemleriyle yansıtmaktadır:

"Mustafa Kemal isminde bir büyük kumandan, İstanbul'dan çıktı, Anadolu'ya geçti. Erzurum'da, Sivas'ta milleti başına topladı. 'Hükûmet, devlet görevini yapmıyor. Biz kendi kendimizi koruyacağız. Düşmana karşı koyacağız.' dedi. Şimdi, onun adamları taraf taraf Yunanlılarla Fransızlarla dövüşüyor. Hepsi öyle kahraman kişiler ki..." (Karaosmanoğlu, 1932:46)

"*Çoban, Ankara'nın yalçın kayası üstünden sesleniyor, sürüyü toplamaya çalışıyor. Sana selâm, ey mübarek çoban; gazan mübarek olsun.*" (Karaosmanoğlu, 1932:135)

Tarık BUĞRA da *Küçük Ağa*'da roman kahramanlarından Ali Emmi'nin ağzıyla Mustafa Kemal Paşa'nın padişah tarafından görevlendirilmesi konusuna dikkatleri çekmektedir:

" *- Eeee... Öyle diye, yani senin anlayacağın, eli kolu bağlı diye Zat-ı Şahane milletin de eli kolu bağlı oturmasını isteyecek, gidişatı başı boş bırakacak değil a... Bizim kuş*

beynimiz nasıl alsın... Meğer, ***Mustafa Kemal Paşa'yı gizli bir fermanla göndermiş; Kâzım Karabekir Paşa'ya, Fuat Paşa'ya ve diğer bütün paşalarına ve kumandanlarına, benim emrimde gibi el ele, hep beraber vatanın halâsına çalışacaksınız,*** *buyurmuş. Suretâ bana karşı bile geleceksiniz, ahval ve şerait ne gerektirirse onu yapacaksınız, buyurmuş. İstanbul'dan Kuvva'ya devamlı olarak silâh, cephane ve adam gidermiş."* (Buğra, 1970:184-185)

Tarık Buğra, romanın ilerleyen sayfalarında da Millî Mücadele içinde önderleşen Mustafa Kemal Paşa'dan bahsetmektedir:

"Bu arada çırılçıplak bir isim, Mustafa Kemal, doğuyordu. Kuvayı Millîyeciler bütün güçleri ile bu çıplak isimden bir efsane kişiliği yaratmaya çalışıyorlardı. Onların bu işi başarmaları da güç olmayacağa benziyordu." (Buğra, 1970: 297)

Yazar, romandan alınma aşağıdaki düşünceleriyle de Mustafa Kemal Paşa'nın özelliklerini vermektedir:

"Küçük Ağa, Ekrem'in çiziverdiği Mustafa Kemal portresini daha bir titizlikle canlandırmaya uğraştı.

Portre netti, kesin çizgili idi. Ayrıntıları vermiyor, üstelik onları aratmıyordu. Cümleleri de -tastamam hatırladı- şu idi:

'Bir şey yapmadan duramayan, büyük şeyler yapmak isteyen, başkalarının en olmayacak hayalleri ve ideallerini iş edinen birisi. Ziya Gökalpçi. Düşünmeye zaman kaptırmıyor; ana çizgiler doğrultusunda hemen harekete geçmek istiyor. Hataları da zaferleri kadar azametli olabilir." (Buğra, 1970:611)

Tarık Buğra, ayrıca romanında Mustafa Kemal Paşa'nın muhaliflerinden de bahsetmektedir.

> *"Vatanın bahtı adına onlar (Ali Şükrü, Kara Vasıf, Süleyman Necati, Sait Bey, Raif Hoca, Hüseyin Avni ve Mehmet Âkif) Mustafa Kemal'e, Mustafa Kemal de onlara... mahkûm denecek kadar muhtaçtı. Ama, -Küçük Ağa, bunca düşünceden sonra- artık iyice biliyordu, kopacaklardı birbirlerinden... Üstelik... can yoldaşı iken can düşmanı olarak!"* (Buğra, 1970:613)

Mahmut Atilla AYKUT'un "*Silâh Arkadaşları*" adlı romanında Mustafa Kemal Paşa'dan "***Büyük Şef***" olarak bahsedilmektedir. Gerçekten de O, Millî Mücadele'nin Büyük Şefi'dir. Roman kahramanlarından hukuk öğrencisi Seyfi Bey, İstiklâl Yolu üzerinde bulunan Kastamonu'dadır. Kastamonu ve çevresinde, bütün Anadolu'da olduğu gibi konuşulan tek bir konu vardır. O konu da Millî Mücadele ve Büyük Şef'tir:

> *"Şimdi Kastamonu taze bir imanın heyecanı içinde çalkanıyor. Kahvelerde, evlerde, toplantı yerlerinde hep Millî Mücadele'den bahsediliyor, herkesin ağzında tek bir kelime dolaşıyor. Büyük Şef'in ismi..."* (Aykut, 1942:45)

Kastamonu'nun bir köyünde Feriha Hanım, kalabalık bir köylü topluluğu karşısında şu konuşmayı yapmaktadır:

> *"... Biliyorsunuz, büyük muharabe bitti, fakat düşmanlar yakamızı bırakmadılar. Şimdi can evimize, Anadolumuza el uzatıyorlar. İstanbul'daki hükûmet düşmanla birleşti. Saraylarında safaya dalıp memleketi kahpece düşmana teslim eden padişahla adamları milleti başsız bıraktılar.*

Fakat, Tanrı bize büyük bir ***Başbuğ*** *ihsan etti. Bütün millet etrafında toplandı. Şimdi eli silâh tutan her Türk cepheye gidiyor. Geri kalanlar da onların eksiğini, gediğini yetiştiriyor.*" (Aykut, 1942:71)

Mahmut Atilla, Ankara'da tuhafiyecilik yapan Mustafa Efendi'nin ifadeleriyle romanın bir başka bölümünde de Mustafa Kemal Paşa'dan bahsetmektedir:

" *- Allah, Paşamıza ömürler versin, öyle çalışıyor ki, ne dese millet peşinden gelir. Başımızda böyle bir adam olduktan sonra gam, kasavet nemize?*" (Aykut, 1942:84)

Roman kahramanlarından Seyfi Bey'in, önceleri Meclis kâtipliği görevi, sonraları ise yedek subay eğitim birliğindeki eğitimleri sırasında, Mustafa Kemal Paşa ile ilgili değerlendirmesi de şu şekildedir:

"*Meclis, memleketin politika kaynağı... Büyük Başbuğ, sık sık Meclis'e geliyor. Kendimi memleketin yüksek kurtarıcılarına bu kadar yakın gördüğüm için gurur duyuyorum.*" (Aykut, 1942:93-94)

"*Büyük Başbuğu Meclis'te her gün görüyor, o her biri bir Kitab-ı Mukaddes sayılacak nutuklarını dinliyorum. Bugün kendim bir zabit namzedi ve O, bir başkumandan olarak talim meydanında karşılaşıyorduk.*

...

İnkılâp çocukları O'nun mavi ışıklı gözlerinden nur aldılar. O'nun mavi denizlere kadar akseden sesinden ilham aldılar. Ve bugün O'nun gösterdiği istikamete gidiyoruz.

İstiklâl!" (Aykut, 1942:98-99)

Ziya ÇALIK, "*Takma Ayak Hasan Çavuş*" adlı romanında roman kahramanı Hasan Çavuş'un gözlemleriyle Mustafa Kemal Paşa'yı ve milletin O'na olan sevgi ve saygısını şu cümleleriyle ortaya koymaktadır:

> "*Büyük Millet Meclisi'nin önünden geçiyordu. Halk birden bire kaynaştı. O da durdu, baktı gözlerine inanamıyordu.*
>
> *İşte O... Kendisinin elini sıkan, alnından öpen Paşası, kahraman Paşası... Gazi Paşasıydı.*
>
> *Kendisini tutamadı, boğazından bir ses fışkırdı. Hiçbir şey unutmayan, her şeyi hatırlayan O, Büyük Gazi otomobile binerken bir an durdu, ses gelen tarafa baktı.*
>
> *Derin gören gözleriyle araştırdı ve Hasan Çavuş'u tanıdı, ismiyle çağırdı:*
>
> *-Hasan Çavuş!..*
>
> *-Paşam... Gazi Paşam!..*
>
> *Hasan çavuş, atıldı. Bu adını anış, ona en büyük mükâfat olmuştu. O, cesaretinin, temiz kalbinin bir karşılığını bulmuş oldu.*
>
> *Bu kadar işi başaran, bu kadar orduları, bu kadar adamı idare eden büyük, çok büyük kumandan, askeri adıyla çağırıyordu. O, ne yüksek bir zekâ idi.*" (Çalık, 1944: 9-10)

Ziya ÇALIK, romanının Büyük Taarruz'dan bahsettiği sayfalarında da Mustafa Kemal Paşa'nın büyüklüğü üzerinde durmakta ve O'nun dahilik özelliğini anlatmaktadır:

> "*Taarruz... Türk'ün yarınını, Türk'ün ölüm veya yaşayışını bildirecek olan Büyük Taarruz başladı.*
>
> *Her tarafta ateş, her tarafta ölüm, her tarafta kurşun yağmuru... Türk ruhunda bir tek emel vardı:*

Galip gelmek!

Nasıl olursa olsun galip gelmek!..

Anadolu'nun bağrına giren düşmanı mahvetmek.

Başkumandanı'ndan son neferine kadar her beyinde bu dilek vardı ve bu dilekte olan ordu, her halde muzaffer olurdu.

İşte, Türk ordusunun bütün dünyayı hayretlere sokan zaferi, ***Yüce Dahi****'nin kumandasında Türk askerinin kahramanlığının hulasası...*

Türk, kendine Kumandanı bulmuş, Kumandan kendisine lâyık askere kavuşmuştu." (Çalık, 1944:14)

Yazar, romanın diğer bölümlerinde de Mustafa Kemal Paşa'dan şu şekilde bahsetmektedir:

"*Gazi, dört tarafı ateş iken ateşe saldırdı. Herkes yorgun ve bezgin iken onlara yeni bir kan ve hayat verdi.*" (Çalık, 1944:60)

Hasan Çavuş'un önderliğinde yeniden kurulan köyün açılış törenlerine gelen Kumandan Paşa'nın ifadesi de şöyledir:

"*Cumhuriyeti yaratan Büyük Gazimiz'dir. Gazimiz, Türkiye'nin canıdır, hayatıdır.*" (Çalık, 1944:72)

Burhan Cahit MORKAYA da, *Yüzbaşı Celâl* ve *Cephe Gerisi* adlı romanlarında Cumhuriyetimiz'in kurucusu Mustafa Kemal Paşa (ATATÜRK) hakkında aşağıdaki değerlendirmeleri yapmaktadır:

Yazar, *Yüzbaşı Celâl*'de Mustafa Kemal Paşa'dan "***Büyük Kumandan***" şeklinde söz etmekte; Mustafa Kemal Paşa, açık ve ayrıntılı olarak

anlatılmamaktadır. O'nun meziyetleri, kongreleri, Büyük Millet Meclisi konuşmaları, Sakarya ve Dumlupınar Meydan Savaşları'ndaki etkinlikleri, hareket tarzı, düşünceleri ve idealleri geniş kapsamlı olarak romanda işlenmemektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın (ATATÜRK'ün) bu özellikleri, romanın bazı bölümlerinde "*Büyük Kumandan*" nitelendirmesi ile ve duygusal bir gözlem ile yansıtılmaktadır.

Roman kahramanı Miralay Celâl'den İzmir'de bulunan Kaymakam Rıfat'a gönderilen bir mektupta yukarıdaki düşünceler şöyle özetlenmektedir:

> "*Aziz Kardeşim Rıfat,*
> *İzmir'de eski silâh arkadaşlarıyla buluştuğuna pek memnun oldum. Güzel İzmir neler çekti, neler gördü. İzmir muharebesinde bulunamadığıma, bilhassa* ***Büyük Kumandan****'ın yanında çalışamadığıma çok müteessirim.*"
> (Morkaya, 1933:199)

Yazar, *Cephe Gerisi*'nde ise roman kahramanlarından Binbaşı Nihat' ın Kaymakam Faruk'a hitaben yaptığı konuşma ile Millî Mücadele'nin başlangıç dönemindeki Mustafa Kemal Paşa ile ilgili olarak şu düşüncelere yer vermektedir:

> " - *Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'ya geçti. Teşkilât yapıyor.*" (Morkaya, 11934:342)

Millî Mücadele ve Mustafa Kemal Paşa ile ilgili romanında değerlendirmeler yansıtan bir başka yazarımız da Neziha Muhittin'dir. "*İzmir Çocuğu*" adlı romanında yazar, roman kahramanlarından Leyla Hanım aracılığı ile Mustafa Kemal Paşa'dan "***Büyük Türk Başkanı***" olarak söz etmektedir:

"Ey, öz Türk kızları! Anadolu'da başlayan büyük korunma kalkışından Büyük Türk Başkanı doğacaktır. Ve bu ***Kutlu Başkan****'dan da Türk tarihinin bitimi gelmeyen büyük bir inkılâp dönümü başlayacaktır."* (Muhittin, 1943:29)

Mustafa Kemal Paşa'dan bahseden inceleme alanı içindeki son romanımız ise Esat Mahmut KARAKURT'un "*Allahaısmarladık*" tır. Roman kahramanlarından Yüzbaşı İzzet, bir sohbet sırasında 10 yaşındaki yeğeni Emel' den Mustafa Kemal Paşa ile ilgili sözler işitir. Emel, Millî Mücadele Önderi' nin düşmanı yeneceği ve vatanı kurtaracağından çocukça bir yaklaşımla söz etmektedir:

"Emel, birdenbire içinde bin bir ışığın yandığı elâ gözlerini, etrafta gezdirdikten sonra, küçük çocuk başını dayısının kulağına doğru götürerek, korku ve heyecan içinde dedi ki:

-Mustafa Kemal Paşa gelsin!.. Onların hepsini bak nasıl kesecek!..

-Kız, sana kim öğretti bunları!.. Mustafa Kemal Paşa' nın kim olduğunu biliyor musun sen?

-Şaşırdın mı sen dayı, bilmez olur muyum hiç? Sen söylemedin miydi bana. O bizim başkumandanımız diye! Düşmanlarımızı memleketimizden çıkaracak, bizi kurtaracak O!.." (Karakurt, 1934:55)

İnceleme alanı içindeki romanlarda "*Büyük Kumandan*", "*Büyük Türk Başkanı*", "*Kutlu Başkan*" , "*Yüce Dahi*", "*Başbuğ*", "*Büyük Şef*" gibi unvanlarla nitelendirilen Mustafa Kemal Paşa (ATATÜRK)'nın faaliyetleri, deneyimleri, idealleri, düşünceleri, çevresindekilerle diyaloğu, inkılâpları, yapmak istedikleri ya da yaptıkları nelerdir? Bu soruların cevaplarını verebilmek için,

ATATÜRK'ün bu özellikleri hakkında gözlemler yapmış yazarların anı kitaplarına ve hakkında incelemelerde bulunmuş araştırmacı ve gazetecilerin düşüncelerine müracaat etmemiz gerekmektedir. Bu şekilde, romanlara yansıtılmış bulunan Mustafa Kemal Paşa (ATATÜRK) ile tarihî kişilik ATATÜRK arasında karşılaştırma yapma imkânını da kazanmış olacağız. Bunun sonunda da romanlarımızın *tarihî olaylarla uyum özelliklerini* tespit etmeye çalışacağız.

ATATÜRK; bir savaş adamı, bir devlet adamı olarak en küçük olaylardan ve en kıymetsiz insanlardan yararlanmasını bilen zeki bir insandır. [180] Osmanlı İmparatorluğu'nun yerini bıraktığı yeni kuvvetin önderi Mustafa Kemal Paşa'dır.[181] Sabiha GÖKÇEN, anılarında ATATÜRK'ün Millî Mücadele'yi şöyle tanımladığını söylemektedir:

> *"Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı, gerek koşulları nedeniyle, gerekse amaç ve sonucu bakımından dünyada bir benzeri olmayan savaştır. Bir toplumun yolunu uygarlığa, uygarlık felsefesine, çağdaş yaşama açan, bağımsızlığa kavuşturan, emperyalizme boyun eğmemesini öğreten, özgürlüğünü veren bir kutsal savaştır. Bütün bu nedenlerle de mazlum milletlere örnek olmuştur, daha da olacaktır."* [182]

Yukarıdaki roman incelemelerinde, Mustafa Kemal Paşa'nın padişah tarafından Anadolu'da görevlendirildiği olayı yansımıştı. (Bakınız: Buğra, 1970:184-185) Bu olayın gerçek yönünü, Hüsamettin ERTÜRK, "*İki Devrin Perde Arkası*"nda şöyle yansıtmaktadır:

---

[180] Burhan Cahit MORKAYA: Atatürk'ün İki Cephesi, (İstanbul, 1939), 38.
[181] Ergun HİÇYILMAZ: Belgelerle Teşkilât-ı Mahsuse ve Casusluk Örgütleri, (İstanbul, 1979), 215.
[182] Sabiha GÖKÇEN: Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti [Anıları Kaleme Alan: Oktay VEREL], (İstanbul, 1982), 237.

"Saraya azimet eden Üçüncü Ordu Müfettişi Ferik Mustafa Kemal Paşa'yı, Padişah (Vahdettin) derhal huzuruna kabul etmiş ve Paşa'nın ısrarına rağmen onu ayakta durdurmayıp yanındaki koltuğa oturtmuştu. Son Osmanlı hükümdarı Vahdettin, Mustafa Kemal Paşa'ya:

-Her şeyden evvel en büyük emelim, İttihat ve Terakki mensuplarıyla Teşkilât-ı Mahsusacılar'ın şahsıma karşı kalplerinde taşımış oldukları husumetten sizin haberdar olmanız ve ona göre hareket eylemenizdir. Vilayat-ı Şarkiye' nin temiz ve Saltanat-ı Seniyyemize sadık, saf halkını aleyhimize tahrik eden bu komitecilerin en serî bir şekilde ve çok kısa bir zamanda ortadan kaldırılmaları esbabına tevessül etmenizi sizden istemekteyiz. Hafazanallah, bu tahrikât ve bu teşevvüş fazla devam ederse düvel-i itilafiyenin bundan bilistifade henüz işgal görmemiş bu mıntıkaya da asker sevk etmeleri vâki olabilir. O zaman memalik-i mahrusamızın en kudretli bir mıntıkası da elimizden çıkmış olur. Büyük devletlerin bu sahada tesis etmek istedikleri Ermeni ve Kürt devletlerinin kurulmasına yol açılmış olur. Buna meydan vermemenizi sizden bekliyorum.

Mustafa Kemal Paşa, padişahın bu arzusuna azamî bir gayretle mesai sarf edeceğini vadetmiş. Ve bilhassa son hükümdara emniyet verebilmek için:

- Zatı Şahaneleri, müsterih ve mutmain bulunsunlar ki, bu havalide kurulması muhtemel bir Ermenistan ve Kürdistan'ın teşekkülüne sebep ve bahane addedilecek en büyük bir hususa meydan vermeyeceğim. Bunu size arzı bir vazife bilirim." (Ertürk, 1969:338-339)

Son Osmanlı padişahı Vahdettin, Mustafa Kemal Paşa'yı kabul eder ve kendisine yüksek yetkilerle donatılmış bir görev verir. Her ikisi arasında

geçen konuşmalar, Falih Rıfkı ATAY'ın *Çankaya* adlı inceleme kitabında yansıtılmaktadır. [183]

Mustafa Kemal Paşa, 16 Mayıs 1919'da Anadolu'ya hareket eder. Bu tarih, Millî Mücadele'nin dönüm noktasıdır. Padişah tarafından Anadolu'da görevlendirilmesinden sonra Ankara'daki 12. Ordu Komutanı Alif Fuat Paşa, Erzurum'daki 9. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa ve Rauf Bey'le iletişim kurar. Anadolu'ya giden Mustafa Kemal Paşa'nın yanında Miralay Refet de bulunur.[184] Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını getiren Bandırma vapuru 19 Mayıs sabahı saat yedide Samsun'a varır. [185]

Mustafa Kemal Paşa ile Kâzım Karabekir arasında bir rekabet olduğu dedikoduları gerçeğe dayanmaz. Her ikisi de birbirine sadıktır. Kâzım Karabekir, önderinin yerinde gözü olmayacak kadar O'nunla övünür. [186] İstanbul Hükûmeti, Mustafa Kemal Paşa'nın yerine genel müfettişlik görevine Kâzım Karabekir Paşa'yı atamak isterse de Kâzım Karabekir bu görevi kabul etmez. Mustafa Kemal Paşa'nın bu görevden alınmasının yerinde olmadığını İstanbul'a bildirir. [187] Mustafa Kemal Paşa, Kâzım Karabekir Paşa'dan aldığı destekten sonra, askerlikten istifa ederek bir millet ferdi sıfatıyla mücadelesine devam edeceğini duyurur. Bu haber, memleketin her tarafına yayılarak büyük bir sevinç oluşturur ve milletin manevî kuvvetinin artmasını sağlar.[188] Mustafa Kemal Paşa ile dönemin Genelkurmay Başkanı Fevzi (ÇAKMAK) Paşa ile de arası oldukça iyidir. Zaten iyi olmamış olsa, tarihe altın harflerle geçecek böyle bir mücadele yürütülebilir ve zafer kazanılabilir miydi? Yalnız, Fevzi Paşa, padişaha ve halifeye bağlılık yönünden Mustafa Kemal Paşa'

---

[183] Falih Rıfkı ATAY: Çankaya, (İstanbul, 1980), 173-174.
[184] Halide Edip ADIVAR: Türk'ün Ateşle İmtihanı, [Kurtuluş Savaşı Anıları], (İstanbul, 1983), 40.
[185] Bandırma vapurunun içinde bulunan yolcuların tam listesi için bakınız:
İlyas Sami KALKAVANOĞLU: Millî Mücadele Hatıralarım, (İstanbul, 1957), 65.
[186] Grace Mary ELLISON: Bir İngiliz Kadın Gözüyle Kuvayı Millî Ankarası, (İstanbul, 1973), 167-168.
[187] Falih Rıfkı ATAY: Çankaya, (İstanbul, 1980), 178.
[188] Kâzım ÖZALP: Millî Mücadele [1919-1922], (Ankara, 1985), 40.

dan az da olsa ayrılır. Fevzi Paşa, İstanbul'un işgal edilmesinden sonra şehri terk eder ve Geyve'de bulunan Ali Fuat (CEBESOY) Paşa'nın karargâhına gider, oradan da Ankara'ya gelerek padişah ve halifeye bağlı olduğu gibi Mustafa Kemal Paşa'ya da samimî olarak bağlanır. Bu samimiyet, Fevzi Paşa'nın ölünceye kadar Genelkurmay Başkanlığı görevini üzerinde taşımasına temel teşkil eder. [189]

Mustafa Kemal Paşa, sadece sivil halktan değil, emri altındaki subay ve askerler nazarında büyük bir ilgiye ve değere sahiptir. Ancak, bu sayede kongreler açar, Ankara'da Büyük Millet Meclisi'ni kurar ve zorlu bir mücadeleye girişerek yeni Türkiye'nin temellerini atar.[190]

Falih Rıfkı ATAY, **General Harburd**'un Sivas'ta Mustafa Kemal Paşa ile görüşmesini aktarırken, Millî Mücadele içindeki Mustafa Kemal Paşa ile ilgili genel değerlendirmesini gözler önüne serer:

> *"General Pershin'in kurmay başkanı olan General Harburd, Sivas'ta Mustafa Kemal'le görüşürken der ki:*
>
> *-Türk tarihini okudum. Milletiniz büyük kumandanlar yetiştirmiş, büyük ordular hazırlamıştır. Bunları yapan bir millet elbette bir medeniyet sahibi olmalıdır. Takdir ederim. Ama, bugünkü durumuna bakalım. Başta Almanya, müttefiklerinizle dört yıl harp ettiniz, yenildiniz. Dördünüz bir arada yapamadığınız şeyi, bu durumda tek başınıza yapmayı nasıl düşünebiliyorsunuz? Fertlerin intihar ettikleri vakit görülür. Bir milletin intihar ettiğini mi göreceğiz?*
>
> *Mustafa Kemal, General'e: 'Teşekkür ederim, dedi. Tarihimizi okumuş, bizi öğrenmişsiniz. Fakat, şunu bilmenizi*

---

[189] Falih Rıfkı ATAY: a.g.e., 206.
[190] Grace Mary ELLISON: Bir İngiliz Kadın Gözüyle Kuvayı Millî Ankarası, (İstanbul, 1973), 165.

isterdim ki biz, emperyalist pençesine düşen bir kuş gibi yavaş yavaş aşağılık bir ölüme mahkûm olmaktansa babalarımızın oğulları olarak vuruşa vuruşa ölmeyi tercih ederiz." (Atay, 1980:196-197)

Mustafa Kemal Paşa ile Cumhuriyet'in ilânından hemen sonra İngiliz gazeteci Grace Mary ELLISON bir mülâkat yapar. Bu mülâkatta, Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği cevaplarla azim ve kararlığı, ideallerini gerçekleştirme arzusu bütün çıplaklığı ile ortaya çıkar. Aralarında geçen soru-cevaplı konuşmadan bir bölüm aşağıdadır:

" 'Başarı kazanacağınızdan hiç şüpheniz oldu mu?' diye sordum.

'Hayır, asla' diye karşılık verdi. 'Ben bütün geleceği ilk anda gördüm. Hatta silâhımız olmadığı zaman bile ve en sonunda da öyle oldu. Kan dökümünü ve yıkımı önlem için geciktik. Fethi Bey, son bir çare olarak Londra'ya gitti. Çünkü, biz kanla değil, mürekkeple yazılmış bir anlaşma istedik.' " (Ellıson, 1973:164)

Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU'nun, 3 Aralık 1921 tarihli *İkdam* gazetesinde yayımlanan ve Mustafa Kemal Paşa (ATATÜRK) ile ilgili aşağıdaki değerlendirmesi ile konumuzu noktalayalım:

"Mustafa Kemal Paşa, en ziyade muhakemelerindeki aydınlık ve sözlerindeki açıklık ile sivrilmiş bir şahsiyettir. O; ne bir hayalci, ne bir nazariyatçı, ne bir bilgi taslayıcı, ne de bir belâgat düşkünüdür. O'nun dimağındaki her mesele âdeta bir imbikten geçmiş gibi durudur, berraktır. Bu dimağ, insan üstü bir seziş ve tahlil kuvvetiyle mücehhezdir. Onu çok defa hitabet kürsüsünden söz söylerken gördüm. Ne

hareketlerinde ufak bir taşkınlık, ne de gayet kolay bir zincirlemeyle birbirini izleyen cümlelerinde en ufak bir şişkinlik gördüm.

Zekâsı kadar siyasî terbiyesi de dürüst olan bu devlet adamının her hangi bir pot kıracağına, bir gaf yapacağına ihtimal verilemez." (Karaosmanoğlu, 1981:97)

IV. BÖLÜM

CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDAKİ KÜRT İSYANLARI VE KÜRTÇÜLÜĞÜ ANLATAN ROMANIN (Esat Mahmut KARAKURT: *Dağları Bekleyen Kız*) TARİHÎ OLAYLARLA İLİŞKİSİ

29 Ekim 1923 tarihinde ilân edilen Cumhuriyet'ten sonra, Türk ülkesinde Mustafa Kemal ATATÜRK'ün önderliğinde birbiri ardınca devam eden büyük inkılâplar yapılır. Türkiye'nin büyümesini, gelişmesini istemeyen, inkılâpların yapılmasına tahammül edemeyen daha çok yabancı devletlerin organize ettiği çeşitli gruplar; ülke içinde ve dışında Türkiye ve Türk milletine karşı açık ve gizli faaliyetler sergilemeye başlar. Özellikle ülkemizin doğusunda yaşayan insanlarımızdan kimileri yabancı devletlerin maddî ve manevî destekleriyle isyan hareketine girişirler. Kökü, kültürü, dini ve tarihi Türkler' den ayrı olmayan Kürtlerin bir kısmı, Kürdistan Devleti kurma ideali ile ayrılıkçı ve bölücü faaliyetler içinde bulunur. Bu gruplar; köyleri basar, kimsesiz ve savunmasız insanları öldürür ve Türk Devleti'ne baş kaldırır. Cumhuriyet ilkelerinin ve meydana getirilen inkılâpların koruyucu ve kollayıcı durumunda olan Türk Silâhlı Kuvvetleri bu eşkıya gruplarına gereken dersi zaman içinde verir. Bu eşkıya gruplarının asıl amacı, yukarıda da bahsedildiği gibi, bölgede huzursuzluk yaratmak, meydana gelecek boşluktan yararlanarak yabancı devletlerin güdümünde bir Kürdistan kurmaktır.

1925 yılında **Şeyh Sait**'in önderliğinde, hemen akabinde 1926-1927 yıllarında ***Ağrı Dağı*** ve çevresinde çıkarılan isyanlar, bu senaryonun sonucudur. Sonraki dönemlerde 1937-1938 yıllarındaki ***Dersim (Tunceli) İsyanları*** ve nihayet 1980'li yıllardan sonra görülen ***PKK Terörü*** de aynı amaçlar doğrultusunda ortaya konan terör olaylarına örnektir. Cumhuriyet döneminde

görülen bütün bu isyan ve terör olaylarının gerisinde Türkiye üzerinde siyasî emelleri ve menfaatleri bulunan yabancı devletler ile onların iş birlikçileri görülmektedir. Türk ordusu ve Türk milleti ayırımcı, bölücü bu terör hareketlerini geçmişte olduğu gibi günümüzde de etkisiz kılmayı başarmıştır.

Kısa bir değerlendirmesini yaptığımız, daha sonra ise ayrıntılı olarak bilgiler vereceğimiz Kürtçülük olayları, Kürdistan kurma teşebbüsleri ve bu teşebbüsleri ortaya koyan eşkıya gruplarının amaç ve faaliyetleri inceleme alanı içindeki Esat Mahmut KARAKURT'un "*Dağları Bekleyen Kız*" adlı romanına da yansımaktadır. Yazar romanında, bir taraftan eşkıya gruplarının hedef ve faaliyetlerini, diğer taraftan da Türk ordusundaki subay ve askerlerin özelliklerini vermektedir. Şimdi, bu olayların yansıtıldığı romandaki ifadelere geçelim.

Esat Mahmut'un *Dağları Bekleyen Kız* adlı romanının ana dokusunu, Türk ordusunun, özellikle Hava Kuvvetleri'nin eşkıya gruplarının konuşlandığı bölgeye yaptığı hava harekâtı oluşturmaktadır. Yazar, bu ana dokuyu, çeşitli ögelerle süsleyerek geliştirmektedir. Göreve çıkmadan önce uçak filosunda görevli pilot subaylara verilen bir brifingde generalin konuşması aracılığı ile yazar; eşkıya gruplarının amaçları, faaliyetleriyle ilgili şunları söylemektedir:

> " *-İşte arkadaşlar, birtakım vatansızlar tarafından himaye gören ve aylardan beri şehirler basan, yollar kesen, kimsesiz ve masum insanları öldüren bu unsurlar; yarın şafak atıp da dağlar aydınlandığı zaman toprağa karışmış bulunacaklardır.*
>
> *Plân üzerinde de izah ettiğim veçhile kurtulmalarına imkân kalmamıştır. Her taraftan çevrilmişlerdir. Bilhassa sizin bu işte vazifeniz pek mühimdir. Siz, âdeta bir hava harbi değil, bir piyade muharebesi yapacaksınız.*

...

Birtakım ecnebilere alet olarak hudutlarımıza giren, şehirlerimizi basarak içindekileri katle cür'et eden bu sırtları çuvallı çapulcu alayına Türk vatanının bir ihtiras ve yağma sahası olmadığını göstereceksiniz." (Karakurt, 1934:48-49)

Esat Mahmut KARAKURT, romanının bir başka yerinde ise eşkıyaların fizikî ve ruhî özelliklerini, aşağıdaki cümleleriyle şöyle yansıtmaktadır:

"*İnsan, bunların arasında insanlıktan nefret ediyor. Vahşetin, insafsızlığın, alçaklığın bu derecesi görülmemiştir. Adamı öldürürken karşısındakinin hayatını değil, yakacakları kurşunun parasını düşünüyorlar. Ne din var, ne iman var, ne Allah... Hiçbir şeye inandıkları yok. İşte görüyorsunuz: ayaklarında bir don, kafalarında bir keçe külah. Allah'ın dağlarında sabahtan akşama kadar öldürecek adam arayıp duruyorlar. Yedikleri bir parça çiy etle bulgur.*

Hepsinin beş on karısı var. Hâlâ içlerinde kız çocuklarını boğanlar mevcut. Ne evleri, ne yerleri, ne de vicdanları vardır. Yerin dibinde kazdıkları oyuklarda, mağaralarda, kaya diplerinde yaşarlar. Ne askerlik bilirler, ne vatan. Yalnız bir şey!.. Taptıkları, tanıdıkları her şeyleri şeyhtir. O, ne emrederse derhal olur." (Karakurt, 1934:88)

Ağrı Dağı çevresinde konuşlanan eşkıyanın etkisiz hâle getirilmesi için büyük bir kara ve hava harekâtı düzenlenir. Harekât başlamadan önce harekâtı yöneten generalin emri birliklere yayımlanır. Romanda sözü edilen emir şudur:

" Fırka Kumandanlığına,

Akşam saat beşte bütün kuvvetlerle umumî bir taarruza geçilecektir. Harekât bütün gece devam edecektir. Taarruza ait talimat ve plânlar bir saat sonra karargâhtan kalkacak bir tayyare ile gönderilecektir. Bu emri alır almaz hazırlığa başlayıp kıtaatı cem ediniz." (Karakurt, 1934:159)

Esat Mahmut KARAKURT, romanında eşkıyanın başı şeyhin kızı aracılığı ile şu düşüncelere yer vermektedir:

"Bu dağlarda mı devlet kuracaksınız? Hangi medeniyet, hangi nüfus, hangi salahiyetle? Bir gün kızıp da size maazallah 'Alın bu menhus dağlarınızı, kurun bakalım devletinizi!' deyip başınızdan çekilseydiler ne yapardınız? Karın üstünde aç kalmış kurtlar gibi biribirlerinizi yerdiniz! Siz hepiniz, hepimiz ve bilhassa sen baba, bu ihanetin acısını pek ağır çekeceksiniz, çekeceğiz. Kayaların üstünden birer kar topu gibi yuvarlana yuvarlana uçurumlarda bin bir parça olacak insanların günahını, sen çekeceksin baba!.. Hepiniz çıkarın ceplerinizi dışına bakayım! Korkarsınız, utanırsınız, çünkü ağzına kadar İngiliz lirası dolu... Atın yüzünüzdeki maskeleri... Maksadınız anlaşılsın... Siz bir ihtilâlci değil, birer çapulcu, birer adî hırsızsınız! Sen bir eşkıya çetesinin reisi, ben de kızı!" (Karakurt, 1934:168-169)

Yazar, ayrıca romanında adı belirtilmeyen bir komutanın düşünceleriyle subaylık mesleği hakkında bilgi de vermektedir:

"Mesleğiniz dünyanın en ideal mesleğidir. Kumandan

demek yaratmak demektir. Kumandan demek her şeyi bilmek, en küçük teferruata nüfuz etmek, en karışık hisleri bile vaktinde anlamak, sezmek demektir." (Karakurt, 1934:187)

Ağrı Dağı İsyanı, isyana katılan eşkıyaların özellikleri ve Türk ordusunun eşkıya gruplarına yönelik imha harekâtı ile Türk subayının özelliklerinin "*Dağları Bekleyen Kız*" adlı romana yansıması bundan ibarettir. Şimdi, romanda anlatılan bu olayların ve yansıtılan düşüncelerin, tarihî olaylarla bağlantısını ortaya koyalım:

Ağrı Dağı çevresinde meydana gelen isyanların başlangıç yılı olarak 1926 gösterilmesi daha doğrudur. Aslında bu isyan, temelde Şeyh Sait İsyanı'nın bir devamı niteliğindedir. Ağrı Dağı çevresinde konuşlanan eşkıyaların üzerine ilk harekât, 17 Mayıs 1926 tarihinde icra edilir. 17 Haziran'da ise harekât sona erer. Eşkıyanın önemli bir bölümü İran'a kaçar.[1] İkinci Ağrı Harekâtı ise, 13-20 Eylül 1927 tarihleri arasında düzenlenir. [2]

İkinci Ağrı Harekâtı ile ilgili olarak 3'üncü Ordu Müfettişliği'nin Genelkurmay Başkanlığına gönderdiği yazının özeti şöyledir:

"Ağrı Dağı asilerinin tedibatı için bir taarruz hareketi hazırlanmaktadır. Şimdiye kadar alınan bilgilere ve yapılan keşiflere göre, burada en çok 300 çadır vardır. Bu miktara göre, eli silâh tutan asi miktarının 800 kadar olduğu kabul edilmektedir. Harekâtın sürat ve güvenle yapılabilmesi için 9'uncu Kolordu, Kars'taki 29'uncu Alay ile 9'uncu Tümen Komutanının da Ağrı bölgesine alınmasına lüzum göster-

[1] Reşat HALLI: Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar [1924 - 1938], (Ankara, 1972), 172.
[2] Reşat HALLI: a.g.e., 213.

mekte ve bu husus Ordu Müfettişliği'nce de uygun görülmektedir." (Hallı, 1972:213) [3]

İkinci Ağrı Harekâtı'nda (1927), 1926 yılında yapılan harekât sırasında olduğu gibi eşkıyanın İran'a kaçabileceği düşünülerek Türkiye Cumhuriyeti, İran Hükûmeti ile ilişkiye geçer, eşkıyanın İran'a geçmesi önlenmeye çalışılır.[4] Türkiye ve İran arasındaki yakınlaşma, isyanın bastırılmasında oldukça etkili olur. Sovyetler Birliği ve İran'ın desteği alındıktan sonra üstünlük Türkiye'nin eline geçer. Türkiye Dış İşleri Bakanı, İran ve Sovyet temsilcileriyle görüşmeler yapar. [5] İkinci Ağrı Harekâtı iki tümenin iştiraki ile yapılır ve 1930 yılında başarı ile sonuçlanır. Ancak, olumsuz arazi şartları ve 29. Alay'a bağlı bir müfrezenin gafleti ile uğradığı baskın felâketi eşkıyanın kökünün kazınmasını engeller. [6] Daha önceki harekâtlarda olduğu gibi,[7] Kürt eşkıyanın önemli bir kısmı, İran'a geçer. [8]

Ağrı Dağı İsyanları, esas itibariyle Ermeniler ve İranlılar tarafından destek görür. Bu nedenle, eşkıya ile mücadele etmek zaman alır. [9] Özellikle **Kürt-Ermeni iş birliği** dikkat çekicidir. Kürt-Ermeni iş birliği konusundaki görüşmeler, Hoybun Cemiyeti kurulmadan önce, Paris'te başlar. [10]

Bölgedeki eşkıyanın miktarı tam olarak tespit edilemez. Kimi zaman 250 kişi, kimi zaman da 3000 kişilik bir sayıya sahip oldukları konusunda değişik istihbarat elde edilir. 1929 yıl sonu itibariyle tespit edilen son bilgiler ise, eşkıyanın 350 süvari, 120 yaya kuvvetine sahip olmasıdır. Bunlar da

---

[3] İkinci Ağrı İsyanı'nını bastırma harekâtı ile ilgili olarak bakınız:
Reşat HALLI: a.g.e., 214/229.
[4] Reşat HALLI: a.g.e., 213.
[5] Rohat ALAKOM: Hoybun Örgütü ve Ağrı Ayaklanması, (İstanbul, 1998), 73-74.
[6] Reşat HALLI: a.g.e., 226-227.
[7] Rohat ALAKOM: a.g.e., 76.
[8] Garo SASUNİ: Kürt Ulusal Hareketleri ve 15. Yüzyıldan Günümüze Ermeni Kürt İlişkileri [Çevirmenler: Bedros ZARTARYAN, Memo YETKİN], (İstanbul, 1992), 224.
[9] Reşat HALLI: a.g.e., 228-229.
[10] Rohat ALAKOM: a.g.e., 106.

Hassas Örenli, Şıphanlı, Haydaranlı, Milanlı, Hasananlı, Zerkanlı, Cibranlı, Mokorlu aşiretlerine mensup olup **Biro Hasan Telli** idaresindedirler. İsyan hareketinin beyni ise, Türk ordusundan Yüzbaşı rütbesinde iken ayrılan **İhsan Nuri** ve **Zilan** adlı bir Ermeni'dir. Kürt eşkıyanın içinde Ermeni kökenli olanlar çoktur. Bunlardan biri de Ermeni Taşnak Partisi'nin temsilcisi **Ardeşir MURADYAN**'dır. Bu kişi, özellikle Zilan Kürtleri arasında iyi tanınır. [11] Türk Devleti'nin başına dert olan Ağrı Dağı İsyanı'nın üç önemli önderi bulunur. Bunlar: **İbrahim Huske Telli**, **İhsan Nuri** ve **Zilan Bey**'dir. Bu kişiler; Kürdistan kurma hayali ile Kürt-Ermeni iş birliğine büyük önem verirler. [12]

İhsan Nuri, 20 kişilik bir grubu ile silâhlı propaganda ve örgütlenmeyi başlatmak üzere 1927 yılında Kürt çetelerinin askerî komutanı olarak Ağrı Dağı bölgesine gelir. Amacı, bölgedeki halkı toplu isyana götürmektir. Türk ordusu tarafından isyan bastırılınca İran'a kaçar.[13] İsyana katılanların ve destek olanların sayısı ise, silâhlı ortalama 2000 kişidir. Bu sayı içinde Ermeni subaylar ve bir kısım Nasturî de dahildir.[14] Ağrı Dağı İsyanları'nı her konuda destekleyen **Hoybun Cemiyeti**, Ermeniler tarafından kurulur.[15] Bu cemiyetin faaliyetleri ve destekleri, bölgede bulunan isyancı Kürt çetelerinin dağılma ve imhasını geciktirir.[16] 1927 yılında kurulan Hoybun Cemiyeti, dönem içindeki en önemli Kürt siyasal örgütü özelliğindedir.[17] Hoybun Cemiyeti (ya da Örgütü), Suriye'de üstlenir ve çalışmalarını bu ülkede sürdürür. Ağrı Dağı İsyanı'na "**Hoybun İsyanı**" diyenler de bulunur.[18] Bu cemiyet, kendini hükûmet olarak görür ve atamalar yapar. İhsan Nuri'yi Ağrı Dağı çevresinde bulunan Kürt çetelerinin başkanı, Biroye Huske Telli'yi (İbrahim Paşa) ise

---

[11] İhsan Nuri Paşa: Ağrı Dağı İsyanı, (İstanbul, 1992), 29.
[12] Garo SASUNİ: a.g.e., 217-218.
[13] İhsan Nuri Paşa: a.g.e., 9.
[14] Reşat HALLI: a.g.e., 319-320.
[15] Ermeni-Kürt iş birliğini belgeleyen Ermeni *Taşnak Sutyun Partisi* ile *Hoybun Cemiyeti* arasındaki anlaşma metni için bakınız:
Rohat ALAKOM: a.g.e.,133-136.
[16] Reşat HALLI: a.g.e., 321.
[17] Hoybun Cemiyeti nizamnamesi için bakınız: Rohat ALAKOM: a.g.e., 127-132.
[18] Rohat ALAKOM: a.g.e.,14-15.

vali olarak sivil yönetimin başına getirir. [19]

Rohat ALAKOM, Ağrı Dağı'nda meydana gelen isyanın Türkiye'yi ekonomik yönden zayıflattığını, hatta İsveç'ten alınan 10 milyonluk borç paranın bu isyanların bastırılmasında kullanıldığını iddia eder. Bununla ilgili bir de belge gösterir. [20] Yazar, Genelkurmay Başkanı **Fevzi ÇAKMAK**'ın da incelemeler yapmak üzere Ağrı yöresine gittiğinden bahseder. Ayrıca, Kürt eşkıya tarafından, 12 adet Türk uçağının düşürüldüğünü de ifade eder. [21]

Cumhurbaşkanı ATATÜRK'ün başkanlığında 28 Aralık 1929 tarihinde toplanan Bakanlar Kurulu, 1930 yılı Haziran ayında Ağrı Dağı'na tenkil harekâtı yapılmasını kararlaştırır ve ilgili makamlara bildirir. Bakanlar Kurulu toplantısına Genelkurmay Başkanı **Fevzi ÇAKMAK** ve 1'inci Genel Müfettiş **İbrahim Tali Bey** de katılır. [22] Böylece, Üçüncü Ağrı Harekâtı başlatılır. Bu harekâta; 3 jandarma Alayı, 1'inci Süvari Tümeni, 9'uncu Tümen'e bağlı bir Mürettep Piyade Alayı, 1 obüs bataryası, 1 sahra topçu bataryası ile 1 uçak bölüğü katılır.[23] Eşkıya gruplarının konuşlandığı bölgeler, havadan bombalanır; kara birlikleri, uçaklarımızdan açılan makineli tüfek atışlarıyla desteklenir.[24] Başka bir kaynakta ise 100 Türk uçağının ve 60 bin kişilik Türk ordusunun Harekâta katıldığı belirtilir. [25]

1'inci Genel Müfettişliğin, 1 Şubat 1930 tarihinde 7'nci Kolordu Komutanlığına gönderdiği raporda, Ağrı İsyanları'nda İngiliz ajanlarının desteklerinin bulunduğu üzerinde durulur. İngilizlerin propaganda ve teşviklerinin olduğu, hatta Kürt eşkıyasına top, uçak ve çok sayıda silâh verdikleri konu-

---

[19] Rohat ALAKOM: a.g.e., 15.
[20] Rohat ALAKOM: a.g.e., 69. (Daha geniş bilgi için bakınız: Nuri ŞEMDİN, İsveç Belgelerinde Kürtler, Bergeh, No:2, 1989)
[21] Rohat ALAKOM: a.g.e., 70-71.
[22] Reşat HALLI: a.g.e., 321.
[23] Reşat HALLI: a.g.e., 322.
[24] Reşat HALLI: a.g.e., 323.
[25] Garo SASUNİ: a.g.e., 220.

su, 3 Mart 1930 tarihli bir başka raporda da teyit edilir. [26]

Ağrı Dağı İsyanları'nda Kürt çetelerine destek ve teşvik veren, İran ile Türkiye'nin arasını açmak için faaliyetler içinde bulunan bildik bir çehre vardır. O da, İngiliz ajanı **Lawrens**... [27]

Kürt İsyanları hakkında, anılarında genel bir değerlendirmede bulunurken Ağrı Dağı İsyanı'na da temas eden **İsmet İNÖNÜ** ise şu düşüncelere yer vermektedir:

> " ... *Bir defa memleketin her tarafına şamil olan adî şekavet meselesi var. Bunu ciddî olarak takip etmekle, kısa zamanda halletmek daima mümkün olabilir ve mümkün olmuştur. Bir de az çok siyasî mahiyet gösteren sosyal ayaklanma vardır. Şeyh Sait İsyanı ve İhsan Nuri'nin Ağrı Dağı hareketleri şeklinde bu tarz ayaklanmalarla uğraştığımız, seneler süren bir devre geçirdik. Vakit vakit hatırda kalacak kadar önemli olmayan hareketler de olmuştur. Bunlar sönüp gider. Daimî bir huzursuzluk yuvası da Dersim idi. Memleketin öteden beri Dersim meselesi diye bir derdi vardı.*
>
> ...
>
> *Mesele, aslında kültür meselesi ve iktisadî mesele idi. Halk, darlıktan sıkıntı içindedir. Herkes, geçimini dışarıda arar. Dersim halkının görgülü olanı çoktur. Bunlar; dışarıda, İstanbul'da yetişmiştir. Ama, dışarıdan yerlerine döndükleri vakit, kabile reislerinin, dinî reislerin, yani şeyhlerin tesirine ve teşvikine maruz kalırlar. Bu teşviklerle büyük hareketler*

---

[26] Reşat HALLI: a.g.e., 329/331.

[27] 1. Resimli Tarih Mecmuası, Yıl:1969, 75.
2. Kâzım KARABEKİR: Gizli Harp:İstihbarat, [Yayına Hazırlayan: Emrullah TEKİN], (İstanbul, 1998), 113.

yaparlar. İdare, ayaklanmalar karşısında daima aciz kalır. Hemen her seferinde uyuşmaya gider ve ayaklanmış olanların yaptıkları yanlarına kalır. Bir iki sene sonra bu hareketi tekrar ederler.

...

Halk aslında mustariptir. Hareketi idare eden şeyhler ve reisler payın büyüğünü alırlar. ..." [28]

Ağrı Dağı'nda çıkarılan, dört yıl kadar süren ve Türk devleti ve milletinin başını ağrıtan bu isyanlar; Kürdistan kurma hayalini taşıyan Kürt önderler tarafından, "*millî kurtuluş savaşı*" olarak değerlendirilir.[29] İsyanın önderlerinden İhsan Nuri'nin, aşağıdaki ifadelerinin altını çizmek gerekir:

"*Ağrı Dağı İsyanı, Aryen Kürt ulusunun kendi ulusal kurtuluş ve bağımsızlık yolundaki kanlı tarihin şanlı sayfalarından bir tanesidir. Ağrı Dağı İsyanı, ulusal hakları işgalciler tarafından gasp edilmiş, eziyet ve işkence altında olan kimsesiz Kürt ulusunun yanık bağrının feryadıdır.*" (İhsan Nuri, 1992:13)

Ağrı Dağı İsyanı'na katılıp da yakalanan eşkıyaların yargılanması Adana'da iki yıl devam eder. Dava, 22 Mayıs 1932 tarihinde sonuçlanır. [30]

Türkiye; sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel açılardan dünya coğrafyasında çok önemli bir konuma sahiptir. Stratejik ve jeopolitik yönlerden çok önemli bir bölgede bulunan Türkiye; yüz yıllardır yabancı devlet ve milletlerin iştahını kabartır. Özellikle 18. yüzyıldan sonra Osmanlı devlet yöneticilerinin bilgisiz ve bilinçsiz tutumlarıyla her alandaki gücümüz ve etkinliğimizin azal-

---

[28] İsmet İNÖNÜ: Hatıralar [2. Kitap], (Ankara, ?), 268-269.
[29] İhsan Nuri Paşa: a.g.e., 11.
[30] Rohat ALAKOM: a.g.e., 77.

masına paralel, yabancı devlet ve milletlerin Türkiye toprakları üzerindeki menfaatleri ile ilgili oyunlar da artar. Ülke içinde yapay sorunlar çıkarılarak milletin ve devletin bu sorunlar karşısında çaresiz kalması arzulanır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bir Kürdistan kurma projesi; yabancı devlet ve milletler tarafından destek ve teşvik gören, ülke için yapay sorun hâline getirilen bir projedir. Amaç; terör ve bölücü faaliyetleri ile ülke insanını birbirine düşürmek, devlet mekanizmasını işlemez hâle getirmektir. Daha 19. yüz yılda kendini gösteren Kürdistan hayali ve Kürtçülük propagandaları, sonraki dönemlerde de devletin ve milletin başına dert olur.

Aslında, tarih boyunca Türk ve Kürt toplumları her zaman iç içe yaşamış, kız alıp kız vermiş, asla birbirlerini farklı bir millet olarak görmemiştir. Dil hariç (Ortak, millî bir Kürtçe'den bahsetmek de oldukça zordur.), kültürün bütün alt unsurlarında bir ve beraber olan bu iki toplum arasında yapay olarak ortaya konulacak sorunların, iki toplumun dışındaki bütün toplumlar ve devletlerin yararına olacağı ortadadır. Bir kere, Anadolu toprakları üzerinde "*Kürdistan*" devleti kurma düşüncesi tamamen ütopist, yani hayalîdir. Gerçekleşmesi mümkün olmayan bir düşüncedir. Durum böyle iken, bir grup, (Daha çok Ermeni, Arap ve Fars dönmesi) Kürt'ün yukarıdaki amaçlara hizmet etmeye çalışması, oldukça elem vericidir.

Yabancı devlet ve milletlerin menfaatleri doğrultusunda Doğu ve Güneydoğu Bölgesi'nde farz edelim bir Kürt devleti kuruldu. Kurulan bu devlet; sosyal, siyasal ve ekonomik bağımsızlığına nasıl kavuşacak? Türk milletine rağmen, bu bölgede nasıl ayakta kalabilecek? Doğal olarak, bu soruların cevaplarını terörist Kürt çetelerinin önderleri de bilmemektedirler. Onlar, sadece para, silâh ve mühimmat desteği gördükleri, emir aldıkları yabancı devlet ve onların gizli servis ajanlarının talimatları doğrultusunda hareket eden birer makinedirler. Maalesef, bu gerçekleri; kandırılmış, olayların içine itilmiş, yoksul ve cahil insanlar bilmemektedir. Durum böyle olunca, ortaya bir sorun daha çıkmaktadır. O da eğitimsizlik ve yoksulluk. Bu iki sorunu da Türk

Devleti'nin çözmesi gerekmektedir. Devlet; sabırla ve zamanla eğitime ve ekonomiye yönelik faaliyetlerini düzenlediği, uluslar arası düzeyde sorunun boyutlarını belgelerle ortaya koyduğu takdirde yapay Kürt sorunu da kendiliğinden kaybolacaktır.

V. BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NI ANLATAN ROMANIN (Esat Mahmut KARAKURT: *Ankara Ekspresi*) TARİHÎ OLAYLARLA İLİŞKİSİ

İkinci Dünya Savaşı yıllarını konu alan inceleme alanı içindeki tek romanımız Esat Mahmut KARAKURT'un *Ankara Ekspresi*'dir. Yazar, Almanya-Türkiye ilişkilerini ve Almanya'nın Türkiye üzerindeki askerî ve siyasî emellerini yansıtırken, olayların arasında bir de aşk ilişkisini katmayı ihmal etmez. Türk istihbarat örgütü elemanı Binbaşı Seyfi Bey ile Alman gizli servisi ajanı Hilda Von ŞRANER arasındaki aşk...

Barış ve savaş dönemlerinde istihbarat örgütlerinde görevli kişiler, görevlerinin mahiyeti hakkında ketum olmak zorundadır. Kendilerinden alınacak, önemsiz gibi görülen en küçük bir bilgi, görevin tehlikeye düşmesine neden olabilir. Esat Mahmut KARAKURT, romanının muhtelif pasajlarında bu gerçeğe temas ederek aşağıdaki düşünceleri vermektedir: (Romanın başkahramanı Genelkurmay İstihbarat elemanı Binbaşı Seyfi ile doğum yapması için Alman hastahanesine yatırılan Nazan Hanım arasında geçen bir konuşmada, Nazan Hanım, Binbaşı Seyfi'ye "*Binbaşım*" şeklinde hitap eder. Gerçek kimliğini saklayan Binbaşı Seyfi, telaşlanır ve kendisine bu şekilde hitap etmemesi konusunda Nazan Hanım'ı uyarır.)

> "*Aman susun Nazan Hanım, diyor; bir daha bana sakın 'binbaşı' diye hitap etmeyin! Ne yapıyorsunuz? Bana 'Seyfi' deyin yalnız. Burada benim binbaşı olduğumu kimse bilmez. Bir müteahhidim ben şimdi. İngilizlerle beraber tayyare meydanları inşa eden bir müteahhit, anladınız mı?*"
> (Karakurt, 1946:72)

İkinci Dünya Savaşı yıllarında güç kazanmak isteyen Alman orduları, Kafkasya bölgesine gözlerini diker. Amaçları, Türkiye üzerinden Kafkasya'ya geçmek ve Rusya'yı çembere alıp savaşı kazanmaktır. Alman siyasîleri, önce Türkiye'yi savaşa sokmak isterler. Bu doğrultuda Kafkasya bölgesini ele geçirebileceklerdir. Lâkin, Türkiye savaşa girmemekte ısrar eder ve tarafsız kalmayı ülke menfaatleri açısından daha uygun görür. Bu durum karşısında Almanya, Türkiye'ye soktuğu casusları aracılığı ile ülkede tedhiş faaliyetleri düzenlemek ister; hatta silâh kullanmak suretiyle Türk bürokrasisinin merkezlerini (Cumhurbaşkanlığı, İç İşleri Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı gibi) ele geçirmeyi hedef seçerler. Almanlar, en azından ajan provokatörlerinin faaliyetleri ile Türkiye'de kendilerine yakın güdümlü bir hükûmet kurarak bu amaçlarını gerçekleştirmek arzusunu taşırlar.

"*Ankara Ekspresi*" adlı roman bu çerçevede meydana gelen olayları yansıtmaktadır. İstanbul-Ayaspaşa'daki Alman Sefarethanesi'nde gizli bir toplantı düzenleyen Alman gizli servisinin altı elamanı arasında geçen konuşmaları Esat Mahmut, romanında şu şekilde yansıtmaktadır: (Aşağıdaki ifade, Alman Sefarethanesi Müsteşarı'na aittir.)

> "*- Arkadaşlarım, büyük Führerimiz diyor, geçeceğimiz yollara dikilerek düşmanlarımızı arkalarından vurmamıza mani olan Türkleri, bu yolların üzerinden tutup atmaya karar vermiştir.*
>
> *İstanbul ve Ankara'yı işgal edeceğiz.*" (Karakurt, 1946: 20)

İstanbul'da bulunan Alman Gizli Servisi'nin başkanı Albay Ernest Von Klinger'in romanda yansıyan düşünceleri de şu şekildedir:

> "*- Arkadaşlar, diyor. Müsteşar Bey'in de demin size tebliğ ettiği gibi, büyük Führerimiz, nihayet Türkiye'nin işgali-*

ne karar vermiş bulunuyor. İlk hamlede bir baskınla İstanbul'u ve Ankara'yı zaptedip, Türk Hükûmeti'ni emirlerimizi yapmaya mecbur edeceğiz. Bunun için de her türlü tertibat hazırlanmış, lâzım olan her şey temin edilmiştir. Sabahleyin başlayıp öğle üzeri bitmesi lâzım gelen bu baskında unutmayınız ki, muvaffak olamadığımız takdirde, hepimizin imha edilmesi tehlikesi mevcut olduğu gibi, Ruslarla dövüşen Alman ordularından bir kısmının ayrılarak, Türklerle harbe tutuşması mecburiyeti de hasıl olacaktır."
(Karakurt, 1946: 23)

İstanbul'da bulunan Alman casuslarının faaliyetlerini yürüttükleri merkezlerden biri de Alman hastahanesidir. Romanın başkahramanı Binbaşı Seyfi Bey, şehit bir teğmenin hamile karısının doğumuna nezaret eder. Önceden plânlandığı şekliyle Binbaşı Seyfi, doğum yapacak kadının (Nazan Hanım) kocası rolünü üstlenir. Bu şekilde, hastahanede bulunan Alman casusların gizli faaliyetlerini kontrol ve takip etme fırsatı bulur. Nazan Hanım, Türk istihbaratı tarafından kendine verilen bu görevden mutludur. Yazar, roman kahramanını şu şekilde konuşturmaktadır:

"Bana itimat edebilirsiniz beyefendi! Ben vatan hizmetinin ne demek olduğunu çok iyi bilirim. Nihayet şehit bir subay karısıyım ben! Aldığım vazife dolayısıyla öğreneceğim sırları, beynimi bir burgu ile oymaya kalksalar bile yine çıkaramazlar. Buna inanın binbaşım!" (Karakurt, 1946:72)

SONUÇ VE TOPLU DEĞERLENDİRME

1928-1946 yılları arasında yayımlanmış ve incelemeye tâbi tutulmuş olan 18 adet roman içinde kimileri roman tekniği yönünden oldukça etkili, kimileri ise oldukça zayıftır. Tarık BUĞRA'nın "*Küçük Ağa*" başta olmak üzere; Mahmut Atilla AYKUT'un "*Silâh Arkadaşları*"; Esat Mahmut KARAKURT'un "*Allahaısmarladık*" ve "*Ankara Ekspresi*"; Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU'nun "*Yaban*" ve "*Ankara*"; Burhan Cahit MORKAYA'nın "*Cephe Gerisi*", "*İhtiyat Zabiti*" ve "*Yüzbaşı Celâl*" adlı romanları içerik ve teknik itibariyle oldukça başarılı romanlar olarak gözlemlenmiştir.

Buna mukabil, Hakkı Kamil BEŞE'nin "*Tek Çarık Yüzbaşı*"; Ziya ÇALIK'ın "*Takma Ayak Hasan Çavuş*" ve Dr. Kâmil YAZGIÇ'ın "*Türk Yıldızı Emine*" adlı romanları özellikle teknik kusurları (*zaman, mekan, entrik unsurlar, figerler* vb.) bulunan romanlardır. Bunlardan ilk ikisi, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde oluşturulan inkılâpları millete benimsetmek amacıyla kaleme alınmıştır. Bu romanların ana olayı da savaş ve askerlik değildir. Sadece, geriye dönme ve atıflarda bulunma ile **savaş** ve **askerlik** konusuna yer verilmiştir. "*Türk Yıldızı Emine*" adlı romanın ise, yazarı Kâmil YAZGIÇ'ın da belirttiği gibi bir edebî değeri bulunmaz.

Birinci Dünya Savaşı'nda Türk askerinin Arabistan topraklarında çektiği sıkıntı ve gösterdiği fedakârlıkları oldukça etkili yansıtan Burhan Cahit MORKAYA'nın "*İhtiyat Zabiti*" ve "*Yüzbaşı Celâl*" adlı romanlarında anlatılan olaylar birer ibret vesikasıdır. Aynı yazarın, her savaş döneminin istismarcılarından olan **Savaş Zenginleri**'ni ve öz kimliğinden uzaklaşıp yabancılaşan, **Yanlış Batılılaşan** insanların özelliklerini anlatan "*Cephe Gerisi*" adlı romanı da dil, üslûp ve olayların tarihî gerçeklerle uyumu yönüyle okunmaya değerdir. Bu romanların dışında, **İstiklâl Yolu**'nu (İnebolu-Kastamonu-Ilgaz-

Çankırı-Ankara yolu) efsaneleştiren "*Silâh Arkadaşları*" (M.Atilla AYKUT); Müslüman din adamı olarak kendini tanıtıp, Ankara'ya kadar gelen ve Mustafa Kemal Paşa'yı bir suikastla öldürmeyi plânlayan İngiliz casusu Mustafa Sagir'in faaliyetleri ve kötü sonunu anlatan "*Mustafa Sagir*" (M. SERT); **Aydın-Halk Uyuşmazlığı** ile birlikte Anadolu insanının bakımsızlığı, cahilliği ve yalnızlığını ele alan "*Yaban*" (Y.Kadri KARAOSMANOĞLU); Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan inkılâpların hızını kesen ve Türk milletini dört-beş yıl uğraştıran Kürt isyanlarını yansıtan "*Dağları Bekleyen Kız*" (E.Mahmut KARAKURT) ve bir Millî Mücadele gazisi olan Tosun Çavuş'un savaştan sonraki trajik aile ilişkilerine ve mutsuz sonuna yer veren "*Köy Hekimi*" (Burhan Cahit MORKAYA) adlı romanlar da dönem içinde yazılan, okunması gereken, nitelikli romanlar arasındadır.

İkinci Dünya Savaşı'nı anlatan inceleme alanı içindeki tek roman ise Esat Mahmut KARAKURT'un *Ankara Ekspresi*'sidir. Yazar, savaş yıllarındaki Alman istihbarat casuslarının Türkiye'deki faaliyetlerini ve Türk istihbarat birimlerinde görevli elemanların (Bnb. Seyfi gibi) karşı istihbarat faaliyetlerini, romana kattığı aşk ilişkisi ile birlikte -Bnb. Seyfi ile Alman casusu Hilda arasındaki aşk ilişkisi- oldukça etkili bir şekilde vermektedir.

İncelenen romanlar içinde Hakkı Kâmil BEŞE'nin "*Tek Çarık Yüzbaşı*" ile Ziya ÇALIK'ın "*Takma Ayak Hasan Çavuş*"; Cumhuriyet'in ilk yıllarında ortaya konan inkılâpların halk tarafından reddedilmemesi, taraftar bulması amacıyla kaleme alınmış, **Dernekçilik** ve **Kooperatifçilik** anlayışını köylere götürmeyi plânlayan bir idealin sonucu oluşturulmuş, öğretici amacı ön plânda, teknik yönü zayıf romanlardır.

İskender Fahrettin SERTELLİ'nin incelenen iki romanından biri olan "*Harp Zenginin Kızı ve Kasa Hırsızları*", Birinci Dünya Savaşı'ndaki **Savaş Zenginleri**'nin tipik özelliklerini vermekle birlikte, **Polis Romanı** özelliğini

daha çok yansıtmaktadır. İkinci romanı "*Lawrens İstanbul'da*" ise, Birinci Dünya Savaşı yıllarındaki istihbarat faaliyetlerini, Türk-Arap-İngiliz ilişkilerini anlatması ve bu anlatılanların tarihî gerçeklerle uyumlu olması yönüyle daha başarılıdır.

1937 yılında Millî Eğitim Bakanlığı'nın açmış olduğu yarışmaya katılmak amacıyla Kamil YAZGIÇ tarafından amatörce bir ruhla yazılan "*Türk Yıldızı Emine*" adlı roman ise; dil, üslûp, entrik unsurlar, kahraman ve mekân tasvirleri yönüyle, yani roman tekniği özellikleriyle oldukça zayıftır.

İnceleme alanına dahil edilen bu romanlarda anlatılan olaylar ve kişilerin **tarihî gerçeklerle uyumu** hakkında ise şunları söyleyebiliriz:

Romanlarda işlenen konu ve kişiler, esas itibariyle tarihî olaylarla bir uyum içindedir. Yazarlar, ya yaşanmış ya da yaşanabilir olaylardan yola çıkarak romanlarını kaleme almışlardır. Örneğin: Mahmut Atilla AYKUT'un "*Silâh Arkadaşları*" adlı romanına yansıyan **İstiklâl Yolu** şeklinde de adlandırılan İnebolu-Kastamonu-Çankırı-Ankara yolu ve bu yolda cereyan eden faaliyetler, tamamen tarihî gerçeklere uygundur. Yine, Esat Mahmut KARAKURT'un "*Dağları Bekleyen Kız*" adlı romanda anlatılan Ağrı Dağı İsyanları, Türk Devleti'ni en az dört yıl meşgul etmiş tarihî isyanlardır.

Öbür taraftan, *Yaban* romanında verilen **Aydın-Millet Farklılaşması**, Türk ülkesinin belki de son iki yüz yıldır yaşadığı, çözemediği önemli bir sosyal sorundur. Burhan Cahit MORKAYA'nın "*İhtiyat Zabiti*" ve "*Yüzbaşı Celâl*" adlı romanlarında yansıttığı Birinci Dünya Savaşı ve Arabistan Cephesi'ndeki olaylar, İngiliz - Fransız ve Araplar arasındaki menfaate dayalı ilişkiler ve Türk düşmanlığı da belgesel niteliklere sahiptir. Aynı yazarın "*Cephe Gerisi*" romanına yansıyan **Savaş Zenginleri** de tarihî verilere dayandırılarak oluşturulmuş bir konudur. Uluslar arası üne ve tarihî bir kişiliğe sahip İngiliz

casusu Lawrens'in Türk ülkesindeki casusluk faaliyetlerini, Araplar'ı Türkler'e karşı kışkırtan kurnaz çehresini yansıtan İskender Fahrettin SERTELLİ' nin "*Lawrens İstanbul'da*" adlı romanı da belgesellik özelliği ön plânda olan romanlardandır.

Bunlara ek olarak, romanlarda Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa, İsmet Paşa, Kâzım Karabekir Paşa gibi Millî Mücadele'nin önderliğini yapmış tarihî kişilerin de yansıtıldığını gözlem etmekteyiz. Özellikle, Mustafa Kemal Paşa; "*Büyük Şef*", "*Büyük Kumandan*", "*Başbuğ*", "*Yüce Dahi*" vb. sıfatlarla, genellikle duygusal boyutta ve uzaktan gözlem yapılan bir kişi olarak romanlarda yansıtılmaktadır.

Tarık BUĞRA'nın "*Küçük Ağa*"da Çerkez Ethem ve Ankara Hükûmeti arasındaki sürtüşmeleri yansıtması, Yakup Kadri'nin "*Ankara*"da yeni Ankara'nın Millî Mücadele dönemindeki Ankara'dan farklı özelliklere -daha çok olumsuz özelliklere- sahip olduğunu belirtmesi; romanların tarihî olaylarla ilgisini artırıcı bir yapı ortaya çıkarmaktadır.

Yukarıda, inceleme alanına dahil ettiğimiz romanlarımızla ilgili genel bir değerlendirme yapmış bulunmaktayız. Son olarak, şunları da söyleyebiliriz:

Sözü edilen romanların bir kısmı dil, üslûp, entrik unsurlar ve tipler itibariyle teknik kusurlara sahip bulunmasına rağmen; incelemeye tâbi tutulan bütün romanlar; dönemin sosyal, kültürel ve siyasî olaylarını, ortamını ve kişiliklerini yansıtması yönüyle esas itibariyle okunmaya değer özelliklere sahiptir.

Dileğimiz, bu çalışma; 1928-1946 arası yayımlanmış romanlara ve bu romanlarda **savaş** ve **askerlik** konusuna ilgi duyan araştırmacılara yol gösterir, temel bir kaynak oluşturur.

KAYNAKÇA

1928-1946 YILLARI ARASINDA YAYIMLANAN ROMANLAR LİSTESİ

ABASIYANIK, Sait Faik

1944 Medarı Maişet Motoru, İstanbul: Yokuş Kitap Evi

ABUT, Mehmet

1943 Gülen Gözler, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

ADIVAR, Halide Edip

1936 Sinekli Bakkal, İstanbul: A.Halit Kitap Evi

1939 Tatarcık, İstanbul: A.Halit Kitap Evi

ADNAN, Mükerrem

1945 Aşkın Kudreti, İstanbul: Remzi Kitap Evi

AĞIRNASLI, Niyazi

1941 Elem Kaynağı, İstanbul: Tan Basım Evi

AHISKALI, Yusuf

1940 Bizden İyileri, İstanbul: Sinan Basım Evi

1944 Kocakarının İki Oğlu, İstanbul: Arkadaş Basım Evi

Ahmet Kemal

? Sokakta Harp Var, ? : Numûne Matbaası

AKINCIOĞLU, M. Niyazi

1930 Haykırışlar, Bursa: Ankara Kitap Evi

AKLAN, Muzaffer

1943 Aradığım Kadın, İstanbul: Kader Basım Evi

AKPINAR, Rıfat

1943 Mesut İnsanlar, İstanbul: A.İhsan Basım Evi

AKTAY, Salih Zeki

1932 Asya Şarkıları, İstanbul: Sühûlet Kitap Evi

AKÜN, Muzaffer Salihe

1944 Gönül Çiçekleri, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

AKYÜREK, Celâl

1944 Bir Adam ve Dört Devir, İstanbul: Uğur Kitap Evi

ALSAN, Zeki Mesut

1942 Memleket Çocuğu, İstanbul: Vakit Basım Evi

1943 Mustafanın Romanı, İstanbul: A.Halit Kitap Evi

ALTINKAYA, Kemal M.

1943 Bizim Mahalle, İstanbul: A.Halit Kitap Evi

1943 Adam Sen de, İstanbul: A.Halit Kitap Evi

ALUS, Sermet Muhtar

1933 Kıvırcık Paşa, İstanbul: Akşam Kitap Evi

1933 Pembe Maşlahlı Hanım, İstanbul: Akşam Kitap Evi

1934 Harp Zengini ve Gelini, İstanbul: A.Sait Basım Evi,

ANTEL, Sadrettin Celâl

1930 Tarihin Küçük Kızları, İstanbul: Terbiye Kitap Evi

ARIT, Fikret

1935 Mansila, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

ARIT, Rabia

1935 Kadın Tipleri, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

ARUOBA, Muazzez

1943 Aşk Yolunda, İstanbul: Maarif Kitap Evi

1948 Hasret, Ankara: Akba Kitap Evi

ARSAL, Suat Salih

1932 Dağ Adamı, Mersin: Yeni Mersin Basım Evi

ATA, Nurettin

1929 Tilkinin Bin Bir Muzipliği, İstanbul: A.İhsan Matbaası

ATAÇ, Cemal

1935 Bir Kız Böyle Düştü, ? : Resimli Ay Matbaası

ATİLLA, Hamdi

1934 Beyaz Kırmızı, Ankara: İdeal Basım Evi

1943 Bir Kadının Hayatı, İstanbul: A.Halid Kitap Evi

AYGEN, Reşat Enis

1932 Kanun Namına, İstanbul: Sühûlet Kitap Evi

1933 Gong Vurdu, İstanbul: Sühûlet Kitap Evi

1935 Gece Konuştu, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

AYKUT, Mahmut Atilla

1942 Silâh Arkadaşları, İstanbul: Türkiye Yayın Evi

1944 Kızıl Akşam, İstanbul: Türkiye Yayın Evi

AYVERDİ, Semiha

1938 Aşk Budur, İstanbul: Maarif Kitap Evi
1939 Batmayan Gün, İstanbul: Gayret Kitap Evi
1940 Mabette Bir Gece, İstanbul: Gayret Kitap Evi
1942 Ateş Ağacı, İstanbul: Gayret Kitap Evi
1942 İnsan ve Şeytan, İstanbul: Gayret Kitap Evi
1942 Yaşayan Ölü, İstanbul: Gayret Kitap Evi
1943 Son Menzil, İstanbul: Gayret Kitap Evi
1944 Yolcu Nereye Gidiyorsun?, İstanbul: Gayret Kitap Evi

AYYÜCE, Nurettin

1944 İki Sevda Arasında, İstanbul: Devrim Kitap Evi

AZRAK, Kerime Nadir

1938 Hıçkırık, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi
1939 Günah Bende mi?, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi
1940 Seven Ne Yapmaz, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi
1941 Funda, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi
1941 Gönül Hırsızı, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi
1941 Kalp Yarası, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi
1941 Samanyolu, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi
1941 Yeşil Geceler, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi
1943 Gelinlik Kız, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi
1943 Mücrim, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi
1943 O Gün Gelecek mi?, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi
1943 Sonbahar, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi
1945 Solan Ümit, İstanbul, İnkılâp Kitap Evi
1945 Uykusuz Geceler, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi
1945 Aşka Tövbe, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

BAHTİYAR, Galip

1933 Gök Bayrak, İstanbul: Hilmi Kitap Evi

BALTACIOĞLU, İsmail Hakkı

1943 Batak, İstanbul: Sebat Basım Evi

BANOĞLU, Niyazi Ahmet

1941 Ölmez Reis, İstanbul: Vakit Basım Evi

1941 Şahin Reis, İstanbul: Vakit Basım Evi

1941 Zindancı Kaptan, İstanbul: Vakit Basım Evi

1942 Kafes Arkası, İstanbul: Vakit Basım Evi

1944 Çerkez Kızları, İstanbul: Vakit Basım Evi

1945 Bektaşî Kızı, İstanbul: Vakit Basım Evi

1945 Yavuz Sultan Selim Kızlar Arasında, İstanbul: Vakit Basım Evi

BAYSAL, Faik

1944 Sarduvan, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

Bedi, Server

1934 Ateş, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

1934 Hep Senin İçin, İstanbul: Suhûlet Kitap Evi

1934 Sabahsız Geceler, İstanbul: Suhûlet Kitap Evi

1935 Arsen Lüpen İstanbul'da, İstanbul: Yeni Neşriyat Şirketi

1935 Ben Casus Değilim, İstanbul: Maarif Kitap Evi

1935 Cingöz Recai'nin Maceraları, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

1935 Sinema Delisi Kız, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

1936 Cumbadan Rumbaya, İstanbul: Şirket-i Mürebbiye Basım Evi

1937 Dizlerine Kapansam, İstanbul: Kanaat Kitap Evi

1938 Korkuyorum, İstanbul: Suhûlet Kitap Evi

1940 Uçurumda Bir Genç Kız, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

1941 Alnımın Kara Yazısı, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

1941 Rüya Gibi, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

1941 Selma ve Gölgesi, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

1943 Fırtına Gecesi, İstanbul: Ebuzziya Basım Evi

1943 İkimiz, İstanbul: Ebuzziya Basım Evi

1943 Kanlı Günler, İstanbul: Ebuzziya Basım Evi

1943 Kucaktan Kucağa, İstanbul: Ebuzziya Basım Evi

1944 Cingöz Recai, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

BEHZAT, S.

1933 Gece ve Işıklar, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

BEL, K. C.

1941 Haylaz, İstanbul: Vakit Basım Evi

BELER, Turan Aziz

1942 Sevda, İstanbul: İnkılâp Basım Evi

1943 Türedi Ailesi, İstanbul: H.Halid Basım Evi ve İnkılâp Kitap Evi

1944 Gecelerin Koynunda, İstanbul: Maarif Kitap Evi

1945 Kibar Hırsız, İstanbul: İbrahim Horoz Basım Evi

BENGÜ, Vedat Örfi

1943 Bir Yuva Böyle Yıkıldı, İstanbul: Anadolu Türk Kitap Evi

1944 Akdeniz İncisi, İstanbul: Arif Bolat Kitap Evi

1944 Çıldıran Adam, İstanbul: Arif Bolat Kitap Evi

1944 Genç Bir Kızın Çilesi, İstanbul: Aydınlık Basım Evi

1944 Seni Beklerken, İstanbul: Arif Bolat Kitap Evi

1945 Ökse, İstanbul: Uğur Kitap Evi

1945 Varşova Yanarken, İstanbul: Stat Basım Evi

BENİCE, Ethem İzzet

1932 Göz Yaşları, İstanbul: Milliyet Basım Evi

1933 On Yılın Romanı, İstanrbul: Devlet Basım Evi
1942 Sen de Seveceksin, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi
1944 Foya, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

BENLİOĞLU, Faik Ş.

1944 Şişli Çakalları, İzmir: Ticaret Basım Evi

BERKAND, Muazzez Tahsin

1933 Sen ve Ben, İstanbul: Resimli Ay Basım Evi
1935 Aşk Fırtınası, İstanbul: Akşam Kitap Evi
1935 Bahar Çiçeği, İstanbul: Yeni Kitapçı
1938 Sonsuz Gece, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi
1940 O ve Kızı, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi
1941 Kezban, İstanbul, İnkılâp Kitap Evi
1941 Muallâ, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi
1943 Aşk ve İntikam, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi
1943 Bülbül Yuvası, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi
1943 Dağların Esrarı, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi
1943 Perdeler, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi
1944 Aşkla Oynanmaz, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi
1944 Garip Bir İzdivaç, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi
1944 Kalbin Sesi, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi
1944 Sabah Yıldızı, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi
1945 Küçük Hanımefendi, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi
1945 Lâle, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi
1945 Nişan Yüzüğü, İstanbul: Arif Bolat Kitap Evi

BESİM, Zeynel

1934 Bütün Kadınlar Gibi, Ankara: Köyhocası Basım Evi

BİLBAŞAR, Burhan

1936 Bin Yağıya Bin Mustafa, İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası

BİLBAŞAR, Kemal

1943 Denizin Çağırısı, Ankara: Recep Ulusoğlu Basım Evi

BİLGİN, V.

1943 Rüya mı Hakikat mi?, İstanbul: A.Halit Kitap Evi

BİNGÖL, Muzaffer

1938 Gölgeler, İstanbul: Aydınlık Basım Evi

BURÇAK, Burhan

1940 Bir Genç Kızın Sergüzeşti, İstanbul: Vakit Basım Evi

1940 Seni Seviyorum, İstanbul: Vakit Basım Evi

CAHİT, Cemil

1931 İkiz Şeytanlar, Kan İçen Hortlar, İstanbul: Kainat Basım Evi

1932 Buzlar Arasında, İstanbul: Resimli Ay Matbaası

1933 Truva Muharebesi, İstanbul: Tefeyyüz Kitap Evi

1935 Bir Kadının Devri Alemi, İstanbul: Tefeyyüz Kitap Evi

CANDAR, Avni

1944 Fatoş, Zonguldak: Ali Rıza Alemdaroğlu Basım Evi

CELAL, Peride

1940 Yaz Yağmuru, İstanbul:İnkılâp Kitap Evi

1941 Ana-Kız, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

1941 Kızıl Vazo, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

1942 Ben Vurmadım, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

1944 Aşkın Doğuşu, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

1944 Atmaca, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

1945 Yıldız Tepe, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

CEM, Şemsettin

1932 Yalnız Bir Bahar, İstanbul: Anadolu Türk Kitap Evi

CEMAL, Semiha

1936 Aşk, İstanbul: Devlet Basım Evi

ÇALIK(OĞLU), Ziya

1944 6. Numaradaki Kadın, Adana: Sabri Evren Dilek Kitap Evi

1944 Ben Seni Alamam, İstanbul: Güven Basım Evi

1945 Takma Ayak Hasan Çavuş, Ankara: Hakimiyet-i Mülkiye Basım Evi

ÇAPANOĞLU, M. Süleyman

1939 Milyon Avcıları, İstanbul: Güven Basım Evi

ÇAVDARLI, Rıza

1941 Müthiş Katil Landuru, İstanbul: Güven Basım Evi

ÇAYDAM, Hamdi Rıza

1938 Ateş Hancıları, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

1940 Subay Kalbi, İstanbul: 1940: Aydınlık Basım Evi

ÇOLAK, Ali – Mustafa YAPAR

1944 Selâm Benimdir, İstanbul: İktisadî Yürüyüş Basım Evi

DANİŞMEN, R.

1945 Kürk Manto Kurbanları, İstanbul: Anadolu Türk Kitap Evi

DAVER, Abidin

1945 Mülâzımın Romanı, İstanbul: Anadolu Türk Kitap Evi

DEMİRMAN, Vecdet Ş.

1945 Sana İnanmıştım, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

1945 Zehiri Dudaklarından Aldım, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

DENİZERİ, Turgut Ziya

1943 Görmek İstiyorum, İzmir: Hızal Basım Evi

DERVİŞ, Suat

1931 Emine, İstanbul: Resimli Ay Matbaası

1945 Çılgın Gibi, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

DİNÇER, Celâl

1942 Kahramanlık Menkibeleri, İstanbul: Hüsnütabiat Basım Evi

DOĞRUL, Ömer Rıza

1944 Kanlı Gömlek, İstanbul: A.Halit Basım Evi

DURU, Naşide

1944 Annemin Arkasından Hıçkırıklar, İstanbul: A.Halit Basım Evi

DURUSOY, Niyazi

1936 Bağlar Arasında, İstanbul: Tecelli Basım Evi

EDİP, İhsan

1935 İncir Ağacı, Balıkesir: Savaş Kitap Evi

EFZAYİŞ, Suat

1939 Aşktan Sonra, İstanbul: Halk Basım Evi

EGELİ, Münir Hayri

1944 Uryan Efe, İstanbul: A.Halit Kitap Evi

EĞRİLMEZ, Şükran

1945 Aldanmayan Hisler, İstanbul: Uğur Kitap Evi

EMİL, Fethi

1944 Bir Fahişe Neler Söylüyor?, İstanbul: Anadolu Türk Kitap Evi

EMİROĞLU, Mecdi

1945 Kan Gövdeyi Götürüyor, Ankara: Emiroğlu Yayınları

ENGİN, Reşat

1944 Aşk Ölür mü?, İstanbul: Bütün Kitap Evi

1945 Satılmış Bakire, İstanbul: Vakit Basım Evi

ENVER, Behiç

1931 Özelden Köşeler, Edirne: Vilayet Basım Evi

EROL, Safiye

1944 Ülker Fırtınası, İstanbul: Remzi Kitap Evi

ERSEN, M. Cahit

1944 Günahkâr Çocuklar, Adana: Aldanmaz Kitap Evi

ERTEM, Sadri Etem

1945 Yol Arkadaşları, İstanbul: Vakit Basım Evi

ES, Feridun Hikmet

1933 İki Cinayet Gecesi, İstanbul: Akşam Kitap Evi

ESEN, Muzaffer

1944 Kadın Böyle Sever, İstanbul: Bozkurt Kitap Evi

ESENDAL, Memduh Şevket

1934 Ayaşlı ve Kiracıları, ? : ?

ESENTÜRK, Salim

1943 Taşra Çocuğu, İstanbul: Aydınlık Basım Evi

EVİN, İffet

1944 Boğaziçi Çocukları, İzmir: Anadolu Basım Evi

FAZIL, Ertuğrul

1944 Nevin, İstanbul: Hilmi Kitap Evi

FEHMİ, Sadık

1944 Kır Armağanı, İstanbul: Sebat Matbaası

FIRAT, H. Bedi

1943 Ağrı, İzmir: Ege Basım Evi

GEZGİN, Hakkı Süha

1939 Aşk Arzuhali, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

GÖKALP, Hamdi

1934 Güz Yaprakları, Gaziantep: Halk Fırkası Basım Evi

GÖKÇE, Orhan Rahmi

1934 Bir Şüphenin Romanı, İstanbul: Uğur kitap Evi

1939 Dağların Çocuğu, İstanbul: Etiman Kitap Evi

1939 Sevdiğim Adam, İstanbul: Etiman Kitap Evi

GÖKŞİNGÖL, Tahsin Abdi

1943 12 Kadının Esrarı, İstanbul: Tan Basım Evi

GÜCÜYENER, Fuat

1943 İsterik Kadın ve Bir Toy Delikanlı, İstanbul: Anadolu Türk Kitap Evi

Güloğlu

1937 Er Meydanı, İstanbul: Emniyet Kitap Evi

GÜLTAN, Nezahat

1939 Bir Günahın Romanı, İstanbul: Maarif Kitap Evi

1941 Denize Gömülen Aşk, İstanbul: Maarif Kitap Evi

GÜLTEKİN, Orhun

1936 Baskı Kahramanı, İstanbul: Ülkü Basım Evi

GÜNDOĞDU, M. Cahit

1945 Şeytan Saklambaç Oynuyor, İstanbul: Türkiye Yayınları

GÜNDÜZ, Aka (Enis Avni)

1930 Çapkın Kız, İstanbul: A.Halit Kitap Evi

1930 Yaldız, İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası

1933 Aysel, İstanbul: Sühûlet Kitap Evi

1933 Ben Öldürmedim, Kokain, İstanbul: Sühûlet Kitap Evi

1933 Üç Kızın Hikâyesi, İstanbul: Sühûlet Kitap Evi

1937 Aşkın Temizi, İstanbul: Aydınlık Basım Evi

1938 Zekeriya Sofrası, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

1939 Mezar Kazıcıları, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

1940 Yayla Kızı, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

1944 Onların Romanı, İstanbul: Sühûlet Kitap Evi

GÜNEL, Sadi

1945 Onun Sesi, Ankara: Doğuş Basım Evi

GÜNTEKİN, Reşat Nuri

1932 Kızılcık Dalları, İstanbul: A. Halit Kitap Evi

1935 Gökyüzü, İstanbul: A. Halit Kitap Evi

1938 Eski Hastalık, İstanbul: Kanaat Kitap Evi

1942 Ateş Gecesi, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

1944 Değirmen, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

GÜR, Ali

1945 Çiğdem Çiçekleri, İstanbul: Marifet Basım Evi

GÜRE, Leman

1944 Yalnız Sen, İstanbul: Bütün Kitap Evi

GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi

1942 Kesik Baş, İstanbul: Hilmi Kitap Evi

1944 Mazinin Sesi, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

1945 Ölüm Bir Kurtuluş mudur?, İstanbul: Hilmi Kitap Evi

HALİM, Güney

1932 Gökmen, İstanbul: Sühûlet Kitap Evi

HALUK, Cemal

1940 Hatıra Defteri, İstanbul: Vakit Basım Evi

1945 Söyleyin Genç Kızlara, İstanbul: Sinan Basım Evi

HATİCE, Süreyya

1944 Bir İhanetin Cezası, İstanbul: Arif Bolat Kitap Evi

1944 Esir Kadın, İstanbul: Arif Bolat Kitap Evi

HAYRETTİN, Ziya

1938 Aşınmış Vicdanlar, Trabzon: Yeniyol Basım Evi

1939 Dadaş Kız, Trabzon: Yeniyol Basım Evi

HİKMET, Neriman

1944 Köyün Dulları, İstanbul: Gençlik Kitap Evi

HİKMET, Şevki

1941 Hindistan'da Bir Türk Kızının Başından Geçenler, İstanbul: Maarif Basım Evi

HÜRŞİT, Mebrure

1930 Sönen Işık, İstanbul: Sühûlet Kitap Evi

HÜSAMETTİN, Nuri

1934 Kafamdan Dönen Şerit, İstanbul: Millet Kitap Evi

ILGAZ, Vahap

1945 Sevim Bike, İstanbul: Stat Basım Evi

IRGAT, Cahit

1943 Issız Ada, İstanbul: Maarif Kitap Evi

İNAL, BERKHAN

1944 Bir Aşk Çocuğunun İtirafları, İstanbul: Ülkü Basım Evi

İLHAN, Zeynel

1943 Tepeli, İstanbul: Nümûne Basım Evi

1945 Aylak, İstanbul: Aydınlık Basım Evi

İSMET, Ziya Şakir

1940 Kader Böyle İmiş, Vakit Basım Evi

1944 Beni Anlayamadı, İstanbul: Maarif Kitap Evi

1944 Sönmeyen Ateş, İstanbul: Maarif Kitap Evi

KAFLI, Kadircan

1943 Kösem Sultan, İstanbul: A.Sait Basım Evi

1943 Yağız Atlı, İstanbul: Tecelli Basım Evi

1944 Turhan Sultan, İstanbul: A.Sait Basım Evi

KARAKURT, Esat Mahmut

1934 Allahaısmarladık, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

1934 Dağları Bekleyen Kız, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

1938 Son Gece, ? : ?

1939 Kadın Severse, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

1940 İlk ve Son, İstanbul: Semih Kitap Evi

1940 Kocamı Aldatacağım, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

1943 Sokaktan Gelen Kadın, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

1946 Ankara Ekspresi, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri

1928 Sodom ve Gomore, İstanbul: Hamit Matbaası

1932 Yaban, İstanbul: A.Halit Kitap Evi

1934 Ankara, ? : Akba Kitap Evi

KARATAY, Baha Vefa

1939 Son Tango, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

1945 Aşkımızın Mezarı, Adana: Evrendilek Kitap Evi

KARAY, Mebrure Sami

1941 Yalan, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

1943 Gönül Cehennemi, İstanbul: Remzi Kitap Evi

KARAY, Refik Halit

1941 Sürgün, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

KARAYEL, M. Sami

1938 Kılıçaslan, İstanbul: Kanaat Kitap Evi

KAYGILI, Osman Cemal

? Çingeneler

1944 Aygır Fatma, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

1944 Bekri Mustafa, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

KAZMAN, Süleyman

1944 Seninle, Ankara: Ankara Basım Evi

KENAN, Hulusi

1940 Son Öpüş, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

KENTMEN, Muammer

1945 Son Dilek, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

KESTELLİ, Füruzan Necdet

1933 Sevgili Göklerde, İstanbul: A.Halit Kitap Evi

KESTELLİ, Raif Necdet

1933 Semavî İhtiras, İstanbul: Sanayi Nefise Mektebi

KEYDER, Baysan

1944 Sevenlerin Günahı, İstanbul: Bozkurt Kitap Evi

KRAL, Tahir

1943 İftira, İstanbul: Aydınlık Basım Evi

KIRKSEKİZOĞLU, Ali Osman

1938 Beyza, İstanbul: Kader Basım Evi

KİP, Nihad

1940 Yarım Aşk, İstanbul: Hüsnütabiat Basım Evi

KOCAGÖZ, Samim

1938 İkinci Dünya, İstanbul: Yeni Kitap Evi

KOÇU, Reşat Ekrem

1933 Kızlar Ağasının Piçi, İstanbul: A.Halit Kitap Evi

1935 Hamza Börke ve Amribni Abdul Cengi, İstanbul: Emniyet Kitap Evi

KORGUNAL, Muharrem Zeki

1932 Ejder Kalesi, İstanbul: Güneş Matbaası

1933 Hz. Ali Devler Peşinde, İstanbul: Kainat Kitap Evi

1933 Hz. Ali'nin Kan Kalesi Cengi, İstanbul: Emniyet Kitap Evi

1933 Kahraman Kız, İstanbul: Güneş Matbaası

1933 Üç Yol Cengi, İstanbul: Güneş Matbaası

1936 Ateş Olup Sardılar, İstanbul: Bozkurt Basım Evi

1936 Türk Kahramanı Battal Gazi, İstanbul: Korgunal Basım Evi

KOROK, Daniş Remzi

1945 Herkesin Kadını, İstanbul: Apa Yayın Evi

KOZA, İhsan

1944 Affet Beni, İstanbul: A.Halit Kitap Evi

KOZAN, Muzaffer

1944 Elveda, İzmir: Kültür Basım Evi

KOZANOĞLU, Abdullah Ziya

1943 Lâle Devrinde Patronalılar Saltanatı, İstanbul: Türkiye Yayın Evi

1944 Savcı Bey, İstanbul: Türkiye Yayın Evi

KÖPRÜLÜ, Ömer

1944 Aşk ve İzdivaç Sanatkârı, İstanbul: Aydınlık Basım Evi

KURALKAN, A. Naciye

1941 Yavuz Efe, Van: Cumhuriyet Mektepliler Pazarı

1943 Fato, İstanbul: Magazin Basım Evi

KURDAKUL, Necdet Salih

1944 Üç Büyük Aşk, İstanbul: Ahmet Saitoğlu Kitap Evi

KURŞUNLU, Nazım

1934 Nankör, İstanbul: Ülkü Basım Evi

MAHİR, Selami

1937 Hançerli Hanım, İstanbul: Yusuf Ziya Balçık Kitap Evi

MARAŞ, Necla

1945 Kızılırmak, İstanbul: İbrahim Horoz Basım Evi

MELEK, Z.

1943 Aşk Hasreti, İstanbul: Maarif Kitap Evi

1943 İhanetin Cezası, İstanbul: Maarif Kitap Evi

1943 Macera Peşinde, İstanbul: Maarif Kitap Evi

1943 Yere Batan Cinayeti, İstanbul: Maarif Kitap Evi

1945 Asrî Bakireler, İstanbul: Maarif Kitap Evi
1945 Beyaz Kelebek, İstanbul: Maarif Kitap Evi
1945 İhanetin Cezası, İstanbul: Maarif Kitap Evi
1945 Vicdanından Af Dile, İstanbul: Maarif Kitap Evi

MORKAYA, Burhan Cahit
1928 Hizmetçi Buhranı, İstanbul: Hamit Matbaası
1929 Adam Sarrafı, İstanbul: Kanaat Kitap Evi
1929 Komşunun Romanı, İstanbul: Köroğlu Kitap Evi
1930 Aşk Politikası, İstanbul: A. Halit Kitap Evi
1931 Şeyh Zeynullah, İstanbul: Köroğlu Kitap Evi
1932 Bir Çatı Altında, İstanbul: İkbâl Kitap Evi
1932 Köy Hekimi, İstanbul: İkbâl Kitap Evi
1933 Düğün Gecesi, İstanbul: Akşam Kitap Evi
1933 İhtiyat Zabiti, İstanbul: Kanaat Kitap Evi
1933 Yalı Çapkını, İstanbul: Akşam Kitap Evi
1933 Yüzbaşı Celâl, İstanbul: Köroğlu Kitap Evi
1934 Cephe Gerisi, İstanbul: Cemal Azmi Matbaası
1934 Gurbet Yolcusu, İstanbul: A. Sait Basım Evi
1934 Dünkülerin Romanı, İstanbul: A. Sait Basım Evi
1934 Kır Çiçeği, İstanbul: A. Sait Basım Evi
1935 Patron, İstanbul: Kanaat Kitap Evi
1937 Nişanlılar, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi
1937 Sevenler Yolu, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi
1938 Harp Dönüşü, İstanbul: Burhan Cahit ve Şürekası Matbaası
1939 Yaprak Aşısı, İstanbul: Kenan Basım Evi
1940 Köydeki Dost, İstanbul: Kenan Basım Evi

MUHİTTİN, Nezihe
1933 Güzellikler Kraliçesi, İstanbul: Resimli Ay Matbaası
1934 Bozkurt Küçük Mehmet'in Romanı, İstanbul: Anadolu Kitap Evi

1935 İstanbul'da Bir Lontra, İstanbul: Nümûne Basım Evi

1936 Ateş Böcekleri, İstanbul: Hilmi Kitap Evi

1939 Bir Aşk Böyle Söndü, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

1941 İzmir Çocuğu, İstanbul: Hilmi Kitap Evi

1943 Avare Kadın, İstanbul: Arif Bolat Kitap Evi

1943 Bir Yaz Gecesiydi, İstanbul: Arif Bolat Kitap Evi

1943 Çıngıraklı Yılan, İstanbul: Arif Bolat Kitap Evi

1943 Çıplak Model, İstanbul: Arif Bolat Kitap Evi

1943 Kalbim Senindir, İstanbul: Arif Bolat Kitap Evi

1944 Gene Geleceksin, İstanbul: Arif Bolat Kitap Evi

1944 Sabah Oluyor, İstanbul: Arif Bolat Kitap Evi

1944 Sus Kalbim Sus, İstanbul: Arif Bolat Kitap Evi

NACİ, Hüseyin

1936 Kadındım Nasıl Kız Oldum?, İstanbul: Millet Kitap Evi

NACİ, Mahir

1942 Tezek, Kayseri: Kor Basım Evi

NAYIR, Yaşar Nabi

1931 Bir Kadın Söylüyor, İstanbul: A.Halit Kitap Evi

1932 Adem ve Havva, İstanbul: A.Halit Kitap Evi

NEZİHE, Saffet

1943 Sahipsiz Elmas, İstanbul: Maarif Kitap Evi

NURAL, Mustafa Hilmi

1938 Güllü Gelin, İstanbul: Kültür Basım Evi

NURETTİN, Tuğrul

1934 Bu Ne Biçim Aşk?, İstanbul: Cemal Azmi Basım Evi

Nurettin VALA (Vâ, Nû)

1929 Ebenin Hatırası, İstanbul: Kanaat Kitap Evi
1930 Aşkın Birinci Şartı, İstanbul: Resimli Ay Matbaası
1933 Dipsiz Kuyu, İstanbul: Akşam Kitap Evi
1933 Kardeş Katili, İstanbul: Akşam Matbaası
1933 Küçük İlânlar, İstanbul: Akşam Kitap Evi
1933 Leke, İstanbul: Sühulet Kitap Evi
1934 Öldüren Kim, İstanbul: Kanaat Kitap Evi
1938 Pembe Pırlanta, İstanbul: Akşam Kitap Evi
1938 Seni Satın Aldım, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi
1939 Hayatımın Erkeği, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi
1942 İtiraf, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi
1943 Onu Elimden Aldın, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi
1944 Vurgun Peşinde, İstanbul: Ebüzziya Matbaası

OBAY, Afif

1942 Panik, İstanbul: Vakit Basım Evi

ODMAN, Fakihe

1940 Sevgi ve Saygı, İstanbul: Maarif Kitap Evi

ONAD, Mazhar

1940 Genç Kızın Esrarı, İstanbul: Maarif Kitap Evi
1940 Mavi Sular Altında Kalan Kız, İstanbul: Maarif Kitap Evi

ORHON, Orhan Seyfi

1941 Çocuk Adam, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

ORTAÇ, Yusuf Ziya

1943 Göç, İstanbul: Cumhuriyet Basım Evi

OZANSOY, Halit Fahri

1939 Âşıklar Yolunun Yolcuları, İstanbul: İkbâl Kitap Evi

1939 Suları Giden Köprü, İstanbul: İkbâl Kitap Evi

ÖKTE, Faik

1945 Bir Aşk Masalı, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

ÖMER, Huriye Baba

1939 Bir Öğretmenin Romanı, İstanbul: A.Halit Kitap Evi

ÖZ, Zeliha

1944 Son Arzu ve Son Nefes, İstanbul: Arif Bolat Kitap Evi

ÖZBORA, Hediye

1944 Leyla'nın Kızı, İstanbul: Anadolu Türk Kitap Evi

ÖZDEŞ, Oğuz

1939 Aşk Izdıraptır, İstanbul: İkbâl Kitap Evi

1941 Gizlenen Izdıraplar, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

1941 Hasret, İstanbul: İkbâl Kitap Evi

1942 Coşkun Gönüller, İstanbul: İkbâl Kitap Evi

1943 Cennet Yolu, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

1943 Uçurum, İstanbul, İnkılâp Kitap Evi

1944 Memnu Meyve, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

1945 Hülya, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

ÖZİHAN, Oğuz

1944 Kimin Sevgilisi, İstanbul: Arif Bolat Kitap Evi

ÖZÜKIL, İlhan

1944 Sensiz Yaşayamam, İstanbul: Arif Bolat Kitap Evi

PAĞDA, M. Sadık, M.R. YALKIN

1939 Bulgar Sadık, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

RAUF, Ahmet

1928 Nal sesleri, İstanbul: A.Halit Kitap Evi

PAKKAN, M. Fahrettin

1941 Bıskın, İstanbul: Y.Ziya Balçıkoğlu Cahit ve Ş. Kitap Evleri

1941 Vahşet, İstanbul: Yusuf Balçıkoğlu Cahit Kitap Evi

1943 Alev Dalgaları, İstanbul: Cumhuriyet Basım Evi

1943 Bir Ressamın Romanı, İstanbul: Emniyet Kitap Evi

1943 Kırbaç Yarası, İstanbul: Emniyet Kitap Evi

1943 Mabudun Kızı Nelka, İstanbul: Emniyet Kitap Evi

1944 Günay Köprüsü, İstanbul: Uğur Kitap Evi

1944 İlk Puse, İstanbul: A.B.C. Kitap Evi

PAMİRTAN, Sıtkı Şükrü

1938 Toprak Mahkûmları, İzmir: Mahşer Basım Evi

PERİM, Behçet

1938 Göçmen Ahmet, Antalya: İktisat Matbaası

1938 Sönen Alev, ? , ?

POLAT, Rıza

1943 Özlem, Ankara: Recep Ulusoğlu Basım Evi

R., Ç.

1941 Sevda Yolunda Cinayet, İstanbul: Maarif Basım Evi

REŞİT, Alican

1933 Sümer Yıldızı, İstanbul: Vakit Basım Evi

RAUF, Ahmet

1928 Nal Sesleri, İstanbul: A.Halit Kitap Evi

RAUF, Mehmet

1930 Halas, ?: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları

1935 Yara, İstanbul: Hilmi Kitap Evi

RECEP, Emin

1928 Altın Kitap, İstanbul: Resimli Ay Matbaası

REMZİ, Nizamettin

1935 Kâğıttan Dünya, İstanbul: Şafak Kitap Evi

REŞAT, Adah

1936 Duygularım, İstanbul: Ülkü Basım Evi

REŞAT, M.

1933 Başım Dönüyor, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

REŞAT, Sinan

1931 Molla Mehmet, İstanbul: A.Halit Kitap Evi

1932 Dünyayı Dolaşıyorum, İstanbul: A.Halit Kitap Evi

RIFAT, Server

1933 Kadınlar Duymasın, İstanbul: Sühûlet Kitap Evi

RÜŞTÜ, Necdet

1933 Kadın Asker Olursa, İstanbul: Akşam Kitap Evi

Sabahattin Ali

1937 Kuyucaklı Yusuf, ? , ?

1940 İçimizdeki Şeytan, İstanbul: Remzi Kitap Evi

1943 Kürt Mantolu Madonna, İstanbul: Remzi Kitap Evi

SAFA, Behçet

1944 Bir Aşkın Peşinde, İstanbul: Maarif Kitap Evi

1944 Semra'nın İlk Kocası, İstanbul: Maarif Kitap Evi

1944 Şeytan, İstanbul: Maarif Kitap Evi

1944 Şeytan'ın Piçi, İstanbul: Maarif Kitap Evi

SAFA, İlhami

1944 Anadoluhisarı'nda Beş Cinayet, İstanbul: Maarif Kitap Evi

1944 Yeşil Babasının Tesbihi, İstanbul: ?

1945 Bir Aşkın İntikamı, İstanbul: Maarif Kitap Evi

1945 Saraylının Kızları, İstanbul: Maarif Kitap Evi

SAFA, Peyami

1931 Fatih-Harbiye, İstanbul: Sühûlet Kitap Evi

1933 Bir Tereddütün Romanı, İstanbul: Sühûlet Kitap Evi

SALİH, Münir

1930 Kalpazan, İstanbul: Sühûlet Kitap Evi

SALİH, Suat

1932 Dağ Adamı, Mersin: Yeni Mersin Matbaası

SAMİ, Mebrure

1936 Leylaklar Altında, İstanbul: İkbâl Kitap Evi

1938 Gölge Gibi, İstanbul: İkbâl Kitap Evi

SARPAY, Nuri

1939 Çöp Arabası, İstanbul: Aydınlık Kitap Evi

SEDES, Selami İzzet

1933 Canım Ayşe, İstanbul: Remzi Kitap Evi

1944 Okşanmayan Kadın, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

SELAMİ, Münir

1937 Mehmetçik Çanakkale'de, İstanbul: Yusuf Ziya Balçık Kitap Evi

1944 Cemiyet Çemberi, Mersin: Ata Çelebi Basım Evi

SERT, M.

1942 İntihar Eden Donanma, İstanbul: Güven Basım Evi

1942 Japon Baskını, İstanbul: Güven Basım Evi

1944 Mustafa Sagir, İstanbul: Güven Basım Evi

SERTEL, Sabiha Zekeriya

1936 Çıtrano ile Babası, İstanbul: ?

SERTELLİ, İskender Fahrettin

1929 Abdülhamit ve Afrodit, İstanbul: A.Halit Kitap Evi

1929 Casus Mektebi, İstanbul: Kanaat Kitap Evi

1930 Bizans'ın Son Günleri, İstanbul: A.Halit Kitap Evi

1930 İstanbul'u Nasıl Aldık?, İstanbul: A.Halit Kitap Evi

1931 Deliler Saltanatı, İstanbul: İkbâl Kitap Evi

1932 Hint yıldızı, "Yogoda", İstanbul: Tefeyyüz Kitap Evi

1932 Lavrens İstanbul'da, İstanbul: Tefeyyüz Kitap Evi

1932 Sakın Beni Okuma, İstanbul: Tefeyyüz Kitap Evi

1932 Telli Haseki, İstanbul: Tefeyyüz Kitap Evi

1932 Üç Çiçek Bir Böcek, İstanbul: Tefeyyüz Kitap Evi

1933 Asya'dan Bir Güneş Doğuyor, İstanbul: Akşam Matbaası

1933 Sümer Kızı, İstanbul: Akşam Matbaası

1937 Amerika'ya Kaçırılan Türk Kızı, İstanbul: ?

1940 Harp Zenginin Kızı ve Kasa Hırsızları, İstanbul: İnkılâp Kitap

Evi, Sertel Matbaası

1940 Prensesin Gerdanlığını Kim Çaldı, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

1941 Transatlantik Kundakçısı, İstanbul: Güven Basım Evi

1943 Bir Deli Kızın Hatıra Defteri, İstanbul: A.Halit Kitap Evi

SERTOĞLU, Murat

1941 Çakırcalı Efe Nasıl Vuruldu?, İstanbul: Güven Basım Evi

1941 Çakırcalı Mehmet Efe, İstanbul: Güven Kitap Evi

1943 Komitacı Aşkı, İstanbul: Sertoğlu Kitap Evi

1945 Yapraklar Dökülürken, İstanbul: Işıl Basım Evi

BEVENGİL, Ahmet Refik

1931 Kanije Gazileri, İstanbul: A.Halit Kitap Evi

1931 25 Sene Siper Kavgası, İstanbul: A.Halit Kitap Evi

1932 Gönül, İstanbul: Hilmi Kitap Evi

1936 Çıplaklar, İstanbul: Vakit Basım Evi

1937 Açlık, İstanbul: Vakit Basım Evi

1941 Perdenin Arkası, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

SİMAVİ, Sedat

1934 Fuji-Yama, İstanbul: Cemal Azmi Basım Evi

SİMER, A. Turgut

1939 Sükût, Bursa: Emek Basım Evi

SİNOPLUOĞLU, Behzat

1945 Kan ve Sevgi, Ankara: T.C. Ziraat Bankası Basım Evi

SOKU, Ziya Şakir

1944 Sadullah Ağa, İstanbul: Ebuzziya Basım Evi

1944 Şark Yıldızı Selma, İstanbul: Maarif Kitap Evi

SOLOK, Cevdet Kudret

1943 Sınıf Arkadaşları, İstanbul: A.Halit Kitap Evi

SU, Mükerrem Kâmil

1935 Bu Kalp Duracak, Balıkesir: Savaş Kitap Evi

1937 Dinmez Ağrı, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

1938 Sus Uyanmasın, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

1939 Istıranca Eteklerinde, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

1941 Çırpınan Sular, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

1942 Ateşten Damla, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

1943 Sevgim ve Istırabım, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

1943 Sızı, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

1944 Uyuyan Hatıralar, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

1944 Uzaklaşan Yol, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

1945 Büyük Rüzgâr, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

1945 Kaybolan Ses, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

SÜKUTİ, Hasan

1934 Emel Elemleri, İzmir: Cumhuriyet Matbaası

1934 Siyah Örtü, İstanbul: Hilmi Kitap Evi

SÜMER, M. Talat

1940 Ahlâk Mahkûmları, İstanbul: Numune Basım Evi

ŞAPOLYO, Enver Behnan

1934 Ayşin, Ankara: İdeal Basım Evi

ŞERİF, Kamuran

1929 Çıplaklar Diyarında, İstanbul: Resimli Ay Matbaası

ŞERİF, Şevket

1934 Kahkaha, İstanbul: Sühûlet Basım Evi

ŞEVKİ, Hizmet

1938 Aşk Mahkûmu, İstanbul: Sühûlet Kitap Evi

ŞAHAPLI, Zübeyde

1944 Kafkas Aşkı, İstanbul: A.Sait Basım Evi

ŞÜKRÜ, Kemalettin

1930 Ebu Ali Sinan, İstanbul: Kanaat Kitap Evi

ŞÜKUFE, Nihal

1930 Gayya, İstanbul: A.Halit Kitap Evi

1933 Çöl Güneşi, İstanbul: A.Halit Kitap Evi

1938 Yalnız Dönüyorum, İstanbul: Kenan Basım Evi

TAHSİN, Nur

1931 Gözlerin Sırrı, İstanbul: A.Halit Kitap Evi

TALU, Ercüment Ekrem

1934 Kodaman, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

1934 Meşhedi Aslan Peşinde, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

1939 Beyaz Şemsiyeli, İstanbul: Kanaat Kitap Evi

1941 Bu Gönül Böyle Sevdi, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

1945 Çömlekçi ve Ailesi, Ankara: Berkalp Kitap Evi

TALUY, Hayrettin Ziya

1945 Yüzler ve Maskeler, İstanbul: Uğur Kitap Evi

TAN, Hıfzı

1944 Ses - Işık, İstanbul: A.Halit Kitap Evi

TAN, M. Turan

1937 Viyana, İstanbul: Cumhuriyet Basım Evi

1939 Devrilen Kazan, İstanbul: Kanaat Kitap Evi

1939 Safiye Sultan, İstanbul: Kanaat Kitap Evi

1944 Krallar Avlayan Türk, İstanbul: Yüksel Yayınları

TANCA, Vedat

1945 Belki Bir Gün, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

TANGÜNER, Nihat

1944 Dişi Kurt, Adana: Hüseyin Polisçi Kitap Evi

1944 O Benim Babam Değil, Adana: Hüseyin Polisçi Kitap Evi

TANJU, Haluk Cemil

1939 Günahlar Devleti, İstanbul: Etiman Kitap Evi

TAŞYILI, A. İhsan

1944 Bırakma Beni, İstanbul: Maarif Kitap Evi

TEKİN, Erol

1934 Çöl Aşkı, İstanbul: Anadolu Türk Kitap Evi

TEPEDENLİOĞLU, Nizamettin Nazif

1944 Kolkola, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

1945 Dağlar, İstanbul: Türkiye Yayınları

TEVFİK, Cemalettin

1933 Salkımlar, İstanbul: Remzi Kitap Evi

TEVFİK, Münir

1929 Duyduğum Gibi, İstanbul: Sudi Kitap Evi

TEZ, İlhami Bekir

1944 Taşlı Tarladaki Ev, İstanbul: A.İhsan Kitap Evi

TUĞRUL, Mehmet

1944 Çoban Armağanı, Ankara: Zerbamat Kitap Evi

TUĞRUL, Sadettin

1944 Sokak Kızı, İstanbul: A.Halit Kitap Evi

TUNA, M. Yalçın

1936 Akın Yolcuları, İstanbul: Kader Basım Evi

TUNCAR, Nazan

1944 Rüya, İstanbul: Arif Bolat Kitap Evi

TURGUT, A.

1924 Beni Affet, Çankırı: Çankırı Basım Evi

TURHAN, M.

1931 Gönülden Gönüle, İstanbul: A. Sabri Kitap Evi

1934 Üç Ay Yatakta, İstanbul: Semih Lütfü Kitap Evi

TÜZÜN, Kemal

1945 Uzaklaşan Kadın, İstanbul: Türkiş Anglo Amerikan Basım Evi

UÇUK, Cahit

1936 Kirazlı Pınar, İstanbul: Remzi Kitap Evi

1937 Dikenli Çift, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

1938 Türk İkizleri, İstanbul: Resimli Ay Matbaası

UZUNKAYA, Şehabettin

1943 Evlenecek Kız Aranıyor, İstanbul: Arif Bolat Kitap Evi

1944 Aşk Çılgınları, Ankara: Berkalp Kitap Evi

ÜLKEN, Hilmi Ziya

1941 Posta Yolu, İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Basım Evi

1941 Yarım Adam, İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Basım Evi

VAROĞLU, Hamdi

1938 Kocam, İstanbul: Sühûlet Kitap Evi

VECİHİ, Raşit

1931 Fedakâr Doğan, İstanbul: İkbâl Kitap Evi

YALÇIN, Hüseyin Cahit

1943 Yaşamak İstiyorum, İstanbul: Maarif Kitap Evi

YAZGAN, R. Necati

1944 Şeytan Abla, İstanbul: Halk Basım Evi

YAZGIÇ, Kâmil

1937 Türk Yıldızı Emine, Adapazarı: Coşkun Basım Evi

YAZMAN, M. Şevki

1943 Toros Çocuğu, İstanbul: A.Halit Kitap Evi

YELEN, Şevik

1944 Adana Geceleri, İstanbul: A.İhsan Kitap Evi

YERSEL, Faruk Şükrü

1941 Yayla Çocukları, İstanbul: Cumhuriyet Kitap Evi

YESÂRÎ, Mahmut

1929 Geceleyin Sokaklar, İstanbul: Resimli Ay Matbaası
1930 Bağrı Yanık Ömer, İstanbul: Kanaat Kitap Evi
1930 Kırlangıçlar, İstanbul: Sühûlet Kitap Evi
1932 Bahçede Bir Gül Açtı, ? , Toker Yayın Evi
1932 Kalbimin Suçu, İstanbul: Sühûlet Kitap Evi
1932 Su Sinekleri, İstanbul: Sühûlet Kitap Evi
1933 Ölümün Gözleri, İstanbul: Sühûlet Kitap Evi
1934 Aşk Yarışı, İstanbul: Kanaat Kitap Evi
1934 Bir Kadın Geçti, ? , ?
1934 Sevda İhtikarı, İstanbul: Güneş Basım Evi
1935 Kanlı Sır, İstanbul: Kanaat Kitap Evi
1937 Yakut Yüzük, İstanbul: İnkılâp kitap Evi
1939 Dağ Rüzgârı, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi
1943 Bir Aşk Uçurumu, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi
1943 Sağanak Altında, Ankara: Akba Kitap Evi
1944 Gece Yürüyüşü, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi

YEŞİM, Ragıp Şevki

1937 Dişi Örümcek, ? , ?
1938 Efeler, ? , ?

ZİYA, Hayrettin

1934 Kahpenin Aşkı, İstanbul: Sühûlet Kitap Evi
1936 Dert Veren Pınar, İstanbul: Sühûlet Kitap Evi
1937 Fatoş, Trabzon: Yeniyol Basım Evi
1937 İnsan Artıkları, Trabzon: Yeniyol Basım Evi

ZORLUTUNA, Halide Nusret

1933 Gül'ün Babası Kim, İstanbul: Remzi Kitap Evi

1945 Beyaz Selvi, İstanbul: Uğur Kitap Evi

İNCELEMEYE TÂBİ TUTULAN ROMANLAR LİSTESİ

AYKUT, Mahmut Atilla

1941 Silâh Arkadaşları, İstanbul: Türkiye Yayın Evi

BEŞE, Hakkı Kamil

1946 Tek Çarık Yüzbaşı, Ankara: ?

BUĞRA, Tarık

1970 Küçük Ağa, İstanbul: M.E.B. Yayınları, M.E.B. Basım Evi

ÇALIK, Ziya

1941 Takma Ayak Hasan Çavuş, Ankara: Cumhuriyet Halk Fırkası Neşriyatı, Hakimiyet-i Millîye Matbaası

KARAKURT, Esat Mahmut

1934 Allahaısmarladık, İstanbul: Semih Lütfi Kitap Evi

1934 Dağları Bekleyen Kız, İstanbul: Semih Lütfi Matbaası

1946 Ankara Ekspresi, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi, Kenan Matbaası

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri

1932 Yaban, İstanbul: A. Halit Kitap Evi

1934 Ankara, ?: Akba Kitap Evi

MORKAYA, Burhan Cahit

1932 Köy Hekimi, İstanbul: İkbâl Kütüphanesi, Kurtuluş Matbaası

1933 İhtiyat Zabiti, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi

1933 Yüzbaşı Celâl, İstanbul: Köroğlu Kütüphanesi

1934 Cephe Gerisi, Halk Kitapları: II, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi,

Cemal Azmi Matbaası

MUHİTTİN, Nezihe

1942 İzmir Çocuğu, Çığıraçan Halk Romanları Serisi, İstanbul: Hilmi Kitap Evi

SERT, M.

1944 Mustafa Sagir, İstanbul: Güven Yayın Evi, Güven Basım Evi

SERTELLİ, İskender Fahrettin

1931 Lavrens İstanbul'da, İstanbul: Tefeyyüz Kitaphanesi, Şirket-i Mürettibiye Matbaası

1940 Harp Zenginin Kızı ve Kasa Hırsızları, İstanbul: İnkılâp Kitap Evi, Sertel Matbaası

YAZGIÇ, Kâmil

1937 Türk Yıldızı Emine, Adapazarı: Coşkun Basım Evi

ANI, BİYOGRAFİ ve TARİH KİTAPLARI KAYNAKÇASI

ADIVAR, Halide Edip

1983 Türk'ün Ateşle İmtihanı [Kurtuluş Savaşı Anıları], İstanbul: Atlas Kitap Evi, Murat Ofset, Yedinci Baskı

AKBIYIK, Yaşar

1990 Millî Mücadele'de Güney Cephesi, Ankara: Sevinç Matbaası

ALAKOM, Rohat

1988 Hoybun Örgütü ve Ağrı Ayaklanması, İstanbul: Avesta Yayınları - 35/6, Gülen Ofset, Birinci Baskı

ALTINER, Avni

1974 Her Yönüyle Atatürk, İstanbul: Bakış Matbaası

APAK, Albay Rahmi

1957 Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları, Ankara: E.U. Personel Başkanlığı Moral Şubesi Yayınları No: 13, E.U. Basım Evi

1990 İstiklâl Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu? Ankara: TTK Basım Evi

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I – III

1989 Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi

ATAY, Falih Rıfkı

1980 Çankaya, İstanbul: Sena Matbaası

AYDIN, Mesut

1989 Millî Mücadele Yıllarında İstanbul'da Faaliyet Gösteren Gizli Gruplar, Ankara: A.Ü.T.İ.T. Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi

AYDINEL, Sıtkı

1990 Güneybatı Anadolu'da Kuvayı Millîye Herakâtı, Ankara: Kılıçaslan Matbaası

AYTAÇ, Gürsel

1990 Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler, Ankara: Gündoğan Yayınları, Feryal Matbaacılık

BAKIRCIOĞLU, M. Ziya

1986 Başlangıcından Günümüze Türk Romanı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, İkinci Baskı

BALCIOĞLU, Mustafa

1990 Millî Mücadele'de Merkez Ordusu, Ankara: A.Ü.T.İ.T. Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi

BAYKAL, Bekir Sıtkı

1986 Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Ankara: Atatürk Kültür - Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları

BELEN, Fahri

1963 Birinci Cihan Harbi'nde Türk Harbi, 5 Cilt, İstanbul: ?

1983 Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları

ÇAY, M. Abdülhaluk, Y. KALAFAT

1990 Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Kuvayı Millîye Hareketleri, Ankara: Sistem Ofset

Çerkez Ethem

1962 Çerkez Ethem'in Ele Geçen Hatıraları, Gündüz Basım Evi, Dünya Matbaası

ÇETİNKAYA, Ali

1986 "*İzmir'in İşgali Hatıraları*" [Yayına Hazırlayan: Alemdar YALÇIN], Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı: 16, Haziran 1986

Dergi

1999 Bilge, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Sayı: 21, Ankara: Grafiker Ofset

Dergi

2000 Türk Yurdu, Türk Ocakları Merkez Heyeti'nin Aylık Yayın Organı, Sayı: 153-154, Ankara: Evren Yayıncılık A.Ş.

DİNÇER, Celâl

1941 Kahramanlık Menkıbeleri - Radyo Konuşmaları, Seri: 1, Ankara: Hüsnütabiat Basım Evi

ELLISON, Grace Mary

1973 Bir İngiliz Kadın Gözüyle Kuvayı Millî Ankarası, İstanbul: Milliyet Yayınları, Sümer Matbaası

ERGİL, Doğu

1981 Millî Mücadele'nin Sosyal Tarihi, Ankara: ?

ERSOY, Mehmet Âkif

1977 Safahat, İstanbul: İnkılâp ve Aka Yayınları, 11. Baskı

ERTÜRK, Hüsamettin

1969 İki Devrin Perde Arkası [Yazan: Samih Nafiz TANSU – Yayına Hazırlayan: Ramazan YAŞAR], İstanbul: Ararat Yayın Evi, Çınar Matbaası, Üçüncü Baskı

Gizli Celse Zabıtları (T.B.M.M.)

1985 Cilt: I - II - II - IV [24 Nisan 1920 - 25 Teşrinievvel 1934], Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları

Gizli Celse Zabıtları Umumî Fihristi (T.B.M.M.)

1985 [24 Nisan 1920 - 25 Teşrinievvel 1934], Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları

GÖKÇEN, Sabiha

1982 Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti [Anıları Kaleme Alan: Oktay VEREL], İstanbul: Türk Hava Kurumu Yayınları, Nurettin Uycan Cilt ve Basım Sanayii A.Ş.

GÖKDEMİR, Oktay

1990 Kurtuluş Savaşı'nda Akhisar, İzmir: Temmuz Ofset

GÖMEÇ, Sadettin

1989 Millî Mücadele'de Gaziantep, Ankara: Mas Matbaası

GÖR, Hamdi Namık

1956 İstiklâl Mucizesi, Ankara: Ege Matbaası

GÜNER, Zekai, O. KABATAŞ

1990 Millî Mücadele Dönemi Beyannemeleri ve Basını, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi

HACIKAMİLOĞLU, M. Cemil

1990 Şanlıurfa'nın Kurtuluşu, İstanbul: Fatih Matbaası

HALLI, Reşat

1971 Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar, Ankara: Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları Seri No.:8, Genelkurmay Basım Evi

HİÇYILMAZ, Ergun

1979 Belgelerle Teşkilât-ı Mahsusa ve Casusluk Örgütleri, İstanbul: Ünsal Kitap Evi, Haşmet Matbaası

ILGAR, İhsan

1973 Mütareke'de Yerli ve Yabancı Basın, ? : Kervan Yayınları

İhsan Nuri Paşa

1991 Ağrı Dağı İsyanı, İstanbul: Med Yayıncılık, Aydınlar Matbaacılık, İkinci Baskı

İNAN, Afet

1968 Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Ankara: Tisa Matbaası

1969 Medenî Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları

İNÖNÜ, İsmet

1987 Hatıralar I – II , [Yayına Hazırlayan: Sabahattin SELEK] Ankara: Bilgi Yayın Evi, Olgaç Basım Evi

KALKAVANOĞLU, İlyas Sami

1957 Millî Mücadele Hatıralarım, İstanbul: Ekicigil Yayın Evi ve Matbaası

KANSU, Mazhar Müfit

1988 Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, Cilt: I – II, Üçüncü Baskı

KAPLAN, Mehmet ve başk.

1980 Devrin Yazarlarının Kalemiyle Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, Cilt: I

KARAALİOĞLU, Seyit Kemal

1983 Türk Romanları, İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitap Evi

KARABEKİR, Kâzım

1969 İstiklâl Harbimiz, İstanbul: Türkiye Yayın Evi

1998 Gizli Harp - İstihbarat [Yayına Hazırlayan: Emrullah TEKİN], İstanbul: Kamer Yayınları, Eko Ofset

KARACA, Emin

1992 Ağrı Eteklerindeki Ateş - Bir Kürt Ayaklanmasının Anatomisi, İstanbul: Alan Yayıncılık, Renk Basım Evi, Birinci Baskı,

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri

1981 Ergenekon [Millî Mücadele Yazıları], Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, Eroğlu Matbaacılık

1958 Vatan Yolunda [Millî Mücadele Hatıraları], İstanbul: Selek Yayın Evi

KIYMAZ, Ahmet

1991 Romanda Millî Mücadele [1918 – 1928 Arası], Ankara: Akçağ Yayınları

KÖSTÜKLÜ, Nuri

1990 Millî Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları, Ankara: Başbakanlık Basım Evi

KUTAY, Cemal

1963 Necid Çöllerinde Mehmet Âkif [Yayına Hazırlayan: Mustafa UNAN], İstanbul: Tarih Yayınları, Ercan Matbaası

1972 Kurtuluşun ve Cumhuriyet'in Manevî Mimarları, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları

KÜLÇE, Süleyman

1953 Fevzi Çakmak [Siyasî - Hususî Hayatı], İstanbul: İkinci Kitap

MORAN, Berna

1989 Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış, İstanbul: İletişim Yayınları, İkinci Baskı

MORKAYA, Burhan Cahit

1930 Gazi Mustafa Kemal, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi

1931 İzmir'in Romanı, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, Hamit Matbaası

1932 Gazi'nin Dört Süvarisi, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi

1938 Atatürk'ün İki Cephesi, İstanbul: Kanaat Kitap Evi, İnkılâp Eserleri Serisi: 5

MÜDERRİSOĞLU, Alptekin

1983 Kurtuluş Savaşı'nda Ankara, Ankara: Ajans Türk Matbaası

ÖKTE, Ertuğrul Zekai

1987 "*Millî Mücadele Döneminde Propaganda Hizmetlerinin Örgütlenmesi III*", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı: 27, Mayıs 1987

ÖNERTOY, Olcay

1983 Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü, Ankara: Cumhuriyet Dizisi: 13, Türkiye İş Bankası Yayınları, Tisa Matbaası

ÖZALP, Kâzım

1985 Millî Mücadele [1919 – 1922], Ankara: Türk tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, İkinci Baskı

ÖZALP, Yalçın

1986 Gazilerin Dilinden Millî Mücadelemiz, Ankara: Semih Ofset

ÖZEL, Mehmet

1981 Atatürk Albümü, Ankara: Ajans Türk Matbaası

ÖZGÜL, Cemil

1990 Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi

ÖZKAN, Tuncay

1997 Bir Gizli Servis'in Tarihi - MİT, İstanbul: Milliyet Yayınları, AD Yayıncılık A.Ş., Dördüncü Baskı

PEHLİVANLI, Hamit

1992 Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askerî Polis Teşkilâtı, Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basım Evi

PEKER, Nurettin

1955 1918 - 1923 İstiklâl Savaşı'nın Vesika ve Resimleri - İnebolu ve Kastamonu Havalisi, İstanbul: Gün Basım Evi

SASUNİ, Garo

1993 Kürt Ulusal Hareketleri ve 15. Yüzyıldan Günümüze Ermeni Kürt İlişkileri, İstanbul: Med Yayın Evi, Aydınlar Matbaa San. Tic. Ltd. Şti., Üçüncü Baskı

SERTELLİ, İskender F.

1942 Atatürk Bizi Nasıl Kurtardı?, İstanbul: İstanbul - Eminönü Halk Evi Sosyal Yardım Şubesi Neşriyatı: 11, Rıza Coşkun Matbaası

ŞAPOLYO, Enver Behnan

1967 İstiklâl Savaşı Edebiyat Tarihi - Nesirler [1919 – 1923], İstanbul: Ak Kitap Evi, Bahar Matbaası

TANER, Refika, A. BEZİRCİ

1990 Seçme Romanlar, İstanbul: Kaya Yayınları, Dördüncü Baskı

TANSEL, Selahattin

1978 Mondros'tan Mudanya'ya Kadar [IV], Ankara: M.E.B. Yayınları, M.E.B. Basım Evi

TANSEL, F. Abdullah

1987 İstiklâl Harbi'nde Mücahit Kadınlarımız, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi

TEVETOĞLU, Fethi

1967 Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960), Ankara: ?

TURAL, Sadık

1980 Zamanın Elinden Tutmak, "Tarihî Roman ve Atsız'ın Tarihî Romanları Üzerine Düşünceler", İstanbul: Ötüken Neşriyat, Birinci

Baskı, Ünal Matbaası

1992 Sorulara Cevaplarla, Edebiyat Bilimi Serisi 2, Ankara: Ecdâd Yayım-Pazarlama

1992 Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler, Fikrî Eserler Serisi 2, Ankara: Ecdâd Yayım-Pazarlama, Alıç Matbaacılık Tic. San. A.Ş.

1993 Edebiyat Bilimine Katkılar, Edebiyat Bilimi Serisi 4, Ankara: Ecdâd Yayım-Pazarlama, Alıç Okul Yayınları Matbaacılık Tic. San. A.Ş.

2000 Roman Teorisi Üzerine Düşünceler (Makale), Türk Yurdu Dergisi, Sayı: 153-154, Cilt: 20, Ankara: Evren Yayıncılık A.Ş.

YAKAR, Aytekin

1973 Türk Romanında Millî Mücadele, Ankara: A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları

YALÇIN, Alemdar

1997 Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, Ankara: Günce Yayıncılık, Üçüncü Baskı

YILMAZ, Ayfer

1998 *"Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı" Adlı Eser Üzerine*, (Tanıtım Yazısı), Bilge Dergisi, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Sayı: 18 (Güz 1988)

1999 *Tanzimat'tan Günümüze Kadın Romancılarımıza Genel Bir Bakış* (Makale), Bilge Dergisi, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Sayı: 21 (Yaz 1999)

Baskı, Ünal Matbaası

1992 Sorulara Cevaplarla, Edebiyat Bilimi Serisi 2, Ankara: Ecdâd Yayım-Pazarlama

1992 Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler, Fikri Eserler Serisi 2, Ankara: Ecdâd Yayım-Pazarlama, Alıç Matbaacılık Tic. San. A.Ş.

1993 Edebiyat Bilimine Katkılar, Edebiyat Bilimi Serisi 4, Ankara: Ecdâd Yayım-Pazarlama, Alıç Okul Yayınları Matbaacılık Tic. San. A.Ş.

YAKAR, Aytekin

1973 Türk Romanında Millî Mücadele, Ankara: A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları

YALÇIN, Alemdar

1997 Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, Ankara: Günce Yayıncılık, Üçüncü Baskı

ÖZET

Bu çalışma; 1928-1946 yılları arasında yayımlanan Türk romanlarını kapsamaktadır. Konusu, **savaş** ve **askerlik** olan on sekiz Türk romanı, çalışmanın ana dokusunu oluşturmaktadır. Yakın Türk tarihine, hattâ dünya tarihine yön veren Birinci Dünya Savaşı (1914-1918), Türk Millî Mücadelesi (1919 -1922), Cumhuriyet'in ilk yıllarında meydana gelen Kürt İsyanları (1925-1930) ve İkinci Dünya Savaşı (1939/1945) dönemlerindeki **savaş** ve **askerlik** konularını anlatan romanlar incelenmek suretiyle konu sınırlandırması yapılmış ve bu şekilde araştırma, daha etkili kılınmaya çalışılmıştır.

Söz Başı bölümünde de açıklandığı gibi, Türk sosyal, siyasal ve kültürel hayatında önemli birer basamak noktası bilinen 1928 yılında yapılan **Harf İnkılâbı** ile 1946 yılında geçilen **Çok Partili Hayat**; çalışma konusunun sınırlanmasında, bir başka etkendir.

1928-1946 yılları arasında yayımlanmamış olmasına rağmen, Millî Mücadele döneminin olaylarını ve kişilerini etkili bir üslûpla yansıtan Tarık BUĞRA'nın *Küçük Ağa* adlı romanının inceleme alanına dahil edilmesinin uygun olacağı düşünülmüştür. Nitekim, Türk milletinin; bağımsızlık ve özgürlük mücadelesini anlatan romanlar içinde tarihî gerçeklere en uygun roman olarak *Küçük Ağa* gözlemlenmiştir. Ayrıca, dil, üslûp, entrik unsurlar, roman kahramanlarının özelliklerinin verilmesi ve mekân tasvirlerinde de *Küçük Ağa*, diğer romanlara göre, daha başarılı bir niteliktedir.

Çalışmada; bir taraftan romanları, roman tekniği (*zaman, mekân unsurları ve tasvirleri, dil ve üslûp özellikleri, figürler* vb.) yönünden ele alırken, diğer taraftandan da romanlarda anlatılan olay ve kişilerin tarihî gerçeklerle olan ilişkisi üzerinde durulmuştur.. Durum böyle olunca, iki önemli kaynak

ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi, inceleme alanına dahil edilen romanlar; ikincisi ise, dönemlerle ilgili yazılmış anı, biyografi ve tarih kitaplarıdır.

Araştırma; beş ana bölümden meydana gelmektedir. Bunlar:

I. BÖLÜM: 1928-1946 Yılları Arasında Yayımlanan Romanların Roman Tekniği Yönünden İncelenmesi

II. BÖLÜM: Birinci Dünya Savaşı'nı Anlatan Romanların Tarihî Olaylarla İlişkisi

III. BÖLÜM: Millî Mücadele Dönemi'ni Anlatan Romanların Tarihî Olaylarla İlişkisi

IV. BÖLÜM: Cumhuriyet'in İlk Yıllarındaki Kürt İsyanları ve Kürtçülüğü Anlatan Romanın (Esat Mahmut KARAKURT: *Dağları Bekleyen Kız*) Tarihî Olaylarla İlişkisi

V. BÖLÜM: İkinci Dünya Savaşı'nı Anlatan Romanın (Esat Mahmut KARAKURT: *Ankara Ekspresi*) Tarihî Olaylarla İlişkisi

Çalışmanın **I. Bölümü**'nde yer alan romanların teknik yönden incelenmesinde dikkate alınan plân, şudur:

A. VAK'A TERTİBİ
   1. Ana Çizgileriyle Vak'a
   2. Fiktif Yapıyı Belirleyen Unsurlar
      a. Zaman
      b. Mekân
      c. İnsan Unsuru Dışında Kalan Figürler
      ç. Dil ve Üslûp ile Merak Unsurlarının Düzeni ve Gücü
   3. Ana Fikir

B. FİGÜRLER
   1. Merkez Figür
   2. Karşıt Figür
   3. Yardımcı Figürler

C. KAVRAMLAR ve KABULLER

Çalışmanın diğer dört bölümünde, romanlarda yansıtılan olaylar ve kişilerin, tarihî gerçeklerle ilişkisini ve uyumunu ortaya koymada temel kaynaklar olarak **anı**, **biyografi** ve **tarih** kitaplarına müracaat edilmiş ve bunlardan doğrudan ya da dolaylı olarak alıntılar yapılmıştır. Doğrudan yapılan alıntılar, sayfanın sağından ve solundan içeri girmek suretiyle ve italik harflerle yazılmıştır. Dolaylı alıntılar ise, metin içinde dip not numarası verilerek ve sayfa altında dip not açıklamaları yapılarak gösterilmiştir.

Kaynakça bölümü, kendi içinde üç alt bölüme ayrılarak çalışmada yararlanılan temel kaynakların, daha anlaşılır tasnifi yapılmış, bu şekilde konuyla ilgili araştırma yapacak olanlara kolaylık sağlanılmıştır. Kaynakça' nın alt bölümleri şunlardır:

1. 1928-1946 Yılları Arasında Yayımlanan Romanlar Listesi
2. İncelemeye Tâbi Tutulan Romanlar Listesi
3. Anı, Biyografi ve Tarih Kitapları Listesi

SUMMARY

This study covers eighteen Turkish novels published between the years 1928 and 1946. These novels pertaining to **war** and **military service** make up the main plot of the study. The scope of the study have largely been limited and made more effective, by confining the study to the analysis of the novels with the subjects of war and military service and which were published during the periods of the First World War (1914-1918), the Turkish Liberation War (1919-1922), the Kurdish Rebellions (1925-1930) and the Second World War (1939-1945), which have influenced and directed the near Turkish history and even the world history.

As it has been mentioned in the preface **The Alphabet Reform** which was made in 1928 as a turning point in the Turkish social, political and cultural life and the **Multiparty Political System** to which the Turkish Republic passed are other two factors specifying the limits of the subject matter of the study.

In spite of not being published between the years 1928-1946, *Küçük Ağa*, a novel by Tarık BUĞRA, which reflects effectively the characters and events taking place during the National Liberation War, was thought as appropriate to be included in the analysis. As a matter of fact it has been observed that among the novels about the Liberation War of the Turkish nation, *Küçük Ağa* is the novel that is most consistent with the historical events. Besides that *Küçük Ağa* has more quality in language, style, intrigue elements, featuring heroes and describing places.

The novel has been dealt with, on the one hand, in terms of novel analysis techniques, that is, time, place, descriptions, language and style features and characters and on the other hand in terms of the consistency of

the events and characters in the novel with the historical facts and realities. Therefore we have come up with two important resources. One of them is the novels included within the analysis and the other one is the diaries, biographies and history books written about the periods concerned.

The research is made up of five main chapters, which are:

I. Analysis of the novels, published beetween the years 1928-1946 in terms of novel analysis techniques.

II. Relationship between the novels about the First World War, and the historical events.

III. Relationship of the novels concerning the National Liberation War with the historical events.

IV. The relationship of a novel (Esat Mahmut KARAKURT's *Dağları Bekleyen Kız*) related to the Kurdish Rebellions in the first years of the Turkish Republic and the Kurdish nationalism with the historical events.

V. The relationship of a novel (Esat Mahmut KARAKURT's *Ankara Expresi*) about the Second World War with the historical event.

The novels in the first chapter have been analyzed in terms of:

A. PLOT

1. Action in detailed analyses
2. Elements determining the fictional structure
    a. Time
    b. Place
    c. Non-human characters
    ç. Language, style and the power and organization of climax elements
3. Main theme

B: CHARACTERS

1. The central character (The hero)
2. The opposite character (The villain)

3. The secondary characters

C. CONCEPTS and PRESUMPTIONS

In the other four chapters of the study, it has been referred to **diaries**, **biographies** and **history** books as main sources in order to determine the relationship and consistency of characters with historical facts some of which have been directly or indirectly quoted. The ones quoted directly have been written in italic letters in a way such as to appear in the middle of the pages. The ones quoted indirectly, on the other hand, have been shown by means of providing a footnote number within the text and notes at the bottom of the pages.

The Bibliography has been divided into three sections and classified around the major sources utilized so that the categorization should be more understandable and simple for researchers. These categories are as follows.

1. The list of novels published between the years 1928-1946.
2. The list of novels analyzed in the study.
3. The list of diaries, biographies and history books.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ